RVPERTI ABBATIS.

MONASTERII TVITIENSIS

E REGIONE AGRIPPINAE COLONIAE IN

RHENI RIPA SITI, ORDINIS SANCTI

Benedicti, viri, & vitæ sanctimonia, & sacrarum literarum peritia præclari, Commentariorum, in Apocalypsim Ioannis, Libri duodecim.

Cum Indice copiosissimo.

LOVANII,

Excudebat Seruatius Sassenus, impensis hæredum Arnoldi Byrckmanni. Anno. M. D. LXIII.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO R. M.

Signat. I. De Perre.

315

deum

316

Finis indicis.

PROLOGVS RVPERTI Abbatis Tuitiensis, in Apocalypsim Ioannis Apostoli, ad Fridericum archiepiscopum Coloniensem.

T TV QVOQVE ô venerabilis Coloniensium Archipræsul Friderice, præsentis & expressum in scripturis veritatis exemplum perdocet, cunctis ad veram repromissionis terrã tendentibus, quo sint mites, spiritu pietatis opus est. Beati namq; mites (ait ipse dominus) quoniã ipsi possidebunt terrã: immites à beatitudine excludens, quoniam ipsi non possidebunt terram. Vtrorumque scilicet & eorum qui sunt mites, & idcirco possidebunt terrã, & eorum qui sunt immites, & idcirco non possidebunt terram, notum celebre exemplum in illis exploratoribus expressum est, quos iubente domino misit Moses ad considerandam terrã Chanaan. Nam qui ex illis mites fuerũt, id est, qui veritatẽ scientes, ei nõ repugnauerunt, videlicet Iosue filius Nun, & Caleph filius Iephonæ, dicentes: Terra quam circumiuimus valde bona est, si propitius fuerit dominus, inducet nos in eam, & tradet humũ lacte & melle manantem: nolite rebelles esse contra dominum, ipsi possederunt terram: cæteri autẽ, qui immites & rebelles fuerunt aduersus veritatem, & contra conscientiam propriam loquentes & dicentes: Terra quã lustrauimus deuorat habitatores suos: ipsi non possederunt eandem terrã. Quid autẽ sacra nobis scriptura, nisi vera repromissionis est terra? Deniq; quod fuit illis corporaliter de Aegypto exire, & in illam repromissionis terram introire, hoc nobis est de tenebris ignorantiæ exisse, & ad notitiam Dei per scripturarum veritatẽ introire. Imò abundantius nobis hoc est, videlicet quantum vmbrã aut figuram præcellit corpus aut res. Nondum quidem dum scripturas legimus aut intelligimus, facie ad faciem dominũ videmus: veruntamen ipsa Dei visio, quæ quandoque perficienda est, hic iam per scripturas inchoatur. Et quæ nam terræ huius, id est, sanctæ scripturæ pars vberior est, quàm hic liber Apocalypsis Ioannis apostoli? Ad quã videlicet partẽ studiosa meditatione explorandam, me tuarũ maximè collocutionum iucunditas excitauit. Instabat enim vir religione illustris, & in sacris studiosus literis, dominus Cuno abbas cœnobij Sigebergensis, quædam libri huius capitula prius seorsum, deinde te quoque audiente proponens: ea videlicet intentione, vt & tibi cõpertum esset, quod ego (vt putabat ipse) vltra id, quod antiquiores patres librum hunc exponendo senserunt vel dixerunt, aliquid vtiliter supererogare possem. Agebat hic per nimiam suæ mentis beneuolentiam, qua iamdudum de paruitate mea sentire cœperat altius, quàm se habet ingenij mei possibilitas. Nimirum & ante & post easdem collationes, vt hoc opus aggrederer, institit: nec persuadendo destitit, donec tandem, vt volebat, euicit. Quæ (inquam) sacræ scripturæ series, hac Apocalypsi, aut in superficie pulchrior, aut in sensu est locupletior? Etenim (sicut ante nos dictum est) tot habet sacramenta, quot verba, parum dictum est, & pro merito voluminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Vt igitur terram istam possideamus, fidelium exploratorum, qui mites fuerunt, exemplum sequamur. Dicendo contra immites hæreticos, huic terræ detrahentes,

Matth.5. *Mites possidebunt terram.* *Numeri.13.* *Quæ fuerit authori occasio scribendi.* *Cuno abbas Sigebergensis.* *Laus libri Apocalypseos.* *Hieronymus in argumento libri.*

hentes, quoniam terra quam circumiuimus valde bona est. Ipsi dicunt, terra quam lustrauimus deuorat habitatores suos, sed mentiuntur. Non enim terra ista, terra Dei, deuorat habitatores suos: sed suæ ipsorum adinuentiones deuorant superbos, sicut murmuratorum illorum quosdam, non illa repromissionis terra quam non attigerunt, sed ipsa quam calcabant terra deuorauit & deglutiuit, disrupta sub pedibus eorũ. Proinde expedit, vt (sicut iam dictum est) mites animo simus, quicunque hanc terram, id est, hanc scripturam ingredimur, & ibi altiorem diuinorum sensuum maiestatẽ latere arbitramur, vbi adhuc minus intelligimus. Si enim propitius fuerit dominus, introducet nos in eam, & tradet humũ lacte & melle manantem, vt inueniamus latentes in ea diuitias salutis, thesauros sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis, & timoris domini. Sed dicet aliquis: Iam satis est, quod alij meliores & sanctiores, nihilominus & doctiores inuenerunt atque scripserunt. Illicitum est, temerarium est, adijcere quippiam ad ea, quæ à nominatis catholicisque patribus dicta sunt, atque ita fastidium legentibus facere, augendo multitudines commentariorum. Ad hæc inquam: Nimirum sanctarum spaciosus ager scripturarum, omnibus Christi confessoribus communis est, & tractandi illas nulli iure negari potest licentia, dummodo salua fide, quod sentit, dicat, aut scribat. Quis namque rectè indignetur, eo quòd in eadem possessione post vnum aut duos puteos, quos foderunt patres præcedentes, plures proprio fodiant labore filij succedentes? Denique Isaac & alios puteos fodit, præter illos quos foderant serui patris sui Abraham, quos illo mortuo olim obstruxerant Philistijm. Nam postquam & illos rursum fodit, appellauitque eos eisdem nominibus quibus ante pater vocauerat, sequitur scriptura, & dicit: Foderunt in torrente, & repererunt aquam viuam. Item foderunt & alium. Ac deinceps: Profectus inde fodit alium puteum. Itaque iuxta hanc regulam, nobis quoque concedant, post illos puteos quos foderunt, id est, post illos tractatus quos tractauerunt patres & priores nostri, & alios fodere puteos proprij vomere ingenij, dummodo viuam, & nos aquam reperire possimus, quæ nulli noceat bibenti, nulli scandalum vel errorem faciat legẽti. Sed iam gratiæ Dei, tuæq; authoritatis patrocinio fretus, propositũ ingrediar opus, solummodo in domino Deo spem meam ponere bonum iudicans, vt videlicet non hic, sed in futuro recipiam mercedem.

Obiectio de superfluo scribendi labore.

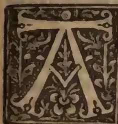
Responsio elegans.

Genesis.26.

Psalmo.72.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI COMMENTARIORVM LIB. I.

POCALYPSIS IESV CHRISTI.] Cum tota libri series Græcè conscripta fuerit, & de Græco fonte in Latinæ linguę amnem cucurrerit, sola eiusdem appellatio intacta permansit, vt apud Latinos diceretur Apocalypsis: quod nomen poterat in reuelationē transferri, videlicet ob excellentiam rerum, siue mysteriorum, quæ hæc scriptura comprehendit. Sic Alleluia, sic Amen, Hebræa vocabula, ob dignitatem sensuum in Græcis & Latinis literis permanserunt. Sic Euangelium in Latinis codicibus de Græco reseruatum est: quo sermone omnes, præter Matthæum, Euangelistæ conscripserunt. Ἀποκάλυψις. græcus titulus libri, propter dignitatem mysteriorū ac sensuum.

Itaq; Apocalypsis, id est, reuelatio præcellens, & in sensibus adorandæ plena maiestatis Iesu Christi, inquit, id est, saluatoris vncti. Quemadmodum in Psalmo scriptum est: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Psal. 44 Et quidem multi nomine Iesu æquiuocati sunt, sed hic propriam nominis huius habet rationem. Quam subiungens angelus, cum dixisset, paries autē filium & vocabis nomen eius Iesum, ipse enim, inquit, saluum faciet populū suum à peccatis eorum. Item multi Christi .i. vncti fuerunt, sed hic præ omnibus illis vnctus est, vtpote Mat. 1. in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: illi autem huius fuerunt vel sunt consortes, siue participes. De hoc itaque sentiendum est, quia sicut omnium, ita & reuelandæ hu- Colo. 2. ius Apocalypseos potestatem, quam natura non habebat, eiusdem Iesu Christi humanitas dono accepit. Vnde sequitur & dicit: [Quam dedit illi Deus, palam facere seruis suis quæ oportet fieri cito.] Quid enim habet quod non acceperit in vnigenito etiam filio nostra natura? 1. Co. 4. Quid porrò non accepit, aut quid non datum est ei pro eo quod obediuit vsque ad mortē, mor- Rom. 8. tem aūt crucis? Nihil illi nō subiectum reliquit Deus, cū Psalmista dicat: Omnia subiecisti sub pe- Psal. 8. dibus eius. Mat. 28. Sed & ipse de seipso dicit, obedientia iam consummata: Data est mihi omnis potestas Infra. 1. in cælo & in terra. In isto quoque libro dicit: Et fui mortuus, & ecce sum * viuus in secula *Viuens. seculorum: & habeo claues mortis & inferni. Verùm hæc de rerum omnium potestate dicta sint. Illam, de qua nunc sermo est, scilicet reuelandi cælestia sacramenta seruis suis, potestatem, humanitas dono accepit: quemadmodum & in hoc libro significatum est, vbi agnus signatum de dextera sedentis in throno librum accepit & aperuit. De qua potestate itidem spiritus dicit ecclesiis: Hæc dicit sanctus & verus qui habet clauem Dauid: qui aperit & nemo Infra. 5. claudit: claudit & nemo aperit. Itaque humanitati quidem Iesu Christi nihil est quod datum Infra. 3. non sit, aut quod non acceperit: diuinitati verò nihil datum est in potestatem, quod ante non habuerit. Dicat ergo: Quam dedit illi Deus palam facere seruis suis. Apertius quidem esset, si dixisset, qua. Sed hic modus locutionis sæpe fit in scripturis. Vnde est: Bonum certamē certaui, pro eo quod est, bono certamine certaui. Tropus scripturæ, quā pro qua 2. Ti. 4. Quibus palam facere seruis suis? Illis vtique quos pro ipsa manifestatione iam amicos dicit, ita loquēs sub ipsa apertione libri signati, id est sub articulo suæ passionis qua scripturas implendo intelligibiles fecit. Iam non dicam vos ser- Ioan. 15. uos, sed amicos meos: quia omnia quæcunque audiui à patre meo nota feci vobis. Quod autem ait, quæ oportet fieri cito: non ita intelligendum est, tanquam ea sola contineantur in hac Apocalypsi quæ futura erant: & non ea quæ iam tunc erant, vel ea quæ ante facta fuerant. Nam postmodum Ioanni dicitur: Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc. Verùm quia circa illa quæ cito futura erant summa intentionis est, & propter illa maximè texuntur, præterita siue præsentia, icciro rectè in exordio contentus fuit dicere: quæ oportet fieri cito. Sic & Iacob patriarcha in benedictionibus suis non omnino taciturus erat de præsentibus siue * futuris, & tamen in exordio solummodo futurorum mensionem fecit ita di- *Præteritis. cens: Congregamini filij Iacob vt annunciem quæ futura sunt diebus nouissimis. Sequitur: Gen. 49.

[Et significauit mittens per angelum suum seruo suo Iohanni.] Significauit hoc loco, idem est ac si diceret signauit, id est, quibusdam imaginum sigillis clausit atque obfirmauit, vt non cunctis, sed tantum diligentibus paterent atque studiosis. Nec verò illud præcedenti repugnat dictioni qua dixit: Palam facere seruis suis. Nam alij sunt quibus palam fecit quælibet, & dixit, vobis datum est nosse mysteria regni Dei: alij verò quibus significauit, de qui- Mat. 13. bus item continuo subiungit: cæteris autem in parabolis. Act. 1. Deniq; sancti apostoli, quibus datum est in tempore suo nosse mysterium regni Dei, tunc scilicet quādo spiritus sanctus super eos venit eosq; inuisibiliter docuit, ipsi sunt illi eatenus quidem serui, sed ex tunc amici quibus ista palam fecit. Hi autem qui pro qualitate sensus nesciunt reuereri aut amare cœlestia, nisi sub-

nominibus aut imaginibus rerum, quæ formidabiles aut venerabiles esse solent sensibus carnis, ipsi sunt quibus eadem significauit. Mittens, inquit, per angelũ suum seruo suo Ioanni. Iste angelus in figura Christi apparuit B. Ioanni. Quia enim cum patre & spiritu sancto filius vnus est deus, omnia reuelans, vtiq; illum angelum repleuit, atq; in illius corde habitãs, per eum locutus est Ioanni: [Qui testimonium perhibuit verbo dei, & testimonium Iesu Christi quęcunq; vidit.] Hæc pars exordij huius, magnã totius libri autoritatem perficit, vt non debeat contemni vel minoris haberi celsitudinis, q̃ cæteræ scripturæ, quas in canonico apice recipit, ac veneratur ecclesia Christi. Si enim hanc Apocalypsim non recipit quis, consequens est, vt nec illud recipiat testimonium verbi dei, testimonium Iesu Christi, id est, euangelium eiusdem Ioannis, in cuius initio dicit: In principio erat verbum, &c. De illo nanq; testimonio dicit adiungens, quæcunq; vidit, videlicet ad confirmationem eiusdem testimonij: quia nimirum cum in testimoniorum constantia diuersitas sit, ille constantissimus iudicatur testis, qui quæ testificatur ipse vidit. Eandem ob causam cum dixisset, quia vnus militum lancea latus domini, cum iam obijsset, aperuit, &
Ioan. 19 continuo exiuit sanguis & aqua: statim subiunxit: Et qui vidit testimonium perhibuit, & ve-
Io. vlt. rum est testimonium eius, & ille scit quia verè dicit, vt & vos credatis. Et alibi: Hic est discipulus qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia verum est testimonium eius. Nec verò singula scribendo testimoniũ perhibuit de omnibus quæcunq; vidit. Ipse enim dicit:
Ioan. 20 Multa quidẽ & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ nõ sunt scripta in libro hoc. Verùm etiam hæc dicens, testimonium perhibuit de omnibus quæcunq; vidit, non quidem omnia scribendo, sed multa fuisse dicẽdo: ita vt quemadmodum in fine dicit: si omnia scri-
Io. vlt. bẽtur, nec ipsum arbitretur mundũ capere posse eos, qui scribendi essent, libros. Hoc autẽ cum dicit, nõ ad multitudinem codicum, sed ad magnitudinẽ spectat sensuum, quos etiam nunc cum pauci sint libri, vniuersos capere non possunt, qui in mundo sunt. Et illa quidem quæ fuerant Iesu Christi, i. secundum formã serui, siue habitum hominis, visibiliter effecta, iste videre potuit: sed verbum ipsum, cui nihilominus testimonium perhibuit, videre oculis non potuit. Idcirco ita non dixit, Qui testimonium perhibuit verbo Dei, quæcunque vidit: sed clausulam protelans præmisit, & testimonium Iesu Christi: & tunc demum clausit dicens, quæcunque vidit. [Beatus qui legit & qui audit verba prophetiæ huius, & seruat ea quæ in ea scripta sunt. Tempus enim prope est.] Conscius sibimet quæ vel qualia viderit, quas pœnas malorum, quæ præmia bonorum, hæc Apocalypsis Iesu Christi palam sibi fecerit, competenter exclamat, ore grandi atque intentione vehementi, beatum illum esse veraciter dicens, qui ea quæ hic scripta sunt, verbi gra-
illa. tia, septem tubas admirabiles in hac prophetia contonantes audiens, aut si literas nouit * ille legens obseruauerit, seq; vigilanter ad illam quæ canet in die iudicij archangeli, tubam Dei, tubam nouissimam præparauerit. Sic legislator Moyses, cum de longinquo, videlicet, multò antiquior quàm iste, beatitudinem sanctorum prospiceret, partimq; per ænigma prædiceret, re-
Deut. 33 pente exclamauit: Beatus es tu Israel, quis similis tui popule qui saluaris? Tanta quippe tamq; horrenda prauorum damnatio, tanta tamq; optanda iustorum glorificatio est, vt meritò spectator exclamet, & exclamando spiritus significet, quod loquendo explicare lingua nõ potest. tunc
quia. maximè, quia tempus prope est, & * quando adsit, quando nouissima tuba canat, incertum est, præuideri non potest. Sanè verba prophetiæ huius cum dicit, omnimodam prophetiam, hic intelligere vel expectare debemus. i. trium temporum, præteriti, pręsentis, & futuri. Sic enim & ante nos dictũ, & verum est, quia prophetiæ tempora tria sunt. s. pręteritum, præsens, & futurum.
Esaiæ. 7 Prophetia de futuro est: Ecce virgo concipiet & pariet filium. Prophetia de pręterito est: In prin-
Gene. 1 cipio creauit Deus cœlum & terram. De illo enim tempore dixit homo, quando non erat ho-
1. Cor. 14. mo. Prophetia de præsenti est, quam apostolus Paulus dicit: Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, conuincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta sunt. & ita cadens in faciem adorabit dominum, pronuntians, quòd verè in nobis sit Deus. Cum ergo dicitur, occulta cordis eius manifesta sunt: profectò monstratur, quia per hunc modum prophetiæ spiritus non prædicit quod futurum est, sed ostendit quod est. Sed sciendum est quod in duobus temporibus prophetia ethymologiam perdit, quia cum ideo prophetia dicta sit, quod futura prædicat, quando de præterito vel præsenti loquitur, rationem sui nominis amittit, quoniam non prophetatur quod futurum est, sed vel ea memorat quæ transacta sunt, vel ea quæ sunt. Horum omnium temporum, siue de omnibus his temporibus, scilicet, de præterito, de præsenti, & de futuro, hæc prophetia contexitur: quia videlicet qualis fuisset, qualis tunc esset, qualis futurus esset Ecclesiæ status, hæc Apocalypsi reuelauit huic dilecto suo Iesus Christus, sicut ex ipsa serie mirabili, eodem Iesu Christo dante, cognoscere potest lector, siue auditor beatus. Promissæ ergo beatitudinis spe, ad legendam hanc prophetiam duce Iesu Christo ingrediamur: & legentes pariter au-
Mat. 11 diamus, foris legendo literam, intus audiendo mysteria, quæ sapientibus & prudentibus ab-
Infra. 2 scondita, pater reuelat paruulis, illam apponentibus aurem, quam hæc ipsa prophetia sæpius

319

requirit cum dicit: Qui habet aurem audiendi audiat, quid spiritus dicat ecclesijs. Quæ enim hactenus dicta sunt, idcirco dicta sunt, vt eiusmodi aurem nos habere vel quærere persuadeant, scilicet attentam, docilem ac beneuolam, quod doctorum ingenia secularium in exordijs suis competenter facere non parua intentione laborant. Nam dicendo Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi deus palam facere seruis suis, quæ oportet fieri cito, attentionem audientis exigit, vtpote qui de rebus magnis & cito futuris sese locuturum promittit. Docilem verò reddere intendit dicendo, & significauit. Per hoc enim innuit, sub nominum siue imaginum figuris cœlestia debere mysteria requiri. Beneuolum esse cupit, cum dicit de sua persona, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi quæcunque vidit. Multam quippe ex nobis meretur beneuolentiam persona talis, quæ testimonium perhibuit verbo dei, & testimonium Iesu Christi quæcunque vidit. Multam res ipsa cuius fructus legentibus, audientibus, atque obseruantibus beatitudo est. [Ioannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia: Gratia vobis & pax.] Hanc salutationem gratiæ & pacis, libenter omnes vbique gentium fideles, tanquam vere ad nos missam de ore Ioannis, accipimus, libere & veraciter profitentes, quia de septem ecclesijs sumus, & in Asia sumus. Asia quippe elatio interpretatur, & seculum istud significat elatum seseque efferens, tanquam marinis fluctibus, sicut in Psalmo canitur: Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Quod est dicere: Mirabiles persecutiones seculi, sed multo magis mirabilis dominus in eisdem persecutionibus compescendis. In huiusmodi Asia septem ecclesiæ sunt, id est vna & vnica ecclesia catholica, sancto septiformi spiritu ordinata & ornata. Quicquid ergo gratiæ & pacis septem ecclesijs quæ sunt in Asia hic præoptatur, nobis omnibus gentibus Christum colentibus iure vendicamus, etiam si hic humilis spiritu apostolus & euangelista, suam orbi terrarum autoritatem ingerere dissimulans, eā tantummodo orbis particulam.i. minorem Asiam nominet, in qua laborauerat. Istæ sunt septem mulieres quæ in Asia, iam decaluato vertice filiarum Sion, vnum virum apprehendentes dicunt: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris cooperiemur, tantummodo inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. Ac si dicant adorantes eum vniuersæ familiæ gentium: Ecce gens illa, quam cum nullam haberet terram, eduxisti de Aegypto, & destruens gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuisti ei terram eorum: ecce qualem retribuit tibi retributionem, eijciens te extra portam ciuitatis & crucifigens. Saltem nunc diuerte ad nos. Non quærimus vt des nobis regiones alienas pro mercede euangelij tui, sicut illis pro mercede acceptæ legis, regiones septem gentium dedisti, scilicet Chananæorum, Amorræorum, Gergezæorum, Iebusæorum, Ethæorum, Pherezæorum & Euæorum. Sicut tunc propter eam septem gentes illas destruxisti, ita nimirum hactenus eiusdem quasi mulieris vnius amore contentus, nos septem mulieres, id est vniuersitatem gentium contempsisti. Meritò quondam in propheta super illa fornicatrice conquerebaris, dicens: Et hæc nesciuit quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui, & aurum quæ fecerunt Baal. Plus est quod nunc fecit, quia videlicet fauens adulteris, te crucifixit. Nos nihil terrenum à te quærimus, præter quod ante euangelium tuum habuimus, tantummodo inuocetur nomen tuū super nos, aufer obprobrium nostrum, vt vltra non vocetur super nos nomen dæmoniorum.

Psal. 92. Esa. 4. Psal. 13. Iosue. 14 Deut. 7. Osee. 2.

Igitur Ioannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia, idem nobis sit ac si dixisset: Ioannes omnibus ecclesijs quæ sunt in mundo. Sic inchoans, patenter scripturam illam sapientis veridicam sibi efficit, quæ de homine timente dominum præclara promissione sic loquitur: In medio ecclesiæ aperiet os eius, & implebit eum dominus spiritu sapientiæ & intellectus. Nam ecce in medio septem ecclesiarum, quæ omnes, vt iam dictum est, vna ecclesia sunt, aperuit os eius Dominus, & sic loquitur, vt sermo eius omnium ecclesiarum dignus sit auditu. Habet enim caput narratio eius. Fidem quippe catholicā quæ vel cuius confessio omnis sanæ doctrinæ caput est.

Eccle. 15

Hic in capite confitetur ab hoc loco vsque ad id quod postmodū dicit. Ego sum α & ω, principium & finis, dicit dominus Deus, qui erat & qui est, & qui venturus est omnipotēs. Primò cōfitetur eum qui erat, & qui est, & qui venturus est, deinde septem spiritus eius, deinde testem fidelem Christum Iesum, offerens illi aurum, thus & myrrham. Offert myrrham vt homini quondā mortali, dicendo, qui est primogenitus mortuorum. Offert aurum vt regi dicendo, qui est princeps regum, & ipsi gloria & imperium. Offert & thus, dicendo tandem in persona vel de persona eius: Ego sum α & ω, principium & finis, dicit dominus Deus, & cætera. Quanti autem sit pretii confessio taliter effusa, nullus apprehendere sufficit. Non enim sic dixit, vt vulgo siue in publica ecclesia dici consueuit, credo in eum qui est, & qui erat, & qui venturus est, & in septem spiritus eius, & in Iesum Christum testē fidelē, quomodo in symbolo quotidiano cōfitemur non quidem verbis eisdem, siue syllabis, sed eodem sensu & modo enuntiationis. Simul vna eademq; ratione & fidem confitetur, & fidē fideiq; fructum suis auditoribus imprecatur. Cumq; vtrumq; agat, vnum tamen s. solam gratiæ & pacis imprecationem agere videtur, nisi vigilanter attendas. Quomodo aurum in igne liquefactum, quomodo thus vel myrrha carbonibus inie-

Infra. 1.

cta, formam priorem deserit: sic ista confessio fidei, magno fraternæ charitatis incendio conflagrata, vix potest agnosci quod fidei confessio sit, eo quod illam pene totam orationis imprecatoriæ vis in se conuerterit. Sed iã verba ipsa seriatim perscrutemur. [Gratia, inquit, vobis & pax ab eo qui erat, & qui est, & qui venturus est.] Visitata valde more apostolorũ Christi salutatio est, gratia & pax, & præcipue more Pauli, quẽ vas electionis suæ ipsa gratia diffusa in labijs eiusdẽ Christi nominauit, in nulla quippe epistolarũ suarũ salutationẽ huiusmodi omittit. Digna ergo dictio est vt quasi statera ponderetur, & pondus eius quantum sit, & si omnino diffiniri non potest, saltem vtcunque æstimetur. Quid rogo apostoli, quorũ hic vnus dilectus Iesu Christi est, per eundem Iesum Christum, nisi gratiam & pacem acceperunt? Gratia nãq;, & nõ ex operibus, vocati sunt, vt essent id quod sunt scilicet apostoli, & illa tantum gratia honorati fuerunt, quã diu ipse qui vocauit eos dominus Iesus cum illis ambulauit. At vbi moriens ille pro nobis æterno patri Adæ debitum soluit: & veteris piaculi cautionem, pio cruore detersit, die tertia resurgens, pacẽ illis attulit stans in medio eorum, & dicens eis, pax vobis. Reconciliauerat enim eos Deo, soluto pariete inimicitiarum per mortem crucis. Quod ergo acceperant.i. prius vocationem gratiæ, & deinde pacem reconciliationis necessariæ, vtrunque nobis optare debebant & offerre, non à semetipsis, sed ab illo à quo acceperant & ipsi, scilicet ab eo qui erat, & qui est, & qui venturus est. Hoc, inq̃, illis instanter cõmemorare debebant, vt scirent se à Deo vocatos esse per gratiam: pacemq; seruarent & reconciliationem, qua erãt Deo recõciliati per Christum. Hoc interim silentio non præterire libet, quod cum iam dictus Paulus apostolus in omnibus epistolis suis salutando ecclesias hæc duo.s. gratiam & pacem coniungat, dicendo gratia vobis & pax, in his duntaxat, quas ad discipulum Timotheũ scribit, misericordiã interponit, Timotheo inquiẽs, dilecto filio in fide, gratia, misericordia & pax à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo. Nam quia in illo episcopos oẽs informabat, cuius officij summũ & necessariũ decus est, misericordia, & ille, vt fertur, zeli feruentioris erat, iccirco recte & opportune viscera misericordiæ illi haberet præoptabat, & hæc inter cætera dicẽs: Seniorẽ ne increpaueris, sed obsecra vt patrẽ. Etenim nos oẽs memores esse debemus, quia gratia Dei est, & non ex nobis, quicquid boni sumus aut habemus, & hoc respectu compati his, qui necdum esse videntur quod sumus, vel habere quod habemus, iuxta mysticum sanctæ legis exemplum, quo ait Dominus: Peregrino non molestus eris. Scitis enim aduenarum animas, quia & ipsi peregrini fuistis in terra Aegypti. Sed hoc vt episcopi obseruent, qui constituti sunt animarum præsides: multo maximẽ tam illis quàm subditis necessarium est. Quapropter satis vtiliter nobis actum est, vt is * cui specialiter dictura erat misericordia, pasce agnos meos, in suo lapsu prius disceret quantum deberet esse misericors. Sed iam ad cœptam literæ semitam redeamus: Ab eo, inquit, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Nonnullis visum est dicta hæc de persona filij debere intelligi, pro eo maximẽ, quia dixit postremo, & qui venturus est. Quoniam vẽturus est iudicare viuos & mortuos ipse filius, & nullã hic personæ patris mẽtionẽ fieri, sed tantũmodo filij & spiritussancti, bis filij, scilicet & in eo quod prius ait, ab eo qui erat, & qui est, & qui venturus est, atque in eo quod posterius, & Iesu Christo qui est testis fidelis, &c. Semel verò spiritus sancti, in eo quod ait, & septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt. Sed occurrit iam dictus apostolus Paulus, toties dicens, & toties distinguens, à Deo patre nostro & Domino Iesu Christo, gratia vobis & pax. Vtique pater Christi pater noster est: quemadmodum dicit: Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, isque & erat, & est, & venturus est. Hoc solum quod postremo dicitur, & qui venturus est, compellere videtur, vt hæc de persona filij dicta intelligantur, quia de hac persona angeli dixerunt: Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. At verò & pater sine dubio venturus, id est, seipsum fidelibus manifestaturus est, qui nunc vident eum per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Hoc tantum differt, quia filius in forma serui sic veniet, vt tandem formam non tantùm boni videant, verùm etiam mali, sicut infra scriptum est: Et videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Pater autem sic veniet, id est, apparebit, vt gloriam Dei patris & filij & spiritus sancti non nisi videant boni. Quod si testimonio scripturarum indiget, vt recte illo modo venire venturus esse credatur pater, ecce in Daniele ita scriptum est: Et aspiciebam donec throni positi sunt: & antiquus dierum sedit. Item: Et ecce cornu illud faciebat bellum aduersum sanctos, & præualebat eis, donec veniret antiquus dierum & iudicium dedit sanctis excelsi: & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti. Cui dubium est in antiquo dierum veniente, personam patris exprimi? Nam de filij persona ibidem scriptum est: Aspiciebam ergo in visu noctis, & ecce filius hominis in nubibus cœli veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit. Igitur eum qui erat, & qui est, & qui venturus est, Deum patrem intelligi nihil prohibet, imo & per pulchrum dignumque ac venerabile est, vt dum sequitur, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt, & à Iesu Christo qui est testis fidelis, totius trinitatis gloriosa confessio prædicari credatur. Erat, inquam, pater, id est, immutabilis in se manebat, antequã hæc mu-

tabilia

Marginal notes: 1.Co.15. | Colo.2. | Luc.vlt. | Ephe.2. | 1.Tim.1 | 1.Tim.5 | 1.Cor.4 | 2.Cor.3. | Exod.23 | Qui specialiter dicturus erat. | Ioan.vl. | Ioã.20. | Act.1. | 1.Cor.13 | Infra eodem. | Dani.7. | Ibidem. | Ibidem.

rabilia conderet. Et est quoq;.i. immutabilis permanet, dum hæc eadem regit currentia mutabiliter. Venturus est nihilominus.i. immutabilis apparebit, cum præterierit hæc mutabilium rerum corruptibilis species. Porrò de bestia maligna, quæ proposito huius aduersari molitur, longe inferius scriptum est: Et bestia quam * vidi fuit, & non est. Consolationem ergo recipiant in gratia ista tam ipse Ioannes exilio relegatus, quàm & omnes qui piè volentes viuere in Christo, persecutionem patiuntur, quia futurum est, vt de omni persecutione, siue persequente dicatur, fuit & non est. De isto autem propter quem patiuntur semper dicatur: Qui erat, & qui est, & nunquam esse desinet. [Et à septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt.] A septem spiritibus, id est, à septiformi spiritu. Ita verò dicens, prioris scripturę vultum respicit, vbi sic scriptum est: Et requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Et hic nimirum oportunè ad illius scripturæ faciem respexit, præsertim quia is, de quo propheta loquebatur, flos qui ascendit de radice Iesse, agnus Dei, idemq; leo fortis, eorundem septem spirituum super se requiescentium, fortitudinem simul & claritatem significabat. Illi in septem suis cornibus, septemq; oculis, & in septem lampadibus ante thronum Dei ardentibus, & in tot mysteriorum signis septemplicibus, septem libri signati sigillis, septem angelorum tubis, septemq; phyalis, & ante omnia in septem stellis, septemq; candelabris, id est, septem ecclesijs. Igitur à septem spiritibus, id est, ab vno sancto septiformi spiritu, subauditur, eadem gratia vobis & pax. Hi videlicet septem spiritus, in conspectu eiusdem throni patris sunt, id est, in conspectu sanctorum angelorum, qui adeò thronus Dei sunt, & adeò in ipsis sedet Deus, vt quidam ex eis etiam propriè throni vocentur. Hoc nimirum exinde habent, quia spiritus isti in conspectu illorum sunt, id est, quia spiritus istos conspiciunt. Nam nisi isto septiformi spiritu confirmati essent, nullatenus sedentis pondus Dei ferre præualerent. Ipse enim spiritus amor est, quo solo idonea fit creatura rationalis, vt in ea maiestas Dei sedeat, quam ferre non potest quisquis illam non amat. Nam econtrario de illis, quorum in conspectu siue diligenti memoria non sunt spiritus isti, Psalmista dicit: Sicut cera fluit à facie ignis, sic peccatores pereant à facie Dei, vt videlicet intelligas, nullum posse subsistere à facie Dei, nedum sedem esse Dei, qui non habet hunc spiritũ amoris. Ab isto ergo spiritu septiformi, gratia, inquit, & pax septem ecclesijs: cuius videlicet gratiæ & pacis hic fructus est, vt & ipsi cum sanctis spiritibus angelicis, thronus Dei sint. [Et ab Iesu Christo qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ.] Et ab Iesu Christo, inquit subauditur, gratia & pax, vtpote per quem facta est ipsa gratia, & qui est nostra pax. Nam gratia & pax per Iesum Christum facta est, & ipse est, inquit Apostolus, pax nostra, qui fecit vtraq; vnum. Hæc nanq; persona, in acquirenda nobis hac pace & gratia, plus egit, & semetipsum impendit, nostram assumendo naturam, & obediendo vsq; ad mortem, mortem autem crucis, eandemq; nostram in se resuscitando à mortuis, & consedere faciendo ad dexteram patris, vbi nunc est, autoritatem nobis firmam retinens huius gratiæ & pacis.

* vidist. 2. Tim. 3 Psal. 57 Ioan. 1 Ephe. 2 Rom. 8 Ephe. 2

Rectè verò hanc personam nunc nouissimo, id est, tertio loco posuit, quia & hic de ea plura dicturus est, & in sequentibus ipsa in diuersis figuris conspicitur, ipsa plus & penè totum loquitur. Nam & septem quidem spiritus, singuli per ordinem singulis ecclesijs loquuntur, sicut loco suo diligentius considerabimus, diciturq; per singulos siue de singulis, qui habet aurem audiat quid spiritus dicat ecclesijs: sed hoc ipsum quod spiritus loquitur, in hac persona loquitur, dicente hoc illi & illi eccesiæ, siue angelo ecclesiæ scribe. Ergo & pro * re competentibus eadem persona laudibus exornatur atque commendatur, vt in omnibus quæ loquitur in hac quoque scriptura, sicut & in cæteris, fides illi sine dubitatione adhibeatur. Qui est, inquit, testis fidelis. Et continuo adiunxit, primogenitus mortuorum. Addit adhuc, & princeps regum terræ. Et locupletius adhuc: [Qui dilexit nos, inquit, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnum & sacerdotes Deo & patri suo. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum, Amen. Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ, etiam amen. Ego sum α & ω. principium & finis, dicit dominus Deus, qui erat, & qui est, & qui venturus est omnipotens.] Hoc modo, & supra iam dictum est, vt fidem catholicam Christi Iesu dilectus Apostolus ore gratioso confitetur, & eiusdem fidei gratiam simul ecclesijs imprecatur, & cum vtrunque pulcherrimè faciat, miro modo vnum, id est, solam gratiæ & pacis imprecationem facere videtur. Singulæ dictiones summa cum dignitate procedunt, singulæ paucis in syllabis maiestatem continent sensuum latissimorum. [Qui est, inquit, testis fidelis.] Verè testis, quod Græcè dicitur martyr, quia & natus ob testificandam veritatem, & mortuus est pro testimonio veritatis, quemadmodum ipse Pilato dicit: Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Nam & pater quidem testis, de quo ipse Iesus Christus, & testimonium, inquit, perhibet de me, qui misit me, pater. Et spiritus sanctus testis, de quo idem: Cum, inquit, venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre spiritum veritatis, qui à pa-

* rebus. Ioan. 18 Ioan. 8 Ioan. 15

tre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Sed hæc sola est persona, quæ pro testimonio veritatis mortem sustinuit, vnde & dignè solus hic idem filius dicitur testis. Et multi quidem testes veritatis mortem perpessi sunt, propter verbum testimonij sui, vnde & Græco nomine martyres eos sancta ecclesia nominare consueuit. Sed non parua distantia est, ob quam & iste etiam cum additaméto splendidè dicitur testis fidelis. Nam quod testis iste testificatus est, prius vidit & audiuit, quàm in hunc mundum veniret, prius, inquam, vidit & audiuit, & post in hoc natus est, & ad hoc venit in mundum, vt testimonium perhiberet veritati, quemadmodum & coram præside iam dicto ipse dixit. Hinc & baptista Ioannes: Qui de cælo venit, super omnes est, & quod vidit & audiuit, hoc testatur. Omnes alij de terra venerunt, & prius nati sunt quàm aliquid scirent, & post acceperunt aliunde, ab alio indice, quod testificando dicerent, & hoc ipsum non perfectè, sed ex parte, vno ex ipsis Paulo apostolo dicente: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Solus ergo testis ille fidelis, id est, talis qui antequam huc veniret ad testificandum, rem viderit & audierit, tam certus, vt non ex parte, sed totum perfectè cognouerit & prophetauerit. Adde quod mortuus pro eodem testimonio veritatis, mortem ipsam vicit, & resurrexit à mortuis, quod ante eum testes alij non fecerunt. Nam hoc est quod mox dicitur: [Primogenitus mortuorum.] id est, primus ex mortuis resurgentium. Resurrectio nanque nobis regeneratio erit, quia videlicet nunc nascendo generati ad corruptionem, tunc resurgendo regenerabimur ad incorruptionem. Vnde dominus, in regeneratione, inquit, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ. In regeneratione, inquit, pro eo vt diceret, in vniuersali resurrectione. In illa regeneratione mortuorum, testis iste proculdubio primogenitus est, quia prior illis omnibus resurrexit, videlicet, non iam moriturus. Nemo quidpe ante illum ita resurrexit, vt vltra non moreretur. Sed & testibus alijs, quorum primus fuit Abel iustus, hoc dedit, hoc effecit, vt resurgant & vltra non moriantur. Pulchra valde & splendida dictio, vt pro primo resurgente diceretur primogenitus mortuorum. Hoc nimirum splendore delectari dicimus, quia in illa tali genitura, beatæ apostolorum animæ, quasi matres extiterunt, quippe quæ morienti domino Iesu Christo, donec resurgeret, materno adfectu condoluerunt. Idcirco nanque tali ad eos vel pro illis similitudine vsus est: Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius, cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ, propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Tandem testis iste, sic ad immortalitatem atque incorruptionem regeneratus, quid fecit? Ascendit in cælum, & sedet à dextris Dei. Hunc Deus, ait Petrus, suscitauit, ac principem & saluatorem exaltauit. Addit itaque: [Et princeps regum terræ.] Quorum vel qualium regum terræ? Nunquid illorum vel talium, quales astiterunt aduersus dominum, & aduersus Christum eius? Non vtique talium hic est princeps, imo iudex. Tales enim se dicunt reges terræ esse & non sunt, sed sunt serui terræ, cum sint serui peccati, subditi cupiditatibus terræ. Illorum est princeps iste, qui & si non vulgo dicantur reges, sunt tamen reges terræ, quia terrenitatem suam norunt regere, liberi à peccato, serui autem iustitiæ. Ergo non nisi regum iste princeps est. Omnes enim qui eius esse volunt, oportet tales esse. O verè pulchrum & gloriosum principis huius principatum, qui omnes subditos sibi, reges siue regnum, & regale facit sacerdotium. Nam hoc est quod postmodum dicitur: Et fecit nos regnum & sacerdotes. Multum iste principatus à tyrannide differt seculi huius. Reges, inquit, gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Hæc & cætera ministris suis dicens iste princeps regum, etiam lauit pedes eorum. Hoc iam facto quasi seruili, confirmans quod dicebat: Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat. Nam quo vlterius ad ministrandum regibus gentium sese deponeret sedulus minister? Sic tamen ministrans, adhuc erat dominus & magister. Magisterio nanque illi indigebant. At verò illic, quo post resurrectionem suam ascendit, sicut ipse seruitio, sic illi non indigebant magisterio. Ergo multò magis, illic non erit ipse rex militantium, aut dominus seruientium, sed sicut scriptum est, rex regum & dominus dominantium. Sequitur: [Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.] Quod maximum erat in opere, testis fidelis paululum distulerat, ita dicendo, qui est testis fidelis, statimque subiungendo, primogenitus mortuorum: quia nimirum anticipando resurrectionis gloriam transilierat saluiferum passionis eius sacramentum: sed nunc pulchrius atque splendidius, sermone gratifico repetit dicendo, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Commoremur aliquâtisper in isto gratiarum actionis fauo dulcissimo, sugamusque eloquium dulce faucibus nostris, super mel & fauum ori nostro. Qui dilexit nos, inquit. Vtique ante tempora secularia, & iste filius in patre, & pater in isto filio dilexit nos. Hinc etenim ad Ephesios Paulus apostolus ait: Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum, per Iesum Christũ in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo. Huius dilectionis actum ecclesia suspirans, prima voce in Cant. canticorum dicit:

[Margin: Ioan.3; 1.Cor.13; Matt.19; Rom.6; Ioan.16; Acto.2; 1.Pet.1; Rom.6; Infra.1; Luc.22; Ioan.13; Luc.22; Infra.1; Psal.18. 118.; Ephe.1]

Osculetur

Osculetur me osculo oris sui. Factum est quod optauit. Venit diligens atque dilectus, & totus desiderabilis, atq; omnibus omnium gratiarũ delibutus vnguentis, in secreto virginalis vteri cubiculo, diu desideratum osculum dilectæ porrexit, quippe vbi natura Dei naturæ hominis, verus Deus veræ carni & veræ rationali aïæ sese coniunxit. Inde tanq̃ sponsus suo procedẽs de thalamo, totum diligentissimus ad conscribendam in testamento sponsæ suæ, & vniuerso generi eius, dotem cælestem animum intendit. Generi, inquam eius. i. vniuersis animabus quæ cum illa carne sua per vnicam fidem vnum sunt genus, vna ecclesia, vnum corpus. Ventum est ad iudicium, de quo & dicebat: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Ostendit in æquitate iudicii liberam se habere à culpa præuaricationis Adæ naturam hominis. Venit enim, inquit, princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Ostẽdit, inquam, etiam in hoc obediens quod Hierosolymam, vbi quærebatur, occidendus aduenit. Mandauerat enim Deus in lege sic. Tribus vicibus per singulos annos festa mihi celebrabitis. Solennitatẽ azymorum custodies, & solennitatem messis primitiuorũ, solennitatem quoq; in exitu anni, quãdo congregaueris vniuersas fruges tuas de agro. Ter in anno apparebit omne masculinũ tuum coram Dño Deo tuo. Cùm itaque secundum legis mandatum venisset Hierosolymam, irruit in eum temerarius iam dictus princeps mundi huius, & in eum qui mortis causam. i. peccatum non habebat, pœnam mortis exegit, oblitus præ fatuitate iuris illius tenorem, quo sibi arrogabat propter peccatum vnius hominis, omnes homines possidere. Si enim propter vnius delictum peccatores cõstituti sunt multi, cur nõ propter vnius iustitiam iusti constituentur multi? Diligens itaq; nos, mortuus est propter nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Quomodo? Vnus ex militibus lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua. Illo sanguine nos redemit, illa aqua nos à peccatis nostris lauit. Nos, inquit, semetipsum eis qui peccauerunt connumerans dilectus Apostolus Iesu Christi. Ne putes eum facere distinctionem vllam Iudæi & Græci Sed & alius quidam ex illis hominibus Israelitici generis ait: Eramus enim & nos aliquando natura filii iræ, sicut & cæteri. Itemq; alius notæ sanctitatis ex illo genere: Sicut pannus, inquit, menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. Lauit ergo nos, id est, omnẽ ecclesiam, à peccatis nostris. Eo vsque dilexit nos. Non quales eramus, dilexit nos, sed diligẽdo vt alii essemus, illo sanguine, & illa aqua lauando, regenerauit nos. Ita concorporalem carnis suæ, quam assumpserat, diligẽdo effecit ecclesiam, ita tradidit semetipsum pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro, atque in verbo vitæ, vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Non solùm lauit eos qui iam erant credentes, vel fuerant, sed omnes qui futuri erant. Non quidem actu iam tunc, sed potestate lauit eos qui futuri erant. Neque enim iam lauari poterant, qui nondum nati erant, vel qui nondum crediderant. Potestatem dedit eis lauari, potestatem dedit eis filios Dei fieri per lauacrum regenerationis. Dixit enim discipulis suis, postquam resurrexit à mortuis: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in noïe patris, & filii, & spiritus sancti. Illa via, illa babtizandi regula, aqua illa quæ de templo illo à latere dextro, de templo corporis eius lanceato exierat, & primitiuã, quæ à seculo collecta fuerat, lauerat ecclesiam, in mare gentium descẽderunt, iuxta illud Ezechielis vaticiniũ, Aquæ istæ quæ egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ, & omnis anima viuens quæ serpit, quocunque venerit torrens, viuet. Hic tãtus fructus est dilectionis illius qua nos dilexit, & in vtero virginali naturam nostrã verbũ Deus sibi copulauit. Illa dilectionis copula tali exitu omnes filios Dei, qui dispersi erant, in vnum congregauit. [Et fecit nos, inquit, regnum & sacerdotes, Deo & patri suo.] O mira bonitatis dignatio, maior corde & ore nostro, non ad seruitutem nos emit tam caro pretio, tam pretioso sanguine suo, sed vt faceret nos regnum & sacerdotes Deo & patri suo, regnum vtique patri suo, sacerdotes Deo suo. Rex & sacerdos solus erat, reges & sacerdotes facere de seruis peccati, de filiis mortis proposuerat, & idcirco sanguinem fundebat. Quantorum hic testis fidelis meritorum, quantarum caput est coronarum? Sumes, ait Dominus in propheta, argentum & aurum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filii Iosedeh sacerdotis magni. Super hoc vir illustris Hieronymus, ait: Imponuntur autem coronæ Iesu filio Iosedeh sacerdoti magno, quia per singulas virtutes nostras Dominus coronatur, imò nobis per virtutem pœnitentiæ coronatis, saluator in singulis coronam accipit. Verè ergo Domine Dominus noster, admirabile est nomen tuum, quia gloria & honore admirabili coronasti hunc principem regum, tot coronis, quot vel quantis ex regibus constat hoc regnum, in quo omnes, qui sanguine eius sacrati sunt, splendidi reges sunt. Et sacerdotes, inquit, nos fecit, eius videlicet sacrificii quo spiritualem Pharaonem, scilicet diabolum, vicit, regnumq; peccati destruxit. Nam sicut filii Aaron idcirco typici illius sacrificii sacerdotes fuerunt, quia pater eorum cum Moyse minister fuit, liberationis illius, quæ per illud commemorabatur paschale agni anniculi conuiuium, ita filii sacerdotis huius, quos spiritualiter genuit per lauacrũ regenerationis, iure sacerdotes sunt sacrificii illius, quo commemoratur non temporalis,

[Margin: Cant. 1; Exo. 34; Deut. 16; Ioan. 19; Eph. 2; Esa. 64; Eph. 5; Mat. vlt.; Eze. 47; Zach. 6; Psal. 8]

vt illa, sed æterna salus omnium. Rectè ergo non est distinctio, qua ex gente, vel tribu sit quis, dũmodo scientia & moribus sit idoneus, quia videlicet omnes cælestis sacerdotis, qui neminem secundum carnem genuit, secundum spiritum filii sumus. Et si non omnes hic ordine illo sacerdotii fungimur, vt corpus & sanguinem eiusdem Domini nostri ore sacro conficiamus, attamen in eo sacerdotes nos omnes esse oportet, vt nosmetipsos Deo offeramus, quemadmodum
Ro. 12 dicit Apostolus: Obsecro vos, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Aliter enim non conceditur nobis introire in illa cælestia sancta sanctorũ, in ipsum cælũ, vbi species istæ nostri sacrificii, species panis & vini nõ erũt.

Sacrificium autem quod semper offerat, nulli deerit in æternum. s. hostia gratiarum, & vox laudis, vox exultationis & confessionis. Eiusmodi est idipsum quod hic continuò subiungit: [Ipsi gloria & imperium in secula seculorum, amen.] Hoc nimirum ratio iustitiæ postulat, vt accepto beneficio, creatura laudem & gratiarum actionem creatori retribuat. Exempli gratia:
Exo. 15. Sic Moyses & filij Israel ab Aegyptia seruitute liberati per sanguinem agni, merso Pharaone
Phil. 2 & exercitu eius in mari rubro, canticum gloriæ Domino decantauerunt. Ingratitudinis quippe initium est, beneficium non agnoscere, & à referendis gratiis os mutum & linguam continere. Hoc ergo laudis & gratiarum actionis breue canticum, eo dicente, ipsi gloria & imperiũ, in secula seculorum, dicamus omnes, amen: & omnis, vt ait Apostolus, lingua cõfiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Hactenus hic fidei nostræ præcentor de clarissimis præcentoribus vnus, quæ ad confessionis perfectionem necessaria sunt, ipse confessus est, & confitendi nobis exemplum dedit. Et si verbis aliis, eodem tamen sensu quo in symbolo communi omnes confitentur Apostoli, quod ipsi tradiderunt nobis. Vnum superest, quod & maximum est, quia inde videlicet, vbi nunc sedet, princeps regum terræ, vbi est illi gloria & imperium in secula seculorum. Inde, inquam, de illa gloria sua, de illa dextera patris, cum imperio & maiestate sua magna venturus est iudicare viuos & mortuos. Sequitur ergo:
Phili. 4 [Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.] Ecce, in-
Esa. 66. quit, videlicet quia prope est. Inde & alius Apostolus, Dominus, inquit, prope est, nihil soliciti
Ezec. 7. sitis. Familiare est more prophetarum & omnium sanctorum vigilum, qui aduentum illum
Iohel. 1. vigilanter præuiderunt, dicere: Ecce veniet, ecce apparebit, velociter veniet, cito apparebit
Luc. 12 vobis. At verò seruus malus putat in tempora longa fieri istud, dicensq; in corde suo: Moram facit Dominus meus venire, incipit percutere conseruos suos, ac mãducare, ac bibere cum ebriis. Sed quid? Veniet Dñs serui illius in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, partemq; eius ponet cum hypocritis, ibi erit fletus & stridor dentium. Eis igitur qui dormiunt, & præ ebrietate sensum non habent coangustatum, tempora longa videntur. Nam his qui vigilant, quorum prudentes animas fides enutriuit, spes prouexit, charitas dilatauit, & magnas fecit, breue existimatur omne tempus præsentis seculi, pro consideratione æternitatis & seculi venturi. Itaque ecce venit, citò venit, citò apparebit. Quomodo? Qualibus vehiculis?
Luc. 21 Quali sedens tribunali? Cum nubibus, inquit. Hoc ipsum & ipse prædixit: Ex tunc, inquiens,
Mat. 24 videbunt filium hominis venientem in nube, siue in nubibus cæli, vt in alio Euangelio scri-
Act. 1 ptum est, cum potestate magna & maiestate. Sed & angeli ascendente illo, dixerunt: Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Susceperat autem eum nubes ab oculis eorũ. igitur sic veniet. i. quẽ nubes suscepit, veniet iterũ cũ nube, siue cũ nubibus cęli. De quibus & Apo
1. thes. 4 stolus: Simul, inquit, rapiemur in nubibus obuiã Dño in aera, & sic semper cum Dño erimus.

Hic iam quæritur, quare sic veniet, quam ob rem cum nubibus veniet: Nunquid vt nubibus occultetur siue abscondatur? Nõ vtique. Tunc enim manifestus veniet, quia dudũ venit occultus, & sicut hic scriptũ est, videbit eũ oĩs oculus. Quare ergo veniet cũ nubibus? Aliã scripturam
Esa. 26 interrogemus: Propheta Esaias cùm præmisisset de impio sub interrogatione dicens: Et non videbit gloriam Dñi, continuò per quandam concessionem subiunxit: Domine, exaltetur manus tua, & non videant. Et protinus adiecit: Videant & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret. Ac si inutiliter concessisset, exaltetur manus tua, & non videant, correxit, dicens: videant & confundantur. Ergo quodãmodo nõ videbũt, & quodã alio modo impii quoq; venientẽ videbunt. Vt nõ impii videant gloriã Dñi, veniet cũ nubibus, vt confundantur vidẽtes impii, videbit eũ omnis oculus. Nubes quippe cũ quibus veniet, gloriam eius, ne impii videant, abscondent: sed potentiam maiestatis eius, quin oĩs oculus videat, non abscondent. Quales enim illæ tunc erunt nubes: Non vtique quales nunc sæpè videmus, pluuiis rorantes, terramq; refrigerantes, sed nubes tempestuosæ, ignem spirantes, fulmina iacientes. Nam ignis in conspe-
Psal. 49. ctu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas valida. Nubium eiusmodi, nubium ardentium
2. thes. 1. vehementiam Paulus exprimere laborans, Thessalonicensibus scribens ait: Si tamen iustum est apud Deum, retribuere tribulationem his qui nos tribulant, & vobis, qui tribulamini, requiẽ nobiscũ, in reuelationem Dñi Iesu de cælo cum angelis virtutis eius, in flamma ignis, dantis vindictam his qui non nouerunt Deum, &c. Hoc omnis videbit oculus, videbunt impii, vt confun-

confundantur, sed gloriam Domini non videbunt, quā vt nō videant, exaltabitur manus eius. Claritatē corporis eius, siue corpus claritatis eius, cui nostræ, vt Apostolus ait, humilitatis corpus reformatum cōfigurabit, illæ nubes obductæ impiis abscondent, sed ipsum filium hominis non abscondent. Ipsum videbit omnis oculus, & videntes impij confundentur, gloriam autem eius videbunt pij, qui vt semper cum Domino sint, vt Apostolus ait, obuiā domino in nubibus rapientur. Igneas nubes, nubilos ignes, raptim sursum incolumes transibunt, & sic semper cum domino erunt. Deorsum impij stupebunt & videbūt, vt videntes cōfundantur, hi maximè, qui eū pupugerunt, hi scilicet qui manus eius & pedes soderunt clauis, & latus eius lancea perforauerunt. Illi nimirum videntes cōfundentur, & confusionis eorum participes erunt, quicūq; nō obediunt euangelio eius. [Et plangent se super eum omnes tribus terræ.] Hoc cum antiquioris prophetæ testimonio dixit hic Apostolus & Euangelista, qui de pectore Domini hausit sapientiam. Hebræus ex Hebræis, quem saluator amabat plurimum. Nam in Zacharia sic persona huius principis regum loquitur: Et aspiciet ad me quē confixerunt, & plangent eum planctu quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, sicut doleri solet in morte primogeniti. Huius testimonij prophetici solam partem hanc, & aspicient ad me quem confixerunt, hic idem Ioannes in euangelio suo recitauit, præmisso, quia non fregerunt crura eius, sed vnus militum, lancea latus Domini aperuit, ita subiungendo: Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur, os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. Hic autem quod illic omisit, scilicet hanc sequentem partem, & plangent eum planctu quasi super vnigenitum, hoc modo addidit, & plangent se super eum omnes tribus terræ. Quod hic ait, omnes tribus terræ, nihilominus apud eundem prophetam habes, vbi protinus ita scriptum est: Et planget terra, familiæ & familiæ seorsum. Familiæ domus Dauid seorsum, & mulieres siue vxores eorum seorsum. Familiæ domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum. Familiæ domus Leui seorsum, & mulieres eorum seorsum. Familiæ Semei seorsum, & mulieres eorum seorsum. Omnes familiæ reliquæ, familiæ & familiæ seorsum, & mulieres eorum seorsum. Pro familijs LXX. interpretes tribus posuerunt, quos iste in cæteris secutus est, vtpote Græco sermone conscribens, quo videlicet sermone, ab ijsdem LXX. interpretibus scripturæ translatæ fuerunt. Igitur & quod nunc ait, omnes tribus terræ, cum testimonio loquitur eiusdē prophetæ: Tunc etenim & tribus domus Dauid, & tribus domus Nathan, & tribus domus Leui, & tribus domus Semei à suis vxoribus separabuntur. i. cunctis voluptatibus suis fraudabuntur, vt plangant vnigenitum & primogenitum dominum Iesum Christū, de quo dixerant, sanguis eius super nos, & super filios nostros. In Dauid, regia tribus accipitur, hoc est, Iuda: in Nathan, prophetalis ordo describitur: Leui refertur ad sacerdotes, ex quo ortum est sacerdotium: in Semei doctores accipiuntur, ex hac enim tribu magistrorum agmina pullularunt. Reliquas tribus tacuit, quæ non habent aliquod priuilegium dignitatis. In eo autem quod ait, omnis tribus reliqua, tribus & tribus seorsum, & vxores eorum seorsum, vniuersas absque nomine comprehēdit.

Phili. 3.
1. Thes. 4.
Ioan. vlt.
Zach. 12
Ioā. 19.
Exo. 12.
Zach. 12
Ibidem
Mat. 27.

Sanè planctus huiusmodi tunc * typus extitit, quādo Iosias rex iustus à Pharaone cognomēto Nechao vulneratus est, super quo lamentationes scripsit Hieremias, quæ leguntur in ecclesia, & scripsisse eum Paralipomenon liber testatur. Nam quod illic scilicet in lamentationibus scriptum est: Spiritus oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris, cui diximus, in vmbra tua viuemus in gentibus, longe personam Iosiæ superexcellit: nisi quod iam dictum est, ille vulneratus crucifigendi saluatoris typus fuit. Nam sicut eo tempore post reges peccatores spes omnis populi erat in Iosia. & occiso illo magnus planctus in vrbe commotus est, ita propter crucifixum saluatorem, tunc renouabitur planctus vniuersis tribubus terræ, id est amatoribus terræ, qui illum occiderunt, loquentes & dolos cogitantes, vt ait Psalmista, in iracundia terræ, id est, irati propter terram, quam simulabant sibi propter eum tollendam esse. Si inquiunt, dimittimus eum sic, oēs credent in eum, & veniēt Romani, & tollēt & nostrum locū & gentē. Et notandum, imo mirabile, quod ita dixit, & plangent eum quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti. De hoc in quodā opere ita me dixisse memini: O Iudæi, Christus Dei filius vobis non complacuit, quia talis erat, quia taliter venit, quia sic & sic operatus est, quia sic & sic locutus est, nullo modo vobis complacuit, animo vestro non conuenit, alium vultis, alium expectatis. At ille scilicet Deus pater, qui istū misit filium, alterum non habet. Iste filius primogenitus atque vnigenitus est illi. Alterum, inquam, non habet. Primus illi & nouissimus est iste, alium non mittet. Quid ergo facietis desolati? Nimirum, vt ait nunc ille, aspicietis ad eum quem confixistis, vt ait, inquam, nunc spiritus eius, graui veritate, vera grauitate, plangetis super eum quasi super vnigenitum, & dolebitis super eum sicut doleri solet in morte primogeniti, quia vobis mortuus est hic primogenitus, quia vobis vos occidistis vnigenitum, post hac saluatorem, neque hunc habituri neque alium, quia hic solus est, hic primogenitus, hic vnigenitus est. Hæc omnia vehementi affirmatione roborare intendens, quia sine dubio ventura sunt, dicit: [etiam amen,] quod idem est ac si

Typicus
2. Par. 35
Thre. 4
Psal. 34.
Ioan. 11.

Ac si diceret, quod in Euangelio suo scribere solet, Domino dicente, amē amen. Cùm enim apud cæteros Euangelistas semel tantum in singulis locis scriptum sit amen, exempli gratia, vt illic
Luc. 21 secundum Lucam: Amen amen dico vobis, cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt, apud istum Euangelistam semper duplicatur hoc ipsum amen, videlicet, quia Euangelistæ huic os diuinius est, & maiora loquitur apud eū Dñs Iesus, & idcirco, vt rerum pōdera sentiantur, dictionis quoq; modus vel pōdus geminatur, pro vehemētia confirmationis. Amen amen dico tibi: amen amen dico vobis. Quid autem maius aut terribilius potest dici, quàm nunc in præsenti loco dixit. Rectè igitur in præsenti loco affirmationē duplicauit, dicēdo, etiam amen, vt ad credendum euigilet omnis qui audit. Sequitur: [Ego sum α & ω, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.] Totum quod hactenus dixit de persona filii, parum erat, nec sufficiens ad salutem credenti vel confitenti. Quid enim illic offenderet Cherintum, Hebionem siue Arrium, aut alium quemlibet diuinitatis Christi inimicum hæreticum: testem fidelem, primogenitum mortuorum, id est, primum resurrexisse à mortuis Dominum Iesum, & principem esse regum terræ, eumque nos dilexisse, & lauisse nos à peccatis nostris in sanguine suo, & venturum esse cum nubibus, scilicet ad iudicandum viuos & mortuos? Hæreticus quoque quilibet eiusmodi concederet, & confiteretur, sed eundem esse Deum, Deo patri coæqualem, sine initio cum patre, vel in patre manentem, non confiteretur. Rectè igitur illa dixisse non contentus, addit illud quod summum est, in quo fides Christiana consistat, velut supremo gradu, de Christi diuinitate sublimiter æquè vt de patre sentiens, sicut dignum est, & dicens in persona eius, vt videlicet maiori tonitru, quæ contradicunt illi ranæ loquaces, conterantur. Ego sum α & ω, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens. Hæc enim dicens, siue dicentem illum inferens, patri coæquat, de quo idem supra dixerat, qui est, & qui erat, & qui venturus est. Quid dixerit, quid intelligi velit per α & ω, confestim exponit dicendo. principium & finis. Duæ nanque literæ Græcorum, quibus & cuius linguæ ecclesiis hunc librum scripsit, duæ, inquam, literæ illius linguæ summa & vltima istæ sunt, α & ω. Vt ergo dubium non sit, quale, vel cuius rei principium sit vel finis, per α commoniti, quæ litera, vt iam dictum est, Græci alpha-
Gen. 1. beti prima est, ad sacræ scripturæ exordium respiciamus, vbi scriptum est: In principio crea-
Mat. 28. uit Deus cælum & terram: & per ω, quæ vltima est, item commoniti, ad finem eiusdem scripturæ in euangelico volumine respiciamus, vbi scriptum est: Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsq; ad consummationem seculi, vt veraciter credamus, & confiteamur, hunc esse & principium, in quo omnia facta sunt, & finem siue consummationem, qua omnia restaurata & perfecta sunt. Præterea & illud sciendum, quia α vnum, ω autem apud Græcos octingentos significant. Omnes enim literæ apud Græcos verba componunt, & numeros faciunt, & sicut quæque sunt ordine posteriores, ita suis characteribus numeros titulant ampliores. Prima, vt iam dictum est, litera α vnum, ω significat octingentos. Et in hoc nimirū pulchritudo mysterii magna & delectabilis est, quia videlicet qui in principio vnus erat filius vnicus, siue vnigenitus, in fine seculorum filios Dei secum, nō quidē genitos, sed adoptatos habebit, quasi octingentos, i. innumerabiles, octo beatitudinibus, per diuersas mansiōes dispertien
Ioan. 8. do remuneratos, remunerādo dispertitos. Vbi præter hunc locū hoc dicit Dñs Deus: Non so-
Esa. 43 lum in Euangelio suo vbi dicit Iudæis: Ego principium qui & loquor vobis: verùm & in Esaia ipsa loquitur persona Saluatoris: Ante me non est formatus Deus, & post me non erit: Ego sum Dñs, & nō est absq; me saluator. Amplius aūt, quādo, vt præmissum est, veniet cum nubibus, quādo videbit eū oīs oculus, & qui eum pupugerunt, qui mala dixerunt ei: quando morietur, & peribit nomen eius, qui pungētes, siue trāsfigentes, hoc efficere voluerint, vt omninò nō
Psal. 40. esset, vt omninò auferretur de terra memoria illius: tunc oportunè dicet hic Dñs Deus: tūc
Mat. 13 inquam, vociferabitur & clamabit: & super illos inimicos suos confortabitur, & istud dicet eis:
Luc. 4. Ego sum α & ω, principium & finis. Ac si dicat: Non sicut vos mihi improperastis, ego sum filius fabri, aut ex illo fabro Ioseph esse cœpi, non sicut vos voluistis vt perirem, ego perij, aut esse desii, sed sum & ante Ioseph, & ante omnes, & post me nullus erit. Nam & in propheta di-
Esa. 40. cebam vobis, quia ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Quod sequitur dicens: [Qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.] Dictionem confirmat eandem dicentis: Ego sum alpha & omega, ego sum principium & finis. Credentium quippe vox est, Ioannis & omnium nostrum credentium, atque confitentium, quod veritatem de seipso testetur hic Dñs Deus, quòd non sit recens Deus aut Dominus, sed sit ille, à quo, vel cum quo venientes & missi
Gen. 17. prophetę dicebant olim: Hæc dicit Dominus Deus. Ille idem omnipotens qui erat ante Abraham, quique loquebatur ad eum, dicens: Ego sum Dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus, quodq; ipse venturus, & in gloriosa essentia sua sit permansurus, cùm ad nihilum
psal. 107 redacti fuerint inimici eius, qui pungentes eum, dicebant: quando morietur, siue: ecce morietur,
psal. 40. & peribit nomen eius.

Præmissio

PRæmisso iam hoc tam splendido tantæ tamque catholicæ & apostolicæ confessionis apparatu, tandem narrationem suam ingreditur sanctę fidei doctor, & confessor reuerendus, ac cęlestis reuerentiæ orator magnus: in medio septem Ecclesiarum, siue in medio vnius vniuersalis ecclesiæ, ore aperto dignè audiendus. [Ego Ioannes frater vester, & particeps in tribulatione & regno & patientia Iesu: fui in insula quæ appellatur Pathmos, propter verbum Dei, & testimonium Iesu Christi, fui in spiritu in dominica die, & audiui post me vocem magnam tanquam tubæ dicentis: Quod vides scribe in libro, & mitte septem ecclesiis quæ sunt in Asia, Ephesum, & Smyrnam, & Pergamum, & Thiatyram, & Sardis, & Philadelphiam, & Laodiceam.] Ecce iam tertio nominis sui titulum operi huic diligens ac solicitus autor præfixit. Primo, cùm dixit: significauit mittens per angelum suum seruo suo Ioanni. Secundo, cùm dixit: Ioannes septem ecclesiis quæ sunt in Asia. Et nunc tertiò, Ego, inquiens, Ioannes frater vester. Quam ob causam iste dicturus siue narraturus hoc modo sui nominis positionem triplicat. Nunquid casu, aut nomen suum dilatare studens, inculcat & replicat? Non vtique. sed vtilitati nostrę intendens, reuelationes difficillimas, quas conscribere ingreditur, præmunit ac defendit, ne contemnantur: ne quod futurum erat, ob sui difficultatem, liber vituperetur, & sensibus dignis carere iudicetur: aut eius, cuius est. i. Ioannis Apostoli & Euangelistæ dilecti Iesu Christi, esse denegetur. Hoc etenim longè accidit post illud tempus. Nōnulli etiam Iudaico intellectu de futuris promissionibus sentientes, easque corporaliter exhibendas docentes, & mille annis in deliciis corporalibus in hac terra sanctos cum Christo esse regnaturos: huius sui dogmatis probamenta, sumptis ex hac reuelatione testimoniis, conabantur asserere. E contra & alii librum hunc (vt ecclesiastica testatur historia) penitus refutandum à Canone scripturarū, atque abiiciendum putarunt, singula quęque eius capitula arguentes: & dixerunt, præticulationē libri non esse veram, sed alienæ scripturæ Ioannis tantū nomen impositū: vnde neque Ioannis hunc esse librum, nec reuelationem videri posse, quæ crasso quodā velamine ignorantiæ contegatur. Inter hos Dionysius episcopus ecclesiæ Corinthiorum, vir magnæ in verbo Dei eruditionis & gratiæ: Ego, inquit, scripturam libri huius spernere atque abiicere nullatenus audeo. Hoc magis de eo iudico, quòd excedant atque emineant quæ in eo scripta sunt, humanæ auditionis modum, & sit in eo arcanus quidam & recōditus, atque admirādus omnibus sensus, quem & ego admiror ac veneror, etiam si non intelligo, & ita sentio, quod diuina aliqua sacramenta sermonibus contegantur humanis, non tam iudicio meo discernens, quàm fide credens. Et ideo non reprobo quæ nō intelligo, sed tāto magis admiror, quāto minus assequor. Post hæc verò totius libelli disserens corpus, & singula quæque discutiens atque euidenter ostendēs, nullo modo fieri posse, vt secundū literā dignus in eo intellectus appareat. Addit etiam hæc dicens: Consummata igitur omni prophetia, beatos dicit eos qui hæc custodiunt. Sed & semetipsum beatum dicit. Ait enim: Beatus qui seruat verbū prophetiæ libri huius. His & huiuscemodi obiectis & responsis, liber iste reuelationum cęlestium, disiectus atque contrectatus fuit: & nisi spiritus sanctus, qui hæc omnia reuelauit, rationabilis reuerentiæ viros præparasset ad defendendū, tātas tamque pretiosas margaritas porci conculcassent, hæretici cōtaminassent. Quid futurum erat, si non stetisset in ingressu orationis tāta, tantique nōis autoritas? Rectè igitur, quia secundum legē, in ore duorum aut trium testiū stat omne verbum, tertiò repetitum sui nominis titulum posuit Ioannes, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Iesu Christi quæcunque vidit. Deut. 17 Ioan. 8

Et nota, quanta hæc ipsa nominis autoritas sanctæ humilitatis gratia resplendeat: frater, inquit, vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia Iesu. Poterat enim dicere: Ego Ioannes doctor & apostolus, vester prædicator, & Euangelista vester, discipulus ille quem diligebat Iesus, cuius participes, cuius vos meruistis esse fratres. Et rectè quidem dixisset: sed hic locutionis modus non adeo paruuli esset, paruuli talis, qualē vnumquenque apostolorū fieri vel esse voluit bonus magister, cum diceret: Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnū cœlorū. Quicunque ergo humiliauerit se, sicut paruulus iste, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Quænam est moderatio siue modestia paruuli? Quanto tēpore, inquit Apostolus, hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dñs oim. Et nos quidē oēs nostro iudicio serui sumus: hic aūt Ioannes dilectus Dñi Iesu de filiis est, quibus bona sermonis Dei hæreditas testamēto legata est. At ipse ab illo bono magistro didicerat, se hic humiliare per virtutē, quomodo inter seruulos, siue inter seruulorū filios humiliat se paruulus, qui paruulus est per ætatem, sedens in puluere cum illis, non amans primos recubitus in cœnis, nō salutationes in foro, non primas cathedras in synagogis. Rectè igitur, & vt talis magistri discipulum decet, nostro videlicet humilium seruulorum cōsortio contentus est, dicens: Ego Ioannes frater vester, ego Ioannes particeps vester. Quod si causa poposcisset, nimirum non dubitamus eum dicere potuisse, quod maius, imò quod humilius est: ego Ioannes, seruus vester. Nam & hoc dicere non dubitauit alius, videlicet vas electionis Paulus, eiusdē Iesu Christi apostolus: Non, inquit, prædicamus nosmetipsos, sed Dominum Iesum Christum, nos autem seruos vestros per Iesum. Mat. 18. Gala. 4. Mat. 23. 2. cor. 4.

Vester,

Vester, inquit, particeps in tribulatione. Magna cordis mansueti & humilis cõgratulatio. Exortem tribulationis, siue tribulationum iustorum, quoniam multæ sunt, aliquis illum existimaret, pro eo quod de illo in Euangelio sic scriptum est: Cõuersus Petrus vidit illum discipulũ quem diligebat Iesus sequentem, & dicit de eo: Dñe, hic autem quid? Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te? Tu me sequere. Ac si diceret: Non eum per passionem martyrii volo consummari, sed absque violentia persecutionis diẽ expectare nouissimum, quando ipse veniens, eum in æternæ beatitudinis mansione recipiam. Et quid hoc ad te? Tu tantum crucis patibulum subeundo, mea vestigia te sequi debere memento. Pro hoc, vt iam dictum est, exortem illum putaret aliquis sanctorum martyrum tribulatione. At ille calicẽ Domini bibit, calicem tribulationis, iuxta veritatem eiusdem Domini dicentis duobus filiis Zebedæi, quorũ hic vnus

Mat. 20 fuit: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Quibus respondẽtibus, Possumus: calicem,

Luc. 2. inquit, meum bibetis, &c. Vbinam bibit iste illum calicem Dñi? Nimirum illic, vbi iuxta prophe

Ioan. 19 ticũ dictum Simeonis iusti, beatæ genitricis eius aiam gladius pertransiuit. Nã cùm omnes discipuli, relicto eo, fugissent, iste dilectus discipulus, cum Maria matre eius, iuxta crucem stetit, & clauos manuum ac pedum eius, lanceam quoque perforantem latus eius ipse inspexit. Illic enim gladius idem, qui Mariæ matris animam pertransiuit, nunquid dilecti ac diligentis discipuli animam non tetigit? Tetigit planè, & illic calicem Domini bibens, sicut Mariæ, sic & omnium martyrum Christi particeps factus est in tribulatione. Particeps autem quicunq; est in tribulatione, ipse quoque in regno particeps iure est. Illud quod sequitur, & hoc apud cæ-

Luc. 22. lestem regem ius legale est, ait enim: Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo. Quod si omnibus communiter dixit, quamuis tunc in illo articulo fugituri essent, & Petrus quoque negaturus esset, quanto magis huic dictum conuenit, qui & tũc iuxta crucem stetit, & deinceps semper præsto fuit. Cùm autem dixisset in tribulatione & regno, addidit & patientia Iesu. Nam & postquam particeps fuit in illa tribulatione morientis, & regno resurgentis, Iesu patientiam habuit, imitando passum opprobria, irrisiones, colaphos & verbera: vt verbi gratia, quando & ipse cum aliis flagellatus est, sicut in Actis Apostolorum

Act. 5 legitur, & à Domitiano in feruentis olei dolium missus, ad vltimũ, ab hominibus separatus est. In eo quoque particeps sanctorum fuit in patientia Iesu, quia sicut Christus Iesus patienter su-

Luc. 23. stinuit, & orabat, dicens: pater ignosce illis: ita & iste diligebat illos qui ei mala inferebant, & pro eis orabat. Ego ille talis fui in insula, inquit, propter verbum Dei, & testimonium Iesu Christi. Historia nota est, scilicet, hunc B. Ioannem in Pathmos insula relegatũ, propter verbum Dei, cui testimonium perhibebat, vel quod prædicabat ante omnia secula de corde patris natũ, & propter testimonium Iesu Christi, quo testificabatur eum esse verbum incarnatum. Interpretatur autem Pathmos fretum: feruet enim illic mare amplius, eò quòd sit angustum. Illic exulanti, cui negabatur terra, cælum apertum est. Exemplum ergo est omnibus sanctis, quod quanto magis in freto præsentis seculi affliguntur, tanto amplius illis secreta cælestia manifestantur.

Designata iam persona sua, loco quoque exilii simul & causa, tempus quoque curauit indicare: fui, inquiens, in spiritu dominica die. Solet enim qualitas rerum ostendi, pro qualitate temporum. Hinc est quod Abraham in feruore fidei suæ, angelos meridie vidit. Et Loth in perdi-

Gen. 18. 19. tione Sodomorum vesperi: Adam post meridiem: Salomon quoque sapientiam non seruaturus, in nocte percepit. Ita ergo in hoc loco per diem dominicam apertè fides intelligitur, quæ

Gen. 3 3. reg. 3 iã manifesta erat in toto mundo, quãdo ista videbat. Quomodo aũt, vel quo in spiritu arbitramur eũ fuisse? Si enim in suo tantum fuit spiritu, indignitas visionis consequitur, multumq; videti derogatur: vt neq; ipse propheta, neq; verba eius prophetia, neque visiones eius reuelationes rectè dicantur: quippe quas non intelligebat, si eas tantum in suo spiritu videbat. Exempli gra

Gen. 41 tia: Pharao qui videns septem spicas, & septem boues, non vtique corpore, sed spiritu, dormiebat enim clausis corporis luminibus, quia videns, inquam, non intelligebat, propheta non erat. Ioseph autem quia non in suo, sed in Dei spiritu vidit. i. intellexit, propheta fuit. Pharaonis namque tantùm spiritus informatus est, vt videret: Ioseph autem mens, Dei spiritu illuminata est, vt intelligeret. Hos visionum modos Apostolus breuiter distinguit, cum præmisso, si orem lingua,

1. cor. 14 & spiritus meus non orat, mens mea sine fructu est, continuò subiungit: Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente. Quod ait ille de oratione, siue psallendo, hoc idem de visione sentiendum est. Conspectis quippe per visum imaginibus: non, nisi intellectus accesserit, qui mentis est proprius, reuelatio fit, vel agnitio, vel prophetia, vel doctrina. Sed nunquid apud hunc Ioannem in visione talis erat cæcitas, vt signa quidem rerum formarentur in spiritu, & in mente eius earundem rerum non refulgeret intellectus? Absit hoc ab illo discipulo quem diligebat Iesus. Alioqui, quomodo hic liber Apocalypsis, id est, reuelatio diceretur? Vnde prophetia vocari mereretur, ipso dicente: Beatus qui legit, & audit verba prophetiæ libri huius? Igitur cùm dicit, fui in spiritu, sancto subintel-

ligamus

gamus spiritu, quemadmodum & illic: Ductus est Iesus in desertum à spiritu: sanctum vtique spiritum rectè subintelligimus. Nec dubitamus dicere, id quod ait, fui in spiritu, idem esse ac si dixisset, fui vsque ad tertium cœlum raptus. Non enim, quia solus apostolus Paulus hoc de semetipso scripsit, idcirco putandum est, quòd nullus sanctorum præter eum illuc raptus fuerit. Quemadmodum & illud quod alibi dicit: Euangelium quod euangelizatum est à me, non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud aut didici, sed per reuelationem Iesu Christi, non ita sentiendum est, quòd præter eum nullus sanctorum per reuelationem Dei veritatem Christi didicerit, vel quòd omnes præter eum ab homine acceperint. Nullatenus existimandum est, quòd hæc vel illa dicendo, huic beato Ioanni, vel cæteris sese præferat apostolis, imo & prophetis: qui vtique omnes, nō ab homine vel per hominem, sed per reuelationem Dei, siue Iesu Christi didicerunt, quod erat omnibus illis rapi vsque ad tertium cœlum, id est, cœlestia per intellectualem videre oculum. Tres nanque cœli, tres modi visionum sunt. Est enim visio corporalis, qua corpora siue corporalia, cum vi mentis luminibus corporis conspicimus. Est spiritalis visio, qua imagines aliquas dormiendo, aut etiam cogitando videmus quidem, sed nondum intelligimus, quomodo vidit Pharao septem spicas, septemque boues, vt supra iam diximus. Est & intellectualis, qua mens à spiritu sancto illuminatur, vt intelligat, quomodo intellexit Ioseph, quid per easdem imagines significaretur. An non & ista quæ hoc libro continentur, verba sunt eiusmodi, verba arcana, quæ non liceat homini loqui, id est, humano sensui committi? Si enim homo ista loquatur, id est, si humano velit quisquam exponere vel suscipere sensu, perniciosa inde hæresis generatur, vt fecit quidam Nepos nomine, in partibus Aegypti episcopus, qui ex hac reuelatione sumptis testimonijs Iudaico intellectu, conabatur asserere repromissiones Dei corporaliter exhibendas, & mille annis in delicijs corporalibus, sanctos cum Christo regnaturos esse in hac terra. Sed dicet aliquis: Si omnium apostolorum ista erat gratia, quòd per reuelationem didicerunt cælestia sacramenta Christi, quippe qui fuerunt homines idiotæ, & sine literis, quid opus erat vt tam vehementer Apostolus de semetipso assereret, quòd vsque ad tertium cælum raptus fuisset, quod non ab homine, sed per reuelationem Iesu Christi didicisset? Ad hæc, inquā. Nimirum opus erat pro eo quòd periclitabatur apud Corinthios & apud Galatas fides euangelica, quasi pro Pauli apostoli persona, pseudoapostolis prædicantibus, vt in circircuncisionem ritumque Iudaicum fideles inducerentur, & pro hoc Paulo apostolo derogātibus quasi in tanto negocio non esset audiendus, quippe qui nesciret veritatem euangelij, quique non esset de magnis apostolis. Idcirco talia quæ prædicta sunt, de semetipso asseruit, cæteris se non præferens, sed coæquans apostolis, videlicet vt permaneret veritas euangelij. Sed iam reuelationis eiusdem semitas ingrediamur. Ait. [Et audiui post me vocem magnam tanquam tubæ dicentis: Quod vides scribe.] Quid erat post Ioannē, cum esset in spiritu? Nimirum totus mundus, quicquid corporeis oculis cernitur, imo & totus præsentis ecclesiæ status. Retro hæc erant, quia videlicet ipse in anteriora extendebatur, cum ad illa videnda sursum raperetur: futurum autem erat quod nunc dicimus. Dum ipse post occisionem Domitiani, permittente pio principe Nerua, rediret Ephesum, compulsus est ab omnibus penè tunc Asiæ episcopis, & multarum ecclesiarum legationibus, de coæterna patri diuinitate Christi, altius facere sermonem, eo quòd in trium Euangelistarum scriptis, Matthæi videlicet, Marci, & Lucæ, de humanitate eius, ac de his quæ per hominem gessit, sufficiens sibi viderentur habere testimonium. Cur hoc? Videlicet dum esset in exilio, irrumpentes in ecclesiam hæretici, quasi in destituta pastore ouilia, lupi, Marchion, Cherintus, & Hebion, cæterique Antichristi, qui Christum fuisse ante Mariam negabant, simplicitatem fidei euangelicæ, peruersa maculauerant doctrina. Igitur post se vocem magnam tanquam tubæ audiuit, quia futurum erat, vt magnoperè compelleretur à iam dictis Asiæ penè omnibus episcopis: quatenus velut in bellum consurgens, perfidis obuiaret hæreticis, & gladio correpto verbi Dei, defenderet terminos ecclesiasticæ fidei. Vehementem illam, qua compellendus erat, omnium intentionem, per magnam vocem intelligimus. Simul quia veritas fidei non angulos amat, non in occulto, sed palam omni mundo loqui desiderat, rectè, non per qualemcunque vocem, sed per vocem tubæ magnam, id quod iam dictum est, significari decebat. Quod vides, inquit, scribe. Hoc est dicere, omnes episcopos Asię. O Ioannes dilecte Iesu Christi, qui supra pectus eius recumbens, euangelicæ veritatis fluenta de ipso sacro dominici pectoris fonte potasti, quoniam Marcion, Cherintus, & Hebion, cæterique Antichristi, te absente, te exulante, irruperunt in ecclesiam, & simplicitatem fidei euangelicæ peruersa maculauerunt doctrina, Christum fuisse negantes ante Mariam: cæteri autem Euangelistæ, videlicet Matthæus, Marcus, & Lucas, de humanitate eius, sufficiens scriptis firmauerunt testimonium, tu de antiquitate diuinitatis eius, quod vides, quod nosti, quod tenes, euangelico stilo scribe, & scripto tuo cunctas hæreticorum tenebras, patefacta veritatis luce, dispelle. Et mitte septem ecclesijs, quæ sunt in Asia, Ephesum, & Smirnam, & Pergamum, & Thiathyram, & Sardis, & Philadelphiam, & Laodiceam. Mitte septem ecclesijs,

Mat. 4 | Gala. 1 | Tres modi visionū. | Gen. 41 | 2. Cor. 12. | Vide hist. eccl. lib. 7. ca. 21. | 2. Cor. 11. | Gala. 1 | Nerua | Ioan. 13

id est, trade vniuersæ ecclesiæ, quæ per totum mundum diffusa est, ordinata & confirmata sancto spiritu septiformi. Nam Asiæ quidem minoris septem sunt ciuitates metropolitanæ, quarum caput Ephesus est. Veruntamen quod loquitur septem ecclesijs Asiæ, vtique omni ecclesiæ dicit, quæ cum vna sit, septenario numero comprehenditur, quo sæpe solet vniuersitas designari. Specialiter quidem septem illis Asiæ ecclesijs suam prophetiam dirigit, quibus eum prædicatorem diuina gratia præposuit, sed nihilominus vniuersali ecclesiæ tradere ista cupit, quæ sibi reuelata nouit esse, pro communi omnium profectu, cum sine exceptione dicat: Beatus qui legit & audit verba prophetiæ huius. Sequitur. [Et conuersus sum vt viderem vocem

Et conuersus sũ, ad preces & ieiunia. quæ loquebatur mecum.] Rogantibus Ioannem, vt supra dictum, episcopis Asiæ, de coæterna patri diuinitate Christi, altius sermonem facere, ipse quid fecit? Nimirum ad orationem ieiuniumque conuersus est, non aliter se facturum respondens, nisi in dicto ieiunio omnes in commune dominum precarentur, vt ipse digna scribere posset. Hoc fecit, imo cum hæc videret ipse facturus erat. Rectè igitur, & conuersus sum, inquit, vt viderem vocem quæ loquebatur mecum. Qui enim quodammodo in cælum ascendere, & latentem illic diuinitatem hominibus demonstrare rogatus, ad orationem & ieiunia confugit, solicitus, suámque fragilitatem suspectus, rectè conuerti vel conuersus esse dicitur, vt videat vocem quæ secum loquitur, id est, vt dono gratiæ supernæ obtineat, quod effari postulatur, & quod ostendere siue conscribere ipse prior videre vel scire mereatur. [Et conuersus vidi septem candelabra aurea, & in medio septem candelabrorum aureorum, similem filio hominis, vestitum podére, & præcinctum ad mamillas zona aurea.] Et hoc ita deinceps factum est. Conuersus enim, vt iam dictum est, ad orationes & ieiunia, simulque indictum Ieiunium celebrante Ecclesia, vidit reuelante sancto spiritu, qualia de Christi diuinitate scribere dignum erat, quæ & præsens pulcherrimè designat litera, sensu aureo, superficie tota argentea. Et vidi, inquit, septem candelabra aurea. Septem candelabra, septem ecclesiæ sunt. Ergo sicut septem ecclesiæ sunt, & tamen vna est ecclesia, sic septem candelabra vnum candelabrum sunt. De quo videlicet candelabro, ipse dominus

Matt.6 Luc.11 loquitur in euangelio: Nemo accendit lucernam, & in abscóndito pónit, neque sub modio, sed super candelabrum, vt qui ingrediuntur lumen videant. Hoc nimirum contra inuidiam loquebatur Iudaicam, quibus ante hæc dicta significauerat per similitudinem Niniuitarum, suam gentibus gloriam fore declarandam, ipsisque videlicet Iudæis, oculum nequam habentibus, id est, inuidentibus, & inuidendo pereuntibus, gentes acturas esse pœnitentiam. Dixerat

Mat.12 Luce.11 enim: Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt illam, quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ: Et ecce plus quàm Ionas hic. Et est subintelligendum, sicut viri Niniuitæ pœnitentiam egerunt ad prædicationem siue signum Ionæ, qui fuit in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic gentes pœnitentiam agent ad prædicationem meam, siue signum meum, postquam fuero in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus, & perinde surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam. Quæritis cur ita fiat? Videlicet quia ego lucerna sum: Et sicut lucerna idcirco accenditur, non vt in abscondito, sed super candelabrum ponatur, sic ego idcirco veni in hunc mundum, vt lumi-

Ioan.1.3 ne meo gentes illuminentur. Igitur quod est secundum euangelicæ veritatis rationem, lucernam poni debere, vel positam esse super candelabrum vnum, hoc est, secundum hanc reuelationem, filium hominis conspici in medio septem candelabrorum aureorum, scilicet Christum,

Luce. 2 de quo dixit Simeon: Lumen ad reuelationem gentium: iam tunc, cum hoc mysterium videret Ioannes, prolatum fuisse ad gloriam omnium ecclesiarum. Septem nanque candelabra, vt iam dictum est, septem, id est, omnes ecclesiæ sunt. Quæ videlicet candelabra rectè aurea videntur, quia sacra fides, ob quam vel ex qua hoc habemus gentes, vt candelabra, id est, eccle-

1.Pet.2 siæ simus, auro, quod per ignem transit, assimilatur, quemadmodum & Petrus apostolus loquitur: Vt probatio vestræ fidei multo preciosior sit auro, quod per ignem probatur.

Qualem illum vidit in medio candelabrorum talium, candelabrorum aureorum? Vt audirent Marcion, Cherintus, & Hebion, cæterique Antichristi, qui antiquæ Christi Gloriæ derogabant, imo sciret ipse certius Ioannes, quale de diuinitate Christi testimonium postmodum rogandus perhiberet, similem vidit filio hominis, vestitum podére, & præcinctum ad mamillas zona aurea. In similitudine filij hominis, veritatem accipimus hominis, quemadmodum

Philip.2 & illic: In similitudinem hominum factus est, & habitu inuentus vt homo. In vestitu podéris, quæ vestis est sacerdotalis, dignitatem vel officium sacerdotij, quia sacerdos vel ponti-

Hæb.4 1.Pet.2 fex noster ipse est, de quo Apostolus: Habentes ergo, inquit, pontificem magnum, qui penetrauit cælos, Iesum filium Dei, teneamus confessionem. Et Petrus apostolus: Eratis enim, inquit, sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem, & episcopum animarum vestrarum. In eo quòd præcinctus erat ad mamillas zona aurea, intelligimus autoritatem regiam, de qua Psalmista: Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est dominus fortitudinem, & præcinxit se virtute. Decorem & fortitudinem quam indutus est, vel qua præcinxit se do-

minus

minus regnans, regno peccati destructo, & superata morte, per zonam auream intelligimus, qua nunc videbatur ad mamillas præcinctus. Cur enim ad mamillas, quarum in medio locus est cordis, nisi vt talis præcinctura significet, mamillarum scilicet & cordis, statum naturæ vitalis, vel vitam continentis, quia Christus iam rex est immortalis. Resurgens quippe à mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Ecce iam hæc tria demonstrata sunt, scilicet, eum esse filium hominis, id est, hominem, esse sacerdotem, esse & regem: verùm hæc cæteri euangelistæ, Matthæus, Marcus, & Lucas, iam sufficientibus scriptis testificati fuerant, & horum testimonia supradicti hæretici audire non repugnabant. Quamlibet enim Antichristi essent, Christum hominem, sacerdotem quoque esse fatebantur & regem. Vnum est vnde controuersia suborta fuerat, scilicet eiusdem hominis, sacerdotis & regis Iesu Christi, altissima & antiquissima diuinitas. Sequitur ergo. [Caput autem eius & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix.] Quidnam est filij hominis caput, nisi diuinitas eius? Hoc sciens & sponsa in Canticis canticorum, Caput, inquit, eius aurum optimum. Caput illud & capilli capitis illius candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix. Dictum hoc de filio hominis, filio Dei. Porro de antiquo dierum patre eius, Daniel dicit: Vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. Ergo & ille antiquus dierum, & hic filius eius filius hominis, qui apud eundem Danielem, cum nubibus cæli veniebat, & vsque ad illum antiquum dierum peruenit: secundum caput, id est, secundum diuinitatem vnius eiusdemque antiquitatis sunt. Nam huius atque illius capilli capitis æquè candidi sunt. Vterque per candorem capitis senex ostenditur, nulla distantia, quia videlicet nec anno, nec mense, nec die, nec hora, nec puncto, nec momento, sed neque atomo filius iste iunior est, illo tam sene patre suo. Talem vidit in spiritu, qui in corpore quoque siue corporaliter p̄stolatus, causa iam dicta talem erat scripturus. Quomodo vel quali scripto? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Igitur filius hominis, vestitus podere, præcinctus ad mamillas zona aurea, caput habens candidum, Christus Dei filius est, homo verus, pontifex summus, rex magnus, Deus antiquus & verus. Conflabat suas interim blasphemias sæpedicti Antichristi, vt negarent illum extitisse ante Mariam. At ille sibi prouidens, imò ecclesiæ suæ, in fide periclitanti consulens, iam Ioanni huic suum demonstrabat caput præ antiquitate candidum, quod non solum ante Mariam, siue ante Abraham, sed & ante Luciferum erat sine tempore genitum, ante tempora de patre natum. Quid porro sunt capilli præ antiquitate sic candidi, tanquam lana alba & tanquam nix? Capilli, quia de capite procedunt, & multi sunt, multa sunt verba Dei, quæ de vno vel per vnum verbū, quod erat in principio, processerunt. Nam verbum, Deus, in sua substantia, verbum vnum & vnum caput est, verba autē multa, quæ ad sanctos homines siue prophetas Deus locutus est, quasi multi capilli vnius capitis sunt. Quare autē lanæ isti capilli assimilantur? Videlicet, quomodo ex lana infusum transmissa, texendo fit vestis aliqua, sic de capillis istis, id est, multiplicibus Dei verbis, in linguam vocemque prophetarum transfusis, scribendo contexta est sancta scriptura. Et quare non tanquam qualiscunque lana, sed tanquam (inquit) alba, siue (vt in Daniele scriptum est) lana munda? Videlicet, quia verba illa sancta sunt & munda, recta sunt & irreprehensibilia. Vnde & illud: Eloquia domini, eloquia casta. Item: Lex domini immaculata, siue irreprehensibilis, cōuertens animas. Conuertens, inquam, animas, & lauans illas ab omnibus peccatis. Idcirco addidit, & tanquam nix. Nix nanque aliquādo emundationem significat. Vnde propheta in psalmo: Lauabis me, & super niuem dealbabor. Item in propheta: Et si fuerint peccata vestra vt coccinū, quasi nix dealbabuntur. Illud tandem sciendum, quia quisquis corā isto cano capite assurgit, & candidis eius capillis reuerentiam facit, id est, verba eius dignè suscipit, propter hoc ipsum, quòd verba eius suscipit & meditatur, ipse quoque canescit, & senex meretur appellari, monstrāte sapientia cum dicit: Senectus venerabilis est, nō diuturna, neque annorum numero computata. Cani autē sunt sensus hominis, & ætas senectutis, vita immaculata. Sequitur. [Et oculi eius velut flamma ignis, & pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti.] Nimirum quod scripturus erat dicens: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum: & subiungens, quod factum est in ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eum non comprehenderunt: erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientē in hunc mundum. Quod, inquam, scripturus erat taliter, hoc illi in ista imagine præfulgida demonstratū est. Nam sicut illud principium, siue quod erat in principio verbū, per istud significatur caput candidum: sic per istos oculos significatur illa vita lux hominum, quæ illuminat omnē hominem venientē in hunc mundum. Ergo oculi eius velut flamma ignis. i. aspiratio eius, illuminans omnem hominem, & lucens in tenebris. Proinde rectè dictum est, vt flamma ignis, quia videlicet Deus noster ignis est, & respectus eius nobis flamma est, flamma illuminans, vt non simus in tenebris, vt non simus noctis & tenebrarum, sed simus filij lucis, & filij Dei. Propter huiusmodi oculos, & in euangelio lucernā se (vt supra meminimus) insinuat

Psal. 92
Rom. 6
Cant. 5
Dan. 7
Ioan. 1
Qualis est Christus.
Psal. 11
Psal. 18
Psal. 50
Esaiæ. 1
Sap. 4
Ioan. 1
Deut. 4
1. Thess. 5
Matt. 5

esse ponendam super candelabrum,& hic in medio conspicitur candelabrorũ aureorum. Pro-
fecto quia luce ista siue oculis istis si qui fuerint illuminati,vt alijs quoq; verbo & exemplo ipsi lu
Luc.11 cere possint,quodammodo dicuntur lux & oculi, iuxta illud : Vos estis lux mundi. Et sponsæ
Matt.5 dicitur in Canticis canticorum: Oculi tui columbarum,id est,prouisores tui simplices sunt.Dif-
Cant.1 fert tamen,quia videlicet oculi illi non,vt isti,illuminantes sunt, sed illuminati,non lux illumi-
nans,sed illuminata lux. Proinde de vno ex clarissimis illorum dictum est loco memorato: Non
Ioan.1 erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Item quod scripturus erat, dicens: Et
verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeni-
ti à patre. Hoc ipsum ista significari videt imagine, cum dicit: Et pedes eius similes aurichalco,
sicut in camino ardenti. Sicut enim per caput candidum vel canum,rectè intelligimus antiquũ,
quod in principio erat verbum, sic per pedes quæ pars finis est corporis, rectè intelligimus ni-
hilominus illud, quod idem verbum caro factum, quod Deus homo factus, in fine seculorum,
& homo permanet vltra omnes fines seculorum. Isti pedes, ista eius humanitas similis aurichal
co rectè dicitur, quia videlicet, sicut aurichalcum multis ignium impendijs ex ære perducitur
ad colorem auri, ita & illa humanitas, per multas tribulationes passionis & mortis, perducta est
ad gloriam diuinitatis, quæ per aurum solet intelligi, vt sit iam & ipsa immortalis, incorrupti-
bilis, impassibilis. Vnde & signanter dictum est,sicut in camino ardenti, per quod rectè intelli-
gitur molestia passionis, qua oportuerat eandem humanitatem conflagrari,quemadmodum di-
Luc. vl. cit: Nonne sic oportuit pati Christum, & resurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam suam?
[Et vox eius tanquam vox aquarum multarum] Aquarum nomine,diuinæ scripturæ solent in
telligi: quod nimirum scripturis approbare ex abundanti est. Constat autem,quia ille filius ho-
minis caput tam candidum, pedes habens huiusmodi similes aurichalco, quicquid in passioni-
bus siue tentationibus suis loquebatur,vel nunc vsque loquitur, sanctarũ consonat scripturarũ,
& consentit vocibus ac sensibus, imo & vita & mors eius, resurrectio quoq; & ascensio eius, sic &
sic idcirco processit,vt scripturæ implerentur. Igitur vox eius tanquam vox aquarum multarũ,
id est, doctrina vel omne opus eius,veritas & adimpletio est scripturarum, quæ multæ sunt, sci-
Luc. 24 licet, legis, prophetarum,atq; Psalmorum. Quoniam necesse est,inquit,impleri omnia,quæ scri-
Itẽ vox aquarũ multarũ: .i. prophetarũ multorum. pta sunt in lege & prophetis & psalmis de me. Aliter, Vox eius tanquam vox aquarum mul
tarum, id est, tanquam vox populorum multorum, iuxta illud quod in persona eius dicit Psal-
mista: Confitebor tibi in populis,& psalmum dicam tibi in gentibus. Deniq; vocem eius verba
scripturarũ,quæ proferũtur in persona eius, hodie multi populi concinunt, qui videlicet populi,
Psal.107 significari solent nomine aquarum. [Et habebat in dextera sua stellas septem.] Septem stellæ,
vt infra scriptum est, angeli sunt septem ecclesiarum, id est, omnes præsules omnium eccle-
siarum. Angeli autem,id est,nuncij, nimirum idcirco dicuntur,quia subditis annunciant ea quæ
loquitur Deus, iuxta illud: Labia sacerdotis custodiunt scientiam,& legem requirũt ex ore eius,
Mala.2 quia angelus domini exercituum est. Quia taliter angeli sunt, id est, quia legem domini annun-
Dan.12 ciant,idcirco & veraciter stellę dicuntur & sunt, iuxta illud in Daniele: Qui autem docti fuerint,
fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in per-
Mysteriũ numeri septenarij petuas æternitates. Omnes ergo qui eiusmodi sunt,hoc numero, scilicet septenario,rectè con-
signari illud quoq; pulcherrimè astruit, quod cum esset in dextera sua, id est, in magna felicitate
sua, quippe qui resurrexerit à mortuis, non plures neq; pauciores ex discipulis quàm septem sui
Ioan.21 participes habuit cõuiuij,sicut scriptum est: Erant simul Petrus & Thomas qui dicitur Didymus,
& Nathanael qui erat à Chana Galileæ,& filij Zebedæi,& alij ex discipulis eius duo. Isti septem
missum in dexteram nauigij rete, plenum magnis piscibus ad terram perduxerunt, & cum do-
mino epulati sunt: & taliter omnes eos designant, qui in vniuersali resurrectione præsentabunt
electos vniuersos,quos suis adquisierunt studijs siue laboribus,& cum Christo sedebunt ad dexte
ram eius in cælestibus. Tunc fiet id quod continuo in præsenti loco significatur, dicendo: [Et
de ore eius gladius vtraque parte acutus exibat.] Gladius quippe hoc loco vltimum significat
Deut.32 iudicium, quemadmodum & in cantico Deuteronomij Deus dicit: Si acuero vt fulgur gladium
meum. Nam exponens quod diceret gladium meum, continuo subiunxit, & arripuerit iudi-
cium manus mea. Iste iudicij gladius vtraque parte acutus tunc de ore eius exibit, & vtranque
partem, dexteram scilicet & sinistram, pro meritis efficaciter discernet & diiudicabit. Exitus
Matt.25 gladij ad dexteram hic erit: Venite benedicti patris mei. Hoc nanque dicto,gladius eius ita car
1.Cor 15 nes deuorabit, vt iam non sit caro & sanguis, sed sint omnes omnimoda carnis & sanguinis cor
ruptione expoliati, miroq; modo permanente natura, in alteram gloriam permutati. Exitus
Mat.25 eiusdem gladij ad sinistram hic erit : Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præpa-
ratus est diabolo & angelis eius. Vtrinque sic erit efficax ille gladius iudicij, vt eant hi in sup-
plicium æternum, iusti autem in vitam æternam: & sic diuisi ab alterutris,nõ possunt vltra con
iungi aut permisceri, sicut in præsenti ecclesia permixti nunc sunt boni & mali. Extunc in cla-
ritate sua videbitur ab illis beatis quos in dextera sua deinceps habebit , videbitur facie ad
faciem

faciem Deus deorum illa visione, quam pollicebatur diligentibus se dilectionis suæ fore premium. Qui autem, inquit, diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Sequitur ergo. [Et facies eius sicut sol lucet in virtute sua.] Facies eius præsentia eius, lucebit sicut sol, quia verè est sol, & lucebit in virtute sua, id est in maiestate & diuinitate sua, complebiturque illud Esaiæ vaticinium: Et erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ eius sanauerit. Quænam est luna quæ tunc lucebit sicut sol absque varietatibus crementi & * detrimenti, quibus nunc variatur in isto seculo, nisi ecclesia tunc erit similis soli suo, deo suo? Scimus inquit idem Ioannes, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ipsa autem lux solis quanta erit? Sicut lux septem dierum, inquit. Quod est dicere: Quantæ claritatis erat Deus verbum, cum sex diebus fierent omnia, & septimo die complerentur omnia per ipsum, tantæ claritatis in carne sua, tunc erit apud Deum patrē suum. Hoc etenim & ipse orans dicebat: Et nunc clarifica me tu pater apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te. Quid enim est dies illa de qua dicebat ille propheta: In die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ eius sanauerit, nisi illa visio faciei solis huius, quæ sanitas erit generis humani, & perfecta sanitas plagæ eius, qua omnes in Adam fuimus plagati, & vulneris quo in illo fuimus vulnerati, videlicet mortis duplicis animæ & corporis? Sequitur. [Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius tanquam mortuus, & posuit super me dexteram suam dicens: Noli timere.] Quia ille quē videbat, sicut sol lucet in virtute sua, idcirco mortalis homo stare vel subsistere non potuit in infirmitate sua. Sic & quondam cum in monte transfiguratus fuisset ante eos, videlicet Petrum & Iacobum, & hunc ipsum fratrem eius Ioannem, ceciderunt in faciem suam & timuerunt valde. Et quemadmodum * istic dictum est, & posuit dexteram suam super me dicens, noli timere, ita & illic: Et accessit Iesus & tetigit eos, dixitque illis: Surgite & nolite timere. Nisi dextera sua hic & illic tetigisset hunc vel illos, sustinere non poterant lucem vel virtutem, in qua lucebat ille talis sol. Ergo & vniuersos, qui illum visuri sunt in illo cælesti regno suo, vt videre & videndo subsistere valeant, constitui oportebit ad dexteram, iuxta veritatem euangelicam qua dicit, & statuet oues à dextris suis, hœdos autem à sinistris. Quod enim est ad dexteram super istum timentem & præ timore cadentem poni, vt surgere & non timere possit, hoc erit tunc omnes oues à dextris constitui, vt claritatem illam videre, & non cum sinistris hœdis defluere possit, sicut fluit cæra à facie ignis. [Ego sum primus & nouissimus, & viuus, & fui mortuus, & ecce sum viuus in secula seculorum, & habeo claues mortis & inferni.] Priorum sequentes autoritatem diximus supra, quia angelus visus est huic Ioanni in figura Christi, propter illud quod in exordio dictum est, & significauit mittens per angelum suum seruo suo Ioanni. Sed quæri nunc potest, cur is qui apparuit, Christum se tanta tantaque manifesta professus est descriptione: Ego sum, inquit, primus & nouissimus, & viuus, &c. Huc accedit, quod ante pedes huius cadens, tanquam mortuus, non est prohibitus cadere, vel correptus quod ceciderit ante pedes eius. Circa finem vero libri hic ipse dicit: Ego Ioannes qui audiui & vidi hæc, postquam audissem & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes angeli, qui hæc mihi ostendebat, & dicit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant verba libri huius, Deum adora. Palàm ergo datur intelligi, quia alius fuit qui Ioannis ductor extitit, & hæc illi ostendit, atque alius qui ostensus siue visus est ei tanta claritate, vt subsistere non posset ad videndam claritatem eius qui apparuit. Et ille quidem qui ostendebat manifeste angelus, hic autem qui ostensus est, filius hominis dicitur. Proinde illum quidem, cuius audiuit vocem, in hoc loco tanquam tubæ dicentis, quod vides scribe, concedere oportet fuisse angelum qui hæc ostendebat, de quo & illud dictum sit, & significauit mittens per angelum suum, eum autem qui visus est, intelligi licet illum fuisse, quem se esse professus est, scilicet primum & nouissimum, id est, Christum Dei filium. Nec verò nouum, vel credi indignum est, quod Iesum Christum post ascensionem suam homo viderit, cum Paulus apostolus dicat: qui illum antequam ascenderet in cœlum non cognorat. Non sum liber? Non sum apostolus? Nonne dominum Iesum Christum vidi? Viderat enim illum in via cum iret Damascum, & quia tunc visione illa indignus, vtpote inimicus & persecutor erat, non solum cecidit in terram, sed & cum surrexisset, apertis oculis nihil videbat, Iesum nanque illum vidisse confirmat is, qui ad eum missus est, Ananias. Saule frater, inquit, dominus misit me Iesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas. Alias autem & iste filius hominis angelus dicitur, & est angelus magni consilij, angelus in quo est nomen Dei. Nam in exodo ad Moysen siue ad populum suum Deus dicit: Ecce ego mittam angelum qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem paraui. Obserua eum & audi vocem eius, nec contemnendum putes, qui non dimittet cum peccaueris, & est nomen meum in illo. Angeli huius hæc propria est differentia, quæ illic posita est, dicente Deo, & est nomen meum in illo. Non dixit, & est no-

[Margin notes: Ioan. 14 · Esai. 30 · decremēti. · 1. Ioan. 3 · Ioan. 17. · Esai. 30. · Matt. 17 · hic. · Matt. 25 · Psal. 67. · Prolixa quæstio de angelo Ioannis. · Infra. 22 · 1. Cor. 9 · Acto. 9. · Exo. 23.]

men meum super illum, quod rectè dici queat de quolibet infimo electorum, quorum omnium
Hier.14. illa est prophetica vox: Tu autem in nobis es Domine, & nomen sanctum tuum inuocatum est
super nos, sed est, inquit, nomen meum in illo, id est, pro naturali diuinitate eodem quo ego censetur nomine. Dicitur enim, & est, aeque vt ego, Deus, dominus omnipotens, inuisibilis, increatus, immensus, aeternus, & quicquid de Deo substantialiter praedicatur, vt hoc solum de nomine intersit, quod ego ad illum relatiuè pater, ille ad me relatiuè dicitur filius, cum eiusdem di-
Mala. 3. gnitatis significatione. Et propheta Malachias dicit: Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quaeritis, & angelus testamenti, quem vos vultis. Stephanus quoque pro-
Acto.7. tomartyr in Actibus apostolorum dicit: Hic est qui fuit in ecclesia, in solitudine, cum angelo qui loquebatur ei. Amplius autem: Et expletis, inquit, annis quadraginta, apparuit ei in deserto montis Sina angelus in igne flammae rubi. Igitur si hunc filium hominis, qui Ioanni visus est, placet angelum dici vel esse, dictum supra vbi scriptum est, & significauit mittens per ange-
Exod.3. lum suum, profecto sicut illi vbi loquitur Stephanus, oportet non quemlibet angelum intelligi, sed eum qui veraciter dicere potuerit: Ego sum qui sum: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac & Iacob. Hoc nomen mihi est in aeternum. Sed & in isto loco non quemlibet angelum, sed eum intelligi necesse est, qui veraciter dicat: Ego sum primus & nouissimus, & viuus & fui mortuus, & ecce sum viuus in secula seculorum. Primus videlicet, quia eram in principio verbum, Deus apud Deum, per quem omnia facta sunt, quod indicat hoc meum caput prae antiquitate tam candidum: & nouissimus, per quem omnia restaurata sunt, sicut indicāt vel significant isti pedes mei aurichalco similes, vtpote nuper educti de camino ardenti, de camino tribulationis vel passionis, in qua ita nouissimus, & hominibus visus sui contemptibilis, quomo-
Psal. 21. Esa.53. do contemnitur vermis & non homo, dicente quoque propheta alio: Et nos desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem. Et fui mortuus, videlicet etiam in sepulchro repositus, tribus diebus & tribus noctibus, & ecce sum viuus in secula seculorum. Resurrexi enim & adhuc cum Deo patre meo sum, verumque est quod de me
Rom.6. dicit Apostolus, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. [Et habeo claues mortis & inferni,] id est, potestatem dimittendi peccata. Peccata nanque dimittendo, mortem in me credentibus claudo, infernum obstruo. Siue mortis & inferni, id est, duplicis mortis, videlicet animae & corporis. Mortis nanque nomine, quod vsitatum est, dissolutio corporis, inferni autem, mors animae, quae aeterna est, recte significatur. Vtriusque mortis claues, id est, potestatem
1.Reg.2. ipse habet, quemadmodum & Anna prophetissa in cantico suo dicit: Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit. [Scribe ergo quae vidisti, & quae sunt, & quae oportet fieri post haec.] Dictio vel verbum modi imperatiui, quo dicit, scribe, largitio est muneris &
Praerogatiua Ioannis supra aliorum apostolorum dona. gratiae, tanquam si diceret: Scribendi facultatem atque autoritatem accipe. Vnde vere beatus & honorandus iste beatus Ioannes, qui sic inter duodecim apostolos creuit & auctus est, quomodo inter duodecim patriarchas, ille verè secundum nomen suum filius accrescens beatus Ioseph, quomodo enim ille duplicia accepit, dicente patre, dabo tibi partem vnam extra fratres tuos, Sichimam significans, siue Sichem, quae in euangelio dicitur Sichar, sic iste dilectus discipulus extra fratres suos apostolos caeteros, dono diligentis Domini Iesu partem vnam egregiam accepit, non solum vt qui erat apostolus, Euangelista quoque fieret, tamque diuinū euangelium scriberet, verumetiam tantam tamque mirabilem reuelationem scripturae traderet. Scribe ergo, inquit, quae vidisti, cum caeteris videlicet apostolis me secutus, vel etiā quae nunc vidisti solus, vt tale sit euangelium tuum, quale scribi oportere significat istud meum quod nunc vidisti schema vel habitus, & quae sunt nunc in septem ecclesijs Asiae corrigenda siue laudanda, & quae oportet fieri post haec, scilicet varios ecclesiae labores. [Sacramentum septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea, septem stellae, angeli sunt septem ecclesiarum.] Cùm trinam scribendorum distinctionem fecerit dicendo, quae vidisti, & quae sunt, & quae oportet fieri post haec, mediam tantùm nunc aperit, id est, ea quae sunt, & quasi ingressuro intelligentiae ianuam pandit, vt tangendi conscientias eorum, qui tunc erant vel praeerant ecclesiis, autoritas homini non desit. Nam poterat quidem eodem modo dicere filius hominis, siue sacramentum filij hominis sic vestiti, sic praecincti, tale caput talesque oculos habentis, hoc vel tale est, sed non adeo res exigebat, non tanta negocij necessitas vrgebat. Qui enim tantummodo docet quid teneat, vel quid tenere debeat catholica fides, non
Autoritas praesulum. tanto praesidio diuinae autoritatis seu voluntatis opus habet, quanto is qui corripit & percutit mores, qui de occultis hominum conscientijs, seu vita maximè priuata tractat vel disputat, & legendas conscribit rationes. Illic nanque suffragantibus scripturarum testimonijs etiam ignauus vitae suae moderator ad fidem sponte consentit, hic deficientibus occultae conscientiae arbitris, etiam strenuus fidei decertator indignatur de propriae vitae statu reprehendi, cum deforis facere videatur totum quod facere debet ecclesiasticus vir, vt exempli gratia, videbatur ille angelus ecclesiae Sardis, cui scribere iubetur sic: Scio opera tua, quia nomen habes quod viuas, &

uas, & mortuus es. Oportune ergo eorum quæ tunc erant vel fiebant in ecclesijs intellectum signanter aperit, & per singula videntem deducens, hæc(inquit)angelo illi, & hæc scribe angelo illi. Et vide quàm sapienter iuxta morem prudentis, & bene compositi oratoris, beneuolentiam eorum captet, quibus loquitur vel scribit, vt patientes sint ad audienda scripta, quamuis possint molesta videri. Sacramentum(inquit) subauditur scribe, septem stellarum, id est, quid significent septem stellæ, quas vidisti in dextera mea. Ac deinceps: [Septem stellæ angeli sunt septem ecclesiarum, & candelabra septem, septem ecclesiæ sunt.] Ecclesiarum præsules quamuis aliqui pro vita propria reprehensibiles sint, & angelos & stellas appellare maluit, & ecclesias omnes, quamuis in aliquibus multa sint obscura, candelabrorum aureorum pulchris nominibus, siue significatiuis imaginibus honestauit. Et recte, quia videlicet sacerdotes siue præsules, quamuis interdum pro suis actibus sint obscuri, pro officio tamen lucent, recitando verbum Dei, & celebrando cælestia sacramenta Christi, atque ita quasi quædam stellæ in signa sunt & tempora. Verbi gratia, cum dicunt illud Apostoli: Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Idcirco de huiusmodi stellis mystica scriptura dicit: Quis fecit Arcturum & Hyadas & Oriona? Item: Nunquid contingere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrũ Arcturi dissipare poteris? Et his similia. Itidem ecclesias ipsas candelabra esse aurea recte dixit, videlicet pro parte illorum qui Christum lumen suum glorificant, tam cõfessione vocis, quàm obsequio boni operis, secundum præceptum ipsius dicentis: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.

Infra 2. Gene. 1. Rom. 13 Iob. 9. Ibi. 38. Matt. 5.

Primi Libri Finis.

PROLOGVS IN LIBRVM Secundum.

NIMA, CVI DESIDERANTI LATENTEM IN SCRIpturis dulcedinem haurire concessum est, gratulatur in Canticis Canticorũ, cum dicit, introduxit me rex in cellaria sua. Item: Introduxit me rex in cellam vinariam. Nostra autem adolescentula fides, ecce foris stans, & intus quasi per exiguas clausi cellarij rimulas prospiciens, suam crescente desiderio anhelat inopiam, auscultando quid vel quomodo illi, quæ eiusmodi est, quæ iam introducta est, gratuletur, & dicat, sicut in præsenti scriptura habemus, ille idem rex sanctus & verus, qui habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit. Ecce(inquit)dedi coram te ostium apertũ quod nemo potest claudere. Quod est dicere: Ecce in cellaria mea, siue in cellam meam vinariam introduxi, te in aperto ostio intelligentiæ, & diuitias deintus haurias sapientiæ & scientiæ, quas me tibi tribuente nullus possit auferre. Quam ob causam? Quale propter meritum? Quia modicam (inquit) habes virtutem, id est, egregiam tenes humilitatem, non in tua, sed in mea virtute habẽs fiduciam. Is autem cui hæc loquitur, angelus est Philadelphiæ, quod interpretatur dilectionis fraternæ. Igitur donec foris stantibus rex ille aperiat sua claui, modica virtus habenda, id est, humilitas tenenda est, vt per fraternam dilectionem illud parum, quod iam de illa dulcedine gustauimus, si quid est quod gustare vel inuenire meruimus, libenter expendamus, spem habentes in ipso qui & alibi loquitur: Qui quærit, inuenit, & pulsanti aperietur. Hanc animæ meæ spem tu archipræsul Friderice vir illustrissime maximè roboras, qui opusculis meis non vtcunque beneuolus esse, verumetiam præ magnitudine beneuolentiæ arridere potuisti, velut qui interesses, meque tecum interesse putares illo magno atque festiuo conuiuio, quod Abraham pater sui risus, pater (inquam) pueri sui Isaac, quod interpretatur risus, fecit in die ablactationis eius. Illud nanque conuiuium eorum est, qui scripturas legentes non efficiuntur pueri sensibus, sed malitia quidem paruuli, sensibus autem perfecti sunt, vt non opus eis sit lacte, sed solido cibo, qui perfectorum est. Ibi iam initium est risus & iucunditatis, risus æterni, quem in mysterio præsagiens mater Sara, risum(inquit) mihi fecit Deus, quicunque audierit corridebit mihi. Talibus nimirum maximè hic liber Apocalypsis apponendus est, quia videlicet non lac paruulorum, sed solidus perfectorum cibus est. Omnia quæ continentur in eo mysteria, sunt fortia vt vinum, & vinum vtiquè (vt ait sponsa in Canticis, de huiusmodi) suauissimum & optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque ac dentibus eius ad ruminandum. Quæramus ergo, sicut cœpimus, vt inueniamus, pulsemus perseueranter, vt aperiatur nobis.

Anima introducta in cellã vinariam. Infra. 3. Matt. 7. Luc. 11. Gene. 21 1. Co. 14 Heb. 5. Gene. 21 Cant. 7. Luc. 11.

ne hæc opera quidē sunt, laborare in regula fidei catholicæ, & laboris huius patientiam habere, etiam disputando contra dogmata peruersa, quorum fabricatores mali, tam multi, tamq; loquaces sunt, vt non possis eos sustinere: qualis tunc erat Marcion & Cherintus, multiq; alij hæretici. Bona, inquam, opera sunt quidem, tentare illos doctores mendaces, falsosq; apostolos conuincere, sed non in hoc est perfectio, quantumcunq; patientiam habeas sustinendo istos & non deficiendo, absq; primo charitatis ornamento. Nam & Apostolus dicit: Et si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Et apostolus Iacobus ait: Vis autem scire o homo inanis, quoniam fides sine operibus otiosa est? Otiosa nanque est fides, quantumcunq; operari videatur, nisi per dilectionem operetur. Ait ergo: [Sed habeo aduersus te, quod charitatem tuam primam reliquisti.] Ac si dicat: Illud quidem pro te est, & pro te agit quod sic operaris, sed hoc aduersum te est, quod in hoc opere tuo charitatem primam reliquisti. Prima nanq;, id est, principale bonum, charitas est, quæ & excellentior via est iuxta Apostolum: Hoc solum penè & vnicum signum est perfectionis, & testimonium veræ virtutis, quemadmodum alibi dixit: In hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem. Hoc signo cognitus est Stephanus prothomartyr, quando in labore & patientia sua, cum non posset sustinere malos, quos inuenerat & conuicerat mendaces, ita patientiam habuit, ita sustinuit propter nomen domini, vt moriens etiam pro ipsis oraret, & diceret: Domine ne statuas illis hoc peccatum, quia nesciunt quid faciunt. [Memor esto itaq; vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac: Sin autem, venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.] Sicut multa sacræ scripturæ testimonia, sic & locus iste docet nos non debere præcipitare sententiam super ecclesiarum angelos, id est episcopos, & super quoscunq; gradus ecclesiasticos. Non enim dixit, quia charitatem tuam primam reliquisti, idcirco venio tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, sed grande interuallum voci suæ, magnumq; frenum posuit currenti sententiæ, dicendo, Memor esto igitur vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Tunc demum ita subiungit: Sin autem. i. si super illud quod habeo iam aduersus te, super illud quod charitatem tuam primam reliquisti, contemptum quoque apposueris, venio tibi, &c. Ordo iste iudicij Dei latè splendet in scripturis, sed exempli gratia, duo tantum præponantur homines, Saul videlicet & Dauid. Filius vnius anni erat Saul cum regnare cœpisset, duobus autem annis regnauit super Israel. Quod est dicere: Humilis sicut puer vnius anni, & paruulus in oculis suis erat quando rex factus est, & duobus annis eadem humilitate regnauit super illud. Vnde loquente domino in se, ait Samuel: Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? Ab hac humilitate excidit, quando contra legem holocaustum obtulit, cum non esset sacerdos de stirpe Aaron, sed homo de tribu Beniamin. Item, quia ab humilitate exciderat, pepercit Agag regi Amalech, & optimis gregibus ouium contra præceptū domini. Iterumq; inquit scriptura: Offerebat holocaustum domino de initijs prædarū quæ attulerat ex Amalech. Redargutus super eo quod humilitatē primā reliquisset, non fuit memor vnde excidisset, neq; pœnitētiam egit, quippe qui holocaustum rursus offerendo peccatum auxit, præsumptionem iterauit. Dixit quidem, peccaui, tanquam memor esset vnde exciderit, sed non humiliter dixit aut sensit. Addidit enim: Sed nunc honora me corā senibus populi mei, & coram Israel, & reuertere mecum. Honorē ergo vel gloriam nō Dei, sed suam, ista confessione mercari voluit, dicendo peccaui. Iustè ergo solium eius de loco suo moueri debuit, quia pœnitentiam non egit. Dauid autē & ipse paruulus erat, de quo & pater Isai dixit ad Samuel: Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues. Cumq; iam regnaret, nihilominus & humilis erat. Nam de humilitate eius scriptum est: Cumq; intrasset arca domini in ciuitatē Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem Dauid subsilientē atq; saltantē corā domino, & despexit eum in corde suo. At ille: Viuit dominus, inquit, quia ludam & vilior fiam plus q̄ factus sum, & ero humilis in oculis meis. Ab hac humilitate tunc excidit, quando verbū domini cōtempsit, peccando in vxorē Vriæ quā tulit. Vnde & per prophetā dixit ei: Quare ergo cōtempsisti verbū domini, vt faceres malum in conspectu meo? Et subinde: Quaobrem non recedet gladius de domo tua vsq; in sempiternū, eo q̄ despexeris me. At ille statim memor fuit vnde excidisset, & q̄ charitatem primā reliquisset, & dixit, Peccaui domino. Itē in Psal. Quoniam iniquitatē meam ego cognosco, & peccatū meum cōtra me est semper. Tibi soli peccaui & malū corā te feci. Ergo nō huic venit dn̄s sicut venerat Sauli, vt moueret solium siue candelabrū eius de loco suo. Nam & regnū eius stetit, & prophetica gratia cū docēdi authoritate permansit. Ea nāq; recuperata, docebo (inquit) iniquos vias tuas. Igitur vbi cuiuslibet ecclesiæ angelus. i. sacerdos, charitatē suam primam relinquit, rectè nō statim iuris est ecclesiastici, mouere candelabrum eius de loco suo, id est, auferre sacerdotium vel ecclesiam eius. Sed dicitur ei: Memor esto vnde excideris, & age pœnitētiam, & prima opera fac. Si audierit corripientem, ille qui corripuit lucratus est fratrem suum. Quòd si neque adhibito alio, neque publico conuentus ecclesiæ testimonio correxeris, imo audire contem-

Fides sine charitate, nihil prodest.
2. Cor. 13.
Iaco. 2
2. Cor. 13.
Ioan. 13
Acto. 7
1. Reg. 13.
1. Re. 13
1. Reg. 16
2. Reg. 6
2. Re. 12
Psal. 50
Matt. 18

contempserit, tunc demum rectè mouetur candelabrum eius, & alteri datur. Sequitur: [Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum quæ & ego odi.] Illud, inquit, habeo aduersus te, quod iam dixi, hoc autem habes mecum, & in hoc mihi consentis, quòd facta Nicolaitarum odisti. Nam illa & ego odi. Nicolaitæ dicti sunt à Nicolao diacono Ecclesiæ Hierosolymorũ, qui cum Stephano & cæteris constitutus est à Petro, qui propter pulchritudinem relinquens vxorem, dixit, vt qui vellet ea vteretur, & versa est in stuprum talis consuetudo, vt inuicem coniugia commutarentur. Istos hoc loco improbat. Et notanda dispositio sermonis, quàm artificiosa sit. Et priusquam emitteret austeritatem reprehensionis, quæ laudanda erãt collaudauit, scio (inquiens) opera tua, & laborem, & patientiam tuam, &c. Et post vbi corripuit, atque minas intentauit, rursus quod laudandum erat, laudauit: quia (inquit) facta Nicolaitarum odisti, quæ & ego odi. Ita reprehensionis amaritudinem, ne nimis offenderet atque exterreret, collaudationis dulcedine circumliniuit. Hoc modo & cum muliere Samaritana loquens, & antequam diceret, quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est vir tuus, præmisit collaudans, Bene dixisti, non habeo virum, & postquam illi quod tot viros habuisset, expressit, iterum collaudans, hoc, inquit, verum dixisti. Magnum hoc, & dignè imitandum est magisterium spiritus Dei, corripere quidem ea, quæ emendatione indigent, sed inter corripiendum, & prius & posterius collaudare, si qua bene dicta sunt vel acta ab eodem, qui in aliis corripitur, quatenus, quoad fieri potest, teneatur beneuolus, & non refugiat confusus aut exterritus, audire non sustinens peccatoris animus. Item notandum est, vlla corripientis inuectione nihil minus apud intelligibilem animum valere, quod sequitur: [Qui habet aurẽ, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis.] Hæc enim talis dictio quasi clamor est vehementissimus, pertingens vsque ad aurem cordis intrinsecus. Hinc Euangelista: Iesus (inquit) hæc dicens, clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. Tali namque enunciatione negligentem animam vehementer confutat, surdum nimis hominem esse designans, etiam si patentes corporis aures habeat, qui tantæ comminationis vim intus non audiat, qui tanti iudicii necessitatem intrinsecus non sentiat. Sanè cùm non dicit, quid spiritus dicat ecclesiæ Ephesi, sed quid spiritus dicat ecclesiis, sciendum est, quia quæ singulis scribit, vniuersis dicit ecclesiis. In omnibus quippe ecclesiis sunt, & qui dignè audiant, vel quibus dici debeant ea quæ sunt timoris, & quibus ea quæ sunt pietatis, & quibus ea quæ sunt scientię, & quibus ea quæ sunt fortitudinis, & quibus ea quæ sunt consilii, & quibus ea quæ sunt intellectus, & quibus ea quæ sunt sapientiæ. Nam & idcirco septem ecclesiæ scribuntur, vel septiformis ecclesia dicitur, quia quicunq; in ecclesia sunt, in quolibet gratiarũ istarum cõsistunt gradu.

Optim⁹ modus corripiẽdi peccãtes.

Ioan. 4

Matt. 11

Proinde versus iste quasi intercalaris ad singulas ecclesias, de singulis pronunciatur spiritibus Dei, qui habet aurem audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. Additur huic alius, qui & in singulis istorum spirituum elocutionibus, pro qualitate condignarum retributionum variatur. [Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradyso Dei mei.] In isto gradu, id est, in spiritu timoris, vincere, est corripienti acquiescere, pœnitentiam agere, & prima opera facere. Porrò, primis hominibus, quia corripienti Deo non acquieuerunt, imò peccatum suum superba defensione tuentes auxerunt, lignum vitæ quod plantauerat Deus in medio paradysi, interclusum est. ait enim Dñs Deus: Ecce, Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. Nunc ergo ne fortè mittat manum suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum, emisit eum Dominus Deus de paradyso voluptatis, & collocauit ante paradysum Cherubin, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ. Quod ergo primo homini interclusum est pœnitentiam non agenti, pulchrè huic repromittitur, qui pœnitentiam egerit: quatenus edat de ligno vitæ, quod est (inquit) in paradyso Dei mei, & viuat in æternum, cùm ex illo comederit. Dei mei dixit, pro natura carnis nostræ, quam assumpsit. Nam pro natura suæ diuinitatis dici potuit, quod est in paradyso patris mei. Vtrunque in Euangelio * diffinit, dicendo iam fratribus suis, apostolis suis: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Sed nunquid vt resurgamus & viuamus in æternum, de illo materiali ligno est edendũ? Non vtiq;, sed qui manducat, inquit, carnẽ meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Christus namque lignum vitæ est, cuius & in cœlesti paradyso visione, & in præsenti ecclesia corpore, sanctæ reficiuntur animæ. Illud materiale lignum vitæ, hominem morte aĩæ. s. peccato iam mortuum, non viuificasset, sed carnem viuere faceret in æternum, quod infœlicissimum esset. Mortuus quippe in anima, si corpore viueret homo in æternum, non recuperaretur in æternum, & esset æternaliter miser, vt dæmones sunt. Hoc autem lignum vitæ, quod est Christus, dum nos corpore & sanguine suo reficit, iam nunc resuscitat animam à morte peccati, & carnem nostram in nouissimo die resuscitabit. Sæpè autem is qui necdum vicit, id est, qui pœnitentiam non egit, edit de hoc ligno vitæ, quod est in paradyso Dei, manducat corpus, & bibit sanguinem Domini. Non illi dat Christus, sed ipse rapit, & ideò iudicium sibi manducat, & bibit. [Et angelo Smyrnæ ecclesiæ scribe. Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus

Gen. 3

* Præfiniuit.

Ioan. 20

Lignũ vitę xps est.

Ioan. 6

1. Cor. 11

tuus & viuit: Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, ſed diues es, & blaſphemaris ab Spiritu
his qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ.] Poſt ſpiritum timoris ſur pietatis
ſum eſt ſpiritus pietatis, & ille ſpiritus ſine dubio loquitur hic, de toleranda perſecutione ſugge- opus eſt
rens, cui cauſæ vel intentioni nimirum & eccleſię nomen congruit. Smyrna enim, myrra dicitur, in tribu
quæ mortificationem carnis deſignat. Veriſsimè his qui perſecutionem patiuntur propter iuſti- lationi-
tiam, maximè opus eſt ſpiritu pietatis, vt ſint in paſsionibus pii, in opprobriis vel exprobratio- bus.
nibus māſueti, nō reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, ſed contrario be Smyrna
nedicentes, imò & interea ſuis reficiantur lachrymis, vitam ſuſpirantes æternam, cuius ſpe pa- Rom.12
tiuntur, ob cuius dilationem lachrymantur, iuxta quod quiſque illorū in pſalmo loquitur: Fue- Pſal.31
runt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dū dicitur mihi quotidie, vbi eſt Deus tuus. Et à quo
magis principio ſua dicta debuit exordiri, tribulatos conſolari intendens, ſpiritus pietatis? Ait
enim: Hæc dicit primus & nouiſsimus, qui fuit mortuus & viuit. Ei qui tribulatur ante o-
culos ponit primum & nouiſsimum, qui fuit mortuus, & viuit, vt non miretur in feruore, qui ad
tentationem fit, quaſi noui aliquid contingat. Ac ſi dicat hic ſpiritus eidem quē cōſolari vult:
Tu à quolibet culmine temporali deiectus, propter iuſtitiam quaſi homo ignobilis opprobriis,
& inſuper plagis vteris ſeruilibus. Sed quantum hoc eſt, ſi ad illum reſpicias, qui pro te 1.Pet.2
paſſus eſt, tibi relinquens exemplum, vt ſequaris veſtigia eius? Ille nanque cum apud Deum Conſo-
eſſet primus & pretioſiſsimus, ſecundum alteram naturam filius Dei, ſecundum alteram natu- latio in
ram filius intemeratæ virginis. cum (inquā) ſic eſſet primus & optimus, & præ filiis hominum ſpe tribula-
cioſiſsimus, apud hoīēs nouiſsimus fuit. i. viliſsimus, quemadmodū & propheta dicit gemebun- tionibꝰ
dus: Nos vidimus eum, & non erat aſpectus, & deſiderauimus eum deſpectum, & nouiſsimum paſsio
virorum, & nos putauimus eum quaſi leproſum, & percuſſum à Deo, & humiliatum. Ita ille pri- Chriſti.
mus Deus ſtans in ſynagoga Deorū, & nouiſsimus, id eſt, viliſsimus verè ſub iudicio hominum. Eſa 53
Quid ergo magnum, ſi tu homo, & non Deus, de tuo quantulocunque honore propter illum Pſal.81
es deiectus, ſi quod pateris, homo non ſine peccato, paſsioni eius comparetur, quam pro te paſ-
ſus eſt, qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius? Itaque bene ac decenter ſic Eſa.53
exorſus eſt: Hæc dicit primus & nouiſsimus. Quo aūt pertinuit & hoc addere: qui fuit mortuus, 1.Petr.2.
& viuit? Nimirum ad magnum cumulum conſolationis, vt ſciat, quia qui mortificatur ſequēdo
veſtigia Chriſti, viuet quemadmodū ille, cùm fuerit mortuus, nunc viuit. Et quid dicit: Scio tri-
bulationem tuam, & paupertatē tuam. Quod nunc dicit, ſcio, vehementer, & eodem pondere di Eſa.53
ctum debet intelligi, quo iam dictus propheta dixerat de illo: Et vidimus eum virum dolorum,
& ſcientem infirmitatem. Sciētem dixit infirmitatē, pro eo vt diceret, experimentum infirmita-
tis habentem. Itaque & hic ſcio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, id eſt, tribulationis
quam pateris experimentum habeo, & paupertatem quā ſuſtines in memetipſo expertus ſum.
Quis enim maiorē quàm ego tribulationem ſuſtinuit? Et cùm diues eſſem, quis ad tantam vt ego
paupertatem deſcēdit? Etenim de me Pſalmiſta dicit: Et perſecutus eſt hoīem inopem & mendi-
cū, & cōpunctum corde mortificare. Huius experimenti memor Apoſtolus dicit: Non enim ha- Pſal.108
bemus pontificem, qui nō poſsit compati infirmitatibus noſtris. Tētatum aūt per oīa pro ſimilitu Hebr.5
dine abſq; peccato. Tētatus nanq; eſt, fame, ſiti, perſecutione, & morte, & inde ſcio (inquit) tribu-
lationem tuā, & paupertatē tuā. Idcirco nō minus doleas, quia ſcis vel expertus es: nam ego talis
idem ſcio, idem expertus ſum. Sequitur, & dicit: [Sed diues es, & blaſphemaris ab his, qui ſe di-
cunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ.] Quod dixi paupertatem tuam, dixi
ſecundum falſam æſtimationem hominū, nam ſecundū rei veritatem, diues es. Illi te pauperem
putant, ſed tu diues es. Ego enim aſcēdens in altū, ego in quo ſunt omnes theſauri ſapiētiæ & ſcien
tiæ abſcōditi, ſedēs ad dexterā patris, dedi dona hoībus, & inde tu diues factus es, habens ſermo- Pſal. 67
nem ſapientiæ, ſiue ſermonē ſciētiæ, ſiue aliud quodlibet talentum ex multarū diuiſionibus gra- Eſa.4
tiarum. Et cùm ita diues ſis, blaſphemaris tanquā pauper, tanquā nihil ſis, tanquam nihil accepe- Coloſ.2
ris, nihil noueris, nulla ex parte Deum cognoſcas, aut à Deo cognitus ſis. A quibus ita blaſphe- 1.cor.12
maris? Ab his qui ſe dicunt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ. Magnus labor,
magna tibi eſt afflictio cordis, taliter & à talibus blaſphemari. Sed & ego iſtud ſcio, iſtud exper-
tus ſum. Diues eram, totos habens theſauros diuinitatis in me corporaliter habitantis, habens re- Coloſ.2
quieſcentem ſuper me ſpiritū Dñi, ſpiritū ſapiētię & intellectus, ſpiritum conſilij & fortitudinis, Eſa.11
ſpiritū ſciētiæ & pietatis, & ſpiritū timoris Dñi. Inde eſt quod opera feci, quæ nemo alius facit, Luc.4
& ſic locutus ſum, vt dicerēt aduerſarii, nunquā ſic locutus eſt homo, ſicut hic homo. Et cùm tam Ioan.15
diues eſſem, blaſphemabar tanquam pauper qui nihil boni haberem, aut qui à Deo nō eſſem. Ioan.7
Dicebāt enim: Nō eſt hic homo à Deo, qui ſabbatū nō cuſtodit. Item: In Beelzebub principe dæ- Ioan.9
moniorum eiicit dæmonia. Amplius autem: Dæmonium habet (aiebant) & inſanit. Quid eum Mat.12
auditis? Et multa his ſimilia. Ita blaſphemabar ab his qui ſe Iudæos eſſe dicebant, dicentes: Luc.11
Semen Abrahę ſumus, pater noſter Abraham eſt, vnum patrem habemus Deum, & non
erant Iudæi ſiue filii Abraham, ſed erant ſynagoga Satanæ. Vnde & dicebam illis: Vos ex Ioan.8

patre

patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. A talibus quidem & tu blasphemaris, videlicet à falsis fratribus, quicunque confitentur se nosse Deum, factis autem negant. [Nihil horum timeas quæ passurus es.] Non (inquit) timeas, vt loco cedas, & malorum timore fidem perdas. Cæterùm timere vel pauere conceditur infirmitati naturæ, vt non tamen cedat spiritus timori, recedendo à Dei voluntate. Nam & de ipso qui hæc loquitur, & in quo spiritus pietatis hæc loquitur, scriptum est: Et assumit Petrum & Iacobum, & Ioannem secum, & cœpit pauere & tædere. Item ipse de semetipso: Spiritus, inquit, promptus est, caro autem infirma. Quæ sunt illa quæ passurus es? [Ecce missurus est diabolus ex vobis in carcerem, vt tentemini, & habebitis tribulationem diebus decem.] Ecce, inquit, neque enim istud in tempora longa fiet, præsens quippe tẽpus vestrę tribulationi, futurum aũt vestræ iucunditati deputatũ est. Econtra, præsens tempus impiorum risui, futurum autem illorum luctui & angustiæ statutum est. Cur autem non dixit, missuri sunt homines mali, sed ait, missurus est diabolus ex vobis in carcerem? Videlicet, quia sic dicere, & sic docere debuit spiritus pietatis, ad hoc instruens pium martyrem, vt intrinsecus agitatori diabolo totum imputet, quod extrinsecus facit homo persequens, & condoleat homini persequenti, quod eum diabolus obsedit, optetque illum à diabolo liberari, memor eius qui dixit: Orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Etenim ipse qui hoc dixit, pro persequentibus & crucifigentibus se exorauit, dicens: Pater, ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt. Aliquibus indultum est sicut petiuit, qui & sanguinem eius, quem persequendo fuderunt, postea credendo biberunt. Itaque & pius martyr dum in carcerem mittitur, sciat & dicat, quia hoc facit diabolus, à quo captiuus homo persecutor tenetur, & sic inter vincula & carceres responsa sua contemperet, supplicemque animum pro persequentibus ad Deum subleuet, quatenus aliquos ex his liberet, quod sæpe factum est.

Tit. 1; Mar. 14; Mat. 26; Matt. 5; Luc. 23.

Missurus est (inquit) in carcerem. Quare? Qua intentione? Vt tentemini. Ille enim tentator est, & eò totus intendit, vt aliquos ex vobis decipere possit. Tali intentione Iob sanctum expetiuit, idcirco illum extrinsecus vlcere pessimo percussit, ita vt à planta pedis vsque ad verticẽ non esset in eo sanitas, quatenus simplicitatem & rectitudinem eius intrinsecus euerteret, vt peccaret Iob in labiis suis, & stultum quid contra Deum loqueretur, atque ita Deo qui proposuerat, dicens: nunquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo: quasi victor diabolus insultaret. Hoc intendens, missurus est, ait, diabolus ex vobis in carcerem, vt nõ omnes citò moriamini repentino ictu gladii, sed protelatione pœnarum, & mora mortis pertęsi, conturbemini in cordibus vestris, & inter procellas iniuriarum fluctuantes concidatis, & perdita (si fieri potest) fide, absorbeamini. Ecce hoc futurum est, hoc diabolus per suos ministros facit. Et habebitis tribulationem diebus decem, id est, vsque ad mortem, videlicet quàm diu militatis in lege Dei, sicut oportet, vt adimpleatis præcepta decem. Sequitur enim: [Esto fidelis vsque ad mortem.] Nimirum tandiu fidelitatis constantia bono hortatu indiget roborari, quandiu tribulationum vis, eãdem fidelitatem extorquere contendit. Dum ergo dicit, esto fidelis vsque ad mortem, satis ostẽdit decẽ tribulationis dies pertingere vsque ad mortem. Esto fidelis (inquit) vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Hęc cum dicit, manifestat ipse, cur præmiserit de semetipso, dicẽs: Qui fuit mortuus, & viuit. Eiusdem namque perseuerantiæ quam persuadet, dicens: esto fidelis vsque ad mortẽ, in semetipso exẽplum præbuit, factus obediens vsque ad mortẽ, mortẽ autẽ crucis. Itẽ, remunerationis quam promittit, dicens: Et dabo tibi coronam vitæ, certitudinem atque fiduciam in suo præsentat capite, Apostolo ibidem prosequente: Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Et alibi: Videmus Dominum Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum. Igitur vsque ad mortem esto fidelis, inquit, quia iam post mortem non seruanda exigitur, sed seruata fidelitas coronatur. [Qui habet aures, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.] Dictum spiritus huius, spiritus pietatis, auribus cordis audire vel audisse est, coronam vitæ quam hic promittit concupiscere, & eius spe tribulationem siue persecutionem pro Christo non solùm non refugere, verum etiam libenter amplecti, eiusque exemplo dare percutienti maxillam, saturari opprobriis, & si extrinsecus persecutor desit, semetipsum intrinsecus persequi, carnem suam crucifigere cum vitiis & concupiscentiis, & indesinenter flere, quod differatur à regno Dei, à visione eius qui pro nobis fuit mortuus, & viuit. Porrò auditum siue auditorem huiusmodi non ab vna tantum ecclesia ciuitatis illius Smyrnæ, sed ab omnibus idem spiritus exigit Ecclesiis, & idcirco non singulariter ait, audiat quid spiritus dicat ecclesiæ, pluraliter, audiat quid spiritus dicat ecclesiis. Tandemque competenter pro causa siue intentione conclusionem ita subiungit: [Qui vicerit, non lædetur à morte secunda.] Et est sensus: Qui fidelis permanserit vsque ad mortem carnis, mortem animæ non timebit æternam. Mortem secundam, mortem animæ dixit. At verò mors animæ quæ mors peccati est, vel quæ peccando accidit, adeò prior est morte carnis, vt etiam resurrectio

Matt. 4; Iob. 2; Iob. 1; Phili. 2; Hebr. 2.; Gal. 5; Obiectio.

rectio animæ, qua per fidem Christi in baptismo resurgit, morte carnis prior sit, priusq; oporteat illam consequi, quàm per mortē carnis transeat ex hoc mundo, quicunq; cupit videre regnū Dei. Quomodo ergo vel cur nunc secunda mors dicitur, nisi quia posterius experimento sentitur? Nam mortuus quidem est Adam morte animæ, priusquam morte carnis, videlicet eadem die, qua vetitum lignum temerauit, iuxta veritatem dicentis: In quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Sed eandem animæ mortem tunc demum experimento sensit, quando puluis in puluerem reuersus est, quæ carnis mors est, & anima ad inferos descendit. Itaq; mors animæ, quæ per peccatum animam à Deo separat, causa quidem vel origine prima est, sensu autem vel experimento mors secunda. [Et angelo Pergami ecclesiæ scribe.] Post spiritum pietatis sursum spiritus scientiæ sequitur, qui & in hac ecclesia Pergami doctrinam malam, tenentes doctrinam Balaam, doctrinam Nicolaitarum, redarguit dicens: proinde angelo huius ecclesiæ similiter, pœnitentiam age: Nimirum ad destructionem omnis doctrinæ nequam, virtute vel gratia spiritus scientiæ opus est, & sermone veritatis, de quo & hic in exordio dicit. [Hæc dicit qui habet rhomphæam ex vtraq; parte acutā.] Et postmodum si quo minus, inquit, id est, nisi pœnitentiam egeris, veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei. Ergo rhomphæa ex vtraq; parte acuta, vel gladius iste oris domini, sermo Dei est, de quo & Apostolus dicit: Viuus enim sermo Dei est & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, discretor cogitationum & intentionum cordis. Discernit enim inter animam & spiritum, quia videlicet ipse nouit quid homo animalis cogitet, aut faciat propter terrena commoda, & quid spiritalis propter cælestia. Et vt secundum præsentem locum vel causam loquamur, ipse discernit inter benedictiones Balaam, & inter benedictiones Mosi, quorum vterq; quidem filijs Israel benedixit, sed in cæteris doctrina longè discrepauit. Balaam quippe eodem ore quo benedixit, docebat Balach mittere scandalum coram filijs Israel, edere & fornicari: Hoc Moses non fecit. Causæ huic vel intentioni ipsum Pergami nomen congruit. Pergamus enim interpretatur, diuidens cornua eorum. Moneturq; angelus iste, vt secundum nomen ecclesiæ suæ, quod est Pergamus, diuidat atq; discernat à sana doctrina doctrinam Balaam, siue doctrinam Nicolaitarum, per sanctum scientiæ spiritū. Ait ergo: Hæc dicit qui habet rhomphæam ex vtraq; parte acutā. Ad quid habet illam rhomphæam? Ad faciendam vindictā in omnes tenentes doctrinā Balaam, & in ipsum, quicunq; ille est, qui docet doctrinā Balaam. Meminisse nanq; debemus historicæ veritatis, in qua dominus dicit Mosi: Vlciscere filios Israel de Madianitis. Et subinde: Cumq; pugnassent cōtra Madianitas atque vicissent, omnes mares occiderunt, & reges eorum, Eui & Recen, & Sur, & Vr, & Rebe, quinque principes gentis, Balaam quoque filium Beor, interfecerunt gladio. Et post pauca: Iratus Moses principibus exercitus, tribunis & centurionibus qui venerant de bello, ait: Quare reseruastis mulieres? Nonne istæ sunt quæ deceperūt filios Israel ad suggestionem Balaam, & præuaricari fecerunt vos in domino, super peccato Phogor? Vnde & percussus est populus. Ergo cunctos interficite, quicquid est generis masculini, etiā paruulos, & mulieres quæ nouerunt viros in coitu, iugulate. Huius, inq;, historiæ veridicæ hic meminisse debemus, quia quod illic realiter factum est, hic spiritualiter se facturum protestatur, qui rhomphæam ex vtraq; parte acutam se habere profitetur. Ait. [Scio vbi habitas, vbi sedes est sathanæ.] Magna & vehemens reprehensio est, angeli illius ecclesiæ, quòd illic habitet vbi sedes est sathanæ, vel quòd illic vbi ille angelus, sit sedes sathanæ. Qualis eius negligētia sit, vel quomodo illic sathanæ sedem habere licuerit, sequens sermo declarabit. Interim dicit. [Et tenes nomen meum, & nō negasti fidem meam.] Magnum hoc videri posset, si non confessionem nominis sequens negligentia vel opus obscuraret. [Et in diebus illis, Antiphas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos vbi habitat sathanas] Iuxta nomen Pergami, quod interpretatur diuidens cornua eorum: huc vsq; quæ laudāda erant laudauit, martyrem (vt quidam perhibent) huius nominis quod est Antiphas, Pergami passum cōmemorans, cū testimonio laudandæ fidei, & deinceps quæ reprehendenda sunt reprehendit, atq; ita cornu iustitiæ, à cornibus iniustitiæ diuidit, secundum illum psalmi versiculum: Et omnia cornua peccatorū confringā, & exaltabūtur cornua iusti. Sequitur enim. [Sed habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinā Balaam, qui docebat Balach mittere scandalum corā filijs Israel, edere & fornicari. Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.] Qualis secundum historiam doctrina Balaam fuerit, & qualiter hodieq; teneant vel imitentur illam multi, qui ex ecclesia esse videntur, diligentius considerare præsens locus admonet. Fuit ille Balaam idē, qui in libro Iob dicitur Eliu, primū prophetes & vir sanctus, postea propter auaritiam diuini vel arioli vocabulo nuncupatus. Hic benedicendi & maledicendi potestatē habens, siue efficaciam sacerdotum, qui cum sint mali, pro officio tamen communicandi vel excōmunicandi potestatem habent, gessit figuram. Vnde & Balach loquitur ad eum: Veni & maledic populo huic, noui enim quòd benedictus sit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta congesseris, habēs quoq; scientiam Dei, & sciens quod frustra sacerdos in eum maledicta congerit, quem

Solutiò
Gen. 2
Hebr. 4
Pergamus.
Num. 31
Reprehēsio negligētiæ
Psal. 74
Balaā in lib. Iob dicitur Eliu.
Num. 22

Auaritia Balaam. causa vel culpa propria maledictionibus non subiicit. Et tamen propter auaritiam vadens, & toties perquirens, si fortè Deo placeret vt malediceret populo huic, manifestè formam illorum exprimit, qui benedictiones & maledictiones in ecclesia vêdunt, & omnia quæstus causa faciunt. Summum doctrinæ eius nequam illud extitit, quod ait: Veruntamen pergens ad populum meũ dabo consilium, quod populus tuus populo isti faciat. Deditq; consilium, quod & factum est, vt fornicaretur populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua, comederunt & biberunt, & initiatus est Beelphegor, & iratus est dominus. Denique hoc est quod ille dedit Num. 31 consilium. Nonne, inquit Moses, istæ sunt quæ deceperunt filios Israel ad suggestionẽ Balaam? In huiusmodi doctrinam ille cecidit per auaritiam, non per ignorantiam. Ait enim ipse suam Num. 24 scientiam profitens: Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius obscuratus est oculus, dixit auditor sermonum Dei, qui nouit doctrinam altissimi, & visiones omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos. Nimirum hæc dicens, in profundam auaritiæ foueam cadebat, & suum ipse casum videbat. Sic diuisus, sic duplex ille Balaam, in publico benedictiones Dei, Balaam typũ gessit venalium sacerdotũ tinnulis vocibus concinens, in secreto dolum cõcinnans, & consilium impio regi præbens, ad populi Dei perniciem, Non ne sacerdotum venalium hipocrysim, in semetipso præpingit intolerabilem? An non hodieq; talium sacrilegorum intestina peste, omnia plena sunt? Mittit violenta manus secularium, & hoc seculum diligentium, & in hoc seculo potentium, secundum nomen Balach, interpretatur enim lingens siue elidens, lingens scilicet, seculi delicias, & elidens pudicas, quo ad potest, non sibi consentientes animas. Mittit, inquam, trans Iordanem, & euocat quempiam sacri baptismi transgressorem, & statuit sibi pontificem pronum in auaritiam, vanitates obseruantem secundum nomen Balaam, Balaam quippe populus vanus interpretatur. Reges quoque & imperatores, qui se Christianos dicunt, vanitatem huiusmodi sectati sunt, & contra Aaron pontificem, Balaam ariolum: contra Petrum, Simonem magum: contra quempiam legitimum Romanæ sedis antistitem, adulterum quemlibet nonnunquam intruserunt ad maledicendum. Veruntamen de vniuerso loquamur Balaam, id est, de omnibus qui vbiuis terrarum sub nomine vel officio sacerdotij sectantur auaritiam, & mercedes iniquitatis Romana sedes amant. Quisquis ergo ille est, qui taliter accedit ad sacerdotium, adductus quidem est ad maledicendum, & animo detestatur Israel, quia diligit vitia, & odit virtutes, sed in publico detestari non audet, palam voce maledicere non audet, ita vt aliter doceat in ecclesia, quàm regula fidei sese habeat. Sic nimirum ille Balaam cum propter promissa sibi munera maledicere cuperet Israel, domino prohibente non audebat, sed econtrario benedicebat, eadem ad felicitatem populi illius de Christo veraciter pronuncians, quæ & Moses & alij prophetæ sancti, piè fideliterq; annunciant: Orietur, inquit, stella ex Iacob, & consurget virga ex Israel, & percutiet duces Moab, &c̃. De quorum mysticis sensibus non vacat dicere nunc per singula. Ita isti non audent, cum velint, traiire regulam fidei, & cum in animo cupiant populis eximere futuri metum iudicij, vt multos suæ fautores iniquitatis, multosq; suæ socios habeant perditionis, lectiones tamen recitant, & testimonia cantitant dominicæ passionis, resurrectionis, & ascensionis, & nouissimi diei iudicij. In hac fide benedicunt, baptizant, consecrant. Porro cum hæc publicè fecerint, in occulto vertuntur ad consilium, ad colloquia mala, quæ bonos mores corrumpunt. Procedunt Nu. 24 subornatæ filiæ Madian, ludentes & composito gradu incedentes ad decipiendum Israel. Hoc nimirum toties fit, quoties teneri & molles vitijs profluentes, nullumq; ad vitæ constantiam vi- 1. Cor. 15 rile robur habentes, acceptis honoribus, cum sint moribus obscuri, fiunt in ecclesia sub nomine Christiano spectabiles. Hoc est consilium vel suggestio Balaam, id est, omnium qui sequentes viam eius, mercedes iniquitatis amant. Neq; enim filios ecclesiæ pro virtutibus eorum, sed filias, id est, molles & vitiosas animas, pro muneribus ad ecclesiasticos honores prouehunt. An Contra Simoniacos. non isti sic prouecti, doctrinam tenent Nicolaitarum? Nicolaum quippe refert Clemens, de zelo pulcherrimæ coniugis increpatum respondisse, vt quicunq; eam vellet acciperet vxorem, & hoc infideles docuisse, quòd apostoli cunctis promiscua, cõmuniaq; fœminarum consortia permitterent. An non illi doctrinæ vicinum hoc est, quòd isti legitimum non volentes habere coniugium, vtpote legibus ecclesiasticis interdictum, vt sint sancti, & mundentur, quia portãt vasa domini, nihilominus incontinentes sunt, imo deterius eò proruunt, imitantes connubia quoties volunt, & qui nullum habent thorum licitum, dum sic euagantur, nullum confidunt rupisse coniugij vinculum? Fornicantur autem cum illis & initiantur Beelphegor, quicunq; exemplo talium, ad incesta vel adulteria audaciores fiunt. Et tunc quidẽ miraculum fuit, q apperuit dominus os Leui. 20 subiugalis muti, & animal hominis voce loquẽs, redarguit prophetæ insipientiam, qui huiusmo- 1. Par. 15 di consilium dedit: sed & nunc penè illi simile fit, quando turba plebeia rectores ecclesiæ clamo Eze. 44 ribus suis coarguit atq; obiurgat, eo quòd talis pestilentia, tãta in sacros ordines macula, ex ipso- Num. 22 rum acciderit auaritia. Ait ergo: Sed habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balach mittere scandalum corã filijs Israel, edere & fornicari. Et exponens quæ sit illa doctrina Balaam, continuo subiungit: Ita habes & tu tenens doctrinam Nicolaitarum

colaitarum. Ergo fornicationes quas Nicolaus induxisse fertur, vt iam dictum est, contra puri tatẽ ecclesiasticam, appellat doctrinã Balaam, & hoc esse confirmat scãdalum ecclesiæ Dei, edere & fornicari. Et rectè. Nam vbicunq; sacerdos siue pontifex cõductitius, exemplo Balaam merce des amat iniquitatis, continuo tanq; de mala radice vitiorum omnium pullulant fructus mali, primumq; ecclesiæ castitas & omne decus religionis perit, scientiæ nulla cura, nullus honor, nul lus ferè sacri feruor studij, sed auaritiæ, quæ idolorum seruitus, vorago bona cuncta submergit. Sequitur: [Similiter & tu pœnitentiam age. Sin autẽ, venio tibi cito, & pugnabo cum illis in gla dio oris mei.] Congrua satis & oportuna pro re comminatio eius, qui se rhomphæam ex vtraq; parte acutã habere dixit. Nam & vbi Balaam ille mercede conductus ibat, stetit angelus domi- Num.22 ni in via, euaginatũ in manu gladium tenens, dixitq; ad Balaam: Ego veni vt aduersarer tibi. Et nisi asina declinasset à via, dans locum resistenti, te occidissem, & illa viueret. Et quia pœniten tiam ille nõ egit, docens Balach scandalum mittere corã filijs Israel, edere & fornicari, completa est in eum vltio: propter quam significandam, angelus domini tali schemate, videlicet, euagina tum in manu gladium tenens, apparuit. In illa quippe vltione quæ facta est de Madianitis, Ba- Num.31 laam quoq; filium Beor, ait scriptura, interfecerũt gladio. Bene ergo veniam, inquit, & pugnabo cum illis in gladio oris mei, videlicet, iuxta similitudinem illius angelicæ visionis, illius in Ma- dianitas & in ipsum Balaam vltionis. Nam ille gladius in manu angeli, illa vltio in Madianitas, iudiciũ illud significat, de quo Apostolus. Fornicatores aũt, inquit, & adulteros iudicabit Deus. Hebr.13

Iudicabit enim non solum fornicatores, quales Madianitæ, cum quibus Israel fornicatus est, Contra fuerunt: verumetiã & adulteros illos, qui adulterant verbũ Dei, qualis fuit ille Balaam, qui ver- adulterãtes ver ba benedictionis adulterauit, malum submittẽdo consilium, & docendo Balach mittere scanda- bũ Dei. lum illud corã filijs Israel. [Qui habet aures, audiat quid spiritus dicat ecclesijs.] Hoc loco audi re quid spiritus dicat, est non cessare à sana doctrina, ad destruendam illam doctrinã Balaam, san ctámq; exercere scientiam, illamq; semper euangelicã domini memoriter tenere sententiam: Væ Lucæ.11 vobis legisperitis, quia tulistis clauẽ scientiæ, Ipsi nõ introistis, & eos qui introibant prohibuistis. Qui enim sub nomine Christiano peccata nutriunt vel nutriri permittunt, sufficere ad salutẽ ar bitrantes solum nomen diuinũ, quemadmodum illi qui confidentes in verbis mendacij dicebãt: Templum domini, tẽplum domini, templũ domini est: & fecerant illud speluncã latronum, pro Hier.7 fecto ad verã scientiam nequaq; introierunt. Si enim in illam introissent, si sanctarũ scripturarum Matt.21 voces vigilanter aduertissent vel aduertere voluissent, scirent quia nihil valet professio diuini no Contra minis, quã vt in illo Balaam supplantat doctrina nequam, edendi & fornicandi. Hoc autẽ scien- indoctos prę tes atq; obseruantes, nõ fuissent eiecti de templo flagello iracundiæ Dei, prosequente prophetico latos. atq; dicente spiritu de illis: Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scien- Ioan.2 tiam. Hoc ergo audiat qui habet aures, quia tãquam bruta victima gladio cædetur pectus illud, Esa.5 in quo propter voluntariam cæcitatem scientia non est. [Qui vicerit, dabo ei manna abscondi- tum.] In isto gradu vincere, est doctrinã Balaam, id est, fornicationes, primum in semetipso per virtutem continentiæ, deinde in alijs per virtutem scientiæ destruere. Porro qui hoc modo vin- cit, ille sacramentum corporis & sanguinis domini dignè percipit: sicut econtrario ille qui vince re negligit, accedens ad hoc sacramentum, iudicium sibi manducat & bibit. Rectè ergo inquit, 1.Cor.11 vincenti dabo manna absconditum, id est, mundiriam cordis & corporis custodienti, dabo panẽ verum, panem viuum, cuius signum vel figura fuit manna quod filij Israel manducauerunt. Di citur autem hoc manna absconditum, quia videlicet in hoc sacramento, aliud oculis cernitur, aliud fide intelligitur. Et quæ vtilitas consequetur accipientem hoc manna absconditum? Ait: [Et dabo illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum scriptum, quod nemo scit nisi qui accipit] Qui enim dignè percipit hoc sacramentum, sic resurget in nouissimo die, vt corpore no uo candorem habeat solidum, candorẽ sempiternum, sitq; corpus eius quasi calculus, id est, splen dida immutatione solidatum. De qua Apostolus: Mortui, inquit, resurgent incorrupti, & nos 1.Cor.15 immutabimur. Immutari nanq; sanctorum est tantùm, idemq; est ac si diceret, vltra non morie- mur, impassibiles erimus. In eiusmodi calculo nomen nouum scriptum habere, est filios Dei nominari & esse. Hoc vtiq; nomen nouum, id est, ex nouo homine Christo, per sanguinem eius redemptis datum est. Nam nomen vetus ex veteri homine nobis hæreditarium erat, scilicet, vt Ephe.2 diceremur & essemus natura filij iræ. Quare autem hoc nomen nemo scit, nisi qui accipit? Vide licet quia nominis huius scientiam, non alienum extrinsecus documentum, sed proprium intrin secus efficit experimentum. Inflati & tumidi sciant vt sibi scire videntur, quantum volunt, siue quantum possunt, huius tamen nominis scientiam consequi nõ possunt. Scriptum est enim: Hæc Sap.2 cogitarunt & errauerunt, excæcauit enim illos malitia illorum, & nescierunt sacramenta Dei. Nemo ergo scit dignitatem siue ingenuitatẽ nominis huius, quo nominamur vel sumus filij Dei, quantumcunq; sciat, siue buccis crepantibus perstrepat, vt ille Aristoteles siue omnes Aristote- lici, relationem patris ad filium, siue filij ad patrem, nisi quem spiritus adoptionis regenerãdo, fi lium Dei patris effecerit, & ipsa regeneratione scientẽ huius rei, doctumq; suo tactu perfecerit.

[Et angelo Thyatiræ ecclesiæ scribe: Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco.] Hic in filio Dei spiritus fortitudinis, qui post spiritū sciētiæ sursum sequitur, loquitur quod suū est. Ait enim: Habeo aduersus te, quia permittis mulierē Iezabel quæ se dicit propheten, docere & seducere seruos meos. Hæc etenim cū dicit, illum Thyatiræ angelum, & omnē hominem sanctum, qui secundum nomen Thyatiræ, quod transfertur in hostiam, exhibuit Deo corpus suum hostiam viuentem, mittit ad veridicā historiam. Vbi Helias Thesbytes contra Iezabel & prophetas eius ita fortis fuit, & ita fortiter egit, vt vsq; hodie dicat in medio ecclesiæ, cum illius zeli fortitudinis suæ memoria laudabili, memorabili laude: Zelo zelatus sum pro domino Deo exercituum, quia prophetas tuos occiderunt, & altaria tua sub foderunt. Ita quippe fortiter zelatus fuerat, vt prophetas Baal viros quadringētos occiderit gladio. Eadem zeli fortitudine Phinees quoq; (quem ipsum Heliam fuisse Hebręi autumant) in su pradicto scandalo quod Balaam docuit, Balach mittere coram filijs Israel, arrepto pugione ingressus est post virum Israliten in lupanar, qui ingressus fuerat ad scortum, & confodit ambos, virum scilicet & mulierem in locis genitalibus: atque ita auersus est furor domini ab Israel.

Rom. 12
3. Reg. 19
Ibid. 18
Num. 25

Magna res & sancto viro necessaria zelus iste vel ista fortitudo, quia nimirum si careat ea, periclitatur in iudicio domini, quantacunq; sit in ipso propriæ vitę sanctitas. Exemplum nobis huius rei est periculū sacerdotis Heli de Sylo. Nam quia nouerat indignè agere filios suos, & non dignè zelando secundum legem corripuit eos, sed cum blanditijs nimium paternis, imo penè fœmineis, nolite, inquit, filij mei, non est enim bona fama quam ego audio, vt transgredi faciatis populum domini: idcirco venit super eum iudicium, domino ita cōcludente sententiam: Idcirco iuraui domui Heli, q; non expietur iniquitas eius victimis & muneribus, vsq; in æternum. Nunc ipsa verba per ordinem disseramus. [Hæc dicit filius Dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis.] Hoc ad intentionem pertinuit, quia videlicet qui angelo vel sacerdoti suo persuadet, habere fortitudinem, zeli fortitudinis eiusdem exemplum in semetipso præostendens, maiori cum autoritate dominus & magister discipulum instruit. Nam vt oculis flammeis hic interim differam, quid est, [& pedes eius similes aurichalco,] nisi ac si diceret, & in itineribus siue actibus eius probata est fortitudo? Aurichalcum quippe in camino ignis longa decoctione, & diuturna tunsione hoc habet, vt auri similitudinem teneat. Sic denique ipse qui hæc dicit filius Dei, quasi pedes suos, id est, finem suum. De quo Iacobus apostolus dicit: Patientiam Iob audistis, & finē domini vidistis, fortiter in camino suæ passionis ardenti consummauit, & resurgens carnē suā in immortalitatis aureæ gloriam transmutauit: ac deinde gentem suam, terrā, & ciuitatem suam Hierusalem, in magno zelo non parcens igni hostili conflagrauit. Ergo pedes eius similes aurichalco, & hoc exemplo ab eo, cui hæc dicit, iure exigit, vt post omne opus bonum, sit ei etiam erga delinquentes alios districta iusti zeli fortitudo. Ad hoc intendens de seipso præmittit, qui habet oculos tanquam flammā ignis. Oculi nanq; eius qui numero septem sunt, iuxta prophetā Zachariam, & iuxta posteriorem scripturæ huius locū, septem spiritus sunt. Et quidem ante illum passionis eius caminū, spiritus sanctus non tanquam flamma ignis, sed tanquam columba super eū descendisse, & in eo manere visus est. Verùm vbi in cælum ascendit, quasi flammeis oculis in terram aspexit, mittens eundem septiformem spiritum, qui super apostolos in linguis igneis apparuit, eosq; qui erant infirmi, fortes & bono zelo feruentes effecit. Quid dicit iste filius Dei? [Noui opera tua, & fidem, & charitatem, & opera tua nouissima plura prioribus.] More suo prius quod laude dignum est collaudat, & posterius quod vituperabile est, cum paterna correptione commemorat. Noui, inquit, opera tua, & hoc noui & approbo, quia de bonis profecisti ad meliora. Hoc est enim quod repetens ait, & opera tua nouissima plura prioribus. Verbi gratia: Opera illius nouissima, plura vel meliora sunt prioribus: qui cum à timore opus bonum inchoauerit, peruenit ad charitatem, quæ perfecta, foris mittit timorem. Hoc nanque innuere videtur, vbi cum præmisisset, noui opera tua, statim addit, & fidem & charitatem. Inchoatio nanq; operum bonorum, timor est qui concipitur per fidem, perfectio verò, charitas quę seruilem excludit timorem. Et quantacunque sint opera timoris, quæ tempore vel ordine priora sunt, sine dubio charitatis opera tempore nouissima, dignitate plura & meriti maioris sunt. Ergo in persona propria iste angelus Thyatiræ magno testimonio superni iudicis honoratur, quia secundum ipsum nomen Thyatyræ, quod transfertur in hostiam, semetipsum exhibuit Deo hostiam viuentem, per fidem & charitatem. [Sed habeo, inquit, aduersus te, quia permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit propheten, docere & seducere seruos meos, fornicari & manducare de idolothytis.] Ac si dicat: In tuo quippe opere & fide es laudabilis, sed in hoc vituperabilis, quòd propria salute contentus, hæreticam perfidiam, quæ alios perdit, non digna inuectione redarguis. Nomen quippe Iezabel, quod fluxum sanguinis sonat, conuenit hæreticis. Et specialiter conijcitur fuisse mulier in supradicta ecclesia, docens memorata facinora, quæ figura esset totius Iezabel per orbem. Vna quippe Iezabel vxor Achab regis Israel, vniuersam hæreticam perfidiam, & nomine & opere præsignauit, quia & nomen eius interpretatur, vt iam di-

1. Reg. 2
Exēplū fortitudinis à Christo
Iaco. 5
Zach. 4
Infra. 3
Ioan. 1
Acto. 2
1. Ioā. 4
Iezabel typū gerit hæreticorū.

ctum

ctum est, fluxus sanguinis, & ipsa prior prophetas Domini persecuta est, & occidit. Ante illam quippe nullus prophetas occidisse legitur. Ipsa iustum Naboth lapidauit, ipsa Heliam, nisi fugæ consuluisset, gladio interfecisset. Posteri quoque eius exemplum impiæ parentis imitati, scilicet Ochozias rex Iuda, filius Ioram ex Athalia filia eiusdem Iezabel, & Ioas, & Amasias, prophetas Domini persecuti sunt & occiderunt, & verbum Dei loqui prohibuerunt, & idcirco de sancta & mystica generatione Iesu Christi, Matthæo scribente, sublati sunt, & locum in ea vel memoriam non meruerunt. Iamdudũ quidem fabricati fuerant vituli aurei, & scissæ fuerãt decem tribus de domo Dauid, & à templo Domini, quod signum & initium fuit omnis hæreticæ & schismaticæ iniquitatis, sed ista videlicet Iezabel cultũ Baal superaddidit, & perfidiæ gladium, vt iam dictũ est, adiecit, & iustũ sanguinẽ fudit, & verbi Dei ministrũ in fugã cõpulit. Rectè ergo & mulier ista, quæ supra sexus sui dignitatem in ecclesia loquens & docẽs seducebat, & omnis hæretica perfidia, Iezabel vocatur, & est: atq; nomẽ illius Iezabel, cuius posteritas, vt iam dictum est, de generatione sancta periit, in opprobrium reseruatur. Quia permittis, inquit, mu- 1.Co.14
lierem Iezabel quæ se propheten dicit, &c. Quid illum volebat agere, cui dicebat, quia permit- 1.Tim.2
tis? Nimirum induere spiritum fortitudinis, & zelo Domini illud spiritaliter facere, quod corporaliter Helias fecit. Ille cum redarguisset populum dicens, vsquequò claudicatis in duas partes, atque signis euidentibus effecisset, vt adorantes dicerent, Dominus ipse est Deus, Dominus ipse Deus, apprehendite, inquit, prophetas Baal, & ne vnus quidẽ effugiat ex eis. Quos cum apprehẽdissent, duxit eos Helias ad torrentẽ Cyson, & interfecit eos ibi. Hoc vir sanctus, qualis erat ille angelus Thyatiræ, sic debet imitari & facere, vt non sola sui salute contentus sit, quoniã an- 3.Re.18.
gelus est, & secundum hoc nomen aliis qualiter saluentur nunciare debet. Sed gladium verbi Dei arripiens redarguat populũ, eo quod claudicet in duas partes. Hinc communicans corpori Christi, & inde iuxta doctrinã huius mulieris fornicãs, vel manducãs idolothytis, cũ dicat Apo- 1.Co.10
stolus: Non potestis participari mensæ Domini & mensæ dæmoniorũ. Nõ potestis bibere calicẽ Domini & calicẽ dæmoniorũ. Qui ergo illud docẽt, & cũ docere videantur, seducũt populum, teneat eos is, cui hæc scribuntur, tanq; prophetas Baal & prophatas Iezabel, & gladio vindice, gladio verbi Dei, quod est in ore eius, separet ab ecclesia, dãnatos proprio iudicio, ne quis eis Ephe. 6.
cõmunicet, aut cibũ sumat, pariter ne quis dicat cuipiam illorum, aue, aut in domũ illũ recipiat. Tit.3.
Sic enim spiritaliter agit, quod Helias gladio materiali egit, dum prophetas Baal occidit. De 1.Cor.5
ipsa Iezabel, id est, de vniuersa, quæ se magistram facit, hæretica synagoga nũc dicit. [Et dedi illi 2.Ioã.1.
tempus, vt pœnitentiã ageret, & non vult pœnitere à fornicatione sua. Et ecce mittam eam in lectum, & qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, nisi pœnitentiam egerint ab operibus suis, & filios eius interficiam in mortem, & scient omnes ecclesiæ quia ego sum scrutans renes & corda, & dabo vnicuique vestrum secundum opera sua.] Omnis hæc pœnæ commina- Quomo
tio ad similitudinem respicit illius Iezabel, cuius hæc mulier vel omnis hæretica lues, pro suis do det
meritis nomen sortita est. Sic enim illa Iezabel regina, siue filia regis punita est, vt historica nar- Deus tẽ-
ratio docet. Primùm dedit illi Deus tempus vt pœnitentiam ageret, & Achab quidem vtcunq; pus agẽ-
pœnitentiam egit, ipsa autem pœnitere noluit. Dare nanque tempus pœnitentiæ, hoc est, ante di pœni
pœnas comminationes præmittere. Hoc autem fecit Dominus loquens in Helia ad Achab: Ec- tentiam 3.Re.21.
ce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentẽ ad parietem, & dabo domum tuã sicut domũ Hieroboã filij Nabath. Sed & de Iezabel locutus est Dominus dicens: Canes comedent Iezabel in agro Israel. Rursumque de Achab: Si, inquit, mortuus fuerit Achab in ciuitate, comedent eum canes, si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cœli. Vtrique ergo dedit Deus tempus pœnitentiæ, vt pœnitentiã agerent, quia pœnam vtriq; comminatus est antequam inferret. Et Achab quidem, vt iam dictũ est, qualemcunque pœnitentiã egit, & idcirco Dominus sententiam pœnæ, quam comminatus fuerat, iuxta modũ pœnitentiæ temperauit. Sequitur enim: Itaq; cum audisset Achab sermones istos, scidit vestẽ suã, & operuit cilicio carnẽ suam, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite. Idcirco pœnam, vt iam dictũ est, dominus temperauit, & de sententia nõnihil decidit. Nam quod in initio sermonis vel sententiæ dixerat, in loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent tuum quoque sanguinem, illud quidem impletum est, veruntamẽ neque in ciuitate canes, neque in agro volucres cœli illum comederunt. Sic enim postmodum scriptum est: Mortuus est autem rex, & perlatus est in Samariam, sepelieruntq; regem in Samaria, & lauerunt currum in piscina Samariæ, & linxerunt canes sanguinem eius, & habenas lã- 3.Re.22.
uerunt, iuxta verbum Domini quod locutus fuerat. Item quod dixit, demetam posteriora tua, & dabo domum tuam sicut domum Hieroboam, ita moderatus est, vt diceret: Quia ergo 3.Re.21.
humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius, sed in diebus filii sui inferam malum domui eius. Porrò de sententia quæ in Iezabel deprompta est, nihil decidit, videlicet quia Exitus
nullo modo pœnitentiam egit. Et ecce ego mitto eam, inquit, in lectum. Hoc dictũ pulcherrimè & pœna
spectat ad culpæ eius modum, scilicet quia de lecto surgere fecit virum suum scelere suo con- Iezabel reginæ.

fortatum. Cũ enim ille indignans & frendens super *verbo, quod locutus fuerat Naboth dicẽs:
Ibidem non dabo tibi hæreditatem patrum meorum, proiecisset se in lectum suum, & non comederet
panem: illa ingressa, vbi causam didicit, irrisit velut inertem dicens: Grandis autoritatis es, &
bene regis regnum Israel. Surge & comede panem, & æquo animo esto, ego dabo tibi vineam
Naboth Israelitæ. Rectè ergo mitti debuit in lectum. Quomodo tandem missa est in lectum Ie-
4.Reg.9 zabel (inquit scriptura) introitu Iehu audito, depinxit oculos suos stybio, & ornauit caput suũ,
& prospexit per fenestram ingredientem Iehu per portam. At ille dixit eunuchis: Præcipitate eã
deorsum. Et præcipitauerunt eam. Illo itaque locutionis modo, qui Sarcasmos, id est, hostilis ir-
risio dicitur, rectè dicatur missa esse in lectum, vbi præcipitata est deorsum. Nam præcipitata
est in infernum, vbi sic habet lectum, vt quiescat, non ipsa, sed eius illa, qua terram turbauit, in-
Psal.75. sania. Iuxta quem sensum in psalmo canitur: Terra tremuit & quieuit: dum resurgeret in iudi-
cio Deus. Cùm enim apparuerit in iudicio is qui resurrexit Deus, tremet terra, id est, omnis qui
amat terram. Tremet, inquam, & quiescet, id est, cessabit, vt vltra turbam aut inquietudinẽ nõ
faciat. Singulariter nunc quisque peccator quiescit & cessat, vt cessauit illa dum præcipitata est:
tunc autem in iudicio simul omnes cessabunt. Sequitur. [Et qui mœchantur cum illa, in tribu-
latione maxima erunt.] Et hoc vtique in illam Iezabel abunde factum est. Primum ipse vir eius,
qui cum illa fornicabatur fornicatione, qua Deus relinquitur & idola coluntur: & deinde omnis
domus eius, sed & omnis populus in tribulatione maxima fuit, in tribulatione belli & famis. Pri-
3.Re.22. mus quippe ipse Achab in bello cõtra regem Syriæ vulneratus, & in tribulatione mortuus est,
4.Re.6. & canes linxerunt sanguinem eius. Post hunc & filius eius Ioram, & omnis populus qui cũ illa
fornicabatur, in tribulatione maxima fuit, pugnante Benadab rege Syriæ & obsidente Samariã.
Facta est enim fames magna in Samaria, & tamdiu obsessa est, donec venundaretur caput asini
octoginta argenteis: & quarta pars * cabi ster coris columbarum, quinque argenteis. Cumque
Cabi transiret rex Israel per murum, mulier quædam exclamauit ad eum dicẽs: Salua me domine mi
rex. Ac deinceps, Mulier ista dixit mihi: Da filium tuum vt comedamus eum hodie, & filium
4.Re.9. meum comedemus cras. Coximus ergo filium meũ & comedimus, &c. In illa tribulatione ma-
xima idcirco fuerunt, quia pœnitentiam non egerant: imo & Iezabel viuebat adhuc, & adhuc cũ
illa fornicabantur. Vnde & posterius filio eius Ioram interroganti pax est Iehu? ille respondit:
Quæ pax? Adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ & veneficia eius multa vigent. Ait ergo: Et
qui mœchantur cum ea, in tribulatione magna erunt, nisi pœnitentiam egerint, & subaudien-
dum est, sicut illis qui cum Iezabel fornicati sunt, accidit. Et continuo subiungit. [Et filios eius
interficiam in mortem.] Filij huius hæreticæ mulieris, imitatores eius sunt. Horum interfectio-
nis æternæ damnationis similitudo, nihilominus in interfectione filiorũ illius Iezabel notissima
est. Prius Ochozias filius eius qui regnauit pro patre suo, cecidit per cancellos cœnaculi sui
quod habebat in Samaria, & ægrotauit ac mortuus est. Ioram fratrem eius, cum regnaret pro
eo, interfecit Iehu. Tetendit arcum manu & percussit eum inter scapulas, & egressa est sagitta
4.Re.1. per cor eius, statimque corruit in curru suo. Sed & septuaginta viros omnes filios regis, siue
ex ipsa Iezabel, siue ex aliis coniugibus, mandante Iehu occiderũt optimates ciuitatis, apud quos
nutriebantur. Ochoziam quoque filium filiæ Iezabel regem Iuda qui venerat ad visitandum
4.Re.10 Ioram, occidit Iehu & fratres eius quadragintaduos viros. Interroganti namque Iehu cum inue-
Ibidem. nisset eos & dicenti, qui nam estis vos? responderunt: Fratres Ochoziæ sumus, & descendimus
ad salutandos filios regis & filios reginæ. Qui ait: Comprehendite eos viuos. Quos cum cõpre-
hendissent viuos, iugulauerunt eos, & non reliquit ex eis quenquam. Sed & Athalia mater
4.Re.11. Ochoziæ videns mortuum filium suum, surrexit & interfecit omne semen regium, qui vtique fi-
lij, id est, abnepotes Iezabel erant. Vnum Ioas filium Ochoziæ furata est soror eiusdẽ Ochoziæ
de medio filiorum regis, cum interficiebantur. Perspicuũ est ergo pœnam vniuersam quæ in
hanc mulierem imo in omnem hæreticã doctrinã decernitur, in illius Iezabel exemplũ decerni,
vt iusta sit illi pœna similis, cui sese in culpa similem fecit. Longum nimis est singulis iuxta si-
militudinẽ præscriptã, partibus immorari, qualiter omnis anima hæreticæ doctrinæ magistra
mittatur in lectũ ad virum suũ, imo adulterũ diabolũ, & quali in tribulatione sint futuri, qui cũ
illa mœchantur, id est illã imitari delectantur, qualiter filij eius interficiãtur in mortem, id est, ita
interficiantur, vt semper in morte versentur, simulq; corpore & anima crucientur. Cætera pro-
sequamur. [Et scient inquit, oẽs ecclesiæ, quia ego sum scrutãs corda & renes, & dabo vnicuique
vestrum secundũ opera sua.] Ne lõgius abeamus quærẽdo cur hic dicat, quia ego sum scrutans
renes & corda, memoriter teneamus conditionẽ quã cõminationibus hic interposuit, dicẽdo, nisi
Diuersimodè agũt homines pœnitẽtiam. pœnitentiã egerint ab operibus suis. Nã quia sunt alij qui propter cõsequendã æternã Dei gratiã,
alij qui propter tenendã felicitatẽ, terrenã pœnitentiam agunt, atq; alij qui omnino impœnitẽtes
sunt, pertinuit ad iudicẽ, qui se redditurũ profitetur vnicuiq; secundũ opera eius, ostendere vnde
scire possit quale vel cuius meriti sit cuiuslibet pœnitentis vel impœnitẽtis opus. Et hoc, inquit,
scient omnes ecclesiæ, scilicet in futuro, quando reddetur vnicuique secundũ opera sua. Nã nũc

pauci

pauci sciunt & discernunt quomodo singulis condigna reddantur, in his quæ nonnunquam in præsenti, Deo iudice, patiūtur. Verbi gratia: Achab quippe sæpe dictus pœnitentiā egit, sed tota pœnitentia eius non in corde, sed circa renes fuit. Neq; enim pœnitēdo curauit, aut timuit, ne à regno Dei foret alienus, sed hoc solum, ne regno suo priuaretur. Econtra Dauid, qui Vriam interfecit, pœnitens nō hoc timebat, ne regno priuaretur, sed ne à gratia Dei relinqueretur. Vnde & dicebat: Ne proiicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Porrò, Ioram æquè vt mater eius, habens cor impœnitens, in ipsis malis suis, in obsidione Samariæ, cum diceret, quare tantum malum est à domino, quod in ipsum dominum facere non poterat, in prophetam Domini vindicare voluit, dicēs: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si steterit caput Helisæi filij Saphan super eum hodie. Præmisitq; virū qui præcideret caput eius. Hic ergo scrutās corda & renes. i. veraciter discernēs, quis carnali, & quis spiritali intētione pœnitētiā agat. Achab quidem pœnam distulit. Dauid autem in gratiam restituit: Ioram verò & cæteros filiolos Iezabel absque dilatione interfecit. Ita reddidit vnicuique secundum opera eius, contestans vt omnes circa nos ita futurum sciamus, dum concludit sic: Et dabo vnicuique vestrum secundum opera sua. Sequitur: [Vobis autem dico, cæteris qui Thyatiræ estis * qui non cognouerunt altitudinem Satanæ, quemadmodum dicunt: Non mittam super vos aliud pondus, tamē quod habetis, tenete, donec veniam]. Qui Thyatiræ estis (inquit) quos reliqui mihi, sicut illos de quibus dixi in Helia, vbi sæpe dictam Iezabel timens fugerat. Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Hoc ipsum nanque nunc de istis cæteris, qui Thyatiræ sunt, de secunda ad tertiam transiens personam, dicit verbis alijs: Qui non cognouerunt altitudinem Satanæ. Denique fornicari & idolothyta manducare, sicut genua curuare, altitudinem Satanæ cognoscere est. Cognoscere verò approbare est. Altitudo autem Satanæ quam nunc percutit, illa est superbia eius, qua similis esse altissimo contendit, exigendo sibi in idolis sacrificari, cum soli altissimo debeatur vt sacrificetur illi. Hanc eius altitudinē cognouerunt, id est, approbauerunt & illi, qui tunc sub illa Iezabel curuauerunt genua ante Baal, & isti qui nunc Thyatiræ, docente ista muliere, fornicati sunt, & manducauerunt idolothyta, non cognouerunt, qui manducare noluerunt, quemadmodum illa septē milia virorū, qui genua nō curuauerunt. Non vera est altitudo illa, sed esse eis videtur, qui amant & mirantur aurum & argentum in simulachris gentium, & idcirco mirantur simulachra gentium, quia sunt aurum & argentum, quia exquisita & artificiosa opera manuum hominum, & ipsi curiosi sunt, inde accipientes responsa dæmonum. Idcirco cum dixisset altitudinem Satanæ, rectè addidit, quemadmodum dicunt. Ac si diceret: Non dico altitudinem Satanæ, quēadmodū est, sed quemadmodum stulti admiratores dicunt: Vobis dico (inquit) vobis cæteris, qui Thyatiræ estis, quos mulier illa non docuit aut seduxit. Non mittam super vos aliud pondus, tantum quod habetis, tenete, donec veniam. Iam quidem (inquit) pondus habetis, iam pœnam vestram sustinetis, dum Iezabel docet & seducit, dum serui mei seducti fornicantur, & manducant de idolothytis, & vos prohibere non audietis, timore pressi, imbelles & infirmi. Ipse timor quem sapientes quoque huius seculi passionem reputant, pondus vobis est, pondus seruitutis, pondus infirmitatis. Non estis fortes, nō estis liberi, vt ille Helias fuit, qui nihil in seculo habuit, neq; habere cupiuit, nihil perdere timuit. Pro nullo gauisus est commodo seculari, pro nullo doluit incōmodo tēporali, & idcirco fortis, & expeditus regē redarguit, prophetas Baal occidit. Semel tantū timuit minas Iezabel, & fugit, sed non sic timuit, aut fugit, quin rediret, & palam nunciaret in verbo Domini, quòd canes comederent Iezabel. Vos pondus quod habetis, sub quo laboratis, & onerati estis, tenete donec veniā. Aut cum euangelica perfectione venire vos faciam, vt sequamini me, & omnibus relictis verbū Dei annuntietis, vendita tunica, gladiū ematis, vt neminē præter Dominū timeatis. Interim pōdus istud teneatis vobis portantibus, & sub pondere gemētibus, vestrumq; dolorē, quē habetis pro his qui seducuntur, silentio cōsumentibus, aliud pōdus nō imponā vobis, nō aggrauabo sententiā, quia tacetis per metū, nō per cōsensum, per infirmitatē, nō per malitiā. [Qui vicerit, & custodierit vsque in finē opera mea, dabo illi potestatē super gentes, & reget illas in virga ferrea, & tanq; vas figuli confringentur.] In isto gradu vincere est, omnes quæ infirmū faciunt hominem, passiones superare, gaudium, timorem, spem, atq; dolorem, de animo propellere, atq; fugare, id est, seculo nō gaudere, seculū nō timere, secularia nō sperare, pro secularibus nō dolere. Nimirum qui talis est, qui omnes carnis affectus, & istas vincit passiones, & ita custodit opera domini vsque in finem, id est, vsque in perfectionem, iste dignus & idoneus est qui præsit, quia aliorum ductor & rector sit, & imperet, atque cogat tyrones ad militiam Domini. Ait ergo: Dabo illi potestatem super gentes, id est, mea ordinatione fiet magister eorum, qui si absq; magisterio sint, gentes sunt, id est, gentiliter viuunt, quia quamuis cōuersi ad fidem, pro mala tamen consuetudine ad iterandam gentilium vitam proni sunt. Et reget illas in virga ferrea, id est, recta & seuera iustitiæ disciplina, quæ non cito flectatur in gratiam vel odium, quia vicit hæc, quia prædictarum est victor passionum, bonumq; habet zelum, nunq; odiendo hominē,

[Marginalia: 3.Re.18. 3.Reg.21 | Psal.50. 4.Re.6 | *Quicūque nō habent doctrinā hanc &c. | 3.Re.19. | 3.Re.18. | 3.Re.19 | 3.Re.21. | Mat.19. Luc.22. | Victor passiónum humanarū]

& amando vitium, sed semper amando hominem, & odiendo vitium. Hæc enim in rectore ecclesiæ animi rectitudo, virga ferrea, id est, fortis & recta disciplina est. Proinde sequitur: Et tanquam vas figuli confringentur. Rectè nanque qui eiusmodi est corripientem subditi pro culpis suis vertuntur, & cadunt in facies suas, atque sedenti subiiciuntur, non habentes quid contra loquantur, autoritate constricti boni spiritus qui illo loquitur, & sicut vas figuli confractũ non potest cõtinere aquam, sic illi conterriti, & excusare non valẽtes, vel abscõdere, culpã propriã cõfitentur. Alioquin maiorem vim experirentur, sicque iudiciali anathematis lapide omnino confringuntur, vt non remaneat ex eis saltem testa, in qua portetur igniculus. [* Hanc potestatem illi dabo sicut accepi à patre meo.] Nam propter passionem mortis, gloria & honore coronatus sum, & secundum hominem assumptum, data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, potestas iudiciũ facere, vt qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus sit, qui vero non crediderit, condemnetur. Sicut accepi (inquit) dabo illi, vt quorũ remiserit peccata, remittantur eis: & quorũ retinuerit, retenta sint. [Et dabo illi stellam matutinam] id est post laborẽ quo in præsenti vita quasi in nocte laborat. solicitus ac præuigil in animarum sibi commissarum custodia, manifestabo ei meipsum, qui sum stella splendida ac matutina. [Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat ecclesiis.] Audiat, id est intelligat, potestatis & dignitatis spe, quẽ promittit Deus, delectetur, zelo iustitiæ cõtra oẽs hæreses accẽdatur. In isto & in sequentibus capitibus præmia vincẽtibus promittuntur, sic in ordine literaturæ pronunciãtur, vt ipsa persona filij Dei loqui intelligatur, scilicet dñ dicit, sicut accepi à patre meo, & cõfitebor nomen eius corã patre meo, & scribã super eũ nomen meum nouum, & dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum patre meo in throno eius. Non ergo ab re ordo in istis commutatur, vt prius dicat, vincenti aut qui vicerit, dabo illi hoc vel illud, vt personæ eius qui loqui cœperat dictis alia persona non interseratur, & tunc demum ita concludat. Qui habet aurem audiat. Nam quod superioribus capitulis pro victoria promittitur sic, vincenti dabo manna absconditum, qui vicerit non lædetur à morte secunda, vincenti dabo edere de ligno vitæ, nihil interest vtrum filij an spiritus sancti persona loquatur. [Et angelo ecclesiæ Sardis, scribe: Hæc dicit qui habet septem spiritus Dei & septem stellas. Noui opera tua, quia nomen habes quod viuas, & mortuus es.] Qui post spiritum fortitudinis sursum sequitur spiritus cõsilij, secundum ordinem suum loquitur hic in filio Dei. Et ad quem magis loqui huic spiritui congruit, quàm ad illum qui nomen habet, quod viuat & mortuus est? In secretis nanque causis consilio solemus vti. Secretum aũt & occultũ est opus eius qui nomen habet quod viuat & mortuus est. Nam cuius peccatum publicũ vel notũ est, non hic habet nomẽ quod viuat, imo si vitæ vel sanctitatis opinionẽ prius habuit, clarescẽtibus operibus mortuis, opinionem illam vel nomẽ iam perdidit, & diffamatur quod mortuus sit. Ergo ad istum qui cum mortuus esset, nomen habebat quod viueret, id est, cuius peccatũ vel opus non sic erat, vt malo exemplo publicũ faceret ecclesiæ scandalum, sed intus male agens, foris vbi illum pro officio prædicare oportebat, bonam retinebat opinionem, rectè vti debuit filius Dei spiritu cõsilij, id est, non publica descriptione qualitatem vel nomẽ declamare operis eius mortiferi, secundũ regulã euangelicã quã ipse præscripsit. Si (inquit) peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum, &c. Datur tamen coniici quòd mortui huius quem dicit, mors fuerit peccatum carnis. Nam post modũ dicit: Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua, ambulabunt mecum in albis. Et reuera nonnunquam contingit, vt angelus, id est sacerdos siue episcopus, bonæ opinionis vir, secreto admittat peccatum carnis, & hoc faciendo mortuus sit sub nomine viuentis. Nunc ordinẽ prosequamur: Angelo (inquit) ecclesiæ Sardis, scribe: Nomen Sardis lapidis vtique pretiosi angelo illi congruit, res aũt quæ intelligitur sub nomine lapidum in ornamentis ecclesiæ pro causa iam dicta, nõ illi cõgruit. Hæc dicit, qui habet septẽ spiritus Dei. In cæteris sic initium facit, vt iuxta proprietatem causæ quã dicturus est, incipiat, fiatque auditor attentus siue docilis aut beneuolus ex his quæ primitus audit. In isto sic incipit, vt nihil contingat, de propria causa huius angeli. Causa enim eius obscura est, quæ oportet cum consilio tegi. Noui (inquit) opera tua quia nomen habes quid viuas, & mortuus es. Ac si dicat: Homines qui in facie vident, putant quod viuas, ego autẽ qui in corde video, & occultorũ cognitor sum, scio quia mortuus es. Sic scribendo & taliter loquendo, vtique sicut ipse aliis præceperat vt facerent, facit decenter. Corripit enim illum inter se & ipsum solum. Nemo enim præter se & conscientiam illius nouit, quid dicat, vel in quo ille mortuus sit, nisi forte coniiciat, aut suspicetur quisquis hæc legit. Verùm suspicio in legibus locum non habet accusandi, nec debet quisquam propter alterius supicionem de statu suo periclitari. Non ergo diutius immorari vult in commemoratione mortiferi operis eius, sed protinus consilium dat quo saluetur. [Esto vigilans, & confirma cætera quæ moritura erant.] Quoniam peccatum eius non exprimitur, non quidem supicionem nostram firmare debemus, veruntamen eius qui carnis cõtinentiam nõ habuit aut perdidit, quicunque ille est aut erit, consilium istud oportunum esse non dubitamus, vt vigilet, & cætera quæ supersunt, ne inrecuperabiliter moriantur. Lumbos su-

Marginalia: * Sicut & ego accepi à patre meo. — Psal. 8. — Mat. vl. — Mar. vl. — Ioã. 20. — Ioan. 14 — Cap. 3. — Mat. 18. — 1. Re. 16.

bos suos præcingẽdo cõfirmet, iuxta quod hic ipse Dñs in euangelio suo dicit: Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes, & vos similes hominibus expectantibus Dominum suũ, quando reuertatur à nuptiis. Beati serui illi, quos cùm venerit, inuenerit vigilantes. Denique cura hæc, cura recuperandæ salutis, vel conseruandæ continentiæ, vigiliis & solicitudine magna indiget. Confirma (inquit) cætera, quæ moritura erant. Aliqua ergo viuunt adhuc, & necdum omninò mortua sunt, etiam in eo qui sic mortuus est. Viuit enim officium, viuit ipsum, quod baptizando, consecrando celebrat sacrum. Verùm hæc etiam sine dubio moritura sunt. i. illi deperire & auferri debent, si eo tam secretam spiritus Dei non recipiente correptionem publicauerit eũ Deus, & dixerit ecclesię peccatum eius. Tunc enim legali sęueritate ab officio deponetur, eritque sicut Ethnicus & publicanus. [Non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo.] Idcirco moritura erant, & idcirco confirmari oportet cętera opera tua, quia nõ inuenio ea plena coram Deo meo. Ibi nanque plena sunt opera ministerii sancti, vbi salutarem habent effectum, vbi nõ fiunt ad iudicium, sed prosunt ad remissionem peccatorum. Cum hac itaque plenitudine non fiunt ei, siue ab eo, qui malè operando mortuus est. [In mente ergo habe, qualiter acceperis & audieris, & serua, & pœnitentiam age.] Qualiter, inquit, acceperis & audieris. Acceperis exẽplo, audieris præcepto. Accepisti enim pudicorum exemplum Apostolorum, audisti tale pręceptum eorum: Oportet Episcopum esse irreprehensibilem, sobriũ, prudentẽ, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem: non vinolentum, non percussorem, sed modestum: non litigiosum, non cupidum, suę domui bene prępositum: Oportet illum & testimonium bonum habere ab his qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli. Sed & in lege hoc accepisti: Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, non accedat hostias offerre Deo. Si cęcus fuerit, si claudus, si paruo vel grandi & torto naso, si fracto pede, si manu, si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si iugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus. Item: Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad sancta, in quo est immunditia, peribit coram Domino. Hæc vt accepisti & audisti, in mente habe, memoria tene, & deinceps serua, & de eo quod non seruasti, pœnitentiam age. [Si ergo non vigilaueris, veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad te.] Quod debui facere, feci tibi, corripui te, monui te vt vigiles: euangelica quoque tuba personante ad omnes: Vigilate itaque, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. Si ergo non vigilaueris, veniam ad te sicut fur. Non veniam ad te sicut ad homines illos qui vigilant, & expectant: venit ipsorũ dñs cùm reuertitur à nuptiis, gratias agens illis, & beatificãs eos quod in occursu suo vigilauerint. Non veniam ad te sicut sponsus iucundus atque festiuus, sed tanquam fur, qui nesciente patrefamilias, domum perfodit, & dñm domus necat, quem dormientẽ inuenerit. Cõsequitur enim, vt qui non vigilat, cum mors sua perueniens, tanquã fur cõprehendat. [Sed habes pauca noĩa in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua.] In tua quidem persona es reprehensibilis, sed hoc pro te facit, quod nõ etiam alios exẽplo tuo perdidisti, quia, sicut dixi supra, quamuis mortuus sis, nomen habes quod viuas. Noĩa (inquit) pauca: i. nominatos paucos penes te habes ex nomine mihi cognitos, & pro meritis suis in libro vitæ descriptos, quia non inquinauerunt vestimenta sua. i. incorrupta seruauerunt corpora sua. [Ambulabunt mecum in albis, quoniam digni sunt.] Mecum (inquit) scilicet cum filio virginis, mecum, cuius caro virginea, continentiæ dedicauit exemplum, qui sum virgineus flos, virginitatis liliũ, & corona virginum. Mecum ambulabunt in albis. i. in corporibus immaculatis, cũ quibus resurgent nitidi velut agni nouelli, & quocunque iero, me sequentur agnũ Dei, quia comitatu meo digni sunt. [Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius.] In isto gradu vincere, est incentiua carnis igni spiritus sancti superare, & ope eius tunicam corporis immaculatã custodire. Quisquis in hoc vicerit, ille sic vestietur (inquit) vestimentis albis, quemadmodum dixi, vt ambulet mecum in albis. Et non delebo nomen eius de libro vitæ. Minus dixisse videtur, quã sese habet dignitas meriti, eo videlicet locutiõis modo, qui Græcè dicitur Tapinosis, id est, humilitas magnæ rei Hoc etenim de illo veraciter potest dici, qui post fornicationes & adulteria cõuersus, pœnitentiã egit. Verùm quod hic minus dixerat, suppleuit magnificentius, addendo: & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius. Ibi ergo per negationẽ, cũ dicit, nõ delebo nomẽ eius qui vicerit, simul illũ percutit qui nõ vicerit, consequitur enim, quòd deleat nomen eius. Hic autem per affirmationem, & confitebor nomẽ eius, gloriã & honorẽ repositũ illi, qui vicerit, designat abundantius. Hoc enim ita magnificum est, quemadmodum & illud quod Apostolus de patribus, cum fidem & obedientiam atq; expectationẽ illorũ peregrinantiũ latius cõmemorasset, propter quam causam (inquit) non cõfunditur Deus vocari eorũ Deus. Deniq; & hic cũ dicit, confitebor nomen eius, eodem sensu accipiendum est, ac si dixisset, non confundar confiteri nomen eius, quod hic talis meus sit discipulus, cumq; in vestimentis albis incedat, non confundar coram patre meo, & angelis eius, quod in ambulatione mea sit mihi conscius. [Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat ecclε-

Luc. 12
1. Tim. 3
Leui. 21
Leui. 22
Mat. 24
Luc. 12
1. thes. 5
Infra. 14
Nõ delebo nomẽ eius
Heb. 4

ecclesijs.] Quid iste spiritus dicat audire, est cuncta cum consilio facere. Omnia fac cum consilio
Exo.11 (inquit scriptura) & post factum non pœnitebis. Non enim de qualicunq; consilio dixit, sed isto
consilio quod sancta scriptura nobis prædicat, spiritum sanctum nominando spiritum consilij,
quem & hic intelligimus loqui. Nam Pharao stultum habuit consilium, sicut scriptum est: Sa-
Esa.19 pientes consiliarij Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Hoc ergo consilium est, quod verũ,
quod sanum, quod ex Deo & ex spiritu sancto est, & qui omnia cum isto fecerit, sine dubio post
factum non pœnitebit. Prima gratia est, sic omnia cum isto spiritu consilij facere, vt non inqui-
net vestimenta sua, id est, vt virginitatem carnis custodiat. Hoc enim non præceptum, sed con-
1.Cor.7 silium est. Vnde Apostolus: De virginibus, inquit, præceptum domini non habeo, consilium au
temdo, tanquam misericordiam consecutus à Deo, vt sim fidelis. Qui hoc consilium audit, vel
cum isto consilio facit, vtiq; post factum non pœnitebit, quia tribulationem carnis non habebit,
solicitus non erit quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus non erit. Secunda gratia
est, post lapsum ita cum consilio facere omnia, vt fratrem corripientem audiat. Si enim hoc fece
rit, post factum non pœnitebit, quia non dicetur ecclesiæ peccatum eius, nec reputabitur sicut
Ioan.18 Ethnicus & publicanus. Qui ergo habet aures audiat, quia iste spiritus consilij & ad secundam
sui gratiam angelum ecclesiæ Sardis inuitat, & de prima, paucos qui non inquinauerunt vesti-
menta sua collaudat. [Et angelo ecclesiæ Philadelphiæ, scribe: Hæc dicit sanctus & verus, qui
habet clauẽ Dauid, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit: Scio opera tua. Ecce de-
di ostium apertum coram te, quod nemo potest claudere] Huic angelo filius Dei, suos affectus
largius effundit, & spiritus qui hoc loco audiendus est ecclesijs, spiritus intellectus est, qui sursum
Matt.11 in ordine scribitur post spiritum consilij. Huius spiritus proprium opus est, sanctarum scriptura-
Acto.2 rum mysteria, prout vult, aperire: & ea quæ sapientibus & prudentibus abscondita sunt, paruu-
lis reuelare, plerunq; sine hominis magisterio, quomodo prophetas omnes & sanctos apostolos,
qui homines fuerant sine literis, & idiotæ priusquam datus hic spiritus, glorificato Iesu, illustras-
set eos. Hoc vsque hodie prout vult, agere non desinit, reuelans abscondita paruulis, vt iam di-
ctum est, id est, humilibus & beneuolis pro merito eius, quam habent fraternæ dilectionis: quia
minores fratres diligunt, & quantulum sapientiæ vel scientiæ perceperint, libenter student illis
impertiri. Talem hunc angelum nomen ipsum ecclesiæ eius, scilicet, Philadelphiæ fuisse osten-
Phila-delphia. dit. Philadelphia nanque fraterna dilectio interpretatur. Huic ergo scribens dicit: [Hæc dicit
sanctus & verus.] Sanctus & verus, filius Dei est, qui semetipsum sanctificauit, diligens nos quẽ-
Ioan.17 admodum dicit: Et pro eis ego sanctifico meipsum. Iam quidem spiritus sanctorum erat, sed
in passione pro nobis erat, quod seipsum sanctificabat, id est, sanctum sacrificium se offerebat.
Hoc fecit Deus in dilectione fraterna, quemadmodum & supra, vt nos angelos Philadelphiæ,
Ioan.15 id est, nuncios siue imitatores dilectionis fraternæ faceret, ipse dixerat: Hoc est præceptum
meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt a-
nimam suam ponat quis pro amicis suis. Ait ergo: Hæc dicit sanctus. Quòd autem ait, &
verus, nihilominus ad præsentem causam attinet, vbi dilectio fraterna, dono amplioris in-
telligentiæ remuneratur. In hoc enim verum, & vera se locutum fuisse comprobat, exem-
pli gratia, dicendo in illa euangelica parabola de seruis, quibus homo paterfamilias pecu-
Luc.19 niam suam ad lucrandum commiserat: Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, ab
eo qui non habet, & quod habet auferetur. Igitur & sanctus & verus est, & de semetipso
protinus dicit: [Qui habet clauem Dauid.] Poterat sic dicere: Qui habet clauem omnium
prophetarum, & ad eorum intelligentiam, quos vult intromittit: sed voluit vnum pro om-
nibus ponere, qui primo in ordine prophetarum filij sui, filij Dei mysteria gestis præsigna-
uit, calamo scripsit, psalterio cecinit. Tanta quippe sunt in factis & dictis eius sacramenta
prophetica, vt cuicunque hæc reserata fuerint, à cæterorum sensibus prophetarum exclusus
esse non possit. Sufficiens ergo ad causam siue intentionem dictio hæc est, qui habet clauem
Matt.1 Dauid, in qua & splendida nominis authoritas est, secundum generationem Iesu Christi filij
Dauid, quia post legem primus propheticam scripturam edidit, omnis propheticus sermo
Psal.118 potest & debet subintelligi. Quæ autem est illa clauis, nisi gratia spiritus sancti? Ipse nanq;
illuminatio cordis, ipse est declaratio sermonum Dei, quæ illuminat & intellectum dat par-
1.Cor.2 uulis. Vnde Apostolus: Nobis autem, inquit, reuelauit Deus per spiritum suum, quia spiri-
tus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Potentiam siue efficaciam clauis huius commen-
dans, continuo subiungit. [Qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit.] Hoc &
indubitanter scire oportet, & hoc sciendo humiliter timendum est. Nam verè cui clauiger iste
per spiritum intelligentiæ veritatem Dei, quæ sacris scripturis continetur, aperit: nemo il-
lum claudit, siue concludit mendacijs, & falsarum argumentationum artificijs. Semper enim
habens ostium apertum intus recurrit, & parata scripturæ testimonia corripiens, velut sagit-
tarius bonus, certa in hostem tela dirigit. Econtra cuicunq; clauserit, vt verba veritatis intelli-
gere non possit, quod cum facit, vtiq; iusto iudicio facit. Verbi gratia, ne margaritas proiectas
ante

ante se conculcent porci, nemo est qui intelligere possit, quantumlibet clamando & docendo strepitum facit de foris. Quid iste sanctus, iste verus dicit angelo huic Philadelphiæ, id est, dilectionem fraternam habenti: [Scio opera tua.] Quæ vel qualia eius opera sciat mox dicturus est, & nondum dicit, properanti alacritate prius ostendens de præmio aliquid. Ait enim: [Ecce dedi ostium apertum coram te.] Hoc enim est præmium dilectionis fraternæ, ostium corã se apertum habere, claui Dauid reserante, spiritu sancto reuelante. Mox opera illa subiungit cum dicit: [Quia modicam habes virtutem, & seruasti verbum meum, & non negasti nomen meum.] Modicam, inquit, habes virtutem, & ipsam libenter expendis ad aliorum vtilitatem. Nam hoc est veraciter habere, sicut econtrario non expendere, est non habere. Iuxta quam proprietatem dominus, id quod iam supra posuimus, in euangelio dicit: Dico autem vobis, quia omni habẽti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur. Habes ergo, id est, habitã virtutem non abscondis, imo erogas, & talentum à me tibi creditum ad vsuram effundis, sed & adhuc modica virtus est, debet augeri vt sim verus, quia dixi omni habenti dabitur. Verè enim habes & seruasti verbum meum, id est, præceptum meum. Nam hoc est præceptũ meum, vt diligatis inuicem. Et hoc faciens non negasti verbum meum, quod negasses vtiq;, si dilectioni contraria fecisses, quemadmodum & illi de quibus scriptum est: Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Idcirco dedi ostium apertum corã te, & secretis meis velut amicum admisi te, vt scias & intelligas mysteria, quæ hi non merentur scire, qui non præparati sunt vt tu in ista dilectione. [Ecce dabo de synagoga satanæ, qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed mentiuntur. Ecce faciam illos vt veniant, & adorent ante pedes tuos, & scient quia ego dilexi te, quia seruasti verbum patientiæ meæ] Ne, inquit, cõtristeris, aut perturberis pro multitudine aduersantium tibi. Gloriam tuam quam habes in apertione ostij quod aperui tibi, sequitur inuidia, sed ne timeas. Et mihi maximè ita contigit. Cum intelligerem iuxta quod per prophetam dictum est: Ecce intelliget puer meus, & exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde, dicebant inter se: Vnde iste literas scit, cum non didicerit? Nonne hic est filius fabri? Vnde huic hæc omnia? De synagoga satanæ hi erant, qui dicebant se Iudæos esse, & non erant: qui dicebant se esse semen Abrahæ, vel vnum patrem Deum habere, & ex patre diabolo erant. Qui illos imitantur, qui se dicunt Iudæos, id est, confessores Dei esse, & non sunt, sed mentiuntur, suntq; potius de satanæ synagoga te intelligentem per ostium apertum audientes, aut scripta tua legentes dicent, quis est hic, & inuidentes detrahent tibi. Ne timeas à facie eorum, quia ego tecum sum. Conuertentur aliqui ex eis cum fatigati fuerint, cessabunt detrahere, & fauebunt tibi, ita vt venient & adorent ante pedes tuos: si non interim dum viuis, attamen certe cum mortuus fueris, & placebunt tua cum tu disputaueris. Saltem tunc non considerabit qui lecturus est, cuius vel quale sit quod lecturus est. Tunc scient quia ego te dilexi, & quia per multam dilectionem dedi hoc ostium apertum coram te. Et hoc idcirco, quoniam seruasti verbum patientiæ meæ, id est, verbum propter quod passus sum. Quod est illud nisi dilectio? Quoniam ergo seruasti dilectionem, scient quia ego dilexi te. [Et ego seruabo te ab hora tentationis, quæ ventura est in orbem vniuersum tentare habitantes in terra] Tentatio hæc hæresium est, quas oportet esse (inquit Apostolus) vt qui probati sunt, manifesti fiant. Ab illa tentatione quis illæsus seruatur, nisi cui scripturarum veritás nota suffragatur? Hoc autem angelo nunc Philadelphiæ, pro merito dilectionis promitti, vel dari intelligimus in ostio aperto siue claui Dauid, quam habet sanctus & verus. Ergo quia dilectionem seruasti, ego seruabo te, inquit, ab hora tentationis, vt non incidas in tentationem, vt non seducaris, vt non decipiaris, imo paratus sis omni poscenti rationem reddere de ea quæ in te est fide nominis mei. [Ecce venio cito.] Non longum abest tempus tentationis à quo te oporteat seruari, imo quasi hora est, quia cito transit. Ecce enim venio cito, venio disrumpens vincula tua, vt solutus & peregrinus à corpore, præsens Deo sis, & illa re perfruaris, cuius hic pro consolatione intelligentiam habere meruisti. Hactenus dulcedo gratiæ de labijs sancti & veri profluens, dilectum & dilectionis angelum beatificauit, iucunditatem & exultationem magnificando, quam super illum thesaurizauit, superest vt eundem vigilantiæ ac solicitudinis admoneat, ne iam se comprehendisse arbitretur, néve ante finem cursusq; sui consummationem nimium confidat incautus. Ait ergo: [Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.] Ac si dicat: In humilitate certo pede consiste, ne moto pede corruas, & corruendo coronam tibi præparatam amittas, & alius in locum tuum succedens illam accipiat. Et quidem hoc fieri non potest, vt eorum quisquã perdat coronam suam, quos Deus præsciuit & ad coronam prædestinauit, veruntamen & fieri potest, & factum est, vt ille coronam perderet, quem Deus ad coronam vocauit, vocatione visibili, siue quæ ab hominibus potuit audiri. Nam exempli gratia: Iudam dominus ad coronam vocauit apostolicam, quem tamen ad coronam non prædestinauit, quia corona indignum fore præsciuit, vnde & coronam eius .s. apostolatus honorem alius accepit, sicut scriptum est: Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Nemo ergo quamdiu certat, multũ de corona confidat, quia videlicet si omnium præscius Deus,

Matt. 13
Luc. 19
Ioan. 15
Tit. 1
Esa. 52
Matt. 13
Ioan. 7
Ioan. 8
Hier. 1
1. Cor. 11
1. Pet. 3
Psal. 108
Act. 1

capue

caput tuum in fine dignum corona fore scit, tu tamen nescis. [Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Hierusalem, quæ descendit de cælo à Deo meo, & nomē meum nouum.] In isto gradu vincere, est præeunte fraternæ dilectionis inextinguibili lampade, ostium apertum semper habere, nunquam concludi, aut hæreticorum cassibus irretiri posse, & quicquid per istud ostium inuenerit, ad aliorum ædificationem proferre, atque ab hoc dilectionis studio pro nullis aduersitatibus aut obtrectationibus inuidentium desistere. Qui sic vicerit, faciam (inquit) illum columnam in templo Dei mei. Digna & congrua remuneratio victoris huiusmodi, vt qui gratiam hanc habens, scripsit aut docuit, vnde fides ecclesię roboraretur, columna sit in templo Dei. Et foras, inquit, non egredietur amplius. Ac si dicat: Quamdiu quidem in ostio est quod dedi apertum coram eo, solicitus sit ne labatur: at vbi per remunerationem intus tanquam columna fuerit stabilitus, non erit cur timeat, quia foras non egredietur amplius, nec tentatione titubabit pes eius. Quale autem est nomen Dei & nomen ciuitatis eius, quod super eum se scripturum fore pollicetur? Profecto quia filius loquitur dicens, Scribam nomen Dei mei, videlicet secundum habitum hominis, iuxta quem Deus noster, Deus illius est: nomen hoc Dei rectè pater intelligitur, quod fideliter in confessione diuinitatis, illa persona à nobis in-
Galat. 4 uocatur. Porro, nomen ciuitatis eius Hierusalem, est mater, Apostolo quoque attestante, cum dicit: Illa autem quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum. Vnde probare possumus, quod super istum scribat hoc nomen, quod est pater, & illud, quod est
Matt. 12 mater? In Euangelio cum dixisset ei quidam loquenti ad turbas, ecce mater tua, & fratres tui foris stant, quærentes te: quæ est, inquit, mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manū in discipulos, dixit. Ecce mater mea & fratres mei. Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus & frater, & soror, & mater est. Quod si & hoc illi dictum fuisset, aut veraciter dici potuisset, præsente Ioseph qui pater eius dictus est, Ecce pater tuus & mater tua foris stant: eodem veritatis sensu respondere potuisset, ille meus & pater & mater est, qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est. In interiori nanque homine, vbi generatio Christi spiritaliter
Colos. 1 ter computatur, neque masculus, neque fœmina est. Denique euangelica Christi generatio tota spiritalis est, & secundum spiritum, Dauid quoque pater Christi est, videlicet, quia verbū Dei, quod est Christus, corde credens & ore depromptsit, & scriptis ædidit, primus prophetarum, clarissimus patriarcharum. Alioquin nisi per fidem Christi pater fuisset, frustra secundum carnem antecessor eiusdem extitisset. Vnde Ochozias, Ioas, atque Amasias, qui eiusdem Christi, eiusdem verbi Dei præcones prophetas persecuti sunt, & occiderunt in illa generatione computati non sunt. Igitur cum de isto qui in hoc vincit, vt intellectum habens, adiuuet atque cooperetur, quatenus crescat & proficiat verbum Dei, ita dicitur: Et scribam super eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei nouæ Hierusalem, idem est ac si diceret: Ille pater meus ac mater mea dicetur & erit, & hoc nomen æternum hæreditabit. Nouæ Hierusalem, propter nouam vitam
Ephe. 4 dixit, quia veterem hominem exuit, & nouum induit. Descendisse quoque illam de cælo laudabiliter asserit, quia videlicet conuersatio eius in cœlis est propter fraternā dilectionem, ex qua iste angelus Philadelphiæ collaudatur, descendit, id est, paruulis condescendit. Exempli gratia:
Philip. 3 Paulus vsque ad tertium cælum raptus est, & ibi audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui,
2. Cor. 12
1. Cor. 7 sed propter infirmos descendit, cum idem dicit: Vir vxori debitum reddat, & vxor viro. Sunt huiusmodi descensus innumeri, sed hoc vnum satis pro exemplo est, ad rem attinens vel caussam huius angeli, cuius laus vel meritum est opus dilectionis. Postremo addit, & nomen meum nouum. Nomen personæ quæ hæc dicit, filius Dei est. Hoc nomen sine dubio super istū qui vincit ipse scribit, omnes enim dilecti, dicuntur & sunt filij Dei. Porro, quod ait, scribam, id est, apparere faciam. Nam nunc quidem filij Dei sumus (ait is ipse qui hæc iubēte filio Dei scri
1. Ioan. 3 bit Ioannes apostolus) sed nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ergo scribere quo possit legi nomen cuiusque filiorum Dei, manifestare est, vt merita singulorum sciantur & videantur ab vniuersis. Et hoc nomen, scilicet filij Dei, cunctis superscribetur electis, quamuis vbi vel in quo plus nunc est fraternæ dilectionis, maior etiam in eo debeat apparere splendor huius nominis. Illud autem nomēn Dei, quod est pater, siue illud nomen ciuitatis eius nouæ Hierusalem, quod est mater, super illos scribendum est, qui quasi in plenam profecti ætatem fidei, value runt & studuerunt per dilectionem propagare verbum Dei. [Qui habet aures audiat, quid spiritus dicat ecclesijs.] Hoc loco, audire, excitari est ad studium verbi Dei, appropinquare
Luc. 10
Matt. 13 pedibus eius, vt bibat de doctrina illius, sedere cum Maria ad pedes domini, subiectamque animam applicare ad audienda verba oris eius, & omnia sua dare, vt possit comparare vnam pretiosam margaritam gratiæ illius, quatenus intellectuali oculo veritatem perspiciens, & bene instructus, ad alios quoque instruendos efficiatur idoneus, scripturam tanti nominis, quam hic sanctus & verus pollicetur, æterna hæreditate habiturus. Et angelo

Laodi-

Laodiciæ ecclesiæ scribe. Hæc dicit, amen testis fidelis & verus: qui est principium creaturę Dei. Scio opera tua, quia neque frigidus es neque calidus.] Hic iam vltimo, id est, septimo loco, loquitur in teste fideli & vero, is qui sursum vltimus, id est, septimus est sapientiæ spiritus, operarium suum ad verum vocans sabbathismum: vt scilicet in humilitate requiescat, nec saltem vnó verbo aut cogitatione superflua fatigetur, magnificando vel sibi tribuendo opera sua. Quid enim à seipso habet, nisi mala omnia: & à quo nisi à Deo habet omnia quæcunque habet bona? Ad hoc peruidendum hortatur angelum istum dicendo: Et nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus: & deinde subiiciendo: & collyrio inunge oculos tuos vt videas. Nonnulla quippe bona in illo vel per illum Deus operatus fuerat, vnde diceret: quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo. Huic tale nomen Laodiciæ congruit, interpretatur enim, tribus amabilis domino: videlicet propter opera bona quæ fecerat Deus cum illo. Interpretatur etiam, qui fuerunt in vomitu. Hæc quoq; interpretatio congruit illi pro eo, quòd gloriabatur sibi in eorundem operum bonorum diuitijs: vt merito diceretur illi, incipiam te euomere ex ore meo. Itaq; & nos quid hic spiritus septimus loquatur audiamus: & audientes ad humilitatis & sapientiæ requiem proficiamus. Ait enim: Hæc dicit, amen testis fidelis & verus, qui est principium creaturę Dei. Amen, id est, verax, siue ipsa veritas. Hoc ipsum sequentibus verbis exponitur. Sequitur enim: Testis fidelis & verus. Quò pertinuit talis descriptio, hæc & sequētia dicentis? Eò videlicet, vt quisquis bonorum sibi est conscius operum, velut iste Laodiciæ angelus, sciat & recogitet quod non sibi opus sit testificari ante tempus de semetipso, quòd diues sit, & locupletatus: imo nec ad se pertineat huiusmodi testimonium, sed ad illum, qui & testis & iudex omnium est constitutus, & in tempore suo est reuelandus. Illi relinquendum esse sciat bonorum actuum omne testimonium & iudicium, & de malis tantum testificetur contra se, & accuset seipsum. Ideo dicit: Hæc dicit, amen testis fidelis & verus. Amen, id est, veritas, quia falli vel quippiam ignorare non potest. Testis fidelis, quia mentiri non nouit, vt dicat bonum malum, & malum bonum. Verus, quia reddet vnicuiq; secundum opera sua. Quo* inde pertinuit vt adderet, qui est principium creaturæ Dei? Quid enim hoc loco est creatura Dei? Vtiq; nouus homo, siue regeneratio & recreatio hominis, bene operādo in nouitate vitæ ambulantis. Nam hinc est quod Apostolus dicit: Donum enim Dei est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Quod hic ait in Christo Iesu, id est, renouati per fidem Iesu Christi, ipsa est creatura dé qua & alibi dicit: Nam expectatio creaturæ, reuelationem Dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit in spe, quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quòd omnis creatura ingemiscit & parturit vsq; adhuc. Quò ergo pertinuit vt diceretur angelo huic, de isto teste fideli & vero, quòd ipse sit principium creaturæ Dei, nisi vt sciret totam recreationem sui, & quicquid sanctæ nouitatis habebat, vel habere sibi videbatur, nō sibi attribuere, sed illi? Ille nanq; homo nouus, & sanctæ nouitatis est princeps, & ab ipso principium & finis, siue consummatio huius creationis est, qua nunc viuimus, qua de morte ad vitam transiuimus, qua de filijs iræ in filios gratiæ translati sumus, & ab operibus mortis emundati, Deo viuenti seruiuimus. Quid ergo dicit?

Margin: Iidem. (beside "Quo inde pertinuit"); Ephe. 2 (beside "Nam hinc")*

[Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Vtinam frigidus esses aut calidus. Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo, quia dicis quòd diues sum, & locupletatus, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser & miserabilis.] Talia ego operá tua scio, taliter ego de illis iudico. Neque frigidus es, in eo quòd à bono opere torpeas, neque calidus, in eo quòd gratiarum actionem Deo referas: quod facere debueras, veruntamen nō vt ille pharisæus, qui se iustificans publicano derogabat, sed vt Psalmista, qui operantem in se dominum humiliter laudans, Non nobis, inquit, domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Vtinam frigidus esses aut calidus. Hoc exempli gratia, superbæ virgini congruè dici potest. Vtinam frigida aut calida esses, id est, vtinam corrupta esses corpore, aut cum virginitate corporis oleum quoque haberes charitatis. Leuioris nanq; culpæ esset corruptam esse corpore, & perinde humiliari, quàm integram esse corpore, & pro conscientia integritatis inflari. Incipiam te ergo euomere ex ore meo propter teporem elationis, videlicet ad modum aquę tepidæ, quæ propter saporem incommodum, nauseante bibentis stomacho, non valet contineri. Hoc idcirco faciam, quia talis es: quia considerans opera tua, existimas te esse aliquid, arbitraris quòd diues sis, & locupletatus, & nullius egeas, quemadmodum illi de quibus Apostolus dicebat: Iam saturati estis, iam diuites facti estis. Sine nobis regnatis, & vtinam regnetis. Hoc dicēs nescis id quod verum est, quia tu es miser, & miserabilis, in multis egens misericordia Dei: & pauper, quia & nihil habes quod non acceperis, & adhuc plurima desunt tibi, quia cæcus es, quia, vt cætera taceam, necdum facie ad faciem Deum vides: nudus, quia fragili & lubrico corpore circūdatus es. [Suadeo tibi à me emere aurum probatū, ignitum, vt locuples fias, & vestimentis albis induaris,

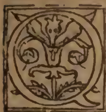
Margin: Lucę. 18 / Psal. 113 (beside "ille pharisæus"); 1. Cor. 4 (beside "Iam satu-")

& non appareat nuditas confusionis tuæ.] Hoc tibi scire expedit, quia diues ego sum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, tu autem pauper es. Si istud scis, eme à me aurum sapientiæ, aurum ignitum, aurum probatum: ignitum ex charitate, probatum ex fide per charitatem operante. Istud eme pretio piæ confessionis, & iugi memoria propriæ fragilitatis, semper memorando quid ex te sis, quid ex Deo acceperis. Vt locuples fias, id est, addatur tibi gratia, & vestimentis albis induaris, non ex operibus tuis, sed ex eadem gratia largitionis, quemadmodum Psalmista dicit: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum. Ita fiet vt non appareat confusio nuditatis tuæ, quod nonnullis euenit, dum propter elationem mentis inciderunt in tentationem, & confusibilem corruptionē carnis. [Et collyrio inunge oculos tuos, vt videas.] Collyrium quo oculorum vitia purgantur, humilitatis suauitatem significat, quæ paruulos adiuuat, vt ea quæ sapientibus & prudentibus abscondita sunt, illis reuelentur mysteria. Collyrio ergo inunge oculos tuos vt videas, id est, cor tuum vera humilitate purifica, vt paupertatem tuam videas, & veras diuitias bonitatis Dei cognoscas. [Ego quos amo arguo & castigo.] Ac si dicat: Ea quæ tibi loquor arguens & corripiens te, velut amantis gratiam atq; beneuolentiam suscipe. Non enim est hic mos sapientiæ, vt cum quē diligit filium, permittat iuueniliter extolli & euanescere, sed & amat & castigat, & lasciuientem reuerberat, & quem infantem lactauit, eundem nimis verbosum & inconsultum verberat, virga percutit. Itaq; dum castigo, dum quasi clauis in altum defixis compungo, profecto verius amo. [Aemulare ergo & pœnitētiam age.] Aemulare, id est, amantem amando castigantem, tu amando bono feruore animi imitare, & qui tepidus eras, per hanc æmulationem incalesce, & de eo quod amanti hactenus ingratus fuisti, non reddita amoris vicissitudine, pœnitentiam age. Hactenus supercilium decussit quasi diuitis & locupletis, qui sibi vanè videtur abūdare operibus bonis, nunc ab eodem vel à quocunq; diuite eiusmodi satis amicabiliter exposcit, vt operum suorum gloriam sibi Deo vel Dei filio cōmunicet omnia tribuenti, vt scilicet glorietur in Deo, vel Deum in se faciat gloriari, & sanctum glorificet in omnibus operibus suis. [Ecce sto, inquit, ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, introibo ad illum, & cœnabo cum illo.] Et est sensus: Illud quod hactenus corripiens te dixi, simile est stanti ad ostium cuiuspiam diuitis & pulsanti, quatenus admissus hospitio cœnet cum illo de opibus intus repositis. Si admissus fuerit, celebratur conuiuium charitatis, quia minus quàm inter duos charitas haberi non potest. Ita enim tu qui dicis quòd diues es, in conscientia bona gloriaris: sed ecce sto & pulso ad ostium pectoris tui, admitte me, & habeto participem siue socium gloriæ tuæ: vt non solus, sed mecum glorieris: omnino non in te, sed in me diuitem te factum glorieris. Si hoc modo vel tu vel quispiam, audiens vocem aperuerit mihi ianuam, cuncta quæ gessit bona referendo ad Dei gloriam, introibo ad illum, & in pectore eius tanquam in domo amici habebo fiduciam: & nunc quidem cœnabo, id est, delectabor cum illo de bonis conscientiæ eius: ipse autem in futuro mecum bonis meis perfruetur. [Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo: sicut & ego vici, & sedeo cum patre meo in throno eius.] In isto gradu vincere, est per maturitatem sapientiæ, cunctam iactantiæ & inanis gloriæ leuitatem procul abigere, & cum ipse magnus alijs videatur, paruulum in oculis suis esse. Iuxta quod eadem sapientia dicit: Quanto magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Humilitas enim, à cuius societate sapientia nunquam defuit, in cælum volare consueuit. Ait ergo: Qui vicerit, dabo ei sedere mecū in throno meo, non vt exæquetur diuinitati, sed vt consocietur æternitati. Sicut & ego vici, inquit. Quomodo is qui hæc loquitur Christus, vicit, nisi per inæstimabilē magnitudinē suę humilitatis & charitatis? Cùm enim in forma Dei esset, noluit solus in illa forma gloriari, sed voluit homines, qui peccante primo homine, facti fuerant inglorij, gloriæ suæ comparticipes fieri. Idcirco semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, idcirco humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Summa hæc humilitatis & sapientiæ victoria est, quę primi hominis superbiam atq; stultitiam destruxit. Vici ego, inquit, & propter hoc sedi cum patre meo in throno eius. Nam propter hoc Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, dixitq; illi, sede à dextris meis. Hoc eius exemplum velle imitari, audire est quid hic spiritus sapientiæ dicat ecclesijs. Reuera qui hæc audiuit auribus illis, quæ iam septies hic requisitæ sunt de homine interiori, non solum non gloriatur in factis suis, quantumlibet bonis & multis, verùm etiam cruciatur laudibus suis, delectatur contumelijs. Sapit enim illi quod de iam dicto victore & omnium vincentium principe propheta dixit: Dabit percutienti maxillam, saturabitur opprobrijs.

[Margin: Coloss. 2; Galat. 5; Psal. 31; Luc. 10; Ephe. 2; I. Cor. 1; Eccle. 3; Phil. 2; psal. 109; Thre. 3]

SECVNDI LIBRI FINIS.

PROLOGVS IN SVBSEQVENTES LIBROS.

VI habet aures audiuit à septem spiritibus Dei, quid ipsorū quisque dicat vel dixerit ecclesijs. Deinceps audiendum est, quid & qualiter eorundem quisque in Christo vel per Christum operatus, & adhuc operaturus sit. Cuius enim dicta secūdum septem spiritus, à spiritu timoris ad spiritum sapientiæ proficiscendo, per ordinem scrutati sumus, eiusdem filij Dei facta mirabilia figuris vel imaginibus mysticis signata, septemq; periochis distincta secūdum eosdem spiritus, sed ordine conuerso nunc aperire, ipso adiuuante conabimur. Nam à spiritu sapientiæ incipientes per ordinem ad spiritum timoris perueniemus, qui videlicet ordo super eum Christum in propheta est præscriptus, vbi super florem requiescet spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Denique vbi ecclesijs proponitur ascensus, vt superius diximus, ordo iste conuertitur, qui descendenti ad nos domino est dispositus, quemadmodum Psalmista dicit: Initium sapientiæ timor domini. Nec verò coacta est expositio, vt secundum hunc ordinem spirituum, ista sacramentorum scriptura digesta dicatur: vltro enim in plerisq; per facta imaginaria ostendit sese proprietas cuiusque spiritus. Quod vt breui indicio pateat, post ordinatissimam Dei sedem positam in cælo, cuius in dispositione, rectè spiritus sapientiæ prædicabitur, librum septem sigillis signatum aperit agnus, soluens signacula eius, & illud manifestè opus laudabile est spiritus intellectus, qui est in ordine secundus. Deinde magni consilij angelus, stans iuxta aram templi conspicitur, & mysticis septem tubarum cantibus, mysterium Dei consumatur, quod ad spiritum consilij pertinere non dubitamus. Quarto loco draco magnus & rufus habens capita septem, mulierem impugnat. Michaele præliante & angelis eius, draco cum angelis suis in terram proijcitur, & illic sine dubio spiritus fortitudinis, qui quartus est, commendatur. Quinto loco spiritus scientiæ in septem angelorum phyalis. Sexto loco in sanguine martyrum Iesu, quo mulier ebria ostenditur, laus est pietatis. Septimo autem in adueniente hora iudicij Dei, quando à terra, à mari, & ab inferno omnes redduntur mortui, sine dubio totum spectat ad timoris spiritum. Deinde finis vbi ornata ostēditur Hierusalem, vxor agni, ciuitas Dei. Quid pulchrius hoc spectaculo, mirabilium Dei, ò vos quicunque spectatores Dei adestis? Aperiat iam nobis ipse qui habet clauem Dauid sanctus & verus, vt sanctitatem & veritatem istam claris oculis absq; caligine intueamur.

Esa. 2
Psal. 110

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI, COMMENTARIORVM LIBER III.

CAP. IIII.

OST hæc vidi, & ecce ostium apertum in cælo.] Vidi cum dicit, & hoc in loco & in cæteris, rectè beatitudinis eius commemoramur, qua verè beatissimus est inter eos quibus veritas ait: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Gloria nanq; quam viderat cum cæteris, gloria verbi incarnati, de qua dicit: Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre: cuius rem viderat cum cæteris, gloriosa videlicet signa, & præ cæteris eo tempore quo clausa erat terra, & exulabat propter verbum Dei, apertū est ei cælum, & per latitudinē eius ad videnda hæc libero spiritu incessit. Et ecce, inquit, ostium apertū in cælo. Cælum hic cælestem vitam significat, ad quā nuper resurgendo Christus à mortuis, vniuersam ecclesiam suscitauerat consurgentem secum, resurrectione prima. Quid est aūt hoc ostium, nisi ipse qui dicit, ego sum ostium? Deniq; tunc, vt cælum terrigenis introeuntibus pateret, hoc ostium apertum est, quando Christus passus, & latus eius lancea militis patefactum est. Extunc enim regnum Dei intra nos est, destructo videlicet regno peccati, quod eatenus regnabat in mundo. Illa tali apertione huius ostij, scripturarum quoq; arcana patuerunt, quas nimirum spiritaliter intelligere, & secundum eas viuere, regnare iam est in regno Dei, & conuersationem habere in cælis. Igitur vidi, inquit, ostium apertum in cælo, id est, quod sciebam in re, vidi in imagine, scilicet regni cęlorum ianuam Christum esse: ianuam patefactam hominibus, ab ipsius passione. [Et vox prima quā audiui tan-

Luc. 10
Ioan. 1
Ioan. 10
Luc. 17
Rom. 6

quam tubæ loquentis mecum, dicens: Ascende huc, & ostendam tibi quæ oporteat fieri cito post hæc.] Vox hæc prima ipsius est, cuius & illa fuit quam superius audiuit dicentis, quod
Supra. 1 vides scribe. Idcirco non absolutè dixit, & vox quam audiui, sed vox prima quam audiui. Cæterùm verbis aut sensu non eadem quæ prima fuit. Tunc enim dictum est, quod vides scribe, nunc autem dicitur ei, ascende huc. Et hic & illic tanquam vox tubæ fuit, quia videlicet nihil
Rom. 1 in occulto, sed palam loqui mundo intendit, hæc vel illa dicit aut ostendit Græcis & Barbaris, sapientibus atque insipientibus, palam est euangelizandum. Non enim est cur quisquam erubescat euangelium. Virtus enim Dei est, & quicquid loquitur, forte, pulchrum, atque honestū, rationabile & verum, atque ad salutem hominis omnino necessarium est. Quod dixit, ascende huc, ad quid dixerit, vel illuc ascendere quid sit, ex eo intelligitur quod ipse Ioānes ait: [Statim fui in spiritu.] Ergo ascendere illuc, est in spiritu excedere omnes sensus carnis, atque spiritalia videre oculis spiritalibus. Et ipse qui ascendo dixit, eundem ascensum dicendo effecit, quia
Supra. 1 statim fui in spiritu, inquit. At idem superius, Fui, inquit, in spiritu dominica die. Quomodo ergo nunc iterum dicit, statim fui in spiritu, quasi non & ante istam vocem, vel antequam videret ostium apertum in cælo, non fuisset in spiritu, nisi quia non vna visione cuncta hæc vidit quæ in hoc libro continentur? Sed rursum quæri potest, quomodo, postquam vidit ostium apertum in cælo, tunc demum audita voce statim fuit in spiritu, cum ipsum quod vidit ostium videri non potuerit nisi in spiritu. Neq; enim ita cælum vt structura manifesta ostijs compactum est, & seris ac vectibus. Itaque sic dictum rectè statim intelligitur, fui in spiritu, ac si diceret, statim intellexi spiritali sensu ea, quæ mihi per imagines ostendebantur, vt ad intellectum pertinere nō dubitemus quod ait illa vox, & ostendam tibi quæ oportet fieri cito post hæc. Neque enim, vt quidam hæretici dixerunt, sic fiebant huiusmodi propheticæ visiones, vt non intelligerent ipsi prophetæ quid rerum aut sensuum continerent illæ ipsorum visiones. Proinde non opus erat, vt quemadmodum superius dixerat, scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc, ita & hic diceret ei, & ostendam tibi quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc. Nam ea quæ viderat, & quæ tunc erant, sciebat: quia & præterita cum domino vsque ad finem eius ambulans, viderat: & præsentem ecclesiæ statum tunc videbat, futura autem necdum sciebat. Rectè ergo de futuris tantum instruens, Ostendam, inquit, tibi quæ oportet fieri cito post hæc. Attamen eorum quæ viderat, vel quæ præterierant, non tam sibi, quàm nobis instruendis, multas & valde mysticas vidit imagines. [Et ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedem sedens.] Aperto ostio sedes posita conspicitur in cælo, quia passo Christo, regnum Dei positum siue dispositum est, vt sedeat Deus in illo, principe huius mundi foras misso. Hæc
Ioan. 12 nanque sedes est ecclesia, sedes extunc parata, in qua Deus sedet & regnat. Vnde Psalmista cum
Psal. 92 dixisset: Dominus regnauit decorem indutus est, indutus est dominus fortitudinem, & præcinxit
2. Tim. 1 se. continuo subiunxit: Parata sedes tua extunc, à seculo tu es. Vbi enim indutus dominus de-
Hebr. 2 corem & fortitudinem, regnauit, id est, virgineam assumens carnem, & mortem resurgendo vincens vt regnaret super nos, ipse iustitia & vita nostra regnum destruxit peccati & mortis, extunc sedes eius parata, extūc sedes, id est, ecclesia, in cælo posita est. Quomodo posita in cælo? Translata videlicet de inferno patriarcharum & prophetarum ecclesia, electorumq; omnium quicun-
Ephe. 2 que fuerunt à iusto Abel, vsque ad vltimum qui tunc migrauit à seculo, collocata erat in cælo, fruebatur paradyso, faciemq; Dei videbat pariete inimicitiarum dissoluto. Sed & ipsa quæ adhuc exulabat, siue nunc exulat per corpus in mundo ecclesia, siue illius ecclesiæ pars, iam per conuersationem & per cælestium amorem posita erat in cælo. Supra sedem sedens, Deus & pater est: nam persona filij agnus est, qui, vt in sequentibus narratur, librum accepit de dextera sedentis. Nec verò in habitu sedentis, id est, regnantis Dei patris, deest honor & gloria filij, quippe qui sedem illam sessuro per humanitatem suam parauit vni Deo, patri & filio & spiritui sancto. Parauit enim, & vsq; in finem parare siue acquirere nō desinit regnum Deo & patri: cuius videlicet acquisitionis summū atq; extremum erit dies iudicij, in quo filius in forma hominis omnibus ap
1. Cor. 15 parebit sedens in sede maiestatis. Vnde Apostolus dicit: Deinde finis, cum tradiderit regnū Deo & patri, Cum, inquit, regnū Deo & patri tradiderit, id est, cum credentes ad contemplationē Dei & patris perduxerit. [Et qui sedebat similis erat aspectu lapidis Iaspidis & Sardij.] Iaspis aquatici, Sardius ignei coloris est. Qui ergo sedebat similis erat aspectui Iaspidis & Sardij, quia videlicet Deus iudicij dominus, & olim mundum per aquam iudicauit, idemq; tandem per ignē iudicabit. Proinde coloribus illis, videlicet aquatico & igneo dicitur esse similis, quia nimirum & ex iudicio quod factum est per aquam, & ex iudicio quod faciendum est per ignem, Deus qui no-
Exo. 20 bis in sua substātia est inuisibilis, cognoscitur q; fortis atq; zelotes sit. Inter vtrunq; iudiciū misericordia processit, dū is diluuium mundo induxit, & mundū per ignē iudicabit, pœnitentiā interim & remissionē peccatorū euangelizare nō desinit, & accedentes per fidem à sua gratia non repellit. Vnde cōtinuo subiungit: [Et iris erat in circuitu sedis, similis visioni Smaragdinæ.] Iris quippe
Gene. 9 propitiationis est signū, dicente domino ad Noe: Ponā arcū meū in nubibus cæli, & recordabor fœderis

fœderis mei quod pepigit tecum. Iris ergo in circuitu sedis, misericordia est cunctis eam quærentibus præparata in aduentu redemptoris, quæ vsque per circuitum mundi cum magno euangelicæ prædicationis præconio iudicium præcurrit. Veruntamē sicut nec illud iudiciū per aquā sine misericordia fuit, quæ octo animas in arca saluauit, nec illud iudiciū per ignem sine misericordia erit illis, qui propter sex misericordiæ opera quæ fecerunt, statuerunt à dextris, dicente rege: Esuriui enim & dedistis mihi manducare, &c. ita nec iste de quo nunc loquimur aduentus misericordiæ sine iudicio processit. Cùm enim maximè ædificaretur misericordia per passionē Christi, nunc, inquit iudicium est mundi. Sed & ante eiusdē passionis articulū quodā loco dicit: In iudicium ego veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Cū ergo & illic misericordia cum iudicio concurrens, octo animas saluauerit, vnde reformaretur orbis, & in futuro iudicio misericordia necessaria sit, vt quid nunc, quando in iudiciū se venisse dicit, misericordia sic describitur vt dicatur, & iris erat in circuitu sedis, quod, vt iam dictum est, signum est propitiationis? Videlicet propter magnitudinem siue multitudinē misericordiæ, in qua nunc aduenit, quia sic iudicauit, sic fecit iudicium mundi, vt in ipsa iudicatione tota intentione pœnitentiam & remissionem peccatorum per suum sanguinem conderet, misericors ipse & fidelis pontifex, nostramque naturam propter peccatum marcentem & arefactam sicut fœnum, ad immarcessibilem gloriæ statum resurgendo reduceret. Vnde & cum dixisset, & iris erat in circuitu sedis, addidit, similis visioni Smaragdinæ. Smaragdus quippe nimiæ viriditatis est, adeo vt herbas virentes, frondesque ac gemmas, & omnem circa se inficiat aerem sua viriditate repercussum. Iris ergo similis est visioni Smaragdinæ, quia misericordia hæc senium nostrum in solidam reformabit pulchritudinem viriditatis æternæ. [Et in circuitu sedis sedilia vigintiquatuor, & super thronos vigintiquatuor seniores sedentes circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.] Sicut in sede regnum Dei, sic in sedilibus iudiciariam sanctorum intelligimus potestatem, quia scriptum est: Iudicabunt sancti nationes. Quare autem numero vigintiquatuor ostenduntur seniores in sedilibus sedentes? Super hoc diuersa patrum expositio est. Nam alij (quorum Beatus Hieronymus vnus & notissimus) libros priscæ legis vigintiquatuor hic per totidem seniores figuratos intelligi volunt. Alij nonnulli ecclesiam per geminum testamentum de patriarchis & apostolis generatam, in eisdem senioribus intelligunt, aut certè illos qui perfectionem operis, quæ senario numero commendatur, clara euangelij prædicatione consummant. Nam quater seni vigintiquatuor faciunt. Nos autem & hunc & illum sensum non inutilem approbantes, nihilominus tamen de maiestate scripturarum certum aliquid proferre conemur. Sedes illa in cœlo posita, quam vt iam dictum est, intelligimus regnum Dei, cuius in circuitu erant hæc sedilia, extunc poni cœpta est, ex quo regnum Israelitici populi Dauid, Christi secundum carnem pater obtinuit. Ille enim in typum eiusdem Christi futuri filij sui regnauit in populo Dei. Et sicut futurum erat, vt destructo peccati regno, regnaret ille iustitiæ rex, manu fortis & desiderabilis, sic factum est, vt abiecto regno Saul, quem propter superbiam Deus proiecit, regnaret Dauid quasi tenerrimus ligni vermiculus, humilis in oculis suis, quatenus recto ordine supernæ dignationis prior filio suo sederet rex pater in populo Dei. Nam vt non dubitemus ita esse, quod scilicet illius patris & huius filij vna sedes sit, occurrit autoritas euangelica, cum ad Mariam Gabriel archangelus dicit: Et dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Si ergo sedem illam in cælo positam dilatato sensu intueamur in qua sedit Dauid, & post eum hic filius eius, statim apparet quæ sint sedilia vigintiquatuor in circuitu eius, vel qui seniores vigintiquatuor, & quomodo in circuitu eius. Nā post filium, cui dominus Deus dedit sedem Dauid patris sui, successerunt duodecim iudices, & ante patrem illum, qui primus in illa sede sedit, electione Dei, præfuerunt populo Dei duodecim iudices. Primus Othoniel, filius Cenez, frater Caleb: secundus Aioth, filius Gera filij Iemini: tertius Sangar, filius Anath: quartus Barac, filius Abinoē de Cedes Neptalim: quintus Gedeon, filius Ioas: sextus Iair Galaadites: septimus Iephte Galaadites: octauus Abessan de Bethleem, nonus Ahialon Zabulonites: decimus Abdom filius Hellel Pharaotonites: vndecimus Samson: duodecimus Samuel. Isti sedem illā, sedē vel regnum Dauid tempore præcedentes, quasi ab anteriori parte sedem in cælo positam circunsedent. Alij verò iudices, duodecim videlicet apostoli, quibus dictum est, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel, filio Dauid temporaliter succedentes, circum sedem illam quasi à parte posteriori, sedent. Sunt ergo in circuitu sedis sedilia XXIIII. & super thronos XXIIII. seniores. Et rectè seniores dicti sunt, quia videlicet per maturitatem fidei suæ populum Dei iuueniliter lasciuientem coercuerunt. Nam de illis anterioribus scriptū est: Suscitauitq; Dominus iudices qui liberarent eos de vastantium manibus: sed nec illos audire voluerunt, fornicantes cum dijs alienis, & adorantes eos. Et subinde: Cumque Dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorū gemitus, & liberabat eos de cæde vastā-

Marginal references: Mat. 25. Ioan. 12. Ioan. 9. Sapi. 3. 1. Co. 6. 1. Re. c. 15. 2. Re. c. 23. Luc. 1. Iudic. 2. Matt. 19. Iudic. 2.

tium. Postquam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multa maiora faciebant quã fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, & seruientes eis, & adorantes eos. Verè ergo seniores fuerunt & sunt, quorum venerabilis senectus non diuturna, neque numero annorum, sed canis sensibus interioris hominis computata, iuuenilis populi fornicationes corrigebat, deumq; vt audiret afflictorum gemitus, sapienti interpellatione ad misericordiam flectebat. Iccirco vestimentis albis, id est iucunditate æterna circumamicti sunt. Et coronæ aureæ in capitibus eorũ, quia videlicet coronæ eius participes sunt, cuius & nomen hæreditauerunt, & officio functi sunt. Dicti sunt enim saluatores: quia populum Dei ne periret saluauerunt. Exempli gratia: Et clamauerunt filij Israel ad dominum, qui suscitauit eis saluatorem, Othoniel videlicet filium Cenez. Aureæ coronæ pretiosam significant retributionem gloriæ sempiternæ. Porrò de iudicibus posterioribus, id est de apostolis Christi, notum est quàm verè seniores, id est sapientes fuerint & sint: & quàm verè vestimentis albis circum amicti sunt, & coronas aureas in capitibus acceperunt: quia vicerunt mundum, superauerunt diabolum, liberauerunt captiuum mortis populum, & sempiternam vitam per Christi gratiam acquisierunt. Sequitur: [& de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua.] Postquam seniores nostri vel sedilia eorum disposita sunt circa thronum, fulgura, & voces, & tonitrua procedunt, quia postquam apostoli iudices orbis constituti, officium prædicandi acceperunt, fulgura miraculorum, voces prædicationum, & tonitrua comminationum de futuro iudicio atque gehennalibus malorũ pœnis dare non desierũt. Hoc est quod Marcus ait: Illi autem profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperante & sermonẽ confirmante, sequentibus signis. Hæc omnia, fulgura scilicet voces ac tonitrua, de throno procedunt ab eo qui sedet super thronum. Neque enim fulgurare, voces dare, & tonitrua facere à semetipsis habuerunt, sed desursum acceperunt. Etenim omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. [Et septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei.] Ante thronũ septem spiritus Dei sunt. Ipsi enim illuminant sæpe dictum regnum Dei, ecclesiam Dei. Illic quidem, id est, in illa gloria cœlesti sic illuminant, vt facie ad faciem videant claritatẽ Dei, hic autem vbi ex parte peregrinatur adhuc in ecclesia, sic eam illuminant, vt nondum quidem perfectè, sed quasi per speculũ & in ænigmate videat, & quod satis sit ad declarandos errores, cognoscat veritatem Dei iuxta promissum dicentis: Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Ex quo enim is qui hæc in passione sua loquebatur resurrexit, & in cælum ascendit, ex eo lampadũ istarum splendor mundo latius emicuit. Lucent autem septem lampades istæ ex vno candelabro, septem spiritus isti ex vno eodemq; Christo, & lumen eorum quinquagesimo die post resurrectionem eius super discipulos eius in linguis igneis apparuit. Prima lampas spiritus sapiẽtiæ est. Secunda spiritus intellectus, & deinde per ordinem cæteri spiritus, sicut in propheta dispositi leguntur, super vnum florem requiescentes, hoc loco lampades dicuntur, iuxta prophetam aliũ, super vnum candelabrum lucentes. [Et in conspectu sedis tanq; mare vitreũ, simile crystallo.] Ad quid mare in conspectu sedis? Ad hoc videlicet, vt qui vult ascendere in illam sedẽ Dei, introire in illud regnum Dei, ingrediatur licet, transeat hic mare, & illuminetur splendido prædictarum lampadarum lumine. Christi nanque baptismus mare dicitur, videlicet pro similitudine notissima maris rubri, per quod populus Dei ab Aegyptiacã seruitute liberatus, imolato agno transiuit, submerso Pharaone cũ curribus & equis vel equitibus suis. Mare ergo in cõspectu erat sedis, quia baptismi sacramentũ in ipsa conditũ est positione sedis, dum per mortẽ Christi pararetur regnũ Dei, quãdo lãceato latere eius, exiuit sanguis & aqua. Ex eo nãq; origo baptismi, mox ab eodẽ resurgente, data est regula baptizandi. Ait enim: Euntes docete omnes gentes, baptizantes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Ibi, scilicet in conspectu sedis, mare, & ibi lampades, quia nimirum vbi Christus passus est, vt foras misso mundi principe, Deus regnaret, ibi & extunc baptisma, & ibi peccatorum remissio atque gratiarum spiritus sancti diuisiones. Erat autem mare hoc vitreum, quia videlicet baptisma purum est ac lucidum, puram ac simplicem exigens confessionem peccatorum, & vt qui accedit, non aliud corde credat, & aliud confiteatur, sicut vitrum non aliud continet intus quàm quod foris perspicitur, non aliud foris simulat quàm quod continet intus. Et si homines latet, quemadmodum latuit Simon ille Magus, spiritum sanctum, cuius lumine mare hoc vitreum transluceet, latere non potest. Vnde scriptum est: Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum, & non liberabit maledictum à labiis suis, quoniam renum illius testis est Deus, & cordis eius scrutator est verus, & linguæ illius auditor. Et ostendens quod nullus cum confessione duplici fallere possit, cum præmisisset, quoniam spiritus domini repleuit orbem terrarum, ita breuiter enuntiauit, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis. Quomodo enim vocem profitentis nesciat, vel vocem diiudicare non possit, qui etiam cordis verus est testis? Igitur qui accedit, fictus accedere caueat, quia mare vitreum est, & totum quod illic agitur vel dicitur, spiritui sancto perspicuum est. Porrò vitrũ sicut lucidum, ita & fragile est. Nunquid hoc mare vt vitreum, ita & fragile semper erit? Non vtique.

Sequitur

Sapi. 4. Iudic. 3. Mar. vl. Iaco. 1. 1. Co. 13. Ioa. 16. Acto. 2. Exo. 12. 1. Co. 10 Ioan. 19. Mat. vl. Acto. 8. Sapiẽ. 1.

Sequitur enim: Simile crystallo. Ergo mare hic prius quidem vt lucidum, ita est & fragile, sed post vt lucidum, ita & solidum. Deniq; confessores lucidi aqua & spiritu renati, nunc quidem fragiles sunt corpore mortali, sed post in illa resurrectionis gloria solidi erunt, anima beata & corpore incorruptibili. Nam hoc est quod Apostolus ait: Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem viuit propter iustificationem. Mortuū est dixit, pro eo vt diceret, certissimè moriturum est propter peccatum, licet in baptismo sit deletum. Nam in anima quidem per baptismum reuiuiscimus à morte qua mortuus est Adam, eodem die quo vetitum comedit, vnde & dicit: Spiritus verò viuit propter iustificationem, sed corpore nihilominus morimur, morte quam Deus posuit, dicendo homini, quia puluis es, & in puluerem reuerteris: & emittendo illum ne sumeret etiam de ligno vitæ, & sic in anima mortuus, corpore viueret in æternum, quod esset infelicissimum. Cùm ergo spiritus viuat propter iustificationem, corpus tamen adhuc mortuum, id est certissimè moriturum est propter peccatum. Ecce tanq̄ mare vitreum, quia baptizati & viuificatæ fidei lucidi sumus vt vitrū, & mortalitate corporum fragiles sumus vt vitrum. Sequitur autē Apostolus: Quod si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in nobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, conuiuificabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritū eius in nobis. Ecce quod dixit, simile crystallo. Crystallus nanq; lapis est, ex aqua per glaciem in soliditatem lapideā transmutata, & corpus Christi pro conditione fragili atque mortali erat aqua, nunc autem per gloriam resurrectionis solidatū est soliditate æterna. Lucet nunc diuinitas in corpore illo, sicut sol in vitro, perijt mortalitas in corpore illo, sicut aquæ mobilitas vel fluxus à crystallo. Porrò ad eiusdē Christi similitudinem, resurrecturos atque immolandos, id est impassibiles nos fore speramus. Erit ergo mare vitreum quidem, sed simile crystallo. [Et in medio sedis, & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro. Et animal primum, simile leoni: & secundū animal, simile vitulo: & tertiū animal, habēs faciē quasi hominis: & quartū animal, simile aquilæ volanti.] Hæc animalia facie & nomine iam dudum sanctæ ecclesiæ percognita sunt, quod sint figuræ quatuor euangelistarum. Verùm secundum ordinem literæ prius quærendum est, qualiter hæc animalia & in medio sedis & in circuitu sedis esse dicantur, cum vigintiquatuor seniores qui vtique numero plures sunt, in circuitu & non etiam in medio sedis esse supradicti sint. Quod vt certius inueniri possit, illud quoque primum scire oportet, quia iuxta Ezechielem hæc animalia & quatuor sunt, & vnum. Sic enim ille cum in prima visione dixisset, ex medio eorū similitudo quatuor animalium, & cætera. Dicit in visione altera: Ipsum est animal quod videram iuxta fluuium Chobar. Cumque ambularent Cherubin, ibant pariter & rotæ iuxta ea. Ac deinceps: Ipsum est animal quod vidi subter Deum Israel iuxta fluuium Chobar. Et intellexi quia Cherubin essent quatuor per quatuor vultus vni, & quatuor alæ vni, & similitudo manus hominis sub alis eorum, & similitudo vultuum eorum ipsi vultus quos videram iuxta fluuium Chobar. Ipse quoque paululum aperit quomodo quatuor animalia & vnū animal sit, cum dicit: Quatuor facies vni erant, & quatuor pennæ vni. Primò itaque dicimus, quia animal vnum, vnus est Christus, quatuor autem animalia, vel quatuor vnius facies, quatuor sunt principalia Christi sacramenta, quæ Christiano ignorare non liceat, quorum primum est incarnatio: secundum, passio: tertium, resurrectio: quartum, ascensio. Has quippe facies non agnoscere, hæc sacramenta nescire Christiano non licet, imo & quotidiana confessione ad illa respicere oportet, sicut in symbolo nobis apostolica traditio proposuit. Præmisso nanque Credo in Deum patrem omnipotentem creatorem cæli & terræ, & in Iesum Christum filium eius vnicum dominum nostrum, sequuntur quatuor hæc distincta, sic: Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine. Hoc est primum sacramentū vel facies prima. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus, descendit ad inferna: hæc est facies secunda: Tertia die resurrexit à mortuis: hæc est facies tertia. Ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, inde venturus iudicare viuos & mortuos: hæc est facies quarta. Est autem incarnationis mysterium facies hominis, quia nimirum verus Deus verè est incarnatus, & veram ex vtero virginis sine peccato naturam hominis assumpsit. Passionis verò sacramentum, facies est vituli: quia videlicet vitulus qui pro peccato immolabatur ex præcepto legis, passionem significabat redemptoris, qui immolādus erat pro peccatis nostris. Et alia quidem animalia offerebātur, agnus, vel ouis, & hircus, columba & turtur: sed eorū præcipuum animal erat vitulus: is maximè cuius, quia pro peccato erat sacerdotis siue multitudinis, corpus extra castra cremabatur. De cuius rei mysterio ait Apostolus: Propter quod & Iesus vt sanctificaret per semetipsum populū, extra portā passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra, improperium portantes. Porrò victoriosa resurrectio eius, facies leonis est. Hinc enim præscius patriarcha Iacob dixerat: Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna: quis suscitabit eum? Tandem ascensionis sublimitas, facies est aquilæ, quam prospiciens beatus Iob, dicit de perfidia Iudaici populi: Semitam ignorauit auis.

[Margin notes: Rom. 8. — Gene. 2. — Rom. 8. — Ezech. 1. — Eze. 10. — Leui. 4. Heb. 13. — Gen. 49 — Iob. 28.]

D iiij Nunc

Nunc iam dicẽdum est, quomodo hæc animalia siue vnius animalis quatuor facies, & in medio sedis, & in circuitu sedis sint. Medium sedis, quã supra iam diximus esse regnum Dei, cœptum
Lucæ 1. in Dauid, completũ aũt in Christo, cui dominus Deus sedẽ dedit eiusdem Dauid patris sui, plenitudinem temporis intelligimus, in qua Christus iã dicta incarnationis, passionis, resurrectionis & ascensionis suæ mysteria celebrauit. Porrò circuitum eiusdem sedis hinc quatuor volumina euangelij, inde quinque accepimus libros Mosi. Namq; & in illo medio, & in isto circuitu sedis, mirabiliter cernimus apparere facies istas, faciem leonis, faciem vituli, faciem hominis, & faciem aquilæ volantis. Deniq; in Pentateucho Mosi hoc ordine facies istæ dispositæ sunt. Cæterùm in quatuor euangeliorum libris non idem obseruandus est, præsertim cũ in processu eiusdem domini prima sit facies hominis, id est mysteriũ incarnationis. Notandum verò quod non solũ quatuor, verumetiã quinq; facies in hac Apocalypsi cõspiciuntur, cũ post istas, leonis, hominis, vituli, atq; aquilæ volãtis facies, agnus quoq; stat in medio, librũ aperiens, & soluens signa-
Gen. 49 cula eius. Singulæ de singulis libris Mosi hoc ordine susceptæ cõprobantur. Primũ in Genesi faciẽ leonis habemus, cũ Iacob patriarcha benedicẽs loquitur: Catulus leonis Iuda, ad prædã filij
Exo, 12. mi ascendisti, &c. vt supra. Deinde in Exodo, agnus quartadecima die primi mensis ad vesperã in cunctis domibus filiorũ Israel, in typũ eiusdẽ redẽptoris nostri, immolatus comeditur. Deinde
Leu. 4. in Leuitico vitulus pro peccato sacerdotis siue multitudinis immolari, & corpus eius extra castra cremari iubetur. Verũ quia vnius eiusdẽq; dominicæ passionis sacramentũ per agnũ & per vitulũ figuratur, rectè pro duabus vna facies vituli, quæ maior est tã apud istũ q̃ apud prophetã Ezechielem, in numero habetur. Tertia ergo facies hominis de libro Deuteronomij suscipitur, cũ
Deut. 18 Moses ex ore Domini loquitur ad populũ: Prophetã de gente tua, & ex fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus Deus tuus, vt petisti in monte Oreb, quando cõcio cõgregata est, atque dixisti: Vltra nõ audiã vocẽ Domini Dei, & ignem hunc maximũ amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi: Benè omnia sunt locuti: Prophetã suscitabo eis de medio fratrũ suorũ similẽ tui, &c. His nanq; verbis cũ dicit, de gẽte tua, & de fratribus tuis, & addit, sicut me, verus homo promittitur Christus, in veritate naturæ humanæ. Quartã deinde faciẽ aquilæ volantis,
Deu. 32. in cãtico Deuteronomij præscriptam inuenimus, vbi Moyses ita loquitur: Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas & assumpsit eos, atque portauit in humeris suis. Et hic quidẽ Ioannes secundum ordinem illius scripturæ veteris, primam ponit faciem leonis, propheta verò Ezechiel secundum ordinem rei gerendæ quam præuidebat, primam posuit faciem hominis. Nam in Euangelio Christus prius homo est, per naturam: deinde vitulus, per passionẽ: deinde leo, per resurrectionem: deinde aquila volans per ascensionem. Euangelistarum verò, prout modus sermonis, qui ab vnoquoque conscriptus est, conducere videtur, alius hominis, alius leonis, alius vituli, alius aquilæ volantis habere faciem dicitur, & tam in ista quàm in illa prophetica istorum animalium visione prædicari meretur. Et de Luca quidem & Ioanne, omnium vna est sententia, quòd ille scilicet Lucas, vituli: hic autem, scilicet Ioannes, aquilæ volantis facie merito figuretur. De Matthæo autem & Marco diuersa sententia est: Aliis, quorum beatus Hieronymus vnus & præcipuus est: Matthæum in homine, & Marcum in leone: Aliis, quorum beatus Augustinus maximus vel notissimus est, Matthæum in leone & Marcum suscipientibus in homine. Lucas nãque tam in principio quàm in fine sermonis, circa templum vel sacerdotium versatur. Apud illum sanctus sanctorum qualiter vnctus, id est, de spiritu sancto fuerit conceptus, fideli narratione refertur, itemque
Lucæ. 1. ad Iordanem, vbi spiritus sanctus super eundem verum sacerdotem in columbæ specie descen-
Lucæ 3. dit. Hic Euangelista tanquam sacerdotem in expiandis peccatis assignans, non descendendo, sed ascendendo generationes eius enarrat, ascendensque transit ad Abraham, & peruenit ad Deum cui mundati atque expiati reconciliamur per eiusdem Christi sacerdotium. Vnde & principium & finem eiusdem quam digessit genealogiæ adoptiuis patribus, siue filijs præscribit, dicendo in initio: Iesus, vt putabatur, erat filius Ioseph, qui fuit Heli, in fine autem de
Adoptiuum. Adam, qui fuit Dei. Nam neque Ioseph Iesum, neque Heli Ioseph genuit, sed* optiuum habuit, neque Deus Adam genuit, sed plasmauit. Nimirũ quia sacerdotalem domini personã susceperat texendam, rectè sic processit, quia sacerdotis genitura, quia nos Christus regenerat tota adoptiua est, & non ex carne, sed ex spiritu ac pietate descendit. Apud hunc & pro
Luc. 15. reuertendo filio prodigo vitulus saginatus occiditur, & fere omnes parabolæ clementiam re-
Luc. 22. sonant: & pius sacerdos factus in agonia, prolixius cum sudore sanguineo orat, & in fine suo
Luc. 23. latronem pœnitentem suscipit, hodie, inquiens, mecum eris in paradyso. Itaque tota serie fa-
Luc. 24. ciem vituli possidet, sacerdotem & sacrificium nostrum attentius intuens, & post resurrectionem eius scribens, ex ore ipsius oportet in nomine eius prædicari in omnes gentes remissionem peccatorum. Ioannes sublimi intellectu vltra omnem creaturam euolans, & aperto
Ioan. 1. mentis oculos æterni solis infigens radio, dicere vel scribere meruit: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum, & ita

& ita per omnem sermonis sui textum altissimè procedēs, diuinitatis Christi tota intentione firmauit testimonium. Apud istum sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eos, atque portauit in humeris suis: quādo, sicut hic ait, verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & colloquens paruulis ad intelligendam suæ vel paternæ maiestatis gloriam, sublimiter excitauit: quod nimirum est aquilæ pullos ad volādum prouocari, monstrauitq; illis opus esse in humeris portari: exempli gratia, dicendo sic: Si ergo videritis filium hominis ascendentem supra vbi erat prius. Et alibi: Et nemo ascendit in cælū, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Ergo si nemo ascendit, nisi qui descendit, verū est, quia omnes qui illic sunt vel erunt, ipse tanquam aquila portauit in humeris suis. Itaque in facie aquilæ Ioannis eminet, & de isto quoq; cōcorditer apud oēs vna sententia est. Porrò de Matthæo & Marco diuersa, vt iā dictū est, patrū est sententia. Nā B. Augustinus iuxta ordinem libri istius, Matthæum dicit in leone intelligi, qui regiæ dignitatis in Christo prosapiam narrat: quia vicit leo de tribu Iuda. Catulus enim leonis Iuda, & in quo vt rex à rege timetur, à Magis adoratur, vbi etiam rex seruis rationem ponit, rex nuptias filio facit, & ad vltimum rex segregat oues ab hœdis. Veruntamen plures in ea sententia concordant: qua huic ascribitur facies hominis. Nec frustra. Nam & si pro quadam similitudine regiæ maiestatis, de qua sæpius scribit, leonis regis bestiarum faciem rectè imitari videtur: considerandum tamen est, quia sæpius hominem quàm regem scribit, & ferè nusquam regem sine homine ponit. Ait enim: Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. Non ait tantum regi, sed homini regi. Sed & vbi segregat oues ab hœdis rex, & dicit stantibus à dextris: Venite benedicti patris mei, signanter exprimitur facies filii hominis. Ait enim: Cum venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. Alias autem & in parabolis, vbi de nomine regis tacetur, homo scribitur. Exempli gratiâ: Simile est regnum cælorum homini patrisfamiliâs, qui exiit primo mane conducere operarios. Et: Homo quidam peregrè proficiscens vocauit seruos suos. Præter hæc & in visione prophetica, vbi rex iste regnaturus Danieli præmonstratur, venerabiliter facies hominis præscribitur, hoc modo: Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierū peruenit, & vsque in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnis populus, tribus ac linguæ ipsi seruient. Itaque in Matthæo quanquam per similitudinem regiæ potestatis, facies leonis regis bestiarum rectè possit intelligi, nihilominus pro ipso nomine hominis, quem & regi coniungit, & sine regis nomine frequentius ponit, congruè satis intelligitur facies hominis, maximè quia sic incipit: Liber generationis Iesu Christi filii Dauid, filii Abraham, quia illorum Christus Iesus secundum carnem filius vel semen est. Marcus idcirco videtur habere faciem leonis, quia quasi cum rugitu terribili, i. prædicatione pœnitentiæ, suum euangelium incipit, & in iudicii siue condemnationis comminatione finit. Incipit enim à prædicatione Ioannis, dicendo sic: Initium euangelii Iesu Christi, filii Dei, sicut scriptum est in Esaia propheta: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Fuit Ioannes in deserto baptizans & prædicans baptismum pœnitentiæ, &c. In fine quoque dicit: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Ergo quia tam in principio quàm in fine terrorem pectoribus incutit, rectè pro intentione sua terrificam habere faciē leonis intelligitur, cuius rugitum, i. supremū iudicium nullus impœnitēs effugere poterit. Sed & erga discipulos suos ipse Dn̄s plus aliquid de seueritate magistri apud hunc euangelistam ostendit. Exempli gratia: Quid, inquit, cogitatis, quia panes non habetis? Nondum cognoscitis neq; intelligitis? Adhuc cæcatum habetis cor vestrum? Oculos habentes non videtis, & aures habentes non auditis? Item cùm dixisset eis, quomodo filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occisus tertia die resurget: at illi, inquit, ignorabant verbum, & timebant eum interrogare. Qui cùm domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis? At illi tacebant. Et isti quidem quia quatuor prædictas vnius animalis facies, i. quatuor vnius Christi sacramenta scribendo quoque intuiti sunt, quandam exinde singuli similitudinem insignius ducere meruerunt.

Deut. 32 | Ioan. 6 | Ioan. 3 | Mat. 2 | Sup. | Gen. 49 | Mat. 2 | Mat. 8 | Mat. 22 | Mat. 25 | Mat. 20 | Dan. 7 | Marc. 1 | Malac. 3 | Esa. 40 | Mar. vlt. | Marc. 8 | Marc. 9

Alii verò quicunque in ecclesia Christi bene præsunt, cuilibet earundem facierum, quantulumcunq; similes sunt. Nam ille prudenter in exterioribus administrando, homo est, alius cælestia sublimiter contemplando, aquila est: alius seueritatem magistri dignè exercendo, & virga disciplinæ benè vtendo, leo est: alius per spiritum mansuetudinis inferioribus compatiendo, vitulus est. Qui autem omnium istarum virtutum particeps est, & secundum omnia hæc pro tempore & re semetipsum conformare & aptare potest, ille verò vtilis est in domo Dei, & illi cum Apostolo dicere licet: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. 1. cor. 4.

Hæc animalia plena, inquit, oculis ante & retro. In Euangelio Christus lux mundi, quem qui sequitur, nō ambulat in tenebris, sed habebit lumē vitæ, loquitur Iudæis: Et si ego testimoniū perhibeo Ioan. 8

perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, quia scio vnde venio, & quo vado. Vos autem nescitis, vnde venio, aut quo vado. Nimirum istud quoque rectè poterat dicere illis, & quibusq; similibus illorũ rectè potest dici, vos autẽ nescitis vnde venitis, aut quo itis. Hoc denique homines infideles animalia cæca atque immunda, differunt ab hominibus piis animalibus luminosis atq; mundis, quod illi nec attendere volunt, isti autem sciunt & diligenter attendunt, vnde veniant, aut quo vadant, ac perinde animalia ante & retro oculis plena sunt. Primum de Christo, quod animal & vnũ est, & quatuor, vt supra iã dictum est, habet facies. i. quatuor sacramenta principalia, scilicet incarnationem, passionem, resurrectionem, & ascensionem: de quibus vel per quæ nobis agnoscendus est. De Christo, inquam, certum tenet catholica fides, quia per singula horum ante & retro oculis plenus est, quia per singula horum scit vnde venit, & quo vadit. Dum de spiritu sancto concipitur ex vtero virginis, scit quia à Deo patre exit, & in mundum venit. Nobis nanque retro erat vel est, quod à patre exiuit, imò quod in principio erat verbum, Deus apud Deum, & inde huc venit, ante autem, quòd in hunc mundum veniens
Joan.14. visibilis apparuit, quòd verbum caro factum habitauit in nobis. Item dum sicut ouis ad occisionem ducitur, nihilominus ante & retro oculis plenus est, sciens vnde venit, & quo vadit.
Esa.53. Scit enim quia natus de vtero virginis, peccatum neque originale contraxit, neque actuale admisit, sicq; de spiritu sancto conceptus nouus homo venit & vadit, ad portandas iniquitates oim nostrum, præuidens, quia iuxta prophetam, si posuerit pro peccato animam suã, videbit semen
Ibidem. longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Item dum resurgit à mortuis, similiter ante & retro oculis plenus est: sciens quia de extrema vilitate venit, vbi minoratus est ab
Psal. 21 angelis, imò tanquam vermis & homo conculcari potuit, & quia vadit & ascendit, vt gloria &
Psal. 8 honore coronatus constituatur super opera manuum patris, & oĩa pedibus eius subiecta sint.

Item dum ascendit in cælum fœliciter oculis ante & retro plenus est: sciens quia de iudicio iudicatus ab hominibus venit, & quia ad iudicium omnes homines iudicaturus vadit. In Christo igitur, quatuor animalia ante & retro oculis plena sunt, quia in singulis eorum dicere potest, scio vnde veni, & quo vado, ac perinde testimonium meum verum est. Porrò tam euangelistis iã dictis, quàm cunctis imitatoribus eiusdem Christi magno studio semper cautum est, vt & ipsi pro modulo suo similiter animalia sint ante & retro plena oculis. i. sciant vnde veniant & quo vadant. Scire nanque vnde veniant, multum valet illis ad profundæ humilitatis custodiam, scire aũt quo vadant, proficit illis ad fortitudinem suam legitimè custodiendam,
Psal. 58. iuxta illud psalmistæ: Fortitudinem meam ad te custodiam. Vnde enim veniunt, & quo vadũt? De nihilo veniunt, quia de nihilo creati sunt, & hoc oculis retro aspiciunt, vadũt aũt ad reuela-
Rom. 8. tionẽ gloriæ filiorũ Dei, & istud oculis ante se prospiciunt. Itẽ de peccatis & vitiis veniunt, &
1. Pet. 5 ad virtutum victorias vadunt. Exempli gratia: Matthæus de theloneo venit, vbi illum Iesus
Mat. 9 sedentem vidit, & scribendo Euangelium siue librum generationis Christi, vadit ad thronum istum dare gloriam & honorem, & benedictionem cum animalibus cæteris sedenti super thronum, viuenti in secula seculorum. Retro plenus est oculis, humili conscientia recogitans, quis vel qualis fuerit: ante plenus est oculis, cum simplici gratiarum actione recognoscens quid acceperit, & qualis factus sit. Sic & cæteri sancti animalia Dei sunt, ante & retro plena oculis sunt, sciendo vnde venerint, vel vnde facti sint, & quo vadant, vel ad quid facti sint: sciendo etiam quales per meritum fuerint, & quales per gratiam facti sint: itemq; pœnitudinem gerendo de malis præteritis, cauendo de futuris. [Et quatuor animalia singula eorum habebant alas senas.] In vno Christo primum hoc ita considerandum est, quia singula horum quæ prædicta sunt, scilicet, siue incarnatio, siue passio, siue resurrectio, siue ascensio, singula, inquam, horum senas habent alas, quia singula hæc in nouo homine plena & vera operata est antiqua diuinitas, verbi æterni sempiterna deitas, quæ sex diebus condidit omnia. In eo nanque & dum incarnatur siue nascitur, & dum patitur, æquè & dum resurgit, in cælum ascendit, vera & per-
2. cor. 10 fecta diuinitas inhabitat, & æquè hæc omnia siue singula ita senas habent alas, vt omnem sensum extollentem se aduersus scientiam Dei, perfectio scripturę illorum sublimiter euadat, nec teneri aut illaqueari captiosis vanæ philosophiæ sermunculis formidat. Neque enim per terram repit, sed perfecta veritate cęlum tenens, terram despicit. Perfectionem eius veritatis senarius alarum numerus sua nobis perfectione innuit. Hic nanque numerus perfectorum numerorum primus est, quia videlicet primus constat ex suis partibus. Habet enim mediam partem, id est, tria: secundam, id est, duo: tertiam, id est, vnum. Hæc autem. s. tria, duo, & vnum sex perficiunt. Sex ergo alas habent singula, id est, perfecta est in singulis salutaris doctrinæ veritas. Sed & cæteros quoque, etiam qui studium siue ministerium doctrinæ aut scripturæ non habent, vt auolare de angustia, & fugere possint à ventura ira, senas oportet habere alas, id est, sex misericordiæ opera, quę is qui sedet super thronum, stantibus à dextris ita enumerat:
Mat. 25 Esuriui, & dedistis mihi manducare: Sitiui, & dedistis mihi potum: Hospes eram, & collegistis me: Nudus, & cooperuistis me: Infirmus fui, & visitastis me: In carcere eram, &

venistis

venistis ad me. Sequitur: [Et in circuitu & intus plena sunt oculis.] Per circuitum actiua, per intus, contemplatiua vita rectè intelligitur. Qui enim actiuæ vitæ operibus deseruit, per multa circuit, testante Domino cum dicit: Martha, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Qui au- Luc.10.
tem contemplatiuam tenet, meditando in lege Dñi, intus est, intus quiescit, intus cum Maria sedet ad pedes Domini. Igitur animalia hæc, & in circuitu, & intus plena sunt oculis, quia prædicatores euangelii siue quiq; prælati, si legitimè præsunt, tam in exteriori actione, quàm in interna contemplatione cauti sunt & prouidi. [Et requiem non habebant die ac nocte, dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.] Ex quo sedes in cælo posita est, & Dominus super illam sedet. i. ex quo destructo peccati regno, regnum iustitiæ statutum est per passionem Christi, & in ecclesia sua Dominus regnauit, requiē, id est, otium non habent hæc animalia, ter sanctum Dominum conclamantia, qui sanctam trinitatem toto mundo prædicat euangelica doctrina. Huius sanctæ trinitatis gloriam vel notitiam principaliter in Christo, prædicant illa sæpè dicta quatuor sacramenta principalia, s. incarnatio, passio, resurrectio & ascensio. Hoc ante non fiebat. Nullus enim nomen hoc prædicatione publica reuelabat. Primum animal, siue prima facies. s. incarnatio Christi, hanc beatam trinitatem hoc modo personat: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbra- Luc.1.
bit tibi: ideoq; & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Altissimus siue Deus, pater est: qui autem concipitur, filius Dei est: & qui ad operandum vel creandum de virgine filio, siue verbo Dei, corpus humanum superuenit atque obumbrat concipienti, spiritus sanctus est. Hæc ergo prima facies, id est, incarnatio ter sanctum personat, sanctam trinitatem prædicat.

Secunda facies, id est, passio, nihilominus eandem trinitatem commendat, sic: Ego, inquit, fi- Ioan.14.
lius rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. Item: Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Tertia deinde facies nihilominus hoc ipsum trinitatis nomen astruit, dicente filio, qua die resurgens apparuit discipulis: Sicut misit me pater, & ego mitto vos in mundum. Et cùm hoc dixisset, insufflauit, & dixit eis: Ac- Ioan.20
cipite spiritum sanctum. Et alibi: Euntes, inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomi- Mat.vl.
ne patris, & filii, & spiritus sancti. Quarta demum facies. s. ascensio, sonorius prædicat gloriam huius beatæ trinitatis, cum iuxta prophetiam dicentis: Dixit Dñs Dño meo, sede à dextris psal.109
meis, filius ascendit in cælum, & sedet ad dexteram Dei patris: hoc præmisso cum ascenderet, ego mittam promissum patris mei in vos, & exinde decimo die promissum illud, videlicet spi- Luc.vlt.
ritus sanctus aduenit, & apostolorum corda repleuit, simulq; & ora eorum ad prędicandum Act.2.
latius aperuit. Ab istis quasi quatuor principalibus formis, quatuor Euangelistæ informati, & illo sancti spiritus igne afflati, qui prædicto die super Apostolos venit, sic prędicauerunt, & sic scripserunt, vt, sicut iam dictum est, alius hominis, alius vituli, alius leonis, alius imitaretur faciem aquilæ volantis. Atq; ex tunc tam isti, quàm cęteri prędicatores euangelii requiem nō habuerunt die ac nocte. i. non cessauerunt in prosperitate, non siluerunt in aduersitate, prędicando sanctę & indiuiduæ trinitatis fidem, quod est tertiò dicere: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens. Quod autem addunt, in laudis tam speciosæ consummationem dicentia hæc animalia, qui erat, & qui est, & qui venturus est, victoriosa aduersus omnes persequentes gratulatio est. Non enim deerant, aut defuturi erant aduersarii, qui minis & terroribus, cunctisq; mortiū siue pœnarum generibus cōpescere niterentur cōclamationem huius prædicationis. Sed confidant hi sancti prædicatores, quia is quem prædicant, & erat, & est, & venturus est. Nolite, inquit, timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: siue, & Mat.10.
post hęc non habent amplius quid faciant. Ostendam autem vobis quem timeatis: Timete Luc.12
eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis hunc timete. Non ergo vel hi qui occiduntur timeant, vel hi qui occidunt morientibus insultēt, quia is quem prædicamus in trinitate Deus verus & vnus, & erat priusquam corpus istud fieret, imò & priusquam mōtes fierent, aut formaretur terra, & nunc est, dando confessoribus suis Psal.89.
stantibus ante reges & præsides os & sapientiam, cui non possunt resistere & contradicere omnes Mat.10.
ipsorum aduersarii, & cum fatigati occidendo desierint occidere, venturus est vt iudicet caussam occisionis, & tunc capillus de capite ipsorum non peribit. [Et cùm darent illa animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum, viuenti in secula seculorum, procidebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.] Diuinę maiestatis omnipotentiæ atque bonitatis Dei admirationem magnificè hæc animalia auxerunt, dando gloriā & honorem, & benedictionem eidē sedenti super thronum, viuēti in secula seculorū. Ecce hæc est admiratio illa qua lōgè ante attonitus in spiritu psalmista dicebat: Dñe dñs noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Psal.8
Et cōtinuò quid admiraretur aperiens, quoniā, inquit, eleuata est magnificentia tua super cælos.

Quartam

Quarta istorum animalium faciem.s.ascensionem Domini, hoc versiculo per anticipationẽ declamauit. Nam postmodum quatuor facies per ordinem breuiter annotauit, dicendo: Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis quoniã visitas eum? Hæc enim est facies prima,
Luc.22. facies hominis, scilicet incarnatio verbi Dei, qua caro factum est, & filius hominis. Minuisti eum paulo minus ab angelis. Hæc est secunda facies, facies vituli, scilicet, passio eiusdem Domini, in qua sic minoratus est ab angelis, vt pateretur & moreretur, cùm sancti angeli neque mortales, neque passibiles sint. Vnde cùm anxium duceret agonem, apparuit illi angelus de cælo confortans eum, quasi maior minorem.i.impassibilis patientem, non mortalis morientem. Gloria & honore coronasti eum. Hæc est facies tertia, facies leonis, scilicet resurrectio eiusdem Domini, in qua propter passionem mortis spoliato inferno victor coronatus est gloria immortalitatis, & honore incorruptionis. Et constituisti eum super opera manuum tuarum. Hæc est facies quarta, facies aquilæ volantis, scilicet ascensio eiusdem Domini, qua illuc caro ascendit, vnde carnẽ susceptura diuinitas descendit, & sedet à dextris Dei. His dictis iterum pro magnitudine rerum repetit in fine admirans & exclamans idipsum quod in exordio dixerat: Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Quomodo hęc super omnia opera Domini admirationem fecerunt huic priusquam fierent in spiritu præuidenti, sic vniuersę terræ hęc præ cæteris operibus Domini Dei cum fierent, & ex quo facta sunt, maximè admiranda sunt prædicantibus Apostolis, prædicantibus & scribentibus quatuor earundem facierum animalibus, id est, Euangelistis. Cum, inquit, darent illa animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum, viuenti in secula seculorum. Ei qui sedet super thronum, gloriam dictis gratiosis, honorem verò damus factis officiosis. Glorificamus eum, dum bonitatem eius dignè & laudabiliter prędicamus: honorificamus eum, dum corda & corpora nostra sanctè viuendo vasa honoris & habitacula munda sancto eius spiritui præparamus.
2. cor.4 mus. Verùm & sic glorificare, & sic honorificare Deum, non ex nobis habemus, sed ex dono
2.cor.3 ipsius, quemadmodum dicit & apostolus: Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei in nobis, & non ex nobis. Item: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est. Addimus ergo tertium, date.s. benedictionem, id est, gratiarum actionem ei qui nos idoneos fecit, vt ipsum glo-
2.cor.1 rificare possimus factis nostris, dicimusq; cum eodẽ Apostolo in eadem epistola sic: Benedictus Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum, & Deus totius cõsolationis: qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Sic fecerunt animalia hęc, primitias gloriæ & honoris habentia. Glorificauerunt Deum prædicando sapientiæ & scientię sermone, & ore facun-
Galat.5. do: honorificauerunt Deum, non suam, sed Dei voluntatem faciendo, carnemq; suam pro honore Dei cum vitiis & concupiscentiis crucifigendo: Benedixerunt Deum, totum quod ad gloriam eius dicere, totum quod ad honorem eius facere poterant, non sibi, sed illi attribuendo, qui sancto spiritu misso de cælo sic docuit eos simplices & idiotas, vt scirent & possent ad gloriam eius loqui, sic animauit eatenus infirmos, vt possent ad honorem eius non solùm viuere, sed etiam mori. Hęc tria illi dederunt sedenti super thronum, viuenti in secula seculorũ, magnam suæ inopię refocillationem, magnam exinde haurientes sanctæ spei recreationem, quod dum glorificantes, honorificantes atque benedicentes Deum, persecutionem patiuntur & occiduntur, superstitem relinquunt illum sedentem super thronum, qui viuit in secula seculorum, quiq; eo ipso quod superstes est, & viuit in secula seculorum, curare potest post ipsos de mortibus eorum, & requirere sanguinem eorum. Hęc illis dantibus, procidebant, ait, viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula seculorum. Summa causa totius, pro qua sedens ille & viuens à nobis adorari dignatur, gratia & misericordia est,
Exod.12 quam in Christo, vel per Christum nobis est operatus. Nam adorari pro bonis temporalibus
Deut.6. non adeò gratum habet, quomodo adorabat illum carnalis ille Israel, qui in eo quod dicebatur illi: & dabo tibi terram fluentem lac & mel, & in cæteris huiusmodi dictis non nisi terrenas intelligebant vel attendebant promissiones. Cęterùm sancti & perfecti patres, & Moyses, & quotquot erant tales spiritum Dei habentes, propter futuram istam Christi gratiam, Deum adorabant, & idcirco adorando, siue sacrificando animalia hęc, siue facies istas, de quibus loquimur, sicut iam supra dictum est, figurabant. Cùm ergo darent illa animalia gloriam & honorem, & benedictionem, procidebant viginti quatuor seniores, & adorabant, quia videlicet vbi sacramenta illa sæpè dicta in Christo celebrata, & per Euangelicos pręcones mundo prędica-
Phili.2. ta sunt, ex eo in nomine eius flectitur omne genu, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & inter hęc omnia illi maximè qui pro regno eius laborauerunt, quorum, vt supra iam dictum
Iudic 3. est, & in veteri testamento ante regnum Dauid præcipui sunt duodecim iudices Israel, & in
Mat.15. nouo testamento, iam regnante Christo, super sedem Dauid duodecim apostoli iudicaturi duodecim tribus Israel. Adorantes autem mittebant, inquit, coronas suas ante thronum. Qui in regno, vel pro regno Dei laborauerunt, dignè in conspectu regnantis, & sedentis

dentis coronati ſunt. Verùm iſti conſiderantes, quia non ſuis meritis,ſed gratia præuenientis &
ſubſequentis miſericordiæ, coronas aſſecuti ſunt: & perpendentes quia is propter quẽ & per quẽ
omnia,qui multos filios in gloriam adduxerat, autor ſalutis eorũ per paſſionem conſummatus
eſt: nonne ipſi ſuam dignitatem paruiſaciunt,& totum quod meruerunt cum humili reuerentia
illi attribuunt? Mittunt ergo ante thronum coronas ſuas,id eſt,quicquid virtutis, quicquid ha-
bent dignitatis,Deo cum gratiarũ actione offerunt dicentes: Dignus es domine Deus noſter acci
pere gloriam & honorẽ & virtutem,quia tu creaſti omnia, & propter voluntatẽ tuam erant &
creata ſunt. Comparetur dignitas quorumlibet ſanctorum vel iuſtorũ, comparentur dignitates
vel merita ſeniorũ,dignitati vel operi ſiue merito huius antiqui dierum,dignitates vel merita il-
lorum quid ſunt? Ille enim creauit omnia, & propter voluntatẽ eius erãt & creata ſunt,id eſt,nul
lius conſilio vel merito,ſed ſola voluntate eius erant & creata ſunt. Creaſti omnia,dixit: & ite Duplex
rum, erant & creata ſunt. Non ſuperfluè creationis verbum repetiuit,ſed duas creaturæ rationa creatio
lis creationes intelligi voluit, quarum poſterior quidem, ſed vtilior illa eſt,qua ſumus in Chriſto hois. Pſal.103
per ſpiritum ſanctũ recreati,de qua Pſalmiſta: Emittes,inquit,ſpiritũ tuum,& creabuntur. Prior
autẽ eſt illa in Geneſi: Et creauit Deus hominem ad imaginem ſuam,ad imaginẽ Dei creauit il- Gene.1
lum,maſculum & fœminã creauit eos. De iſta creatione qua per ſpiritum ſanctũ recreati ſumus,
de qua dicit & Apoſtolus: Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, Ephe.2
quæ præparauit Deus,vt in illis ambulemus: De iſta, inquam, creatione primum dixit: quia tu
creaſti omnia,id eſt,oẽs homines,ſiue omnium creaturarũ genera, quemadmodum & in Apoſto Coloſ.1
lo habemus, quia in ipſo cõplacuit omnem plenitudinẽ habitare, & per eum reconciliari omnia.
Porro de priore creatione addidit,& propter voluntatem tuam erant & creata ſunt. Parum erat
dixiſſe erant,niſi addidiſſet,& creata ſunt,id eſt,initium exiſtendi acceperunt propter voluntatẽ
tuam. Quis ergo ſeniorum iſtorũ ſapientum tantã dignitatem conſiderans iudicet ſeſe eſſe di-
gnum? Sic ab oculis eorum reſpectu dignitatis illius,omnes ſuæ dignitates diſparent, quomodo
in præſentia ſolis ſuper terrã omnes ſtellæ teguntur & non parent. Tu ergo,inquit,domine Deus
noſter,tu ſolus dignus es accipere gloriam,honorem,& virtutem. Gloriam videlicet,quia de ni-
hilo à te creata ſunt: honorem,quia propter voluntatẽ tuam per generationũ ſucceſſiones erant:
virtutẽ,quia per ſpiritum tuum ſecunda creatione creata ſunt. Ergo non nobis domine non no-
bis, ſed nomini tuo da gloriam. Pſal.113

TERTII LIBRI FINIS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOAN-NIS APOSTOLI, COMMENTARIO-RVM LIBER IIII.

T vidi in dextera ſedentis ſuper thronum librum ſcriptum intus & foris,ſigna CAP. V.
tum ſigillis ſeptem.] Præcedenti viſione laudem vel opus ſpiritus ſapientiæ
ſpectauimus in diſpoſitione throni eius,nunc in iſta quæ ſequitur,ſpiritum in-
tellectus prædicamus, ſiue prædicari intelligimus in apertione libri & ſolutio
ne ſeptem ſignaculorum eius. Et in illa quidem viſione vnus eſt thronus ſiue
ſedes,& circa illa ſeptem inſignia,ſcilicet oſtium apertum in cælo,vox audita
tanquam vox tubæ loquentis, iris in circuitu ſedis, & ſeniores ſedentes ſuper
ſedilia vigintiquatuor, lampades ardentes ante thronum,quæ & ipſæ in numero ſeptem ſunt,&
in conſpectu ſedis tanquam mare vitreũ, & in medio ſedis, & in circuitu eius quatuor animalia
plena oculis ante & retro. In iſta viſione præter id quod agnus videtur habens cornua ſe-
ptem & oculos ſeptem, vnus eſt liber & ſignacula eius ſeptem. Hoc dicimus vt in iſtis ſan-
cti ſeptiformis ſpiritus reuelationibus, & in cæteris quæ ſequuntur ſeptenarij numeri ſacramen-
tum valde commendari non ignoremus. Et vidi, inquit, in dextera ſedentis ſuper thronum
librum. Vnus iſte liber, ſancta ſcriptura eſt: ſcriptura, inquam, omnis diuinitus inſpira- Liber
ta, quæ idcirco dicitur & eſt vnus liber, quia vno ſpiritu eſt conſcripta, & vnius verbi Dei iſte, ſa-
theſaurus ſiue ſacrarium eſt. Liber iſte in Eſaia quoque & ſcienti literas & neſcienti irrefe- cra ſcri-
rabilis. Cuius tamen etiam illic ita prædicatur apertio: In die illa audient ſurdi verba libri. ptura ẽ. Eſa.29
De quo & Ezechiel: Et vidi, inquit, & ecce manus miſſa ad me in qua erat liber inuolutus, Ezech.2
& expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris. Vbi & hoc quod Ioannes tacuit,

 quid

quid videlicet in libro scriptum esset, adiunxit dicens: Et scriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ. Cuncta enim series & veteris & noui testamenti, pœnitētiam pro peccatis agendam, regnum cæleste quærendum, & fletus infernales præmonet esse fugiendos. Librum ergo, id est, omnem scripturam, librum magnum & sacrum vidi, inquit, in dextera sedentis su-
Deut. 33 pra thronum. Veraciter in dextera, iuxta illud in Deuteronomio: In dextera eius ignea lex.
Prou. 3 Sapientia verò dicit: In sinistra eius diuitiæ & gloria. Ignea lex idipsum quod hic liber scilicet & omnis scriptura sancta est, vt iam dictum est. Verbum quippe siue eloquium domini est,
Psal. 118 de quo & Psalmista: Ignitum, ait, eloquium tuum vehementer. Attendamus ergo quia sedens iste super thronum, multum potens & valde diues est, & distantes adque diuersas à dextris atque à sinistris facultates possidet, à dextris hunc librum, legem igneam: à sinistris diuitias & gloriam. Quanto melior est dextera quàm sinistra, tanto felicius bonum est liber iste siue ignea lex,
Melior liber, quam diuitiæ. quàm diuitiæ & gloria. Quænam sunt diuitiæ hoc loco, & quæ gloria, nisi diuitiæ terrenæ & mundana gloria? Bene ergo in sinistra eius diuitiæ & gloria, quia bonum quod habet huiusmodi bonum diuitiarum & gloriæ temporalis tale est, vt non solis detur electis, imò sæpius desit & tardius detur electis, quàm reprobis. Ignea verò lex, scilicet iste liber, tantummodo electorum bonum & consolatio est: & ista est pars quæ semper permanet, testante domino cum dicit in euangelio: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Et nonnulli quidem, vt
Canti. 2 Dauid & Salomon, multum de vtraque parte acceperunt, de dextera scilicet librum, de sinistra diuitias & gloriam, quippe qui cum scientia legis Dei, diuitias quoque habuerunt & gloriam temporalis regni, & vtraque dona fuerunt huius sedentis in throno, sed expedit omni animæ, cui hæc data sunt, vt quod à dextra datum est, habeat in iucunditate: quod autem à sinistra, teneat
Luc. 10 sub se, & moderetur liberali dispensatione, dicatque: Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Quod est dicere: Temporalia bona sub mea sunt dispositione, pars autem illa, quæ illis transeuntibus permanet, pars optima, quæ est verbum Dei, legere vel audire, & intellecta commendare memoriæ, in summa mihi est delectatione. Scriptum, ait, intus & foris, signatum sigillis septem. Intus & foris scriptus est liber, quia nimirum sancta scriptura & historiali siue literali tenore legenda, & spiritali sensu intelligenda est. Signatus est quoque sigillis septem, ita videlicet, vt omnem in se contineat mysteriorum Christi plenitudinem, quæ nisi ille veniens adimplesset, nemo intelligeret, & tāquam signacula firmissima soluere cupiens, frustra laboraret, quia conuenientia non essent, quæcunque quasi exponendo dicere conten-
2. Cor. 3 deret. Denique hi quibus Christus non venit, vel qui Christum non receperunt, nunc vsque clausum & signatum versant librum, imo nec signatum esse vident, quia velamen positum est supra cor eorum, & quæcunque quasi exponendo fari gestiunt, conuenientia non sunt. Bene autem dictum est, signatum sigillis septem, quia videlicet septem sunt Christi mysteria, circa quæ versatur sancta legalis & prophetica scriptura, scilicet incarnatio, passio, resurrectio, ascensio, datum spiritus sancti paracleti, vocatio gentium, secundus aduentus Christi ad iudicandum: de quibus suis in locis ipso donante dicemus per singula. Ita quippe istis mysterijs sancta scriptura est signata, vt quicunque ista non recipit, nullatenus veritatem eius intelligere præua-
* vidi. leat. [Et * audiui angelum fortem prædicantem voce magna: Quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius?] Angelus iste fortis ita prædicans voce magna sanctorum antiquorum anhelans expectationem, magnumque desiderium significat, de quibus in euangelio dominus: Multi, inquit, prophetæ & iusti voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Et A-
Hebr. 11 postolus ad Hebræos enumeratis patribus: Iuxta fidem, inquit, defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes & salutantes, & confitentes quia peregrini & hospites sunt super terram. Et infra: Et hi omnes, inquit, testimonio fidei probati inuenti, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis aliquid melius prouidente, vt ne sine nobis consummarentur. Nimirum expectatio & illa à longè illorum salutatio atque confessio, magnus erat magni desiderij clamor, qualem hic in ista visione significari decuit, magna voce angeli fortis fortiter prædicantis. Exempli gratia: Illi de quibus nouissimè dixit,
De incarnatione. omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissiones. Legebant quod in vno eorum scriptum est de filij Dei incarnatione: Ecce virgo concipiet & pariet filium, & voca-
Esa. 7. 9 bitur nomen eius Emanuel. Ac deinceps: Paruulus natus est nobis, filius datus est nobis: Et factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, fortis Deus, pater futuri seculi, princeps pacis. Et in alio de diuina eiusdem natiuitate:
Psal. 2 Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Item de eiusdem passione: Ve-
Ioan. 53 rè languores nostros & peccata nostra ipse portauit: Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente
Psal. 21 se obmutescet, & non aperiet os suum. Et in alio: Foderunt, inquit, manus meas & pedes meos.
Item de eiusdem resurrectione: Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cœpit & sa-
Osee. 2 nabit nos: percutiet, & curabit nos. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos

& viue-

& viuemus in conspectu eius. Et in psalmo: Ego dormiui & soporatus sum & exurrexi. Et Psal. 3
item: Exurrexi & adhuc sum tecum. Item de eiusdem ascensione: Quoniam eleuata est ma- Psal. 138
gnificentia tua super cælos. Et iterum: Ascendit Deus in iubilatione, & dominus in voce tu- Psal. 8
bæ. Et alibi: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis. Item de aduentu vel dato spi- Psal. 46
ritus sancti: Et erit in nouissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, dicit Psal. 109
dominus, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ. Et in alio: Effundam super vos aquam mun Iohel. 2
dam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris: & dabo vobis cor nouum, & spiri- Acto. 2
tum nouum ponam in medio vestri, siue (vt subinde ait) & spiritum meum ponam in medio Ezec. 36
vestri. Item de vocatione gentium & abiectione Iudæorum: Vocabo non plebem meam, Osee. 1
plebem meam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et in alio: Po- Osee. 2
pulus quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi: Filij alieni mentiti sunt Rom. 9
mihi, filij alieni inueterati sunt. Item de iudicio eiusdem: Dominus ad iudicium veniet cum Psal. 17
senioribus populi sui. Et alibi: Domine exaltetur manus tua, & non videant: videant, & con- Esa. 3
fundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret. Hæc, inquam, legebant & multa his si- Esa. 36
milia: quia omnis ferè scripturarum plenitudo circa septem hæc versatur mysteria, & desideran
tes atque suspirantes videre illorum adimpletionem, dicebant: Quis est dignus aperire librum & soluere signacula eius? Circunspiciebant animo omne semen Israel, videbant quotidie nascentes & morientes, perpendebant viuos & commemorabant mortuos, & nullus omnino tantus erat vel talis apparebat, qui solueret hæc septem signacula, id est, in quo vel per quem implerentur tot & tanta hæc mysteria. Hoc est quod sequitur. [Et nemo poterat in cælo neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum.] Erant in cælo angeli, erant in terra viuentes homines iusti nonnulli, erant subtus terram, scilicet apud inferos in quadam tamen requie, patriarchæ & prophetæ, reges quoque & iusti plurimi mortui, & nemo illorum poterat aut potuerat aperire librum, id est, iam dicta adimplere mysteria scripturarum: neque respicere illum, id est, nec saltem sperare de semetipso, quod tantum támque diuinum posset exequi salutis mundi negotium. Sequitur. [Et ego flebam multum, quia nemo inuentus est dignus aperire librum, neque videre eum.] Parum erat huic beato Ioanni audisse vocem magnam fortis angeli fortiter prædicantis, quis est dignus aperire librum, & soluere signacula eius: qua voce vel qua prædicatione, magnum sanctorum antiquorum desiderium significabatur, nisi & vnctio (de qua ipse Ioannes alibi loquitur, & vnctio eius docet vos de omnibus) 1. Ioan. 2
mentem eius inungeret, vt in ipso excessu præ dulcedine rerum quas viderat fleret, suoque fletu sanctorum illorum desiderium experiretur quàm flebile fuisset. [Flebam ergo, inquit, multum. Et vnus de senioribus dixit mihi: Ne fleueris. Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum & soluere septem signacula eius.] Hæc talis dictio vnius de senioribus, non solum flentem consolatur, verumetiam videntem atque visurum docilem reddit, vt rerum siue imaginum quas videt cognitor fieri melius possit, præmonitus atque ad memoriam rerum gestarum adductus, in ipso excessu verbis huiuscemodi: Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid. Leonem nominat ei qui protinus agnum visurus erat. Sequitur enim: Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tanquam occisum. Cur hoc? Videlicet quia is qui per mansuetudinem & patientiam in sua passione dignus erat, Esa. 53
& sicut agnus erat corā tondente se obmutescens, nō aperuit os suum. Ipse consummata eadem passione, mox tanquam catulus leonis ad prædam ascendens, infernum spoliauerat, atque in sepulchro requiescens, & accubans vt leo & quasi leæna, ipsam quoque mortem corporis, & in semetipso & in nobis tertio die magno rugitu, magno cum terræmotu contriuerat. Sanè multò amplius iste leo tunc rugiet, quando ad iudicandum veniens, tempestate valida circum tonante, mortuos omnes ac si dormientes, euigilare faciet. Ait ergo: Ecce leo de tribu Iuda, id Gen. 49
est, homo talis, qualis iuxta propheticam veritatem, quam Iacob patriarcha prædixit, nasci de tribu Iuda, vicit fortitudine sua principem aduersæ fortitudinis, tantus ac talis, vt dignus fuerit ac sit, aperire librum, & soluere septem signacula eius. Quare autem dixit de tribu Iuda radix Dauid, cum sic dicere potuisset, de tribu Iuda, de stirpe Dauid? Christus enim, vt de tribu Iuda, ita & de semine Dauid est. Cur ergo vt de tribu Iuda non ita dixit, de stirpe vel de semine Dauid? Videlicet quia tali dictione rem vel causam non tetigisset vnde leo sit, & vnde vincere potuerit. Christus nanque vnde de tribu Iuda est & ex semine Dauid, non inde Deus est, neque inde mortem vicit aut resurgere potuit, sed inde homo est, & inde tanquam agnus mori vel occidi potuit. Magnificentius ergo dictum est, vt dici debuit, radix Dauid. Magnificum quippe & mirabile est eius esse radicem, de cuius stirpe descendit. Nam si ad carnem respicias Christi, sic nō est ille radix Dauid * quomodo non radicem vitis portat, sed vitem radix. quoniā
Itaque secundum diuinitatem dictum est radix Dauid: quia videlicet sicut radix vitem aut palmitem, ita patrem suæ carnis Dauid, portat Christus secundum suam diuinitatem. Vnde enim Dauid & tota gens illa in scripturis propheticis vinea domini dici consueuit, nisi quia per

fidem venturo inhærebat Christo, qui dicit, ego sum vitis? Denique sicut apostoli palmites, sic Dauid vitis huius est palmes, nec aliquis veterum aut nouorum ad vineam domini pertinere potest aut potuit, nisi qui per fidem viti huic inhæret aut inhæsit. Sequitur. [Et vidi, & ecce in medio throni & quatuor animalium & seniorum agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem & oculos septem.] Vnus idemque Christus qui agnus est innocenter moriendo, leo quoque factus est mortem fortiter euincendo. Vtrunque autem veteris scripturæ autoritate fundatum est. Nam quem leonem siue catulum leonis Iacob Patriarcha prædixit, eundem per agnum Moses in Aegypto figurauit. Quomodo autem in medio throni stat agnus iste, & quatuor animalium & seniorum, nisi quia sicut alibi dicitur, rex regum est, & dominus dominantium? Nam potestatem eius & sapientiam qua dominatur & imperat, exprimit dicendo, habentem cornua septem, & oculos septem. Septiformis nanque spiritus in Christo vel super Christum requiescens, qui supra septem lampadibus, hic propter eminentiam potestatis & fortitudinis septem cornibus, & propter illuminationem gratiæ vel sapientiæ septem oculis comparatur. Vnde loquitur Iob: Apud ipsum est fortitudo & sapientia. Item: Apud ipsum est sapientia & fortitudo. Igitur agnum vidi, inquit, stantem in medio throni, & quatuor animalium & seniorum: id est, Christum sanctum sanctorum regnantem & dominantem in medio omnium sanctorum, cornibus septem & oculis septem, id est, spiritibus septem, quorũ omnem in se habet plenitudinem corroborantem & illuminantem omnes, qui per fidem in circuitu eius sunt.

(Esa. 5; Hier. 2; Ioan. 15; Gen. 49; Exo. 12; Infra. 19; Iob. 12)

Additur quoque, tanquam occisum. Quid est tanquam occisum, nisi aliquando occisum, nunc autem viuum? Nam ille quidem resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, veruntamen signa mortis eius, loca clauorum in manibus eius & pedibus, locus lanceæ in latere eius, quæ suis discipulis post resurrectionem suam ostendit & palpanda præbuit, in memoriam sempiternam reseruantur, sibi ad gloriam, nobis ad gratiam, inimicis eius ad crudelem conscientiam: vt videant & confundantur, iuxta illud propheticum, Videbunt in quem pupugerunt. [Et venit & accepit de dextera sedentis in throno librum.] Cum, vt supra iam dictum est, in dextera sedentis, ignea sit lex, quæ est iste liber, in sinistra verò illius diuitiæ & gloria, valde notandum, quia veniens Christus in hunc mundum per incarnationis mysterium, nihil diuitiarum aut gloriæ de sinistra, sed tantummodo librum siue igneam legem accepit de dextera. Bonũ exemplum cunctis præbens discipulis & credentibus in se: nihil diuitiarum aut gloriæ voluit aut quæsiuit in hoc mundo, pauper & egenus iste, imo & cũ offerretur ei, sicut legimus in euangelio, quia venturi erant hi quos saturauerat de quinque panibus & duobus piscibus, vt raperent eum & facerent regem super se, sciens hoc ipse fugit. Tantummodo meditari in lege domini die ac nocte, tantummodo librum de dextera dignatus est accipere, intendens aperire illum, & soluere septem signacula eius. Consequuntur quidem illum, qui exemplo eius pro posse suo librum hunc accipiunt, labores & aduersitates seculi, sed de isto etiam scriptum est: Saturabitur opprobrijs, id est, opprobria sustinere pro iustitia dulce illi erit. [Et cum aperuisset librum, quatuor animalia & viginti quatuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas & phyalas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum. Et cantabant canticum nouum, dicentes: Dignus es domine accipere librum & aperire signacula eius.] Magna res, vehemẽter summumque agebatur negotium cum veniret agnus ille, & accipiens aperiret librum, bonisque ac legitimis opus erat testibus ad defendendum atque testificandum, quòd ipse dignus esset accipere & aperire librum, id est, in quo deberent impleri scripturæ vel cuncta oracula prophetarum. Quis enim illi credidit cum diceret se à Deo patre esse missum ad tale ministerium? Nam econtra perfidi Iudæi dixerunt: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Et multa in hunc modum. Hinc Ioannes Baptista gemebundus clamat: Qui de cælo venit super omnes est, & quæ vidit & audiuit hoc testatur, & testimonium eius non accepit. Nemo, inquit, accepit, imo omnes contra steterunt, omnes falsum testem clamauerunt, & tanquam magũ & seductorem interfecerunt. Exempli gratia: Quia dicenti pontifici, Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei benedicti, veritatem respondit: Et ille videns quia testimonium eius nemo accepit, tacuit: & sicut agnus coram tondente se obmutuit, & non aperuit os suum. Quid multa? Tanquam falsum testem occiderunt illum, sicut iam dictum est, & sic maximè aperuit librum, impleuit oracula scripturarum. Ergo vt vel occiso non deesset testimonium, ecce triplex dignitatis eius testificatio sufficiens & abũdans secundum sacræ legis edictum, quia in ore duorũ vel trium testium stat omne verbum. Primus hoc loco testis, est vniuersa sanctorum veterum ac nouorũ ecclesia, quæ hic intelligitur per quatuordecim seniores & quatuor animalia. Ecclesia nanque vna omnium electorũ, prędicat scriptis, prędicat miraculis, in illo homine Iesu Christo qui crucifixus est, cõpleta esse omnia, & dicit. [Dignus es domine accipere librũ, & aperire signacula eius, quoniã occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione: & fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabunt super terrã.] Secundus testis, omnia sanctorum

(Rom. 6; Zach. 12; Deut. 13; Prou. 3; Ioan. 6; Thre. 3; Triplices testes xpi cõtra Iudæos. Ioan. 8; Ioan. 3; Mat. 26; Esa. 53; Deut. 19)

sanctorum angelorũ chorus vel exercitus est, qui incarnandum annunciauerũt, natum cum gloria in altissimis decantauerunt, tentato in deserto ministrauerunt, agonizantem in passione, vt Lucas testatur, confortauerunt, resurgentis gloriam beatis mulieribus apparentes prolocuti sunt, ascendentis triumphum, & iudicaturi reditum sanctis apostolis intimauerunt. Ait ergo: [Et vidi & audiui vocem angelorum multorum in circuitu throni & animalium & seniorum, & erat numerus eorum milia milium voce magna dicentium: Dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem & diuinitatẽ, & sapientiã, & fortitudinẽ, & honorem, & gloriam, & benedictionem.] Tertius testis, omnis creaturæ vniuersitas est, quia omnia per ipsum facta sunt, & hoc est maximum atque constantissimum dignitatis eius testimonium, quia sine dubio nemo dignior illo per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Pulchritudo cœli & omnium quæ in eo sunt, pulchritudo terræ & omnium quæ in ea sunt, pulchritudo aquarum & omnium quæ in eis sunt, naturali quodam concentu dignitati eius perhibent testimonium, quia, sicut iam dictum est, omnia per ipsum facta sunt, quia videlicet Deus pater ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Hic autem est illius dicentis, verbum, illius mandantis mandatũ. Ait ergo: [Et omnem creaturam quæ in cœlo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in ea sunt, omnes audiui dicentes: Sedenti in throno & agno benedictio & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.] Nunc iam diligentius & testium dignitatem atque reuerentiam, & testimoniorum attendamus fidem atque constantiam. [Cùm, inquit, aperuisset librum, quatuor animalia & vigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno habentes singuli citharas & phyalas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum.] Antequam aperuisset agnus librũ, antequam per passionem suam adimplesset veritatem scripturarum, præter paucissimos, præter tres Magos ab Oriente venientes, & præter illum illuminatum à natiuitate cæcum, ferè nullus inuenitur procidendo adorasse agnum, Christum Dei filium, sed postquam aperuit, postquam obedientiam consummauit, omne genu curuatur, cœlestium, terrestrium & infernorũ. Nec verò solummodo genu flectitur, sed adoratio plena procidendo perficitur, sicut & in psalmo scriptum est: Coram illo procident Aethiopes, & adorabunt eum omnes reges. Apostoli quoque neque illum adorare, neque in nomine eius adhuc petere nouerant. Vnde & dicebat illis iã instante hora suæ passionis: Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo. Ac deinceps: Illo die in nomine meo petetis. Ex quo propter quod humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, deus illum exaltauit, ex eo iam exigitur vt adoremus & procidamus ante eum, & nomine eius petamus, dicentes Deo patri: da vel præsta hoc vel illud, per dominum nostrum Iesum Christum filium tuum. Cùm ergo aperuisset librum, cum adimplesset omnia quæ de ipso scripta sunt, quatuor animalia & vigintiquatuor seniores coram agno adorantes ceciderunt, quia sancti omnes noui pariter & veteres in cœlo & in terra, quicunque adorant patrem, adorant & filium, adorant Deum & hominem Iesum Christum habẽtes singuli citharas, instrumenta videlicet laudum incessabilium, instrumenta non manufacta, sed pectora fidelia, & corpora cum plectro linguæ Dei personantia laudem. Citharis nanque vbi ligno chordæ tenduntur, corpora propter Christum mortificata rectè comparantur. Habent etiam phyalas, vascula videlicet ore lato patentia, id est, corda non angusta, sed per charitatem dilatata. Huiusmodi phyalæ plenæ sunt odoramentorum, quæ sunt, inquit orationes sanctorum. Nimirum & hoc ipsum latitudo oris phyalarum, id est, ampla charitas efficit cordium vt odoramentorum nomine honorentur orationes sanctorum. Vnde est illud in psalmo: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Et in cõsummatione virtutis & orationis suæ pius magister dicit: Ego me obtuli sacrificium Deo in odorem suauitatis. [Et cantabant canticum nouum dicentes: Dignus es domine accipere librum, & aperire signacula eius, quoniã occisus es, & redemisti nos in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabunt super terram.] Adorabant & citharizabant, spirabant odoramenta orationum, & cantabant canticum nouum, atque hoc erat & est magnum & ineffabile tripudium. Nouum, inquit, cantabant canticum, nam & cantores omnes ipsi noui sunt, omnes veterem hominem deposuerunt, & noua in Christo creatura sunt. Tota nimirum cantici materia noua erat, quia nouiter agnus occisus aperuerat librum, & redemerat eos in sanguine suo, quemadmodum & ipsi cantantes dicunt: Rectè ergo nouum dicũtur cantare canticum. Quod est illud canticum? Dignus es domine accipere librum, & aperire signacula eius. Dominum dicunt agnum, rex enim est regum, & dominus dominantium.

Matt. 1. Lucæ 1. Lucæ 2. Matt. 4. Luc. 22. Mat. vl. Acto. 1. Ioan. 1. Psal 32. 148. Matt. 2. Ioan. 9. Phili. 2. Psal. 71. Ioan. 16 Phili. 2. Quæ sunt citharæ sanctorum. Psal. 140 Ephe. 5. Heb. 9. Ephe. 4.

Cùm autem iam dictum sit quod aperuisset librum, quomodo nunc dicunt, dignus es accipere & aperire librum? Semel enim passus & mortuus est, & hoc modo librum semel aperuit, id est, scripturas impleuit. Ergo quod dicunt ei qui iam aperuerat, id est, adimpleuerat, dignus es accipere, idem est ac si dicant, dignus es & potens sensum legentibus aperire & intelligentiam scripturarum dare. Nam & hoc & illud vnus idemque pro sua dignitate effecit. Moriens scripturas adimpleuit, resurgens spiritum sanctum dedit apostolis, qui ad intelligendas scri-

pturas sensum illis aperuit, & signacula libri soluit, id est, soluta & intelligibilia facta esse mysteria scripturarum ostendit. Vnde hæc domine dignitas tibi? Quoniam occisus es, inquiunt, & redemisti nos Deo in sanguine tuo. Nisi occisus fuisses, nequaquam liber aperiri potuisset. Matt.26. Propterea Petro euaginanti gladium, cum mallet homines occidere, quàm ab hominibus occidi te verum agnum Dei, dixisti: Conuerte gladium tuum in locum suum. Non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur scripturæ? Quia sic oportet fieri. Quoniam ergo occisus es, in eo ipso aperuisti librum, & implesti veritatē scripturarum. Occisus es & redemisti nos Deo in sanguine tuo. Notandum tale canticum in duobus quæ sequuntur multitudinis angelorum & omnis creaturæ testimoniis non esse, quia videlicet neque angeli, quippe qui non perierant, neque creatura alia quæcunque rationalis non est, sed sola hominum ecclesia, quæ hic intelligitur per vigintiquatuor seniores & quatuor animalia, in sanguine Christi redempta est. Propterea isti quidem dicunt, quoniam occisus es, & redemisti nos, angeli autem hoc tantū, dignus est agnus qui occisus est, & non addunt, & redemisti nos. Porrò cæteræ omnes creaturæ quæ in cælo, & quæ super terram, & quæ sub terra, & quæ in mari sunt, nihil horum dicunt, sed tantummodo sedenti super thronum à quo factæ sunt, & agno per quem factæ sunt, suo modo benedicunt. Soli ergo homines sunt qui primi ante angelos & ante omnem creaturam primum in isto cantico perhibent testimonium, dicendo: quoniam occisus es, & redemisti nos. Cui redemisti nos? Deo, inquiunt. Vnde redemisti nos? Ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Ex magna vtique dispersione congregasti nos, ex magna dissentione adunasti nos. Ex hoc nanque homines multum à semetipsis dissentiunt, quod multarum tribuum, dissonantium linguarum, dissimilium populorum, & diuersarum sunt nationum. Porrò ex hoc adeo dissentiunt, quod à diabolo capti diuersorum tenentur irretiti laqueis errorum. Sed tu redemisti nos Deo vt faceres nos Dei filios, vt sicut in euangelio scriptum est, filios Dei, qui erant dispersi, congregares in vnum. Agnus qui in Aegypto in figuram tui occisus est, ex vna tantū gente populum illum in sanguine suo redemit, ita videlicet, vt sanguis eius de limine sumptus, & in superliminari, & super vtrunque postem positus domorum in quibus comedebatur, percussorem non sineret ingredi & percutere, & occisis Aegyptiorum primogenitis, hi qui prius tenebantur ab eis non solum dimitterentur, sed etiam compellerentur exire, & diuiso mari rubro, ipsi quidem salui pertransirent, persequentes autem eos Aegyptii cum curribus & equis suis in mediis fluctibus interirent. Taliter tunc agnus ille populum illum redemit, imo tunc Dominus dominator agne per illius agni immolationem figuratiua redemptione illos redemisti. Nunc autem tu per temetipsum ita redemisti nos Deo in sanguine tuo, vt sanguis tuus, qui pro nobis effusus est, de baptismi tui sacramento sumptus, signo crucis frontibus nostris imprimatur, itemque de sacro altari sumptus super vtrunque postem domorum nostrarum ponitur, dum & cordis & corporis ore percipitur. Hoc facto percussor diabolus ingredi non permittitur, sed primogenitum, id est, originale peccatum in nobis deletur, & omnia quæ contra nos erant actualia peccata, nosque persequebantur, in aquis baptismi absorbentur. Ita redemisti nos liberans à malignis spiritibus, & congregans de nationibus, & fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. Illud quoque quod ad hoc redemisti nos, vt faceres deo nostro regnum & sacerdotes, qui eramus serui peccati & dæmonum sacrificatores, in illa vmbra præfiguratum est. Redactos in seruitutem Aegyptiorum, & seruientes diis eorum, filios Israel ad hoc redemisti, vt faceres Deo qualecunque regnum, & de tribu Leui sacerdotes qualiscunque sacrificij, sic incipiens & sic mandans Pharaoni: Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Factum est tandem in manu forti, & populus ille regnum erat Deo, donec malo consilio dicerent ad Samuel: Nequaquam, sed regem constitue super nos. Item: constitue super nos regem vt iudicet nos, sicut & vniuersæ habent nationes. Dominus autem ad Samuelem: Non, inquit, te abiecerunt, sed me, ne regnē super eos. Ergo & in illa figura sic illos de seruitute Aegyptiorum hominum pariter & deorum redemisti, vt faceres regnum Deo, & de illis sacerdotes Dei. Nos secundum illam figuram fecisti in veritate Deo nostro regnum & sacerdotes, vt iam non simus serui peccati, sed regnum iustitiæ, vt non regnet peccatum in nostro mortali corpore imo nec ipsum corpus iam mortale sit, cum mors per gloriā resurrectionis absorpta fuerit. Ecce iam & regnum hic incipit, & sacerdotes sumus Dei, nunc sacrificantes hostiam salutarem corporis & sanguinis tui, tunc autem & plene regnaturi, & incessabiles laudum hostias sacrificaturi. Verè magna largitas redimentis, qui ad hoc redemit seruos peccati, vt non seruos faciat vel habeat, sed regnum & sacerdotes Dei. Confitentur quidem omnes redempti, & verum dicunt quia sunt serui eius qui eos redemit, sed ipse qui redemit, non seruos, sed amicos, non sub seruientes, sed conregnantes facit, & dicit: Quid multa? Conditione sui sunt serui emptitij, dignatione illius vocantur, & sunt amici, & filii vocantur, & sunt regnum, & sacerdotes Dei. Et regnabunt, inquit, super terram. Quomodo illi iam dicti de ergastulo Aegyptiorum liberati regna-

Ioan.11. Exod.12 Agnus typicus. Exod.3. 1. Reg.8 Rom.6. 1. Cor.15 Quomodo serui sunt & amici.

regnauerunt super illam repromissionis terram, vnde Chananæi & Amorrhæi propter sua peccata eiecti sunt, ita isti regnabunt super veram repromissionis terram, super terram viuentium, vnde propter superbiam illi apostatæ spiritus eiecti sunt. Notandum verò, quod de prima persona transierunt ad tertiam cum præmisso, & fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, adiungunt, & regnabunt super terram. Religiosa valde transitio est hæc, declinans etiam in sono vocis vanè gloriantium similitudinem. Etenim cum veraciter dicere possent, & regnabimus super terram, magis humiliter dicere placuit, & regnabunt super terram. Itaq; & fecisti nos Deo nostro regnum, sit laudatio omnium communiter confitentium, & regnabunt super terram, dictum sit singulorum humili se reuerentia deprimentium. Sed nec illud prætereundum est, quod non dictum est, & regnabunt in terra, sed regnabunt super terram. Sancti quippe conditione in terra sunt, quia spiritus eorum in terreno corpore sunt, sed vita & conuersatione super terram sunt, & super terrena atque corruptibilia membra sua tenent principatum. Et nunc quidem quàmdiu corpora mortalia sunt, cum labore & solicitudine regunt illa, in futuro autem in pace & securitate super illa regnabunt. [Et vidi & audiui vocem angelorum multorum in circuitu troni, & animalium, & seniorum, & erat numerus eorum milia milium voce magna dicentium: Dignus est agnus qui occisus est, accipere diuinitatem, virtutem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.] Primus testis ad quem magis pertinet hoc negotium, scilicet omnis cœtus electorum hominum, prædicto modo suum edixerat testimonium, & inde vidi (ait testis) alterius vocem, & hic erat omnis chorus angelorum stantium in circuitu throni, & animalium, & seniorum, videlicet ad magnũ spectaculum redemptionis & saluationis hominũ. Numerus eorum infinitus est. Hoc enim satis admiratiuè prædicat dicendo, & erat numerus eorum milia milium. Denique numerus eorum milia milium, cum non dicatur quot milia, manifestè numerum sonat infinitum. Ita in Daniele cum dicitur, milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei, multus quidem numerus est decies millies centena milia, sed tamen finitus, numerus verò milia milium, finitus non est. Ad istorum scilicet angelorum omnem multitudinem pertinet huic agno perhibere testimonium, quia videlicet etsi non per ipsum redempti sunt, quia non perierant, attamen & per diuinitatem eius conditi sunt, & per sanguinem eius nobis conciliati sunt, iuxta illud Apostoli: Quia in ipso condita sunt vniuersa in cœlo & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. Et subinde: Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliari omnia in ipso pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cælis, siue quæ in terra sunt. Et alibi: Vt notum nobis faceret sacramentum voluntatis suæ secundum beneplacitum eius quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum. Exponit statim quid sit illud beneplacitũ Dei, ita subiungendo: Instaurare omnia quæ in Christo, quæ in cælis & quæ in terris sunt in ipso. Hoc enim erat beneplacitum Dei, videlicet impleto tempore ordinationis suæ instaurare in fide Christi, quæ in cœlis sunt semiplena, id est, numerus angelorũ qui diminutus erat, & quæ in terris sunt euacuata, scilicet homines qui perierant. Igitur quia angeli & in ipso conditi, & per sanguinẽ eius hominibus conciliati sunt, & ex hominibus numerus eorum suppletur per ipsum bene in circuitu throni, & animaliũ, & seniorũ, ecce adsunt ad testificandũ, & auditur testimoniũ illorum voce magna, id est, magno affectu dicentiũ: Dignus est agnus, qui occisus est accipere virtutem, &c. Quia angeli sunt qui non perierunt, idcirco non dicunt, dignus est agnus qui occisus est, & redemit nos, quomodo paulo ante dixerunt homines, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo: sed hoc tantùm dicunt, dignus est agnus qui occisus est. Septem numero insignia testificantes agno asscribunt, virtutem, diuinitatem, sapientiam, fortitudinem, honorem, gloriam, benedictionem. Et in isto numero laudum pariter intelligimus vniuersa, quæcunque sacris continentur scripturis eiusdem agni Christi præconia. Sunt enim & alia multa huiusmodi maiestatis & sublimitatis eius nomina, regnum, imperium, salus, vita, potestas, & his similia. Legebantur hæc sparsim in scripturis. Exempli gratia, in Esaia sic: Paruulus enim natus est nobis, filius datus est nobis. Et factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & regni eius non erit finis. Legebant hæc Iudæi. sed indignum iudicabant eum, quẽ sicut agnum occiderant. Indignum omnino & ineptum reputabant cunctis nominibus istis, quippe cum ista sint præconia Christi, ipsi autem nolebãt istũ filium, vt putabant Ioseph filium, vt improperabant, fabri, Christum vllatenus esse vel dici. Decertant econtra testificantes angeli: Agnus iste qui occisus est, hic vermis & non homo, qui conculcatus, & crucifixus est, hic filius hominis, filius quidem Mariæ, sed non filius Ioseph, dignus est accipere omnia hæc, dignus est, de quo dicantur & prædicentur omnia ista. Dignus est accipere virtutem, dignus est esse vel dici rex ille, de quo psalmista: Domine, (inquit) in virtute tua lætabitur rex. Dignus est accipere diuinitatem, dignus est hoc nomine,

Milia milium idẽ, numerus infinit⁹.
Dani. 7.
Colos. 1
Ephe. 1.
Septem laudis angelicę insignia
Esai. 9.
Ioan. 3.
Matt. 13
Psal. 21.
Psal. 20.

Phili. 2. quod eſt ſuper omne nomen, quod nomen Deus eſt:& hoc accipe de propheta iam dicto, apud
Eſaiæ.9. quem Deus eſt dictus hoc modo:Et vocabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius,Deus. Di-
Hier. 23. gnus eſt accipere ſapientiam,dignus eſt vt is ipſe eſſe credatur,de quo Hieremias : Ecce (inquit)
dies venient, dicit Dominus,& ſuſcitabo Dauid germen iuſtum,& regnabit rex, & ſapiens erit.
Pſal.23. Dignus eſt accipere fortitudinẽ,vt credatur eſſe is ipſe, de quo ibidem Eſaias vbi dixerat, &
vocabitur nomẽ eius admirabilis, conſiliarius, Deus:addidit fortis.Et de quo Pſalmiſta:Domi-
Pſal.44 nus(inquit)fortis & potens, Dominus potens in prælio. Dignus eſt accipere honorem, vt is
Pſal.98. ipſe credatur eſſe, de quo idem Pſalmiſta,ex quibus(inquit)delectauerunt te filiæ regum in ho-
Pſal.8. nore tuo. Et alibi: Honor regis iudicium diligit. Dignus eſt accipere gloriam ſimul & ho-
Pſal. 20 norem (vt iam dictum eſt) vt is eſſe non dubitetur,de quo itidem Pſalmiſta : Gloria & hono-
re coronaſti eum,& conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum.Item : Magna eſt gloria eius
in ſalutari tuo, gloriam & magnum decorem imponens ſuper eum. Dignus eſt accipere be-
Gen.22. nedictionem, vt is eſſe cognoſcatur & credatur,de quo ibidem continuo Pſalmiſta dicit:Quo-
Pſal. 71. niam dabis eum in benedictionem in ſeculum ſeculi.Item, vt credatur eſſe illud ſemen, de quo
ad Abraham Deus locutus eſt : Et in ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Et in Dauid : Sit
nomen eius benedictum in ſecula, ante ſolem permanet nomen eius. Et benedicentur in ipſo
Pſal.44 omnes tribus terræ. Item ad ipſum : Speciosus forma præ filijs hominum, diffuſa eſt gratia in
labijs tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Accipiat ergo agnus qui occiſus eſt, ac-
cipiat vt dignus eſt virtutem,ad ejciendos dæmones de templis vel delubris gentium,& de la-
Pſal.88. tebris ſimulachrorum,vbi colebantur,& vbi dabant reſponſa fallaciæ ſuæ,mentiendo ſe deos
eſſe atque inde proturbet eos dominus virtutum,iuxta illud in pſalmo:Et in virtute brachij tui
diſperſiſti inimicos tuos. Accipiat diuinitatem,vt dignus eſt,vt expulſis dijs falſis de cordi-
bus gentiũ,ipſe ſolus adoretur,qui verus Deus eſt,vt fiat item quod in pſalmo ſcriptum eſt:Re-
Pſal. 46 gnabit Deus ſuper gentes,& vt decantet iam totus orbis, quoniam omnes dij gentium dæmo-
Pſal.95. nia,Dominus autem cœlos fecit. Accipiat ſapientiam,vt dignus eſt,quatenus neminem ſuo-
Coloſ.2 rum quis ſeducere poſsit per philoſophiam,& inanem fallaciam ſecundum traditionem homi-
1.Cor.1. nũ,ſecundũ elementa mundi, & non ſecundum ipſum. Accipiat(inquam)ſapientiam & forti-
Eſaie.29 tudinem, vt quæ ſunt ſtulta mundi eligens,cõfundat ſapientes:& infirma mundi eligens, con-
1.Cor.1. fundat fortia: iuxta illud quod ſcriptum eſt in Iob:Perdã ſapientiã ſapientũ & prudentiã prudẽ-
Iob.5. tiũ reprobabo, quod eſt accipere ſapientiã.Fortitudinem aũt,iuxta illud in pſalmo : Accingere
Pſal.44 gladio tuo ſuper fœmur tuum potentiſsime. Specie tua & pulchritudine tua, intende proſpere
procede & regna.Propter veritatẽ,& manſuetudinẽ,& iuſtitiã,& deducet te mirabiliter dextera
tua. Sagittæ tuæ acutæ,populi ſub te cadent in corda inimicorum regis.Ita fiet,vt neq; ſapien-
tia philoſophorum oculis agni,neque fortitudo regum aut imperatorũ, cornibus agni, qui oc-
ciſus eſt obuiare aut reſiſtere poſsit, quin habeatur Deus ſapiens & fortis,& audiant,& credant
in eum omnes populi. Accipiat & honorem,vt dignus eſt, quatenus corda & corpora quæ
malignorum ſpirituum,& vitiorum omniũ fuerant receptacula,fiant ipſius habitacula munda,
& templa venerabilia, ſintque vt continuo pſalmus dicit,ſedes tua Deus in ſeculũ ſeculi.ſintq;
Ibidem. filiæ regum delectantes te in honore tuo,id eſt ciuitates quas reges ſeculi conſtruxerunt, ſiue
eccleſiæ quæ ab Apoſtolis propagatæ tanquam filiæ regum ſint ſanctè viuẽtes pro honore tuo.
Accipiat cum honore gloriam, vt dignus ſit, vt gentes quæ benè viuendo honorant eum,
etiam bene loquendo glorificent eum,prædicando ſanctum ſanctorum meliorẽ angelis,excel-
ſiorem cœlis, ſedentẽ ad dexterã maieſtatis,atq; ita omnis lingua(vt Apoſtolus ait) cõfiteatur,
Phili.2. quia Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Accipiat & benedictionem, vt dignus
eſt, benedicant eum omnes ſancti eius,non ſibi, ſed illi attribuendo id quod ſunt, gratias agẽtes
Deo patri per ipſum.[Et omnem creaturam quæ in cælo eſt, & quæ ſuper terram, & quæ ſub
terra, & quæ ſunt in mari, & quæ in ea ſunt, omnes audiui,dicentes: Sedenti in throno & agno
1.Cor.15 benedictio,& honor,& gloria, & poteſtas in ſecula ſeculorum.] Creaturæ illæ, quibus Chriſti
paſsio pacis & gloriæ contulit commodum,ſcilicet cœtus vterque angelorum & hominũ,eiuſdẽ
mortis Chriſti in ſua teſtificatione titulum poſuerunt,iſti,ſcilicet homines dicentes agno,dignus
es Domine,quoniam occiſus es,& redemiſti nos:illi videlicet angeli,qui redempti non ſunt,quia
non perierant,dicentes hoc tantũ,dignus eſt agnus,qui occiſus eſt. Porrò, creaturæ cæteræ quæ
Pſa. 148 in cælo,& quæ ſuper terram,& quæ ſub terra,& quæ ſub cœlo,& quæ in ea ſunt,ſol,luna,& ſtel-
læ,aquæ quæ ſuper cælos ſunt,& cæteræ omnes, quas in laudando dominum Pſalmiſta exci-
tat,quarum omnium eſt tertium hoc loco teſtimonium, vt ſtet hoc propoſitum de dignitate
agni verbum,neque de redemptione ſui, vt animalia,& viginti quatuor ſeniores, neque ſaltem
de occiſione agni, vt omnes angeli, vllam faciunt mentionem, ſed tantummodo dicunt: Se-
denti in throno & agno benedictio, & cætera. Neque enim occiſus eſt agnus ob talium
creaturarum redemptionem, aut ob vllam earum inſtaurationem. Tantummodo quia crea-
ta ſunt creatori concinunt non quidem rationali aut vocali confeſsione, ſed naturali ſui

ſtatu

ftatus præfentatione. Et quia hominum redemptio, atq; angelicorum ordinum inftauratio, per folius agni occifionem facta eft, fola enim filii perfona paffa eft, natura verò vel fubftantia creaturarum omnium, dicente patre per verbum .i. per eundem filium condita eft, rectè & hoies, & angeli fola in illa iam dicta confefsione fua occifionem agni prædicant, iftæ autem creaturæ & fedentem in throno, f. patrem, & agnum. i. filium patris laudant. Prima in earum laude eft benedictio. Cur hoc? Videlicet quia funt etiam in his quædam creaturæ, quæ non folùm præcepto eius in natura funt, fed etiam bñdictione eius in fuæ fuccefsionis pofteritare fubfiftũt, fcilicet, omnis creatura viuens atque motabilis, quam produxerant aquæ in fpecies fuas, & omne volatile fecundum genus fuum. Scriptum eft enim: Et vidit Deus, quòd effet bonum, benedixitq; eis, dicens: Crefcite & multiplicamini, & replete aquas maris, auefq; multiplicentur fuper terram. Rectè ergo primam benedictionis vocem emittunt ei, per cuius fubfiftunt benedictionem. Dant deinde & honorem, tanquã dño domus magnæ, quam condidit ipfe tanta & tam fpeciofa, tamq; diffufa pulchritudine. Fabricatori quippe domus honor in eadem domo debetur, quemadmodum dicit Apoftolus: Ampliori enim gloria ifte præ Moyfe dignus habitus eft, quanto ampliorem hònorem habet domo, qui fabricauit illam. Omnis nanque domus fabricatur ab aliquo. Qui autem fabricauit omnia, Deus eft. Et quidem domus Dei fumus nos, ficut fubinde idem apoftolus: Chriftus verò, inquit, tanquam filius in domo fua, quæ domus fumus nos, veruntamen & hæc mundi fabrica nihilominus quædam domus Dei eft, quam tanta creaturarũ diuerfitas tanquã familia eius inhabitat. Dãt illi & gloriã, videlicet vt etiã pro tali factura glorietur, & dicat: Ego Dñs creans cęlos, & formans terram. Et in Efaia: Quis menfus eft pugillo aquas, & cælos palma ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terrę, & librauit in pondere montes, & colles in ftatera? Et his fimilia. Dant ei & poteftatem, cùm videlicet cunctis euanefcentibus mundi huius poteftatibus, folus qui fedet in throno, & agnus poteftatem creaturę fuę obtineat, quemadmodum Danieli oftenfum eft vifione clarifsima. Et vidi (inquit) quoniam interfecta eft beftia, periiffet corpus eius, & traditum effet igni ad comburendum, aliarum quoque beftiarum ablata effet poteftas, & tempora vitæ conftituta effent, eis vfque ad tempus & tempus. Afpiciebam ergo in vifu noctis, & ecce cum nubibus cæli filius hominis veniebat, & vfque ad antiquum dierum peruenit, & in confpectu eius obtulerũt eum, & dedit ei poteftatem, & honorẽ, & regnũ: & omnes populi, tribus & linguæ ipfi feruient. Poteftas eius poteftas ęterna, quę non auferetur, & regnum eius quod non corrũpetur. Hanc poteftatem dat illi etiam creatura quæ eft fub terra. i. infernali carcere inclufa, veruntamẽ nõ voluntaria cõfefsiõe, fed coacta concefsione. Nam & ipfi maligni fpiritus, volẽtes nolentes, fedentis in throno & agni poteftatem confitebuntur. [Et quatuor animalia dicebant: Amen.] Amen verè, fiue fideliter interpretatur. Amen ergo dicere, eft verum teftimonium confirmare. Dicunt hic, & faciunt quatuor animalia. i. quatuor Euangelia, cõfirmant, quòd agno æquè vt fedenti in throno, quòd filio Iefu Chrifto æquè vt patri Deo, benedictionem, & honorem, & gloriam, & poteftatem, fuo modo afferat vel teftetur omnis creatura. Quarrum tamen animal fimile aquilę volanti, quod eft hic ipfe Ioannes, manifeftius hic amen dicit, fcribendo, quia omnia per ipfum facta funt, & fine ipfo factum eft nihil. [Et viginti quatuor feniores ceciderunt in facies fuas, & adorauerunt viuentem in fecula feculorum.] Finis vel confummatio teftimoniorum omnium, adoratio eft perfeuerans in ęternum, cuius videlicet adorationis viginti quatuor feniores, id eft, omnes ecclefiæ, fiue ecclefiarum pręlati, & iudices, fic dignè agunt principatum, ficut teftificationes exercuerunt magifterium. [Et vidi, cùm aperuiffet agnus vnum de feptem figillis, & audiui vnum de quatuor animalibus, dicens, tanquam vocem tonitrui: Veni & vide.] Supra compendio dixerat, agnum aperuiffe librum, nunc verò eiufdem libri apertionem ordine digerit per fingulorum figillorum folutionem. Iam autem & nos fupra diximus, feptem libri fignacula, feptem effe (quæ claufa in fcripturis continebantur) eiufdem agni Iefu Chrifti myfteria, fcilicet eius incarnationem, pafsionem, refurrectionem, afcenfionem, fpiritus fancti effufionem, gentium, derelicta Iudęa, vocationem, iudicium vltimum, & feculi confummationẽ. Cùm ergo Chriftus Iefus qui in forma Dei erat, femetipfum exinaniuit, formam ferui accipiens, & in fimilitudine hominum factus eft: tunc vtique agnus vnum de feptem figillis aperuit. Quandam enim partem fcripturarum, quarum omnis intentio circa iam dicta verfatur myfteria, tunc adimpleuit. Exempli gratia: In fole pofuit tabernaculum fuum, & ipfe tanquam fponfus procedens de thalamo fuo. Item: Speciofus forma prę filiis hominum, diffufa eft gratia in labiis tuis. Ac deinceps: Dilexifti iuftitiam, & odifti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitię prę confortibus tuis. Et alibi. Homo natus eft in ea, & ipfe fundauit eam altifsimus. Et in Efaia: Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel. Hæc & cætera huiufmodi tunc adimpleuit Iefus Chriftus, quando formam ferui accepit, qui erat in forma Dei. Oportet autem eum, qui talium dictorum fibi fignaculum folui, id eft, intelligentiam cupit aperiri, prius habere meritum fidei.

Sequitur

Marginalia: Cur primo dãt benedictionẽ — Gen.1 — Heb.3 — Efa.40 — Dan.7 — Qualis cõfefsio dæmonum. — CA. VI. — Phil.2 — Pfal.44 — Pfal.86. — Efa.7 — Phil.2

Sequitur ergo: Et audiui vnum de quatuor animalibus, dicens, tanquam vocem tonitrui magni: Veni & vide. Nam veni & vide, hoc est, primum crede, & sic demum intellige. Porrò animal hoc vnum de quatuor ipsa est facies hominis. i. incarnatio eiusdē Christi filii Dei. Principaliter nanque, vt superius iam dictum est, quatuor animalia, quatuor maxima sunt Christi sacramenta, quę nullo Christiano nescire liceat. f. incarnatio, passio, resurrectio, & ascensio: secundariè verò ipsi qui quatuor scripserunt Euangelia. Vnum itaque vel primum ex quatuor animalibus, incarnatio Christi est, cuius videlicet incarnationis voces toties audimus, quoties eadem incarnatio nobis in ecclesia prædicatur. Auditur autem vox tanquam tonitrui, quia videlicet non sicut probrosa vanitas susurrat in angulis, sed palam omni mundo prędicari amat plenitudo partus virginalis, ita vt meritò compararetur tonantibus cælis, iuxta illud Dauidicum: Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. [Et vidi, & ecce equus albus, & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona, & exiuit vincens, vt vinceret.] Et vidi. i. intellexi. Et reuera omnis qui venit. i. qui fideliter credit, ipse intelligit incarnationis Christi mysterium sic esse velut equum, & sedentem super illum, intelligit non hominem tantum, aut Deum tantum, sed hominem simul & habitantem in homine Deū, hominem Deo, vel Deum homini in vnitate personæ coniunctum. Nam quomodo equum & super eum sedentem hominem, vnum equitem dicimus, sic hominem hunc & inhabitantem Deum, vnum confitemur Christum. Attamen Deus huic homini multo coniunctior est, quàm equo homo qui illi insidet, quia homo ex equo descendit, ab homine isto Deus, qui illum assumpsit, nunquam discedit. Semel tantum caro mortua in sepulchro iacuit, sed ab anima diuinitas nunquam discessit. Resurrexit caro, anima resumpta cum virtute diuinitatis, & deinceps tam caro quàm anima cum verbo permanet vnus Christus indiuisibilis.

Animal hoc facies hominis est. i. incarnatio.

Equus iste & sessor eius est ipse Christ. Deus & homo.

Itaque equum album & eum qui sedebat super eum, vnum intelligimus Christum, & hūc equum illud esse iumentum, de quo in illa parabola, de homine qui inciderat in latrones sic dictum est: Et appropians, videlicet Samaritanus, alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum, & imponens illum in iumentum suum, duxit in stabulum. Samaritanum illum sedentem super iumentum suum, vnum intelligimus Deum, & hominem Christum. Qui profectò vulneratum hominem super iumentum suum imposuit, quia peccata generis humani ipse in corpore suo pertulit. Et rectè hic equus albus dicitur, quia quod certum tenet fides catholica, hic homo de spiritu sancto conceptus, sine peccato de virgine est natus. Solus iste est, qui non in iniquitatibus conceptus est, quem non in peccatis mater sua concepit, in peccatis videlicet præuaricationis Adæ, in quo omnes peccauerunt (vt Apostolus ait) sed non iste, quem (vt iam dictum est) de spiritu sancto virgo concepit. [Et qui sedebat super illum, habebat arcum.] Arcum habebat, ipse enim est vir sagittarius, de quo in Iob contra Behemoth dicitur: Non fugabit eum vir sagittarius. f. de perfidorum cordibus, qui nullis futuri iudicii comminationibus acquiescunt, vt conuertantur. Arcus quippe de longinquo feriens, iudicium significat, quod nondum est, sed in extremum differtur diem. Hunc iudicii arcum ille habebat, quia iudicium omne, siue potestatem faciendi iudicium, pater illi dabat, & illud facturus, pœnitentiam prius prædicare, & peccatorum remissionem dare veniebat. [Et data est illi corona]. i. sancta in duodecim apostolis Ecclesia primitiua. Vnde est illud in psal. Posuisti in capite eius coronam. Nam in capite eius coronam de lapide pretioso posuisti, hoc est, in initio prædicationis eius chorum apostolorum, qui vtique secundum fidem lapides viui, lapides sunt pretiosi, tu pater illi dedisti. Vnde dicit: Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi. Tui erant, & mihi eos dedisti. [Et exiuit vincens vt vinceret] Exiuit videlicet anno suo incipiente tricesimo baptizatus ad prædicandum, atque in ipso exitu suo vicit tentatorem diabolum. Statim quippe à spiritu sancto ductus in desertum, cùm ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & postea esuriret, in tribus tentationibus (vt legimus) tentatorem vicit, à quo primus homo tentatus & victus fuit. Itaque exiuit vincens, ob hoc vt vinceret. i. ob hoc tentationes suas vicit, vt nostras in quibus victi fueramus, tentationes superaret. Vnde & Apostolus: In eo enim in quo passus est ipse tentatus, potens est & eis qui tentantur auxiliari Itaq; sic exiuit, sic nascendo & viuendo peccato caruit, & omnia tentamina vicit, vt ad mala nostra vincenda tota properaret intentione charitatis. [Et cùm aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal, dicens: Veni & vide.] Quando Christus Iesus humiliauit semetipsum factus obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis, magnum vtique sigillum libri agnus aperuit. Plurimam quippe partem scripturarum eadem sua passione adimpleuit, & intelligibilem fecit. Exempli gratia: Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Itē: Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum. Ac deinceps: Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est, & ipse multorum peccata tulit, & pro transgressoribus exorauit. Et in psalmo: Foderunt manus meas, & pedes meos. Item: Diuiserunt sibi vestimēta mea, & super vestē meam miserunt sortem. Hæc & alia quàm plurima de prophetis & de psalmis, plurima

Luc. 10
Esa. 53.
Psal. 50
Rom. 5
Iob. 40.
Ioan. 5.
Psal. 20.
Ioan. 17.
Mat. 4
Heb. 2.
Phili. 2.
Esai. 53.
Psal. 21

rima atque magnifica dicta vel decreta sanctæ ac mysticæ legis sub hoc secundo sigillo clausa tenebātur, quod tunc agnus iste soluit, quādo Christus Iesus agonizans in patibulū crucis ascendit, & spiritu tradito, mortuus in sepulchro quieuit. Audiui, inquit, secundum animal, dicens: veni & vide. Secundum animal, id est, facies vituli, ipsa est passio Dñi, cuius vocem toties audimus, quoties ipsa nobis annunciatur, maximè autem quando baptizamur, & quando sacramentum corporis & sanguinis eius celebramus aut percipimus. Quicunque enim baptizati sumus in Christo Iesu (ait Apostolus) in morte ipsius baptizati sumus, & quotiescunque manducamus panem hunc, & calicem bibimus, mortem Domini annunciamus. Venimus & videmus, id est, credimus & intelligimus. [Et exiuit alius equus rufus, & qui sedebat super eum, datum est ei, vt sumeret pacem de terra.] Equus rufus ciuitatis diaboli, ciuitatis babyloniæ est populus sanguinolentus, & sessor atque agitator eius diabolus est. Apud Zachariam quidem legimus equum Dñi roseum, sed equus ille non alius est, quàm is qui supra visus est equus albus. Ille nanq; & propria munditia albus est, & proprio sanguine est roseus, propter quod in Canticis dicitur: Dilectus meus candidus & rubicundus, hic autem sanguine alieno, sanguine sanctorum, quem effudit, rufus est. Hic equus exiuit, in iam dicta passione Domini, iam dudum rufus omni sanguine iusto, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, & tunc exiuit, vt impleret mensuram homicidiorum suorum, iunctis sibi gentilibus, & Pontio Pilato, ad occidendum Dominum. Diabolus enim sedebat super eum. Et datum est ei, vt sumeret pacem de terra, vt auferret pacem de subdita sibi generatione terrena, ita vt inuicem interficiant. Hoc illi datum, id est, permissum est suadenti Iudæis, quorum vtique sessor erat, & quos agitabat, quatenus seditiosum Barabam sibi dimitti, Iesum verò postularent crucifigi. Hoc nanque agendo, pacem de terra sumpsit. i. absumpsit. Nunquam enim extunc pax fuit genti illi, iusto videlicet iudicio, vt qui peremerant principem pacis, seditiones hæreditarent Barabę, quem sibi petierant dimitti. Et ideo pacem sumere de terra, datum est ei, [vt inuicem interficiant] quod quàm verum sit, plenius videt atque miratur, quisquis illud tam mirabile quàm miserabile Hierosolymorum excidiū sub Tito & Vespasiano factum legit, cuius videlicet excidii nos adhuc in solutione sexti sigilli meminisse oportebit. [Et datus est ei gladius magnus.] Gladius magnus, magna & longa persecutio intelligitur, quem videlicet persecutionis gladium eques ille malignus à Christo vsq; ad nouissimos electos eius tanquam à capite magni corporis vsque ad pedes eius ducere permittitur. Verum de hoc plenius suo loco dicendum erit, vbi de sanguine sanctorum ebria demonstratur Babylon meretrix. [Et cùm aperuisset sigillum tertium, audiui tertium animal, dicens: Veni & vide.] Qua die resurrexit Christus Iesus à mortuis, & stans in medio discipulorum suorum, dixit eis, pax vobis, accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: nimirum agnus tertium libri sigillum aperuit, quia magna scripturarum præconia, quæ de ipso erant, adimpleuit. Exempli gratia: Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi, ascendisti: Requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eum? Et illud in Osee: Ero mors tua ò mors, morsus tuus ero inferne. Et in Psalmo: Iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi. item: Exurrexi, & adhuc sum tecum. Hæc & his similia dum adimpleuit, & intelligibilia fecit Christus resurgendo ex mortuis, tunc (vt iam dictum est) agnus tertium sigillum aperuit. Porrò, tertium animal, siue vnius animalis tertia facies, ipsa resurrectio est, cuius vocem toties audimus, dicentis: Veni, & vide, quoties eiusdem resurrectionis gloria prædicatur nobis ore gratulantis ecclesiæ. [Et ecce equus niger, & qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua,] Equus niger, falsorum fratrum caterua est, quales prior Dominus contribules suos Iudęos perpessus est, vnum se patrem habere Deum gloriantes. Equus iste niger cum sessore suo diabolo tunc apparuit, stateram habens in manu sua, quando primum hæc ipsa resurrectio Iesu Christi falsis fratribus illis est nunciata. Sic enim Matthæus narrat: Ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt principibus sacerdotum, omnia quæ facta fuerant. Et congregati cum senioribus consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Et si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et diuulgatum est verbum istud apud Iudæos, vsque in hodiernum diem. Itaque qui supra nigrum sedebat equum, stateram habebat in manu sua, quia diabolus mendax, falsos & mendaces agitans, egit vti ad negandam, & dissimulandam Christi resurrectionem, mendacium compararent appensa pecunia. Non tunc data est illi statera, sed habebat (inquit) stateram in manu sua, iam enim similiter fecerat, quādo Iudas falsorū fratrū vnus vel notissimus, pecuniā ab eis ob traditionem sanguinis innocētis. s. triginta argenteos acceperat. Vnde & dicitur huic: [Bilibris tritici denario, & tres bilibres ordei denario, & vinum & oleum ne læseris.] Computemus libras, quantæ contingant triginta argenteis siue denariis, videlicet ita vt octo libræ binis semper supputētur denariis iuxta

Marginal references: Rom. 6. (beside "mentum corporis…"); 1. Cor. 11 (beside "mus in Christo…"); Zach. 1 (beside "pulus sanguinolentus…"); Cant. 5 (beside "Ille nanq;…"); Mat. 23. (beside "tunc exiuit…"); Mat. 27 (beside "quos agitabat…"); Ioan. 20 (beside "tionis gladium…"); Gen. 49 (beside "dicendum erit…"); Osee. 13 (beside "leæna…"); Psal. 67. (beside "Et in Psalmo…"); Psal. 138. (beside "adhuc sum tecum…"); Mat. 28. (beside "rectio Iesu Christi…")

riis iuxta præsentem traditionem, qua dicitur, bilibris tritici denario, & tres bilibres ordei denario, & fiunt insimul libræ centum viginti. Tot autem erant in initio credentes, quos ille venditione sua redemptos, Christus in hoc mundo superstites reliquit, sicut in Actibus Apostolorũ Lucas dicit: Erat aũt turba hominum simul ferè centum viginti. Dicatur ergo huic, stateram in manu sua habenti: Bilibris tritici denario, & tres bilibres ordei denario, & vinum & oleum ne læseris. Quod est dicere: Et si multitudinem Iudæorum infidelium lædis, diuulgato mendacio, quod pecunia copiosa coemisti, ne tamen vsquequaque glorieris, quia nequaquam eos qui ad me pertinent lędere conceditur tibi, quos venditus ego redemi, quorum licet nunc numerus paruus sit, omnes tamen idem numerus significat, qui per verbum eorũ sunt credituri, fidemque habituri sanctę trinitatis. Nam iuxta prędatum numerum triginta argenteorum, cum bilibris tritici denario, & tres bilibres ordei vęneunt denario, fiunt simul tritici librę triginta, ordei verò librę ter triginta, id est, nonaginta, & in omnibus his numerus ternarius fidem sanctę trinitatis exprimens, latè coruscat. Simul verò triginta & nonaginta centum viginti faciunt, qui numerus (vt iam dictum est) initio credentium fuit. Et imparis quidem meriti fuerunt, quemadmodum triticum & ordeum in cōmodis agricolæ non eiusdem momenti sunt, veruntamen omnes de vno grano frumenti, quod cecidit in terram, & mortuum fuit fructificando succreuerunt, & eandem (vt iam dictum est) trinitatis fidem tenuerunt, & prædicauerunt. Quicquid fiat, quicquid facias de fratribus illis pro sua falsitate nigris, istos lędere, istos in errorem vel mendacium abducere non conceditur tibi. Vinum quoque & oleum, vt lędere possis, non tibi conceditur. Quod vinũ & quod oleũ? Profectò geminum sancti spiritus datum. Primum quippe sancti spiritus datũ rectè dicitur oleum, quia sic primum datus est, vt esset remissio peccatorum, dicente ipso qui dedit ipsa die qua resurrexit à mortuis. Accipite spiritum sanctũ, quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis. Secundum verò datum rectè dicitur vinum, quia nimirum secundo sic datus est spiritus sanctus, vt esset fortitudo credentium, vt credentes faceret verbosos & constantes ad prędicandum, ita vt dicerent aliqui, quia musto pleni sunt isti. Igitur ò niger agitator equi nigri, qui stateram in manu baiulas, negotiare quantum vis, & appensa pecunia copiosa effice, vt publicè dicatur, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus, dummodo efficere non possis, quin in veritate permaneant isti centum viginti, geminum accipientes donum spiritus sancti, vnde fiat vt non euacuetur propositum Dei, vt non obscuretur, vel abscondatur gloria resurgentis Christi. [Et cùm aperuisset sigillum quartum, audiui vocem quarti animalis dicentis: Veni & vide.] Quando Christus astantibus Apostolis ascendit in cælum, & sedet à dextris Dei, vt Marcus ait, & sicut Lucas quoque testatur, videntibus illis, eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum, tunc vtiq; quartum libri sigillum agnus aperuit, partem enim scripturarum, quibus istud sacramentum quartum continebatur, adimpleuit. Exempli gratia: Ascendit Deus in iubilatione, & Dñs in voce tubæ. In iubilatione videlicet eorundem apostolorum, quibus videntibus eleuatus est, nam ipsi adorantes, inquit Lucas, regresi sunt in Hierusalem cum gaudio magno: in voce autem tubæ, id est, cum testificatione pronunciationis angelicæ, qua dictum est, sic veniet, subauditur ad iudicandum, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Item: Dixit Dñs dño meo, sede à dextris meis, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Et alibi: Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatem, siue vt alia editio habet, Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem. Hæc & his similia dum adimpleuit, dum idem qui descenderat ipse super omnes cælos ascendit, tunc (vt iam dictum est) quartum libri sigillum agnus aperuit. Sed aduersus hunc sedentem ad illam dexteram maiestatis in excelsis, sæuit inuidia diaboli, per hæreticorum blasphemantium ora rabida, derogans in cælo regnanti, cui per linguas manusque Iudæorum atque Gentilium, contumelias irrogauerat in terra patienti. Auditur vox quarti animalis dicentis: Veni & vide. Illi autem nolunt venire & videre, sed econtra stare & inuidere. Toties nanque hoc animal auditur, quoties eadem ascensio Christi, siue consessus eius ad dexteram patris ore confitentis Ecclesiæ prædicatur. Sed inuidet hæreticus Arrius, dicens quia minor est patre filius. Sequitur ergo: [Ecce equus pallidus, & qui sedebat desuper, nomen illi Mors, & infernus sequebatur eũ.] Denique pallidus equus hæreticorum est furor liuidus & inuidus, quorum insania tanta est, vt eos audiens rectè pro Christo glorificato illud Sapientis dicas: Gloriam semper sequitur inuidia. Vident quidem, sed inuident, iuxta illud: Peccator videbit & irascetur. Vident, quia qui sedet ad dexteram patris, filius Dei dicitur, & est Deus, eidem patri coæqualis, & consempiternus. Legunt enim & audiunt scripturas, quibus hoc adstruitur, & dicere nõ audent, quia metiuntur. Aequalitati tamen derogãt, quamuis Deum fateantur. Quare? Quia quod Deus est, inquiunt, hoc ei pater donauit, quemadmodum Apostolus dicit: Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Non quærunt, cui donauit, vtrum homini, an Deo. Quando enim donauerit, euidenter apparet: Humiliauit semetipsum (inquit) vsque ad mortem,

mortem

Act. 1. Ioan. 12. Vinũ & oleum dona spiritus sancti. Ioan. 20. Acto. 2. Mat. 28. Mar. vl. Acto. 1. Psal. 46. Act. 1. Psal. 109. Psal. 67. Ioan. 3. Psal. 111. Phil. 2.

mortem autem crucis. Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, quia factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Nunquid antequam hoc fieret, non erat altus Dei filius, Dei verbum, Deus apud Deum, sed posteaquam propter hoc exaltatus est, quia factus est obediens vsque ad mortem crucis, tunc cœpit altus esse Dei filius vnicus Dei Deus, tunc cœpit habere nomen quod est super omne nomen? Quis hoc insipientissimus diceret? Hoc ergo illi donatum est, vt homini, secundum quem filius factus est obediens vsque ad mortẽ crucis, quod iam habebat idem ipse Dei filius Deus, Deo natus æqualis. Verùm de his à catholicis patribus contra illum pallidum diaboli equum sufficienter disputatum est. Rectè ergo de equo illo dicitur: [Et qui sedebat desuper, nomen illi mors & infernus sequebatur eum.] Quia videlicet inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Ipse quoque diabolus & ministri eius μετωνυμικῶς mors & infernus dicti sunt, eo quòd multis mortis causa & infernorum sint. Potest & simpliciter accipi, quòd hic spiritaliter mortuos, ibi pœna sequatur æterna. [Et data est ei potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & bestijs terræ.] Ecce Arrij vesania de Alexandria nascens, ad Gallicum vsque peruenit Oceanum, non fame tantum verbi Dei, sed & gladio corporali bestialiter pios insequens. Amplius autem ad sensum & hoc proficit, vt quatuor partes terrę ipsas intelligamus, quas & hic præsens scriptura numerat, dicendo: Interficere gladio, fame, morte, & bestijs terræ: & in propheta Ezechiele sua quatuor iudicia pessima dominus ipse nuncupat. Quòd & si quatuor, inquit, iudicia mea pessima, gladium & famem, & bestias malas, & pestilentiam, misero in Hierusalem, vt interficiam de ea hominem & pecus, tamen relinquetur in ea saluatio educentium filios & filias. Istæ sunt nanque partes terræ, id est, portiones mentis terrenæ. Solet enim pars pro portione poni vsu sacræ scripturæ, aliàs singulariter, aliàs pluraliter. Singulariter, vt illic: Ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorũ. Pluraliter verò, vt illic: Tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. Itaque super quatuor partes terræ, id est, super quatuor iudicia illa pessima, quæ sunt portiones siue retributiones mentis terrenæ, data est huic equo pallido, id est, furori hæretico potestas, vt gladio, fame, morte, & bestijs terræ interficiat.

Sapię.2
Quatuor iudicia Dei pessima.
Ezec.14
Pars aliquando pro portione.
Psal.10
Psal.62

Notandum verò, quòd de quatuor iudicijs istis pessimis, vnum tantummodo hic nomine cõmutatum est, scilicet pestilentia, pro quo nomine speciali generale nomen quod est mors positũ est. Et rectè, quia videlicet furor humanus eò nunquam pertinget, vt super pestilentiam, id est, creandi pestilentiam potestatẽ habeat, quomodo dominus Deus, cuius in persona dicit propheta: Ego dominus faciens pacem & creans malum, id est, afflictionem, cuius quatuor partes sunt ista quatuor iudicia pessima, gladius, fames, pestilentia, & malæ bestiæ. Sed nec famem creandi potestatem habet, nisi quòd panẽ auferendo fame quempiam necare potest. Quod cum facit, nihilominus tamen verum est quod scriptura dicit, Non interficiet dominus fame animã iusti. Aliud nanque est, quòd persecutor concluso iusto panẽ subtrahit, quod sæpè factum est: aliud, quòd iusto bene seruienti, verbi gratia, bene euangelizanti panis deest, eumque interficit fames, Deo nusquam porrigente vnde reficiatur, quod nunquam accidisse scriptura vlla refert. Nihilominus malas bestias creare furor hæreticus non potest, sed tantùm bestijs obijcere, atque ita interficere fidelis animæ corpus potest. Gladium materialem vel quodcunque instrumentum mortis ferreum formare, & in eo interficere potest, ipsam autem materiam creare non potest. Sola ex illis quatuor pestilentia est, quam solus Deus & creare, & in ea interficere potest: atque idcirco rectè pro pestilentia nomen, vt iam dictum est, generale, scilicet mors, hic positum est: multos continens vel significans mortium modos, quicunque esse vel excogitari possunt, præter gladij, famis, & malarum bestiarum mortes. [Et cum aperuisset sigillum quintum, vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant, & clamabant voce magna, dicentes: Vsquequo domine sanctus & verus, non iudicas & vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?] Quando is qui ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, mittendo apostolis spiritum sanctum, spiritum veritatis, qui illos induceret in omnem veritatem, tunc profectò agnus quintum libri sigillum aperuit. Quædam enim non parua scripturarum præconia quæ de ipso erant, tunc adimpleuit. Exempli gratia: Et erit in die illa, dicit dominus, effundam super domum Dauid, & super habitatores Hierusalem, spiritum gratiæ & precum. Item: Et erit post hæc, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ. Senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt, &c. Horum nanque & similium doctorum eatenus clausum mysterium ita nunc apertum est, vt Petrus diceret: Viri Iudæi & qui habitatis Hierusalem vniuersi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia. Sed hoc est quod dictum est per prophetam Iohel: Et erit in nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem: & cætera vsque ad id quod ait: Et erit omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Aperto autem sigillo hoc, Vidi, inquit, subtus altare, animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium

Mors hic pro pestilentia ponitur.
Esa.45
Prou.10
Zach.12
Iohel.2
Acto.2
Animæ interfectorum

martyr: monium quod habebant, & clamabant voce magna, dicentes: Vsquequo domine sanctus & clamantes pro vindicta. verus, non iudicas & vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Animæ istæ siue interfecti isti, iudicium & vindictam reposcentes sanguinis sui, omnes illi sunt quos occiderunt homidæ sectatores Ca..., quos clamantes oportebat exaudiri, sicut prædixerat dominus Matt.23 pessimæ generationi illi: Ecce, inquit, ego mittam ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariç filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Omnes istas animas, omnes istos interfectos vidi, inquit, clamantes, scilicet vt venirent hæc omnia super generationem istam. Quare? Quia videlicet implebant mensuram patrum suorum, prophetas illos, sapientes illos & scribas, quos illo die spiritus sanctus impleuerat, occidendo, crucifigendo, flagellando in synagogis suis, & persequendo de ciuitate in ciui- subtus. tatem. Quare autem *sub altare Dei clamare vel interfecti esse videntur? Videlicet quia primus eorum Abel propter sacrificium Deo placitum ab inuidente fratre occisus est, & omnes qui à sanguine illius iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occiderunt inter tem- & altare, interfecti sunt, propter eandem fidem siue verbum atque testimonium passi sunt, & ita sub testamento Dei tanquam sub ara reconditi clamant voce magna, sicut de illo primo di- Gene.4 ctum est: Ecce vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Magna autem vox siue magnus clamor, magnum est desiderium eorum quç dominum facere velle norunt. Nec enim fas est credere, animas illas contra Dei nutum quicquam cupere, cum eorum desideria ex ipsius pendeant voluntate. Clamantes ergo & iudicium & vindictam requirentes, rectè, vt fieri solet, in cunctis solennibus orationibus siue postulationibus à laude incipiunt, appellando sanctum & verum. Et pulchrè nimis compellatur nominibus istis, vt per ipsa commoueatur, quia debitor est san- Iudæi gẽs terrena. ctus in suis factis, de factis aliorum facere veritatem iudicij. Dicendo autem de his qui habitãt in terra, grauiter Iudaici criminis exprimit summam. Iudæi nanq; quia toti habitabant in terra, quia terræ inhærebant, quia cælestia non quærentes, tantummodo terrena depressis animis intuebantur & cupiebant: idcirco sanctos interfecerunt propter verbum Dei, & propter testimonium quod cælesti regno Dei perhibebant, non probantes, imo redarguentes illorum cupiditatem terrenam. Ipsum quoque dominum propter eiusdem terrenæ habitationis causam fictam Ioan.11 interfecerunt. Dixerunt enim: Si dimittimus eum sic, venient Romani & tollent nostrum & lo- Psal.34 cum & gentem. Vnde culpans eos spiritus sanctus per Psalmistam: Et in iracundia, inquit, terræ Gene.4 loquentes, dolos cogitabant. Talium pater atque exemplum fuit ille Cain, qui primus sanguinem iustum fudit, primusq; ciuitatem ædificans atq; dedicans ex nomine filij sui, vagus à Deo & profugus habitabat in terra. Quod enim iudicium vel qualis est vindicta, quam istæ animç magna voce clamantes exposcere visæ sunt, nisi vt secundum exemplum illius Cain, Iudæi à facie Dei eiecti atq; absconditi, vagi & profugi, sicut patet hodie, essent super terram? Dixerat enim Psal.58 ipse Christus in Psalmo: Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei. Sed quid? Disperge illos in virtute tua, inquit. Valet enim populis ad re- commemorationem. tinendam *memoriam Christi: id quod Iudæi non omnino occisi, sed cũ libris suis eundem Christum testificantibus, per omnes gentes dispersi sunt. Hoc itaque voce magna clamabant ad illum iudicem siue vindicem sanctum & verum, vt eos de terra & ciuitate illa iam eijceret, & cadere in ore gladij atque captiuos duci faceret in omnes gentes. Sicut tunc illis ipse terribili præfigurauit signo, quando fecit quasi flagellum de funiculis, & omnes eiecit de templo, dicens illis post hæc inter cætera: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Longum quippe de funi- Ioan.2 Matt.23 culis flagellum, longum significauit, quo constricti erant, funiculum peccatorũ, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ, inquit, filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. De quo cum fuerit filius Ioiadæ, quæritur, quare Barachiæ dicatur filius & non Ioiadæ. Barachias, in lingua nostra benedictus domini dicitur, & sacerdotis Ioiadç iustitia Hebræo nomine demonstratur. Sed iterum quæritur, cur vsq; ad illum Zachariam vel illius Zachariç sanguinem dixerit aut dicere debuerit. Sanguis nanq; illius Zachariæ non finis, sed ferè principium fuit sanguinis iusti, quẽ illa Hierusalem fudit, vel qui in ea vel in circuitu eius fusus est. Illum Zachariam lapidauerunt ad imperium regis Ioas, cæteros aũt nõ paucos deinde reges & principes Iudç 4.Re.21 interfecerunt, prçcipuè Manasses, de quo scriptura refert, quia suũ quoq; filium traduxit per ignẽ, 2.Par.23 & sanguinem innoxium fudit multum nimis, donec impleret Hierusalem vsq; ad os. Verùm vt de illis & sequentibus taceam, & ad euangelica tempora, quando hæc dicebantur, perueniam, sanguis sanctorum innocentum, sanguis sancti Ioannis Baptistæ, sanguis ipsius domini, de quo dixerunt, sanguis eius super nos & super filios nostros: sanguis istorum prophetarum, & sapien- Matt.27 Matt.23 tum, & scribarum, de quibus dicebat: Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis & crucifigetis, & cætera: nonne maximè debuerat venire super eos? Consideremus ergo quod ait vsq; ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum

plum & altare, ne forte euangelica prophetia sit de Iacobo iusto fratre ipsius domini. Nam praeter nomen Zachariae caetera cuncta conueniunt huic. Potest autem propter similitudinem causae vel mortis suae rectissimè Zacharias dici, quomodo item propter similitudinem causae idem dominus noster Ioannem Baptistam Heliam nuncupauit. Hoc admisso nihil est quod repugnet, nam & filius Barachiae vicinius dicitur iste quàm ille, qui fuit filius Ioiadae. Barachias nanque benedictus domini interpretatur. Iste autem & huius Iacobi & caeterorum apostolorū pater Christus dominus, in hoc eodē euāgelij loco benedictū domini sese nuncupari voluit, dicens eis: Dico enim vobis, non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine domini. Hoc sine dubio non sine autoritate scripturae vult aut voluit, de qua & paulò ante pueri assumpserant vt dicerent: Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini. Versus nanque est psalmi centesimi septimi decimi. Et vide quanta secundum locum quoque similitudo mortis, & illius quem primum ex prophetis illa ciuitas occidit, & huius post quem nullum eidem ciuitati occidere licuit, vt merito vterque, vno Zachariae nomine consignificati, debeant intelligi. De illo sic est scriptum: Spiritus itaque domini induit Zachariam filium Ioiadae sacerdotem, & stetit in conspectu populi, & dixit eis: Haec dicit dominus: Quare transgredimini praeceptum domini, quod vobis non proderit, sed dereliquistis dominum vt derelinquat vos? Qui congregati aduersus eum miserunt lapides iuxta regis imperium in atrijs domus domini. De isto autē ita refert Iosephus: Ananus, inquit, pontifex adolescens Anani filius de genere sacerdotali, accepta occasione cōcilium cōgregauit, & compellens publicè Iacobū vt Christum Dei filium denegaret, contradicentem lapidari iussit. Qui cum praecipitatus de pinna templi cōfractis cruribus adhuc semianimis, tollens manus ad caelum diceret: Domine ignosce eis, quod enim faciunt nesciunt: fullonis fuste quo vda vestimenta extorqueri solent, in cerebro percussus, interijt. Tradit idem Iosephus, tantae eum sanctitatis fuisse & celebritatis in populo, vt propter eius necem creditū sit subuersam Hierosolymam. Sufficiens ergo similitudo est, vt rectè sic iste dicatur Zacharias, quomodo Ioannes dicitur Helias. Vterque etiam secundum nomen Zachariae, quod interpretatur memor domini, in ipso mortis articulo memor fuit domini, nisi quòd ille secūdum austeritatem legis cum moreretur ait, videat Deus & requirat: iste autem secundum dulcedinē euangelij, domine, inquit, ignosce eis, quod enim faciunt nesciunt. Iustus quidem vterque etiam in his verbis extremis, sed differenter, videlicet pro ratione vel qualitate vtriusque temporis legalis & euangelici. Quòd si cui fortè haec displicent, dicat ipse si potest, cum in diuersis diuersa legantur, vt beatus Hieronymus ait, quis Zacharias ille sit, cuius & pater propriè Barachias dictus fuerit, & ipse inter tēplum & altare occisus sit, & in eo sanguis iustus, qui super Iudaeos venit, terminari debuerit. Nos iam sequentia videamus. [Et datae sunt illis singulae stolae albae, & dictum est illis vt requiescerent, tempus adhuc modicum, donec impleantur conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt sicut & illi.] Stolae interfectis illis siue animabus interfectorum, quia indigebant, datae sunt: nudi quippe fuerant, nuditate quam omnibus posteris suis primi parentes nostri reliquerant, de quibus scriptum est: Cumque cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Sed nunquid verbum Dei & testimonium quod habebant, propter quod & interfecti fuerant, stola illis siue amictus non erat? Si verbum, aut nomen siue cultus Dei, vestis aut stola animae non esset, nequaquam scriptura diceret: Videns ergo Moses populum quod nudatus esset, spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum constituerat. Cum ergo cultus Dei, verbum Dei, stola sit animae, istae autem animae propter verbum Dei & propter testimonium quod habebant fuerint passae, quid est, quòd quasi adhuc nudae essent, datae dicuntur eis singulae stolae albae. Sed notandum, quòd non dictum sit tantummodo, datae sunt illis stolae, sed stolae albae: Nam stolas quidem habebant, id est, illam propter quam interfecti fuerant verbi Dei siue testimonij iustitiam, sed illae stolae nondum albae erant. Nisi lauarentur in sanguine Christi, candidae esse non poterant. Testatur vnus ex illis Esaias, qui sine dubio verbum Dei, & testimonium habuit propter quod & interfectus fuit: nam serratum quoque illum à Manasse autumant Iudaei. Facti sumus vt immundi omnes nos, quasi pannus menstruatae omnes iustitiae nostrae. Et Dauid: Asperges me, inquit, hyssopo & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor. Et Zacharias: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutione peccatoris & menstruatae. Nihil immundius menstruata, quae quicquid attigerit, secundum legem immundum facit. Et huic comparandae erant omnes, vt ipsi testantur, ipsorum iustitiae videlicet, nisi eius, in quem credebant & quem expectabant, abluerentur Christi sanguine. Ergo stolas quidem iam habebant, sed stolae ipsae albae nondum fuerant. Proinde quod dictum est, & datae sunt illis singulae stolae albae, sic intelligendum est ac si diceretur, & datum est illis, vt stolae eorum essent albae, quanquam & ipsae stolae, id est, qualescunque eorum iustitiae non ab ipsis essent, sed à Deo fuissent datae. Et idcirco cum legimus hic, & datae sunt illis singulae stolae albae, vt intelligamus id esse ac si diceretur, & stolae illorum factae sunt albae, simul meminisse debemus,

Matt. 11
Matt. 13
2. Paral. 24.
Ioseph9 de morte Iacobi li. 20. Antiq. cap. 7.
Iacobus dicitur Zacharias, sicut Ioannes Helias.
Gene. 3
Esa. 64
Psal. 50
Zach. 13

Infra.7 quod postmodum de his & conseruis eorum scriptum est: Hi sunt qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Inter hæc animaduertere perpulchrum est, quia illis quidem iam mortuis, stolæ illorum dealbatæ sunt in sanguine agni, qua hora idem agnus suum in cruce sanguinem fudit: istis autem conseruis & fratribus eorum, qui post illam passionem Christi, vel post aduentum spiritus sancti, ad eandem fidem ingrediuntur, adhuc viuentibus stolæ suæ candidantur, quando in eodem Christo Iesu, siue in

Rom. 6 morte Iesu Christi baptizantur. Si autem post hoc etiam proprium pro eodem Christo sanguinem fundunt: quod fecerunt, & adhuc plurimi sub nouissima persecutione Antichristi facturi sunt, multò amplius candent dealbatæ stolæ ipsorum. Illud quoque sciendum, quia non idcirco datæ sunt illis stolæ albæ, quia clamabant, sanguinis sui iudicium reposcentes & vindictam, sed quia interfecti fuerunt propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant. Nam vbi Christus passus est, tunc, vt iam dictum est, dealbatæ sunt stolæ eorum in sanguine eiusdem Christi. Clamor autem ille iamdudum audiri cœperat, ex quo occisus est primus ille

Gene.4 Abel, dicente Deo: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Item quod dictum est eis, vt requiescerent tempus adhuc modicum, non idcirco dictum est, vt cessauit clamare, non enim clamare cessant aut cessabit vsque in finem seculi sanguis eorum, quippe cum de iam di-

Hebr. 11 cto Abel dicat Apostolus, quia per fidem suam defunctus adhuc loquitur, quamdiu in ecclesia

Psal. 78 clamans dicet: Vindica domine sanguinem seruorum tuorum qui effusus est, siue vltio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est: introeant in conspectu tuo gemitus compeditorum, quàm diu, inquam, terra, quæ est Ecclesia clamabit, & hæc vel his similia dicet: non sic requiescent vt clamare cessent. Quod ergo dictum est illis, vt requiescerent tempus adhuc modicum, intelligendum est vel subaudiendum, non ab illo clamore reposcente vindictam sanguinis sui, sed

Infra.14 à laboribus suis, sicut in hoc eodem libro legimus: Amodo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Quod cum ita sit, cur ita dictum est, vt requiescerent tempus adhuc modicum? Nunquid requies eorum durabit ad tempus modicum? Non vtique, sed idcirco sic dictum est, quia post tempus modicum, cum impleti fuerint conserui eorum, & fratres eorum, qui occidendi sunt quemadmodum & ipsi, tunc fiet aliud quid magnum, vt copiosum suæ requietionis capiant augmentum. Resurgent enim, & quibus nunc datæ sunt singulæ stolæ albæ, tunc dabuntur geminæ, vt sint beati tam immortali beatitudine animæ, quàm beata corporis immortalitate. Scimus enim quia peccante Adam, in quo omnes peccauerunt, omnes nihilominus in eo duplici stola, scilicet, corporis & animæ felicitate spoliati sunt. De prima quæ

Gene.3 est animæ, sic scriptum est: Cumq; cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus & fecerunt sibi perizomata. Talis amictus nimirum animæ nuditas erat, quia videlicet tota confusio car-

Ibidem. nis, deintus vbi perierat animæ pulchritudo, procedebat. Altera nuditas est corporis mortalitas, de qua cum dixit Deus: quia puluis es & in puluerem reuerteris. Fecit quoq;, vt ait scriptura, dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas. Sic enim tunicati verè nudi erant, & naturali, quã prius sine amictu non erubescebant, corporũ suorũ, quæ plasmauerat Deus, spoliati pulchritudine, sinumq; in ipsis tunicis gestantes nuditatis & miseriæ suæ, videlicet q corpora eorum mortalia sic veterascere & deficere deberent, sicut veterascũt tunicæ pelliceæ. Igitur qui in primo parente duplicem stolam, id est, & animę & corporis felicitatẽ perdiderant, nunc interim singulas habeant stolas, id est, felices tantummodo sint in anima, & sic requiescant donec accipiant, quod futurum est post tempus modicum, stolam alteram, id est, immortalium quoq; corporum gloriam. [Et vidi cum aperuisset sigillum sextũ, & ecce terræmotus factus est magnus, & sol fa-

Sextũ sigillum, vocatio gentiũ. ctus est niger tanq; saccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, &c.] Terræmotum istum, & solis nigredinem, atq; lunæ sanguineum ruborem, stellarum casum, & cętera malorum prodigia, quæ hic scripta sunt, pleriq; ad nouissimã persecutionem & ad Antichristi tempora referunt. Nos autem proposito tenemur, & scripturarum lucernã libriq; reserati claritatem, qua possumus,

Acto.13 via sequi conamur. Cœptum ergo sequamur ordinem. Quando repellentibus Iudæis verbum Dei & indignos se vitæ æternæ iudicantibus, apostoli ad gentes conuersi sunt, ac deinde circundata est ab exercitu Romano Hierusalem, & ceciderunt in ore gladij, & captiui ducti sunt in omnes gentes, tunc vtique sextum agnus libri sigillum aperuit, quia videlicet multa quæ de hoc

Lucę.21 scripta erant, tunc adimpleta sunt. Vnde & in euangelio ipse dominus, quia dies, inquit, vltionis hi sunt, vt impleantur omnia quæ scripta sunt. Exempli gratia: Ecce, inquit Esaias, respice, populus tuus omnes nos, ciuitas sancti tui facta est deserta Sion. Deserta facta est Hierusalem, desolata domus sanctificationis nostræ & gloriæ nostræ, vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustione ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. Nunquid super his continebis te domine, tacebis & affliges nos vehementer? Et respon-

Esa.65 dit dominus: Quæsierunt me qui ante non interrogabant, inuenerunt qui non quæsierunt me. Et dixi: Ecce ego ad gentem quæ non inuocabat nomen tuum. Exponens causam cur eisdem, scilicet Iudæis, derelicta domo sua deserta sese ad gentes conuertat, expãdi, inquit,

manus

manus meas tota die ad populum incredulum qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas. Multa ſunt valdeq; ſonora & ad intelligendum aperta quæ ſub iſto ſigillo continebantur, id eſt, quæ Iudæorum deſertionem atque gentium vocationem claris vocibus legis & prophetarum atque pſalmorum futurā teſtificabantur. Nunc iam eiuſdem ſigilli ſexti reſeratū locum ſpacioſum perambulemus. Cùm, inquit, aperuiſſet ſigillum ſextum, ecce terræ motus factus eſt magnus. Et eſt ſenſus: Vt impleretur id quod de Iudæorum diſperſione atque gentium conuocatione ſacris literis continebatur, mota eſt terra, commotus eſt orbis Romanus, Veſpaſiano & Tito arma vndique contrahentibus, & Hieruſalem exercitu ſuo circūdantibus. [Tunc ſol, inquit, factus eſt niger tanquam ſaccus cilicinus, & luna tota facta eſt ſicut ſanguis, & ſtellæ cœli ceciderunt ſuper terram ſicut ficus mittit groſſos ſuos, cum à vento magno mouetur.] Hieruſalem illa, terrena æſtimatione ſua, erat ſicut ſol & erat ſicut luna, quippe cum fuiſſet ſedes Dauid, in qua ille homo regnando temporaliter ſederat. Legebant enim id quod ipſe Dauid in pſalmo canebat ex Dei perſona: Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar, ſemen eius in æternum manebit, & thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cælo fidelis. At ille non de ſede manufacta, non de lapideo, aut, vt multum aureo throno, qualem ſibi rex præpotens facere poterat, hoc dicebat, quod tanquam ſol in conſpectu Dei manere deberet, aut ſicut luna perfecta, ſed de hominibus ſanctis, qui reuera ſedes Chriſti ſunt & ciuitas, qui in futuro quantum ad animam erunt ſicut ſol, & quantum ad corpus ſicut luna perfecta, quæ vtiq; tunc plus emittit luminis quando perfecta eſt & plena. Ergo verū quidem ſcriptura dicebat, quod ſedes Dauid, id eſt, manu fortis Chriſti, ſic foret ſicut ſol, & ſicut luna perfecta. Sed illa ciuitas, illa ſatanæ ſynagoga fallebatur præſumptione ſua, reputans quòd eſſet ſol mundi, & orbis terrarum luna pro generis Dauidici & templi auguſtiſsimi Salomonis longè peruulgata gloria. Talis ſol tunc factus eſt niger tanquam ſaccus cilicinus, & talis luna tota facta eſt ſicut ſanguis, quando ciuitatis illius intolerabilis ſuperbia duraque rebellio gentium cunctarum victores Romanos aduerſus ſeipſam concitauit. Legamus Ioſephum miſerabilem excidii illius tragœdiam referentem, quæ pro ſua magnitudine legentibus ſemper noua eſt. Quo abijt illa quaſi ſolaris pulchritudo. Niger factus eſt ille ſol, & purpurea ſplendoris eius ſuperbia verſa eſt in cilicium. Imo, vt Hieremias quoque prædixerat, denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & non ſunt cogniti in plateis, adhæſit cutis eorum oſſibus, aruit & facta eſt quaſi lignum. Et erit, inquit Eſaias, pro ſuaui odore, fœtor: & pro zona, funiculus: & pro criſpante crine, caluitium: & pro faſcia pectorali, cilicium. Non partim, ſed, vt ait, tota facta eſt luna illa ſicut ſanguis: foris obſidione, intus ſeditione, foris & intus ferro & igne, amplius autem intus ferro vel ſanguine, pauore & fame. Nam foris vaſtabat eos gladius, & intus pauor: iuuenem ſimul ac virginem, lactentem cum homine ſene, & conſumebantur fame. Manus mulierum miſericordium, inquit Hieremias, coxerunt filios ſuos: facti ſunt cibus eorum in contritionem filiæ populi mei. Quare? Propter peccata, inquit, prophetarum eius, & iniquitates ſacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius ſanguinem iuſtorum. Milia interfectorum vix quiſquam dinumerare potuit. Sol ergo factus eſt niger ſicut ſaccus cilicinus, & luna tota facta eſt ſicut ſanguis: ita rectè talis denigratio ſiue decoloratio præſignari debuerat tenebris illis, quæ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram, quando ſol verus Chriſtus ſcelere ipſorum extinguebatur in patibulo crucis. Neq; enim tantummodo foris ita denigrari, verumetiam, quod grauius eſt, intus in corde ſunt excæcati. Perſequebatur quippe lunam illam iuſta ſententia, vt fieret tota ſicut ſanguis, ſuomet iudicio, cum dicerent illi, ſanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Et ſtellæ cæli, inquit, ceciderunt ſuper terram. Stellis quoque ſua æſtimatione Iudæi populares comparabiles erant, præſertim cum audirent dicentem Moſen: Dixitque vobis illo tempore, non poſſum ſolus ſuſtinere vos, quia dominus Deus noſter multiplicauit vos, & eſtis hodie ſicut ſtellæ cæli plurimi. Dominus Deus patrum veſtrorum addat ad hunc numerum multa milia. Ex hoc quoque Moſes non humana lenitate, ſed pro diuina dixit autoritate, quippe qui dominum nouerat & ſcripſerat dixiſſe ad Abraham: Suſpice cælum & numera ſtellas ſi potes. Et rurſum: Sic, inquit, erit ſemen tuum. Et quidem ſecundum hanc autoritatem ſemen Abrahæ ſtellis cæli comparabile erat, veruntamen non omnino vel vtcunque, ſed pro parte electorum, id eſt, eorum qui non tantùm carnis, ſed promiſsionis ſunt filij. Etenim nō qui filij carnis, inquit Apoſtolus, hi filij Dei, ſed qui filij ſunt promiſsionis, æſtimantur in ſemine. At illi non promiſſionis, ſed tantùm carnis filij erant. Quod etiam improperabat illis prophetica veritas, dicendo: qui exiſtis de aquis Iuda. Ceciderunt ergo qui videbantur ſibi eſſe ſtellæ cœli: ceciderunt, inquam, non vt veræ ſtellæ cæli, ſed ſicut groſſi immaturi fructus fici, magno vento mouente agitati, id eſt, ſpiritu diabolico multum exagitati. Congrua ſanè ſimilitudo ab arbore fici & groſsis eius caducis, quia videlicet illi quoque, qui tunc temporis in Chriſtum crediderant ex Iudæis, & erāt quaſi primi fructus crucis Chriſti, exciderunt magno vento mouente, vento inuidiæ, ſcilicet odientes gentium ſalutem, & contra fidem euangelij ſuam æmulantes plerique

Marginal notes, right margin, from top to bottom: De diſperſiōe Iudæorū & vocatione gentium. — Thre. 4 — Eſa. 3. — Deut. 28 — Thre. 4 — Luc. 23. — Mat. 27. — Deut. 1. — Gen. 15. — Rom. 9. — Eſai. 48.

Act.15.& 21. circuncisionem, sicut & Actus apostolici testantur. Itaque sponte excidentes à gratia Christi, rectè ceciderunt etiam in ore gladij ferè omnes Iudæi: & qui superfuerunt, captiui in omnes gentes ducti sunt, non stellis, vt iam dictum est, sed pulueri quem proiicit ventus à facie terræ comparabiles. [Et cælum recessit sicut liber inuolutus.] Cælum in quo sibi quasi stellæ lucere videbantur, scientia legis erat in qua cum despectu gentium omnium quasi alti & nitiduli Iudæi gloriabantur. Sed auferetur à vobis, inquit Deus, regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Cælum ergo recessit, quia videlicet sensus illorum coangustati sunt, & disparuit ab illis, imo non data est illis, propter inopiã cordis, spiritalis sacræ legis intelligentia. Quomodo recessit? Sicut liber inuolutus, inquit. Pulchre satis innuit quid per cælum recedens intelligi voluerit, qui recessum illum libro inuoluto similauit. Quid nanque est dicere, quia cœlum sicut liber inuolutus recessit, nisi ac si diceretur, quia inuoluta & clausa illis est omnis scriptura diuina & cælestis? Et illis quidem à quibus recessit hoc cælum, hic cælestis liber inuolutus, imo & signatus est: nobis autem ad quos venit recedendo ab illis, reseratus & apertus est. Nã hoc est quod nũc in manibus habemus tractantes, quia librum de dextera sedentis in throno signatum accepit agnus, & soluit septem signacula eius, videlicet nobis aperiens qui fidem eius habemus, confitentes quia dignus est eundem accipere librum, & soluere septem signacula eius. [Et omnis mons & insulæ de locis suis motæ sunt. Et reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus, & liber, absconderunt se in speluncis & petris montium. Et dicunt montibus & petris, cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni. Quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare?] Quid aliud Dominus noster dicebat, conuersus ad mulieres quæ plangebant & lamentabantur eum, quòd traditus esset à præside voluntati Iudæorum, & duceretur ad crucifigendum? Filiæ, inquit, Hierusalem nolite flere super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros, quoniam ecce venient dies in quibus dicent: Beatæ steriles & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Dies nanque venturæ à Romanis obsidionis & captiuitatis significat, de quibus superius inter alia discipulis ait: Tunc qui in Iudæa sunt fugient in montes, &c. Tunc, inquit, incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Denique & Iosephus refert, insistentibus sibi Romanis Iudæos certatim cauernas montium, & collium petisse speluncas, ita vt semetipsum testetur munitiore quodam destructæ vrbis Iotopatæ in spelæo cum quadraginta comitibus proditum inuentum, atque ab hostibus captum. Montes ergo qui sint, & insulæ quæ de locis suis motæ sunt, manifestioribus exprimit vocabulis dicendo, & reges terræ & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus & liber absconderunt se in speluncis, & petris montium. Reges nanque isti & principes ipsi sunt, de quibus & in psalmo scriptum est: Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius. Hoc denique versiculo præmisso in Actibus apostolorum, cõuenerunt enim, inquiunt, verè in ciuitatem istam aduersus puerum sanctum tuum Iesum quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & consilium decreuerunt fieri. Montes isti propter superbiam, insulæ autem rectè dicuntur propter profundam auaritiam. Non quidem in propria persona illi Herodes & Pontius Pilatus ad illud obsidionis malum peruenerunt, sed prius suum singuli receperunt iudicium, verùm quotquot tunc tẽporis inuenti sunt potentes aut principes, pharisæi atque pontifices, eo modo quo iam dictum est, de locis suis moti sunt, eiiciente illos Domino Iesu de templo suo & de loco suo flagello iracundiæ suæ, cadentes in ore gladij, ruente pariter illo suo templo & ciuitate super oculos ipsorum in combustione ignis, & ipsi qui supererant captiuim omnes gentes abducti. Interea frustra dicebant montibus & petris, cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni. Frustra, inquam, abscondebantur in montibus & in cauernis petrarum, frustra nihilominus spem habebant in Abraham, Isaac & Iacob. Mose quoque & cæteris patribus atque prophetis, montibus vtique magnis, & viuentibus petris. Nam illi non eos tunc protegebant, imo magis accusabant. Manifestè quippe illis dominus de Mose dicit: Est qui vos accuset Moses, in quo speratis. Et hoc dixisse sine dubio illis competit, abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira agni. Nescire enim non poterant in conscientia truci quin agnus quem occiderant iterum viueret, & potenter irasceretur eis. Quoniam, inquiunt, venit dies magnus iræ ipsorũ, & quis poterit stare? Dies iræ ipsorum, scilicet sedentis super thronum, & agni, patris & filij, & Domini & Christi eius, aduersus quem astiterunt & cõuenerũt principes isti, iã venit, & adhuc veniet: quia videlicet initia dolorũ sunt omnia hæc: finis aũt eorundem dolorũ, finis incõsummabilis & consummatio infinita erit in gehenna. Sic enim de his in cãtico Deuteronomij Deus ipse proclamat: Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. Et quis poterit stare? Verè nullus poterit stare, nullus poterit resistere. Benè autem illi erit quicunque pro eo quod non stetit aut resistit, tunc poterit irã fugere. Simile quid

Margin notes: Cælum recessit .i. scientia legis — Verba Christi huic textui cõformia. Luc. 23. Luc. 21. Luc. 23. — Psal. 2. — Actũ. 4. — Ioan 5. — Mat. 24 — Deut. 32

quid in eodem Hierosolymorum excidio iuxta literam factum est: Appropinquante namque bello Romano & exterminio Iudaicæ gentis, oraculo admoniti omnes, qui erant in prouincia, Christiani, longius discesserunt, vt ecclesiastica narrat historia, & trans Iordanem sedētes manebant ad tempus in ciuitate Pella, sub tutela Agrippæ regis Iudæorum, cuius in Actibus apostolorum mentio est, qui cum ea quæ sibi obtemperare volebat parte Iudæorum, semper Romanorum imperio subditus agebat. [Post hæc vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flarent super terram, neque super mare, neq; super vllam arborem.] Quo ergo iret, quo recederet cælum, de quo supra dixit, & cælum recessit sicut liber inuolutus? Illud quippe cælum, id est, doctrina vel scientia cælestis, à Iudæis recessit, dicentibus apostolis, qui & ipsi iuxta Psalmistam, sunt cæli qui enarrant gloriā Dei, siue firmamentum opera eius annuntians: Vobis quidem primum oportebat loqui verbum Dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Quo iret cælum illud, & quomodo conuerteretur ad gentes? Quatuor nāque angeli stantes super quatuor angulos terræ, tenebant (inquit) quatuor ventos, id est, omnia regna mūdi prohibebant veritatis prædicatores. Venti quippe hoc loco in bonam partem accipiuntur, & apostolos Christi siue vniuersos significant prædicatores euangelij. Vnde & Psalmista dicit in laudibus nominis Dei: Educens nubes ab extremis terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit ventos de thesauris suis. Et est sensus: Illos qui nunc sunt cælum, de quo dixi, omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo & in terra, id est, in perfectioribus & in minoribus sanctis, illos (inquam) apostolos siue apostolicos viros educens & eleuans ab extremis terræ, id est ab ea vilitate in qua erant inter terrenos, & secundum possessionem temporalium, & secundum scientiam, tantùm secularia appetentes, fecit esse nubes, officium nubium eis iniunxit, vt pluerent abundantia prædicationis, & fulgurarent clarissima atque terribili comminatione iudicij Dei, atque eosdē sic sublimauit, sic extendit secundum agilitatem intellectus, quomodo sublimiter producti volant venti, & hoc totū de thesauris suis, de donis suis, de occultis iudicijs & cōsilijs suis. Ergo venti isti idem sunt qui & nubes, scilicet agiles & expediti, scientes & facundi prædicatores euangelij. Porrò, quatuor angeli stātes super quatuor angulos terræ, vniuersa regna sunt, quorū quatuor ista principalia hæc fuere, Babylonicū, Persicū, Macedonicum, atque Romanum. Quatuor ista, imo vniuersa terrarum regna, ventos prædictos tenebant, id est tenere volebant, ne flarent super terram, neque super mare, neque super vllam arborem, id est, ne prædicarent fidē Christi in vllis prouinciis, in aliquibus insulis, in vlla qualitate aut conditione hominū. Hoc prohibendo tenebant ventos istos. Nec vero leuiter aut parua intentione tenebant, sed legibus ac proscriptionibus publicis, & cunctis pœnarū generibus aduersus veritatis præcones propositis. Sed attende quid sequitur: [Et vidi alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ & mari, neq; arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.] Alter iste angelus, ille est magni consilij angelus, qui iam dictis apostolis suis, dicit: Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Iste ascendit ab ortu solis, videlicet illuminare his qui sedebant in tenebris & in vmbra mortis, ascendens ab inferis, resurgens ex mortuis, quæ resurrectio verè nobis ortus est solis, & ascendendo dicens illis: Euntes docete omnes gentes, baptizātes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Hunc talē (inquit) vidi habentē signū Dei viui, id est, palam facientem ex verbis & operibus suis, quod sit Deus viuus, filius Dei viui, quod & Petrus videns & agnoscens, dixerat illi: Tu es Christus filius Dei viui. Verè Deus viuus & filius Dei viui, qui mortuus quoq; secundum carnem detineri à morte non potuit, sed resurrexit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat illum detineri ab eo. Ab hoc signo debere illum cognosci, Apostolus quoque insinuat, cum dicit: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundū spiritū sanctificationis, ex resurrectione mortuorū Iesu Christi Domini nostri. Nam quod verè filius sit Dei viui, ex eo maximè claruit, quod resurrexit à mortuis. Hoc signū habens voce magna clamauit quatuor angelis: Clamauit (inq;) & clamantibus apostolis suis cōclamauit, ita vt in omnem terram exiret sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Clamorem quippe vel sermonem eorū cooperando firmauit, sequentibus signis. Audierunt illi angeli quibus datum est nocere terræ & mari, id est, senserunt virtutem insuperabilē euangelicæ prædicationis in vniuersa regna mundi, quæ potentatu suo præfocabant omnia, nec vllū sinebant respirare pro libitu sui iuris. Nolite (inquit) nocere terræ, neq; mari, neque arboribus, quoadusq; signemus seruos Dei nostri in frōtibus eorum. Hoc dicere illis, est malam voluntatem eorū impedire, vt quantūcunq; insaniant vel noceant, atq; tyrannizent, persequendo, proscribēdo, occidēdo, Dei tamē propositū præpedire vel auertere nō valet, quo minus eos, quos præsciuit, & prædestinauit cōformes fieri imaginis eiusdē filij, vocet, iustificet, & magnificet. Signū vocationis atq; iustificationis, meritumque & spes futuræ magnificationis est, signari seruos eiusdem Dei in

Cap. vij. Cæli Apostoli dicūt. Psal. 18. Acto. 13. Vēti & nubes hic apostoli dicuntur. Psal. 134 Ibidem. Alter iste angelus, Christus est. Luc. 1. Mar. vlt. Mat. 16. Acto. 2. Rom. 1. Psal. 18. Mar. vlt. Rom. 8.

Nolite nocere terrę, & mari &c. frontibus eorum signo crucis, quod olim fuit opprobrium & pœna damnatorũ, nunc aũt decus & salus iustorũ. Nolite nocere, nolite impedire, ô angeli potentes, ô regna potentia, quatuor angulos siue partes terræ obtinentia, sed eousque inefficax potentatus vester, & vanus sit furor vester, eousque friuolæ vestræ leges & inanes sint sanctiones, vniuersa mortium genera dictitantes, vt nihilominus signemus seruos Dei nostri vexillo victoriosæ crucis, non tantùm in abscondito cordium, sed etiam in aperto, in frontibus eorum. Seruos Dei nostri, dixit angelus iste, cum sit Deus, & habeat signum, id est proprietatem Dei viui, Deũ omnium Deum suũ
Ioan.20 esse profitens, quemadmodum dicit & in euangelio apostolis suis: Ascendo ad patrem meũ, & patrem vestrum, deum meum & Deum vestrum. Et hic Dei nostri, & illic Deum meum dicit, videlicet pro humilitate assumpti hominis. [Et audiui numerum signatorum centum quadraginta quatuor milia signari ex omni tribu filiorum Israel.] Seruorũ Dei quicunq; signantur in frontibus suis, reuelata iustitia Dei in euangelio eius, per magnam vocem huius clamãtis angeli, quãuis distinctio nõ sit, siue acceptio personarum, vtrum Iudæi sint an Græci, primũ tamen lo-
Colos.3 cum obtinent Iudæi, dicente Apostolo: Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum. Iudæo primũ, & Græco. Econtra illorum, qui istud signum Dei viui, non recipiunt primi in dã-
Rom.2. nationem Iudæi sunt, dicente ipso in eodem loco. Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnẽ animã hominis operantis malũ, Iudæi primum, & Græci. Rectè ergo & hic primo loco numerantur, qui signati sunt Iudæi ex omni tribu filiorum Israel, & deinde, post hæc vidi (inquit) turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, &
Ibidem. linguis: quas omnes Apostolus sub vno Græci vocabulo vult intelligi. Porrò numeri huius centum quadragintaquatuor milium generationem siue compositionem, si rite perspicis, pulchrũ tibi atque præclarum ex eo mysterium elucescit. Dicamus ergo aliquid quod forte simplicioribus minus planum sit aut intelligibile, sed causa præsens ita postulat, arithmeticis verò, qui maximè rationes nouerunt abaci, rationabile atq; iucundũ continuo apparebit. Duodenarius qui numerus erat primorum filiorum Israel, ita disponitur, vt in deceno vnitas, in singulari verò limite binarius constituatur. Vt autem isti duodecim primogeniti in totidem, id est duodecim milia succrescant, vnitas illa decena vnum & alterum limitem transit, & in tertio consistit, & decem milia sunt. Item binarius singularis, qui coniunctus eidem decenæ vnitati duodecim perficiebat, vnum & alterum limitem transit, & in tertio consistit, & duo milia sunt. Quæ videlicet duo milia decem milibus iam dictis in secundo ab eius limite constitutis connumerantur, & duodecim fiunt. Ita qui duodem tantum erant filij Israel, iam in duodecim milia multiplicati, rursus duodecies multiplicantur, & fiunt centum quadragintaquatuor milia. Qui videlicet numerus ita disponitur, vt tribus limitibus distinguatur. Nam in centeno milleno vnitas, in deceno milleno quaternarius, in milleno item quaternarius collocatur. Nota diligenter: Duodecim primi vel singulares, vt duodecim milia fiant, tres limites ascendunt, & eadem duodecim milia duodecies secundum eundem numerum filiorum Israel ducta, centum quadragin-
Mysterium trinitatis in hoc numero. taquatuor milia faciunt, numerũ videlicet tribus (vt iam dictũ est) limitibus distributum. Quid ergo sanctam huius reuelationis gratiam intendere arbitramur, nisi id quod omnis legalis, prophetica, euangelica, atque apostolica veritas testatur, nulli valere ad salutem quod sit Israel aut Abrahæ filius per carnem, nisi sit etiam filius eiusdem per eam, quæ non [illegible]unus, quàm triũ nominum confessione perficitur, fidem? Fidei nanque confessio nunc reue[illegible]e gratiæ tẽpore ma-
Exod.3. nifestas necessariò exprimit personas patris, & filij, & spiritus sancti. [illegible]udum autẽ in illa vmbra Mosaicæ legis arcana professione significabatur, totidem nominũ paternorũ in illo populo Dei, Deum Abraham, Deum Isaac, Deum Iacob palam confitentibus atque inuocantibus vniuersis.

Et nunc quidem in frontibus suis signantur serui Dei signaculo crucis & sanguinis Christi, in confessione nominis vnius Dei patris, & filij, & spiritus sancti: tunc autem signabant postes domorum suarum sub iam dictis nominibus Abraham, Isaac, & Iacob: vnũ Deum cõfitentes eius-
Ibidem. dem Dei authoritate prædocti. Dixerat enim Mosi: Hæc dices filiis Israel: Dominus Deus patrũ vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos. Hoc nomen mihi est in
Filij Israel, aut Abrahæ nõ carne, sed fide. æternum, & hoc memoriale meũ in generatione & generationẽ. Quid ergo (inquam) in his taliter multiplicatis, taliterq; dispositis intelligimus numeris, nisi ac si diceretur serui Dei nostri, signati nostri ex Iudæis sunt hi, qui non tantum secundum carnem, sed & secundum fidẽ filij sunt Israel aut Abrahæ fidelis patris sui? Non enim (inquit Apostolus) omnes, qui ex Israel hi Israelitæ, neque quia semen sunt Abrahæ, omnes filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, nõ qui
Rom.6. filij carnis, hi filij Dei: sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. Itaque hoc numero finito, innumerabilis significatur ecclesiæ totius multitudo, quæ de patriarchis, vel prosapia carnis, vel fidei imitatione progenita est. Porrò, & in ordine isto nominum duodecim filiorum Israel, ratio mystica non deest, quia videlicet non secundum ordinem suæ generationis, quo secundum carnem geniti vel nati sunt, hic dispositi inueniũtur, quod vtiq; nõ per ignorantiam accidit, sed certi causa mysterij. Hoc ergo eodem sensu & eiisdem quibus ante nos verbis tra-

bis tractatum est, hic perscribere non pigeat. [Ex tribu Iuda, duodecim milia signati, &c.] Conuenienter & à Iuda inchoat, ex qua tribu ortus est Dñs noster, & Dan prætermisit, ex qua dicitur Antichristus esse nascendus, sicut scriptum est: Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro, quia non ordinem terrenæ generationis, sed iuxta interpretationem nominum virtutes ecclesiæ decreuit exponere. Quæ à confessione & laude præsenti ad dexteram vitæ festinat æternæ. Hoc enim nomen Iuda, qui primus, & Beniamin, qui vltimus ponitur, sonant. Primus ergo Iudas, qui confessio siue laudatio interpretatur, ponitur: quia ante initia confessionis, culmen bonorum operum nullus apprehendit, & nisi per confessionem renunciemus actibus malis, non informamur rectis. Secundus Ruben, qui interpretatur videns filium. In filiis opera designari testatur Psalmista, qui in beati viri benedictionibus inter cætera dicit: Filii tui sicut nouellæ oliuarum. Et infra: Et videas filios filiorũ tuorum. Non enim qui timet Dominum, nisi genuerit filios, nepotesq; susceperit, non potest esse beatus, cùm virgines fideles potior merces expectet, sed in filiis opera, in filiis verò filiorum fructus operum .i. mercedem designat æternam. Post Iudam verò Ruben .i. post exordia diuinæ cõfessionis & laudis perfectio sequitur actionis. Sed quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, post Ruben sequitur Gad, qui tentatio vel accinctus interpretatur. Post inchoationem enim boni operis, maioribus necesse est hominem tentationibus probari, atque ad bella grauiora succingi, vt fidei illius fortitudo comprobetur, dicente Salomone: Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Item Psalmista: Præcinxisti me, inquit, virtute ad bellum. Et quoniam beatificamus eos qui sustinuerunt sufferentiam, ideo post Gad Aser, id est, beatus ponitur, congruo satis ordine. Beatus enim vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.

Gen.49 | Psal.127 | Act.14 | Eccl.2 | Psal.17 | Iaco.1.

Quia verò huius beatitudinis fida promissione securi non angustantur, sed spe gaudentes, in tribulatione patientes, cum Psalmographo decantant: In tribulatione dilatasti me. Et item: Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatares cor meum. & cum matre beati Samuelis exultantes dicunt: dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo, propterea Nephthalim succedit, quod est latitudo. Sed & ipsum Manasses sequitur, qui interpretatur oblitus siue necessitas. Cuius nominis mysterio monemur, vt tentationum præsentium angoribus edocti, ea quæ retro sunt obliuiscentes, sic in ea quæ ante sunt, secundum Apostolum extendamur, vt carnis curam non in desideriis, sed sola necessitate humanę conditionis astricti faciamus. De qua psalmista meliora suspirans ait, orans: De necessitatibus meis eripe me. Huic supponitur Simeon .i. audiuit tristitiam, vel nomen habitaculi, vt etiam qualitate huius vocabuli euidentius iudicaret, & quid hic habendum, & quid sit salubriter expectandum. Illis enim habitaculi cælestis gaudium dabitur, quorum hic animus fructuosa pœnitentia contristatur. Quibus & dicitur: Tristitia vestra vertetur in gaudium. Proinde Leui subnectitur, id est, additus. In quo intelligimus siue eos qui in tẽporalibus ęterna mercantur, sicut Salomon dicit: Redemptio animę viri proprię diuitię, siue illos qui Dei sequendo cõsilium percipiunt in hoc seculo centuplicia cum tribulationibus, in futuro autem seculo vitam ęternam. His & quod scriptum est, conuenit: qui addit scientiam, addit & laborem. Nãm sancto Iob ad hoc tribulationum acerbitas addebatur, vt probato præmiorum merces amplior redderetur.

Psal.4 | Psal.118 | 1. Reg.2 | Phil.3 | Rom.13 | Psal.24. | Ioan.16 | Pro.13 | Mat.19. | Eccl.1

Vnde non immeritò Isachar ei ordine rectè succedit, qui interpretatur merces (quia sicut docet Apostolus) non sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam quę reuelabitur in nobis: fructuosius quippe pugnatur, vbi merces certa speratur. Hęc autem in habitaculo fortitudinis Deus operatur & perficit, quod dicitur Zabulon, quando virtus in infirmitate perficitur, & corpus quod ab inimicis putatur infirmum, & per cuius materiam animo quoq; inferre nituntur interitum (Deo confortante) experiantur inuictum. Augmento succedente fœlici, quod vocabulum Ioseph indicat, gratiarum videlicet addenda dona designans, siue de talentorum dupla redibitione vsuras commodi spiritalis intelligas, siue in his quæ votiua fidelium religione redemptori Deo redduntur, accipias. Atque vt hos omnes, quos & ordo, & interpretatio nominum hic significatiuè positos indicat, in futuro iudicio ad dexteram Christi regis æterni futuros intelligas. Beniamin (vt prædixi) postremo loco supponitur .i. filius dexteræ, tanquam ipse finis sit ordinis, cum nouissima inimica destructa morte, fœlicitas hæreditatis æternæ donabitur electis, siue vnusquisque fidelium filius dexterę iure dicatur, seu omnis ecclesię cætus, de qua canimus: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate. Sciendum quia de tribu Dan nasciturus est Antichristus, iuxta illud Iacob: Fiat Dan coluber in via, & cætera vsque, cadat ascensor eius retro. Eiicitur itaque ex hoc loco Dan, vt ostendatur Antichristus ex omni numero eiiciendus sanctorum. Imò sicut iste de hoc catalogo spiritali eiectus, sic omnes Israelitæ, qui non ex fide, sed tantum ex carne sunt Abrahæ, ab omni numero & cætu filiorum, & hæreditate eiusdem patris Abrahæ siue Israel, extorres iudicantur. [Post hęc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tri-

Rom.8. | 1.cor.12 | Mat.25 | 1.cor.15. | Psal.44. | Gen.49

& tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro, qui
Sup. 6. sedet super thronum & agno.] Omnes isti conserui sunt & fratres eorum, quibus supra datæ sunt stolæ albæ, dictumque est, vt requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleantur conserui & fratres eorum qui interficiendi sunt, sicut & illi: Sunt isti amicti stolis albis. Dicit autem postmodum vnus de senioribus: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerunt? Et subiungit: Hi sunt qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerũt eas in sanguine agni. Sunt ergo illi qui ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, filii Abrahæ, filii sanctorum patriarcharum, cùm dicantur & sint fratres illorum sanctorum
Rom. 4 piorum. Et rectè. Nam & apostolus dicit de illo patre sanctorum Abraham: Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ est in prȩputio, vt sit pater omnium credentium per prȩputium, vt reputetur & illis ad iustitiam, & sit pater circuncisionis, non his tantum qui sunt ex circuncisione, sed & his qui sequuntur vestigia fidei, quȩ est in præputio patris nostri Abrahæ. Sed iam dicta hic pauló diligentius percurramus. Vidi, inquit, turbam magnam quam dinumerare nemo poterat. Numerus sanctorum in scripturis bifariam intelligitur, aliàs quidem pro multitudine ipsorum, aliàs autem pro multiplici profectu virtutum.
Psal. 38. Pro multitudine ipsorum, vt illic: Dinumerabo eos, & super harenam multiplicabuntur. Non quòd plures sint quàm harena, sed idem est, ac si dicat: Non paucos, sed multos assumam, & ad modum rei numeratæ, & bene custoditȩ eos custodiam. Pro multiplici incremento virtu-
Psal. 90 tum siue beatitudine, vt illic: Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum qui est, vt sciam quid desit mihi. Non quod ibi plures sint dies, sed vna tantum continentior quàm simul omnes dies, vbi est spaciositas interminabilis, numerus nõ trãsitorius, sed status vitæ permanentis & æternus. Secundum vtrunque modũ turbam illam dinumerare nemo poterat. Nam & pluralitate sua hi qui iam sunt, cum eis qui nouissima persecutione Antichristi martyres stolas atque victoriæ palmas accepturi sunt, soli Deo numerati vel numerabiles sunt, & quàm multorum dierum sint, de quibus & alibi in consolatione iusti dicitur: longitudine dierum implebo eum, ȩstimari non potest, quippe vbi numerus infinitus est. Ex omnibus, inquit, gentibus, & tribubus, & populis, & linguis. Gens & tribus hoc differunt, quòd vna gens multas tribus habet. Gens enim est multitudo ab vno principio orta, siue ab alia natione, secundum propriam collectionem distincta, sicut ab vno Iacob vel Israel vna gens Israelitica, quæ duodecim tribus habebat. Romana autem gens in triginta & quinque curias, quæ nomine alio, quamuis non propriè, tribus appellantur, dispertita erat. Porrò populus aliquando pro gente, aliquando pro vnius tantùm ciuitatis habitatoribus poni solet. De linguis hoc sciendum, quia quamuis prius gentes, & tribus atque populos, ac deinde linguas posuit, non ex gentibus linguæ, sed ex linguis gentes exortȩ sunt. In initio quot gentes, tot linguæ fuerunt. Deinde plures gentes quàm linguæ, quia ex vna lingua multæ gentes sunt exortȩ. Sunt autem tres
Tres linguæ sacræ. linguȩ sacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ in toto orbe maximè excellunt. His enim tribus linguis super crucem Domini à Pilato fuit causa eius scripta. Vnde & propter obscuritatem sanctarum scripturãrum, harum trium linguarum cognitio necessaria est: vt ad alteram recurratur, si
Ioan. 19. quam dubitationem nominis vel interpretationem sermo vnius linguæ attulerit. Igitur iam non
Psal. 75. gloriari licebit carnali Iudaismo, vel circuncisione carnis, in eo quod scriptum est primitus: notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius, quia ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, ecce sunt, in quibus notus sit Deus, in quibus magnũ & victoriosum sit nomen eius. [Stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum] Nimirum hæc statio ante thronum vel ipse thronus ille est, de quo Daniel cum præmisisset: Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, subinde dixit: Thronus eius flamma ignis, rotæ eius ignis accensus. Item: Milia milium ministrabant ei, & decies
Dan. 7 milies centena milia assistebant ei. Non quidem istis talibus, & taliter stantibus thronus ille flamma est ignis vrentis, nisi tantum ignis illuminantis, sed profectò illis qui occiderunt, flãma
Psal. 67. erit ignis vrentis siue liquefacientis, quemadmodum Psalmista dicit: Sicut cera fluit à facie ignis sic pereant peccatores à facie Dei. Quid enim istis est ante thronũ stare, nisi hoc ipsum quod illis superioribus sub altare Dei clamare? Nempe & isti stantes, & illi clamantes idem prospiciunt, idem iudicium & vindictam sui sanguinis exposcunt. Stantes autem ante thronum, stabant etiam in conspectu agni. Nihil verius. Etenim cum Deo patre in eodem throno sedet hic agnus à dextris eius. Nam hoc ipsum est quod ibidem Daniel loquitur: Aspiciebam ergo in visu no-
Dan. 7 ctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum per-
Ibidem. uenit, & in cõspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, &c.
Bene quoque ita stantes amicti sunt stolis albis, subauditur sanguine agni dealbatis, vt videlicet illi cui astant, similes sint. Nam vestimentum eius, ait idem qui supra, quasi nix, candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. [Et palmæ (inquit) in manibus eorum.]

Quia

Quia nimirum quatuor angelos supradictos, id est, quatuor principalia regna mundi, vicerunt: & ipsis volentibus nocere reluctantibus, & omni conatu resistentibus, nihilominus signati sunt, & signum Dei viui in frontibus suis acceperunt. Vnde per pugnam quatuor ventorum, post excursum quatuor bestiarum, ait idem qui supra, venit antiquus dierum, & iudicium dedit sanctis excelsi, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti: Palmæ ergo in manibus eorum, & ipsæ palmæ florentes, interim crescunt, donec penitus interficiatur bestia quarta, aliarum quoque bestiarum penitus omnis ablata sit potestas, tandemque vltimum sedeat iudicium, regnumque, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum altissimi, singulis stolis quas nunc habent in illa corporum gloriosa resurrectione duplicatis. [Et clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum & agno.] Perditio & mors quæ per hominem in hunc mundum intrauerat, in omnes homines pertransierat, quia in eo omnes peccauerunt. Sed sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, ita (inquit Apostolus) per vnum Christum damnatio & mors peccati, præstans vitam æternam. Ibidem. Rom.5. Salus Deo nostro, & agno.

Rectè ergo memores sancti, quòd in primo homine peccauerint, & per peccatum eius mortui fuerint, gratia autem Dei per Iesum Christum salui facti sunt, consitentur & dicunt: Salus, subauditur, qua saluati sumus, Deo nostro, non nobis attribuatur, & agno, id est, filio Dei, per cuius sanguinem in salutem recuperati sumus. [Et omnes angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium, & ceciderunt in conspectu throni, in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes: Amen.] Sicut turbę magnæ ex omnibus gentibus, tribubus, & populis, & linguis, numerus nemini comprehensibilis est, ita & hic, & superius, vbi primum agnus librum accepit, angelorum numerus diffinitus non est, de istis iam illic dictum est, quia etsi non per ipsum redempti sunt, quia non perierant, attamen per diuinitatem eius conditi sunt, & per sanguinem eius (vt Apostolus quoque testis est) nobis conciliati, siue pacificati sunt, & instauratus est hominibus* numerus ipsorum, qui diminutus fuerat per ruinam angelorum apostatarum. Ergo qui ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes, amen: congratulatio est beatorum beatis & beatificatis, siue recuperatis illis, qui perierant congaudentium. [Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum, Amen.] Septem sunt voculæ, benedictio, sapientia, claritas, gratiarum actio, honor, virtus, fortitudo. Solet autem septenario numero designari vniuersitas, tam apud seculares philosophos, quàm apud ecclesiasticos, ergo & hic quicquid laudis, quicquid glorificationis aut iubilationis concipere potest mens aut proferre, quæcunque illa est lingua angelorum, sub istis voculis non dubitamus ab illis beatis spiritibus Deo nostro declamari, pro sanctis omnibus, quia mortui fuerant, & reuixerunt: perierant, & inuenti sunt. [Et respondens vnus de senioribus, dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerunt? Et dixi: Domine mi, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni, ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius.] Cùm hęc huiusmodi dictio, qui sunt, & vnde venerunt, non responsio sit, sed interrogatio siue percontatio, rectè tamen respondisse dicitur, videlicet, eò quòd ad respondendum intendat, id est, vt idcirco interroget, vt cum attentum ipsa interrogatione fecerit, tunc demum respondeat. Hi sunt, inquit, qui venerunt de tribulatione magna. Verè ex magna tribulatione omnes sancti venerunt, cuius videlicet tribulationis causa vel initium fuit originale peccatum. Omnes enim qui ex tunc piè viuere voluerunt, tribulationem siue persecutionem passi sunt. Veruntamen in illa tribulatione insignius atque splendidius, veluti aurum in camino ignis, martyres fulserunt, de quibus continuò subiungit, dicens: & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Nam & si vniuersa Ecclesia sanguine Christi mundata est ab omni delicto, multò magis isti mundati, atque candidati sunt, qui adeò communicauerunt sanguini Christi, vt suum quoque sanguinem funderent pro Christo. Sup.5 Colos.1 cœtus. Luc.19 2.Tim.3

Ideo sunt ante thronum Dei, videlicet quia mundi sunt, quia candidi sunt, quia in stolis albis spectabiles & gratiosi incedunt, idcirco familiares assistunt, ideo lęti aspicientem aspiciunt, & dulcedine pleni atque ineffabiliter occupati, eius, quem vident, mutuos ab intuitu eius aspectus auertere non possunt. Nec verò dubium, quin præsentia sua clament idem ante thronum, quod subtus altare piorum animæ interfectorum: vsquequo Domine non iudicas & vindicas sanguinem nostrum. Et seruiunt ei die ac nocte in templo eius. Die ac nocte, id est, in ęternitate seruiunt, siue ministrant (vt Daniel ait) milia milium ministrabant ei, non vtique laborioso siue seruili ministerio, sed iucundo atque liberali amoris æterni tripudio. Hic enim dum viuitur, seruitus siue ministerium Dei labor & opus est, ibi autem seruitus Dei laboris pręmium, & seruitutis merces est. In templo eius, inquit Christus: omnis illa patria tēplum Dei est, sanctuarium Dei est, sanctum sanctorū est, quo nihil nisi mundum admitti potest. Supr.6. Dan.7

Hic quidem

& tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro, qui
Sup.6. sedet super thronum & agno.] Omnes isti conserui sunt & fratres eorum, quibus supra datæ sunt stolæ albæ, dictumque est, vt requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleantur conserui & fratres eorum qui interficiendi sunt, sicut & illi: Sunt isti amicti stolis albis. Dicit autem postmodum vnus de senioribus: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerunt? Et subiungit: Hi sunt qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Sunt ergo illi qui ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, filii Abrahæ, filii sanctorum patriarcharum, cùm dicantur & sint fratres illorum sanctorum
Rom. 4 piorum. Et rectè. Nam & apostolus dicit de illo patre sanctorum Abraham: Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ est in prępucio, vt sit pater omnium credentium per prępucium, vt reputetur & illis ad iustitiam, & sit pater circuncisionis, non his tantum qui sunt ex circuncisione, sed & his qui sequuntur vestigia fidei, quę est in præputio patris nostri Abrahæ. Sed iam dicta hic pauló diligentius percurramus. Vidi, inquit, turbam magnam quam dinumerare nemo poterat. Numerus sanctorum in scripturis bifariam intelligitur, aliàs quidem pro multitudine ipsorum, aliàs autem pro multiplici profectu virtutum.
Psal.38. Pro multitudine ipsorum, vt illic: Dinumerabo eos, & super harenam multiplicabuntur. Non quòd plures sint quàm harena, sed idem est, ac si dicat: Non paucos, sed multos assumam, & ad modum rei numeratæ, & bene custoditę eos custodiam. Pro multiplici incremento virtu-
Psal.90 tum siue beatitudine, vt illic: Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum qui est, vt sciam quid desit mihi. Non quod ibi plures sint dies, sed vna tantum continentior quàm simul omnes dies, vbi est spaciositas interminabilis, numerus nõ trãsitorius, sed status vitæ permanentis & æternus. Secundum vtrunque modũ turbam illam dinumerare nemo poterat. Nam & pluralitate sua hi qui iam sunt, cum eis qui nouissima persecutione Antichristi martyres stolas atque victoriæ palmas accepturi sunt, soli Deo numerati vel numerabiles sunt, & quàm multorum dierum sint, de quibus & alibi in consolatione iusti dicitur: longitudine dierum implebo eum, ęstimari non potest, quippe vbi numerus infinitus est. Ex omnibus, inquit, gentibus, & tribubus, & populis, & linguis. Gens & tribus hoc differunt, quòd vna gens multas tribus habet. Gens enim est multitudo ab vno principio orta, siue ab alia natione, secundum propriam collectionem distincta, sicut ab vno Iacob vel Israel vna gens Israelitica, quæ duodecim tribus habebat. Romana autem gens in trigint a & quinque curias, quæ nomine alio, quamuis non propriè, tribus appellantur, dispertita erat. Porrò populus aliquando pro gente, aliquando pro vnius tantùm ciuitatis habitatoribus poni solet. De linguis hoc sciendum, quia quamuis prius gentes, & tribus atque populos, ac deinde linguas posuit, non ex gentibus linguæ, sed ex linguis gentes exortę sunt. In initio quot gentes, tot linguæ fuerunt. Deinde plures gentes quàm linguæ, quia ex vna lingua multæ gentes sunt exortę. Sunt autem tres
Tres linguæ sacræ. linguę sacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ in toto orbe maximè excellunt. His enim tribus linguis super crucem Domini à Pilato fuit causa eius scripta. Vnde & propter obscuritatem sanctarum scripturarum, harum trium linguarum cognitio necessaria est: vt ad alteram recurratur, si
Ioan.19. quam dubitationem nominis vel interpretationem sermo vnius linguæ attulerit. Igitur iam non
Psal.75. gloriari licebit carnali Iudaismo, vel circuncisione carnis, in eo quod scriptum est primitus: notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius, quia ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, ecce sunt, in quibus notus sit Deus, in quibus magnũ & victoriosum sit nomen eius. [Stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum] Nimirum hæc statio ante thronum vel ipse thronus ille est, de quo Daniel cum præmisisset: Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, subinde dixit: Thro-
Dan.7 nus eius flamma ignis, rotæ eius ignis accensus. Item: Milia milium ministrabant ei, & decies milies centena milia assistebant ei. Non quidem istis talibus, & taliter stantibus thronus ille flamma est ignis vrentis, nisi tantum ignis illuminantis, sed profectò illis qui occiderunt, flãma
Psal.67. erit ignis vrentis siue liquefacientis, quemadmodum Psalmista dicit: Sicut cera fluit à facie ignis sic pereant peccatores à facie Dei. Quid enim istis est ante thronũ stare, nisi hoc ipsum quod illis superioribus sub altare Dei clamare? Nempe & isti stantes, & illi clamantes idem prospiciunt, idem iudicium & vindictam sui sanguinis exposcunt. Stantes autem ante thronum, stabant etiam in conspectu agni. Nihil verius. Etenim cum Deo patre in eodem throno sedet hic agnus à dextris eius. Nam hoc ipsum est quod ibidem Daniel loquitur: Aspiciebam ergo in visu no-
Dan.7 ctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in cõspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, &c.
Ibidem. Bene quoque ita stantes amicti sunt stolis albis, subauditur sanguine agni dealbatis, vt videlicet illi cui astant, similes sint. Nam vestimentum eius, ait idem qui supra, quasi nix, candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. [Et palmæ (inquit) in manibus eorum.]

Quia

Quia nimirum quatuor angelos supradictos, id est, quatuor principalia regna mundi, vicerunt: & ipsis volentibus nocere reluctantibus, & omni conatu resistentibus, nihilominus signati sunt, & signum Dei viui in frontibus suis acceperunt. Vnde per pugnam quatuor ventorum, post excursum quatuor bestiarum, ait idem qui supra, venit antiquus dierum, & iudicium dedit sanctis excelsi, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti: Palmæ ergo in manibus eorum, & ipsæ palmæ florentes, interim crescunt, donec penitus interficiatur bestia quarta, aliarum quoque bestiarum penitus omnis ablata sit potestas, tandemque vltimum sedeat iudicium, regnumque, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum altissimi, singulis stolis quas nunc habent in illa corporum gloriosa resurrectione duplicatis. [Et clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum & agno.] Perditio & mors quæ per hominem in hunc mundum intrauerat, in omnes homines pertransierat, quia in eo omnes peccauerunt. Sed sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, ita (inquit Apostolus) per vnum Christum damnatio & mors peccati, præstans vitam æternam. Ibidem. Rom. 5. Salus Deo nostro, & agno.

Rectè ergo memores sancti, quòd in primo homine peccauerint, & per peccatum eius mortui fuerint, gratia autem Dei per Iesum Christum salui facti sunt, confitentur & dicunt: Salus, subauditur, qua saluati sumus, Deo nostro, non nobis attribuatur, & agno, id est, filio Dei, per cuius sanguinem in salutem recuperati sumus. [Et omnes angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium, & ceciderunt in conspectu throni, in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes: Amen.] Sicut turbę magnæ ex omnibus gentibus, tribubus, & populis, & linguis, numerus nemini comprehensibilis est, ita & hic, & superius, vbi primum agnus librum accepit, angelorum numerus diffinitus non est, de istis iam illic dictum est, quia etsi non per ipsum redempti sunt, quia non perierant, attamen per diuinitatem eius conditi sunt, & per sanguinem eius (vt Apostolus quoque testis est) nobis conciliati, siue pacificati sunt, & instauratus est hominibus* numerus ipsorum, qui diminutus fuerat per ruinam angelorum apostatarum. Ergo qui ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes, amen: congratulatio est beatorum beatis & beatificatis, siue recuperatis illis, qui perierant congaudentium. [Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum, Amen.] Septem sunt voculæ, benedictio, sapientia, claritas, gratiarum actio, honor, virtus, fortitudo. Solet autem septenario numero designari vniuersitas, tam apud seculares philosophos, quàm apud ecclesiasticos, ergo & hic quicquid laudis, quicquid glorificationis aut iubilationis concipere potest mens aut proferre, quæcunque illa est lingua angelorum, sub istis voculis non dubitamus ab illis beatis spiritibus Deo nostro declamari, pro sanctis omnibus, quia mortui fuerant, & reuixerunt: perierant, & inuenti sunt. [Et respondens vnus de senioribus, dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt, & vnde venerunt? Et dixi: Domine mi, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni, ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius.] Cùm hęc huiusmodi dictio, qui sunt, & vnde venerunt, non responsio sit, sed interrogatio siue percontatio, rectè tamen respondisse dicitur, videlicet, eò quòd ad respondendum intendat, id est, vt idcirco interroget, vt cum attentum ipsa interrogatione fecerit, tunc demum respondeat. Hi sunt, inquit, qui venerunt de tribulatione magna. Verè ex magna tribulatione omnes sancti venerunt, cuius videlicet tribulationis causa vel initium fuit originale peccatum. Omnes enim qui ex tunc piè viuere voluerunt, tribulationem siue persecutionem passi sunt. Veruntamen in illa tribulatione insignius atque splendidius, veluti aurum in camino ignis, martyres fulserunt, de quibus continuò subiungit, dicens: & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Nam & si vniuersa Ecclesia sanguine Christi mundata est ab omni delicto, multò magis isti mundati, atque candidati sunt, qui adeò communicauerunt sanguini Christi, vt suum quoque sanguinem funderent pro Christo. Sup. 5 Colos. 1 casus. Luc. 19 2. Tim. 3

Ideo sunt ante thronum Dei, videlicet quia mundi sunt, quia candidi sunt, quia in stolis albis spectabiles & gratiosi incedunt, idcirco familiares assistunt, ideo lęti aspicientem aspiciunt, & dulcedine pleni atque ineffabiliter occupati, eius, quem vident, mutuos ab intuitu eius aspectus auertere non possunt. Nec verò dubium, quin præsentia sua clament idem ante thronum, quod subtus altare piorum animæ interfectorum: vsquequo Domine non iudicas & vindicas sanguinem nostrum. Et seruiunt ei die ac nocte in templo eius. Die ac nocte, id est, in ęternitate seruiunt, siue ministrant (vt Daniel ait) milia milium ministrabant ei, non vtique laborioso siue seruili ministerio, sed iucundo atque liberali amoris æterni tripudio. Hic enim dum viuitur, seruitus siue ministerium Dei labor & opus est, ibi autem seruitus Dei laboris pręmium, & seruitutis merces est. In templo eius, inquit Christus: omnis illa patria tēplum Dei est, sanctuarium Dei est, sanctum sanctorū est, quo nihil nisi mundum admitti potest. Supr. 6 Dan. 7

Hic quidem

Hic quidem dum viuitur, in templum Dei, vbi nomen eius inuocatur, nihil immundum admitti debet, in illud autem templum Dei non manu factum, vbi facies conspicitur, nihil immundum admitti potest. [Et qui sedet super thronum, habitat super illos.] Et in ipsis, & super ipsos habitat qui sedet super thronum: nam ipsi & domus, & thronus eius sunt. In ipsis habitat, tanquam vita ipsorum, super ipsos habitat, tanquam ornamentum & gloria ipsorum. [Non esurient, neque sitient amplius, neq; cadet super illos sol, neque vllus æstus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget eos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.] Penè eisdem verbis, & eodem sensu Esaias loquitur:
Esa. 49. Non esurient, neque sitient amplius, & non percutiet eos æstus & sol, quia miserator eorum
Ibidem. reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos. Nam & quod ille dixit: Ecce isti de longè venient, & isti ab aquilone & mari, & isti de terra australi, hoc est, quod hic dicit: turbam quam vidit ex omnibus esse gentibus, tribubus, & populis, & linguis. Item, quod cùm dixisset Dominus: nolite timere eos qui corpus occidunt, statim adiunxit: & post hæc non ha-
Luc. 12 bent quid faciant, hoc magnificè hic amplificat, cùm dicit: non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus, fuit enim quondam in potestate persecutorum, siue homicidarum illorum, vt sancti esurirent atque sitirent, vt æstu afficerentur, & gelu, cir-
Hebr. 11. cumeuntes (vt Apostolus ait) in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & cauernis terræ. Verùm hoc iam in potestate illorum amplius non erit vt faciant. Sed & illa esurie laudabili, & bona siti, quam hic san-
Mat. 5 cti habebant, de qualibus & dominus: Beati, inquit, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, non esuriēt aut sitient amplius, nam ibi saturabuntur & inebriabuntur. Deniq; isti fontes aquarum, ad quos deducet eos agnus, qui regit eos, illi sunt fontes, siue ille fons atque torrens, quem prospiciebat
Psal. 35 Psalmista, cum diceret: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ. Quis hæc explanare sufficiet? Quis dignè hæc tra-
Esa. 64 ctabit, aut exponet? imò quis ista sensu percipiet? Qualem aut quantum scriptura laborat in-
1. cor. 2 timare nobis diuinæ charitatis affectum, dicendo: & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum? Deficimus in hac admiratione, quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor

CAP. VIII. hominis ascendit, quę præparauit Deus diligentibus se. [Et cùm aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo quasi media hora.] Quando is qui ascendit in cælum, & sedet à dextris Dei, veniet ad iudicandos viuos & mortuos, tunc sigillum septimum soluetur, quia scripturarum non paruum aut leue momentum adimplebitur. Exempli gratia: De illa
Soph. 1 die iudicii Sophonias propheta dicit: Iuxta est dies Dñi magnus, iuxta est, & velox nimis. Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ, & clangoris, super ciuitates munitas, & super angulos excelsos. Et tribulabo homines, & ambulabunt cęci, quia Domino peccauerunt. Et effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora. Sed & argentum eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die irę Domini. In igne zeli eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus in terra. Hæc & huiusmodi quę passim leguntur in scripturis, tunc adimplebuntur, & tunc finis erit, quia tunc consummabuntur omnia. Ait ergo: Factum est silentium in cælo quasi media hora. Silentium quippe hoc loco rectè quietem
Psal. 75 illam significare intelligitur, de qua Psalmista loquitur: Terra tremuit & quieuit, cùm exurgeret in iudicio Deus, vt saluos faceret omnes mansuetos terræ. Præmisit enim: de cælo auditum fecisti iudicium, more prophetico pro futuro tempore ponens pręteritum. Et est sensus:
Mat. 25. Quando de cælo veniens, auditum facies iudicium, dicendo iustis: Venite benedicti patris mei, &c. Tunc terra tremuit, & quieuit, id est, impii timebunt, & desinent male operari. Sed & sancti
Sup. 6 qui nunc sub altari Dei clamant (vt supra scriptum est) dicentes: Vsquequo Dñe non iudicas & vindicas sanguinē nostrū, tunc quiescent, finemq; ponent suo clamori, quia tunc factum erit, tūc iudicatum erit, interfectoribus eorum vndiq; eliminatis, vt vltra interficere non possint. Huiusmodi silentium, siue quietem in cælo, id est, in cælesti ecclesia sine fine futuram, silentium illud significabat. Quod autem ait, quasi media hora, & ad significationem satis est iam dictæ pacis & quietis, & ad disiunctionem valet eorum quę pręmissa sunt, & eorum quę sequuntur: quia videlicet iam nunc ab alio exordio mysteriorum siue reuelationis, ordo recapitulatur.

Quarti libri finis.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI, COMMENTARIORVM LIBER V.

ET vidi septem angelos stantes in conspectu Dei, & datæ sunt illis septem tubæ. Et ecce alius angelus venit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum in manu sua.] Sicut verè dixit Christus, quia persecutores corpus occidunt, sed animam occidere non possunt, sic verè dixit Christi Apostolus, quia laboro vsque ad vincula, sed verbum Dei non est alligatum. Ecce enim laborante isto Christi discipulo vsque ad exilia, & in angusta secundum corpus clauso insula, verbum Dei liberum atque expeditum, liberam eius animam per ampla ducit seculorum spatia, tota amplitudine dilatatam, vt per annorum milia per omnium ferè scripturarum quasi multa miliaria, digestas operum Dei rationes mysticas coram se conspiciat. Ducit ac reducit à primis vsque ad nouissima, à nouissimis vsque ad priora secula, videlicet ab vltimi sigilli apertione, quod in nouissimo die aperiendum erit, vsque ad primam tubam quæ post diluuium personuit ad destructionem peccati, ad astruendum quod curæ esset Deo de peccatis hominum, & quod omnes in nouissimo die iudicaturus sit. Operosum atque perpulchrum est ostendere de scripturis, vbi, quando, vel quomodo quisque angelorum istorum tuba cecinerit, quæ tertia pars terræ ignea grandine combusta sit, qui mons magnus in mare missus, & quæ tertia pars maris siue creaturæ mortua sit, quæ tertia pars fluminum amara facta, vel in absinthium versa sit, quæ vel cuius solis aut stellarum tertia pars percussa & obscurata fuerit, quis puteus abyssi, & quomodo illum stella de cælo cadens aperuerit, vnde fumus ascendit, & locustæ exierunt, qui quatuor angeli alligati in flumine magno Eufrate, sed ad vocem iubentis Dei soluti, quod vltimum sit væ, & quæ voces dicentium: Factū est regnum huius mundi, domini nostri & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. Operosum est, inquam, certis ex locis scripturarum ostendere hæc omnia, nouissimum magni iudicij diem, claris testimonijs præcurrentia. Præterea iam hic sciendum, quia quando plagæ iam dictæ fieri cœperint, ad fidem siue confirmationem futuri iudicij Dei, simul quoque misericordiæ præparatio non defuit, quæ iudicium illud fugientibus semper presto est, & omnibus occurrit. Pulchrè ergo vbi dictum est, & vidi septem angelos, & datę sunt illis septem tubę, antequam aliquis illorum tuba caneret: ecce, inquit, alius angelus venit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum, &c. Iste nanque angelus, siue angeli istius actus vel habitus, misericordis atque fidelis pontificis Christi sacerdotium designat, quod ibi iam figurari cœptum est, vbi angelorum tuba, & plagæ fieri cœperunt, quod sermonis nostri sequentia pro posse declarabunt. Itaque sicut in præcedentibus septem libri sigillis absolutis, spiritum intellectus, sic in istis septem angelorum tubis, & in illo alio angelo thuribulum habente, spiritum consilij operatum esse siue operari agnoscimus. Vnde post cantum tubę sexti angeli, leuat manū suā in cælum fortis angelus, iurans per viuentem in secula seculorum, quia in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei. Mysterium nanque hoc loco idem est quod secretum consilium. Et hoc verè magnum fuit consilium magni Dei, quod vltimum iudicium per ignem futurum non ita repētè aut ex improuiso voluit euenire, sicut illud anterius iudicium per aquam factum, sed multa præmisit ad idem iudicium pertinentia, per quæ non dubitaretur esse futurum, socia vbique misericordia pro illis quos pœnitentiam agere vel acturos esse præuidit ante ipsum iudicium. Habentes ergo in hac recapitulatione magnam misericordiæ atque iudicij materiam, vnde grandis sermo iure nobis sit, nisi quia imbecilles sumus ad dicendum, primum de misericordiæ instrumento loquamur, secundum talem huiusce angeli actum vel habitum. Res ipsa iam postulare videtur, vt primo inquiramus, quis esse secundum suam personam æstimetur iste angelus: Deinde cuius figuram gesſit, siue quem significet, dicemus, iuxta sensum, quem publicus sanctæ ecclesiæ iam dudum commendauit vsus. Omnium quidem angelorum pium atque benignum esse studium circa genus humanum, multa commendant sanctarum testimonia scripturarum, vt exempli gratia illud euangelicum: Dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Illi congaudentes redemptioni nostræ, nato domino magna multitudine solennizantes atque persultantes gloriam in altissimis Deo, & in terra pacem hominibus bonæ voluntatis decantando annunciant, & annunciando decantant: ipsi resurgente domino, eodemque ascendente in cælo, in albis vestibus apparentes, salutis nostræ festiuitatem concelebrant, & celebrandam fidei nostræ intimare festinant. Veruntamen præ omnibus Michael atque Gabriel coram domino

Matt.10 2.Tim.2 Luc.15 Luc.2 Mat.vlt. Acto.1

pter opera vociferati sunt ad dominum. Ascenditq; clamor eorum ad dominũ pro operibus,& Iudic. 3
audiuit gemitum eorum. Item: Iratus est dominus contra Israel, tradidit eos in manibus illius,
seruieruntq; ei,& clamauerunt ad dominum,qui suscitauit eis saluatores & liberauit eos. Ple-
næ,inquam, sunt diuinæ paginæ huiusmodi clamoribus illorum. Sed nunquid hi soli clamo-
res,vniuersæ illæ orationes sanctorum, & vniuersa incensa fuerunt quæ isti angelo data sunt? Si
nihil aliud adorauerũt, ergo ne orationes illorum, incensa vocari,& ante altare siue ante thro-
num in conspectu Dei adoleri dignæ fuerunt? Igitur orationes sanctorum patrum siue patriar
charum, quæ hic incensa dignè vocari meruerunt, illæ fuerunt quas effundebant propter Chri-
stum, propter adipiscendum eius aduentum magno patri Abrahæ repromissum, vt in ipso be- Gen. 22
nedicerentur cum omnibus gentibus siue cognationibus terræ, atq; absoluerẽtur ab illa primæ
præuaricationis maledictione. Hoc maximè Dauid sanctus in psalmis patenter intendit, quos
orãdo canit, quippe qui & pro ipsa intentione tantæ dignitatis iudicat easdem orationes suas, vt
in persona eius,cuius aduentũ suspirat, plerosq; psalmos proferat,quod ipse sensus eorum indu-
bitanter attendentibus indicat. Exempli gratia: Deus laudem meam ne tacueris,&c. Pro eo vt Psal. 108
diceret: Deus laudem Christi filij tui ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super eum aper-
tum est. Locuti sunt aduersus illum lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt eum, &
expugnauerunt eum gratis. Proinde hæc & huiusmodi incensa vera esse non ignorans quodam
loco cum dixisset: Domine clamaui ad te exaudi me, intende voci meæ cum clamauero ad te, Psal. 140
subiunxit continuo: Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo. Et est sensus: Hoc
fac,vt oratio mea sit directa,non in conspectu hominum,qui sospitatem corporis & diuitias ora-
re & similia, directam putant esse orationem,sed in conspectu tuo,in beneplacito tuo,quod idem
est ac si diceret: Hoc fac me orare quod orandum est. Sequitur ergo: [Et ascendit fumus incen-
sorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram Deo.] Fumus incensorum suauissima
est affectio sanctarum precum,quæ sic ex fide per dilectionem operante, dulcescit,& corã Deo
consurgit, quomodo ab igne cremante dum liquescit incensum, fumũ creat odoriferum, sursum
naribus patulis sensum inspirans insitæ suauitatis. Illuc vsq; pulchra gradatione huiuscemodi fu Galat. 5
mus ascendit. De orationibus sanctorũ ad manũ angeli,de manu angeli corã Deo ascẽdit. Quid
deinde? [Et accepit angelus thuribulum & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram. Et
facta sunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræmotus magnus.] Hoc thuribulum aureum fu-
mus incensorum, hoc manus angeli mediantis impetrauit, vt de igne altaris pleno thuribulo
mitteretur in terram, & fierent tonitrua, & voces, & fulgura, & terræmotus magnus. Hoc, in-
quam,vt manifestius dictum sit,aurea sanctorum patrum fides emeruit,vt tanta fierent in gente
illa signa ac prodigia, quibus contrita est Aegyptus, Pharao submersus cum curribus suis & e- Exo. 14
quitibus suis, filijs Israel per medium mare transeuntibus, vsq; fieret in monte Synai quod scri-
ptum est: Iam aduenerat dies tertius, & manè inclaruerat, & ecce cœperunt audiri tonitrua ac Exo. 19
micare fulgura,& nubes densissima operire montem,clangorq; buccinæ vehementer perstrepe-
bat, timuitq; populus qui erat in castris. Hoc respiciens Moyses homo Dei,saluo sacratiore in-
tellectu,dum benediceret filijs Israel dixit: Dominus de Syna venit, & de Seyr ortus est nobis. Deut. 33
Apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum milia. In dextera eius ignea lex. Igneam
legem dixit, ne dubites per ignem quem angelus iste misit in terram, rectè legem debere intel-
ligi. Et quid est lex ignea, nisi lex spiritus Dei, qui per ignem solet significari, conscripta: &
contra peccata perseuerantia zelo fortissimo feruida? Quod autem iste ignis manu angelica in
terram missus sit, quod ista lex ignea per angelos administrata sit, Stephanus prothomartyr in
Actibus apostolorum patenter edicit: Et occiderunt, inquit, eos qui prænuntiabant de aduen- Acto. 7
tu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositione ange
lorum,& non custodistis. Quid hoc testimonio manifestius? Legem, inquit, in dispositione an-
gelorum accepistis. Apostolus quoq; ad Galatas scribens,dicit: Quid igitur lex? Propter trans- Galat. 3
gressionem posita est donec veniret semen,cui repromiserat,ordinata per angelos in manu me-
diatoris. Qua in manu,vel cuius mediatoris? In manu nimirum mediatoris angeli magni, qui
nunc mediator Dei & hominum est,homo Christus Iesus. Hunc enim & iam dictus prothomar-
tyr in Act. Apostolorũ patenter innuit dicendo: Hunc Moysen Deus principem & redemptorẽ Acto. 7
misit cũ manu angeli qui apparuit illi in rubo. Et Malachias propheta manifestius exprimit quis Exo. 3
vel quantus sit angelus iste, cum dicit: Et statim veniet ad templum suum dominator quẽ vos Malac. 3
quæritis,& angelus testamenti quem vos vultis. Itaq; quomodo angeli,quorum in dispositio-
ne siue ordinatione,promissio ad Abraham,& Isaac,& Iacob facta est & lex data est,plures fue-
runt, iste qui autoritate prophetica princeps illius populi dicitur fuisse, archangelus Michael in
tanto negotio nullatenus defuisse credendus est. Nam etsi illic de suę personæ manifestis indicijs
tacet,alijs nõ tacet. Denique cum esset Iosue in agro vrbis Hiericho,leuauit oculos & vidit virum
stantẽ contra se,& euaginatũ gladium tenentem,perrexitq; ad eum,& ait: Noster es an aduersa Iosue. 5
riorũ? Qui respõdit: Nequaquam,sed sum princeps exercitus domini,& nunc venio. Sane quod

dixit, sed sum princeps exercitus domini, non sufficiens fuisset de scriptis personæ huius Michaelis archangeli, nisi suppleuisset ipsa quam supra diximus autoritas prophetalis, qua dixit: ille alius angelus, & nemo est adiutor meus in omnibus ijs, nisi Michael princeps vester. Itemque alibi:
Dani. 10
Dani. 12 In tempore, inquit, illo consurget Michael princeps magnus, qui stat pro filijs populi tui. Multa sunt nimis & plura, quàm vt præsenti loco commemorare patiatur tenor propositi nostri, quæ per ministerium principis huius facta sunt, sicut scripturis sacris continentur, ex quibus omnibus magnus iste princeps, quia per ipsum dispolita sunt, sortitus est nomen Michael, quod interpretatur, quis sicut Deus. Quid enim aliud hoc nomine innuitur, nisi quia qualia per ipsum facta sunt, nemo facere possit nisi Deus? Hoc denique & Psalmista perspiciens: Quis Deus, inquit, magnus sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia, &c. Sciendum tandem quia angelus iste non in re, sed tantum in significatione mediator fuit. Nam idem Apostolus, vt supra meminimus, dixit, quia lex propter transgressores posita est, donec veniret semen cui repromiserat ordinata per angelos in manu mediatoris. Et alibi dicit: Vnus Deus & vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus. Significatione ergo qualiter mediator fuerit, id est, qualiter mediatorem Dei & hominum secundum hanc visionem significauerit, iam dicendum est. Venit, inquit, angelus & stetit ante altare, habens thuribulum aureum in manu sua. Angelum esse Christum Dei filium, angelum, id est, nuncium magni consilij. Hunc esse vel dici non solum prophetica, verùm etiam legalis autoritas astruit, cum ad Mosen Deus dicit: Ecce ego mittam angelum qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem paraui. Obserua eum & audi vocem eius, nec contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaueris, & est nomen meũ in illo. Nam angelus in quo debeat esse nomen Dei, id est, qui Deus aut dominus iure debeat dici vnus & solus est Deus, Christus Dei filius. Hic, inquit, venit, videlicet in hunc mundum, per incarnationis mysterium. Nam & ex eo quod sic venit, & voluntatem patris nobis annunciauit, angelus dicitur & est. Veniens autem stetit ante altare habens thuribulum aureum in manu sua. Quomodo stetit ante altare, nisi præsto se exhibens ad subeundum opus obedientię spontaneæ? Cùm enim tanquam Deus manu sua se tueri posset, tanquam homo infirmum se inueniri & teneri passus est, dixitque orans ad patrem: Mi pater, si possibile est, transeat à me calix iste, veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Itaque non se defendens stetit ante altare, videlicet tanquam ouis ductus ad immolandum, & non aperuit os suum. Taliter astitit, aureũ in manu sua habens thuribulum, scilicet, apparẽs in conspectu ecclesiæ factus ipse thuribulum, vt super altare crucis thuribulum suum aureum, id est, corpus immaculatum, & de spiritu sancto conceptũ, offerret patri pro nobis. Et data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium super altare, quod est ante thronum. De orationibus sanctorum obtulit incensa. Ipsi enim libauit ecclesia preces suas, dicens: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Accepisse autem de orationibus sanctorũ idem dicitur & obtulisse, quia per ipsum omnium possunt preces ad dominum suauiter peruenire. Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram Deo, Christo domino se hostiam suauitatis offerente, compunctio cordis sanctorum acceptabilis facta est, quæ ab igne nascens intimo, sicut fumus solet excitare lachrymas, & accepit angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, bene thuribulum igne plenum inducit. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Quod propriè de Christi humanitate nouimus adimpletum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Et misit in terram. Sic & dominus in euangelio: Ignem, inquit, veni mittere in terram. Et facta sunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræ motus. Tonitrua, comminationes supernæ. Et voces, id est, exhortationes. Et fulgura, id est, splendores miraculorum. Terræ motus, vt quibusdam insequentibus, quibusdam verò sequentibus: ijs dicentibus bonus est, illis autem, non, sed seducit turbas. Nunc ad ordinem recurramus: Diximus supra, quia sicut in præceptis præcedentibus, septem libri sigillis absolutis, spiritum intellectus, sic in istis septem angelorum tubis, & in illo alio angelo thuribulum habente, spiritum consilij operatum esse siue operari agnoscimus, ipsum tamen Dei consilium in eo magnum & mirabile fuisse vel esse, quod vltimum iudicium per ignem futurum, non repentè aut ex improuiso voluit euenire, sicut illud alterius iudicium per aquam factum: sed multa præmisit ad idem iudicium pertinentia, per quæ non dubitaretur futurum esse, socia vbique misericordia, pro illis quos pœnitentiam agere vel acturos esse præuidit ante ipsum iudicium. Cum igitur angelus iste staret, vt supra iam dictum est, datus in principem Abrahæ & semini eius, sumpto thuribulo paratus ad suscipienda orationum incensa, ad impetranda pro illis misericordiæ suffragia. [Tunc & septem angelis septem tubæ datæ sunt, & parauerunt se vt tuba canerent.] Videlicet ad intonandum iudicium aduersus peccata gentium, quæ sub eodem tempore vias suas ingredi cœperunt. Tubæ, inquam, illis datæ sunt, videlicet ad excitandum orbem terrarum vt pugnaret pro Deo aduersus insensatos, vt per quæ peccabant, per ipsa & punirentur. [Et primus angelus tuba cecinit, & facta est grando & ignis, mixta in sanguine, & missum est in terram, & tertia pars terræ combusta est, &

Marginal references: Psal. 76; Galat. 3; 1. Tim. 2; Esaiæ. 9; Exo. 23; Mat. 26; Luc. 22; Esaiæ. 53; psal. 140; Ioan. 3; Colos. 2; Lucæ. 12; Ioan. 7; Sapiẽ. 5

est,& tertia pars arborum combusta est, & omne fœnum viride combustum est.] Primi angeli vel primæ tubæ cantus, clamor ille fuit de quo Dominus ad prædictum patrem Abraham taliter locutus est: Clamor Sodomorũ & Gomorræ multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis. Descendam,& videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint: an non est ita, vt sciam. Denique ab angelis nobis deputatis, quotidie die noctuq; Domino factori nostro opera nostra nuntiantur. Si ergo magnum sit opus quod agimus, dũ annũtiatur, ipsa annuntiatio quasi cantus tubæ est, quasi magnus clamor. Siue pergrande peccatum siue oratio sit vehemens; ante Deum clamor est. Nam qui dixit: clamor Sodomorũ & Gomorræ multiplicatus est, ipse alio loco dicit: Vidi afflictionem populi mei, & clamorẽ eius audiui. Canente ergo turba primi angeli, facta est grando, &c. Quando vel quomodo hoc factũ sit, cui incognitum est? Pluit enim Dominus super Sodomam & Gomorram sulphur & ignem, & subuertit ciuitates has, & omnem circa regionem, vniuersos habitatores vrbium, & cuncta terræ virentia. Deniq; terræ, arborum, atq; fœni nomine, homines subintelligẽdi sunt, cũ bene nota scripturarum autoritate. Terræ, vt exempli gratiã, cum Deus dicit: Quia puluis es, & in puluerẽ reuerteris: siue, terra es & in terram ibis. Et alibi: Quid superbit terra & cinis? Arborum, cum idem Dominus dicit: Non est arbor bona quæ facit fructus malos, neq; arbor mala faciens fructũ bonum. Fœni, cum idem Dominus dicit per prophetã: Clama: Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius quasi flos fœni. Exiccatũ est fœnũ, & cecidit flos, verbũ autẽ Domini manet in æternũ. Ergo terra, arbores, fœnum viride, homines Sodomitæ, cupidi, elati, luxuriosi, imo libidinosi fuerunt. Sed cur tertia pars terræ siue arborum, id est, hominum dicti sunt? videlicet ob duplicem causam: quia & de stirpe Cham, & impœnitentes fuerunt: genus quippe Cham rectè tertia pars hominũ dicitur, & est: quia nimirum tres erant filij Noe, qui egressi sunt de arca, Sẽ, Chã, & Iaphet. Porrò Cham ipse est pater Chanaan, de cuius posteris Sodomitæ disseminati sunt, sicut scriptum est: Per hos disseminati sunt populi Chananæorum, facti sunt termini Chanaan venientibus à Sydone Geraram vsque Gazam, donec ingrediaris Sodomam & Gomorram, & ad Amam, & Seboym vsq; Lesa. Ergo natura, id est, genere siue natione, tertia pars, id est de tertia parte hominum erant, cum essent de stirpe maledicti Chanaan vnius ex posteris Cham, dicente patre: Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis. Hæc vna est causa ob quam Sodomitæ tertia pars terræ, siue tertia pars arborũ rectè dicantur. Alia est causa, quia sicut iam dictũ est, impœnitentes fuerunt, peccatum suũ prædicantes nec abscondentes. Vnde hactenus ijs qui lætantur cũ malefecerint, & exultant in rebus pessimis, cur damnentur à Deo iudice, causa redditur huiusmodi: Quia peccatum suum, inquit, sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Impœnitentes namq; ita pars tertia hominum sunt, vt iusti qui digne prædicare debeãt, & peccatores qui audiunt, & ad prædicationẽ illorũ cõuertuntur, saluare non dubitentur animas suas, & sola quæ superest impœnitentiũ pars, sine dubio mittenda sit in gehennã.

Gen. 18.
Exod. 3.
Gen. 19.
Gene. 3.
Eccle. 10
Matt. 7.
Luc. 6.
Esa. 40.
Gen. 10.
Gen. 9.
Prou. 2.
Esa. 3.

[Et secundus angelus tuba cecinit, & tanq̃ mons magnus igne ardens, missus est in mare. Et facta est tertia pars maris, sanguis: & mortua est tertia pars creaturæ, quæ habent animas, & tertia pars nauium interiit.] Tunc secundus angelus tuba cecinit, quando mortuo rege Aegypti, ingemiscentes filij Israel propter opera, vociferati sunt ad dominum, ascenditque clamor eorũ ad Deum pro operibus, & audiuit gemitum eorum: Canente autem hac tuba, tanquam mons, inquit, magnus igne ardens missus est in mare. Recordatus est enim, inquit scriptura, fœderis, quod pepigit Deus cum Abraham, Isaac & Iacob, & respexit super filios Israel, & liberauit eos. Quomodo liberauit eos? Extende, inquit, manũ tuã super mare, & reuertantur aquæ ad Aegyptios, super currus & equites eorum. Reuersæq; sunt aquæ, & operuerunt currus & equites cũcti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant in mare, ne vnus quidem superfuit ex eis.

Ergo tanquam mons magnus igne ardens missus est in mare, scilicet Pharao cũ curribus suis, exemplar superbiæ diabolicæ. Montis nanque nomine superbia, ignis ardentis eorũdem, scilicet Pharaonis & Aegyptiorum, designatur inuidia. Nam de superbia illorum Iethro quoque cognatus Mosi cum dixisset: Benedictus Dominus qui liberauit vos de manu Aegyptiorũ, & de manu Pharaonis, qui eruit populũ suũ de manu Aegypti, cõtinuo subiũxit: Nunc cognoui, quia magnus dominus super omnes deos, eo quod superbè egerint cõtra illos. Porro inuidiæ suæ ignẽ vrentẽ ipse satis indicat Pharao, cum dicit in initio: Ecce populus filiorum Israel multus, & fortior nobis est, venite, sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur. Maris nomine gẽtes hic significantur, quemadmodum & in Psalmo cum dicit: Et transferentur montes in cor maris. Idem est enim ac si diceretur, dum à Iudæis in medium gentiũ transibunt apostoli. Nauiũ quoque nomine vita hominum transitoria designatur, quemadmodũ & in Iob: Dies mei, inquit, transierunt, sicut naues poma portantes. Itaq; & hic per tertiam partem maris siue nauiũ, sicut supra, per tertiam partem terræ atq; arborum, tertia pars hominũ intelligitur rectè, scilicet progenies Cham: Aegyptij nanq; de Mesraim, vno ex posteris Cham, exorti sunt. Scriptum quippe est: Filij autem Cham, Chus & Mesraim, & Phur, & Chanaan, ac deinceps. At verò Mes-

Exo. 1.2.
Exod. 2.
Exo. 14.
Exo. 18.
Exod. 1.
Psal. 45.
Iob. 9.
Gen. 10.

raim genuit Ludim,& Ananim,& Laabim,& Nepthuim,& Phetrusim,& Chesluim,de quibus egressi sunt Philistijm,& Capturim. Quod ex isto, scilicet, Mesraim, Aegyptij quoq; vt iam dictũ est, orti sunt, antiquiores tradunt. Psalmista quoque patrem eius Cham, patrem Aegyptiorum fuisse astruit, cum dicit: Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham, id est, vbi filij Cham, filij Noe habitant. Aliam nihilominus ob causam Aegyptij tertia pars fuerunt, videlicet quia & ipsi impœnitentes fuerũt, adeo, vt cum coram illis signa & prodigia multiplicarentur, ipsi amplius indurarentur. Oderant enim filios Israel,& inuidebant eis,& idcirco, vt proprium est odientium atq; inuidentium, quãto plura videbant pro eis signa fieri, quæ gloria illorum erat, tanto duriores efficiebantur, augmentum per singula signa capiente magnitudine odij. Hoc præuidens ipse dominus dicebat ad Mosen: Ego indurabo cor eius,& non dimittet populum. Quod idem est ac si diceret: Ego quidem signa coram eo faciam, sed hæc illi ad nihil aliud valebunt, nisi vt odientis crescat inuidia, inuidentis augescat odium. Impœnitentes ergo erant, & cum, vt supra dictum est, tres sunt partes hominum, alij quippe iusti, alij pœnitentes, alij impœnitentes sint: Isti, quia de impœnitentibus erãt, de tertia parte erant. Quod autem hic dicitur, quia tertia pars maris facta est sanguis, quoniam mare, vt supra iam dictũ est, gentes significat: quòd inquam tertia pars maris,& tertia pars quæ habebat animas mortua est, patenter ad illud spectat, quod percussit aquam fluminis corã Pharaone, & seruis eius, quæ versa est in sanguinem, & pisces qui erant in flumine, mortui sunt, & iumenta quoq; igne & grandine combussit. Vnde & Psalmista: Conuertit aquas eorum in sanguinem,& occidit pisces eorum. Ac deinceps: Et tradidit grandini iumenta eorum. Item: Viam fecit semitæ iræ suæ,& non pepercit à morte animabus eorum,& iumenta eorum in morte conclusit. Et rursus: Qui percussit primogenita Aegypti, ab homine vsq; ad pecus. Iam ergo secundum literã tertia pars hominũ. i. genus Cham, vnius ex tribus filijs Noe, secundò percussa est: Historicas nanq; percussiones ostendere magis intendimus. [Et tertius angelus tuba cecinit: Et cecidit de cœlo stella magna ardens tanq; facula,& cecidit in tertiam partem fluminum,& in fontes aquarũ,& nomen stellæ dicitur absinthium. Et facta est tertia pars aquarũ absinthium,& multi homines mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt.] Fluminum quoq; nomine gentes significantur, vt illic: Eleuauerunt flumina fluctus suos, à vocibus aquarum multarum, quod est dicere: Inimicæ gentes eleuabunt tanquam fluctus quasdam commotiones suas, scilicet minas, verbera,& cætera talia: & hoc facient à vocibus aquarum multarum, id est, propter voces prædicantium euangelium Christi, siue propter clamosas accusationes multorum, cum populari tumultu dicentium, nouæ religionis cultores, suorumq; exterminatores aduenisse deorum. Porrò tertia pars gentium, sicut iam dictum est, genus erat Cham. Igitur tunc tertius angelus tuba cecinit, quando post quadraginta annos ab exitu filiorum Israel de Aegypto, completæ sunt iniquitates Amorræorum, & cæterarum gentium siue regnorum Chanaan. Quod & patientia Dei expectans, cum dixisset ad Abraham: Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, &c. ita subiunxit: Necdum cõpletæ sunt iniquitates Amorræorum vsq; ad præsens tempus. Itaq; canente tuba tertia, id est, istorum quoque clamore ascendente ad Deum, eo quòd perseueranter peccando iniquitates suas adimplessent, tempusq; esset vt iam terra illos euomere deberet: [Cecidit, inquit, de cælo stella magna ardens tanquam facula.] Stella ardens tanquam facula, id est, ira Dei magna de cælo cecidit super gẽtes illas: ira, inquam, Dei nobis stella, illis tanquam facula. Nobis enim lucet ira Dei,& ad cognitionem proficit eiusdem Dei, quæ illos tanquam facula consumpsit, ita vt furore suo arderent,& nullam misericordiam quærerent, neque se victoribus traderent. Nam sic scriptum est: Non fuit ciuitas quin se traderet filijs Israel, præter Euæum qui habitat in Gabaon. Omnes bellando cœpit Iosue. Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum,& pugnarent contra Israel,& caderent,& nõ mererentur vllam clementiam, ac perirent, sicut prædixerat dominus Mosi. [Et cecidit in tertiã partem fluminum,& in fontes aquarũ.] id est, in illas gentes, quę sicut iam dictũ est, de tertia erãt parte hominum, scilicet, de genere Cham. Item ob aliam causam de tertia erant parte hominũ, videlicet quia impœnitentes erant: nam tres partes ibi maximè distinctæ apparuerunt, iustorum scilicet, quod erant filij Israel propter Dei cultum. Pœnitentium, vt erat domus Raab meretricis, quæ nuncios filiorum Israel suscepit, de qua & scriptum est: Raab verò meretricem & domum patris eius atque omnia quæ habebat fecit Iosue viuere, & habitauerunt in medio Israel, vsq; in præsentem diem. Porrò impœnitentium pars ipsi erant, quippe & magnalia Dei quæ in Aegypto & deinceps facta fuerant, æquè ipsi audierant, & inde, illa, inquit, elanguerunt omnes habitatores terræ: sed non, vt ipsa & domus eius, ad pœnitentiam conuersi sunt. [Et nomen, inquit, stellæ dicitur absinthium.] Absinthium Græcũ nomen est herbæ, quæ gustu amarissima est, suauis odore, temperamentum corpori præstans, cuius contusa folia succo suo vomitum extorquent,& auferendis doloribus vel contusionibus corporum vtilissima comprobatur. Huic rectè comparatur, eiusq; nomine nuncupatur ira illa vel sententia Dei, quæ super gentes illas venit, ita

Margin notes: Psal. 77. & 104. — Exo. 7 — Exo. 7 — Exo. 9 — Psal. 77 & 104. — Psal. 92 — Acto. 17 — Gene. 15 — Iosue. 11 — Iosue. 2 — Iosue. 6 — Iosue. 2

nit, ita vt euomeret eos de terra, & quasi malis humoribus eiectis, reuelato pectore liberaretur. Sic enim de illis ipse loquitur: Omnes execrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam. Cauete ergo & ne vos euomat cum paria feceritis, sic euomuit gentem quæ fuit ante vos. Rectè ergo, vt dictum est, stella illa cadens, id est, sententia Dei super gentes illas veniens, dicitur absinthium, quæ talem talemque necessarium terræ illi fecit vomitum. [Et facta est tertia pars aquarum absinthium, & multi homines mortui sunt, quia amaræ factæ sunt.] Facta est absinthium, id est, demonstrata est esse amarissima, nimiumque perniciosa filijs Israel eorundem cohabitatio gentium, & multi ex eis mortui sunt de aquis, id est, de gentibus illis, quia amaræ factæ sunt: videlicet sicut prædixerat Deus ipse Israeli denuntians per Mosen: Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, qui tibi sint in ruinam. Non ineas pactum cum hominibus illarum regionum, ne cum fornicatæ fuerint cum dijs suis, & adorauerint simulacra eorum, vocet te quispiam, vt comedas de immolatis, &c. Non enim audierunt prohibentem dominum, sed biberunt aquas amaras multi, & mortui sunt, id est, commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. [Et quartus angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, vt obscuraretur tertia pars eorum, diei non luceret pars tertia & noctis similiter.] Eleuata est manus percutientis à tertia parte terræ, maris, atque fluminum, ad solem, lunam & stellas, & percussa est tertia pars eorum, id est, à genere Cham tertia, vt iam sæpè dictum est, parte hominum siue gentium, terram amantium, semetipsos amaricantium, & semper in vitijs & peccatis defluentium, ad ipsum genus Sem, ad ipsum semen Abrahę, ad ipsam stirpē Iacob.

Leui.18. & 20.

Exo.23 Deut.7

Nam sicut illi qui Deum non quærunt, qui cælum non suspiciunt, propter hoc ipsum terra sunt, mare sunt, flumina sunt, sic econtra semen vel filij Abrahæ, sol sunt, luna sunt, stellæ sunt. Sol videlicet propter Christum verum solem, semen vnum eidem Abrahæ repromissum. Luna propterea, quia ecclesia sunt. Stellæ, propter diuisiuam quam habuerunt singuli superni luminis gratiam. Quod prospiciens Moses. Et estis, inquit, hodie sicut stellæ cæli plurimi. Nouerat quippe & scripserat Deum dixisse ad Abrahā: Suspice cælum, & numera stellas si potes: moxque subiunxit, sic erit semen tuum. Amplius autem ad comprobandum quod sub nominibus solis, lunæ, ac stellarum, gens illa siue patres & matres, singulique filij gentis illius rectè debeant intelligi, illud testimonium vel solum sufficit: Vidi, inquit Ioseph, quasi solem & lunam, & stellas vndecim adorare me. Quod cum patri suo retulisset: Quid, inquit ille, sibi vult hoc somnium quod vidisti? num ego & mater tua & fratres tui adorabimus te super terram? Igitur quartus angelus tuba cecinit, id est, murmuratio filiorum Israel in deserto pręsente angelo qui pręcedebat eos in columna nubis, nimium concitata, vsque ad aures domini peruenit. Vnde Moses: Accedite, inquit, corā domino: audiuit enim murmur vestrum. Diu tuba illa personuit, diu aures Dei cantus ille horrisonus molestè tetigit. Quapropter permotus ipse dicebat Mosi: Vade descende, peccauit populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti: Recesserunt cito de via quam ostendisti eis. Deinde tunc aures eiusdem domini tuba illa molestissimè tetigit, quādo reuersis exploratoribus & detrahentibus terræ quā inspexerant apud filios Israel, vociferans omnis turba fleuit, & murmurati sunt contra Mosen & Aaron cuncti filij Israel, dicentes: Vtinā mortui essemus in Aegypto, & nō in hac vasta solitudine. Vtinā pereamus, & non introducat nos dominus in terrā istam, ne cadamus gladio, & vxores & liberi nostri ducantur captiui, &c̄. Tunc profecto percussa est tertia pars solis illius, lunæ illius, stellarum illarū. Iurauit enim in ira sua, si introibunt in requiē meam. Viuo ego, inquit, omnes homines qui viderunt maiestatē meam, & signa quæ feci, nō videbunt terrā pro qua iuraui patribus eorum. Ac deinceps: Viuo ego, ait dominus, sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. In solitudine hāc iacebūt corpora vestra, oēs qui murmurati estis à viginti annis & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terrā super quam leuaui manum meā vt inhabitare vos facerē, præter Caleph filium Iephone, & Iosue filium Nun. Notum est ex sacris historijs, quomodo disperierint, quibus adhuc pro causis disperditi sint, ita vt alios terra viuos absorberet, alios ignis egressus à domino interficeret, alios gladius cōcideret. Vita & fine suo palam fecerunt, quod & ipsi quoque de tertia parte essent. Non quidem secundum carnis progeniem de tertia parte generis humani erant, id est, de genere Cham, sicut supra memorati Sodomitæ, sicut Aegyptij, sicut Chananæi, sed secundum imitationem de eadem parte erant, testante Deo, cum tali Israeli per prophetam loquitur: Pater tuus Amorræus, & mater tua Cethæa. Amorræus quippe & Cethæus fuère de generę Cham, & filij Chanaan. Ergo tertia pars isti fuerunt, vt putabatur, solis, lunæ, & stellarum, id est, populi sanctorum: reuera autem tertia pars, id est, ad tertiam partem pertinentes hominum siue gentium, partem Cham, partem Chanaan.

Deut.1 Gene.15

Gen.37

Exo.19 Exo.16 Exo.32 Num.14

Psal.94 num.14

num.16

Ita factum est, vt diei non luceret hæc pars tertia, & noctis similiter. Semen illud Abrahæ, siue gens Israelitica, quo respectu sol & luna, eodem erat dies clara, & nox lucida. Dies clara, videlicet, pro consanguineo sibi Christo patribus repromisso, sole æterno. Nox lucida, pro rerū temporalium euentu bono, terræque Chanaan possessione promissa, & regno terreno multis mira- Ezec.16

bilium Dei signis illustrato. At illi infideles murmuratores, quicunque in superbia Deo detraxerunt, & ob hoc ore Dei dicti sunt multitudo pessima. Exempli gratia, cum dixit: Vsquequo
Nu.14. multitudo hæc pessima murmurat contra me? Neque in futura vita Christum solem, neque in præsenti vita temporalem videre meruerunt patrum hæreditatem. Itaque diei similiter & noctis pars ista, quæ putabatur diei esse & noctis lucidæ, cum potius ad illam, vt iam dictũ est, tertiam partem pertineret, in qua Chanaan reputatus est, nõ luxit, non clarificata est, sed tenebrosam post memoriam reliquit. [Et vidi, & audiui vocem vnius volantis aquilæ per medium cæli, dicentis voce magna: Væ, væ, væ, habitantibus in terra: de cæteris vocibus angelorum
Cãturi. trium, qui erant tuba * canituri.] Aquila hæc volans & prænuncia, sacra scriptura est. Notandum quod præcedentes quatuor percussiones nulla aquila prænunciauit, quia videlicet Sodomitis, quod cælesti igne vel sulphurea pluuia perdendi: Pharaoni & Aegyptiis, quod in mari rubro perituri: Amorræis quod completis iniquitatibus suis puniendi, & à terra sua forent euomendi, nulla scriptura, nulla lex scripta, comminata est aut prædixit. Tantummodo per legem naturalem iudicati & damnati sunt. Similiter & murmuratores filii Israel, quorũ corpora prostrata sunt in deserto, eandem murmurationis & rebellionis suæ pœnam quam passuri essent, scriptura prædicente, vel per indicium scripturæ non audierant: quippe qui & ante murmurare cœperunt, quàm scriptura condita vel scripta esset lex, antequã saltem priores tabulæ decẽ præceptorũ digito Dei scriptæ essent, quæ ipsæ factæ sunt ante scriptam legẽ, væ illi populo incumbebat. Verbi gratia, cũ dixisset Dominus pro reatu vituli quem fecit Aarõ: Cer-
Exo. 32. no quod populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos. Cumque non dimitteretur stante Mose in confractione, id est, in nimia mentis humilitate in
Ibidem. conspectu eius, ait tandem: Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum: Lex, inquam, nondum scripta aut certè recitata fuerat, & iccirco nec istud væ prænuntiasse scribitur hic volans aquila. Tria væ quæ supersunt, sancta scriptura prænuntiauit. Primum videlicet quo filij Israel in eo passi sunt, quòd peccantes Domino traditi sunt in manus gentium, & dominati sunt eorum qui oderunt eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum. Secundum quod pertulerunt in eo quòd in captiuitatem ducti sunt, & quatuor regnorum, scilicet Babylonii, Persici, & Macedonici, atque Romani fortitudinem imperiosam
Dan.7. propter peccata sua miserabiliter sustinuerunt, quorum quartum, scilicet Romanum imperium bestia terribilis atque mirabilis & fortis nimis, & dentes ferreos habens magnos, comedit eos atque comminuit, & reliqua pedibus suis conculcauit. Tertium erat væ, vltimum iudicium, quando tam ipsi quibus scripta est lex, quàm & omnes gentes condigna recipient, quia videlicet
Rom. 2. quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legẽ iudicabuntur. Hæc, inquam, tria priusquam fierent, Deus per suam scripturam enuntiare voluit, & iccirco rectè per volantẽ aquilam hic tertiò pronuntiatur væ, de cæteris vocibus trium angelorum qui erant tuba canituri. Et quibus vel qualibus væ? Habitantibus, inquit, in terra: his quos omnino ne sursum aspiciant detrahit terra, detinet affectio terrena. Et rectè sancta scriptura volanti aquilæ assimilatur, aquilæ, inquam, volanti per medium cælum, quia videlicet tota eius intentio sursum tendit, & terrena despicit, soli iustitiæ qui est Christus, claros & apertos oculos infigens, & per publicum, vtpote irreprehensibilis & honesta tota cum liberta
Cap. 9. te procedens. [Et quintus angelus tuba cecinit, & vidi stellam de cælo cecidisse in terram, & data est illi clauis putei abyssi, & aperuit puteum abyssi.] & cætera vsque, væ vnum abijt. Hoc vnum væ magnum & prolixum, magna & multa breuiter & mirabiliter replicat, mala variæ seruitutis filiorum Abrahæ ludibria, quod scilicet post mortem Iosue peccauerũt Domino seruientes Balaim & Astaroth, & ob hoc tradidit eos in manus Chusanrathaim regis Mesopotamiæ, seruieruntque ei octo annis: quòd iterum fecerunt malum in conspectu Domini, & ob hoc cõfortauit aduersus eos Eglon regem Moab, seruieruntque ei decem & octo annis: quòd rursus ad-
Iudic.3. diderunt facere malum, & tradidit illos Dominus in manus Iabin regis Chanaan, qui & vehe-
Iudic. 4 mẽter oppressit eos per viginti annos: quòd deinde fecerunt malũ, & iccirco tradidit eos in ma-
Iudic.6. nus Madian septem annis: quòd iterum dimiserunt Dominũ, & non colebãt eum, & iccirco ira-
Iudi. 10. tus tradidit eos in manus Philistijm & filiorum Amon. Postquam ab illis longo duello contusi tandem per virtutem victoriosi regis Dauid ita sunt liberati, vt humiliaret Philistæos, & cæte-
2.Re.12. ras gẽtes in circuitu sicut scriptũ est: Et tulit Dauid frenũ tributi de manu Philistinorũ, & percus-
3.Re.12. sit Moab, &c. eo processit iniquitas ipsorum, vt scinderentur decẽ tribus à domo Dauid, & tẽplo Domini, vitulos aureos sibi fabricãtes, primi hæretici, & vniuersæ exemplũ hæreticæ peruersitatis. Nũc iã literæ ordinẽ prosequamur. [Et quintus, inquit, angelus tuba cecinit, & vidi stellã de cælo cecidisse in terrã.] Tunc profectò ille quintus angelus tuba cecinit, quando impleta est veritas Dei quæ dixerat Mosi: Ecce tu dormies cum patribus tuis, & populus iste consurgens fornicabitur post Deos alienos in terra ad quam ingredietur vt habitet in ea. Ibi derelinquet me, &
Deut.31. irritum faciet fœdus quod pepigi cum eo. Item: Ego enim, inquit Moses, scio contentionẽ tuam,
& ceruicem

& ceruicem tuam durissimam. Adhuc viuente me,& ingrediente vobiscum semper contentiosè egistis cōtra Dñm,quātò magis cùm mortuus fuero. Ac deinceps: Noui enim quòd post mortem meam iniquè agetis,& declinabitis citò à via quam præcepi vobis. Tunc,inquam,quintus angelus tuba cecinit,quādo nunciatū est oīa scienti Deo, quòd post deos alienos fornicaretur Israel. Ibidem.
[Et vidi,inquit,stellam de cælo cecidisse in terram.] Stella ista quæ de cælo cecidit,diabolus est, cui propheta dicit: Quomodo de cælo cecidisti Lucifer,qui mane oriebaris. Et notandū quod huiusmodi stellam non dixit: vidi cadere,sed vidi cecidisse. Iam dudum quippe ceciderat,&per terram repebat,quando hæc fieri cœperunt,quæ præsenti loco ista visio mystica replicat. Quando ille cecidit,nullus hominum erat qui videret,præter illum qui in Euangelio suo loquitur,dicens: Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Qui enim hæc dicit homo Christus,prius erat Deus,quàm homo fieret,prius quàm angelus ille,stella illa, siue Lucifer ille caderet, imò priusquàm angelus aut creatura aliqua fieret. Bene ergo non ait vidi cadere,sed vidi cecidisse. [Et data est ei clauis putei abyssi,& aperuit puteum abyssi. Et ascendit fumus putei,sicut fumus fornacis magnæ.] Summam breuiter mystica significatione tangit causæ vel originis quæ idololatriæ vel omnis hæreseos initium fuerit. Nam data est illi clauis putei abyssi,id est,permissa est potestas siue facultas angelo illi,qui in veritate non stetit,omnis mendacii fundamentum nullum habentis, nec enim alicui rei innititur existenti. Idcircò bene mendacium quod loquitur ex propriis,& cuius pater est, puteus dicitur abyssi, videlicet infinitæ profunditatis: quia, sicut iam dictum est,rerum existentium fundamentum nō habet,nihilq; ei subest, loquitur enim quod non est. Hunc talē puteum abyssi aperuit miseris loquens hominibus,& dicens,se Deū esse, suadensq; sese in simulachris pro Deo colēdū. [Et ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnę.] Ascendit,inquā,videlicet etiā vsq; ad sapientes seculi,quos obscurauit. De quibus & Apostolus dicit: Sed euanuerūt in cogitationibus suis,& obscuratū est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes,stulti facti sunt,&c. Et tūc fumus eiusmodi sicut fumus dicitur fornacis magnæ,quia videlicet sicut fumus nō nisi ex subiacēte igne fit,sic nō nisi ex præcedente causa cupiditatis siue cōcupiscentię nascitur cæcitas mentis,siue obscuratio cordis insipientis. [Et obscuratus est sol & aer de fumo putei.] Ad id peruentum est,propter quod & casum stellæ,& apertionē præmiserat putei abyssi fumātis. Sol nanq; & aer ille, vt supra iā dictum est,erat Israel: sol propter patres vel patrū fidē,ex quibus Christus sol iustitiæ secundū carnē: aer verò propter susceptam exinde eiusdē fidei illuminationē. Hic post mortem Iosue ita obscuratus est, vt dimitteret Dñm Deū patrum suorū,& sequeretur deos alienos,deosq; populorū qui in circuitu habitabant. Suscitauit illis iudices Dñs,qui liberarēt eos de vastantiū manibus. Sed nec illos audire voluerunt,fornicātes cū diis alienis,& adorātes eos. Sol ergo & aer de fumo putei obscuratus est. Quid deinde? [Et de fumo exierunt locustę in terrā.] Locustę de fumo exierunt,quia videlicet propter fumum erroris & stultitiæ qua obscurati sunt,hostes illis suscitati iudicio diuino emerserunt Mesopotamii,& Moabitæ,Chananęi,& Madianitę,simulq; Amalechitæ,Philistiim,& filij Amon. Dicit enim de illis quodam loco scriptura sic: Ipsi enim & vniuersi greges eorum veniebant cū tabernaculis suis,& instar locustarum vniuersa cōplebant,innumera multitudo hoīm & camelorum, quicquid tetigerant deuastantes. Non vtique vanè aut sine pondere instar locustarum dixit: sed quia reuera multitudines eiusmodi ad malum exultātes,leuitate animi & corporis,tanquā totidē locustas salientes intuetur & irridet is qui habitat in cælis, prouidens illis cito futurum quod per quendā sapientia eius dicit: Florebit amygdalus,& impinguabitur locusta. Quod idem est,ac si dicat: Qui nunc viridis & rectus incedit,& tanquam locusta salit,canescet,& curuus vix incedere incipiet,habensq; crura tumentia,nequaquam vt nunc leuis & gesticulosus in saltum sese excutiet: locusta nanq; impinguatur,dū transacta leui iuuentute crura tumescunt, vt fieri solet senibus. Locustę ergo exierunt.i.hostes Israeli propter peccata multiplicati sunt. [Et data est illis potestas sicut habent potestatem scorpiones terræ.] Scorpio vermis potius quàm animal, aut serpens armatus aculeo,& ex eo Græcè vocatur,quòd cauda figat,& arcuato vulnere venena diffundat. Idcirco dixit, scorpiones terrę, quia scorpio vermis terrenus est, ore vel capite innoxio præblandiens,& tunc demum cauda conuersa incautum feriens. Huiusmodi potestas locustis illis data est,vt videlicet cùm filios Israel ad illecebras lege Dei prohibitas per mulierum lenocinia prouocassent, & transgressores factos auxilio Dei nudassent, tunc demum aduersus eos armis consurgerent. Hoc primus Balach filius Sephor rex Moab facere didicit, per Balaam ariolum dicentem sibi: Veruntamen pergens ad populum meum dabo cōsilium quid populus tuus populo huic faciat. Illo nanque eius consilio factum est, vt fornicaretur populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua. Vnde postmodum facta vltione,iratus Moyses principibus ait: Cur fœminas reseruastis? Nonne istæ sunt quę deceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Domino, super peccato Phegor, vnde & percussus est populus? Hoc ergo primum per Balaam facere didicerunt, scorpiones Madianitæ siue Moabitæ,& post hæc etiam gentes aliæ. Sic enim scriptum est,post mortem

Marginal notes: Esa.14 (beside "diabolus est"); Luc.10. (beside "Et notandū"); Ioan.8 (beside "mendacium quod loqui-"); Rom.1 (beside "Dicentes"); Iudic.2. (beside "post mortem Iosue"); Iudic.6. (beside "cū taber-"); Eccl.12 (beside "Florebit amygdalus"); Num.24 (beside "fornicaretur po-"); Num.25 (beside "facta vl-"); Num.31 (beside "Cur fœminas"); Iudic.3. (beside "post").

mortem Iosue. Itaque filii Israel habitauerunt in medio Chananæi, & Ethæi, & Amorræi, & Pherezæi, & Iebusæi, & duxerunt vxores filias eorum, ipsisq; filias suas eorum filiis tradiderunt, & seruierunt diis eorum. In hoc facto, nimirum scorpiones quasi blandum caput porrexerunt, sed cōtinuò cauda percusserunt. Consequenter enim victores illorum, quibus Deus iratus erat, effecti, vehementer illos afflixerunt. [Et præceptū est illis, ne læderent fœnum terræ, neq; omne viride, neq; omnē arborem, nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis.] Perspicuè ostendit, quia non per proprietatem, sed per similitudinem locustas de fumo illo exisse dicit, dum quod locustarum est facere, hoc illis interdictum esse scribit. Locustarum nanq; est lędere fœnum terræ, & omne viride, omnemq; arborem, quemadmodum inter plagas Aegypti scrip-
Exo.10 tum est. Deuorata est igitur herba terræ, & quicquid pomorum in arboribus fuit, quæ grādo dimiserat, nihilq; omninò virens relictum est in lignis & herbis terræ in cuncta Aegypto. Istis aūt ne quid talium, sed tantùm hoīes læderent, quia videlicet & ipsi homines erant, qui hic locustæ dicti sunt. Attamen futurum erat, vt hostes eiusdem populi peccatis exigentibus, non solum hoīes, sed & fœnum, & omne viride, & omnem arborem, imò vniuersam terram eorum lęderent, & ciuitates igni succenderent, sed nondum erat tempus. Postmodum vbi tuba cecinit sextus angelus, hoc factum esse memorabimus. Nam vbi quintus iste angelus tuba cecinit, ita plaga temperata est, vt læderentur & in seruitutem redigerentur tantum homines. Et quidem
Iud.6 tunc temporis cùm seuisset Israel, ait scriptura, ascendebat Madian & Amalech, & cæteri Orientalium nationum, instar locustarum vniuersa complentes, sicut erant in herbis cuncta vastabant, nihilq; omninò ad vitam pertinens relinquebant in Israel, non oues, non boues, non asinos: sed illa læsio comparatione eius de qua post hęc dicendum est, vbi Babylonio igne cuncta cremata sunt, nec læsio reputanda est. Quod tandem ait de hominibus qui lædendi essent, distinctionem faciens, qui non habent signum Dei in frontibus suis, idē est ac si diceretur: qui dereliquerunt legem Dei sui, qui à fide patris sui Abrahæ sunt alienati. Nā quod modo signū Dei, signum crucis Iesu Christi pingimus Christiani in frontibus nostris, hoc suo more secundū tem-
Exo.12 pus facere fuerant iussi, vt videlicet in carne sua circuncisi, postes & superliminaria domorum suarum signarent sanguine agni. At illi hoc facere contemnebant, seruientes diis alienis. Erant igitur hoīes non habentes signum Dei in frontibus suis, non habentes fidem in cordibus suis. [Et datum est illis, ne occiderent eos, sed vt cruciarentur mensibus quinque.] Et hoc futurum erat, vt occiderentur, siue caderent in ore gladii, sed nondum tempus erat, nondum hoc datū est illis locustis. Sed quid? Vt cruciarētur, inquit, mensibus quinq;. Menses quinque quibus cruciati sunt, mutationes seruitutis fuerunt quinque, quibus hostibus suis sunt traditi, & seruierunt illis, quas hoc ordine scriptura digessit. Primò tradidit eos Dominus in manus Chusanrasathaim
Iudic.3 regis Mesopotamiæ, seruieruntq; octo annis. Secundò confortauit aduersum eos Eglon regem
Iudic.4 Moab, & copulauit ei filios Amon, & Amalech, seruieruntq; decem & octo annis. Tertiò tra-
Iudic.6. didit eos in manu Iabin regis Chanaan, qui & oppressit eos viginti annis. Quartò tradidit eos
Iudi.10. in manu Madian septem annis, & oppressi sunt valdè ab eis. Quintò tradidit eos in manu
2.Reg.8 Philisthiim, à quibus & variis sunt afflictionibus contusi, donec ventum est ad Dauid, qui & tulit, inquit scriptura, de manu Philistinorum frœnum tributi. Quæ deinde Israel mala propter peccata sua pertulit, à tempore Babyloniæ captiuitatis, ad tantum pertinet tubæ sexti angeli. Quinque ergo mensibus cruciati sunt, quia quinquies in seruitutem traditi sunt. Quare autem mensium potius quàm annorum nomine vel numero illa seruitutis tempora designantur? videlicet quia in mensibus secundum lunam, quos solos Hebręi, de quibus sermo est, nouerunt vel computant, mutabilitas crementi vel decrementi est, quę & stultorum mutabilitatem signi-
Eccl.7 ficat, dicente scriptura: Stultus vt luna mutatur. An non illi vt luna mutabantur, vt meritò
Iudic.2. stultitię arguerentur. Sic enim de illis scriptum est: Cumq; Dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiuit afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium: postquam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multa maiora faciebant, q̄ patres eorum, sequentes deos alienos, & seruientes eis, & adorantes eos. Quod ergo dictum est, sed vt cruciarentur mensibus quinque, idem est ac si diceretur: sed vt quinquies in stultitiam mutati, in seruitutem redigerentur per vices quinque. [Et cruciatus eorum vt cruciatus scorpii, cùm percutit hominem.] Hoc idem est quod supra dixit: & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ. Nam sicut scorpius prius capite blanditur, & post cauda feriens, mortifera venena diffundit, sic illi prius ad illecebras sacrificiorum, & ad connubia prouocabant eos filiarum suarum, vt Deus offenderetur, & tunc demum aduersus inermes, & quasi nudos armati consurgebant, cùm auxilio deesset Deus, quo veluti armis & scuto protegebantur. Sed idcirco de scorpionum & locustarū similitudine nunc repetit, quia plura est inde dicturus. [Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam. Et cupient mori, & fugiet mors ab ipsis.] Hæc dicta rectè accipias, tanquam supradictæ aquilę volantis,
Supr.8. & dicentis: Væ, væ, væ, de tribus angelis qui erant tuba canturi, quorum istud væ primum est.

Tanquam

Tanquam dicat: Væ istud tantum erit, vt quærant homines mortem, & non inueniant eam: vt cupiant mori, & fugiat mors ab eis. i. vt mors illis vita charior sit, vt miseriã longam compendio finire velint. Quare? videlicet iram talem, iam tunc cœperunt thesaurizare sibi, quãdo frustra mortem optauerunt sibi, nulla existente causa, cùm nihil noceret eis. Dixerunt enim: Vtinam mortui essemus in Aegypto, & non in hac vasta solitudine. Vtinam pereamus, & non introducat nos Dñs in terram istam, & nõ cadamus gladio, & vxores ac liberi nostri ducantur captiui. Tunc cupierunt mori, vt sonabat lingua præ nimio rancore & amaritudine impatientis animi fiet illis succrescentibus peccatis, vt pro re optent mori, & fugiet mors ab eis, præceptum seruantibus locustis, vt non occidant, sed crucient eos mensibus quinq;. [Et similitudines locustarum similes equis paratis in prælium.] Quid magis dissimile secundum rem vel naturam, quàm equi & locustæ? Quid tam impar & inequale? Ergo aut locustæ in equorum magnitudinem creuerunt, aut quod mirabilius est, isti homines ita minuti sunt, vt locustæ comparatione ipsorum, magnitudinem habere viderentur equorum. Nimirum hoc quod posterius dixi factum esse constat iudicio Dei, non decremento vel diminutione corporum, sed defectu animarum. Qui enim pro vita contemptibili locustę erãt in oculis Domini, locustæ vt erant permanserunt, scilicet, lasciuientes Chananæorum populi: qui aũt homines esse debuerant, imminuti sunt meritò, & quodammodo locustæ locustarũ effecti, timentes eos, quibus debuerant esse timori. Reddebat enim illis vicem iustus iudex, quia videlicet filii erant patrũ detractorũ & murmuratorũ, eorum peccata sequẽtes, qui detraxerant eidem terræ dicentes: Populus quẽ aspeximus proceræ staturæ est. Ibi vidimus mõstra quædam filiorum Enach, de genere gygantũ, quibus cõparati, quasi locustæ videbámur. Ergo quasi prosecutione, tunc illis dixit Deus: Sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis, in solitudine hac iacebunt cadauera vestra, tali nihilominus posteris eorum hęc aquila volans, & væ pronuncians pene loquitur & dicit: Sicut locuti estis, sic fiet vobis. Locustę illæ comparatione vestri similes erunt equis, vos comparati illis locustę videbimini. Item: Sicut locuti estis, vtinam mortui essemus, vtinam pereamus, sic fiet vobis. Quæretis mortem, & non inuenietis: cupietis mori, & mors fugiet à vobis. Sed nec illud vacat, quod cùm dixisset, similes equis: addidit, paratis in prælium. Videlicet magnam exprimit illarũ confidentiã locustarum, magnã vim animorũ hostilium, vt vltro veniant ad prælium, & eos armis quærant, quos prius fugerunt. Quod euenisse patenter historiæ referunt. [Et super capita eorum tãquam coronę similes auro.] Reges vel principes gentium illarum qui per capita rectè intelliguntur, tanquam coronati, & non verè coronati victoriis fuerunt, quia videlicet non sua virtute illi vicerunt, sed pro peccatis suis isti homines victi sunt. Ipsæ quoq; coronæ non veraciter aureæ, sed similes auro dicuntur, quia nimirũ fallum erat quicquid de victoria tanquam sapientes & fortes gloriabantur. Nõ enim virtutis eorum aurum erat quod pręualebant, sed diuinę dispensationis examen, quo Israel exercebatur ad suimet experientiam. Nam & hoc pręmonstrat scriptura: Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israelem, & oẽs qui nouerant bella Chananæorum, & posteà discerent filii eorum certare cum hostibus, & habere cõsuetudinem præliandi. [Et facies earum sicut facies hominũ. Et habebant capillos sicut capillos mulierum, & dẽtes eorũ sicut leonũ erant, & habebant loricas, sicut loricas ferreas.] Cuncta hæc in diminutionem filiorum Israel accipi possunt, quasdã quasi magnitudines illarum efferendo locustarum, vt, sicut iam dictum est, ipsi potius comparati illis, quasi locustæ viderentur. Distinctè tamen in facie humana simulatio rationis: in capillis mulierum fluxi & effœminati mores: in dentibus leonum, qui & laniare, & naturalem solent afferre putorem, mentis ferocitas: in loricis ferreis, omnis armatura bellica rectè intelligitur: quæ tãta illis erat, vt falcatis quoque curribus abundarent. Nam & hoc de rege Chanaan scriptum est, quia nongentos habebat falcatos currus, & per viginti annos vehementer oppressit eos. [Et vox alarum earum, sicut vox equorum currentium in bellum.] Vox alarum, exaltatio est superbię locustarum talium, quam & audiuimus vocem. Exempli gratia, in primo lib. Regum sibimetipsis dicentium: Confortamini, & estote viri Philistiim, ne seruiatis Hebræis, sicut illi seruierunt vobis, confortamini, & bellate. Nempe hoc dicere, confortamini, & bellate, vox erat quasi currentium equorum multorum currentium in bellum. [Et habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum. Potestas eorum nocere hominibus mensibus quinque.] Hoc iam tertiò locustæ illæ. s. hostis Israel scorpionibus similes demonstrati sunt, .i. facie velut innocui, sed in posterioribus venena seruantes. Cur hoc? Videlicet quia tertio leguntur filii Israel decepti fuisse per gentium illarũ mulieres, quatenus offenso Deo, in conspectu hostium caderent, velut arma sua non habentes. Primò vbi scriptum est, quod supra meminimus, quia vocauerunt eos filii Moab ad sacrificia sua. Et fornicatus est, inquit scriptura, populus cum filiabus Moab, & adorauerunt deos earum, initiatusq; est Israel Beelphegor. Secundò, vbi post mortem Iosue scriptum est: Itaque filii Israel habitauerunt in medio Chananæi, & Ethæi, & Amorræi, & Pherezæi, & Euæi, & Iebusæi, & duxerunt vxores filias eorum, &c. Tertiò vbi de Salomone scriptum est, quia amauit mulieres alienigenas multas, filiam quoq;

Marginal notes: num. 14 (beside "Vtinam mortui"); num. 13; num. 14 (beside "Ibi vidimus mõstra"); Iudic. 3 (beside "Hæ sunt gentes"); Iudic. 4 (beside "rege Chanaan"); 1. Reg. 4 (beside "Confortamini"); Num. 25 (beside "fornicatus est"); Iudic. 3 (beside "duxerunt vxores"); 3. Reg. 11 (beside "Salomone").

quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Amonitidas, Idumæas, & Sydonias, & Cethæas, & deprauatum est per mulieres cor eius, & iratus est Dominus. Et primò quidem grauis fuit ira Domini
Num. 25 dicentis: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, & occidat, inquit, vnusquisque proximos suos qui initiati sunt Beelphegor. Secundò autem grauior, quia tra-
Psal. 105 didit eos in manus gentium, & dominati sunt eorum qui oderunt eos. Tertiò verò grauissima;
3. reg. 12. quia scissa est gens vna, & vnum regnum in duo regna, & ipsa schismata irreparabilia sunt, hostibus postmodum data. Venit enim rex Assyriorum, & transtulit Israel in Assyrios, collocauitque
4. reg. 7 eos in Hala, & in Habor fluuios Gozam, in ciuitatibus Medorum. Verùm illa translatio Israel in Assyrios, sicut & traductio Iudæ in Babylonem, ad cantum pertinet tubæ sexti angeli, de quo postmodum dicendum est. Sequitur ergo repetens quod iam dixerat: [Potestas eorum nocere hominibus mensibus quinque.] i. seruituti eos subiicere per vices quinque. [Et habebant super se regem angelum abyssi, cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollion, & Latinè habet nomen Exterminans.] Angelus iste abyssi, manifestè contrarius est angelo magni consilii, rex contrarius regi, rex filiorum superbię aduersus vel oppositus regi filiorum sapientiæ. Nam & scriptura nominis huius, & scriptura nominis illius Hebraicè, Græcè, & Latinè deposita, illum malum, istum bonum gentibus omnibus agnoscendum prędicat. Hebraicè nanque, Græcè, &
Ioan. 19. Latinè scimus scriptum, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Ille Hebraicè Iesus, Græcè Soter, Latinè Saluator. Hic autem vt nunc in præsenti habemus, Hebraicè Abaddon, Gręcè Apollion, Latinè exterminator. Agnoscendus, inquam, erat iste Exterminator illis, quibus agnitus ille Saluator, vt dum scitur, quàm nouus sit iste Exterminator, melius sciatur, quàm verè, quàm rectè is, qui ab isto saluat, vocetur Saluator. Porrò nomen Exterminatoris prius autoritas diuina in veteri scriptura penè expressit, cùm dicit: Transibit enim Dominus percutiens Aegyptios: cumque viderit sanguinem in superliminari, & in vtroque poste, transcendet ostium, & non sinet percussorem ingredi domos vestras, & lædere. Vnus idemque angelus rex
Exo. 12 abyssi, Exterminator siue percussor, & illic non nisi in domibus quæ sanguinē nō habebant in superliminari & vtroque poste, permissus est quenquam lædere, & hic præceptum habet cum suis locustis, non nisi tantum homines qui non habent signum Dei in frontibus suis, cruciare. [Væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ. Et sextus angelus tuba cecinit, & audiui vocem vnam ex cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei, dicentem sexto angelo qui habebat tubam: Solue quatuor angelos qui alligati sunt in flumine magno Eufrate.] Sextus
2. para. angelus tuba diu cecinerat, quando super Hierusalem & Iudam Dominus hæc locutus est: Ecce
34. ego adduco mala super locum istum, & super habitatores eius, cunctaque maledicta quę scripta sunt in libro hoc, quem legerunt coram rege Iuda, quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt diis alienis, vt me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum suarum. Idcirco stillabit furor meus super locum istum, & non extinguetur. Quid enim iniquitatis, quid clamoris, de gente illa, de regibus, principibus & sacerdotibus gentis illius, vnde iudicium & iustitiam expectauerat Dominus, non audierat? Prophetas eius occiderant, altaria eius suffoderant, & sanguine innocentium impleuerant Hierusalem, vsque ad os. Sculptile quoque & conflatile signum posuerant in domo Domini. De qua loquutus est Dominus ad Dauid & ad Salomo-
3. reg. 19 2. Par. 33 nem filium eius, dicens: In domo hac & in Hierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, po-
2. par. 36 nam nomen meum in sempiternum. Nimirum propter peccata eiusmodi adduxit super eos Dominus regem Chaldæorum, & interfecit iuuenes eorum gladio in domo sanctuarii. Non est misertus adolescentis, & virginis, & senis, nec decrepiti quidem, sed omnes tradidit manibus eius, & incenderunt hostes domum Domini, destruxerunt murum Hierusalem, vniuersas turres combusserunt, & quicquid pretiosum fuerat, demoliti sunt. Si quis euaserat gladium, ductus in Babylonem seruiuit regi, & filiis eius. Post hoc secundum sustinuerunt, licet mitius sibi regnum Persarum, deinde iugum tertii regni Græcorum, propter perseuerantium multitudinem peccatorum. Sub quarto tandem regno Romanorum impleuerunt mensuram pa-
Mat. 23. trum suorum, occidendo Christum Dei filium, vt veniret super eos, vel super generationem illam omnis sanguis iustus qui effusus est super terram. Ait ergo: [Et audiui vocem vnam ex cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Domini, dicentem sexto angelo qui habebat tubam: Solue quatuor angelos qui alligati sunt in flumine magno Eufrate.] Vox ista quam audiuit, quatuor angelos soluere iubentis, permissio iudiciumque fuit malum, id est, afflictionem
Esa. 45 hominibus propter peccata ipsorum iustè creantis & adducentis, quemadmodum in Esaia dicit: Ego Dominus faciens pacem, & creans malum. Porrò altare hoc aureum, ipsum
Supr. 8 est de quo supra habemus, quia venit angelus, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum in manu sua, &c. Et hoc altare iam superius fidem Christi fuisse diximus, fundatam in sancto-
Gen. 22. rum patrum cordibus, ex quo primum ad Abraham Deus locutus est, in semine tuo, inquiens, benedicentur omnes gentes. Quid igitur sunt cornua altaris, nisi patriarchæ & prophetæ, regesque & duces, siue iudices illius populi, principes eiusdem fidei, quam & cecinerunt scriptis,

prę-

præsignauerit factis mysticis? Et quidem vnū est cornu maximum huius altaris, de quo Psalmista: Constituite, inquit, diem solennem in condensis vsq; ad cornu altaris, id est, vacate à seruilibus operibus peccati, in multiplicitate virtutum intenti, vsq; ad cognitionem diuinitatis Christi, sed nihilominus sic multa sunt cornua altaris, sicut multi participes eiusdem Christi, de quibus & alibi Psalmista dicit: Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ prę consortibus tuis. Quomodo ex huiusmodi cornibus altaris audita est vox dicentis, solue quatuor angelos? Prophetico modo, concessiuo modo: Nam & præscientes prædixerunt, & consentientes diuinæ iustitiæ concesserunt, quatenus quatuor regna quæ consurgere haberent, de terra soluerentur, id est, nullis obstaculis sanctorum angelorum, & præcipuè Michaelis principis, cohiberentur, quin populum Iudæorum, cuius erat princeps, captiuarent, occiderent, in seruitutem redigerent, & in omnes gentes dispergerent. Exempli gratia: Hieremias in semetipso considerans peccata populi prophetas persequentis, & multos ex eis interficientis, ipsumq; Christum interfecturi: Et tu, inquit, domine exercituum probator iusti, qui vides renes eorum, videam quęso vltionem tuam ex eis, tibi enim reuelaui causam meam. Daniel eadem quatuor regna sub imaginibus quatuor bestiarum præuidens sic exprimit: Prima quasi leæna, hæc est regnum Babyloniorum. Sequēs similis vrso, hæc est regnum Persarum & Medorum. Tertia quasi pardus, hæc est regnum Græcorum. Quarta sine nomine, terribilis atq; mirabilis, fortis nimis, hæc est regnum Romanorum. Pleriq; scriptores Persarum & Medorum regnum prætereuntes, siue cum regno Babyloniorum pro vno computantes, Africanum, cuius caput Carthago extitit, tertio loco ponunt. Principio, inquiunt, fuit Babylonium, deinde Macedonicum, post etiam Africanum, atq; in fine Romanum, quod vsque nunc manet. Ita fuerunt ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines, quatuor regnorum principatus distinctis gradibus eminentes, vt Babylonium regnum ab oriente, Romanum ab occidente, à meridie Carthaginense, à septentrione Macedonicum. Verùm huiusmodi cōputatio ad sacram scripturam non pertinuit, in tali negotio, cum de regnis ageret vel agere deberet, tantum his quæ gentem Hebræorum propter peccata sibi permissam diuersis tēporibus afflixerunt.

Psal. 117 *Psal. 44* *Hiere. 11* *Danie. 7* *Aliqui regnum Africanū pro tertio ponunt.*

Nam quod in Daniele de bestia, quæ similis erat vrso, & in parte stetit, & sic dicebant ei, surge comede carnes plurimas, notum est quod regnum Persarum & Medorū significauerit. Quodq; dicitur in parte vna stetisse, idem est ac si dicatur, regnū illud aduersum Israel nihil crudele gessisse. Item quod dicebant ei, surge comede carnes plurimas, illud tempus significat, quando sub Assuero ad suggestionē Aman Agagitæ, vna die omnes Iudæi iussi sunt trucidari. Et pulchrè nō ait deuorabit eos, sed sic dicebant ei, vt conatus tantum fuerit, & nequaquam rei sit exitus consecutus. Vt autem pro regnis angeli scriberentur, dicendo, solue quatuor angelos, illa causa est, quia angelis regna credita sunt, & in eodem propheta principes regnorum scribuntur. Ait enim Danieli angelus, qui venerat propter sermones eius. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primus venit in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum. Restitit enim princeps, id est, angelus Persarum faciens pro credita sibi prouincia, ne captiuorum omnis populus dimitteretur. Resistente autem Persarum angelo, venit mihi, inquit, in adiutorium is, qui præest populo Israel, videlicet princeps siue archangelus Michael. Postmodum dicit: Et nunc reuertar, vt prælier aduersum principem Persarum. Cum ergo egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. Apparuit, id est, ingressus est in conspectu Dei, scilicet vt accusaret Persarum principem atque Medorum, vt in locum eorum regnum Macedonum succederet. Et reuera mira sacramenta Dei, laxato enim de captiuitate populo Iudæorum. Persarum regnum atque Medorum interfecto Dario subuertit Alexander rex Macedonum, & princeps Græcorum, vicit principem Persarum. Igitur quod ait angelo, qui habebat thuribulum, solue quatuor angelos qui alligati sunt, idem est ac si dicat, omnia cornua altaris, id est, sancti patres, sancti principes vel prophetæ illius gentis, quondam Deum verum secundum fidem paternam colentes. Ne resistas quatuor regnis, ne offeras incensa orationum contra illa pro Iudæis, ne impedias orando quin veniant & præualeant contra eos, & adducant captiuos. Alligati fuisse dicuntur in flumine magno Eufrate, id est, hactenus non permissi terminos Israel introire. Nam flumen Eufrates, rectè ponitur pro cunctis terminis Israel, idcirco videlicet, quia secundum autoritatem scripturæ, hic fluuius vnus de terminis illius est. Sic enim ad eos à domino dictum est: A deserto & Libano vsque ad flumen magnum Eufraten, erit terminus vester. Quando ergo primum transierunt Assyrij siue Chaldæi flumen magnum Eufraten, & ab ipsis transductus est in captiuitatem populus Israel siue Iuda, tunc angeli isti soluebantur, ne alligati tenerentur in illo magno flumine Eufrate. Loquente tunc temporis domino ad Hieremiam: Vade & posside tibi lumbare siue cinctorium lineum, & pones illud super lumbos tuos. Ac deinceps: Tolle, inquit, lumbare siue cinctorium quod possedisti, quod est circa lumbos tuos, & surgens vade ad Eufraten, & absconde illud in foramine petræ. Et abijt Hieremias, & fecit sic. Et post dies plurimos dixit iterum dominus: Surge, vade ad Eufraten, & tolle inde lumbare quod præcepi tibi, vt absconderes ibi. Et abij, inquit, ad Eufraten

Danie. 7 *Hester. 3* *Dan. 10* *Iosue. 1* *Hier. 13*

& fodi, & tuli lumbare de loco, vbi absconderam illud, & ecce computruerat, ita vt nullo vsui aptum esset. Et factum est verbum domini ad me dicens: Sic computrescere faciam superbiam Iuda, & superbiam Hierusalem multam, & populum istum pessimum, qui nolunt audire verba mea. Sicut enim adhæret lumbare ad lumbos viri, sic adglutinaui mihi omnem domum Israel, & omnem domum Iuda, &c. Deniq; lumbare siue cinctorium, quod Dei renibus iungebatur, populus Israel erat, qui in lini similitudinem assumptus de terra, & illotus, nec mollitudinem habuit, nec candorem, & tamen per illius misericordiam adhæsit Deo. Cumq; peccasset (rationale quippe est huiuscemodi linum atque lumbare) ductus est trans Eufraten, & in Assyrios, & ibi absconditus est, hoc est in multitudine magnarum & innumerabilium gentium quodammodo absorptus & nihil reputatus. Post longum autem tempus ipse propheta in typum Dei populum liberat de captiuitate, qui nihilominus & post reditum præcepta Dei non fecit, sed secutus Deos alienos, ad extremum & manus in Dei filium misit, & sic æterna perditione cōtabuit, quomodo lumbare illud computruit & nulli erat aptum vsui. Hæc idcirco de propheta præsenti loco sumpta sint, vt non dubium vel ignotum sit quomodo vel in quo angeli illi in flumine magno Eufrate alligati fuerint. Videlicet quàm diu lumbare illud Dei renibus adhæsit, eodem lumbari siue cinctorio tenebantur astricti: quando autem iubente domino Hieremias illud in Eufrate abscondit, illi sunt soluti, quod est dicere: Quandiu populus Israel siue Iuda legem Dei sui custodiuit, regna illa non lacerauerunt eos, neq; captiuauerunt eos Assyrij siue Chaldæi: quādo autem deos alienos coluerunt & seruierunt Baal, imo & prophetas occiderunt, illi permittente Deo transierunt Eufraten, & traduxerunt eos in captiuitatē. Quis enim sapiens, absq; Dei ordinatione putet illud accidisse, siue ab alio quàm à Deo angelos eiusmodi solutos fuisse? Denique omnē potestatem à Deo esse, omnemq; ordinationem, & qui nō legerunt sentiunt, & qui legerunt agnoscunt. Quòd si potestates à Deo sunt, testante quoq; Apostolo cum dicit: Non est enim potestas nisi à Deo: quanto magis regna à quibus reliquę potestates progrediuntur? Si autem regna diuersa, quanto magis regnum aliquod maximum, cui reliquorum regnorum potestas vniuersa subijcitur, qualia nimirum ista fuere, vnumquodq; suo tempore. Sequitur ergo. [Et soluti sunt quatuor angeli, qui parati sunt in horam, & diem, & mensem, & annum, vt occiderent tertiā partem hominum.] Quis dinumerare posset occisiones siue strages hominum, quas regna illa per totum mundum surgendo & cadendo fecerunt. Quare autem hoc fieri est permissum, nisi propter peccata hominum? Peccatores enim & impij erant, omnesq; in maligno positi, ad nil aliud nisi occidi vel occidere parati & intenti. Rectè ergo dicuntur tertia pars hominum, id est, omnes reprobi, qualis fuit Cham tertius post diluuium pater hominum. Sed ad ea magis respiciendum est quæ ad præsens pertinet negotium, videlicet quæ in gentem Iudæorum mala fecerunt, Deo iudice, propter peccata ipsorum. Qui parati sunt, inquit, in horam, & diem, & mensem, & annum. Cum hac distinctione quadripartita rememorādum est id, quod supra dixit in cantu tubæ quinti angeli. Et dictum est illis, inquit, ne occiderent eos, sed vt cruciarentur mensibus quinque. Cruciatus illos mensium quinque, monstrauimus fuisse seruitutes quinque quibus seruierunt. Primò videlicet regi Mesopotamiæ, secundò regi Moab, tertiò Chanaan, quartò Madian, quintò Philistijm. Hoc ergo rememorantes, sicut per menses seruitutes illas, sic per horam, & diem, & mensem, & annum, captiuitates siue seruitutes intelligimus quas perpessi sunt, sub istorum dominatione regnorum, ita distantes diuturnitate vel quantitate temporum, sicut palàm est diuersarum esse quantitatum horam, & diem, & mensem, & annum. Videlicet per horam illos intelligimus septuaginta annos, qui à transmigratione Babylonis vsque ad annum primum Darij filij Assueri de semine Medorum computātur, qui subuertit regnum Chaldæorum. Per diem ducentos & triginta annos regni Persarum, scilicet vsque ad initium regni Macedonum.

[Margin notes: Lumbare illud, erāt filij Israel. — 3. Re. 19 — Rom. 13 — 1. Ioan. 5 — Per horā, diē, mēsem, & annū, designātur quatuor captiuitates Iudæorū.]

Per mensem trecentos annos regni Macedonum, videlicet, vsq; ad imperium Romanorum.

Per annum Romani imperij diuturnitatem, sub quo Iudæi non vtcunque captiui, sicut prius, sed miserabiliter comminuti atque conculcati, & qui mortibus superfuerunt, venditi in omnes gentes dispersi sunt, & quasi toto anno, id est, vsque ad finem seculi sic dispersi permanebunt.

Quomodo vel ad quid tali hora, tali die, tali mense, & tali anno parati fuerunt? videlicet ad rapiendam permissionem siue oportunitatem malè agendi, sicut serui nequam parati steterunt, & sicut flagella Dei in malum suum pro huiusmodi apparatu seruorum malorum dominus Deus Assur virgā & furoris sui baculum, ipsumq; Nabuchodonosor, qui ad captiuandum Iudæos primus affuit, primusq; seruiuit, vocat seruum suum: Væ, inquit, Assur: Virga furoris mei & baculus ipse est, in manu eius indignatio mea. Item: Ecce ego mittam & assumam omnes cognationes Aquilonis ait dominus, & Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam & super habitatores eius. Quid mercedis pro hoc seruitio acceperit, postmodum claret dicente ipso cui seruierat Deo: Cumq; impleti fuerint anni septuaginta, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam, dicit dominus, iniquitatem eorum, &c. De cæteris quoque regnis idem sentiendum, quia singula post concessa mali seruitij tempo-

[Margin notes: Esaiç. 10 — Hier. 25 — Ibidem.]

tempora, mala sibi præmia receperũt. Notãdum & hic, quia Iudæos reputat in genere Cham, Quõ Iudæi dicatur de genere Cham.
qui vel cuius genus, vt sæpe dictum est, post diluuium legitur esse tertia pars hominum, quia nõ
nisi tres filij Noe fuerunt, qui cum illo arcã egressi sunt. Quomodo Iudæos in illo reputat? vi-
delicet dicendo, vt occiderent tertiam partem hominũ. Et rectè: Nam sub eodem tempore, quo
sic occidi & captiuari merebantur, propheta quasi rationem reddens, cur ita futurum esset, hoc Gene.8
genti illi improperabat: Pater tuus Amorræus & mater tua Cethæa. Et cui dubium, quia Ce- Ezec.16
thæus & Amorræus non de Sem, sed de semine Cham pullulauerunt? Sequitur. [Et numerus
equestris exercitus vicies millies dena millia audiui numerum eorũ.] Non ab re numerus eque-
stris exercitus scribitur, quia videlicet in equis & equitibus superbia regnorum illorum pluri-
mum gloriabatur. Vnde contra Ezechiam clamante Rabsace, rex magnus rex Assyriorum di- Esaiæ.35
cit nimium gloriabundus: Sed nunc trade te domino meo regi Assyriorum, & dabo tibi duo mil
lia equorum, nec poteris ex te præbere ascensores eorum. Porrò quod dicit, vicies millies dena Mysterium numerorũ.
millia, idem est ac si diceret, econuerso decies millies viginti millia, quæ sunt ducenties mille mil
lia. Idem, inquam, est in quantitate, sed non mysterij ratione. Omnino aliud intelligere licet,
per hoc quod sic dixit, vicies millies dena millia, quàm si dixisset, decies millies viginti millia.

Vt clarius atque intelligibilius fiat quod nunc dicere cupimus, prius de natura multiplicita-
tis numerorum pauca dicamus. Vnitas, id est, character, qui, sicut Abacistæ melius norunt, in
primo limite, qui & singularis dicitur, vnum significat, transpositus vltra in quintum limitem
decem millia designat. Item binarius, id est, character, qui in iam dicto singulari limite duos
significat, translatus ad eundem, id est, quintum limitem, qui decenus millenus dicitur, viginti
millia designat. Sunt itaque in vno eodemq; deceno limite, & vnitas multiplicanda, & binarius
multiplicator, vnitas videlicet decies millena, & binarius nihilominus vicies millenus. Non-
nihil mysterij in hoc subesse arbitramur, quod in ista quantitate equestris exercitus, in vno eo-
démq; limite cubant vnitas & binarius, & quod non vnitas binarium multiplicat secundũ hunc
modum vt diceretur, & decies millies viginti millia audiui numerum eorum, sed econtra bina-
rius vnitatem, dicendo: Et vicies millies dena millia audiui numerum eorum. Quid enim vni-
tas decena millena, nisi gentem Hebræam vnius Dei cultricem significat. Quid porrò binarius
decenus millenus (qui interdum infamis est) in scriptura sacra, vt illic, de immundis verò bina
& bina ingredientur in arcam? Igitur vnitas in eodem limite cum binario cubat, quia videli- Gene.7
cet gens Israelitica, quæ vnius Dei populus esse debuerat, in terra gentium immũdarum & abo-
minabilia facientũ collocata est. Illic profectò non gens Israelitica gentes immundas & idolo-
latras ad mundam vitam vniusq; Dei cultum conuertit, sed econtra gentes immundæ & idolo-
latræ, gentem illam ad immunda & abominabilia peruerterunt. Nam hoc est quod Esdras & 1. Esdr.9
Neemias, cæteriq; qui cum eis erant, timentes dominum, reuersi de Babylone deplorant, dicen-
tes: Quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra cre-
uerunt vsque ad cœlum. Et post aliqua: Et post omnia quæ venerunt super nos in operibus no- Ibidem.
stris pessimis, & in delicto nostro maximo, quia tu Deus noster liberasti nos de iniquitate nostra,
& dedisti nobis salutem sicut est hodie, vt non conuerteremur, & irrita faceremus mandata tua,
neque matrimonia iungeremus cum populis abominationum istarum, &c. Amplius autem Iudæi sub Græcis idololatræ.
cum sub regno Græcorum essent, non ipsi Græcos ad veri & vnius Dei cultum conuerterunt,
sed econtra Græci illos in leges Deo vero aduersas peruerterunt. Nam hoc est quod in libro Ma
chabæorum Mathathias cum filijs suis scissis vestibus plangit, dicens: Væ mihi, vt quid natus 1.Mac.2
sum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis sanctæ, & sedere illic, cum datur
in manibus inimicorum? Sancta in manus extraneorum facta sunt, templum eius sicut homo
ignobilis, &c. Multi enim ex Israel consenserant relinquere legem Dei, & sacrificabant Idolis.

Itaque rectè non vnitas binarium, sed binarius vnitatem multiplicat, & quod inde excrescit,
item binarius est, fiunt enim ducenties mille millia. Siquidem per binarium multiplicata vni-
tas binarius fit hoc modo, bis vnum, duo: & quia vnitas decies millena, & binarius decies mil-
lenus est, ipse binarius qui inde excrescit, in quinto ab eo qui multiplicatur limite ponitur, & si-
cut iam dictum est, ducenties mille millia sunt, ibiq; binarius tam multiplex immundam Israe-
lis & gentium permixtionem significat. Sequitur. [Et vidi equos in visione, & qui sedebant su-
per eos habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas, & capita equorum erant tan-
quam capita leonum, & de ore ipsorum procedit ignis, & fumus, & sulphur. Ab ijs tribus pla-
gis occisa est tertia pars hominum, de igne, & fumo, & sulphure, qui procedebat ex ore ipso-
rum.] Numerum quidem non definiendo, sed mysterium eius significando præscripserat, di-
cens: Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia audiui numerum eorum. Nunc
demum & equorum & equitum subscribit dicendo, & ita vidi equos, & qui sedebant super eos,
Assyrij siue Chaldæi, Persæ, & Macedones atque Romani, cum fuerint vel sint natura homi-
nes, equos ascendentes, & in equis gloriantes, nihilominus tamen pro quadam similitudine di-
cuntur & fuerunt equi, imo & asini, iuxta illud propheticum: Carnes asinorum carnes eorum,

Ezec. 23 & fluxus equorum fluxus eorum. Quorum vel qualium equitum fuerunt isti equi vel qui sedebant super eos, nisi agitatores superborum atque luxuriosorum spiritus maligni? Isti sedebant super eos, isti agitabant eos, & cum salirent in curribus & in equis, currus & equi erant diaboli.

Quid designant triplices loricæ.

Habentes, inquit, loricas igneas, & hyacinthinas & sulphureas. Spiritus nanque maligni, quorum cordibus præsident, eorum sunt pœnis amicti, imo & quales efficiant eos quibus insident, tales in præsenti visione apparent. Quales autem efficiunt, nisi cupidos, superbos, libidinosos? Quid verò per ignem nisi cupiditas? Quid per hyacinthum, qui color cæli faciem imitari dicitur, nisi superbiam? Quid per sulphur fœtidum, nisi libidinem, maximeque eam quæ est contra naturam intelligimus? Tales nimirum regnorum illorum gentes fuerunt, cupiditate ardentes, superbia tumentes, libidine fœtentes. Bene ergo postquam de equitibus dixit, eadem ferè de equis subiunxit: & de ore, inquiens, ipsorum procedit ignis, & fumus, & sulphur. Solummodo hyacinthinarum appositionem loricarum commutauit, pro illo colore superbiam significante ponens fumum, per quod nihilominus superbia significari solet, iuxta illud Psalmistæ: Inimici verò domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Igitur equitibus de quibus dixerat, habentes loricas igneas, & hyacinthinas & sulphureas, equos suppares fuisse testatur, cum dicit, & de ore ipsorum procedit ignis, & fumus & sulphur. Similes enim sunt homines eiusmodi malignis spiritibus insessoribus atque habitatoribus suis, licet dæmones in hoc minus habeant, vt non actu, sed tantum voluntate libidinosi sint, quippe qui sine carnibus sunt. Et quis hæc ignoret, quod illi inimici domini, cupidi, superbi fuerint & libidinosi. Nam de igne cupiditatis eorum quippiam prædicare ex abundanti est. Palam quippe est quia ignis eorum eiusmodi, totum mundum conflagrauit, regnumque aduersus regnum concitando, nullam orbi terrarum requiem vel refrigerium concessit.

Psal. 36

Cupiditas quatuor regnorum.

Porrò de fumigante illorum superbia, illud pro argumento satis est, quod reges eorum homines mortales deos se haberi voluerunt, vt exempli gratia: Nabuchodonosor, qui præceperat Holoferni quatenus omnes Deos terræ exterminaret, vt ipse solus diceretur Deus, ab ijs nationibus quæ possent eius potentia subiugari. Item in regno Persarum Aman superbissimus indignans, quòd à Mardochæo non adoraretur, pro causa hac omnem Iudæorum nationem qui erant in regno Assueri perdere conatus est. In regno Græcorum Antiochus illustris ascendens Hierosolymam in multitudine graui, intrauit in sanctificationem cum superbia, & locutus est superbia magna, existimans præ superbia terram ad nauigandum, pelagus verò ad iter agendum deducturum, propter mentis elationem. In regno Romanorum elati imperatores, etiam dumad viuerent pro dijs voluerunt. Vnde Octauiano Augusto Flaccus adulans, inter cætera dicit: Præsenti tibi maturos largimur honores, Iurandásque tuum per nomen ponimus aras. Itémque Vergilius de eodem: O Melibœe deus nobis hæc otia fecit, Nanque erit ille mihi semper deus, illius aram Sæpè tener nostris ab ouilibus imbuet agnus. Quid tandem de libidinibus regnorum eorundem multis opus est? Nam vt de diuinarum testimonijs taceam scripturarum, quale illud est Apostoli: Tradidit illos Deus in reprobum sensum. Quid turpe de illis non cantant satyræ Græcorum & Latinorum? Præter hæc vnumquid interposuit, quod maximè ferocitatem siue crudelitatem designat huiusmodi equorum. [Et capita, inquiens, equorum erant tanquam capita leonum.] Hoc ita perspicuum est, vt in Daniele primum regnorum illorum, scilicet Babylonium, significatum sit per leænam. Prima, inquit, bestia quasi leæna, & alas habebat quasi aquilæ. Sic enim regnum illud propter sæuitiam & crudelitatem figuratum est, siue propter luxuriam, & vitam libidini seruientem, non leo sed leæna appellatur. Aiunt enim hi, qui de bestiarum scripsere naturis, leænas esse ferociores, maximè si catulos nutriant, & semper gestire ad coitum. Quòd autem habeat alas aquilæ, superbiam regni significat potentissimi. Quæres, quare ab huiusmodi equis vel equitibus homines, id est, Israeliticum populum occidi permisit Deus? Sequitur & dicit. [Ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum de igne, & fumo & sulphure, quæ procedebant ex ore ipsorum.] Ab ijs tribus plagis, id est, propter istas tres plagas, quomodo & in psalmo: A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ, id est, propter vocem diaboli dicentis: Comedite, & eritis sicut dij, quæ materia principiumque fuit gemitus mei, contabui & factus sum mortalis. Et propter illam vocem credita, quemadmodum in tabescente corpore adhæret os carni, ita in me rationalitas consentit sensualitati. Item: Quia cinerem tanquam panem manducabam, & poculum meum cum fletu miscebam, à facie iræ & indignationis tuæ, id est, propter faciem siue præsentiam iræ indignationis tuæ. Itaque ab ijs tribus plagis, id est, propter istas tres plagas occisa est tertia pars hominum de igne, & fumo, & sulphure, id est propter ignem, & fumum, & sulphurem, quæ peccata fuisse iam diximus gentium siue regnorum illorum, videlicet, concupiscentiam, superbiam, libidinémque Sodomiticam. Eadem enim & ipsi fecerunt, & eorum similes in culpa fuerunt, quibus ad pœnam traditi sunt. Hoc nobis scripturarum testimonijs comprobare ex abundanti

Iudith. 3

Hester. 3

1. Mac. 1

2. Mac. 5

Hora. in episto. 1. lib. 2

Verg. in Buco.

Rom. 1

Danie. 7

Tres plagæ.

Psal. 101

Gene. 3

Psal. 101

dantí

danti est, sicut fuit Apostolo, vbi commemoratis sceleribus gentilium, conuertitur ad Iudæum reprehendentem & iudicantem eos qui ex gentibus crediderant, dicitque ad eum: Propter quod inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas: Eadem enim agis quæ iudicas. Iuste igitur occisa est hæc pars hominum, scilicet gens Hebraica, quia tribus istis peccati plagis coram Deo consauciata fuerat. Inde & dicitur tertia pars hominum, id est, reputatur in parte Cham, qui vnus de tribus filiis Noe peccator fuit, & maledictus esse meruit. Processisse autem dicuntur hæ plagæ ex ore equorum, quia videlicet vt talia facerent Iudæi, ex collocutione & consortio gentium contraxerunt. Exempli gratia, Iason frater Oniæ (vt in libro Machabæorum legitur) Antiochi fauens scelestis imperijs, legitima ciuium iura destituens, praua instituta sancibat. Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque Ephœborum in lupanaribus ponere. Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam & profectus gentilis & alienigenæ conuersationis, propter impii & non sacerdotis Iasonis nefarium & inauditum scelus, ita vt sacerdotes iam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo & sacrificiis neglectis, festinarent participes fieri palestræ & præbitionis eius iniustæ, & in exercitiis disci, & patrii quidem honoris nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur. Quarum gratia periculosa eos contentio habebat, & eorum instituta æmulabantur, ac per omnia iis consimiles esse cupiebant, quos hostes & peremptores habuerant. Ita & igne perusti, & fumo elati siue obscurati, & sulphure corrupti sunt, quæ de ore procedebant eiusmodi equorum, & idcirco ab illis occisi atque captiuati sunt Deo iudice, Deo potestatem illis equis iuste tradente, vt quorũ gloriolas & libidines sectabantur, eorum gladijs occiderentur. De qua potestate illis tradita protinus sequitur. [Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum.] Et est sensus, Idcirco nanque potestatem in eos Deo dante acceperunt, quia illi ad ora illorum accesserunt suscipiendo errores eorũ. Et caudis eorum adhæserunt, id est, prophetis siue ariolis & Magis eorum consenserunt. Nam propheta docens mendacium, ait Esaias, ipse cauda est, videlicet, quia quodammodo protegit stercora, dum ipsum quod loquitur mendacium quanta potest veri similitudine perornat. Et eiusmodi caudas equorum, id est, prophetas tales siue ariolos gentilium Israelem habuisse, per multa sunt exempla siue testimonia scripturarũm, quippe cum vnus Helias de talibus quadringẽtos quinquaginta viros occiderit omnes prophetas Baal. Igitur potestas equorum in ore ipsorum, & in caudis eorum, id est, potestatem quam habuerunt in populum dei, regna illa, malæ collocutiones & pseudoprophetæ, incantatores, Magi, & arioli siue aruspices eundem populum seducendo illis adquisierunt, qualibus maximè Babylonij & Persæ abundauerunt. Et quasi quæreres vnde de caudis vt talem potestatem fecerint, continuo subiungit. [Nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita, & in illis nocent.] Similes sunt serpentibus, id est, imitantur malignos spiritus, suntq; pleni spiritu mendacii, qui per serpentem primũ hominẽ decepit, habẽt capita & in ijs nocent, id est, principibus & potentibus, regibus & imperatoribus adhærent, & eorũ patrocinio fulti, quos seducere non valent, præmere præualent, vt ipsorum vel inuiti sequantur errorem. Nam exempli gratia, in ipso Israel prophetarum Baal Iezabel caput erat, & pro tali capite sic fortes erant, vt contradicere illis nemo ausus fuerit, nisi solus Helias, licet præter eum reliqui essent septem milia virorum, qui nõ curuauerunt genu ante Baal. Eodẽ modo reges Babyloniorum & Persarum, cæterorumque regnorum, Magis & aruspicibus suis capita fuerunt, vt ipsorum vi siue gladio perficerẽt, quod ore suo loquendo siue suadẽdo de populo verum Deum colente facere non possent. [Et cæteri homines qui non sunt occisi plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, vt nõ adorarent dæmonia & simulacra aurea, & argẽtea & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre possunt neque audire, neque ambulare, & nõ egerunt pœnitentiã ab homicidijs suis, neque à veneficiis suis, neque à fornicatione sua, neque à furtis suis.] Certum est quia non omnes homines illos, homines Israelitas siue Iudæos illorũ regnorum reges occiderunt. Nã & nouissimo illorũ, scilicet Romano imperio, quod quasi bestia terribilis atque mirabilis cuncta comedit atque cõminuit, aliqui superfuerunt qui captiui ducerentur in omnes gentes. Itemque certum est, quia sic captiui & dispersi pœnitentiam non egerunt ab homicidijs & cæteris peccatis suis, nam vsque hodie Christo rebelles existunt, & Christum blasphemant, quem patres eorum occiderunt. Quid igitur erit illis? Quid subaudiendum est in dictione huiusmodi? Fecit enim eclipsin, id est, defectum sermonis, dicendo, & cæteri homines qui non sunt occisi his plagis, &c. Quid ergo erit? Nunquid erunt impuniti? Non vtique, sed subaudiendum est, quia ipsi bibent de phyalis plenis iracundia Dei viuentis. De quibus suo loco plenius dicendum erit, vt non prosit eis quod corporaliter non fuerunt occisi, cum in æterna morte animæ sint detinendi tanto profundius, quanto in peccatis suis permanent pertinacius, qui tot plagis vel mortibus attriti, non sunt ad percutientem se reuersi.

Rom. 2.
2. Ma. 4
Scelera Iasonis Iudæi.
Esaiæ 9.
3. R. e. 18.
Ibidem.
Ibid. 19.
Danie. 7.
Infr. 16.

QVINTI LIBRI FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI, COMMENTARIORVM LIBER VI.

Septima tuba est nouissimi iudicij. 1.Cor.15 1.Thess.4 DE septem tubis, vna superest tuba nouissima, post quam tuba eiusmodi nulla canitura est. Sex enim tubæ cecinerunt, & cum tantùm septem datæ fuerint, totidem angelis, singulæ singulis, profectò septima quæ superest, nouissima est, quam & apostolus non ignorans Corinthiis dicit: Omnes quidem resurgemus, sed non immutabimur. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti. Item ad Thessalonicenses: Quoniam ipse dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo. Hoc idem, videlicet quod hæc tuba septima nouissima sit, iurans hic protinus fortis angelus astruit dicendo, quia tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut euangelisauit per seruos suos prophetas. Tuba nouissima maximè horribilis. Hic timor & tremor, & valde terribilis expectatio est. Non enim hæc tuba cæteris consimilis existimanda est, alius fragor, alia tempestas quàm in cæteris cantibus tubarum, in illius tubæ clangore comparebit. Nam & propheta circa eius descriptionem valde laborat cum dicit: Sopho.1 Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris. Sed quid multis nitimur argumentis? Etenim pro argumento magnitudinis tubæ illius vel solum illud sufficit, quod filius Dei suo illam aduentu præuenire curauit, & declamare nobis sua voce quòd illa talis tuba canitura sit, vt non Cap.X. simus imparati. Nam & hoc quod sequitur. [Et vidi alium angelum fortem descendentem de cœlo amictum nube, & iris erat in capite eius.] Et subinde: Et angelus quem vidi leuauit manum suam in cœlum, & iurauit per viuentem in secula seculorum: qui creauit cælum & ea quæ in eo sunt, & terram & ea quæ in ea sunt, & mare & ea quæ in illo sunt, quia tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas. Quis enim ille est angelus alius, nisi angelus magni consilij, angelus testamenti Dei sæpe dictus & sæpe dicendus, verè alius, & longè dissimilis angelis omnibus. Hunc angelum fortem dicit, nam verè est for-Psal. 23. tis, imo & princeps fortitudinis. Hinc & Psalmista: Dominus, inquit, fortis & potens, Dominus potens in prælio. Proinde & angelus ille qui hunc venientem prænunciauit, Gabriel dicitur, id est, fortitudo Dei. De cælo, inquit, vidi illum descendentem. De cælo, inquam, videlicet vbi erat prius. Nam quo descendit de cælo, nisi in vterum virginis? Non enim de illo virginis vtero initium habuit existendi, sicut quidam dixerunt blasphemantes hæretici, quorum primus Cherintus fuit, sed in illum vterum de cælo descendit, de sinu patris aduenit. Et qui Deus erat, homo factus est: quodque erat verbum in principio, caro factum est, non mutata in carnem diuinitate, sed assumpta carne. Hoc est quod dicit, amictum nube. Nubes enim & hic in plerisque scripturarum locis mysticis carnem illam significat, pulchra nimirum & congrua considerata similitudine: quia videlicet sicut sol, cum nube tegitur & latet, & tamen scitur quia præsens est dum suum orbem non ostendit, & tamen orbi vniuerso diem facit: sic in illa carne Deus & latuit, & præsens dinosci potuit, dum diuinitatem suam, vt semper erat, inuisibilem continuit, & tamen per opera visibilia mundum vniuersum illuminauit. Et iris, inquit, in capite eius. Iris, id est, arcus cælestis, misericordiam designat eiusdem fortissimi: est enim signum vel pro Gene.9. signo datus propiciationis, dicente Domino ad Noe: Nequaquam interficietur omnis caro vltra aquis diluuij. Ac deinceps: Hoc signum fœderis inter me & vos: Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum inter me & inter terram. Igitur iris in capite eius, id est, misericordia in summa & principali intentione aduentus eius. Idcirco nanque sic nube carnis amictus aduenit, vt præpararet nos talesque efficeret, qui possimus stare in illa die iudicij, cum tuba illa nouissima cecinerit, quæ præparatio est peccatorum remissionem dare, quod fecit ille pœnitentiam prædicans, & lauans nos à peccatis nostris in sanguine suo. Vnde misericors & fidelis dicitur pō-Hebr.5. tifex, quia talis erat iris in capite eius. [Et facies eius erat vt sol, & pedes eius tanquam columna ignis.] Facies eius est notitia eius, quæ à tempore resurrectionis eius (qua clarificatus est clari-Ioan.17. tate quam habuit priusquam mundus fieret) orbi vniuerso sereno lumine infulsit, impleto, quod Zacharias eodem mox nasciturο præcinens: Visitauit nos, inquit, oriens ex alto, illumi-Luce.1. nare ijs qui in tenebris & in vmbra mortis sedent. Huius solis resurgentis ortum respiciens Rom.13 Paulus apostolus dicit: Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Nox enim prius erat, ex-Mar.vlt. tunc autem sole surgente, dies appropinquantibus sibi appropinquat. Marcus quoque Euangelista

gelista in mysterio loquens, cum dixisset: Et valde mane vna sabbatorum veniunt ad monumentum orto iam sole. Nam mystice dictum intelligatur, de isto sole iustitiæ, qui diem nouū mundo indidit sua resurrectione, repugnantia sunt, valde mane, & orto iam sole. [Et pedes eius (inquit) tanquam columna ignis.] Hæc descriptio nonnihil à priore differt, vbi primùm ipse, qui nunc describitur, huic Ioanni visus est. Illic nanque primū filius hominis manifestè scribitur, hoc autem in loco angelus fortis dicitur. Illic & caput eius & capilli tanquam lana alba & tanquā nix candidi scribuntur. Hic aūt de huiusmodi canicie tacetur, & hoc solū dicitur, quia iris erat in capite eius. Illic scriptum est: Et pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti. Hic autem nunc dicitur: Et pedes eius tanquam columna ignis. Has talium descriptionum diuersitates quærere, cur habitæ sint non otiosum est. Dicimus ergo, quia prioris illius habitudinis alia fuit causa vel intentio, quam illic non tacuimus, & alia huius præsentis, quam similiter præterire non conamur. Illic nanque contra Cherintum & Hebionem, cæterosque antichristos, qui interim dum hic Ioannes in insula Pathmos exularet, Christum ante Mariam fuisse negare cœperant, ostendebatur eidem illo tali schemate vel figura, quale scripturus foret euangelium, vel quale oporteret eum de Christo perlubere testimonium: Hic autem omnibus fidelibus pariter & infidelibus significabatur, quale vel quantum orbi vniuerso impendeat negotium, propter quod venerit Christus in hunc mundum, vt prouidum siue inexcusabilem faceret omnem hominem, nouissimæ tubæ terribilem sonum, id est, vltimum prænuntiando iudicium. Idcirco & illic naturam vtranq; vnius eiusdemque Christi rectè significatam accipimus: Hic autem officium eius. Inde est quod illic filius hominis, quod natura est: Hic autem dicitur angelus, quod officij est. Item, illic caput eius scribitur præ canicie candidum, significando diuinæ naturæ antiquitatem: Hic autem iris in capite eius, videlicet designando suscepti officij misericordiam & pietatem. Illic pedes qui sunt infimæ partes cuiusq; corporis, dicti sunt similes aurichalco, quo significatur inferior, id est, humana Christi natura, permanente substantia, in auream transmutata esse gloriam diuinitatis. Hic autem pedes eius dicuntur tanquā columna ignis, quo dicto significatur prædicatores eius, per quos venit ad nos, spiritu sancto firmati atque illustrati sunt. Sunt enim pedes eius omnes euangelij eius portitores atque ministri, de quibus & Propheta dicit: Quàm speciosi pedes euangelizantis & annuntiantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion regnabit Deus tuus. Isti pedes ex eo facti sunt tanquam columna ignis, ex quo venit super eos spiritus sanctus tanquam ignis. Extunc enim qui prius fuerant imbecilles & pauidi, idiotæ & sine literis, facti sunt fortes & securi, facundi & omnium scripturarum periti. Exempli gratia: Petrus ante frigidus, & ad prunas sedens & calefaciens se, timuit & negauit propter vocem vnius ancillæ ostiariæ: extunc autem columna ignis, siue columna ignea factus est, vt & firmiter stans ecclesiam Dei tanquam columna sustineret, & zelo bono feruens tanquam ignis, principes & reges, summosque imperatores in verbo virtutis iustitiæque responsis adureret, & eidem ecclesiæ quam velut columna sustinet, velut ignis lucem veritatis infunderet. [Et habebat in manu sua libellum apertum.] Libellus iste idem liber, quem vidit idem Ioannes signatum sigillis septem in dextera sedentis super thronum. Apertus autem nunc dicitur, videlicet quemadmodum & illic scriptum est, quia agnus illum aperuit, & soluit signacula eius. Siquidem agnus qui illic librum aperuisse scribitur, ipse est angelus iste, qui hic in manu sua libellum apertum habere cernitur. Habet enim in manu sua veraciter libellum hunc apertum, quia videlicet in potestate eius est nota facere credentibus in se secreta scripturarum. Hæc potestas iam tunc in manu eius erat quando resurgens, & apparens discipulis suis, sicut Euangelista refert, aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. [Et posuit pedem suum dexterum super mare, sinistrum autem super terram.] Omnes eiusmodi pedes huius angeli, ex quo facti sunt sicut columna ignis, id est, ex quo spiritu sancto sunt firmati & illustrati, eo ipso quod sic firmati, sic sunt illustrati, omnes dexteri, id est, boni sunt & electi. At verò priusquam sic firmarentur, sic illustrarentur, videlicet ante passionē dominicam, oēs sinistri, quia multi reprobi, omnes autem infirmi erant. Nam, exēpli gratia, loquente illo, & dicente: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, & iis similia: multi discipulorum eius (inquit Euangelista) audientes, abierunt retro, & iam non cum illo ibant. De residuis quoque duodecim vnus diabolus erat. Petrus quoque nunc pes fortis & dexter, pes bonus & electus, & iuxta prophetam valde speciosus, tunc pene sinister fuit, quia lapsus est, & eum, quem portare, id est, prædicare debuerat, Christum negando, cecidit. Itaque ante passionem dominicam omnes (vt iam dictum est) pedes huiusmodi fuerunt sinistri, quia multi reprobi, omnes autem erant infirmi.

Supra I.

Ratio diuersitatis

Esaiæ 52

Acto. 2.

Lucæ 22

Cur hic apertus, supra signatus liber ponitur.

Supra 5.

Luc. vlt.

Ioan. 6.

Scimus autem, quia pedes isti iam dictam passionem dominicam, tantummodo Iudæam perambulauerunt, id est, in sola Iudæa prædicauerunt, ipso sic præcipiente illis: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Post passionem verò suam cum resurrexisset à mortuis,

Matt. 10

Mar.vl. dicit eis: Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ, euntes docete
Mat.vl. omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Igitur pedem suum dexterum posuit super mare, sinistrum autem super terram, id est, prædicatores suos iam cōfirmatos in vniuersitatem gentiū misit, cum autem adhuc essent infirmi, tantum in Iudæa illos prædicare iussit. Nam plerunque nomine terræ, Iudæa: maris autem vocabulo, gentes significantur, vt exempli gratia, in psalmo cum dicit: Propterea non timebimus dū turbabitur terra,
Psal.45. & transferentur montes in cor maris. Est enim hic sensus: Non timebimus futuras tribulationes, quæ erunt dum turbabitur terra, id est, Iudæi, qui debuerāt esse terra culta & fertilis, & modo sunt tantum terra, id est, solis terrenis dediti, & in medium gentium transferentur Apostoli. Sequitur: [Et clamauit voce magna, quemadmodum cum leo rugit.] Ponendo pedes suos, angelus iste dexterum super mare, sinistrum autem super terram (sicut iam dictum est) voce magna clamauit, quia prædicatores suos constituendo, vocem euangelicam, quam totus orbis audiret, mirabiliter ædidit. Quomodo vel quàm magna voce clamauit? Ita (inquit) quemadmodum cum leo rugit. Verè quemadmodum cum leo rugit. Nam & hoc patriarcha Iacob præ-
Gen.49 dixerat iis verbis: Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti,
Amos.1 vt leo, & quasi leæna. Et propheta Amos: Dominus de Sion rugiet, & de Hierusalem dabit vocem suam. Et multis aliis prophetarū dictis huiusmodi prædicatur hoc ipsum, quod nunc dicitur quemadmodum cum leo rugit. Aiunt qui de naturis scripserunt, quia ad vocem siue rugitum leonis omnia contremiscunt, & cuncta animantium natura terretur. Hinc est illud prophe-
Amos.3 tæ: Leo rugiet, quis non timebit? Et statim ostendens quid per hanc similitudinem velit intelligi: Dominus Deus (inquit) locutus est, & quis non prophetabit? Itaque & sic sciēdum & subintelligendum est, clamorem huius angeli sic magna voce clamantis, quemadmodum cum leo
Mat.27 rugit illum fuisse clamorem passionis vel mortis eius, quo infernus contremuit, & cœlum patefactum est, patuitq; ianua cœli, siue paradisi animabus prorumpētibus effractis claustris inferni tremuitque terra, & aperta sunt monumenta, multaq; sanctorum qui dormierant surrexerunt corpora, cunctaq; bestiarum natura, id est, malignorum spirituum territa est potentia, & sicut il-
Amos.3 lic prophetice dictum est: Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? Omnis prophetia, cunctorum prophetarum oracula consonuerunt, & quid vellent, aperuerunt, ad tantum tā magni clamorem angeli illius. Vnde & protinus sequitur: [Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas.] Quid enim sunt septem tonitrua, quo numero plerunque, & maximè in hoc libro significatur vniuersitas, nisi omnium qui à seculo sunt sanctorū prophetarū oracula? Eorum profecto voces prius sic erant tanq̄ tonitrua, quia sicut tonitruum, & terribiliter sonat, & tamen articulatum siue intelligibilem sonum non dat: sic voces legis & prophetarum prius & terribiliter sonabant, & tamen quid eisdem vocibus significaretur, populares non intelli-
Deut.32. gebant. Exempli gratia: In cantico Deuteronomij scriptum est: Leuabo ad cœlum manum meam, & dicam, viuo ego in æternum: Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea. Reddam vltionem hostibus meis, & iis qui oderunt me retribuam. Qui illic loquebatur, dicens: Leuabo ad cœlum manum meam, &c. ipse est angelus iste, de quo hic postmodum dicitur: Et angelus quem vidi stantem, leuauit manum suam in cælum, & re-
Osee.6. liqua. Amplius autem hic pro exemplo resplendet illud dictum in Osee: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Hoc etenim pulchre in sensu contingit illud quod nūc dictū est, & clamauit voce magna, quemadmodum cum leo rugit: Rugitus quippe leonis hanc vim naturalemque potentiam tradunt Physiologi. Cùm genuerit leæna catulum, tribus diebus, & tribus noctibus catulus dormit, & tunc demum patris fremitu veluti tremefactus cubilis locus suscitare dicitur catulum dormientem. Quod si ita est, nimirum magna similitudinis causa est, cur merito nunc dici debuerit, quemadmodū cum leo rugit, quia videlicet sic nostra in Christo natura tribus diebus & tribus noctibus somno mortis obdormierat, & tunc demum diuinitatis potentia veluti fremitu leonis tremefactus est sepulchri locus, & surrexit qui fuerat mortuus homo in Deo assumptus, in quo & nos omnes surreximus. Hæc & iis similia profecto prius erant tonitrua, id est, soni siue voces quasi inarticulatæ, eo quod mysteria cōtinerent nondum intelligibilia, sed postquam angelus iste tali modo clamauit, facta sunt intelligi-
Luc.vlt. bilia, aperiente illo sensum discipulis suis, vt intelligerent scripturas. Ait ergo: Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas. Sequitur: [Et cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram. Et audiui vocem de cælo, dicentem: Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, noli ea scribere.] Ego (inquit) scripturus eram. Quid est ea scribere, quæ locuta sunt septem tonitrua, nisi per calamum & atramentū tractando, cuncta explanare mysteria scripturarum? Hoc iste non fecit, neque cæteri apostoli. Quare? Nunquid nescierunt, neq; intellexerunt? Absit hoc. Imo ipsi erant amici, qualibus nihil deberet abscondi, quemadmo-
Ioan.15. dum ipse dicit: Iam non dico vos seruos, sed amicos meos, quia omnia quæcunq; audiui à patre meo nota feci vobis. Nota feci vobis, dixit pro eo vt diceret, nota faciam, quia videlicet cū hæc diceret

diceret, id quod mox facturus erat, tam certum erat, ac si iam fecisset. Mox enim resurgendo aperire habebat illis sensum, vt intelligerent scripturas, dando spiritum veritatis qui eos omnem veritatem doceret, cùm fuerint eatenus homines sine literis, & idiotæ. Quare ergo? Nunquid noluerunt, vel propter laboris impatientiam subterfugerunt? Non vtique. Nam ego, inquit iste, scripturus eram, id est, scribere volebam. Quid igitur obstitit, nisi præceptum vel regula sanctæ discretionis? Non enim cuncta simul vel eodem tempore poterant expleri, propter tarditatem hominum, qui tunc rudes erant & imbecilles ad audiendã sapientiam eiusmodi. Vnde Paulus Apostolus cùm dixisset: & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus à Deo pontifex, iuxta ordinem Melchisedech: continuò subiunxit: De quo nobis grandis sermo, & interpretabilis ad dicendũ, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cùm debueritis magistri esse propter tempus, indigetis vt vos doceamini, quæ sunt elementa exordii sermonum Dei, & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo, &c. Ergo vt non scriberent tam iste quàm cæteri apostoli, ea quæ locuti sunt eiusmodi tonitrua, non illis facultas defuit aut voluntas, sed eorum qui audituri siue lecturi tunc essent, obfuit sensus imbecillitas. Alioquin nisi pro causa huiusmodi tempus importunum tunc fuisset. Sicut idem Apostolus interdum pro tempore & re pauca prælibauit. Exempli gratia: Cùm dixit, scriptum est, quoniam Abraham duos filios habuit, eorumque mysterium allegoricum perstrinxit. Et sicut hic idem Ioannes testimonio legis & prophetarum competenter vti sciuit vel potuit, exempli gratia, dicendo: Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur: Os non cõminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. Sic & cæteras voces quas continebant cuncta illa legis & prophetarum tonitrua explicare scissent & potuissent. Fuerit ergo laudandæ discretionis illorum necessarium duntaxat fidei ponere fundamentum, cùm non defuturos in posterum scirent vel sperarent eos, qui vt cætera bona, sic & sacrarum expositiones scripturarum superædificarent. Vnde idem Apostolus: Dei enim, inquit, sumus adiutores, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis, secundum gratiam Dei quæ data est mihi, vt sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat. Vnusquisque autem videat, quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, qui est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum & argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit, &c. Hæc ille de superædificantibus. Scimus autem, quia superædificantiũ principales duæ distinctiones sunt, quia videlicet alius in actiua, alius in contẽplatiua superædificat vita. Quod si actiuæ vitæ opera, quæ sunt, esurientem cibare, sitienti potum dare, nudum vestire, hospitem colligere, infirmum & in carcere positum visitare, dignè quisquam existimat aurum, argentum, lapides pretiosos reputari debere. Quanto dignius contemplatiuę vitæ insignia splendida, quæ sunt, verba Dei audire, eademque ruminare, sanctarumque scripturarum mysteria, & voce proferre, & calamo scribere, talibus nominibus, scilicet auri, argenti, lapidum pretiosorum debet subintelligere. Hoc denique est aurum, hoc argentum, hoc lapides pretiosos superædificare, sanctam scripturam quæ extrinsecus in litera videtur subobscura, præclaris sensibus intrinsecus ornatam ostendere. Et hoc nimirum spiritale opus apud illam sapientis animæ amicam magnum habet meritum, sicut & ipsa testificans: Et qui (inquit) elucidant me, vitam æternam habebunt. Profectò & ipse Apostolus ibidem in supradicto, hoc maximè studium sese intendere innuit, cùm postmodum dicit: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, &c. Dicit ergo: [Signa quę locuta sunt septem tonitrua, noli ea scribere.] Quod est dicere, Mysteria scripturarum quæ tibi datum nosse, promptumque est exponere, signa, claude, id est, signata vt sunt & clausa posteris quęrenda relinque, vt non sint velut merces vltroneæ, de quibus vulgo dicitur, quòd soleat putere. Pretiosa erunt, quando opus erit, vt quærantur. s. vrgentibus diuersis hæresibus, quas necesse erit esse, vt qui probati fuerint, manifesti fiant. Tunc & præclara ingenia multorum multipliciter exercebuntur, & quę de scripturarum thesauris laborioso fuerint studio conquisita, non vilia videbuntur. Hoc dictum huic, nihilominus vniuerso dici arbitramur ordini illi primorum discipulorum Christi, quorum vnus, & præ cæteris dilectus erat hic. Sequitur. [Et angelus quem vidi stantem supra mare, & supra terrã, leuauit manum suam in cælum, & iurauit per viuentem in secula seculorum, qui creauit cęlum, & ea quæ in illo sunt, & terram, & ea quę in ea sunt, & mare, & ea quæ in eo sunt, quia tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas.] Quod paulò ante dixerat, & clamauit voce magna, quemadmodum cum leo rugit: Hoc ipsum nunc repetit, latius & vehementius exprimens, quid clamauerit, vel clamando quid fecerit. Leuauit, inquit, manum suam in cælum. Manus angeli huius illa est magnificentia, & eleuatio manus illa est eleuatio magnificentię, quam admirans Psalmista, loquitur: Domine dominus noster, quàm

Marginal notes: Luc. vlt. — Ioan. 16. — Hebr. 5. — Galat. 4 — Ioan. 19. — Exod. 12 — Zach. 12 — 1. Cor. 3 — Eccl. 24. — 1. Cor. 4 — 1. Cor. 11 — Psal. 8

ster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Quoniam eleuata est magnificentia
tua, super cælos. Quę autem illa est magnificentia, nisi resurrectio & ascẽsio dominica? Sequitur
enim postmodum, & dicit ad patrẽ eiusdẽ Dñi nostri: Minuisti eum paulominus ab angelis, glo-
ria & honore coronasti eum, & cõstituisti eum super opera manuum tuarũ. Omnia subiecisti sub
pedibus eius. Nimirum hæc ipsa manus eleuatio, id est, magnificentię, siue omnipotentię tan-
Ioan.12. ti angeli ab illa cœpit exaltatione, de qua ipse dixit: Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia tra-
ham ad me ipsum. Eleuatus nanq; siue exaltatus in altitudinem crucis, iam ipso cruciatu mor-
tis in eo leuabat manum suam, quod consummabatur autor salutis omnium, primam fa-
ciens nobis resurrectionem, quæ est animarum, quia videlicet peccata delebat omniũ per sangui
Rom.8. nem suum. Eleuatus deinde & resurgens de sepulchro, eadem ipsa resurrectionis eleuatione fie-
bat primogenitus mortuorum. i. princeps ex mortuis resurgentium, secundam in semetipso de-
dicans resurrectionem, quæ est corporum. Deinde cernentibus apostolis suis, eleuatus, & a-
1.cor.15 scendens in cælum, eadem ipsa ascensionis eleuatione constitutus est iudex viuorum omnium
Actor.1. & mortuorum, sedens ad dexteram patris, hoc modo contestantibus angelis: Viri Galilæi,
quid statis aspicientes in cælum. Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.
Hac omnimoda suæ manus eleuatione in cælum, iurauit angelus iste per viuentem in secula
Quomodo iurauit Christ. seculorum. Iurauit, inquit, id est, immutabili veritate firmauit. Neq; enim verbis aut vulgari
iuramentorum effusione iurauit, sicut testis est totus euangelici textus sermonis, in quo nusquam
inuenitur, quod verbo vel voce iurauerit, imò & cõstat, quòd iurare omninò dissuaserit, ait enim:
Leui.19 Audistis quia dictum est antiquis: Nõ periurabis, reddes autem Dño iuramenta tua. Ego autem
Matt.5. dico vobis, non iurare omnino. Et subinde: Sit autem sermo vester, est est, non non. Quod au-
tem his abundantius est, à malo est. Iurauit ergo. i. immutabili (vt iam dictum est) veritate fir-
mauit. Hoc solum interponens dictis suis pro signo firmamenti: Amen amen dico vobis, id
est, verè siue fideliter dico vobis, dum quippiam tale proloquitur, quod huiusce veritatis in-
Ioan.5 terpositione dignum sit. Exempli gratia: Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vo
cem filii Dei, & qui audierint, viuent. Venit hora quando omnes qui in monumentis sunt, au-
dient vocem eius, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala ege-
runt, in resurrectionem iudicii. Ita iurauit per viuentem in secula seculorum. i. per semetipsum
qui fuit mortuus, & nunc viuit in secula seculorum. Resurgens enim ex mortuis, iam non mo-
ritur, mors illi vltra non dominabitur. Ne longius quæramus, cùm dicit (sicut iam diximus)
amen, amen, iurat, id est, affirmat per semetipsum, quem cõstat esse veritatem, testem fidelem, si-
Supra.1. cut & longè supra testatur spiritus, dicens ecclesiis: Hæc dicit, amen, testis fidelis & verus. Ipse
Rom.6. est per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Seipsum ergo describens, rectè dicit:
Supr.3
Ioan.1 Qui creauit cęlum, & ea quæ in illo sunt, & terram, & ea quæ in ea sunt, & mare, & ea quæ
in eo sunt. Quod ipse esset ille viuens per quem iuraret, quod ita iurando per semetipsum iu-
raret, ipso eiusdem stantis habitu subintelligi, promptum est. Sic nanque stabat, vt continge-
ret tria hæc, ipsum se esse significans qui omnia contineret. Dextrum nanque pedem super
mare, sinistrum autem super terram posuerat, & in cælum, quod horum tertium vel primum
est, manum suam leuauerat. Qui ergo creauit hæc, qui manu sua & pedibus suis. i. omnipoten-
tia sua, continet hæc, certum est, quia quod iurauit in hæc verba, quæ dixit, adimplere po-
Tẽpus amplius nõ erit. test. Quid enim iurat? Quia tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli,
cùm cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei. Tempora quippe circa vel intra cæ-
lum, & terram, & mare, & ea quæ in eis sunt, variantur, sibiq; decedendo succedunt, ac perin-
de qui illa creauit, sine dubio tempora quoq; illorum præfixit, eademq; finire potens est cum
voluerit. Quia tempus, inquit, amplius non erit, subauditur pœnitentiæ, quemadmodũ fuit
hactenus, postquam anteriores tubis cecinerunt angeli. Nam & postquam primus angelus tuba
Gen.19. cecinit, & descendente igne in pentapoli perierunt impii, euadente iusto Loth, tempus pœni-
tentiæ superfuit, & postquam secundus angelus tuba cecinit, & transeunte populo Dei per ma-
Exo.14. re rubrum, inimici illorum sunt demersi, tempus pœnitentiæ superfuit residuis, & postquam
tertius angelus tuba cecinit, & habitatores terræ per opera odibilia defluentes, in manu filiorum
Iosue.1. Israel perdere voluit, tempus pœnitentiæ reseruatum fuit, & postquam quartus angelus tuba ce-
12. cinit, & quasi in solem. i. in populum Dei ira facta est, vt corpora eorum in deserto prosterne-
Num.16 rentur, tempus pœnitentiæ datum est cæteris, & postquam quintus angelus tuba cecinit, &
Iud.2.3. illi qui introierant in terram repromissionis, traditi sunt quinquies in manus gentium, pro
Psal.105 eo quòd non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis, tempus pœnitentiæ superfuit,
Sup.9. & postquam sextus angelus tuba cecinit, & soluti sunt quatuor angeli, id est, quatuor principa-
Rom.1 lia regna mundi, Babylonium, Persicum, Macedonicum, atque Romanum, vt occiderent, &
in captiuitatem Iudæorum ducerent genus propter peccata eiusdem populi, adhuc pœnitentiæ
locus est, vt reliquiæ saluæ fiant. Sed tandem quid cùm septimus angelus tuba cecinerit,
id est, cùm venerit extrema dies iudicii? Nihil omninò temporis amplius erit, nullus lo-

cus

eus, nullum spacium pœnitendi vltra iam erit. Nanque illa particularia siue localia iudicia fuerunt, illud iudicium vniuersale erit, neq; reseruabitur huic seculo quisquā vt pœnitentiam agere possit. Cùm ille tuba canere cœperit, quæ tuba nouissima erit, cuius & apostolus Paulus meminit, omnes (inquiens) resurgemus in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba: canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti: [tunc consummabitur mysterium,] id est, secretū cōsilium Dei, quo hactenus vsus est erga peccatores, flagellando, & inter flagella longa illis spacia præstando pœnitendi. In quo consummabitur illud mysterium Dei? In eo nimirum quod ibunt impii in supplicium æternum, iusti aūt in vitam æternam, [sicut euangelizauit per seruos suos prophetas.] i. per apostolos & euangelistas. Nā istos quoque Dominus prophetas appellat. Ecce, inquit, ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas. Prophetæ nanq; veraciter sunt dicti, qui de summis rebus, de iudicio, seculoq; futuro prophetauerunt. Tanta erit illa nouissima tuba, vt qui illam prospiciunt, qui de illa loquuntur, & magnitudinem eius prædicant, rectè Dominus ipse appellat prophetas. [Et *vox quam audiui de cælo iterū loquentem mecum, & dicentem: Vade, accipe libellum apertum de manu angeli stantis supra mare, & super terram.] Vox ista vox fuit alterius quàm illius angeli fortis, supra mare & supra terrā stantis, dixit enim: Vade, accipe libellum apertum de manu angeli stantis supra mare, & supra terram. Cuius ergo vox ista erat, nisi eius angeli qui hæc & cætera illi ostendebat, quiq; illi in primordio dixerat, quod vides, scribe in libro? Et fortè idcirco nunc dicit se iterū audisse vocem eiusmodi, quia quod illic semel significatum est dicendo, quod vides, scribe: idipsum nunc iterum significatur, dicendo: Vade, & libellum accipe. Veruntamen quoniā postmodum sic dicitur: Et datus est mihi calamus similis virgæ, dicens: Surge, & metire templum Dei, sic distinguere licet, vt quod dictum est huic: Vade & accipe libellum apertum de manu angeli, cōmune sit ei cum cęteris apostolis, videlicet scripturas sensu aperto intelligere, & euangelicæ officium subisse prædicationis. Quod autem postmodum dicit: Et datus est mihi calamus similis virgæ, dicens: Surge & metire templum Dei, proprium ei datum significauerit, scilicet ius & facultatem scribendi euangelii, & ponendi terminos euangelicæ fidei, quos nulli transgredi licitum sit, vnde postmodum dicendum erit. [Et abii ad angelum dicens ei, vt daret mihi librum. Et dicit mihi: Accipe librum, & deuora illum, & faciet amaricare ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accepi librum de manu angeli, & deuoraui illum, & erat in ore meo tanquam mel dulce, & cùm deuorassem eum, amaricatus est venter meus.] Quid enim fuit huic Ioanni cæterisq; apostolis abire ad hunc angelum post clamorem eius tam magnum, & dicere illi, vt daret eis libellum, quem in manu tenebat apertum, nisi id quod omnes ex euangelica veritate notum habemus, quia post eius victoris ascensionem regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, vt sederent ibi quousq; induerentur virtute ex alto, fierentq; fortes & idonei ad prædicandum ea quæ scripta erant in illo libello, imò in magno sanctorum prophetarum, legis quoque, & psalmorum libro? Nempe quod (sicut Lucas testatur) omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius. Hoc erat dicere illi magno angelo, vt daret eis librum ad deuorandum, id est, appareret eis, & idoneos faceret ad prædicandum euangelium, dando spiritum sanctum, quo agente posset homo illorum interior deuorare talem librum, id est, & legendo in imis visceribus recondere, & prædicando ructuare sanctarum sacramenta scripturarum. Quod & factum est. Nam cùm complerentur dies pentecostes, factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditq; supra singulos eorum. Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Ait ergo. [Et accepi librum de manu angeli, & deuoraui illum.] Ac si dicat: Et accepi dono filii Dei, & patris eius facultatem intelligendi scripturas, ac prædicandi virtutem & ministerium, & legendo atq; intelligendo, nec nō & loquendo siue prædicando delectatus, refectus & confortatus sum. [Et erat, inquit, in ore meo, tāquam mel dulce.] Nihil verius. Nam de huiusmodi gustu Psalmista loquitur: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & fauū ori meo. Et ipsa sancta scriptura, verè Dei sapiētia de semet ipsa dicit: Transite ad me oēs qui cōcupiscitis me, & à gn̄ationibus meis implemini. Spiritus enim meus super mel dulcis, & hęreditas mea super mel & fauū. Memoria mea in generatione seculorū. Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Hæc & his similia quæ dicuntur in scripturis de dulcedine huiusce libelli, sola melius persentit fœlix anima quæcūq; meruit experiri quę gustauit, quæq; gustando dulcis ipsa effecta est tanquam fauus mellis, quo delectatus ipse sponsus, & dilectus eius dicit ei: Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua. Sed vide quid sequitur: [Et cū deuorassem (inquit) eum, amaricatus est venter meus.] Magna verè dulcedo libelli huius quotiescunq; deuoratur, sed ipsa dulcedo nunc interim, dū in hoc seculo viuitur, multis amaritudinibus respergitur. Nō enim aduersarii desunt, qui tribulationum & mortis interdum inferāt absinthiū. Nam hoc est quod de illis, qui in illa sua dulcedine

firmeś

1.cor.15. Mat.25. Apostoli & euāgelistæ dicūtur etiam prophetæ. Mat.23. Et audiui vocē. Infrā.11. Omnes apostoli acceperunt librum apertū in die pentecostes. Luc.vlt. Acto.1. Psal.118. Eccl.24. Cant.4.

simul amaritudine eiusdem amaricati sunt, scimus & didicimus, quia calicem Dñi biberūt, iuxta promissum ipsius dicentis: Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Et rursum: Calicem quidem meum bibetis, &c. Is ipse Ioannes quamuis materiali gladio, siue aliqua hominum vi non fuerit peremptus, nō tamen omninò expers fuit amaritudinis illius. Nam & in feruentis olei dolium fuerat missus, & nunc cùm hæc videret, in Pathmos insula exilio relegatus tenebatur. Igitur accipiat quidem librum, & deuoret illum cuicunq; hoc datum est, sed illud sciat qui cum deuorauerit illum, cùm viuere & docere cœperit secundum illum, venter.i. anima eius amaricabitur à persequentibus, iuxta quod & veridicus pronunciat Paulus: Omnes qui piè volunt viuere, persecutionem patiuntur. Ad reliqua tendamus. [Et dicit mihi: Oportet te iterum prophetare populis, & gentibus, & linguis, & regibus multis.] Quæ hactenus viderat vel audierat in descensu vel habitu illius angeli, communia sibi cum cæteris fuere apostolis, quia videlicet & ipsi libellum apertum de manu angeli acceperunt, & deuorauerunt, & fuit in ore eorum dulce tanquam mel: venter autem eorum amaricatus est.i. acceperunt aperto sibi sensu ad intelligendum scripturas per spiritum sanctum, prædicandi officium, & pro bona voluntate fuit illis dulce hoc facere, pro infidelium autem & impiorum persequutione ventres, id est, animæ eorum amaricatæ sunt. Hoc autem quod nunc refert dictum sibi: Oportet te iterum prophetare, erga proprietatem dictum vel actum intelligendum est ipsius personæ, vt quod dictum est, oportet te iterum prophetare, hoc sit, oportet te ab hoc exilio absolui, & euangelicam veritatem calamo & atramento conscribere. Sequitur enim: Et datus est mihi calamus similis virgæ. Ergo oportet te, inquit, iterum prophetare, ac si dicat: Iam dudum quidem scio, quòd absolui velis à corpore, ex toto corde desiderans faciem meam videre, & odor meus concupiscentias æternitatis excitauit in te, & pro hoc multoties rogasti me, vt venires ad me. Dixi tibi quoties rogasti me, & nunc dico tibi, expecta, vt populum liberes crediturum mihi. Ob hanc causam oportet te expectare, oportet te iterum prophetare populis, & gentibus, & linguis, & regibus multis, id est, quod summa cum reuerentia legant, & audiant populi, & linguæ, & reges multi. Nam ecce dum exulas tu, interim Cherintus insanit, Marcion furit, Hebion blasphemare incipit, cæteriq; bacchantur Antichristi contra verbum fidei, contra maiestatem & antiquam diuinitatem filij Dei, dicentes, quòd ante Mariam non fuerit, & quòd tam recens Deus sit, vt ex illa initium existendi acceperit. Præterea futurum est, vt veniat Arrius peruicax satelles diaboli, dicturus & persuasurus populis, & gentibus, & regibus multis, quòd idem filius Dei creatura sit, & in tempore esse cœperit, quòdq; fuerit tempus, quando idem filius non fuerit. Propter istos oportet te iterum prophetare, & prouidere populis, & gentibus, & linguis, & regibus multis, vt ab his pestibus populum Christianum liberes crediturum mihi. Quomodo prophetare? Ait: [Et datus est mihi calamus similis virgę, dicens: Surge, & metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo: Atrium autem, quod est foris templum, eiice foras, & ne metiaris *eum, quoniam datum est gentibus.] Calamus similis virgæ facultatem scribendi significat cum magisterii autoritate. Calamus nanq; scriptorum, virga magistrorum est. Et sunt vel fuerunt aliqui quibus calamus datus est, sed non similis virgę.i. similis facultas, sed non cum illa magisterii dignitate, vt de nulla illorū sententia siue dictione liceat cuiquam ecclesiastico dubitare. Hoc nanq; magisterium tantummodo prophetarum & apostolorum est, & illis solis hæc virga data est. Vnde in psalmo sic determinatum est: Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea. Et principum horum, inquit, qui fuerunt in ea.i. apostolorum & prophetarum, siue etiam euangelistarum. Vide quid dicat: Qui fuerunt, non, qui sunt, vt exceptis apostolis, quodcunque aliud postea dicitur, abscindatur, nec habeat postea autoritatem. Quanuis ergo sit aliquis sanctus post apostolos, quamuis disertus sit, non habeat autoritatem, quoniam Dominus narrat in scripturis populorum & principum horum qui fuerunt in ea. Igitur datus est mihi calamus similis virgę, id est, data est mihi facultas scribendi cum principatu, & omnimoda magisterii autoritate, vt principatum cathedramq; magisterialem haberem in medio ecclesiæ, cuius ad pedes sederent, cuius ab ore penderent omnes filii ecclesiæ, non dubium habituri, non negligere ausuri quippiam eorum, quæcunque meo calamo exaratum haberet volumen meum, volumen euangelicæ veritatis & gratiæ. Talis calamus mihi datus est, & is qui dedit, præcepit ita dicens: [Surge, & metire templum Dei & altare, & adorantes in eo.] Ac si dicat: Ecce congregatio taurorum in vaccis populorum, id est, ecce tumultus hæreticorum in ecclesiis populorum, vt excludant eos qui probati sunt argento, vt eiiciant à templo Dei qui probitatē tenent, qui probi & probati sunt, sensumq; probatum habent in omni verbo vel sermone diuino. Insurge, increpemus feras istas, feràs arundinis, tauros cornupetas & ceruicosos, vastatores scripturarum veritatis. Surge, inquam, & metire tēplum Dei & altare.i. Christum Dei filiū, qui & templum Dei est, & altare sanctæ ecclesiæ, templū videlicet Dei, secundū corpus quod assumpsit ex virgine: altare verò, secundum dignitatem vtriusq; naturæ, diuinę scilicet & humanæ.

Corpus

Marginalia: Mat. 20. — 2. Tim. 3 — Cōio Iohāni cū cæteris apostolis. — Propriū Iohanni oportet te iterū prophetare. — CA. XI — illud. — Psal. 86. — Post Apostolos & euangelistas nulli data est similis scribendi autoritas.

Corpus nanque quod assumpsit, templum Dei est, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis cor poraliter, propterea dixit: Soluite templum hoc, & ego in tribus diebus excitabo illud: hoc autē dicebat de templo corporis sui. Porro altare sanctæ ecclesiæ est eadem substantia iam glorificati corporis, simul cum illa quæ habitat in eo plenitudine diuinitatis, iuxta veridicam autoritatem sanctæ ac mysticæ legis, in qua Deus dicit: Altare de terra facietis mihi, id est, Christum verum Deum verumque hominem, terreno corpore incarnatum siue incorporatum confitentes, veras hostias offeretis mihi. Istud templum Dei, istud altare metire. Nam ecce mali mensores malè & pessimè mensi sunt, & de terminis eius, quos hæretica infidelitate nimium mutilant, dicendo, Christum nō fuisse ante Mariam, grandem tumultū facere incipiunt. Tu ergo metire, & mensuras eius extende, calamo isto perscribens quantæ longitudinis aut latitudinis sit aut debeat esse. Longitudinem eius supra extende: supra, inquam, ante Mariam & ante Abraham, imo & ante Adam, sed & ante cælum & terrā vsque ad antiquum dierum, vsque ad antiquitatem antiqui dierū, & dic: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum. Ita metire templum hoc, & altare, & tam longe mensuras eius extende.

Colos. 2 Ioan. 2 Exo. 20 Ioan. 1

Metire etiam adorantes in eo, id est, ostende cuius vel quantæ magnitudinis sint qui fideliter credentes bene sentiunt de eo. Verbi gratia, sic dicendo: Quotquot autē receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Sic metire, & talis vel tantæ mensuræ fore illos ostende, vt filij Dei nominentur & sint. [Atrium autem quod est foris, eijce foras, & ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus.] Quod est illud atrium quod iam foris est, nisi quodcunque conuenticulum hæreticorū, qui & si sese intus esse contendunt, nihilominus tamen foris sunt, & in illud Dei templum, id est, ad Christum nequaquam pertinent aut perueniunt? Illos ergo foras eijce, id est, foris esse, foras exisse conuince. Exempli gratia, vt dicas: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Illud atriū, illos hæreticos, qui sicut atrium templo quidem vicinum est, sed in templo vel templum non est, ita sunt habentes quidē speciem pietatis, virtutē autem abnegātes, ne metiaris, id est, nihil ad illos pertinere contesteris mensuram illam, quæ data est his qui receperūt eum, qui credunt in nomine eius, scilicet potestatē filios Dei fieri. Quare? Quoniā, inquit, datū est gentibus, id est, quoniam inter gentiles reputantur. Dicunt se Christianos esse & nō sunt, sed mentiuntur, quia Christiani nō sunt, sed cum gentibus eodē malignitatis spiritu debacchantes, Christianos persequuntur. Nam hoc est quod sequitur. [Et ciuitatem sanctā calcabunt mensibus quadragintaduobus. Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta amicti * sacco.] Notum est ex historijs ecclesiasticis, quia ciuitatem sanctā, id est, ecclesiam, hæretici cum gentibus simili furore persecuti sunt, non tantum mensibus quadraginta duobus, sed mensibus & annis multo plurimis. Cur ergo dixit mensibus quadraginta duobus, qui menses nō sunt amplius quàm triū annorum & semissis? videlicet propter intimandam magnitudinem persecutionis Antichristi, quæ tanta erit, vt penè sola debeat cognosci vel prænosci, & pro cunctis persecutionibus sola computari, quasi cæteræ persecutiones illi comparatæ persecutiones non sint aut fuerint. Illam nimirum persecutionem tanti futuram esse temporis. Daniel quoque hoc modo dictum sibi audiuit. Et putabit quod possit mutare tempora, & leges, & tradentur in manu eius vsque ad tempus & tēpora, & dimidiū temporis. Item: Quia in tempus & tēpora, & dimidium tēporis, & cum completa fuerit dispersio manus populi Dei, complebuntur vniuersa hæc. Tempus nanque & tempora & dimidium temporis, tres & semis annos intelligimus. Nam & supra in eodē propheta legimus, quod septē tempora transierūt super Nabuchodonosor, id est, septem anni efferationis eius. Ipse quoque quod per tempus, & tempora, & dimidium temporis, annum, & duos annos, & dimidium anni velit intelligi, manifestius exprimit per numerum dierum postmodum dicendo sic: Et à tempore cum ablatum fuerit iuge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta. Etenim si iuxta rationem mensium lunariū, quos solos cū embolismis suis nouerūt Hebræi, dies istos diuidas, vix paucos supra inuenies q̃ attinet ad tempus & tempora, & dimidium temporis. i. ad annū & duos annos, & dimidium anni. Nunc illud quærere dignum est, cur hic Ioannes cum dicere potuisset, & ciuitatē sanctam calcabunt tribus annis & dimidio, dicere maluit mensibus quadragintaduobus. Itemque & prophetabunt, inquit, diebus mille ducentis sexaginta, qui sunt dies eorundem temporum siue annorū trium ac semissis, tricenis diebus per menses singulos distributis. Nunquid enim casu vel absque ratione numeros istos mensium atque dierum taxare maluit? Non vtique, sed sicut aliàs in scripturis per numeros multa significatur sensuum vtilium dignitas pulchra & delectabilis, ita & hic sub numeris istis pulchrū aliquid & delectabile vult intelligi. Quod vt manifestius fiat, de natura quorundam numerorum ratio postulat aliquid prælibare, quod ostium intelligentiæ citius aperiat. Numerorum parium, alij sunt superflui, alij diminuti, alij perfecti. Perfecti dicuntur, qui suis partibus æqui sunt, nec crassantur abundantia, nec egent inopia: vt exempli gratia, senarius: Nanque senarius habet partem mediam, id est tres: & tertiam, id est, duos: & sextam, id est, vnum: quæ in vnā summam si redactæ sint, per totum numeri corpus suis partibus inuenitur, id est integer ex ipsis senarius

1. Ioan. 2 2. Ti. 3 Ioan. 1 saccis. Dan. 7 Dan. 12 Dan. 4 Dan. 12 Mysterium numerorum. Numerus par, triplex est.

Diminutus vt octonarius.

rius restituitur. Diminutus verò ille numerus dicitur, cuius eodem modo compositæ partes pauciores sunt, & eiusdem numeri cuius erant partes multitudine superãtur, vt exempli gratia, octonarius: Habet enim octonarius partem mediam, id est, quatuor: habet & quartã, id est, duos: habet & octauã, id est, vnam. Quæ cunctæ in vnũ redactæ septem colligunt, minorem scilicet summam q̃ erat octonarius concludentes. Porrò superflui nominãtur illi, quorũ partes vltra quàm satis est sese porrexerint, vt exẽpli gratia, duodenarius: Huius enim partes maiorem summã colligũt, quàm erat ipse duodenarius. Est enim duodenarij medietas sex, pars tertia quatuor, pars quarta tres, pars sexta duo, pars duodecima vnum. Omnisq; hic cumulus redundat in sedecim maiorem vtiq; summã quàm erãt duodecim. Est aũt (inquiunt philosophi tam seculares quàm ecclesiastici) magna in his similitudo virtutis & vitij. Perfectus nanq; virtutum, diminutus atq; superfluus similitudinem habent vitiorũ. Nimirum de superfluis isti sunt numeri, quos hic scriptura ista nobis obtulit, videlicet quadragintaduo & mille ducenti sexaginta. Habet nanq; hic numerus. s. quadragintaduo, partem mediam, id est, vigintiunum, tertiam. i. quatuordecim, sextã, id est septem, septimã, id est sex, quartamdecimã, id est tria, vicesimamprimã, id est duo, quadragesimã secundam, id est vnum. Quæ profectò partes in vnũ redactæ, maiorem summã quàm erant quadragintaduo simul colligũt. Quinquaginta enim & quatuor faciunt. Ita numerus iste mensium quadragintaduorũ superfluit, & vltra mensuram suę originis partes excrescunt, tanquam si quis multis super naturã manibus natus sit, vt Centimanus gigas, vel triplici coniunctus corpore vt Geryon tergeminus, vel quicquid vnquam monstrosum naturę in partium multiplicatione surripuit. Amplius autem numerus dierum mille ducentorum sexaginta in partibus suis excrescit & superfluit, habet nanq; hic numerus mediam partem, id est, sexcentos triginta, tertiam partem, id est, quadringentos viginti, quartam, id est, trecentos quindecim, quintam, id est, ducentos quadragintaduo, sextã, id est, ducentos decem, septimã, id est, centum octoginta, nonam, id est, centũ quadraginta, decimam, id est, centum vigintisex, duodecimam, id est, centum quinq;, quartamdecimam, id est, nonaginta, quindecimam, id est, octogintaquatuor, octauamdecimam, id est, septuaginta, vicesimam, id est, sexagintatres, vicesimamprimam, id est, sexaginta, vicesimamoctauam, id est, quadragintaquinq;, tricesimam, id est, quadragintaduo, tricesimamquintam, id est, triginta sex, tricesimamsextam, id est, trigintaquinque, quadragesimamsecundam, id est, triginta, quadragesimamquintam, id est, vigintiocto, sexagesimam, id est vigintiunum, sexagesimamtertiam, id est, viginti, septuagesimam, id est octodecim, octogesimamquartam, id est, quindecim, nonagesimam, id est, quatuordecim, centesimamquintam, id est, duodecim, centesimam vicesimamsextã, id est, decem, centesimam quadragesimam, id est, nouem, centesimam octogesimam, id est, septem, ducentesimam decimam, id est, sex, ducentesimam quinquagesimamsecundam, id est, quinque, trecentesimam quintamdecimam, id est, quatuor, quadringentesimã vicesimam, id est, tres, sexcentesimam tricesimam, id est, duo, millesimam ducentesimam sexagesimam, id est, vnũ. Omnes istæ partes numeri huius. i. mille ducentorum sexaginta in vnum redactæ tria millia centum & octo faciunt. In tantum numerus iste suis partibus excrescit & effluit. Cum igitur, vt supra iam dictũ est, philosophorum omnium tam secularium, quàm ecclesiasticorum eadem sententia sit, similitudinem in huiusmodi numeris, qui ita sunt vel dicuntur superflui, non virtutis esse, sed vitij: Quid scripturæ huius autorem intendere arbitramur, dum mauult dicere, menses quadragintaduos. Itemq; dies, mille ducentos sexaginta, quàm tempus & tempora, & dimidium temporis, siue annum & duos annos, & dimidium anni? Quid, inquam, nisi vt significet ex numeris

Mat. 24
Psal. 39

ram superfluis, illam quæ tunc temporis futura esse à domino prędicta abundantiam iniquitatis? Ipse enim dixit: Et quoniam abũdauit iniquitas refrigescet charitas multorum. Sed & alibi scriptum est: Annunciaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Vtrunq; scriptura veridica tradit, & quia annunciante Christo domino, hi qui credentes vel Christiani dicerentur multiplicandi essent super numerum, multis vacuam nominis huius professionem suscipientibus, qui ad electorum non pertinerent numerum, & quia tempore persecutionis abundante iniquitate refrigescere haberet charitas multorum. Bene ergo & numerus mensium quadragintaduorum satis superfluus, & numerus dierum mille ducẽtorum sexaginta, multo maximè superfluus, hic legentibus offertur, vt vtrunq; scilicet & multiplicitas credentium siue profitentium, de qua dictum est, annunciaui & locutus sum, multiplicati sunt super numerum, & abundantia iniquitatis, de qua item scriptum est: Et quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum, pulchra & venerabili significatione mysterium regni Dei nosse merentibus significetur. Qui porro sunt, vel quid sibi volunt duo testes isti, de quibus dicit. [Et dabo duobus testibus meis & prophetabunt?] Nunquid non plures quàm duos homines testes ad prophetandum iste prophetarum dominus & autor habuit vel habiturus est? Nunquid non testes eius omnes (vt de cæteris nunc confessoribus taceam) apostoli sunt & martyres? Magna verè & grauissima, ponderisque immensi est hæc in ore potentis dictio, vt cum testes habeat tam multos tamq; innumerabiles, duos tantum se habere pronunciet, & hoc legitimo satis testium numero

Qui sũt illi duo testes q prophetabunt.

mero contentus sit. Duorum nanque ad minus hominum testimonium lex sacra recipit,& si plures non sint, tamen paucis contenta est. Sic enim dicit: Non stabit testis vnus contra aliquem, quicquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Igitur & dabo,inquit,duobus testibus meis,& prophetabunt. Sic intelligi digne potest,ac si diceret: Cum tu mensus fueris templum Dei & altare,id est,cum tu terminos fidei dilataueris & prolongaueris,vt expedit calamo tuo,id est,autoritate scripturæ euangelicæ, non patiar deesse aliquos qui te testificentur pro me ita scripsisse,ita sensisse. Quid enim,si ita dixi,& verū dixi, quia multi vocati,pauci verò electi? Nunquam tam pauci erunt electi,nunquam per abundantiam iniquitatis ita refrigescet charitas,vt minus quàm duos testes inueniri queat euangelij veritas. Quid verò inquis, si saltem duo testes contra tot aduersarios extiterint? Nimirum iustum ac legitimum damnationis iudicium ad eijciendum foras illud quod supra dixi,atrium gentibus datum. Nonne & contra tantā multitudinem filiorū Israel murmurantiū,& terræ repromissionis detrahentium,duo testes,videlicet, Iosue filius Nun, & Caleph filius Iephone, suffecerunt ad ipsorum iudicium,vt merito prosternerentur in deserto corpora eorū? Soli nanque duo hi ad omnem multitudinem locuti sunt dicentes: Terra quā lustrauimus valde bona est,& omnis multitudo,quia testimonium illorū non recepit,in deserto prostrata est. Igitur & nunc etiam si nō plures quàm duo testes mihi fuerint,qui testimonium perhibeant veritati, omnis multitudo contradicentiū portabit iudicium quantacunque sit. Si enim & in Passione duo falsi testes aduersarijs meis cōtra me sufficere visi sunt, qui surgentes dixerunt: hic dixit, possum destruere templum Dei,& in triduo reædificare illud,cur nōn & mihi versa vice contra aduersarios meos duo veri testes sufficere debeant. Veruntamen quoniam, vt supra dicere vel quærere cœperam, innumerabiles nobis sunt multitudines martyrum,id est, testium, etiam si numerare velimus solos illos qui in testimonio sanguinem suum fuderunt,rectè iam dicendum quia testes huius qui hæc loquitur,& verè quàm multi sunt,& nihilominus iuxta quandam rationem tantummodo duo,id est,duobus ordinibus distincti sunt, videlicet,quomodo Enoch & Helias, ambo sancti & Deo dilecti à semetipsis differunt. Enoch nanque nullas legitur persecutiones pertulisse, sed in pace cum Deo ambulauit, & non inueniebatur,quia tulit eum Deus. Helias verò notum est quātas persecutiones impijssimæ Iezabelis pertulit. Secundum duos illos vsque hodie & vsque in finem seculi testes Christi distincti sunt, ita videlicet vt alij sint testes, qui in pace sanctæ ecclesiæ fideliter viuentes, loquendo pariter & scribendo testimonium veritati perhibuerunt & perlubere non desinunt: alij qui in persecutione pro statu fidei pugnando,supradictas templi Dei & altaris,& adorantium in eo mensuras defenderunt, & in defensione sanguinem suum fuderunt vel fusuri sunt. Hi duo sanctorum ordines rectè dicuntur duo testes. Ait ergo. [Et dabo duobus testibus meis.] Quid dabo eis? Nimirum os & sapientiam, sicut promisi dicens: Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis: Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Quo dicto non vtique testibus suis solicitudinem adimit, sed hoc imperat, vt non prophetent de cordibus suis, illa tantummodo scire & dicere contenti, quæ sancta scriptura porrexerit, quæ sanctus sanctæ scripturæ conditor spiritus suggesserit. [Et prophetabunt,inquit diebus mille ducentis sexaginta.] Prophetabunt,id est, prædicabunt,non vtcunque,sed ita vt intelligant & reuelent ea,quæ intus reposita sunt arcana scripturarum,& hoc diebus mille ducentis sexaginta, id est, etiam in illa non omnes refrigescentes iniquitatis abundantia, quam huius numeri supra scripta superfluitas significat. Diximus quidem pro posse de huius numeri natura superflua. Sed adhuc restat quod fortè quis quærat, videlicet, quòd cum Daniel dies scripserit mille ducentos nonaginta, isti magis placuerit dicere mille ducentos sexaginta. Ad hoc respondere licet, quia paulò quidem maior est numerus mille ducenti nonaginta, quàm mille ducenti sexaginta, veruntamen de partibus minoris huius quàm de partibus maioris illius, excrescit multò numerosior quantitas. Huius nanque minoris numeri, id est, mille ducentorum sexaginta partes coaceruatæ,vltra tria millia, sicut iam præmonstratum est, excrescunt, illius autem maioris partes (quamuis & ipse superfluus sit) ad duo millia non perueniunt. Quod etiam hic demonstrare promptum est,habet nanque ille Danielis numerus,scilicet mille ducenti nonaginta partē mediā,id est,sexcentos quadragintaquinque: tertiam,id est, quadringētos triginta: quintā,id est, ducentos quinquagintaocto: sextam,id est, ducentos quindecim: decimā, id est,centum vigintiocto: quintamdecimam,id est,octogintasex: tricesimam,id est,quadragintatres: quadragesimamtertiam,id est,triginta: octogesimamsextam,id est,quindecim: centesimā vicesimamnonam, id est,decem: ducentesimam quintamdecimam,id est,sex: ducentesimā quinquagesimamoctauā,id est,quinque: quadringentesimam tricesimam, id est, tres: sexcentesimā quadragesimamquintam,id est,duo: millesimā ducentesimam nonagesimam,id est,vnum. Plures vel alias huius numeri partes non facile quis reperiet,quæ videlicet partes simul coaceruatæ superfluunt quidem vltra quantitatem,cuius partes sunt: veruntamen nec ad duo millia,sicut iam dictū est, excrescunt: faciunt enim mille octingentos septuagintaocto, cum numeri minoris, id

Marginal notes: Deut. 9 — Mat. 20 — Matt. 22 — Num. 13 — Mat. 26 — Gene. 5 — 3. Re. 18 — Christus dat os & sapientiā testibus suis. — Lucæ. 21 — Cur Ioānes ait, dies 1260. Daniel verò dies 1290.

est mille ducentorũ sexaginta, qui præsenti loco datus est, in vno redactæ partes, vltra tria millia, sicut iam dictum est, protendantur. Igitur & ille Daniel & iste Ioannes, siue is qui Ioanni loquitur, vterq; numeris superfluis vsus, illam de qua iam sæpè dictum est, iniquitatis abundãtiam significat. Sed iste qui ex ipsius domini ore audierat, quoniam abũdauit iniquitas, refrigescet charitas multorũ, vt eandem iniquitatis abundantiam acrius innueret, & multò magis superfluum numerum accepit vel dedit, & ab eadem temporis quãtitate quam Daniel præuiderat, nõ valde in longum recessit. Notandũ tandem valde, q cum dixisset, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, addidit, [amicti sacco.] Quid est enim amicti sacco, nisi multum humiliati, omnimodo pœnitentiæ studio. Saccus nanq; duram pœnitentiæ austeritatem significat, quo lugentes operiri solent, maximeq; pœnitẽtes. Sicut de rege Niniue scriptum est, quia ad prædicationẽ Ionæ surrexit de solio suo, & abiecit pallium suum à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere. Sed quis non miretur testes istos tantæ dignitatis sacco debere amiciri? Attamen ita est. Eorum nanque est in sacco & cinere peccata hominum lugere, & tanto magis corã domino humiliari, quanto maior in suo tempore est abundantia iniquitatis. Sic Helias cum Iezabel & Achab prophetas domini occiderent, & altaria eius suffoderent, non mollibus vestiebatur aut in domibus regum erat, sed in desertis, incultus & hispidus, asperam vitam ducebat. Nam de eiusmodi cultu vel habitu eius sic scriptum est: Cuius figuræ & habitus, inquit Ochozias, est vir qui occurrit vobis, & locutus est verba hæc? At illi dixerunt: Vir pilosus & zona pellicea * accinctus renibus. Qui ait: Helias Thesbytes est. Hoc respiciens & Apostolus cum dixisset: Sancti ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt, etiam hæc intulit: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti. Itaq; testes isti fideles, eo ipso quòd fideles sunt vel erũt illa tribulatione, peccata lugebunt populorum, quomodo tunc Helias & Heliseus in desertis, in solitudinibus, in montibus, & in speluncis peccata Israelis lugebunt, cæterique filij prophetarum. Nunquid enim absq; causa peccati, dies illi tribulationis tales erunt? Non vtique, sed sicut alibi scriptum est: De humo non egredietur dolor, sic & tunc non pro nihilo, sed pro peccato consurget illa tribulatio. Cum autem multa sint peccata in populo Christianitatis, non abs re est scire vel quærere scripturarum exemplis, quo maximè vel quali pro peccato illa talis tribulatio contra ecclesiam consurgere permittenda sit. Illustris & notæ scientiæ vel fidei vir beatus Hieronymus locum illum in Michæa pertractans: Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & prophetæ eius in pecunia diuinabant, & super dominum requiescebant, dicentes: Nunquid non dominus in medio nostrum? nõ venient super nos mala propter hæc, causa vestri, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum. Hæc inter cætera dicit Petrus apostolus: Argentum, inquit, & aurum non habeo. Poterat vtique Simoni mago vendere quod petebat, imo poterat simulare vẽdentem. Spiritus enim sanctus nec venundari nec emi potest, sed oblatam pecuniam cum offerente damnauit. Nunc videas prophetas Hierusalem non habere in ore prophetiam, & in domino requiescere, & dicere: Non venient super nos mala. Quorum causa speculatorium Dei hostili aratro diuiditur, & locus quondam pacis ruinis plenus fit, & templum domini in vepres spinásq; conuertitur, & est habitaculum bestiarum. Et post aliqua: Propter quod causa nostri qui tales sumus, qui Sion ędificamus in sanguine, & Hierusalem in iniquitate, qui iudicamus in muneribus, qui in mercedibus respondemus, qui in pecunia diuinamus, & super hoc fictam nobis sanctimoniam vendicantes dicimus: Non venient super nos mala. Audiamus sentẽtiam domini quæ sequatur: Sion, & Hierusalem, & mons templi, speculatorium & visio pacis, & templum Christi, in consummatione & in fine, quando refrixerit charitas, & rara fides fuerit, quasi ager arabitur, & redigetur in tumulos, & erit in ecclesia syluarum, vt vbi amplæ quondam domus erant, & absque numero acerui frugũ, ibi vix parua sit casula seruans speciem ciborum, refectionẽ animæ non habentium. Cum hæc dicit, profectò scire nobis & dicere licet, quia causa futuræ tribulationis tam magnæ, peccatum est maximè graduum ecclesiasticorum, peccatum venalitatis & auaritiæ, quod nunc aspicimus & vbique regnare videmus, ambitiõne nimia cuncta deuastante, auaritia penè vniuersa reposita intus in ecclesijs deuorante, vbi quia licet viuere, libet etiam ambire: Vnde tunc meritò fiet, vt quia non licebit viuere, etiam non libeat ambire, multò amplius, multò miserabilius quàm tempore persecutionis Neronianæ siue Diocletianæ, quibus vrgentibus nimirum gradus ecclesiasticos nec emere delectabat, nec vendere vacabat. Igitur amicti sacco prophetabunt, id est, pœnitentiam agentes & alijs prædicantes, & populo testimonium veritatis annuntiabunt, & Deo quatenus plagam cessare faciat, siue vt se ne in errorẽ inducantur liberet, tota intentione supplicabunt. Sequitur. [Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra, in conspectu domini stantes.] Qua si quæreres, quis ex eo, quòd amicti sacco prophetabunt, fructus sperari deberet: Hi sunt, inquit, duæ oliuæ, & duo candelabra. Ac si dicat: Quia sic prophetabunt, idcirco erunt in suo tempore arbores bonæ, arbores oliuæ, pulchræ & fructiferæ, feraces misericordiæ de

cælo

Marginal notes: Mat. 24 — Ionæ. 3 — Amict9 Heliæ. — 3. Re. 19 — 4. Reg. 1 accinct9 — Hebr. 11 — Iob. 5 — Mich. 3 — Act. 3 — Act. 8 — Peccata sacerdotum. — Contra ambitionẽ & auaritiã ecclesiasticorũ.

cælo impetratæ, vt propter eos breuientur dies illi tam mali, tam calamitosi. Ipsi nanque sunt electi illi, de quibus ipse in euangelio futura hæc prænuncians dicit: Et nisi breuiasset Dominus dies, non *fuisset salua omnis caro, Sed propter electos quos elegit breuiauit dies. Itaque erunt oliuæ, id est, causa misericordiæ tunc accelerandæ. Oliua nanque misericordiam Domini solet in scripturis significare, non solummodo pro similitudine fructus, cuius suaui & leni vulnera curātur vnctione, verumetiam pro ipso suo nomine quod tractū est à Græco ἐλέος, quod Latine dicitur misericordia. Candelabra verò in quo sunt? In eo videlicet quod in illis diebus tam nigris, tam tenebrosis, clara prophetia siue prædicatione lucebunt, ita vt fieri non possit vt in errorem inducatur quispiam electorum. Cuius videlicet erroris tantum erit periculum, vt dicere curauerit ipse dominus custos electorum. Surgent enim pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Itaque & duæ oliuæ & duo candelabra hi sunt. Sic in illo tempore, cum Iezabel, nox, & illius antiquæ ecclesiæ magna obscuritas, cælum obtenebrasset, & per suos satellites prophetas Baal tenebras spargeret, stetit Helias, qui & tanquam candelabrum lucem funderet opportunam, quatenus diceret populus: Dominus ipse est Deus, Dominus ipse est Deus, & tanquam oliua de cælo impetraret populo misericordiam, vt cælum daret pluuiam, & terra daret fructum suum. Vnde dicitur in laudibus patrum: Et surrexit Helias propheta quasi ignis, & verbum illius quasi facula ardebat. Et post pauca: Qui inscriptus es in iudicijs temporum lenire iracundiā Domini, cōciliare cor patris ad filium & restituere *tribui Iacob: Beati sunt qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt. Helisæus tunc temporis oliua altera, & alterum fuit candelabrum, qui pro eiusdem vtilitatis intentione, vt misero populo posset prodesse, hoc, optione sibi data, elegit orare quatenus magistri spiritus duplex fieret in se. De quo ibidem scriptum est: Et in Helisæo completus est spiritus eius. Et quidem in omnibus istis, inquit ille, non pœnituit populus, & non recesserunt à peccatis suis vsque dum abiecti sunt de terra sua, & dispersi sunt in omnem terram. Attamen sequitur: Et relicta est gens perpauca, & princeps in * domum Dauid. Et continuo subiungit: Quidam eorum fecerunt quod placeret Deo, alij autem multa commiserunt peccata. Ac si dicat: Etsi non omnes correxerunt, attamen multis ad correctionē profuerunt. Nimirum ita erit & tecum. Istis nanque oliuis & candelabris, de quibus nunc dicitur, in cōspectu Domini stantibus, etsi multi scandalizabuntur, fieri tamen non poterit, vt etiam electi in errorē inducantur. Sanè quod ait de istis in conspectu Domini stantibus, eiusdē Heliæ siue Helisæi quoque professioni cōsonat, quorum alter videlicet Helias dicit ad Achab: Viuit dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia: alter verò, scilicet Helisæus ad Ioram regem Israel: Viuit Dominus exercituum, inquit, in cuius conspectu sto, quod si non vultum Iosaphat regis Iudæ erubescerem, ne attendissem quidem te, nec respexissem. Et hic & illic verbū stātis, habitū significat virtutis, quod videlicet testes fideles testes Domini, non cū errantibus & foris eijciendis iacent in peccatis & vitijs, sed cum veritate recti atque expediti stant in exercitio pietatis, in defensione iustitiæ, in obsequio Dei super thronum sedentis, & orbem terræ in æquitate iudicantis. Sequitur. [Et si quis voluerit nocere, ignis exiet de ore ipsorum, & deuorabit inimicos eorum. Et si quis eos voluerit lædere, sic oportet eum occidi. Hi habent potestatem claudendi cælum ne pluat diebus prophetiæ eorum, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga quotiescunque voluerint.] Tota hæc testium dignitas cum scripturarum maiestate procedit, & pulchrius quàm verbis queat explicari, dum futuris * vel præsentibus intendit, præteritorum quoque memores nos esse cōpellit, si verum volumus eorum quæ dicuntur sensum consequi. Cum enim dicere sic posset: Si quis eos voluerit in errorem inducere, & prædicationem siue regulā veritatis hæreticæ prauitatis turbinibus obruere, iudicium damnationis exiet de ore eorum, vt anathematizent eos & satanæ in æternum tradant interitum. Cur sic maluit intelligere, & si quis eos voluerit nocere, ignis exiet de ore ipsorum, & deuorabit inimicos eorum? Cur, inquam, nisi quia potestatis eius in illo sæpedicto Helia mysticum præcessit exemplum? Sic enim scriptum est: Misitque ad eū, videlicet Ochozias, quinquagenarium principem, & quinquaginta qui erant sub eo: Qui ascendit ad eum, sedentique in vertice montis ait: Homo Dei, rex præcepit vt descendas. Respondensque Helias, dixit quinquagenario: Si homo Dei sum, descendat ignis de cælo, & deuoret te & quinquaginta tuos. Descenditque ignis de cælo & deuorauit eum, & quinquaginta qui cum eo erant. Misit principem quinquagenarium alterum, & quinquaginta cum eo, & similiter ignis exiuit de ore eius, id est, descendit ad imperium oris eius, & deuorauit eos. Vnde constat quod intentione nocendi dixerint: Homo Dei, rex præcepit vt descendas: Homo Dei, hæc dicit rex: Festina, descende, & idcirco dixerit ille: Descendat ignis de cælo & deuoret vos, dictumque effectus consecutus sit. Nimirum quomodo tunc ignis de ore illius visibilis exiuit, & inimicos eius regia cum tumore mandata perferentes deuorauit, sic de ore istorum ignis exiet inuisibilis, id est, iudicium damnationis, deuorabit eos qui regibus impijs, regumque impiorum capiti Anti-

Mat. 24. fieret. Mat. 24. 3. Re. 18. Eccl. 48. tribus Hælisæus altera oliua. domo. 3. Re. 17. 4. Reg. 3 & Cur dicit, ignis exiet de ore ipsorum. 4. Reg. 1 Exiuit ignis de ore Heliæ.

christo adulantes nocere illis siue lædere illos voluerint. Item cum dicere posset: Hi habent potestatem ligandi in cælo & in terra, vt non veniat super inimicos eorum propitiatio vel peccatorum remissio, cunctis diebus ministerij vel officij, id est, vsque in finem seculi, siue in sempiternum, cur sic dicere maluit: Hi habent potestatem claudendi cœlum ne pluat diebus prophetiæ eorum? Cur, inquam, nisi quia talis quoque pluuiæ siue potestatis ad pluuiam huiusmodi cohibendam in eodem Helia claruit mysterium? Ille etenim oratione orauit vt non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex. Et rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam & terra dedit fructum suum. Quod cum facere domino iubente intenderet, magna cum potestate dixerat regi Achab: Viuit dominus Deus Israel in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba. Sic profecto testes isti aduersarijs suis inimicis Christi & hostibus veritatis claudunt cælum, clausa continent ora sua qui ipsi sunt cælum, ne pluant super eos verbum, nolentes effundere sermonem, vbi auditus non est, vtpote quos secundum Apostolum post primam & secundam admonitionem deuitare debent, quia subuersi & proprio iudicio condemnati sunt. Talem ob causam primum Iudæis subuersis, & proprio iudicio condemnatis, clausum est huiusmodi cælum Deum sequentes autorem, qui de illis vel contra illos in propheta culpam ipsorum præuidens, & nubibus meis, inquit, mandabo ne pluant super eos imbrem. Item cum dicere posset: Et potestatem habent super doctrinas nequam condemnandi eas, & anathematis dare sententiam, vt quicunque receperit eas similem sortiatur damnationem, cur sic maluit dicere: Et potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, nisi vt ad mysticam nos mitteret historiam, vbi testes Moses & Aaron aquas Aegypti verterunt in sanguinem. Denique quomodo illis potestatem habentibus, materiales Aegyptiorum aquæ versæ sunt in sanguinem, sic istis iudicij diuini potestate vtentibus, hæreticorum prauam doctrinam effundentium, & omnium illis consentientium conscientiæ, hic audiunt horridam & sanguineam quam sunt bibituri mortis æternæ damnationem. Addidit hic, & percutere terram omni plaga quotiescunque voluerint habent potestatem, subaudiendum est, quomodo illi iam dicti Moses & Aaron terram Aegypti visibiliter tot plagis percusserunt. Sic enim sententijs multiplicibus terram, id est, terrenos homines inuisibiliter percutiunt, donec deficiant rebelles, & vltima damnatione inuoluantur, quomodo illi terram Aegypti visibiliter tam diu contriuerunt, donec vltima plaga percussi Aegyptij cum rege suo deuoluerentur in maris profundum. Sequitur. [Et cum finierint testimonium suum, bestia quæ ascendet de abysso faciet aduersus illos bellum, & vincet illos & occidet eos. Et iacebunt corpora eorum in plateis ciuitatis magnæ quæ vocatur spiritaliter Sodoma & Aegyptus, vbi & Dominus eorũ crucifixus est.] Cũ, inquit, finierint testimoniũ suũ. Nimirum cuique testium fidelium suum præfinitũ est tempus, suusq; numerus, videlicet quousque testificandi officio fungantur, vel quam vsq; ad mensuram meritorũ illorũ cumulus sit perficiendus. Hoc ignorantes ipsi dum adhuc in corpore viuentes à Domino peregrinantur festinanter nõnunq̃, cupiunt dissolui & esse cum Christo, nõ attendentes præ festinatione desiderij sursum ad Deum anhelantes, vtrum præfecerit testimonium suum an non. Ille autem sciens & præuidens quid vel quantum adhuc supersit, ad ipsorũ profectum differt complere desiderium, quẽadmodum & iste Ioãnes, sicut in gestis eius legimus, cum multoties rogaret, quatenus hinc exire & ad Christum sibi venire concederetur, refert responsum fuisse sibi, expecta vt populum liberes crediturũ mihi. Item persecutores impij, verbi Dei profectum & gloriã testimonij eius odientes, testes sanctos auferre de terra festinant, Deus autem seruat illos, & insidiantium conatus præuenit & cassat, donec illi testimoniũ suũ finiant, sic & ipsum testem fidelem, testiumque fidelium principem Christũ festinabat Herodes occidere, & permissus nõ est, donec ille testimoniũ suum finiret, quod ita Lucas refert: Accesserunt quidã pharisæorum dicentes illi: Exi, vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Et ait illis: Ite & dicite vulpi: Ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consumor. Veruntamen oportet me hodie & cras, & sequenti die ambulare: quia non capit prophetã perire extra Hierusalem. Igitur cum finierint testimonium suum, id est, non ante q̃ finiant testimonium suũ, bestia scilicet Antichristus, qui iamdudũ, vt ait Apostolus, operatus est & operatur ministerium iniquitatis, faciet aduersus illos bellum. Quale bellum? Nimirum quale solet esse inter veritatem & mendacium. Isti nanq; testes contra quos ille facit vel faciet bellũ, nõ ferro materiali, sed tantũ verbo veritatis pugnare consueuerunt. Bellũ ergo faciet aduersus illos, id est, veritatẽ fortiter erecto impugnabit mendacio. [Et vincet illos,] id est, pene vsque ad victoriam deprimet illos, sicut illud quod alibi dictum est: Et impleuerunt ambas nauiculas ita vt mergerentur, id esse oportet, ad submersionẽ premerentur. Exurgent enim, inquit Christus, pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa & portẽta ad seducendos, si fieri potest, etiã electos. Tunc itaque pius martyr inter tormenta signa non faciet, bestia autẽ illa mẽdacia faciet signa per prophetas suos, & in hoc videbitur superior. Quid tandem? [Ecce occidet illos,] inquit. Quis occidet nisi is qui occidere solet? Nam ipse quidem in persona sua nondũ venit, qui proprie Antichristus

Marginalia: Heliæ potestas; 3.Re.17.; Iaco.5.; 3.Re.8.; Titũ 3.; Esaiæ 5.; Exod.7.; 2.Co.5.; Philip.1; Lucæ 13; 2.The.2; Lucæ 5.; Mat.24

christus dicitur,& constat quia venturus est,sed in spiritu eius iam venit Nero,& post eum cæteri,in quibus ille filius perditionis, qui in suo tempore reuelandus est ministerium iniquitatis iam diu multumque operatus. [Et iacebunt corpora eorũ in platea ciuitatis magnæ.] Bestia quæ ascendet de abysso, id est,de occulto nobisq; incognito malitiæ & tenebrarũ profundo,vbi nunc est diabolus Deo contrarius,anteq̃ perditum illũ hominẽ ingressus,proprie dicatur,& sit Antichristus,cum occiderit corpus, post hæc amplius non habebit quid faciat, sed hoc tantum faciet, vt corpora quæ occiderit insepulta iacere faciat in plateis. Hoc quàm sæpe iam factum sit, non ignorat, qui martyrum gesta vel passiones legit. Porrò,ciuitas magna cuius in plateis iacuerunt vel iacebunt testium istorum corpora, ciuitas est sanctæ ciuitati contraria, ciuitas diaboli contraria ciuitati vel ecclesiæ Dei, cuius primus ciuis & opifex fuit fratricida Cain, & exinde omnes filij superbiæ, cuius vel quorum rex ipse diabolus est. Ipse enim (inquit Dominus ad beatũ Iob) rex est super omnes filios superbiæ. Eiusmodi ciuitatis ædificia sunt vitia omnia,maximeq; libido & superbia. Ideo nunc dicit: [Quæ vocatur spiritaliter Sodoma & Aegyptus.] Sodoma videlicet propter libidinem,maxime illam quæ est contra naturam,cuius Sodoma illa localis in sua pœna horrendũ fuit exemplũ. Aegyptus propter superbiam,cuius q̃ damnabilis sit præsumptio. Aegyptij cum rege suo in mare mersi cum curribus & equis magnũ & famosum vniuerso mundo præbuere documentum. Rectè ergo talibus denotatur vocabulis illa ciuitas. [Vbi(inquit)& Dominus eorũ crucifixus est.] Dominus testiũ istorũ Iesus Christus est testis fidelis,& hic Hierosolymis extra portã ciuitatis crucifixus est. Ergo ne Hierusalem ciuitas illa,in qua reges olim iusti regnauerunt,in qua singulare fuit vnius Dei templum, Sodoma vocatur & Aegyptus? Ita planè si ad propheticam respicias veritatem, qua suggerente Esaias ita locutus est: Audite verbum Domini principes Sodomorum,percipite auribus legẽ Dei mei populus Gomorrhæ. Præmiserat autem in titulo, dicens: Visio Esaiæ filij Amos quam vidit super Iudã & Hierusalẽ. Igitur qui carnaliter erant Iuda & Hierusalẽ, spiritaliter illic Sodoma & Gomorrha dicti sunt. Alius quoque propheta cum dicit eidẽ populo, pater tuus Amorrhæus,& mater tua Cethæa, nomini huic alteri locum & causam dat, vt Aegyptus dicatur, eadẽ ciuitas, quia videlicet sicut Amorrhæi & Cethæi, sic & Aegyptij de posteritate maledicti Cham fuere exorti. Ferat proinde opprobrium suum ciuitas illa, vbi Dominus istorum crucifixus est, vt vocetur spiritaliter Sodoma & Aegyptus,id est,pars cõputetur magnæ ciuitatis diaboli, quæ istis nominibus denotatur. Et sicut super Sodomam pluit Dominus ignem & sulphur, & sicut in Agypto aquæ virga Mosi percussæ in sanguinem versæ sunt, sic illi qui Dominũ crucifixerunt, dignum cũ cæteris, imo pro cæteris vbiq; gentium homicidis atq; immundis subeant æternum ignis & sanguinis iudicium. [Et videbunt de populis, & tribubus, & linguis, & gentibus corpora eorum tribus diebus & dimidio,& non sinent ea poni in monumentis. Et inhabitantes terram gaudebunt super illos, & iocundabuntur,& munera mittent inuicem, quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui inhabitant super terram.] Peccatum peccatorum, omnium deterrimum est, impios lætari cum malefecerint, & exultare in rebus pessimis,& meritò talibus multus & inexhaustus repositus est thesaurus iræ Dei viuentis. Hoc peccatum in illos occisores testium sanctorum grauissimè denotat enuntiatio hæc, qua nunc dicitur: Et videbunt & gaudebunt,& iocundabuntur, & munera mittent inuicem. Quid enim videbunt? Vtique magnum scelus suum,scilicet corpora sanctorũ quos occiderunt non posita in monumentis,& suæ potestatis esse, vt non ponantur in monumentis. Et quam ob rem super hoc tantopere gaudebunt,& iocundabuntur,& munera mittent inuicem? Quoniam(inquit)hi duo prophetæ cruciauerunt eos,& subaudiendum est, quia occidendo illos magno(vt ipsi putant)cruciatu liberauerunt semetipsos. In promptu esset de gestis vel prælijs sanctorum proferre exempla, & demonstrare vbi vel quando truces homicidæ prostratis legionibus martyrum gauisi & iocundati fuerint,imo & in medio funerum discumbentes,profusis conuiuijs epulati fuerint,tanq; de maximis hostibus ingentes triumphos cõsecuti. Sed vnũ de Domino ipsorũ qui crucifixus est exemplum sufficit. Cũ enim crucifixissent illum,ita gauisi sunt & iocundati, vt mouentes capita sua dicerent: Vah qui destruit templum Dei,& in triduo illud reædificat. Præterea,quasi munus sibi miserunt inuicem,ducentes illum ad Annã primũ,deinde ad Caipham,deinde ad Pilatum,deinde ad Herodem,deinde rursus ad Pilatum. Ita quasi spectaculi munus miserũt inuicẽ, & huic muneri suo gratiã impiã habuerunt. Deniq; Annas honorẽ sibi fieri arbitratus est quod ad se duceretur primũ,quia erat socer Caiphæ. Pilatus aũt & Herodes amici facti sunt in ipsa die,nam antea inimici erant ad inuicem. Adeo gaudebant & iocundabantur, tanquam immẽso liberati cruciatu,quia videlicet sicut nunc dictum est,quoniã hi duo prophetæ cruciauerunt eos, qui inhabitant super terrã sic & multo vehementius ipse Dominus prophetarum cruciauerat eos,adeo vt grauis esset illis etiã ad videndũ. Pro eo quod ipsi erant inhabitantes terram, id est,non minus corde q̃ corpore terræ siue terrenis cupiditatibus inhærebant, iste aũt cælestia loquebatur,& terrenam illorũ reprehendebat auaritiam? Veruntamen quod de testibus istis dicitur, & corpora eorum non

2.Thes.2 Luc.12. Gen.4. Iob. 41. Gen.19. Exo.14. Esaiæ 1. Ezec.16. Gen.9. Exod.7. Prou.2. Mat.27. Luc.23.

vocari asseruit, id nunc non ciuitatem, sed decimam appellat partem ciuitatis, quam & cecidisse, vel casuram esse dixit. Et reuera quæ dicitur ciuitas diaboli, non ciuitas est, sed ruinæ sunt, magnę & sanctæ ciuitatis Hierusalem cęlestis, cuius nouem sunt angelorum, & idcirco qui inde ceciderunt, & homines qui de illorum sorte sunt, rectè dicuntur decima pars, ruinosa pars eiusdem ciuitatis. Vtriq; ceciderunt. i. cadent, videlicet in infernum, cum diabolo & angelis eius, & homines sequaces eius. Idcirco non fuit contentus dixisse: & decima pars ciuitatis cecidit, sed addidit: [Et occisi sunt in terræ motu nomina hominum septem milia.] Nam septem milia hominum idem est, ac si diceret: vniuersitas hominum impiorum. Maluit tamen dicere: nomina hominū, quàm simpliciter hoīes, per quod intelligimus nominatos in hoc seculo, & inclytos homines, videlicet de qualibus in psalmo scriptum est: Tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt nomina sua in terris suis. Et in Esaia: Propter hoc dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vllo termino, & descendent fortes eius, & populus eius, & sublimes eius, gloriosiq; eius ad eum. Quomodo cecidit vel casura est illa decima pars ciuitatis, & hominum nomina quomodo occidenda sunt in illa hora terræmotus tam magni? Nimirum eodem, qui dicet testibus suis: ascendite huc, id est, venite benedicti patris mei, possidete regnum, eodem (inquam) Domino dicente: cadite illuc. i. discedite maledicti in ignem æternum, cadent & ibunt in supplicium æternum. [Et reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam Deo cęli.] Qui sunt vel erunt reliqui, nisi omnes electi qui stabunt à dextris? Nunquid autem isti timebunt vel in timore mittentur, quando diabolus, videntibus cunctis, præcipitabitur? Timebunt planè, quia sic ad beatum Iob Domino loquente audiuimus vel legimus: Cùm sublatus fuerit, timebunt angeli, & territi purgabuntur. Tanto quippe pondere terroris excutietur, vt sanctorum etiam prædicatorum, quos angelos scriptura nominare consueuit, fortitudo turbetur. Erit autem in eis aliquo modo tremor lætus, & timor securus, quia & cælesti regno se remunerari certi erunt, & pro carnis infirmitate contremiscent per tanti turbinis metum. [Et dederunt (inquit) gloriam Deo cęli.] Videlicet admirantes virtutem fortissimi, qui tam fortem, tamq; superbum tam fortiter pręcipitabit. Tali modo decima pars supernæ ciuitatis, quæ dudum de cęlo cecidit, remanentibus nouem (vt iam dictum est) angelorum ordinibus, tunc de terra quoque & de aere isto (in quo hactenus nequiter vagantur illi magni spūs) cadet & præcipitabitur, quam videlicet partem Apostolus vocat spiritalia nequitię in cęlestibus, & homines impij simul mittentur. [Væ secundum abiit, ecce væ tertium veniet citò.] Hoc illi loco superiori iungitur, vbi præmisso, væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ, continuò sequitur, quia angelus sextus tuba cecinit. Et plaga magna subscribitur, solutis quatuor angelis, à quibus occisa est tertia pars hominum tribus plagis. s. plaga ignis, plaga fumi, & plaga sulphuris. Siquidem ea quæ hoc sequenti libello tractata sunt, ab eo loco quo sic cœpit: Et vidi alium angelum fortem descendentē de cęlo, vsq; ad præsentem locum quo nunc dicit, væ secundum abijt, & ecce væ tertium veniet citò, neque ad illud secundum, neq; ad istud tertium væ, sed ad laudem pertinet Christi, & magnificentiam gloriæ eius & misericordię, qui illud vltimū væ, ne electis eius imparatis ex improuiso superueniret, per semetipsum venire, & illud pręnuntiare dignatus est. Hoc animaduertentes quæcunque credimus, quia Christus Iesus in hunc mundum peccatores saluos facere venit, & quęcunque legimus, quia per semetipsum ore proprio in euangelio suo illud vltimum væ, id est, iudicium damnationis impiorum futurū esse prædixit, dicamus cum isto qui hæc dicit vel scribit, quia secundum væ abiit, & ecce væ tertiū veniet citò.

Septem milia holm. i. omnes impii.

Psal. 48.

Esa. 5

Mat. 25.

Iob. 41

Ephes. 6

Supr. 6

Supr. 10

1. Tim. 1

[Et septimus angelus tuba cecinit, & factæ sunt voces magnæ in cælo, dicentes: Factum est regnum huius mundi Domini nostri, & Christi eius, & regnabit in secula seculorum. Et viginti quatuor seniores qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerūt Deū, dicētes: Gratias agimus tibi dn̄e deus omnipotēs, qui es, & qui eras, *qui accepisti virtutē tuā magnā, & regnasti, & iratæ sunt gētes. Et aduenit ira tua, & tēpus mortuorū iudicare, & reddere mercedē seruis tuis, & prophetis, & sanctis, & timentibus nomen tuū pusillis & magnis, & exterminandi eos qui corruperunt terram.] Tuba hæc septima, illa (vt iam supra memorauimus) tuba nouissima est, cuius & Apostolus meminit, vbi ad Corinthios scribens, ita dicit: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba: Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti. Itemq; ad Thessalonicenses: Quoniam ipse Dn̄s in iussu, & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo. Quis autem dubitet ad cantum tubæ illius septimę siue nouissimæ, resurrectionem mortuorum, pertinere vel futuram esse, de qua & illic Apostolus dicit: & mortui resurgent incorrupti, & hic iste iam præmisit: quia spiritus vitę à Deo intrauit in eos, & steterunt super pedes suos? Quare ergo sic iste anticipauit, vt prius diceret, spiritus vitę à Deo intrauit in eos, quod est mortuos resurgere, & deinde scriberet, væ secundum abiit, & ecce væ tertium veniet cito, addens continuò, & septimus angelus tuba cecinit? Quare (inquam) nisi quia resurgere à mortuis, & stare super pedes, non est vę, sed gaudium magnum testibus illis, de quibus vel pro quibus

Et qui venturꝰ es, quia

1. cor. 15

1. thes. 4

bus illam prophetiam contexuit? Denique & quod dixit, quia facto terræ motu decima pars ci-
uitatis cecidit, quoniam pro gloria testiũ eorundẽ dixit, magis in gaudium sanctorum debuit e-
nuntiari, & idcirco tandem ad illud væ respiciens septimæ tubæ cantum intulit, cuius canentis
hæc summa est vox, qua ipsum væ ita concludit: Et aduenit ira tua, & tempus mortuorum iu-
Supr. 10 dicare, & reddere mercedem seruis tuis, & exterminandi eos qui corruperunt terram. Hoc nimi-
rum est vltimum væ, & iste cantus tubæ septimæ, de quo veraciter iurauit iste angelus fortis,
quia tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere,
consummabitur mysterium Dei: Canente ergo septimo angelo, factæ sunt voces, inquit, magnæ
in cælo, dicentes: Factum est regnum huius mundi Dñi nostri, & Christi eius, & regnabit in secu-
la seculorum. Voces istæ magnæ beatorum angelorum & sanctorum omnium non contice-
scent in æternum. Cùm autem dicunt, factum est regnũ huius mundi dñi nostri, & Christi eius,
subintelligendũ est nobis, ita vt impletum sit iam ex illa nouissima tuba, id quod dño filio dixit
Psal. 109 pater dominus: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
Psal. 2. Nam nunc quidem regnat Dominus, & iam Christus eius qui dicit in psalmo: Ego autem con-
stitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, in gloria regni sui est, ex quo resurrexit
à mortuis, & in cælum ascendit, iuxta propheticum eiusdem psalmistæ præconiũ: Gloria & ho-
Psal. 8 nore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Sed adhuc rebellis ex
In reg- magna parte recalcitrat mundus, & sanctos eius ministros persequitur. Proinde Apostolus
no Chri cùm huius testimonii meminisset, dicens: Gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum
sti. i. ec- super opera manuum tuarum, omnia subiecisti sub pedibus eius: continuò subiunxit futurum
clesia, de quo loquimur: Nunc autem nondum videmus omnia illi esse subiecta. Itaq; sicut iam
sunt adhuc mul dictum est, iam quidem regnat Dominus, & Christus eius, & præsens quoque ecclesia regnum e-
ta scandala. ius dicitur & est, sed sunt adhuc multa in regno eius scandala, quæ canente nouissima tuba col-
Hebr. 2 ligentur. Quod cum factum fuerit, tunc demum pleno ore ritè cantabitur: Factum est regnum
huius mundi, Domini nostri & Christi eius, quia vinctis in carcere inferni cunctis hostibus, pa-
catum regnum, & in pace regnabunt in secula seculorum. Et viginti quatuor seniores qui in
conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adorauerunt Deum, dicen-
tes: Gratias agimus tibi Dñe Deus omnipotens, qui es, & qui eras, quia accepisti virtutem tuam
magnã, & regnasti, & iratæ sunt gentes: Et aduenit ira tua, & tempus mortuorum iudicare, & red
dere mercedem seruis tuis, & prophetis, & sanctis, & timentibus nomen tuum pusillis & magnis,
& exterminandi eos qui corruperunt terram. Multis & bonis Dei operibus, magnis & æter
nis beneficiis eius, magnę & sempiternę gratiarum actiones debentur. Quid autem isto eius-
dem Domini Dei omnipotentis beneficio maius & pulchrius, quod commemorantes dicunt,
Rom. 5. quia accepisti virtutem tuam, & regnasti? Quid enim magnificentius, quàm quod virtutẽ suam
Ioan. 12. Mat. 12 Dominus accepit, & regnauit? Regnabat quippe peccatũ, regnabat mors ab Adam, regnabat
Luc. 11. diabolus mundi huius obtinens principatum, & hic erat fortis armatus qui in pace sua posside-
bat, & custodiebat atrium suum. Super hoc generi humano condolens accepit virtutem suam,
& regnauit, superuenit fortior, vicit illum, & vasa eius diripuit. Hęc est illa acceptio virtu-
Psal. 92. tis & regni, de qua & psalmista prædixit: Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est
Dominus fortitudinem & pręcinxit se. Quomodo vel quando illam virtutem suam acce-
pit? Imò quæ est illa virtus Dei, nisi spiritus Dei, digitus Dei, dicente ipso qui regnauit: si in di-
Mat. 12 gito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei? Nam quod spiritus Dei virtus
Luc. 11. eius rectè dicatur, & sit, Gabriel quoque archangelus ad Mariam testatur, cùm dicit: Spiritus san-
ctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Vnde notandum quòd non dixerint
tantum, quia accepisti virtutem, sed accepisti, inquiunt, virtutem tuam. Etenim homo factus
Dei filius, siue cùm fieret homo, in ipsa quidem conceptione sui virtutem istam accepit, sed
antequam fieret homo, virtus eadem sua erat, quia suus & patris vnus spiritus erat. Itaque
non sine magno pondere dictum est, accepisti virtutem tuam, quia quod fideliter credimus
virtutem siue spiritum quem in natura humanitatis dono accepit, eandem virtutem, eundem
spiritum, priusquàm mundus fieret, vnus idemq; Dei filius in natura diuinitatis consubstantia-
lem sibi habuit. Rectè igitur vbi tale tantumq; regnantis Domini beneficium consumma-
bitur, cadentes in facies suas viginti quatuor seniores, id est, vniuersi ecclesiarum patres, magi-
stri siue rectores, adorant, & dicunt: Gratias agimus tibi Dñe Deus omnipotens, &c. Illa gratia-
rum actio cadentium in facies suas, id est, ordinata reuerentia subiicientium animas suas, finem
nullum habitura est. Quod dicunt, qui es, & qui eras, malam damnatorum aduersariorum vo
luntatem percutit, & sine fine diuerberat, qui hoc agere nitebantur, vt non esset, vt non
Psal. 40 subsisteret, sicut Psalmista ex persona ipsius aduersum illos contestatur: Inimici mei dixe-
runt mala mihi, Quando morietur, & peribit nomen eius? Præmisso nanque, quia ac-
cepisti virtutem tuam, & regnasti, id est, incarnatus de tuo spiritu sancto, & principem
mundi foras eiecisti, continuò subnectunt: [Et iratæ sunt gentes.] Ad quid enim iratæ
sunt

sunt gentes, vel quid irascendo efficere voluerunt gentes, nisi hoc vt non esset? Sanè hic à nomine gentium Iudæi non excipiuntur, quia primi irati sunt, & maximè inuiderunt, tradentes illum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, dicentes (sicut iam meminimus) quando morietur, & peribit nomen eius? Vnde item in psalmo vehementer insultabundus illis improperat spiritus sanctus: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Verè inania meditati sunt, quia tu Domine, & antequam homo fieres, Deus eras, & nunc postquam gentes iratæ sunt, & fremuerunt te occidentes, resurrexisti, & es. Hinc est quod itidem in Dauid dicis ad patrem: Exurrexi, & adhuc sum tecum. Iratæ sunt igitur gentes, id est, te occiderunt, & (sicut iam dictum est) te occidendo fremuerunt. Sed quid deinde? [Et aduenit (inquiunt) ira tua.] Rectè & ordinatè, quia gentes prius iratæ sunt, post aduenit ira tua. Hic est ordo iustitiæ legitimus, vt nulli Deus irascatur, nisi illi qui prior fuerit iratus intumescendo, resistendo, suumque reatum in similitudinem præuaricatoris Adæ defendendo. Vbi quis irascitur, & resistit, ibi demum Deus irascitur & resistit, & contra fortem vtitur sua vi, quæ non potest portari. Hinc Psalmista cùm dixisset: Tu terribilis es, & quis resistet tibi, continuò subiunxit: ex tunc ira tua. Ac si dicat: Non ex quo quis peccat, sed ex quo peccatum suum defendendo tuæque iustitiæ resistendo multiplicat, ex tunc ira tua, cui non est qui resistere valeat, sicut alibi scriptum est: Deus cuius iræ nemo resistere potest. Hic & particulariter in singulis hominibus, & vniuersaliter in omni genere humano iudicii ordo seruatur. Dicunt ergo: Et iratæ sunt gentes, & aduenit ira tua. Ac si dicant: Quia gentes pœnitentiam, te prædicante, recipere noluerunt, sed econtra magis iratæ sunt, & fremuerunt, & inania meditati sunt, & astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius, iustè nunc demum aduenit ira tua, sicut ibidem de te subscriptum est: Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. Nam exponentes quid dixerint, & aduenit ira tua, subsequuntur, & dicunt: [Et tempus mortuorum iudicare, & reddere mercedem seruis tuis, & prophetis, & sanctis, & timentibus nomen tuum pusillis & magnis, & exterminandi eos, qui corruperunt terram.] Iræ eius quæ aduenit, effectus est, exterminare eos, qui corruperunt terram. Nam reddere mercedem sanctis, non ira, sed gratia pro gratia est, gratia beatitudinis pro gratia vocationis, vel fidei beatitudinem promerentis. Et rectè sic sermo contextus vel ordinatus est (vt prius dictum sit) reddere mercedem seruis suis, ac deinde: & exterminandi eos qui corruperunt terram. Nam & secundum veridicum ordinem, siue ordinatam veritatem Euangelii, prius merces reddetur dextris seruis Dei, deinde exterminabuntur sinistri. Prius enim dicet rex ille his, qui à dextris erunt: Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Ac deinde his qui à sinistris erunt: Ite maledicti in ignem æternum. Tali nanque modo & seruis Dei merces reddetur, & corruptores terræ exterminabuntur. Qui autem sunt corruptores terræ, nisi corruptores corporum & animarum, seruientes omnimodæ cupiditati suæ? Neque enim in iudicio Dei causa exigitur corruptionis, nisi eius qua corrumpitur creatura rationalis, quæ cùm terra Dei esse deberet, & afferre fructum fidei, sanctimoniæ, & pacis, siue dilectionis, ita corrupta est in semetipsa, vt amaras incredulitatis omniumque libidinum spinas afferret, ac perinde maledictioni deputata sit. Ita in diebus vocis septimi angeli, cùm cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, & sicut iurauit angelus ille fortis, qui stetit supra mare, & supra terram, manumque suam in cælum leuauit, tempus amplius non erit, tempus pœnitentiæ non dabitur vltra peccatoribus, per tantos tubarum præcedentium (quas enumerauimus) cantus terrificos sufficienter præmonitis. Non partim, sicut in cæterarum cantibus tubarum, sed simul omnes corruptores terræ peribunt, & exterminabuntur in iussu regnantis Domini, in voce archangeli, in tuba Dei, vt nullum vltra regno Dei faciant scandalum.

Mat. 20 Luc. 18 — Psalm. 2 — Psal. 138 — Ira Dei post iras peccatoris. — Psal. 75. — Iob. 9. — Psal. 2 — Prius datur merces bonis, deinde exterminantur impii. — Mat. 25 — Sup. 10 — 1. thess. 4

LIBRI SEXTI FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI, COMMENTARIORVM LIBER VII.

CAP. XII.

T apertum est templum Domini in cælo, & visa est arca testamenti eius in templo eius. Et facta sunt fulgura, & voces, & terræ motus, & grando magna. Et signum magnum apparuit in cælo: Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in vtero habens, & clamabat parturiens, & cruciatur vt pariat.] Meminisse hic oportet loci superioris, vbi septem angelis stantibus in conspectu Dei, datæ sunt septem tubæ, qui & parauerunt se, vt tuba canerent, quorũ per cantus singulos quid acciderit, quid actum sit, scriptura hæc per ordinem hactenus digessit. Nam illic antequam dicatur, & septem angeli parauerunt se, vt tuba canerent, introductio fit alterius angeli, qui venit, & stetit ante altare, habẽs thuribulũ aureũ, & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum oĩm super altare aureũ quod est ante thronum. Ita dispositis hinc septem angelis quibus tubę datę sunt, inde alio angelo qui habebat thuribulum aureũ, prius digestũ est quid actum sit per singulos cantus tubarũ, & cõscriptæ sunt septem vindictæ peccatorum. Et nunc demũ resumpto principio, scribitur quid actũ sit cum officio angeli habentis thuribulũ aureum, & narratur grande bellũ certamenq; prolixum angeli, qui & nunc Michael dicitur, prælianti cum dracone magno & ruso septem capitũ, & insignes declamantur victorię martyrum, cantãtium tandem post labores præliorum, quasi canticũ nouum. Hic manifestè spiritus fortitudinis opera prædicantur, qui in ordine septem spirituũ quartus inuenitur, spiritui consilii coniunctus, cuius in septem tubis canentibus prouidentiam supra memorauimus. Ait ergo: [Et apertum est templum Dñi in cælo.] Coniunctione ista qua dicit, & apertum est, nos ad superiora reducit, vbi dixerat: Et alius angelus venit, & stetit ante altare, &c. Simul nanque actum est, vt & templum Domini aperiretur, & iuxta altare staret angelus. Tunc etenim templum Domini apertum est, quando fidem Dñi promissiones Christi in cordibus suis receperunt sancti homines, & tũc iuxta altare stetit angelus, quando propter eandem fidem genti iustorũ Michael est princeps deputatus, sicut in suo loco plenius cum scripturarũ autoritate monstrauimus. Apertum est ergo templum Domini in cælo. i. crediderunt, & credendo in Christum venturum, templum Domini facti sunt sancti patres, Abraham, Isaac, & Iacob. [Et visa est arca testamenti eius in templo eius.] .i. prospecta, & à lõgè salutata est incarnatio Christi filii Dei, quę nũc in tẽplo suo. i. in ecclesia sua, auro mundissimo, id est, diuinitatis suę magna claritate radians conspicitur. Idcirco autem per arcam testamenti rectè incarnatio intelligitur filii Dei, quia videlicet in typum eius, Domino iubente, fecit Moyses in eremo simul arcam fœderis simul & propitiatorium. Arca nanque eundem Dei filium incarnandum, propitiatorium verò eundem significabat pro peccatis hominum passurum. [Et facta sunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando magna.] Subauditur vbi accepit angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, & misit in terram. Sic etenim illic continuò subiunctum est: Et facta sunt tonitrua, & voces, & terræmotus. Quod licet rectè intelligatur de spiritu sancto, quẽ Dñs in apostolos suos misit, qui & sedit super eos tanquã ignis, nihilominus tamen, & de eo rectè intelligi diximus, quòd genti illi lex data est in monte Synai in dispositione angelorum, vt ait Stephanus prothomartyr. Siquidẽ fulgura & voces quæ per Apostolos spiritaliter micuerunt, vel auditæ sunt, realiter in monte Synai, quando data est lex, non defuerunt, vt rectè de vtraq;. s. legis & euangelii cõmotione intelligere liceat illud Psalmistæ: Deus cùm egredereris in conspectu populi tui, cùm pertransires in deserto, terra mota est, &c. Itaque ad illa reducta tempora, quibus beata sanctorum progenies Christi venturi fidem in promissione concepit, & cæteræ gentes vias suas permissæ sunt ingredi, sicut in septem tubis, totidem notas & insignes spectauimus vindictas peccatorum, sic nunc iam in his quę sequuntur, vsque ad agnum stantem supra montem Sion bella spectemus victoriasq; sanctorum. Hoc ita incipit: [Et signum magnum apparuit in cælo: Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in vtero habens, & clamabat parturiens, & cruciatur vt pariat.] Verè magnum & magnæ rei fuit hoc signum. Significabat nanque mulier illa sanctam Ecclesiam, quam & in multis prophetarum locis scripturarũ inuenimus appellari mulierẽ viro suo. i. Deo coniunctã & dilectã, imò & nonnunquam pro parte præuaricatorum, vitiis, & peccatis idolatriæ seruientium redargui velut adulteram. Hæc mulier ex tunc rectè dicitur amicta sole, ex quo Christum verum iustitiæ solem accepit in repromissione. Luna sub pedibus

Marginalia: Supr. 8 — Spiritus fortitudinis hic prædicatur. — Dan. 10. Sup. li. 3 in principio. — Exo. 37. — Supr. 8 Act. 2. Exo. 19. Act. 7. Psal. 67.

dibus eius, id est, temporalium bonorum claritas sub administratione eius. Luna nanque pro sui mutabilitate rectè mundi huius bona mutabilia significat, quibus stultus seruit, sapiens imperat. Hoc ergo laudi est sanctis patribus, quod diuites quidem fuerunt, sicut sacræ historiæ tradunt, sed ipsas diuitias non passi sunt suis affectibus dominari, sed ipsi dominati sunt diuitijs, dispensando vt poscebat vsus priuatus aut publicus, atque ita laudabiliter eiusmodi diuites excusantur, quia non est sensus in crimine, sed affectus. At contra quisquis credit quidem in Christum, sed affectu inhæret & seruit lucris rerum temporalium, seruus est, non dominus illarum, neque dici rectè potest de anima eius, quòd sit mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, sed nimis per uersè amiciri luna, solémque nititur habere sub pedibus. Sequitur. [Et in capite eius corona stellarum duodecim.] In capite huius mulieris corona stellarum duodecim conspicitur, quia in initio nascentis ecclesiæ duodecim patriarchæ, itémque in initio renascentis eiusdem, duodecim apostoli notissimi ac splendidi dinumerantur. Nunc interim ordinem mirabilium cælestium secuturi, coronam duodecim stellarum, numerum intelligimus duodecim filiorum siue tribuum Israel. Nam & Ioseph somnium narrans: Videbam, inquit, solem & lunam, & stellas vndecim adorare me. Etenim pater ipse propter Christum quem in promissione habebat, quasi sol erat: mater autem quæcunque illi optiua erat (quoniam naturalis mater obierat) luna erat, pro eiusdem Christi fide lucida: vndecim autem fratres quibus somnium narrabat, vndecim stellæ futuræ erant: Ioseph ipse stella erat duodecima. Igitur in capite mulieris corona stellarum duodecim, in initio ecclesiæ chorus filiorũ vel tribuum Israel duodecim. [Et in vtero habens, & clamabat parturiens, & cruciatur vt pariat.] Quid erat habere in vtero, nisi promissionis fidem seruare in cordis secreto? Etenim quando primum ad Abraham locutus est Deus, dicens: Et in semine tuo benedicentur omnes gentes (quod profectò semen Christus est) ille promittenti credidit, in eandem fidem sperantibus eius posteris, extunc mulier in vtero habere cœpit. Erat autem Deus qui promiserat eiusdem mulieris vir, paterque & autor illius conceptionis, id est, fidei, per quam Christus qui venturus erat, iam in patrum credentium cordibus habitabat. Proficiente autem per tempora credentium multitudine, successerunt Moses & prophetæ, qui fidem quam susceperant, loquendo pariter & scribendo non sine magna desiderij intentione significabant. Sequitur ergo: [Et clamabat parturiens, & cruciatur vt pariat.] Quod dixit, & clamabat parturiens, hoc repetiuit imo compleuit addendo, & cruciatur vt pariat. Parũ quippe fuisset dixisse hoc tantum, & clamabat parturiens: Videretur enim nihil amplius intelligi velle, quàm ac si dixisset, cum páreret cœpit clamare. At illa priusquam páreret, priusquam partum effunderet, parturiuit & clamauit. Parturire nanque est ante partum cruciari: quia videlicet parturire meditatiuum, párere autem perfectum verbum est. Igitur quomodo mulier carnaliter grauida, instante hora pariendi tota est in meditatione partus sui, tandiu in illa expectatione occupata est, tandiu cruciatum sustinet donec pariat, ita & illa talis mulier spiritaliter prægnans: Clamabat, inquit, parturiens, & cruciatur vt pariat. Clamores eius multos ad medium proferre possemus, sed exempli gratia vnus hic in Esaia propheta sufficit locus: Domine quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est? Et ascendit sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Non est species ei neque decor. Et vidimus eum, & non erat aspectus: & desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem: Et quasi absconditus vultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eum. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Hæc & his similia dicentes sancti prophetæ cum clamarent & dolerent, nunquid eiusdem clamoris vel doloris sui causam euenire, certámue esse nolebant? Imò maximè cupiebant, ipso attestante domino cum dicit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis, quòd multi prophetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Nonne in hoc quoque vera est similitudo mulieris parturientis, & parturiendo clamantis? Illa nanque parturiendo quidem clamat, quia dolet: sed nimirum sic mauult dolere, quàm sano vtero sterilis permanere. Sequitur: [Et visum est aliud signum in cælo, & ecce draco magnus & rufus, habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus suis septem diademata, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram. Et draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret. Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea. Et raptus est filius eius ad Deum, & ad thronum eius. Verè aliud, id est, alterius rei fuit hoc signum. Fuit enim signum diaboli, qui semper aduersus mulierem illam inimicitias exercuit, & exercere non desinit, malas sibi, bonas autẽ mulieri. Deus nanque bonus, easdem pro bono mulieris inimicitias posuit, quemadmodum in initio loquens ad serpentem dicit: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius. Ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Denique serpentis illius, id est, diaboli qui in serpente locutus est, draco iste signum fuit: sicut econtra mulier illa sole amicta, signum erat ecclesiæ totius, cuius beata virgo Maria portio maxima, portio est optima pro felicitate vteri proprij. Visum est ergo, in-

Gen. 37

Gen. 12
Galat. 3

Esaię. 53

Luc. 10

Gene. 3

go, inquit, signum aliud: & ecce draco magnus & rufus. Vnde magnus & vnde rufus? Magnus, videlicet, quia habens capita septem, & cornua decem: rufus autem ex eo maximè, quia cauda eius trahebat tertiam partē stellarum cæli, & rursum sanguinem sitiens, stetit ante mulierē quæ erat paritura, vt cum peperisset, filium eius deuoraret. Inde magnus, inde rufus. Quid porrò significabant illa septem capita? Hoc nimirum vt compendiosius clarescat, primo sciendum est, draconem talem sic magnum, sic rufum, ita significasse diabolum, vt simul etiam significaret corpus eius vniuersum. s. omnem generationem nequam, generationem Cain, aduersantem ab initio generationi sanctæ, generationi Abel, generationi quærentium dominum, quærentium faciem Dei Iacob: cuius, vt iam dictum est, mulier talis signum fuit. His ita perspectis, iam intelligi promptum est, capita draconis illos rectè dici qui principales extiterunt in opere siue intentione diaboli, videlicet in obsidione iam dictæ mulieris, in intentione occidendi puerperium ecclesiæ Dei, præfocandi verbum Dei, destruendi fidem seminis Abrahæ, id est, Christi. Huiusmodi capita veraciter septem sunt: quia nimirum ex quo pater Abraham & posteri eius fidem seminis (in quo benedicentur omnes gentes) susceperunt, septem sunt mundi huius regna ex traditione sanctarum scripturarum, quæ aduersus eandem fidem dimicauerunt, sed nondum venit regnum septimum. Primum nanque ex quo credidit Abraham, regnum fuit Pharaonis & Aegyptiorum filios Israel odientium: secundum regnum fuit Iezabelis, & filiorum vel posterorum eius impiorum, regnum Israel & Iuda, qui prophetas occiderunt: tertium Babylonium: quartum Persicum siue Medicum: quintum Macedonicum: sextum Romanum: septimū quod futurum est Antichristi regnum. Præter hæc regna septem nullum aliud memorat sancta scriptura stetisse vel stare ante illam mulierem ad deuorandum filium eius, contra sanctam ecclesiam, ex qua credidit Abraham, ad destruendam fidem seminis eius. Singulorum huiusmodi capitum sanguineos rictus paulisper exempli gratia contingamus. Primus Aegyptiorum rex Pharao, populo suo dicit: Quicquid masculini sexus natum fuerit, in flumen proiicite: quicquid fœminei, reseruate. Item: Vacatis otio, & idcirco dicitis: Eamus & sacrificemus domino. Et multa his similia. Post hunc Iezabel captiuato viro suo rege Achab, vt abiret & seruiret Baal, & adoraret eum, prophetas domini occidit, quemadmodum & Helias Thesbytes gemebundus dicit: Domine altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam vt auferant eam. In Iuda quoque semen eiusdem Iezabelis, rex Ioas Zachariam prophetam occidit, atque extunc etiam in Hierusalem draco ille mulieris huius sanguinem bibere cœpit, prophetas occidendo ne prophetarent, vel quia prophetabant in nomine domini: nec ante destitit, donec partu editum filium eius crucifigendo deuorare se credit. Sed de hoc postmodum planius dicendum erit.

Tertio loco Nabuchodonozor rex Babylonis, traductis in captiuitatem cum reliquis Iudæis prophetis domini, statuam erexit, & eo vsque abolere voluit nomen domini, vt diceret tribus pueris: Si nō adoraueritis, mittemini in fornacem ignis ardentis. Et quis est Deus qui eripiat vos de manu mea? &c. Quarto deinde loco regnum Persarum atque Medorum, genus vniuersum Iudæorum, in quo tantum eatenus notus erat Deus, delere voluit agente Aman hoste Iudæorum, qui erat de stirpe Agag quem occidit, & in frusta concidit Samuel coram domino. Cum enim illum exaltasset rex Assuerus, & posuisset solium eius super omnes principes quos habebat, cunctiqui serui regis qui in foribus palacij morabantur, flecterent genu & adorarent Aman, solus autem Mardocheus non flecteret genu, neque adoraret eum, iratus est valde, & pro nihilo ducens in vnum Mardocheum mittere manus suas, magis voluit omnem Iudæorum qui erant in regno Assueri perdere nationem. Vnde Hester: Hostis, inquit, & inimicus noster pessimus est iste Aman. Item: Nunc autem hostis noster est, cuius crudelitas redundat in regem. Quintum caput draconis huius, regnum Macedonicum. Qualiter regnante Antiocho, qui appellatus est Epiphanes, id est, nobilis siue illustris, mulierem istam infestauerit, compellendo Iudæos vt se transferrent à patrijs & Dei legibus. De quo etiam videlicet Antiocho scriptum est: quia misit contaminare quod in Hierosolymis erat templum, & cognominare Iouis Olympij, & in Garizim prout erant hi qui locum inhabitabant, Iouis hospitalis, Machabæorum passiones & prælia testantur. Nam illud quod maximè ad nequissimam draconis intentionem pertinet sic incipit: Duæ mulieres delatæ sunt natos suos circuncidisse, quas infantibus ad vbera suspensis cum publicè per ciuitatem circumduxissent, per muros præcipitauerunt. Quid enim intendebat per hoc & per cætera quæ sequuntur, nisi hoc vt conceptus mulieris, id est, seminis Abrahæ fides, cuius testimonium illis erat signaculum circuncisionis, funditus extingueretur? De sexto capite. i. regno Romanorum, quis nesciat quantum sæuierit ad deuorandum filium huius mulieris? Nempe istud est quod cum capite illo, secundo scilicet Iudaico regno cōcordi rictu ferociter nimis hiauit, in primis vt filium illum in persona propria deuoraret, quādo traditus est filius hominis gentibus, ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendū, capite illo scilicet Iudaico populo dicente ministro huius alterius magni capitis: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Deinde, quod

paulò

Marginal references: Psal. 23 (beside "ficaret corpus eius"); Exo. 1. 5 (beside "dum venit regnum"); 3. Re. 17 (beside "raonis"); Exo. 1. 5 (beside "ptiorum rex Pharao"); 3. Re. 19 (beside "Thesbytes"); 2. Para. 24. (beside "gladio" / "quoque semen"); Danie. 3 (beside "Tertio loco"); Hester. 3 (beside "rum, qui erat"); & Re. 15 (beside "nim illum"); Hester. 7 (beside "in regno Assueri"); 1. Mac. 1 (beside "rizim"); 2. Mac. 6 (beside "lia testantur"); Ibidem. (beside "pit"); Mat. 20 (beside "uit, in primis"); Ioan. 19 (beside "te ministro").

paulò post dicemus, bellum maximum quod fecit draco repugnante Michaele & angelis eius. Item quod adiecit, facere prælium cum reliquis de semine mulieris huius, quo capite factum est nisi Romano imperio, quod per orbem vniuersum missis ædictis & legibus publicis tot millia martyrum interfecit? De septimo tandem capite cum se erexerit, id est, de homine peccati filio perditionis Antichristo cum reuelatus fuerit, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus aut quod colitur, quis nesciat quia mulierem istam siue reliquias seminis eius ita persequetur, vt quemadmodum dominus dicit, talis tunc tribulatio sit, qualis non fuit ab initio, nec est, nec erit? Ipse nanque erit de quo Danieli angelus dicit: Et sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret, &c. De istis septem capitibus alio postmodum loco cum dixisset huic Ioanni angelus, septem capita bestijs septem montes & reges septem sunt, continuo subiunxit: Quinque ceciderunt, vnus est, & alius nondum venit. Et cum venerit oportet illum breue tempus manere. Quod hic tacitum est, illic suppletur, videlicet, quod super bestiam (quæ non est alia nisi draco iste) mulier sederit, mulier alia, mulieri isti quam draco impugnat semper opposita, id est, ciuitas diaboli, ciuitati Dei semper contraria. Quid autem est quod ait, quinque ceciderunt, vnus est, & alius nondum venit? Videlicet quia cum hæc viderentur vel scriberentur, quinque regnorum iam dictorum reges, qui mulierem sæpè dictam persecuti sunt, iam dudum transierant, regis autem regni Romani, Regis siue Imperatoris Neronis decreta contra Christi ecclesiam sæuiebant, & à successoribus eius seruabantur. Alius autem, scilicet, Antichristus nondum venerat, sed necdum venit. Sed de his aliàs. Nunc præsentia persequamur. 2. Thes. 2 / Gal. 2 / Dan. 2 / Infra. 17

Cum dixisset, habens capita septem, addidit: [Et cornua decem.] In Daniele quoque scriptũ est de bestia quarta, quæ significabat regnum Romanorum, quòd haberet cornua decem. Et omnes ferè scriptores ecclesiastici tradiderunt in consummatione mundi, quando regnum destruendum est Romanorum, decem futuros reges qui orbem Romanum inter se diuidant, & vndecimum surrecturum esse paruulum regem, qui tres reges de decem regibus superaturus sit, regem Aegyptiorum, regem Africæ, regem Aethiopiæ, atque hoc esse quod illic scriptum est: Et ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum, & tria de cornibus primis euulsa sunt de facie eius, quod videlicet cornu erit Antichristus. Verùm hic vbi non quarta bestia, vt illic, solum significans regnum Romanorum, sed draco, id est, diabolus conspicitur, & septem eius capita describuntur, nullaque fit mentio de tribus euulsis cornibus, aliud dicere licet, quod cœpto sensui cum scripturarum autoritate coniungatur. Septem quidem tantummodo draconis capita, sed decem videntur cornua. Quia videlicet vnum ex regnis supradictis regnum Macedonicum in reges quatuor diuisum fuit. Mortuo nanque Alexandro magno, surrexerunt pro eo quatuor duces eius, qui sibi imperium diuiserunt. Aegyptum enim Ptolomeus Lagi filius tenuit, Macedonas Philippus, qui & Arideus, frater Alexandri, Syriam & Babylonem, & omnia regna Orientis Seleucus Nicanor, Asiæ regnauit Antigonus. Hoc est quod in Daniele legimus: Hircus autem caprarum factus est magnus nimis. Cumque creuisset fractum est cornu magnum, & orta sunt cornua quatuor subter illud per quatuor ventos cæli. Quod exponens angelus dicit: Porrò hircus caprarum rex Græcorum est: Et cornu grande erat inter oculos eius, ipse est rex primus. Quòd autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges de gente eius consurgent: Continuoque addit: Sed non in fortitudine eius. Nullus enim illorum fortitudini siue magnitudini Alexandri potuit æquari. Itaque septem, vt iam dictum est, capita, sed decem cornua, id est, septem regna, sed decem fuerunt reges, quibus draco ille sese armauerat. Sed sequitur adhuc: [Et in capitibus suis septem diademata.] Si decem cornua decem reges sunt, quomodo non totidem sunt diademata quod cornua? Nonne omnes illi quoque reges quatuor, in quos regnum illud vnum diuisum est, habuerunt diademata? Scriptum est enim in libro Machabeorum primo: Et obtinuerunt pueri eius videlicet Alexandri regnum vnusquisque in loco suo, & imposuerunt sibi omnes diademata post mortem eius. Quomodo ergo non dictum est decem, sed septem diademata, cum fuerint decem cornua? Nimirum quia quamuis vnius capitis quatuor cornua, id est, vnius regni Macedonici reges quatuor fuerint, vno tantum ex illis aduersus mulierem draco vsus est, scilicet posteritate Seleuci, cuius in partem Syria, in qua continebatur Iudæa, obuenit. Ex illis nanque qui regnauerũt in Syria, exiuit radix peccatrix Antiochus Epiphanes, id est, illustris. Hoc vnum diadema ex illis quatuor, draco rursus in sua causa contra mulierem induit, & illud sanguine sanctorum sæuus homicida cruentauit. Denique licet & cæteræ regni diuisi partes Iudæam interdum lacerauerint, tamen hoc verè constat, quia partis vnius rex qui Syriam & cum illa Iudæam obtinebat, causam draconis contra mulierem egit, intentionem diaboli contra Dei legem exercuit. Hic, vt iam dictum est, erat Antiochus illustris, de quo Daniel præuidens dicit: De vno autem ex eis egressum est cornu vnum modicum, & factum est grande contra Meridiem, & contra Orientem, & contra fortitudinem, & magnificatum est vsque ad fortitudinem cæli. Et deiecit de fortitudine, & de stellis, & conculcauit eas, & vsque ad principem fortitudinis magnificatus est, & ab eo tulit iuge Dan. 7 / Dan. 8 / 1. Mac. 1 / Dan. 8

sacrificium,& deiecit locum sanctificationis eius. Robur autem datum est contra iuge sacrificium propter peccata, & prosternetur veritas in terra, & faciet,& prosperabitur.Quod itidem exponens angelus qui supra:Post regnum,inquit,eorum, cùm creuerint iniquitates, consurget rex impudens facie,intelligens propositiones,& roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis. Et supra quàm credi potest vniuersa vastabit,& prosperabitur, & faciet, & interficiet robustos,& populum sanctorum secundum voluntatem suam,& dirigetur dolus in manu eius, & cor suum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet plurimos, & contra principem principum consurget. Iste nanque rex ille iam dictus Antiochus extitit, qui vsque ad fortitudinem cæli.i.filios Israel,qui angelorum vallabantur auxilio, erexit magnificentiam suam, ita vt de sanctis plurimos idololatriæ subiiceret,& velut stellas cæli conculcaret pedibus suis. Atque ita factum est,vt Meridiem & Orientem.i.Aegyptum & Persiden suo teneret imperio. Quodque ait,& vsque ad principem fortitudinis magnificatus est. Hoc significat, quod erectus sit contra Deum,& sanctos illius persecutus,& ab eo tulerit iuge sacrificium,quod mane & vespere offerebatur, & polluerit atque deiecerit locum sanctificationis eius:& hoc non sua virtute, sed propter peccata populi.Atque ita factum est,vt veritas prosterneretur in terram,& cultu idolorum florente,Dei religio(quæ istius sæpe dictæ mulieris erat ornatus) conquiesceret. Nunc cætera prosequamur. [Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram.] Stellas cæli filios Israel significare iam supra diximus, & duodecim stellarum coronam quam in capite suo mulier habebat,duodecim fuisse patriarchas,per quos Ecclesia in initio propagata est,iuxta illud somnium Ioseph dicentis:Videbam solem & lunam, & stellas vndecim adorare me.Ipse nanque Ioseph stella erat duodecima. Ad omnéque quoque multitudinem

Gen.37. filiorũ Israel Moyses dicit:Dixique vobis in illo tempore,nõ possum solus sustinere vos, quia Dñs

Deut.1 Deus vester multiplicabit vos,& estis hodie sicut stellæ cœli plurimi. Quis autem nesciat in illa oppugnatione mulieris, vbicunque draco illam impugnauit,plerosque ex illa gente fouisse & adiuuisse dolosam nequitiam draconis?Nã exépli gratia:Vbi in Antiocho iã dicto draco iste sæuire cœpit,sic scriptum est:In diebus illis exierunt ex Israel filii iniqui,& suaserunt multis dicétes:Eamus & disponamus testamentum cum gentibus quæ circa nos sunt, quia ex quo recessimus ab eis,inuenerunt nos mala multa.Et bonus visus est sermo in oculis eorum. Et destinauerunt aliqui de populo,& abierunt ad regem,& dedit illis potestatem vt facerent iustitiã gentium. Et ædificauerunt gymnasium in Hierosolymis secundũ leges nationũ,& fecerunt sibi præputia,& recesserunt à testamẽto sancto,& iuncti sunt nationibus,& venũdati sunt vt facerent malum.Plura omittimus quę proferri possent in exemplũ stellarũ eiusmodi cadẽtium de altitudine cæli,de dignitate testamẽti Dei,ita vt etiã adiuuarẽt partes Diaboli,impugnãdo illos qui perseuerare volebant in religione paternæ fidei.Cauda ergo draconis palã est, quia trahebant tertiam partem stellarũ cœli.[Et misit eas,inquit,in terrã.] Vt videlicet terræ incũberent, qui cælo intẽdere debuerant,terrena tantum cuperẽt,qui beatã cęlestium spem expectare iussi fuerant.Sequitur: [Et draco stetit ante mulierem quæ erat paritura,vt cùm peperisset,filiũ eius deuoraret.] Hæc erat intentio draconis tot capita subrigentis,tot cornua vibrantis.Hæc,inquam, erat nequissima cupiditas diaboli,tot regna commouẽtis, tot reges inflãmantis in odiũ diuinæ religionis, vt cum peperisset mulier quæ erat paritura, cùm Christum edidisset ecclesia, pariente virgine Maria,filium eius deuoraret,id est,nomen eius de hominum memoria tolleret, vt partus huiusmodi nulla vtilitas,nullus fructus existeret.Sed sequitur:[Et peperit filium masculum qui recturus erat gentes in virga ferrea.] Ac si dicat:Ille quidem draco funestus mulieris parturientis excitatus clamoribus,stabat ante illam attentus,vt deuoraret filium eius, maximeque in Herode insaniebat sanguineum caput,quando prophetico commotus ille oraculo quod audierat, & tu

Mat.2 Bethleem terra Iuda,nequaquam minima es in principibus Iuda,ex te enim exiet dux qui re-

Mich.5 gat populum meum Israel,quæsiuit puerum ad perdendum eum,misitque in Bethleem,& occidit omnes pueros qui erant in ea,& in omnibus finibus eius,quasi impossibile foret non simul occidi & illum.Sed sic fatuus draco,qui in illo sæuiebat,quomodo consilium siue propositum Dei euacuare se posse putabat?Ille nanque recturus erat gentes in virga ferrea, & hoc in scripturis

Psal.2 veritatis præfixum erat,exempli gratia,ipso dicente in Psalmista: Dominus dixit ad me, filius meus es tu,ego hodie genui te:Postula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem tuam,& possessionem tuam terminos terræ.Reges eos in virga ferrea.Quomodo ergo illum tam citò maliciosa draconis fatuitas,deuorare se posse sperabat,cùm scriptũ fuisset de illo,quòd recturus esset gentes in virga ferrea?Sanè virga ferrea,id est,inflexibili iustitia. Item quod ait filium masculum, idem est ac si diceret fortissimum. Masculus enim,id est,fortis filius tunc natus est nobis,quemadmodum propheta prædixerat:Et vocabitur nomen eius admirabilis,consiliarius, Deus for-

Esa.9 tis. Egit tamen draco ille quantum potuit,non desistens filium illum persequi, vt deuoraret,id est, vt memoriam eius deleret, dicens illud quod in psalmo audimus: Quando morietur, &

Psal.40 peribit nomen eius? Hæc dicendo impatienter effecit vt crucifigeretur : & hoc agendo, deuorari

rari illum, & perire putauit nomen eius. Sed vide quid sequitur: [Et raptus est filius eius ad Deum & ad thronum eius.] Quàm verè hoc factum sit quis nescit? Quis non audiuit? Cum enim deuoratus esse putaretur, vtpote in terra sepultus, & signato lapide in terra conclusus, Mat.27.
tunc solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo, resurrexit & in cælum ascendit, & sedet à dextris Dei, triumphante veritate scripturæ dicentis in Dauid: Dixit Acto.2.
dominus domino meo, sede à dextris meis. Raptus est igitur filius mulieris, ecclesiæ filius, mulieris virginis Mariæ ad Deũ & ad thronũ eius, atque illinc despiciens vniuersa capita draconis irridet, sicut iridem in Psalmo spiritus sanctus locutus est: Qui habitat in cælis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo cõturbabit eos. Ego autem constitutus sum rex ab eo, &c. Sequitur: [Et mulier fugit in solitudinem vbi habet locũ paratum à Deo, vt ibi pascant illam diebus mille ducentis sexaginta.] Rapto filio suo ad Deum & ad thronum eius, mulier in solitudinem fugit, id est, sedente iam Christo domino ad dexteram patris, & dato spiritu sancto ecclesia illius temporis vitam solitariam elegit. Sic enim in Actibus apostolorum legimus: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Nec quisquam aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat. Nimirum hoc erat, mulierem fugisse in solitudinem, quia videlicet nihil possidere vel concupiscere in hoc mundo, fida & tranquilla mentis solitudo est. Contra, possidere vel cupere vel ambire, non solitudo, sed magna solicitudo & inquietudo est. Itaque in solitudinem mulier fugit, quando ecclesia nil in hoc mundo possidere proposuit, prouocans filios suos ad imitandum se. Exempli gratia: Cum in Apostolo dicit: Præterit enim figura huius mũdi. Volo autem vos sine solicitudine esse: Qui sine vxore est, solicitus est quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Inter hæc & huiusmodi dicit: Vellem autem omnes homines esse sicut meipsum. In huiusmodi solitudine habet, inquit, mulier locum paratum à Deo. Quis est locus mulieris in hac solitudine, nisi Deus ipse. Denique & Psalmista orans dicit: Esto mihi in Deum protectorem, & in locum refugij. Et in Iob de peccatore pereunte scriptum est: Sicut consumitur nubes & pertransit, sic qui descendit ad inferos, non ascendet, nec reuertetur vltra in Domum suam, neque cognoscet eum amplius locus eius. Nam quod ait, neque cognoscet eum amplius locus eius, idem est ac si diceret: Non requiet eum amplius Deus, qui omnium beatorũ locus est, extra quem nullus est beatus, in quo etiam nunc dum ab ipso peregrinamur, pes animæ, id est, Christiana spes figitur. Hunc locum paratum habet à Deo, à nullo enim parari nobis potest Deus nisi ab ipso Deo, & hoc in illa tali solitudine, vbi contemplationi vacando possit hunc locum suum cognoscere, semperque casum suum cauere, dicendo: Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me. Præterea & in hoc paratus est illi locus à Deo in illa solitudine, vt ibi pascant illam. Hanc enim legem Dominus præscripsit filiis matris ecclesiæ filijs, qui nondum peruenerunt ad apicem perfectionis maternæ, vt nihil in hoc mundo velint possidere & hoc illis iussit, vt pascant illam matrem suam, id est euangelizantẽ sibi charitatem maternam, perfectionem apostolicam. Dixit enim: Dignus est operarius cibo suo. Et alibi: In eadem autem domo manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Huius dignitatis siue debiti memor Apostolus ad Corinthios dicit: Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? Et qui altari deseruiunt cum altari participantur. Ita & Dominus ordinauit ijs qui euangelium annuntiant, de euangelio viuere. Item: Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Pascunt ergo illam diebus mille ducentis sexaginta, id est, quàm diu peregrinando in hoc seculo persecutiones tolerat. Nam quia tanto tempore agitanda est persecutio summa dracone isto, in illo perditionis filio, scilicet Antichristo, totas effundente inimicitias, rectè tot diebus vniuersa persecutionum omnium tempora subintelligimus, de quo videlicet tempore siue dierum numero iam loco alio plenius tractatum est. Sequitur: [Et factum est prælium magnum in cælo, Michael & angeli eius præliabantur cum dracone. Et draco pugnabat & angeli eius, & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cælo.] Magnum & mirabile in conspectu animæ Ioannis talium imaginum spectaculum, mirabilis sensus siue animi eius habitus, quem concipere poterat spectando talia vel tanta tamque horrifica signa mirabilium secretorum. Vix summam admirationis somniare vel meditando nobismetipsis imaginare possumus, videlicet admirabili cum horrore illud persensisse. Quàm inuitus draco ille diabolus de templis & aris vel simulacris gentium pelleretur: quod fieri cœptum est, vbi raptus est filius ille ad Deum & ad thronum eius. Dixit enim mox ascensurus: Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Quod idem erat ac si diceret: Euntes fortem illum armatum à me iam victũ de atrio suo propellite, draconem illum diabolum à me fune ligatum, imo & quasi hamo captum, & in sudibus nares perforatum, circulo in naribus, & armilla in maxilla perforata constrictum de templis & aris extrahite, vt vasa eius traham ad me sicut prædixi: Quia si exaltatus fuero à terra, omnia

Marginal notes: Psal.109 · Psal.2. · Acto.4. · 1.Cor.7. · Psal.30. · Iob.7. · Psal.35. · Mat.10. · Luc.10. · 1.Cor.9 · Mar.vl. · Matt.12. · Luc.11. · Ioan.12.

traham ad meipsum. Inde terrifici sonitus persecutionum per orbem vniuersum, quarum erat signum hoc prælium imaginarium, prælium magnum. Factum est, inquit, prælium magnum. Vbi? In cælo. Per quod significabatur ecclesia, terra longè altior, terrenis hominibus & terra sapientibus longe superior, cuius est in cælis conuersatio. Non enim iam ecclesia, postquam raptus est filius eius ad Deum & ad thronum eius, pugnare dignaretur in terra, quod tamen antea licito facere solebat, quando propter terrã, propter terrena bona, sancti reges & prophetæ armis materialibus multa gesserunt prælia. Nunc alius erat causæ status, & alius perfectæ intentionis affectus, contemnere terram & appetere cælum, cohibere manus & librare linguam eruditam, offerre gladijs carnem & verbo defendere fidem. Pugnabat itaque in cælo. Quomodo autem draco erat vel pugnabat in cælo? In cælo nimirum erat arbitratu suo, videbaturque sibi similis altisimo, cum exhiberetur ei quasi diuina religio, & à miseris gentibus (quas seduxerat) coleretur pro Deo. Itaque & ipse pugnabat quasi in cælo, dum contenderet haberi

Esaiæ 14 pro cælesti Deo. Propterea nemo ferè qui nesciat draconem istum in aere vagari, & permissam vsque ad tempus iudicij exercere potestatem, ipsumque aerem vsitato in scripturis more

Psal. 8. cælum dici, vt illic: Volucres cæli & pisces maris. In isto cælo, id est, in aere nos quoque vsque

Ephe. 6. hodie contra illum pugnam habemus, sicut & apostolus ad Ephesios scribens loquitur: Non est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates & rectores mundi tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitiæ in cælestibus. Sunt ergo spiritalia nequitiæ, scilicet draco iste & angeli eius in cælestibus, non vbi sydera disposita effulgent & sancti angeli commorantur, sed in huius aeris infimi caliginoso habitaculo, vbi & nebula cõglobatur. Et tamen scriptum est quod cooperit cælum nubibus vbi & aues non volitant, & tamen dicuntur volatilia cæli. In his ergo cælestibus, non in illa superiore tranquillitate cælestium habitant isti nequissimi spiritus, contra quos nobis colluctatio spiritalis indicitur, vt deuictis angelis malis, illo præmio perfruamur, quo angelis bonis incorrupta æternitate socie-

Ephe. 2. mur. Vnde alio loco idem Apostolus, cum significaret tenebrosum diaboli principatũ, secundum spiritum, inquit, mundi huius, secundum principem potestatis aeris, qui nunc operatur in filijs infidelitatis. Quod ait hic, principem potestatis aeris, hoc illic dixit, spiritalia nequitiæ in cælestibus. Igitur & iuxta literam hic rectè intelligitur, quod prælium imaginariũ in isto cælo, id est, aere Ioannes fieri viderit, in significationem eius prælij, quod de templis & aris, imo & de cordibus hominum diabolus iam cæperat eijci, cuius videlicet prælij finis erit, vt mittatur in ignem æternum draco iste cum angelis suis, atque ita fiat quod subiunctum est: Et non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cælo. In cælo, inquam, non tantum

Phili. 3. quod est spiritalis vel cælestis fidelium hic peregrinantium conuersatio, sed nec in aere isto in quem detrusus est, detrudendus iterum in tartarum illo iudicij die magno & tremendo. Sed iam ipsa verba ordine prosequamur. [Michael, inquit, & angeli eius præliabantur cum dracone: Et draco pugnabat & angeli eius.] Nusquam in tota serie scripturarum ante illum sæpedictæ mulieris partum Michael archangelus pugnasse cum dracone, eumque vicisse legitur, quia videlicet nondum draconis eiusdem caput, vt vinci posset ab angelis, contriuerat ille mulieris filius, quod nunc fecit, & faciendo raptus est ad Deum & ad thronum eius, vnde &

Psal. 73. illi in Psalmo canitur: Tu contribulasti capita draconum in aquis: Tu confregisti capita draconis. Et quidem plura leguntur in scripturis anteacta pro hominibus insignita angelicæ for-

4. Re. 19 Esaiæ 37. titudinis. Exempli gratia, vt illic: Factum est igitur in nocte illa venit angelus Domini, & percussit castra Assyriorũ centũ octogintaquinque milia. Verùm hoc & cætera huic similia fieri nõ erat pugnare angelos bonos aduersus angelos malos pro hominibus impijs ad pietatem cõuer-

Psal. 77. tendis, sed erat angelos bonos ad impiorum hominum perditionem malorũ angelorum seruitio vti, testante Psalmo cum dicit: Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem & iram & tribulationem, immissiones per angelos malos. Hic non ita est. Mali angeli non immittuntur, vt homines impij occidantur, sed contra malos angelos à bonis angelis prælũ cõmittitur, vt homines ab impietatis errore liberentur. Quomodo prælium hoc gestũ est aut geritur? Quibus vel qualibus armis acies illæ vtuntur? Et quidem in illa visione Ioannis huius armorum materialiũ quasdam similitudines videri potuisse non dubitamus, sed angeli siue boni siue mali, cum sint spiritus, corporali siue materiali armatura non induuntur. Attamen draco ille quod natura non habuit arte maligna sibi assumpsit, scilicet omne genus armorum quibus bella geruntur inter homines, & homicidia peraguntur, scilicet gladios regum & imperatorum, secures consulum, vincula carceresque iudicum, & omnia omnino genera tormentorum. Primus quem Romæ inuasit siue arripuit, Neronis gladius extitit, & in illo pugnauit. At verò Michael & angeli eius econtra præliantes, nihil de huiusmodi genere armorum habuerunt aut quæ-

Hebr. 1. sierunt, sed vt sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis, commilitonibus suæ partis hominibus Christianis, qui sunt vel erãt de semine illius magnæ mulieris, signa miraculorum ab Iesu Christo per spiritũ sanctũ data ministrauerunt,

præsen-

præsentes illis & cooperantes ad curandos infirmos, ad suscitandos mortuos, assistentes pijs martyribus in tormentis & aculeis colloquentes illis, & colloquio suo consolantes & refouentes illos, in carceribus & vinculis, religantes etiam angelos draconis, & extrahentes de antiquis templorum simulacris, quæ omnia sic esse facta non ignorat, quisquis sanctorum martyrum siue apostolorum gesta legit. Exempli gratia: Vbi agonizanti in aculeo martyri miles adhuc gentilis dicit: Video ante te iuuenem pulcherrimum stantem cum linteo & extergentem membra tua. De qua re adiuro te per Christum qui te misit angelum suum, ne me derelinquas. Nunquid illic tantū, vbi visibiliter apparuerunt sancti angeli pijs martyribus, præsentes fuisse credendi sunt? Imo & vbi visibiliter non apparuerunt præsentes, semper affuerunt, compatientes patientibus, adhærentes laborantibus, vulnera dinumerantes, sanguinem profluentem metientes, responsa singulorū conscribentes, & inter hæc omnia preces gemitusq; morientium, aureo thuribulo velut incensa multa concremans ante oculos Domini Dei, & illius qui raptus fuerat ad thronum eius filij victoriosi, perferebat Michael. Hoc modo cum dracone præliabatur Michael & angeli eius. Cæterùm armis materialibus ad defensionem sui pars ista nihil agere moliebatur, cum totæ interdum legiones martyrum prosternerentur, arma tenentes militaria, quibus ad defensionē reipublicæ fideliter sese ac fortiter accinxerūt, quæ tamē in causa fidei Christianæ vllatenus attrectare despiciebant. Vnde verissime propheta cum dixisset: Iugū enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrū exactoris eius superasti, addidit: sicut in die Madian, videlicet quando mirabili genere pugnandi Gedeon cum trecentis viris Madian superauit. Quomodo? Intra lagenas missæ sunt lampades, confractis verò lagenis ostensæ sunt lampades, quarū choruscante luce hostes territi in fugam versi sunt. Designatus est in tubis clamor prædicationis, in lāpadibus claritas miraculorū, in lagenis fragilitas corporū, quorū despecta salute martyres hostes suos moriendo prosternerent, eorumq; gladios non armis & gladijs, sed patientia superarent. Nimirū huiusce prælii complices esse, imo duces & principes Michaelem & angelos eius iure delectabat. Draco & angeli eius materialibus quoq;, vt iam dictū est, armis pugnabant, & illius sexti capitis, scilicet Romani regni diadema cruentū cæde Christianorum, & abundantia sanguinis imbutū, quoties se in pugnā excutiebat, toties orbē terrarū sanguine cōpluebat. [Et non valuerunt, inquit, neque locus inuentus est eorum amplius in cœlo.] Quid non valuerunt? Nimirū contra fortioris Michaelis & angelorum eius fortitudinē diutius stare, quin foris eijcerentur cum illo suo principe ruso dracone sicut ille filius mulieris prædixerat: Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Ita nanque foras eiectus est, vt in locis, in quibus sordes eius computruerant, religio Christiana floreret, in templis in quibus idolum cuiusque turpitudinis steterat, crux Christi splendesceret, vt per ora, quæ Iouem adulterum cantitare solita fuerant, nomen Christi, & laus sanctæ trinitatis cū gloria personaret: Hoc est quod ait: Neque locus inuentus est eorum amplius in cælo. Quod idem est ac si diceretur: Neq; relictus est illi locus in quo exhiberetur ei cælestis vel diuina religio. Futurum autem est, vt, sicut iam supra dictum est, nec in isto illi vacet comparere cælo aerio. Eousque prælium protenditur, donec in profundum inferni, videntibus cunctis præcipitetur, non vltra, saltem ad hoc cœlum ascensurus. Vnde adhuc sequitur: [Et proiectus est draco ille magnus serpens antiquus, qui vocatur diabolus & Satanas, qui seducit vniuersum orbem, proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt.] Nam proiectus est in terram, id est, perdita grandi æstimatione qua cœlum sibi obtinere videbatur, dum coleretur vt Deus amisso electorum populo, in quo cœlo suo iam inhabitat Deus, eos tantum nunc possidet, qui pertinaciter terram diligendo, ipsi terra sunt, tandemque cum illis & angelis suis mittetur in ignem æternum. Nimirum quando sic proijcitur, tunc melius cognoscitur ab eis quorum de cordibus eijcitur, vel quibus videntibus præcipitatur. Rectè ergo nunc tandem nominibus & proprietatibus suis idem draco describitur cum dicitur: [Et proiectus est draco ille magnus, serpēs antiquus, qui vocatur diabolus & Satanas, qui seducit vniuersum orbem.] Nam quasi quæreres, quis est ille draco magnus, addidit dicens: serpens antiquus, ac si diceret: Draco tam magnus ipse est ille serpens, qui in tempore antiquo quando factus est primus homo, serpentem animantem ingressus, per os eius locutus est, & inde serpens dici meretur, quia per serpentem, quem ingressus est, opus iniquitatis & malitiæ operatus est, decipiendo plasma Dei, in eo quod ait: Comedite & eritis sicut dij. Item quasi quæreres, quod est nomen eius, addidit: qui vocatur diabolus & Satanas. Diabolus deorsum fluens, Satanas aduersarius interpretatur, vtrorūq; vocabulorū causæ notæ sunt. Diabolus nanq;, id est, deorsum fluens idcirco dicitur, quia de cælo per superbiam cadendo deorsum fluxit, perijtq; peccator à facie Dei, sicut fluit cera à facie ignis. Satanas, id est, aduersarius idcirco dicitur, quia sic quoque de cælo lapsus, Deo creatori aduersari non desinit.

Esai. 9. Iudic. 7. Ioan. 12. Gen. 3. Esai. 14. Psal. 67. Esai. 14.

Adhuc enim tanquam parum sit aut fuerit quod dixit: Similis ero altissimo, altius per tumorem extollitur, testante apostolo cum de illo perditionis filio, in quo iste diabolus erit, ita loquitur: homo peccati, filius perditiōis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur deus, 2. The. 2

quo redempti sunt, & propter verbum testimonii sui.i.propter fidem per quam testimonium reddit illis spiritus, quod sint filii Dei. Adde quòd pro eodem verbo testimonii sui, propter confessionem fidei suas animas expenderunt victores siue præliatores isti. Nam hoc est quod nunc dicitur: Et non dilexerunt animam suam vsque ad mortem. Non dilexerunt.i.odio habuerunt odio perfecto, de quo dominus ipsorum dicit in Euangelio: Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Sic non diligendo, imò odiendo animam suam, ipsi vicerunt illum. [Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis.] Vos cæli, vos beatæ patriæ sinus lucidi, propterea lætamini, & vos qui habitatis in eis ô fratres nostri, qui prius accusabamini quòd terra essetis, & ab illo magno & antiquo serpente comedi iure deberetis, nunc autem in cælis habitatis, imò & cæli estis, de quibus ille proiectus & foras missus est. Sequitur: [Vę terræ & mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quòd modicum tempus habet.] Lætantibus cælis, & his qui habitant in eis, quasi à dextris reducto oculo, sinistro respiciens: væ, inquit, terræ & mari. Meminisse nanque debemus quòd ante dictum est, Et proiectus est draco ille magnus in terram: & scire, terram illam in quam de cælo proiectus est, impiorum & non credentium esse molem durissimam atque grauissimam, sola terrena & vana quærentium. Vnde & redarguuntur voce spiritus sancti in psalmo dicentis: Filii hominum vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Dicuntur etiam mare, propter inquietas quas patiuntur & amant omnium vitiorum curarumque inutilium amaritudines, imò & fluctus feri maris dicuntur in scripturis, iuxta illud Iudæ Apostoli: Hi sunt in epulis suis maculæ conuiuantes, sine timore semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur, fluctus feri maris, despumantes suas confusiones. Et vt altius cum diuina scripturæ antiquæ autoritate, hanc terram, & hoc mare à cælo illo distinguamus, de quo proiectus est draco ille: terra & mare omnes illi sunt, qui vltra benedictionem quæ data fuerat antequam peccaret Adam, creuerunt & multiplicati sunt, dicente ad mulierem Domino Deo: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Nam illi cæli sunt quos ante peccatum nasci iussit benedicendo illis duobus primis, & dicendo: Crescite & multiplicamini. Et de isto cęlo sic proiectus est, vt omnes secundũ propositum vocati sancti, imò præsciti & prędestinati, iustificati & magnificati constituãtur à dextris, dicaturque eis secundũ propositũ, quo inprimis illis parentibus fuerant benedicti: Venite benedicti patris mei, possidete præparatum vobis regnum, sintque ipsi patenter cælum, siue regnum cęlorum. Vę igitur, inquit, terræ & mari, videlicet omnibus qui cęlum non merentur esse vel dici. Quare? Quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam. Apostropham fecit ad illam terram & illud mare, quasi requisissent dicentes: Quare vel vnde nobis vę? Diabolus, inquit, descendit ad vos, subauditur de cęlo proiectus. Sed nunquid antequam de illo cælo, de illis qui nunc dicuntur cælum, siue regnum cælorum, proiiceretur, terram illam & mare illud non possidebat? Imò & securior possidebat, & multò magis hęc illi possidenti in pace erant, pace sua, pace maligna. Quomodo ergo ad hæc descendit? Nimirum maiorem ebulliendo iram in illis. Nam hoc est quod addidit: habens iram magnam. Profectò & antea cùm ira possidebat terram illam & mare illud, quia videlicet quasi naturale semper habuit odium aduersum humanum genus. Cur ergo nunc dicit, habens iram, addens etiam, magnam: nisi quia ex tunc nequiores fecit eos qui terra & mare dicuntur. Nam exempligratia de Iudæis vtique terrenis.i.terram diligentibus, ita Dñs mysticè loquitur: Cùm immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida & inaquosa, quærens requiem, & non inueniens dicit: Reuertar in domum meam vnde exiui, & cũ venerit, inuenit scopis mundatam: Et tunc vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi, & sunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Hæc nanque dicendo, vehementi inuectione prolóquitur, quod postquam draco ille de cælo proiectus est in illam terrã, multiplicata iniquitate descendit .i. postquã Christo passo princeps huius mũdi foras missus est, maiore cũ nequitia Iudæos possidet, quàm possederit olim in terra Aegypti, à quibus, tunc exiuit, dũ susciperent cultũ vnius veri Dei. Porrò de gentibus, quæ per mare hic, vt alibi iam dictum est, rectè significantur de gentibus, inquam, quæcunque non receperunt euangelium Christi, similiter constat, quòd nequius eos nunc possidet, quàm antea possidebat, cùm Christus nondum illis annunciatus fuisset, quod nunc factum est. Vnde Apostolus: Sed dico: Nunquid non audierunt. Et quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum. Et de illis quicunque adhuc gentes sunt, quicunque post illum auditum gentiliter viuunt, quid scriptura dicit, vnde colligere possumus, quod ad illos licet iam possessos diabolus de cęlo descenderit? Cùm dixisset Psalmista: Exurge Domine, non confortetur homo, continuò subiunxit: iudicentur gentes in cõspectu tuo. Et addidit adhuc: Constitue Domine legislatorem super eos, sciant gentes quoniam homines sunt, subauditur & non dii, vt quidẽ ipsorum principes haberi volunt, aut voluerunt. Quem legislatorem super eos constitui concedit nisi diabolum latorem legis suæ non Dei, nõ legis iustitię, sed peccati? Descẽdit ergo ad vos ô terra, & mare, diabolus qui vos antea se-

gnius

Ioan. 12. Psal. 4 Iudæ. 1 Gen. 3 Gen. 1. Rom. 8. Mat. 25 Mat. 12 Ioan. 14 Rom. 10 Psal. 8 Psal. 9

gnius possidebat. Qualis ad vos descendit? Habens, inquit, iram magnam. In quo iram eius quam nunc habet sic descendens, sic proiectus, discernere possumus, quod verè magna sit comparatione eius iræ quam prius habuit? In eo videlicet quod prius vos faciebat errare per ignorantiam, nunc autem facit vos blasphemare per inuidiam. Hæc est ira magna, inuidia maligna vobis inspirata. Nunc enim, quia Christi euangeliū audistis, excusationem de peccato vestro nō habetis: & claret quia non ignorantes.i.irati, sed inuidentes estis. Tales vos ille multiplicatis se cum nequitiæ spiritibus nunc agitat, sciens quia modicum tempus habet. Scit enim quia dies iudicii prope est, vltra quod sibi mulierem illam persequi non vacet. Sequitur: [Et postquam vidit draco quòd proiectus est in terram, persecutus est mulierem, quę peperit masculum. Et datæ sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnę, vt volaret in desertum in locum suum, vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis. Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine.] Hoc illud est propter quod exclamauerat, dicens: Væ terræ & mari, &c. Hæc illa est ira magna proiecti in terram draconis, qui vocatur diabolus & Satanas, quam videlicet iram mirabiliter hæc visio mirabilis insinuat in eo quod dictum est: Et misit serpens ex ore suo post mulierem aquam tanquam flumen, vt eam faceret trahi à flumine. Reuocemus ad memoriam de gestis ecclesiasticis, quomodo postquam draco ille proiectus est in terram, postquam proficiente Christiana fide, desertis ac destructis idolis, amisit vsurpatam quasi diuinæ culturę gloriam. Iam Romani fastigio imperii filium adorante mulieris huius, qui raptus est ad Deum, & ad thronum eius, Christiano imperatore Constantino in fronte sua signum gestante crucis Christi, Arrius presbyter magnus hæresiarches sub nomine Christiano in blasphemiam Christi filii Dei procaciter nimis erupit, loquacitate intolerabili: & cognoscemus quàm verè, quàm congruè secundum rei gerendæ proprietatem istud in visione demonstratum, & taliter dictum aut scriptum sit.

Ioan. 15.

Quid enim verius, quàm quod nunc ait, quia postquam vidit draco, quòd proiectus est in terram, persecutus est mulierem, mittens post illam ex ore suo aquam tanquam flumen? Vidit enim Diabolus, non posse vlterius veterem idololatriam, summis principibus inclinatis ad suscipiendam Christiani nominis professionem, totamq; conuertit suę malignitatis abundantiam ad scripturarum veritatem corrumpendam, atque hoc modo cœpit persequi mulierem, quæ peperit masculū. Vide quid dicat, quia nō ait, persecutus est masculū filium, sed persecutus est, inquit, mulierē quæ peperit masculū. Non enim per os Arrij, cæterorūq; eiusmodi hæreticorū doctrinā profundēs impiā, hoc apertè exigebat à quolibet, vt negaret Christū, siue nomen Christianum, sed vt Christum quisque confitens, aliam, quàm apostolica veritas tradiderat, reciperet confessionis aut fidei regulam, hoc intendens, imò contendens, persequebatur mulierem illam, vt de Christi ecclesia suam Satanas faceret synagogam. Nimia loquacitate & clamosa hoc agens contentione, mittebat ex ore suo serpens ille aquam tanquam flumen.

Nota, quod non dixit, misit ex ore suo flumen, sed misit aquam tanquam flumen. Aqua denique quam serpens ille de ore suo mittit, similitudinem fluminis habere potest, sed verè flumen esse non potest. Nam flumen verum, flumen aquæ viuæ, sancta scriptura, veraque catholica doctrina est, quam Ecclesia, quæ est mulier ista, mittere consueuit de fonte veritatis, quam habens in semetipsa hortus est Domini, sicut dicitur in Canticis: Hortus conclusus soror mea sponsa hortus conclusus, fons signatus. Item in Euangelio: Qui in me credit, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Serpens autem de ore suo, quod erat Arrius, aquas mortuas, aquas putidas doctrinæ nequam emittebat: sed quia de scripturis eisdem disputabat, & testimonia sibi vsurpabat, quas recipit & habet mulier ista, aquam suam flumen aquæ viuæ, flumen sanę doctrinæ videri volebat. Vt quid hoc? Vt eam, inquit, trahi faceret à flumine. Nimirum à fide in perfidiam, à veritate in mendacium, à luce in tenebras, à vita in mortem, ab altitudine in profundum, à cælo in infernum. Sic enim, & tam in diuersa imò contraria trahuntur, quicunq; profluentem ex ore blasphemantium hæreticorum loquacitatem mirantes sequuntur. [Et audiuit terra mulierem, & aperuit os suum, & absorbuit flumen quod misit draco de ore suo.] Tunc vtique, quando illud famosissimum in Nicæa concilium feruor Christiani principis Constantini excitauit, publicis asinis atque mulis, & curracibus equis, episcopos & qui cum eis erant, ad synodum venire præcipiens, tunc, inquam, audiuit terra mulierem, quia de tota penè terra, de toto orbe terrarum conuenientes viri illustres, ex omnibus gentibus viri religiosi, viri famosi, disputare scientes, omni elocutionis arte exercitati, ad defendendam catholicæ veritatis ecclesiam consederunt, inter quos eminentissimi erant magnus Eustachius Antiochenæ Ecclesię præsul, & Eusebius cognomine Pamphili, aliiq; quàm plures, quorum meritis & viui curati, & mortui ferebantur suscitati, inter quos erant etiam nonnulli ferro ignito superioribus persecutionibus ambusti, siue dextros oculos effossi, aut certè dexteras suas abscissi. Vnus horum erat Paphnutius Aegyptius. Illic nimirum videbatur populus athletarum & martyrum Christi in vno loco congregatorum. Aderant simul Syri, Cilices, Phœnices,

Cant. 4
Ioan. 7

Nicænū conciliū

nices, Arabes, Palæstini, Aegyptii, Thebæi, Libyes, Mesopotamii, Persæ, Scythæ, Pontici, Asiani, Phryges, Thraces, Macedones, Achiui, & Epirotæ. Cunctarum omnino ecclesiarum quæ totam Europam, Lybiamque, & Asiam replebant, simul erant ministrorum Dei congesta cacumina, vnaque orationis domus, tanquam à Deo dilatata intrinsecus ferebat omnes in idem. Illic terra, id est, conuentus congregatus de vniuersa terra, aperuit os suum, scilicet ad loquendū, ad disputandum, & ad proferenda testimonia scripturarum, & absorbuit flumen quod misit draco de ore suo. i. annihilauit atque damnauit sectam doctrinæ nequam, quæ confecta fuerat spiritu diabolico. Illic nanque Arrii dogma destructum est. Nihilominus & tunc quando Constantinopolitanum, quo Eunomii & Macedonii error conuincitur. Et tunc quando Ephesinum in quo Nestorii impietas iudicatur. Et tunc quando Chalcedonense, in quo Eutychis, Dioscorique prauitas reprobatur, celebratum est concilium, terra aperuit os suum, & absorbuit eiusmodi flumen, euadente muliere, & duabus alis volante, sicut hic prædictum est. [Quia datę sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnæ, vt volaret in desertum in locum suum, vbi alitur per tempus & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis.] Magna nanque aquila, sicut alio iam loco superius diximus, sancta est scriptura, & huius duæ alæ duo sunt testamenta; quæ huic mulieri data, id est, intelligibilia sunt facta, vt habeat quo subleuet in cælum cor suum, & non incidat flumen quod fluit per terram, flumen diabolicum, flumē hęreticæ loquacitatis laqueosum, & sophisticis retibus plenum. Eiusmodi habens alas in desertum volat in locum suum. i. sanctū sectatur otium, vt vacet illi meditationi inseruire scripturarum, iuxta illud Sapientis: Scribe sapientiam in tempore otii, & qui minoratur actu, percipiet eam. Qui minoratur actu, id est, qui corporali exercitatione minus exercetur, quemadmodum Iacob, qui simplex domi habitabat, non tantum agens quantum Esau, qui vtpote venator corporaliter exercebatur. Idcirco nanque Iacob sapientiam percepit, illi autem exercitatio qua exercebatur ad modicum profecit. Proinde Apostolus strennuum instruens discipulum, exerce autem, inquit, teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, pietas autem ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Illuc ergo mulier hæc euolans in illud desertum, in illum talem locum suum, & sanctum otium, ad pietatis exercitium, aliter, inquit, subauditur contemplatione veritatis, & lectionibus sacris, imò & corporalibus, vt iam alibi dictum est, ex munificentia filiorum suorum stipendiis. Aliter, inquam, à facie serpentis. i. ita vt nō timeat serpentem. [Per tempus, & tempora, & dimidium temporis.] i. tribus annis & dimidio, quanto tempore Antichristus persequutione sua mundum vexabit, atque idcircò rectè per hunc terminū omne intelligitur tempus, quo persecutionem patitur ecclesia, pro eo quòd in Christo piè viuit. Absorptū est itaque flumen siue phantasma fluminis serpentini, quando concilium sanctum, concilium Nicęnum, nepharium Arrii dogma damnauit. Sed vide quid sequitur: [Et iratus est draco in mulierem, & * adiecit facere prælīū cū reliquis de semine eius qui custodiūt mandatum Dei, & habent testimonium Iesu.] Iratus est draco in mulierē, quia videlicet iā extincto Arrio, rursus per quendam presbyterū dogma illius pullulauit. Hinc rursus priuatim & publicè disputationes, disceptationes, iniuriæ, inimicitiæ, & plurima quæ de talibus sæpius solent euenire. Nec longa mora interfuit, & de imperatoris Constantii leuitate præsumentes hæretici, bellum commouerunt Christianis, nec minora fecerunt quàm fecerāt dudum persequētes tyranni gentiles & sacrilegi. Ait ergo de dracone mulierem persequente: [Et adiecit facere prælīū cum reliquis de semine eius.] videlicet quia parum proficiebat solo flumine, quod miserat de ore suo: Quia trahere non poterat mulierem illo doctrinę suæ profluuio, bellum exterius adiecit, gladiū linguæ suæ vis hæretica crudeliter addidit. Et primum quidem catholici suis expellebantur ecclesiis, deinde tormentis etiam communicare cogebantur hęreticis, ita vt plurimi plagarum immanitate deficerēt: alii substātiis, alii humana ciuilitate priuabātur, aliis in frontibus characteres ponebantur, vt essent huiusmodi signo notati. Hæc agebantur per vniuersas vrbes orientis, pręcipuè tamen in regia vrbe Constantinopoli. Accesserat nanque tandem in auxilium diaboli Valens imperator, alloquio seductus hæreticę coniugis, quæ primitus Arrianæ fallaciæ captionibus irretita, virum quoque corruere secum in blasphemiæ foueam persuasit, autore seductionis Eudoxio, qui tunc temporis Constantinopolitanæ gubernacula tenens Ecclesiæ, nauim suam mergebat, non regebat. Hac fiducia freti Arriani amplius effrenati, vexabant vehementer orthodoxos, cædentes, contumeliis agentes, carceribus recludentes, damnificantes sæpè pecuniis, & oīa contra eos facientes importabiliter. Sed cur parua de magnis loquor? Denique quanta, quam crudelia hæretici in catholicos commiserint, cùm sparsim imò prolixè ecclesiasticis contineantur historiis. Pro documento breuiore vel solæ sufficiunt literæ mirabilis Petri Alexandrini, in quibus ille tragœdias illorum temporum deplorans, hæc inter cætera dicit: Lucius quasi successor mihi expulso directus, lupi nequitiam & actus habere festinans, magnus impietatis diabolicæ socius indiuisus, armiger amarissimus, & minister eius collecta multitudine populorum, presbyteros atque diaconos decem & nouem numero comprehendens

Eccl. 38. Gen. 25. 1. tim. 4. abiit. Valens imperator Arrianus.

hendens, quorum quidam octogesimum transcenderant annum, tanquã captos in quodam scelere, & Romanorum inimicos legibus coartabat. Hæc etiam principem Valentem grata habere pronuntians: flectimini, inquit, miserrimi, & Arrianorum concordate dogmatibus, flectimini, ignoscet enim vobis diuinitas. Et post aliqua: O multa inhumanitas iudicantis, magisq; præiudicantis. Qui enim propter pietatem decertati sunt, nec homicidis comparari possunt. Quorum vtiq; corpora insepulta relicta sunt, & piè laborantes escis bestiarum volatiliumq; proiecti sunt. Quiq; patribus natorum, naturali conscientia comparari voluerunt, velut iniqui capite secti sunt. Quæ lex Romanorum, quæ Barbarorum sententia, quoslibet patribus cõdolentes punit? Quando quispiam veterum huiusmodi gessit iniquitatem? His atq; huiuscemodi crudelibus gestis perspicuũ est, quando vel quomodo draco ille cum flumine loquacitatis male dogmatizantis quod emisit de ore suo, bellum quoque facere adiecit cum reliquis de semine mulieris, qui superfuerant funestis persecutorum gentilium gladiis. Sed isti reliqui quales erant, vel quo modo possent vinci. Ait enim: [Qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu.] Idem enim est ac si dicat: Qui vigilantes sunt in bonis operibus, & sancto confirmati spiritu. Ipse
Rom. 8 nanq; spiritus testimonium est Iesu, reddendo, vt Apostolus ait, testimonium spiritui nostro, quòd sumus filii Dei. Isti ergo tam flumine, quàm bello persecutionis circumuenti, dicebant fortes, dicebant insuperabiles cuicunq; Arrianæ impietatis defensori: Quiesce, iam quiesce his nos terrere sermonibus, cessa verba vana proferre. Nos neque nouum, neque recentem colimus Deum. Et licet inaniter furias, teq; concutias, sicut vehemens ventus, in dogmatibus pietatis vsq; ad mortem consistimus, non impotentem, non insipientem, non sine veritate aliquando fatentes Deum, non aliquando quidem existentem, sicut impietas Arrii temporalem prædicas filium, & his similia.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI, COMMENTARIORVM LIBER VIII.

CAP. XIII

ET steti super arenam maris, & vidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemiæ.] Quæ huc vsque visa vel scripta tractauimus de dracone magno & ruso tot capitum, tam multorum cornuum, qui deuorare intenderat illius beatæ mulieris filium masculum, & illo rapto ad Deum & ad thronum eius, tam grande commisit prælium, cum his qui habent testimonium eius, hactenus & ante nostram ætatem rebus adimpleta esse luce clarius est. Adhuc vna tribulatio in nouissimo futura est, qua cæteræ complebuntur, dura, & omnium pessima tribulationum, quando, vt Apostolus ait, reuelatus
2. thes. 2. fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus, cuius est aduentus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, signis, & prodigijs, & mendacijs, & in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt, eò quòd charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent. Ideo, inquit, mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Illa, inquam, vna tribulatio nunc superest, quæ quòd verè magna futura sit, Dominus ipse grauissimè testatus est,
Mat. 24 ita vt diceret: Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus vsque nunc, neq; fient. Item: Surgent, inquit, pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. De illo homine peccati, filio perditionis, de extollentia, & aduersatione eius, de virtute, & signis atque prodigiis eius mendacibus, de tribulatione magna, qua electos tribulabit, vt decipere possit, nunc visio hæc cælestis agere incipit, dum hic spectator mirabilium dicit: [Et steti super arenam maris.] Dignum spectaculo est quod dicit: Steti super arenam maris. Nam super arenam non sida statio, sed ruina, siue propinquitas ruinæ spectari solet. Exempli gratia,
Mat. 7 vt in Euangelio: Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis est viro stulto, qui ædificat domum suam super arenam: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt

venti

venti & irruerunt in domum illam,& cecidit,& fuit ruina eius magna. Cum ergo super arenam ruina contingere soleat,hic autem se super arenam stetisse dicat,quid per hoc innuitur nisi temporis illius difficultas,& tribulationis nimietas,quæ tanta erit,vt quemadmodum dicit: Nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, quando & talia totq; fient prodigia mendacij, vt in errorem inducantur,si fieri potest,etiam electi? Stetit igitur,inquit,super arenam maris: dubium & periculosum valde significans tunc temporis statum,quando electi & stantes vacillabūt, & vacillantes stabunt, quia cum ipsa tribulatione signa videntes, etiam ipsi quidem mirabuntur, sed fieri non poterit vt in errorem inducantur. Itaq; stans super arenam maris: [Vidi,ait,de mari bestiam ascendentem.] De quo mari? De illo nimirum cui væ, cui ira & sempiternus ardor gehennæ, quia diabolus,videlicet bestia,quæ nunc ascendere dicitur, ad illud descendit, sicut supra dictum est,vbi draco ille de cælo proiectus fuerat: Væ terræ & mari,quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam. Ille draco,ille diabolus nunc alio quidem sed vicino nomine bestia dicitur, non ab re,sed pro nouæ rei magnitudine, quia videlicet, qui prius erat diabolus & draco dicebatur, in homine erit, & homine armabitur, qui & homo peccati, homo, vt paulò ante meminimus, erit filius perditionis. Idcirco pulchrè appellatio quoque mutata est,vt bestia dicatur: erit enim homo ille secundum operationem eiusdem sathanæ Deo & omni creaturæ infestus, secundum proprietatem siue etymologiam appellationis: quia bestia quasi festia dicitur, per antiphrasin, eo quòd infesta sit. De mari, id est, de seculò præsenti nequam, de fluxu generis humani nascendo bestia talis ascendit,de multitudine impiorum, de vndosa populositate malignantium. Tradunt nonnulli,quòd ille locus maris,vnde nasci debeat,Babylonia sit. Nam sicut,inquiunt,dominus & redemptor noster Bethleem sibi præuidit vbi pro nobis humanitatem assumere dignaretur,sic diabolus illi homini perdito,qui Antichristus dicitur, locum nouit aptum,in quo radix omnium malorū oriri debeat,scilicet ciuitatē Babyloniæ. Verùm quoniam hoc certā autoritatem in scripturis nō habet,autēticis,vndecunq; ascendat,vbicunq; nascatur sciendum,quoniam in ipso conceptionis eius initio,diabolus simul introibit in vterum matris eius & ex virtute diaboli confouebitur,& cōtutabitur in ventre matris eius,& virtus diaboli semper cum illo erit. Et sicut in matre domini nostri spiritus sanctus venit,& eam sua virtute obumbrauit & diuinitate repleuit,vt de spiritu sancto cōciperet,& quod nasceretur diuinū esset,ita quoque diabolus in matrem Antichristi descendet,& totam eam replebit, totam circundabit,totam tenebit totam interius & exterius possidebit, vt diabolo cooperante per hominem concipiat,& quod natum fuerit totum sit iniquum,totum malum. Vnde & ille talis, taliter conceptus,homo peccati rectè dicitur,& est propria appellatio eius. Nullus enim vsquam in omnibus scripturis tali appellatione censetur. Serui quidem peccati dicuntur & dici possunt omnes qui faciunt peccatum,quemadmodum dominus dicit: Omnis qui facit peccatum,seruus est peccati: Sed hic singularis peccator, vt aliquid plus quàm peccati seruitus in illo esse significetur, homo peccati rectè dici debuit: quia videlicet,quemadmodum Christus, qui vt ait Apostolus, factus est nobis iustitia, homo iustus & Deus iustitiæ dicitur, sic econtra ille Christo contrarius, homo peccator, & homo peccati rectè nuncupatur. Notandum deinde quòd non dixit, vidi de mari bestiam illam progredientem, sed vidi,inquit,ascendentem. Quid enim est illam videri vel dici ascendentem? Aut quo ascendere siue ascensuram esse putamus bestiam talem? Nunquid in cælum vnde cecidit,iuxta veritatē dicentem: Videbā sathanam sicut fulgur de cælo cadentem? Non vtique qui cecidit ille ascendit,sed qui descendit ipse solus ascendit,de quo & Apost. dicit: Quòd autem ascendit,quid est,nisi quia descendit,primum in inferiores partes terræ? Qui descendit ipse est & qui ascendit super omnes cælos,vt adimpleret omnia. Quò ergo ascendit iste,qui nō descendit, sed cecidit? Nusquam ascendit, sed in semetipso magis ac magis tumuit. Omnino sic intelligi oportet: Vidi bestiam ascendentem,ac si diceretur: Vidi bestiam in semetipsa se extollentē. Totus nanq; ascensus eius, tanta extollentia est,quantā Apostolus per hæc verba intimare intendit: Et extollitur super omne quod dicitur Deus aut quod colitur,ita vt in templo Dei sedeat,ostendens se tanquam sit Deus. Melius igitur atq; vehementius dictū est,vt dici debuit: Vidi bestiam ascendentem,q̄ si diceretur: Vidi bestiam de mari exeuntē: quia sic & per nomen bestiæ stultitiæ ferocitatis eius,& per verbū ascendentis, nimio tumori eiusdem cōpetenter exprobratur. [Habentē,inquit,capita septem,& cornua decem.] Hoc & de dracone illo magno & ruso supra dixit, quòd haberet capita septē & cornua decem: Nimirū quia & bestia hæc & draco ille vnus idémq; diabolus est,cum corpore suo, id est, cum vniuerso impiorum populo. Nam sicut illic iam dictū est,capita septem,regna sunt septem,quorum persecutiones bene ex scripturis cognitæ eo tendebant,vt in mundo extingueretur sanctū veræ diuinitatis nomen. Et quidem hactenus sparsim atq; successim capita illa frenduerunt, vnumquodq; vice sua cōtra Deū faciens bellum. Primò, regnū Aegyptiorum filijs Israel illudentium Pharaone dicente: Vacatis otio, & idcirco dicitis, eamus & sacrificemus domino. Secundò, regnū carnalis Israel, Iezabel & posteris eius prophetas domini occidentibus. Tertiò, regnum Babyloniorum, Nabuchodonosor cōpellente captiuatū

Mat. 24
Sup. 12
Antichristus cur bestia dicitur.
Matt. 2
Mich. 5
Conceptio Antichristi
Lucæ 1
Rom. 6
Ioan. 8
2. thes. 2
1. Cor. 1
Luc. 10
Ioan. 3
Ephe. 4
2. thes. 2

Dei populum auream quā fecerat statuā adorare. Quartò, regnū Persarum atq; Medorū, volente Aman Iudæorū genus vniuersum perimere. Quintò, regnum Græcorum Antiocho Epiphane crudelia nimis & impia gerente, vt in lib. Machabæorum legimus. Sextò, regnum Romanorum, Nerone & posteris eius Christianos persequentibus. Septimum quod futurum est regnum Antichristi, eodem filio perditionis tantā persecutionem agente, quanta ab initio creaturæ non fuit nec erit. Ita, inquam, hactenus sparsim atq; successim singula debacchata sunt capita draconis. Cum autē venerit quod nunc tractamus, quum bestia hæc de mari ascenderit, habēs capita septem, cuncta simul capita rictibus proprijs hiabunt atq; frendent super Christianos dentibus suis, secundum intentionem septimi & maximi capitis quod Antichristus erit. Nam ille per vniuersum orbē nuncios mittet, & prædicatores suos. Prædicatio autem eius & potestas pertinget à mari vsq; ad mare, ab oriente vsq; ad occidentem, ab aquilone vsq; ad septentrionem. Reges & principes primo ad se conuertet, ac deinde per illos persecutionem sub omni cælo excitabit super omnes populos Christum confitentes. Proinde notandum quòd cum dixisset, habentem capita septem & cornua decem, addidit: Et super cornua eius decem diademata. Hoc loco quot cornua, totidē scribuntur diademata. Non ita autē supra, sed decem quidem scripta sunt draconis illius cornua, septem verò diademata. Meminisse ergo debemus regnorū eorundem quæ iam numerauimus, quia cum regna fuerint septem, reges illorum fuere decem, quoniam regnum Græcorum, quod vnum erat mortuo Alexandro magno in quatuor eius successores diuisum est. Ptolomæum Lagi filium, Philippum cognomēto Arideum, Seleucum qui & Nicanor, & Antigonum. In partem Seleuci (sicut illo iam loco diximus, vbi de dracone & capitibus atq; cornibus eius tractauimus) Syria cum Iudæis cessit, & huius tantum posteri, quorum deterrimus ille Antiochus Epiphanes extitit, impugnauerunt nomen domini, sicut habemus ex memorabilibus Machabæorum gestis. Quapropter quoniam septem regnorū, decem quidem reges fuerunt, sed tres diuisiones regni, Græcorū reges cōtra Dei cultum nihil egerunt, bene illic decem quidē cornua, septem capitū draconis, sed septem tantū diademata numerata sunt. At verò cum venerit ille filius perditionis, nō ita erit. Nullum quippe regnū, nulla pars cuiusquam regni à persecutione in Christianos vacabit. Bene igitur quot cornua tot diademata, quia videlicet, quot erunt reges, tot erunt huiusce impietatis ministeria. [Et super capita eius nomina blasphemiæ.] Nomina blasphemiæ, id est, nomina diuinitatis vsurpatæ vel affectatę similitudinis diuinæ. Et quidem de primo istorum capitum, id est, de regno Aegyptiorum certum est quia blasphemauit, nō tantum in eo quod contra Deum steterit, filios Israel premendo vt nullā haberent recordationē nominis domini, verùm etiam in eo quòd ipsam affectauit similitudinem Dei. Vnde & typū tęnet diaboli, diciturq; prophetæ in exprobrationem illius ex ore domini: Fili hominis dic Pharaoni regi Aegypti & populo eius: Cui similis factus es in magnitudine tua? Et post aliqua: Cui assimilatus es, o inclyte atq; sublimis inter ligna voluptatis? Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terrā vltimam, in medio incircuncisorum dormies, cum his qui interfecti sunt gladio. Ipse est Pharao & omnis multitudo eius, dicit dominus Deus. De regno Israelitarum certū est quia Iezabel blasphemauit, non tantummodo cogens Baal pro Deo coli, verumetiam peruertendo iurationē nominis domini tunc tēporis vsitatā, vt quia solitum erat sic iurari: Hæc mihi faciat Deus, & hęc addat, ipsa sic iuraret, exempli gratia, contra Heliam: Hæc mihi faciant dij, & hæc addant, nisi cras hac hora posuero animā tuam, sicut animā vnius ex illis, subauditur prophetis Baal, quos occidisti. De regno Babyloniorū notum est quia magnificè gloriatū est, maximè quando statuam erexit auream, compellens vt adorarent eam, blasphemauit & dixit: Et quis est Deus qui eripiat vos de manu mea? Itemq; in libro Iudith scriptum est: Præceperat enim Holoferni Nabuchodonosor rex, vt omnes deos terræ exterminaret, videlicet vt ipse solus diceretur Deus, ab ijs nationibus, quæ potuissent eius potentiæ subiugari. De regno Persarum atq; Medorum item nouimus, quia superbiæ nomen illi Aman superbissimus inscripsit, quia cōperto q͂ Mardochæus non se adoraret, valde iratus est. Mardochæus autem orans hæc ad Deum inter cætera dicit: Libenter pro salute Israel etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem, sed timui, ne honorem Dei mei transferrem ad hominē, & ne quem adorarem excepto Deo meo. Quod cum dicit, satis exprimit, quia superbus ille nō qualemcunq; adorationē, sed illam exigebat sibi, quæ soli Deo debita est. Nam est adoratio qua saluo honore Dei liceat adorare & adorari, quam Mardochęus nō tantoperè refugisset, cum & propheta sanctus regem hominem adorauerit, sicut scriptum est: Et nunciauerunt regi dicentes: Adest Nathan propheta. Cumq; introisset & stetisset in conspectu regis, & adorasset pronus in terram, &c̄. De regno Græcorum ferè nemo qui nesciat quia blasphemauit, & blasphemiæ notam sibi inussit, videlicet quando Antiochus sæpè dictus ascendens Hierosolymis multitudine graui, intrauit in sanctificationem cum superbia, & locutus est superbiam magnam. De cuius superba blasphemia Daniel præuidens: Et magnificatus est, inquit, vsque ad fortitudinem cæli, & deiecit de fortitudine & de stellis, & conculcauit eas, & vsque ad principem fortitudinis magnificatus est, & ab eo tulit iuge sacrifi-

Exodi. 5 | 2. Re. 19 | Danie. 3 | Hester. 3 | 1. Mac. 1 | 2. Mac. 5 | Mat. 24 | Sup. 12 | Exo. 5 | Ezec. 31 | 3. Re. 16 | 3. Re. 19 | Danie. 3 | Iudith. 3 | Hester. 3 | Hest. 13 | 3. Reg. 1 | 1. Mac. 1 | Danie. 8

sacrificium, &c. De regno Romanorum quis nesciat quod blasphemiæ nomen sibi altius inscripserit, dando regibus suis, rapinā diuini nominis. Nam (vt de cæteris taceam, qui postquam mortui fuerunt inter deos relati sunt) Octauianus Augustus adhuc viuens & in corpore præsens, Deus dictus est, templum quoque atq; simulacrum, necnon & sacrificiorum ritus sibimet exhibitos à fatuis nimiumq; stultis adulantium populorum turbis nimius præsumptor admisit. De regno Antichristi quod caput septimum erit, nō longius exempla petantur siue testimonia blasphemiæ, qua caput illud impurum notandum siue coronandum sit. Nam hic postmodum de illo scriptura ista dicit: Et datum est ei os loquens magna & blasphemiam, & aperuit os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius. Igitur super capita bestiæ nomina blasphemiæ, quia singula regna regibus suis nomen, quod est Deus, ascripserunt, vel ipsi reges vltro præripuerunt, quod nimirum est blasphemare. [Et bestia quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut vrsi, & os eius sicut os leonis.] Pardus in visione Danielis, vbi quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari diuersæ inter se, regnum significat Macedonum. Est autem bestia velocissima quæ præceps fertur ad sanguinem, & saltu in mortem ruit. Comparatur ergo illi regnum Macedonum, regnum Alexandri, cuius victorijs velocius nihil fuit, quippe qui ab Illyrico & Adriatico mari vsque ad Indicum Oceanum & Gangen fluuium, non tam prælijs quàm victorijs percurrit, & sex annis Europæ partem, & omnem sibi Asiam subiugauit.

Octauianus Augustus.

Illi regno eiusmodi pardo similis erat, inquit, bestia quam vidi: videlicet secundum malignitatem supradicti Antiochi, qui, vt idem Daniel prædixit, magnificatus est vsq; ad fortitudinem cæli, siue vsq; ad principem fortitudinis, & ab eo iuge sacrificium tulit. Deniq; hoc pleriq; doctorum ita ad Antichristum referunt, vt quod sub illo Antiocho in typo factum est, sub Antichristo in veritate dicant esse complendum. Igitur similis erat pardo, id est, complebit Antichristus illud quod per Antiochum præfiguratum est de illo. [Et pedes, inquit, eius sicut vrsi.] Vrsus in eadem Danielis visione regnum Persarum atq; Medorum significat, videlicet propter eiusdem regni duritiam atq; ferocitatem. Illius vrsi pedibus, pedes huius bestiæ comparantur. Qui porrò erunt huius pedes, nisi nequitiæ eius satellites, pessimarum eius legationum per totum mundum ad effundendum sanguinem portitores? Et qui illius vrsi, scilicet illius regni Persarum atq; Medorum pedes fuerunt, nisi cōplices Aman Agagitæ, hostis Iudæorum, qui susceptas, imo impetratas à rege crudeles epistolas de occidendis Iudæis, sæua mandata continentes, portare festinauerunt? Quod ergo dicit, & pedes eius similes vrsi, id est ac si diceret: Et ministri eius sicut Aman ad effundendum sanguinem erunt festini. [Et os eius sicut os leonis.] In eadem visione Danielis non leo, sed quod sæuius est, leæna regnum Babylonium significat, videlicet propter sæuitiam eius & crudelitatem, siue propter luxuriam, & vitam libidini seruientem. Igitur os eius sicut os leonis, videlicet cum superba loquitur atque crudelia, velut ille rex Babylonis cum diceret: Et quis est Deus qui eripiat vos de manu mea? Et nota quòd illic in visione Danielis, prima ponitur leæna, deinde alia similis vrso, deinde alia quasi pardus, deinde bestia quarta sine nomine terribilis atque mirabilis, & fortis nimis, hic autem ordine reciprocato regnum Antichristi primum, bestia dicitur nomine generali absque nomine speciali. Deinde in ea similitudo pardi, deinde in pedibus eius similitudo vrsi, deinde in ore eius similitudo leonis. Per quod mysticè apostasia diabolici spiritus, qui in homine illo totus redundabit, significatur, quàm pertinax sit, mala sua reciprocando, seq; in sua vestigia reuoluendo. Sequitur adhuc. [Et dedit illi draco virtutem suam, & potestatem magnam.] Mirabiliter & illuc reducti in eadem visione Danielis detinemur, vt cum dicit: Dedit illi draco virtutem suam, hoc esse videamus contrarium ei quod filio hominis dedit ille antiquus dierum, virtutem & potestatem suam magnam. Sicut illic post ascensum bestiarum illarum grandium, leænæ, vrsi, pardi, & quartæ, cuius nomen tacuit, continuo sequitur: Et aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Et subinde: Aspiciebam ego in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ seruient ei. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Hic econtra postquam feram illam communi siue generali vocabulo bestiam appellauit, eámque similem pardo, & pedes eius sicut vrsi, & os sicut leonis habere dixit: & hoc innuit, quia ille homo peccati vsque ad antiquum draconem peruenit, dicendo: Et dedit illi draco virtutem suam, & potestatem magnam: ac postmodum repetendo: Et data est ei potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem. Porrò quod illic dictum est, potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Hic in isto contrario nullatenus saltem adulteratum, vt cætera sunt inuenimus. Nec enim potestas illa quam dedit iste huic filio perditionis, æterna siue incorruptibilis potest esse vel dici. Quid igitur sibi vult iste ruinosus peccati tyrannus, iste mortis præpositus? Quomodo altissimum hic imitatur? Num istud est illud quod olim promittebat sibi dicens in corde suo, similis ero altissimo? O veternosum patrem men-

Danie. 8
Danie. 7
Hester. 3
Danie. 8
Danie. 7
Duplex ordo in quatuor bestiarū visione.
Danie. 7
Quid Antichristo.
Esa. 14

dacij, quomodo in eo quo maximè mendax est, veracem se esse vult gloriari? Quid enim hac similitudine dissimilius, quid hac imitatione separatius? huc oculos suos mirantes ad tale spectaculum, conuertat omne cælum, cunctus orbis terrarum, vniuersę generationes seculorum. Altissimus de corde suo veritatem, verum & bonum verbum genuit, ipsumq; incarnari voluit, atq; illi homini propter perfectam humilitatis obedientiam, potestatem suam verè magnam in cælo & in terra dedit: hic autem imitator eius, memor quod dixerat, ero similis altissimo, quasi similiter volens facere, mendacium de corde suo genuit, ipsumq; in homine illo qui venturus est, totũ congregabit atq; fundabit. Illi quoq; omnem potestatem suam dabit, videlicet omnia regna mundi. Veruntamen nec illud de suo, sed de rapina dabit. Nam quod in euãgelio Saluatori tentando ostendens omnia regna mundi & gloriam eorum, dicensq;: Hæc omnia dabo tibi, si cadens adoraueris me. addit etiam: Hęc omnia mihi tradita sunt, & cui volo do illa. Mentitur, quia non omnino aut verè tradita sunt illi, sed ipse rapuit, cuius videlicet rapinę principium deceptio fuit, qua primum hominem decepit. Deniq; iuxta veritatẽ, Domini est terra & plenitudo eius, nihilq; est omnino quod illius esse nõ debeat, præter solum rationalis creaturæ vitium. Ergo q̃ dicendo potestatem siue virtutem, addidit magnam: non pro vero, sed pro æstimatione eius dictũ intellige. Videamus adhuc quod sequitur. [Et vidi vnum de capitibus suis quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est.] Vnus idémque homo peccati Antichristus, & pauló ante bestia capitum septem, & hic vnum de capitibus bestiæ dicitur, videlicet bestia tot capitum, pro corpore suo quod est omnis generatio impiorum, vnum autem caput pro sua persona, & pro illius temporis sui quo reuelandus est, principatu, rex omnium superbiæ filiorum. Sanè quod hic dicit, caput istud bestiæ quasi occisum in mortem, & plagam mortis eius curatam: hoc idem post aliqua repetit, caput ipsum bestiæ appellans, cum dicit: Vt faciant imaginem bestiæ quæ habet plagam gladij, & vixit. Vbi quæso caput istud occisum fuit? vbi plagam gladij accepit? Quomodo plaga mortis eius curata est? Quomodo vixit? Imo quomodo istud ad nomen spectat Antichristi, id est, Christo contrarij? Verè modo mirabili, modo execrabili. Verus nanq; Christus plagas clauorum, & plagam lanceæ accepit, & peccato mortuus fuit: nunc autem mors eius curata est, & ipse Deo viuit. Hic autem, o res mira, in cælo coram patre & filio & spiritu sancto, iudicio subactus coram omni cælorum curia, beatorumq; angelorum sancto senatu, pro superbiæ crimine sententiam capitalem accepit, & gladio percussus est æternæ damnationis, atque ita Deo mortuus peccato vixit, & adhuc viuit. Viuit, certè viuit, quia se metipsum nimis pertinaciter defendit, neque se pro mortuo, sed pro Deo vult haberi, imò supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, se extollit. Nunquid ergo verè plaga mortis eius curata est? Non curata est, sed ipse rebellis gladij, rebellis sententiæ Dei, nihil sibi plagam illam nocuisse contendit. Quid enim? Et antequam in illum ingrediatur diabolus, proprium vas filius perditionis, quamuis in cælo percussus fuerit, templa sibi atque aras atque sacerdotes, & sacrificia quasi Deo viuo conquisiuit: & postquam hominem illum ingressus fuerit, regna mundi obtinebit, & in templo Dei sedebit, ostendens se tanquam sit Deus. Quomodo iste concedet, vel propriæ saltem conscientiæ consentiens, quòd occisus, quòd vulneratus vnquam fuerit, aut vulnerari aut occidi vnquam debuerit? O tyranne, tyranne, miramur vnde tam fatua duritia, tam dura fatuitas, quomodo vel vnde tibi, & tamen in genere nostro multos tibi conformes à te prædoctos legimus, videmus secundum exemplum tuum indurari & infatuari. Nam quisquis in crimine conuictus, iudicio addictus, contra conscientiam propriam facit, consciusque criminis semetipsum defendens, sententiam relidit. Exempli gratia: Potens quisquam adulterij siue homicidij reus atque rebellis dum gladium anathematis, quo iustè percutitur, vi sua relidit, rectè atque verè de isto iudicamus, quia habet plagam gladij & viuit, id est, quia in conscientia proprio iudicio condemnatus est, & tamen per contumaciam sese defendit tanquam iustus sit. Sequitur. [Et admirata est vniuersa terra post bestiam, & adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ, & adorauerunt bestiam dicentes: Quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea] Hic illa generatio maximè culpatur, quæ talem illum hominem susceptura est, secundum grauem & veridicam conquestionem illius hominis, qui benedictus venit in nomine domini, qua dicit: Ego veni in nomine patris mei, & non susceperunt me: alius veniet in nomine suo, illum suscipient. Illi nanque terra sunt, & terrena sapiunt, & illa susceptio, qua suscipient illum, admiratio ista est, de qua nunc dicit: Et admirata est vniuersa terra post bestiam. In hoc ergo culpantur, in hoc illis exprobratur, quia nisi terra essent, si quid eorum quæ sursum sunt saperent, non admirarentur, non magnipenderent terrenam eius altitudinem, terrenam potentiam, terrenam gloriam, quam verus Christus adeò nihilipendit, vt eo tempore quando primum salutabatur rex Israel à turbis dicentibus: Benedictus qui venit in nomine domini, asello sedere voluerit, in contemptum omnis terrenæ celsitudinis. Amplius autem eos percutit in eo quod subiungit. [Et adorauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ, & adorauerunt bestiam dicentes: Quis similis

Matt. 4
Lucæ. 4
Psal. 23
Diabolus Deo mortuus, viuit peccato.
2. thes. 2
Ioan. 15
Matt. 21

bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea?] Dicturus, & adorauerunt bestiam, præmisit, & ado-
rauerunt draconem qui dedit potestatem bestiæ. Quare? Videlicet quia vt adorarent bestiam,
causa illa præcedens effecit, quod adorauerunt draconem talis bestiæ parentem. Etenim 2.Thes.2
quomodo Apostolus dicit, eo quod charitatem veritatis non receperunt vt salui fierent, ideo
mittet illis operationem erroris vt credant mendacio. Item eodem modo rectè dicas: Eo quod
adorauerunt draconē, id est, diabolū, idcirco errare permittuntur vt adorarent bestiā, id est, An-
tichristum. Sed dicis: Quomodo saltem impij dicantur adorasse diabolum, qui etiam sæpe
maledicunt diabolum? Ad hæc, inquam: Certe (vt de cæteris modo taceam) saltem in eo dia-
bolum adorauerunt, quòd mammonæ seruierunt. Nam & Apostolus de auaritia dicit, quod Ephe. 5.
simulacrorum seruitus sit. Ergo quia mammonæ iam dudum serui fuerant, & mammonæ ser-
uiendo adorabant diabolum, quid miraris quod deinde bestiam adorauerunt habentem diui-
tias, valentem dare aurum & argentum, vtpote cui dedit draco potestatem omnium quæ sua
sunt? Itaque admirantes & adorantes dicent: Quis similis bestiæ? Ita percontabuntur, si-
bique respondebunt: Nullus. Dicent adhuc: Et quis poterit pugnare cum ea? Sic fatui fatua lo-
quentes, non recordabuntur quod quondam Pharao cum curribus & equitibus suis, pugnante
Deo pro Israele, in mare mersus sit, quod canes comederunt Iezabel, quod Nabuchodonosor ex Exo.14.
hominibus eiectus est, & per septem tempora fœnum comedit vt bos, quod Aman in patibulo 4.Re.9.
appensus est, quod Antiochus viuēs intrinsecus cōputruit, & sicut Daniel prædixerat sine manu
contritus est, quod Nero minister diaboli vt dedecorose vixit, ita & turpius perijt. Horum non Dani.4.
recordabuntur, imo nec si quis commemoret hæc, audire patientur. Nam de ipsis maximè ve- Hester.7
rum erit quod dicit Apostolus: Et à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autē cōuer- 1.Mac.6 Danie.8
tentur. Tam stultæ admirationis exemplū in illis quoque mirari possumus, de quibus in Acti- 1.Tim.4
bus apostolorum scriptum est: Statuto autem die Herodes vestitus veste regia sedit pro tribu- Acto.12.
nali, & concionabatur ad eos. Populus autem acclamabat, Dei voces, & non hominis. Denique
quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea, voces Dei sunt & non hominis, id est, voces
quas soli Deo liceat appellare & non homini. Exempli gratia, in Psalmo iustus dicit: Omnia Psal. 34.
ossa mea dicent, Domine quis similis tui? Isti autem dicunt: Quis similis bestiæ, id est, quis simi-
lis Christo? Nam ex persona Ioannis bestia dicitur, à seductis autem ille homo Christus di-
cetur. Item iustus Deo dicit: Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Isti autem econtra dicunt de be-
stia: Et quis poterit pugnare cum ea? Hoc est quod nunc diximus exemplum eius Herodem Psal.75.
quoque fuisse, cui vulgus nimis prona adulatione acclamauit, voces Dei & non hominis. Et
quantum fuit propter quod illi videlicet Herodi voces acclamauerunt eiusmodi? Exiguum sa-
nè longeque minus quàm futura est magnitudo huius bestiæ. Iosephus in decimonono libro
Antiquitatum euidentius commemorat illud vanitatis ridiculū: Cum, inquit, in honorē Cæsaris
spectacula ciuibus ederet, votiuo vt videbatur salutis Cæsaris die, cumque illuc totius prouinciæ
viri & honore & facultatibus prædit conuenissent, secundo spectaculorum die indutus veste
fulgenti ex auro argentoque mirabiliter intexta, incipiente die procedit ad theatrum. Vbi
cum primos solis radios argentea vestis gremio suscepisset, repercusso splendore duplicatam
spectantibus lucem fulgore metalli vibrantis effudit, vt intuentibus perstringeret aciem ter-
ror aspectus, & per hoc plus aliquid de eo quàm humanæ naturæ est, artifex arrogantia menti-
retur, ilico adulantis vulgi concrepant voces, honorem sonantes, sed exitium ferentes, & hinc
atque illinc ab eis clamantibus Deus compellabatur, vtque fieret propitius suppliciter exora-
batur, dicentibus populis, quod nunc vsque te vt hominē timuimus, sed ex hoc iam supra huma
nam naturam te esse fatemur. Igitur si pro veste argentea sole radiante repercussa homini vni-
us prouinciæ regulo tantum attribuerunt, quanto putas bestiæ tam magnæ clangore voces
Dei concrepabunt, possidenti omne aurum & omne argentum, simul etiam fulgenti luce mira-
culorum? aut nunquid homines illius temporis minus proni erunt ad adulandum? Quales enim
illis nouissimis diebus illis periculosis temporibus homines erunt. Nimirum, vt ait Aposto- 2.Tim.3
lus, seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus inobedientes, ingrati, scelesti,
sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores,
proterui, tumidi, voluptatum amatores magis quàm Dei. Cum istis miserit Deus operationem 2.The.2
erroris, quid miraris eos acclamare voces Dei & non hominis? Et de illo quidem Herode tenui- Acto.12.
ter dictum est, eo quod non dedisset honorem Deo scilicet adquiescendo immoderato fauori
populi, de ista verò bestia longe maius est quod hæc scriptura dicit. Sequitur enim: [Et da-
tum est ei os loquens magna, & blasphemiam: & data est illi potestas facere menses quadragin-
ta duos.] Et continuo vt exponat oris illius magnitudinem, vel quæ magna illud os locutu-
rum sit, adhuc addit: [Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen eius
& tabernaculum eius, & eos qui in cælo habitant.] Itemque exponens quæ potestas illi detur, vel
qualiter acceptam exerceat potestatem per menses quadragintaduos, addit adhuc: [Et datum
est illi bellum facere cum sanctis & vincere illos. Et data est ei potestas in omnem tribum, &

sunt. Ad gloriam illius vt nascerentur & viuerent, erant in proposito, & præscientia, & prædestinatione Dei, sicut Apostolus iam loco supra dicto cum dixisset: His qui secundum propositũ vocati sunt sancti. Nam quos præsciuit & prædestinauit, continuo subiecit: conformes fieri imaginis filij sui, & per humilitatem mortis eius vocati, siue ex dispersione in vnum congregati, & iustificati, & magnificati sunt. Porrò libri mali, libri mortis, in quo scripti sunt omnes & soli qui non pertinent ad illud propositum Dei, causa fuit peccatum, quando primũ in hunc mundum intrauit per inuidiam diaboli, testante scriptura, cum non ante se post actum eiusdem Sapien.2 peccati Deus mulieri dicit: Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Ista multiplicitas Gene.3. siue superfluitas conceptuum, & ab initio semper multitudine sua vehementer oppressit tardius atque parcius nascentes filios benedictionis, incipiens à primogenito Euæ Cain, qui fratrem Gene.4 suum Abel iustum occidit, & in illis nouissimis diebus, de quibus nunc sermo est, adorans & dicens, quis similis bestiæ, & quis poterit pugnare cum ea, residuos persequetur, & occidet filios eiusdem benedictionis. Sequitur: [Si quis habet aurem audiat. Qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatem vadet: & qui gladio occiderit, oportet eum * similiter occidi.] Vehementer Gladio. nos excitare atque ad audiendum attentos facere voluit, præmittendo: Si quis habet aurẽ audiat. Quis autem ad istam vocem hæsitet? Quis non statim propositionem veram esse concedat, qua dicit: qui in captiuitatem duxerit, in captiuitatẽ vadet: & qui gladio occiderit, oportet eum similiter occidi? Idem nanque est quod cum Petro dixisset: Conuerte gladium tuum Mat.26 in locum suum, continuò subiunxit: omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribũt. Vbi & subaudiendũ est, nisi pœnitentiam egerint: quemadmodum & in lege, vbi dictum est, qui hoc Exo.21 vel illud fecerit. Exempli gratia: Qui percusserit volens hominẽ occidere, morte moriatur, subaudiendum est, nisi pœnitentiam egerit. Aliter enim regula sanæ doctrinæ non stabit. Itaque vera propositione audita vel concessa, respice & considera, quia bestia hæc, homo iste peccati qui se dicit Christum esse, sed bestia est, gladium accepit, in captiuitatem duxit, & gladio occidit, faciendo bellum cum sanctis, vt sicut postmodum hæc scriptura dicit: Occidatur quicunque imaginem eius non adorauerit. Igitur inexcusabiles erunt quicunque bestiam talem adorabũt. Habent enim signum quo cognoscant certissimè esse illum non Dei, sed diaboli filium, vtpote hominem homicidam, hominem sanguinarium. Nam in hoc, inquit hic idem Ioannes, mani- 1.Ioh.3 festi sunt filij Dei & filij diaboli. In quo manifesti sunt? Continuo cum subiunxisset: omnis qui non est iustus, non est ex Deo, addidit: & qui non diligit fratrem suum. Statimque euestigio cum dixisset: quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, vt diligatis alterutrum, adiecit atque ait: Non sic Cain: qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum. Hoc est signum in quo cognoscant hi qui ex Deo sunt, ex maligno illum esse malignum, quia occidet, sicut iam dictum, & in captiuitatem ducet, quod non facit nec fecit omnis qui ex Deo est. Hoc audiat si quis habet aurem, hoc ad memoriam reuocet quisquis fidelem habet rationem. Et cum videris illum ducere in captiuitatem & gladio occidere, etiam si scientiæ copiam, vel testimoniorum de scripturis non habet abundantiam, saltem ex hoc solo quod ille homicida est, sciat quod ex Deo non est, & iccirco non stabit. Sed sicut cæteri homines recipiunt vicem, vt qui gladiũ acceperint gladio pereant: ita & iste pro captiuitate captiuitatẽ, pro occisione recipiat occisionẽ, pro temporali æternã, pro simpla duplã, vt qui sanctorũ corpora tantũ captiuauit atque occidit, ipse captiuitatẽ recipiat & occisionẽ simul animæ & corporis. Quid enim si non statim fiet? Imo si statim fieret, si statim cum prima blasphemia illud os magnum appellaretur, & cum initio belli siue gladij quem accipiet, statim gladio cælesti periret, vnde vel in quo patientia sanctorum probaretur & fides? Sequitur: [Hæc est patientia & fides sanctorum.] Ac si dicat: In hoc sanctorum fidelis patientia patiensque fides probanda est, quia bestia illa faciet quidem & prosperabitur & dirigetur dolus in manu eius. At illi nihilominus tamen credent & perseueranter Dani.8 pro vero habebunt id quod dictum est, quia qui in captiuitatẽ duxerit captiuabitur, & qui gladio occiderit, ipse similiter occidetur. Nec verò frustrabitur hæc patientia fidesque sanctorum, quia post finem vel consummationem bestialis occisionis quæ per menses quadragintaduos protelabitur, imo abbreuiabitur, interficiet illum Dominus Iesus spiritu oris sui, & destruet il- 2.The.2 lustratione aduentus sui. Sequitur: [Et vidi aliam bestiam, ascendentem de terra, habentem cornua duo similia agni, & loquebatur sicut draco, & potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu eius. Et fecit terram & habitantes in ea adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Et fecit signa magna, vt etiam ignem faceret de cælo descendere in terram in conspectu hominum.] Bestiam illam septem capitum vniuersam impiorum generationem esse iam diximus, & ipsa septem capita, septem fuisse vel esse regna mundi, quorum potentia diuersis temporibus sanctos altissimi contriuit, quorum septimum caput Antichristus erit. Quæ est ergo hæc alia bestia quã vidit ascẽdentẽ de terra? Aut quomodo duæ sunt bestiæ, cum vnum sit corpus generationis prauæ & peruersæ, sicut econtra vnum est corpus generationis vnius sanctæ & electæ? Ad hæc sciendum, quia generatio nequam cum vna sit, alia ta-

 meq

men & alia dicitur beſtia, propter geminam vim ſcilicet bellicam ſiue regiam atque magicam. De magica vi nunc ſcriptura hæc narrationem diuinæ viſionis incipit, cum dicit: Et vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra. Quando putas alia beſtia hæc aſcendit, quam iſte aſcendentē vidit? Nimirum vno eodemque tempore quando illa beſtia prior aſcendit, habens ſeptem capita, quorum ſeptimum caput regnum erit Antichriſti. Etenim vbi primum generatio impiorum generationem ſanctorum ſeruituti ſubiecit & afflixit, atque ad amaritudinem perduxit in operibus duris, luti & lateris, inſuper Pharaone præcipiente omni populo ſuo ac dicēte: Quicquid maſculini ſexus natum fuerit, in flumen proijcite: quicquid fœminei, reſeruate: tunc cū illa regia ſiue hoſtica vi pariter contra Deum aſcendit & magica vis. Quomodo? Videlicet cum ingreſsi fuiſſent Moſes & Aaron ad Pharaonem, vt facerent ſigna ſicut præceperat Dominus: vocauit Pharao ſapientes & maleficos, & fecerunt etiam ipſi per incantationes Aegyptias, & arcana quædam ſimiliter. Igitur aliam beſtiam tunc aſcendentem vidi, inquit. Quid autem hoc ad rem præſentem, vbi manifeſtè de aperta perſecutione loquebatur Antichriſti, quæ erit in diebus nouiſsimis? Profectò quia prius quidem eſſe cœperunt, & pugnæ aduerſus Deum præſtigia magorum, ſed tunc magis abundabunt. Surgent enim, inquit Chriſtus, pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Hoc idem de beſtia hac præſenti capitulo ſcripturæ huius ſeries declarabit. Nunquam defuit hæc peſsima vis in ſocietate crudelis gladij, regibus (qui perſecuti ſunt & contriuerunt ſanctos altiſsimi) Aegyptijs, Iſraeliticis, Babyloniis, Medis atque Perſis, Græcis, Romanis: nec poteſtati Antichriſti deerit, imo abundantior atque potentior aderit. Verùm Romani imperatores illa ſecretius vſi ſunt, quorum Iulianus apoſtata malitioſius atque ardentius arti illi incubuit: Græci quoque atque Macedones non adeo euidenter: ſuperiores autem Perſæ, Babylonij atque Aegyptij, publice & quaſi licenter illa vſi ſunt, publicisq; nominibus magi ipſorū ſe prædicauerunt, nec abſconderunt. Porrò Iſraelitici reges magos ſuos prophetali nomine palliabant, qualium vna die quadringentos quinquaginta viros Helias occidit, Omnes prophetas Baal. Qualem beſtiam hanc aſcendentem iſte vidit? [Habentē, inquit, cornua duo ſimilia agni, & loquebatur ſicut draco.] Sicut beſtia ſeptem capitum, quæ prius deſcripta eſt per cornua decem, ſic & beſtia hæc habet cornua duo: quia videlicet ſicut regnorum decem primi reges fuere notiſsimi, quos & ſuperius commemoraui, ita & magicæ artis duo ſunt autores notiſsimi magiſq; notati, quos contra Moſen & Aaron, ſicut iam dictū eſt, Pharao cōuocauit. Duo nanq; fuerunt, Iamnes & Mambres, ſicut & Apoſtolus meminit. Qui cum dixiſſet: Ex his enim ſunt qui penetrāt domos, & captiuas ducūt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur varijs deſiderijs, ſemper diſcentes, & nunquam ad ſcientiā veritatis peruenientes, continuo ſubiunxit. Quemadmodum enim Iamnes & Mambres reſtiterunt Moſi, ita & iſti reſiſtunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, ſed vltra non proficient. Inſipientia enim eorum manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum fuit. Igitur duo cornua beſtia hæc habuit, vbi primum aſcendit, id eſt, duos principes ſuæ efficaciæ magica ars habuit, vbi primū cōtra Deum ſtetit. Et cornua hæc ſimilia agni, videlicet ſuperba & contraria ſimilitudine, faciendo ſimiliter miracula, vt fiunt per verbum Dei, quod eſt agnus Dei. Nam & ſi literā hiſtoricam ſpectes, vbi primum beſtia hæc aſcendit, valde conuenienter, & propriè dictum eſt, ſimilia agni. Denique cuncta quæ fecerunt ſigna Moſes & Aaron coram Pharaone & Aegyptijs pulchrè dicuntur ſigna agni, videlicet pro eo quod cuncta illa conſummata ſunt per ſanguinem agni, quem populus Iſrael vt vltima plaga Pharao & Aegyptus tangeretur, ad veſperam immolauit. Illic planè cornua beſtiæ ſimilia videbantur cornibus agni, vbi ſcriptum eſt: Fecerunt malefici etiam ipſi per incantationes ſuas Aegyptias & arcana quædam ſimiliter, proieceruntque ſinguli virgas ſuas quæ verſæ ſunt in dracones. Item: Cum eleuans virgam Moſes percuſsiſſet aquam fluminis, & verſa eſſet in ſanguinem, fecerūt, inquit ſcriptura, ſimiliter malefici Aegyptiorum incantationibus ſuis. Tertiò fecerunt per incantationes ſuas ſimiliter eduxeruntq; ranas ſuper terram Aegypti. Hucuſque fingere potuerunt ſimilitudinem cornuum agni, ſed vltra non potuerunt, victoſque ſe eſſe fatentes, dixerunt: Digitus Dei hic eſt. Eodem modo per tempora ſequentia ſub cæteris regni, ſupradictis ars magica ſemper affectauit ſimilitudinem Dei, voluitque videri quod non minora faceret ſigna quàm fiebant per verbum Dei, De qua præſumptione huius beſtiæ nunc protinus dicit: Et loquebatur ſicut draco, id eſt, ſicut diabolus, qui taliter locutus eſt: Ero ſimilis altiſsimo. Nam & hoc legimus in pleriſque veteribus geſtis, quod vt pro dijs colerentur, quibuſdam magicis exigebant tormentis. [Et hæc beſtia poteſtatem prioris beſtiæ omnem faciebat in conſpectu eius.] Ac ſi dicat: Signa facientes magi confortabāt regios animos ad non credendum, & reſiſtendum ſignis & virtutibus Dei, vt non minus potentes viderentur ſibi quàm erat Deus, qui cum tantis prædicabatur prodigijs, cum haberent & ipſi ſecum tales, qui ſimilia facerent illi. Hoc erat facere omnem poteſtatē beſtię in conſpectu eius, æſtimationem magnifici cordis eius roborare, ne ſibimet impotens videretur.

[Et fece-

Marginal references: Exod. 1. (beside "quid maſculini ſexus"); Exod. 7. (beside "ingreſsi fuiſſent"); Mat. 24. (beside "præſtigia magorum"); 3. Reg. 18 (beside "nominibus magi"); 2. Tim. 3 (beside "dixiſſet"); Exod. 12 (beside "lia agni"); Exod. 7. (beside "ram immolauit"); Exod. 8. (beside "ieceruntque"); Ibidem. (beside "xeruntq; ranas"); Eſai. 14. (beside "De qua præſumptione")

[Et fecerunt terram,& inhabitantes in ea adorare bestiam primam,cuius curata est plaga mortis.] Cæteris omissis quę acta sunt,ex quo apparuerunt illa iam dicta duo cornua similia agni quæ perpetrauit ars magica,coniuncta contra Deum regnorum supradictorum gladiis,ad illos de quibus paulò ante loquebatur dies nouissimos,præsens litera nos reducit. Nam bestia cuius curata est plaga mortis,septimum bestiæ caput erit Antichristus,de cuius plaga vbi illam acceperit,quomodo curata sit,siue curatā videri velit,iam supra pro posse dictum est.Ergo fecit.i. faciet terrā,& omnes habitantes in ea.s.terrenos hoīes,thesaurizantes non in cælo, sed in terra, cupiditate sacrilega adorare bestiam primam,videlicet , principalem Antichristi potentiam, bestialemq; eius suscipere extollentiam, qua extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.Quomodo hoc fecit? Ait:[Et fecit signa magna,vt ignem faceret de cælo descendere in terram,in conspectu hominum.] Magna vis, magna & mira efficacia spiritus seductionis.Sed quibus hoc erit magnum? Nimirū his qui pereunt(vt ait Apostolus)eo quòd charitatem veritatis non receperunt,vt salui fierent.Diligenter animaduertendum , Cùm enim dicit Apostolus eum,cuius aduentus secundum operationem Satanæ in omni virtute,& signis , & prodigiis mendacibus,& in omni seductione iniquitatis,ita subiungendo his qui pereunt,eò quòd charitatem veritatis non receperunt,vt salui fierent. Euidenter astruit,quia nisi perissent, iam non seducerentur,nisi charitatem veritatis prius intus reliquissent,nequaquā foris mendacibus prodigiis acquiescerent.An non iste consuetus & antiquus est ordo pereundi? Denique & de primis hominibus ferè omnes idem scimus,quia nisi prius intus per superbiam perissent, nisi charitatem veritatis reliquissent, non tam facilè foris tentati cederent, non tam citò prodigioso serpentis bruti animantis * colloquio sese inclinarent,aut promissionibus crederent. Quapropter idipsum quod nunc vniuersaliter Apostolus dicit,eo quòd charitatem veritatis non receperunt,vt salui fierent,ideò mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati,sed consenserunt iniquitati,lamentabili valde & dānoso nobis exemplo constans & indubitabile verum est,quia sic primis parentibus nostris accidit,quibus quia charitatem veritatis non receperunt, misit Deus in illo serpente operationem erroris.Nō ergo miremur quasi nouum id quod fiet illis,vt signa magna faciat in conspectu eorum bestia talis, & seducat eos,sicut mox subiungendo scriptura dicit:[Et seducit habitantes in terra,propter signa quę data sunt illi facere in conspectu bestiæ,dicens habitantibus in terra, vt faciant imaginem bestiæ,quæ habet plagam gladii, & vixit. Et datum est illi vt daret spiritum imagini bestiæ,& vt loquatur imago bestiæ.] Nullum quippe seducet nisi eum qui perijt, qui charitatem veritatis reliquit. Quid autem veræ aut inauditæ magnitudinis habent signa hęc maxima quæ facere poterit,quæq; hic scriptura pro ipsorum excellentia posuit? Vnum nanque est in eo quod ait,vt etiā ignem faceret de cælo descendere in conspectu hominum.Aliud verò miraculum in eo quod dicit:Et datum est illi,vt daret spiritū imagini bestiæ, & vt loquatur imago bestiæ.Nunquid hæc talia vel tanta sunt,qualia vel quanta diabolus nunquā fecerit? Nōne ignem quoq; de cælo descendere fecit in conspectu hominū,data sibi potestate,vt tentaret Iob? Ignis Dei(ait ille nuntius qui nesciret,quid ageretur,quid Sathan moliretur)ignis Dei cecidit de cælo,& tactas oues puerosq; consumpsit,& effugi ego solus , vt nunciarem tibi.Nonne item diabolus idem spiritum dedit imagini suæ,& vt loqueretur imago sua , quando serpens loquutus est verba maligna,verba mortifera? Nam per qualemcunq; imaginem suam diabolus eo tempore locuturus sit,de illo serpēte qui hominē primum decepit,cōstat quòd imago eius sit, eo vel maximè, quòd illud reptile genus humanum ex tunc quasi naturaliter odit. Quomodo ergo excusabiles erunt,qui per huiusmodi signa seducti,bestiam illam adorabunt? Nunquid de ignorantia excusari poterunt? Nempe si ignorant , si non legerunt quòd primis hominibus talis imago bestiæ.s.serpens locutus fuerit,& quòd ignem de cælo super oues B.Iob descendere fecerit,insipientes sunt:si autem norunt,si legerunt,& tamen non sibi cauent,stulti sunt. Psalmista verò dicit:quia simul insipiens & stultus peribunt. Quòd si imaginem manu factam velis intelligi,cui spiritum datura sit,vt loquatur,pro eo quod cùm dixisset scriptura: & seducit habitantes in terra propter signa quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ , subiunxit atque ait, dicens,habitantibus in terra , vt faciant imaginem bestiæ, si (inquam) imaginem hic vulgari sensu velis accipi,quales possunt ab hominibus fieri in ligno & lapide, siue quocunq; æramento, multò magis miraculum istud diabolicæ malitiæ vsitatum fuit, vt loqueretur imago huiusmodi.Huiusmodi nanq; imagines loquebantur in templis,arte spiritus maligni cauernas patentes irrepentis ante exaltatum lignum crucis Christi.Si igitur bestia hęc sua persuasione egerit,vt faciant homines imaginem illius bestiæ maioris.Exempli gratia , vt Esaias ait, artifex lignarius extendit normam,formauit idolum in runcina, fecit illud in angularibus , & in circino tornauit illud, & fecit imaginem viri quasi speciosum hominem habitantem in domo , & tali modo sederit in domo Dei, ille homo peccati filius perditionis, in loco de quo signum crucis Christi deiecerit,nonne multò magis insipiens aut stultus erit,qui curuabitur , & adorabit illud?

2.thes.2. alloqu Iob.1. Gen.3. Psal.48. Loqui per imaginem manu factam. Esa.44.

Nimirum

Ibidem. Nimirum (vt ait idem propheta) cor insipiens adorabit illud, & non liberabit, imò perditioni dabit animam suam. Talium signorũ verus Christus nullum fecit, aut facere debuit. Nusquàm ignem de cælo in conspectu hominum descendere fecit, licet hoc ante aduentum eius Helias in virtute ipsius fecerit, nullã aliquãdo imaginẽ loqui fecit, aut facere debuit. Quæ enim vtilitas est in signis huiusmodi? Imò cum dicerent illi discipuli eius Iacobus & Ioannes: Dñe vis dicimus, vt ignis de cælo descendat, & consumat illos, videlicet Samaritanos qui non receperunt eum, quia facies eius erat euntis Hierusalem, conuersus increpauit illos, & dixit: Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Item cùm à Pilato remissus esset ad Herodem, qui & viso illo gauisus est valde, quia sperabat signum aliquod videre ab eo fieri, nihil illi respondit, maluitq; ab eo sperni & illudi, quàm curiositatem eius superuacuis pascere signis, quippe qui non quærebat signa pietatis, sed miracula vanitatis. At ille solummodo in causa vel in tempore oportuno, qualia signa dignetur facere, vel profiteri, breuiter edicit. Exẽpli gratia, cùm loquitur discipulis Ioannis: Euntes renunciate Ioanni, quæ vidistis & audistis: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes Euangelizantur. Talium pietatis signorum non erit opifex pietatis aduersarius. i. bestia quæ habet plagam gladii, & vixit, neque alia bestia prophetes eius, sicut non fecerunt duo cornua eius Iamnes & Mambres, de quibus supra diximus. Illi nanque nec Moysi saltem signa quæ illo tempore vtiliter gesta sunt, sequi vel imitari potuerunt, sed defecerunt, & manifesta fuit omnibus insipientia eorum. De plaga gladii quam habet bestia iam superius dictum est. Sequitur: [Et faciet vt quicunq; non adorauerint imaginem bestiæ, occidantur.] Hoc Christus non fecit, neq; prophetæ eius, neq; apostoli docuerunt, neq; reges Christiani iam facti hoc acceperunt, vt occidant & sanguine cumulandũ existiment Christi seruitium. Verus nanq; Deus non coacta, sed spontanea seruitia vult. Ergo & in hoc, imò maximè in hoc palam faciet sensum habentibus, & ratione pollentibus, quòd verè sit Antichristus, quòd verè non Christus, sed secundũ nomẽ suũ Christo sit contrarius. Hic est Christus qui sanguinẽ suum fudit. Hic est Antichristus qui sanguinem fudit alienum. [Et faciet oẽs pusillos cũ magnis, diuites & pauperes, liberos & seruos, habere characterem in dextra manu, aut in frontibus suis, & ne quis posset emere aut vendere, nisi qui habet characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius.] Hæc est illa peruersa mutatio: Hic est ille longè dissimiliter similis altissimo. Altissimus nanque faciet omnes pusillos & magnos, diuites & pauperes, liberos & seruos absque distinctione personarũ siue originum, Iudæorũ aut Græcorum, omnes (inquam) æqualiter habere faciet characterem suum in frontibus suis, & in manu sua, autoritate legali pariter & euangelica. Nam in lege dicit: Verba quæ ego præcipio tibi, meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens aut cõsurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua. In Euangelio autem dicit: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Cùm enim baptizentur omnes, siue pusilli, siue magni, accipiunt in frontibus suis characterem nominis Christi, id est, signaculum crucis. Et numerum nominis Dñi, numerũ triũ personarũ, patris, & filii, & spiritus sancti. Item & hunc numerum accipiũt, vt profiteantur vnius Christi, quia Christus non homo tantum, aut Deus tantum, sed & Deus, & homo, ex anima rationali & humana carne, & verbi diuinitate in vna persona consistens. Hunc numerum de frontibus, & cordibus, & ore omnium, pseudoprophetæ auferre conabuntur, vt econtra character nominis bestiæ, & numerus nõis eius inscribatur. [Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hõis est, & numerus eius est sexcenti sexagintasex.] Vigilantem vult esse auditorem, dũ quasi digito locum designans, atq; circumspiciens: Hic, inquit, sapientia est. Et cõtinuò: Si quis habet sapientiã, cõputet numerũ bestię. Qualem numerum, vel quare computet numerũ bestię? Numerus enim, inquit, hominis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex. Quid est hoc, quòd & numerum præscribit ipse, & tamen dicit, qui habet sapientiam, computet numerum bestiæ. Num istud intendit, vt computando sapienter hoc totum perquiras, quot in isto numero sint monades, aut certè decades? Quis sapientiam habens istud tam grandi scripto, quæreret, vel quærendum proponeret? Ergo quoniam ad computandum citatur hic non alius, nisi qui sapientiam habet, fortè in numero problema est. Et quidem viri illustres scripturæ huius tractatores, ante nos hunc numerum strenuè versantes, nomina quædam aduerterunt, tria Græca, & vnum Gotticum: ΑΝΤΕΜΟΣ ΑΡΝΟΥΜΕ ΤΕΙΤΑΝ ΓΕΝΣΗΡΙΚΟΣ: quorum primũ interpretatur, honori contrarius: secundũ, nego: tertiũ verò, sol: quartũ, gẽtium seductor. Singulorum nominum istorum literæ, numerum istum in se continent sexcenta sexagintasex. Nam prima huius nominis, quod est ΑΝΤΕΜΟΣ litera Α vnum, Ν quinquaginta, Τ trecentos, Ε breue quinq;, Μ quadraginta, Ο breue, septuaginta, Σ ducentos significat. Similiter alio nõie ΑΡΝΟΥΜΕ. Nã Α vnum ostendit, Ρ centum, Ν quinquaginta, Ο breue, septuaginta, Υ quadringentos, Μ quadraginta. Ε breue, quinque: qui simul ducti faciunt sexcenta sexagintasex. Nominis autem quod est ΤΕΙΤΑΝ, litera Τ trecentos exprimit, Ε breue, quinque: Ι decem: item, Τ trecentos, Α vnum, Ν quinqua-

Christo talia signa vanitatis nõ fecit. 4. Reg. 1. Luc. 9. Luc. 23. Qualia signa fecit Christus. Mat. 13. Non cogit ad fidẽ suã Christus sicut Antichristus faciet. 2. Cor. 9. Deut. 6. Mat. vlt.

quinquaginta, qui simul iuncti faciunt sexcenta sexaginta sex. Porrò nomen Gotticum Græcis literis scriptum est hoc modo, ΓΕΝΣ ΗΡΙΚΟΣ: Γ tria, Ε quinque, Ν quinquaginta, Σ ducentos, Η octo, Ρ centum, Ι decem, Κ viginti, Ο septuaginta, Σ ducentos ostendit. Laudanda hæc patrũ inspectio: veruntamen est adhuc quod nõ otiose quæratur. Nũquid enim illa bestia talibus volet nominibus appellari: talibus vocabulis salutari? Nunquid eos à quibus honori contrarius, siue gentiũ seductor dicetur, pace sua remunerabit, vt vendere vel emere possint? Sic enim hic habes, vt ne quis posset emere aut vendere, nisi qui habent characterem aut nomen bestiæ, aut numerum nominis eius. Nunquid hoc edicet, vt contrarius quod est Sathan, siue ΑΝΤΕΜΟΣ, aut vt negator, vel gentium seductor pronuntietur, & vt qui hoc pronunciauerit, ille sit liber, illi vẽdere vel emere possit? Aut nunquid gyganteo nomine quod est TEITAN contentus erit, cũ extollatur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ostendẽs se tanquã sit Deus? Apud nos Latinos literæ quibus scribitur, DICLVX eundem numerũ continẽt. Nã D quingẽtos, I vnũ, C centum, L quinquaginta, V quinq;, X decem significat, quę in vnum collecta faciunt similiter sexcenta sexaginta sex. Sed etiam si scriptura hoc loco nomen istud illi palam asscriberet, & nominis huius numerum sexcenta sexaginta sex esse diceret, nonne tunc quoq; ad quærendum superesset, quid ad illum hominem hic numerus pertineret? Igitur quoniam & numerus hic positus est, & tamen ad cõputationẽ eiusdẽ sapientia quęritur, dicendo: Si quis habet intellectum, computet numerum bestiæ, sapientiam quæramus, sanctam scripturam consulamus, sine qua nihil constans aut certum, siue de numero Dei, siue de numero bestiæ, quæ aduersus Deum extollitur, inuenire aut dicere possumus. Nam sicut ille Samson veraciter dicere potuit: Si non arassetis in vitula mea, non inuenissetis propositionem meam: sic Dominus noster Iesus Christus, cuius nimirum propositiones siue problemata sunt omnia, quæ in hoc libro continentur profunda mysteria, veraciter nobis dicat: Si non arauentis in alia scriptura, non inuenietis solutionem numeri huius, quem præsens signauit scriptura. Primò diligenter animaduertendum est, quia prius quidẽ cũ dixisset, vt ne quis possit emere aut vendere, nisi qui habet characterem aut nomen bestiæ, aut numerũ, signanter addidit nominis eius: post verò cum dicit: Si quis habet sapientiam, cõputet numerum, de nomine nullam mentionẽ fecit, sed tãtummodo cõputet numerum bestiæ, inquit, ac deinde, & numerus eius, absq; interpositione nominis est, ait, sexcenti sexaginta sex.

Insufficiens patrum cõsideratio.

Iudic. 14

Cur hoc, nisi aliud nomen bestiæ significat, & aliud ipsa est? Bestia nanq; ipsa homo est, & in ea diabolus inhabitat: nomen autem eius quod sibi vsurpat, quod nisi quis confessus fuerit, vendere aut emere non poterit, Deus. Aduersatur nanque, & extollitur (vt iam sæpè dictum est) supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se, tanquam sit Deus. Duos ergo hic numeros intelligi oportet, alterum nominis eius, quod illa bestia sibi vsurpat. s. Dei: alterum bestiæ. i. hominis eius quod ipsa erit. Alius nanque est numerus Dei, & alius hominis: imò omnis creaturæ rationalis quæ ad creatoris gratiam non pertingit, siue hominis, siue angeli. Debuerat quidem vnus esse numerus creatoris & creaturæ, sed creatura numerum sibi alium elegit, dissentiendo à creatore. Quis est ille numerus creatoris? Numerus septenarius, sicut scriptura dicit: Compleuitq; Deus die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit ab omni opere suo quod patrarat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum, quia in ipso cessauerat ab omni opere suo quod creauit Deus vt faceret. Quis est autem numemerus creaturæ? Numerus senarius, quia videlicet numero dierum senario creaturam vniuersam scriptura comprehendit, & in sexto die, imò & sextus dies creatura est hominis. Et ille quidem ad hoc conditus est, vt post obedientiæ opus consummatum, cum Deo in septimo sabbatizaret. i. requiesceret, eoq; compleretur bono quod significatur, dicendo: compleuitq; Deus die septimo opus suum, quod fecerat. Significat nanq; dies septimus remunerationem boni operis, Apostolo quoq; teste, cùm dicit: Ingrediemur enim in requiem qui credimus, quemadmodum dixit: Sicut iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis, dixit quodã loco de die septimo sic: Et requieuit Deus die septima ab omnibus operibus suis, & in isto rursum: si introibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest quosdam introire in illam, & hi quibus prioribus annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diem quandam, hodie, in Dauid, dicendo post tantum temporis, sicut supra dictum est: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, &c. Vt, inquam, in illam diei requiem introiret. vt in illius numeri septenarii sabbatismo cum Deo sabbatizaret homo, idcirco conditus est: sed neq; homo tunc introiuit, neq; diabolus, qui illum decepit, vnquã introibit. Nã vterq; sine Deo, imò cõtra Deũ, in creatura mundi, & in semetipso voluit gloriari.

2. Thess. 2

Gen. 2

Heb. 4

Psal. 94

Gen. 2

Psal. 94

Ait ergo: [Numerus enim hominis est.] Præmiserat autem: Si quis habet sapientiã, cõputet numerum bestiæ. Ac si dicat: Si quis habet sapientiam, cùm viderit illum hominẽ peccati, filium perditionis, potentẽ ac diuitem, extollentẽ se, & resistentes sibi occidentem, & in oĩbus magnificẽ gloriantem, recogitet ac perpendat, quia quicquid loquitur, quicquid agit, non pertinet ad illam requiem, non est de illa septima creatoris, de verbo Dei, de regno charitatis, sed totum tantummodo

modo de creatura mundi, de concupiscentia oculorum, de superbia vitæ, ac proinde quasi certo
1. Ioh. 2 confirmatus argumento sciat & dicat, quia ille homo non est ipse quem se esse dixit, non est Deus, sed fallaciter se ostendit, tanquam sit Deus. Cùm igitur dixisset, numerus enim hominis est senarius simplex siue singularis, subintelligi potest, siquidem homo ille homo tãtum, & non etiam diabolus esset. At verò homo ille quidem natura, sed diabolus in illo totus erit, cum omni sua virtute, tota plenitudine, & eiusdem, videlicet, hominis aduentus (vt ait Apo-
2. thes. 2. stolus) erit secundum operationem Satanę. Sequitur ergo: [Et numerus eius sexcenti sexaginta sex.] Ecce senarius numerus tertiò repetitus, imò in decuplum, atque inde in centuplum multiplicatus est. Nótum maximè Arithmeticis siue Abacistis est, quod nunc dicimus: Senarius character de primo, id est, singulari limite in secundum, id est, decimum transgressus, sexaginta facit, idemq; in tertium, id est, centenum traductus, sexcentos efficit. Cùm ergo dicit: & numerus eius sexcenti sexaginta sex, senarius qui erat numerus hominis (vt iam dictum est) ad septimum diem, ad sabbatum. i. requiem Dei propter suam præuaricationem non pertingentis, secundi & tertii limitis transgressione multiplicatus est. Quid est hoc, nisi quia diabolus Satanas, cuius secundum operationem ille homo veniet, & qui in illo totus habitabit, postquam semel à requie Dei, à sabbatismo cælesti sese excussit, secundo ac tertio laborem suum multiplicauit? Nota replicamus, vbi, quando, quomodo numerum suum sic multiplicauerit trãsgressor antiquus, multiplicator laboriosus. Primò, vbi perfectis cælo & terra, & omni or-
Gen. 2 natu eorum, die septimo compleuit Deus opus suum quod fecerat, & requieuit ab omni o-
Psal. 11 pere quod patrarat, ille cum requiescente creatore in septimo eius die non requiescebat,
Psal. 38 quinetiam iam dudum propter inquietudinem superbiæ suæ de cælo in istum caliginosum aerem proiectus, in circuitu ambulabat impius, & laborabat. Erat ergo in numero senario, in ista sex dierum creatura, in quo videlicet senario, detineri dolens homo pœnitens, septimumq; diem suspirans dicit in psalmo: Notum fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum, quis est, vt sciam quid desit mihi. Ille autem impius & præuaricator angelus non sic, sed cùm esset foris à requie siue septima die, & senarius eius adhuc simplex siue singularis esset, non contentus fuit labore suo, sed adiecit per inuidiam, vt genus humanum in eundem laborem traheret secum, decipiendo protoplastum. Hoc agendo vtique transgressionem auxit, & rectè sicut proprius, ita & hominis labor imputatur illi. Multiplicatus est ergo primus eius senarius, & factus est iam numerus eius sexagintasex. Verùm nec isto contentus, adiiciet adhuc vt illum hominem peccati, filium perditionis, totus ingrediatur, & faciet per illum id quod nunc de bestia maligna præsenti loco miramur. Illic nimirum tertia transgressione senarius eius multiplicabitur, quando is qui hominem primum dolo decepit sine vi, idem & dolo in prodigiis mendacibus pariterq; vi siue gladio Dei, hominumq; manifestus hostis vtetur, perseuerante inuidia qua mundo mortem induxit, perseuerante, imò & in peius aucta superbia, qua sese in cælo aduersus Deum extulit: Benè igitur cum dixisset, numerus enim hominis est, addidit: & numerus eius sexcenti sexagintasex, quia videlicet labor peccati, qui in homine cum Deo non sabbatizante simplex est, in illa bestia notis incrementis secundò ac tertiò multiplicatus est. His animaduersis non ab re esse cuiquam videri debet, quòd plagam mortis eius hęc scriptura ter commemorat. Primò, cum dicit, & vidi vnum de capitibus suis quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius curata est. Secundò, cum dicit: & fecit terràm, & inhabitantes in ea adorare bestiam primam, cuius curata est plaga mortis. Tertiò, cum dicit: vt faciant imaginem bestiæ, quæ habet plagam gladii, & vixit. Ter nanque
Esa. 14 malignus ille plagatus est. Primò, quando iudicatus in cælo sententiam damnationis accepit:
Luc. 10 secundò, quando in serpente per quem deceperat hominem, maledictione mulctatus est: tertiò,
Gen. 3 quando Dominus Iesus interficiet eum spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui. Hic
2. thes. 2 est verus bestiæ numerus sexcenti sexaginta sex. Cæterum numerum nominis eius quem qui non habuerit, vendere aut emere non poterit, sic falsò illi attribuitur, sicut & ipsum nomen quo se iactat, ostendens se tanquam sit Deus. Numerus nanque septenarius Dei est agni, Dei, inquam, qui
Gen. 2. die septimo requieuit, & agni cuius in hoc ipso libro septem sunt cornua, septemq; oculi. Denique
Supr. 5 quòd hæc bestia septem ostentat capita, violentum est atque contrarium. Contra illud quod Deus die septimo requieuit, caput huius septimum plagam habet mortis, plagam gladii, & non
Psal. 48. requiescit, sed semper laborat, & in labore viuit, iuxta psalmistam dicentem: & laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem. Idcirco & sicut supra dictum est, & super septem capita eius nomina blasphemię, quia non est nomen eius Deus, quod inscripsit suis capitibus, sicut illic memorauimus. Quod si non est hoc nomen eius, certè nec nominis numerus. Iste numerus meriti est, & pro vero illi attribuitur (sicut iam dictum est) sexcenti sexagintasex, & nusquam ad septimum peruenit, quia nunquam pœnitentiam egit, siue acturus est, vt requiescere possit.

LIBRI OCTAVI FINIS.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI, COMMENTARIORVM LIBER IX.

T VIDI, ET ecce agnus stabat supra montem Sion, & cum illo centum quadraginta quatuor milia habentes nomen eius & nomen patris eius scriptū in frontibus suis.] Quo nunc eamus, quo sermonis cursum dirigamus, septem spirituum domini lucidus ordo cominus ostendit, quem proposuimus sequi, sine quo nihil nos videre, & nusquam rectum tenere tramitem nos posse sumus arbitrati. Neque enim frustra gratiam & pacem à septem spiritibus qui in conspectu throni Dei sunt, Ioannes iste in initio voluminis septem scribit ecclesijs. Est autem in ordine spirituum eorundem secundum propheticum Esaiæ præconium quintus scientiæ spiritus, sequens illum cuius magnalia præcedenti visione spectauimus, in prælijs martyrum, scilicet fortitudinis spiritum, quorum videlicet, præliorum summum vel nouissimum certamen erit illud, quod per semetipsam faciet bestia prima, cuius pauloante computauimus numerum, quæ nimirum bestia antichristus erit, qui in suo tempore reuelandus est. Igitur quo nunc eamus nescimus, sed iste lucidus, vt iam dictum est spirituum ordo ducit nos, vt recapitulationem hic fieri perpendamus, & ea quæ in hoc mundo gessit sanctus scientiæ spiritus ab hoc loco contemplemur, vbi supra montem Sion stans conspicitur agnus. Nam vbi primum scientia Dei dari cœpit vel scribi, illic & agnus Dei Christus cœpit figurari. Etenim vbi primus scientiæ Dei scriptor legem scripsit Moses, illic agnus in typum Christi immolari cœptus est, & sanguine eius signati sunt postes filiorum Israel. Proinde & in istis centum quadragintaquatuor milibus cantantibus quasi canticum nouum ante sedem, & ante quatuor animalia & seniores, & in quatuor angelis volantibus per medium cæli, & habentibus euangelium æternum, quorum quartus ipse est Ioannes qui dicit: Et audiui vocem de cælo dicentem: Scribe: Beati mortui qui in domino moriuntur, & septem phyalis septem angelorum in istis, inquam omnes scientiæ cælestis, id est sanctæ scripturæ constructores siue conscriptores intelligimus, & secundū istos siue secundum istorum studia, mirabilem sanctum scientiæ spiritum prædicare ingredimur. [Et vidi, inquit, & ecce agnus stabat supra montem Sion.] Visio ista Ioannis oculum à fine seculorum, vbi pauloante viderat bestiam siue malignum bestiæ caput Antichristum, gladio damnationis æternæ percussum, sursum reducit ad principia seculorum, scilicet ad tempora promissionis vel fidei patriarcharum, vnde recapitulationes istæ omnes currunt atque recurrunt.

CAP. XIIII

Esai.11.

Exod.12

Sanè agnus iste Christus est, qui nunc quidem ecce in persona sua stat supra montem Sion, supra omnem ecclesiæ dignitatem, supra omnem principatum, omnesque virtutes cælorum, tunc autem quando promissio fiebat vel recenter facta fuerat, stetit in figura, sicut iam dictum est, quando vel ex quo immolatus est agnus in domibus filiorum Israel, cuius sanguine postibus signatis, dum comederentur carnes eius, mortua sunt primogenita Aegyptiorum, & filij Israel transierunt per mare rubrum, & Pharao cum curribus & equitibus suis illos persequens submersus est. Agnus iste nomen suum & nomen patris sui scripsit in frontibus nostris cum signaculo crucis. Tunc autem sumebatur de sanguine agni qui erat in limine, & ponebatur in superliminari, & super vtrunque postem. In qua nimirum positione diuinum erat crucis præsagium siue sacramentum, profuturum illis in plenitudine temporis, in tempore benedictionis, quando verus agnus Christus semen Abrahæ, in quo benedicerentur omnes gentes, immolandus erat in ara crucis. Istos vidi stantes cum agno, quia nimirum quicunque secundum fidem Abrahæ vel promissionem Dei significabantur, sanguine illo benedicti sunt cum Christo, & viuunt cum illo. Quid autem sibi vult iste illorum numerus, cētum quadragintaquatuor milia? Hoc nimirum nobis innuit, quod filij Israel siue filij Abrahæ qui per venturum Christum essent saluandi, opus erat vt non tantùm carnis, sed fidei vel promissionis existerent filij. Non enim, inquit Apostolus, oēs qui ex Israel sunt hi Israelitæ, neque qui semen sunt Abrahæ oēs filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen. i. non qui filij carnis hi filij Dei, sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine. Hanc fidem simul cum operibus Abrahæ numeri huius plenitudo mystice significat. Denique numerus primorum filiorum carnis Israel, scilicet, duodenarius, si semel & iterum ac tertiò in decuplum multiplicetur, norunt abacistæ, quia duodecim milia fiunt. Item si duodecim milia per eundem duodenarium multiplicentur, fiunt centūquadragintaquatuor milia. Lubet adhuc dicere manifestius: duodecim, qui numerus primorum (vt iam dictum est) filiorum erat Israel, in decuplum transducti, fiunt centum viginti. Rursus

Exod.12

Ibidem.

Gen.22.

Rom.9

centum viginti in decuplum promoti, fiunt mille ducenti. Item mille ducenti decies multiplicati, fiunt (vt alio loco iam dictum est) duodecim milia signati. Hæc trina in decuplum multiplicatio fidem nobis pulchre innuit sanctæ trinitatis, cuius cum confessione mystica domos suas signabant illi, confitentes deum Abraham, deum Isaac, & deum Iacob. Quia vero sola fides sine operibus ad perfectionem siue ad vitam non sufficit, rursus per duodenarium multiplicentur duodecim milia, & fient centum quadragintaquatuor milia, quo numero & fidei confessio & bonorum operum significatur multiplicitas. Igitur stantes cum agno tot sancti nomen eiusdem agni, & nomen patris eius scriptum habentes in frontibus suis, omnes perfecti sunt illius temporis filij Abrahæ, quo, videlicet tempore pro paschalis agni immolatione per singulos annos passurus pro omni mundo Christus præfigurabatur. Eorum perfectionem magnifice & mirabiliter continuo præsens litera commendat. Sequitur enim: [Et audiui vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocē tonitrui magni, & vocem quam audiui, sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem & ante quatuor animalia, & seniores, & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadragintaquatuor milia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. Hi sequuntur agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ deo & agno, & in ore ipsorum non est inuentum mendacium. Sine macula sunt ante thronum Dei.] Primum de hoc capitulo causa postulat prælibare id quod cum dixisset: Et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadragintaquatuor milia qui empti sunt de terra, continuo velut interrogatus, pro quo merito suo soli possint illi dicere canticum eiusmodi: Hi sunt, inquit, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. De virginitate carnis potest quidem collaudatio ista non inutiliter accipi. Valet enim plurimum ad exhortandum, ad confortandum, ad corroborandum dulce illud virginei decoris propositum, in quo licet cogitare quæ domini sunt. Nam vere magnam habet prærogatiuam virginitas carnis sociata cum virginitate mentis. Veruntamen vt propositum ordinem teneamus, dicendum est & aliud, cui nulla de scripturis autoritas siue ratio refragati comprobetur. Neque enim virginitati carnis tantum tribuere quisquam leuiter audebit, vt canticum aliquod cantandum virginibus sanctis, incantabile fore iudicet omnibus alijs quantumlibet magni sint quidem ex eis. Exempli gratia: Petro apostolo de nouo, & Mosi de veteri testamento: De quibus constat quod secundum carnem virginalis propositi non fuerint. His igitur breuiter præmissis, nunc ordinem prosequamur. [Et audiui, inquit, vocem de cælo tanquam vocem aquarum multarum, & vocem tonitrui magni] Stante agno supra montem Sion cum suis signatis, cœpit audiri vox de cælo tanquam vox aquarum multarū, & tanquam vox tonitrui magni, quia, videlicet quādo per typicā immolationē paschalis agni in Aegypto cœpit præfigurari passio Christi filij Dei, tunc etiam cœpit audiri per scripturam vox Dei, quia tunc Moses legem scripsit, quam vtique non de terra, sed de cælo: nō ab homine, sed ex Deo accepit. Post hunc cæteri iusti & prophetæ scientiam Dei scripserunt, & ipsi quoque non de terra sed de cælo locuti sunt. Vnde est illud: Neque enim volūtate humana allata est aliquando scriptura sacra, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Audiui ergo, inquit, vocem de cælo. Porrò scripturæ sacræ aquarum nomine solent aliquando significari, vt illic: Omnes sitientes venite ad aquas. Tonitruo quoque solet assimilari, videlicet propter terribilem cōminationem iudicij futuri, iuxta illud: Et intonuit de cælo dominus, & altissimus dedit vocem suam. Sanè iudicium primum per aquam iam factum, secundum autem eædem scripturæ quasi quandoque cētonando testantur per ignem futurum. Rectè igitur vocem illā vocem scripturarū cælestium, tanquam vocem aquarum multarum dicit, & tanquam vocē tonitrui magni. Veruntamen non solum iudicium vox illa sonat, pœnasque malorum, sed etiā misericordiam & sempiterna præmia sanctorum, quæ nimirum auditu vel intellectu dulcia & delectabilia sunt. Sequitur ergo: [Et vocem quam audiui sicut citharœdorum citharizantiū in citharis suis.] Denique sicut in tonitruo terroris asperitas, in citaris verò sonātibus delectationis est suauitas, ita in scripturis sanctis comminatio iudicij peccatores terret & salubriter turbat, promissio verò præmiorum bene operantes mulcet & lætificat. Et notandum quod in citharis chordæ sonantes audientes quidem delectant, sed ipsæ in extēsione sua quodāmodo laborāt: Sic denique hi, per quos sancta scriptura condita est, suo quisque tempore bona promittendo bonos auditores delectauerunt: sed ipsi apud semetipsos laborauerunt, & plerunque fatigati sunt. Vnde primus illorum Moses dicebat ad dominum: Cur afflixisti seruum tuum? Quare non inuenio gratiam coram te? Cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Ac deinceps: Sin aliter tibi videtur, obsecro interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Sed & diuersis præterea modis fatigabantur sancti illi, sicut & Apostolus eorum reminiscens inter cætera dicit: Alij verò ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in melotis

Marginal notes: Exo. 3. — 1.Cor.7 — 2.Pet. 1. — Esai.55. — Psal 17. — Gene. 7 — Esai. 66 — Num.11. — Hebr.11.

melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, &c. Erant igitur sicut citharœdi citharizantes in citharis suis: quia, videlicet, testimonia veritatis personantes extendebantur tribulationibus multis. Sed & spontanea extensione sese affligebant, vt cælestem beatæ cantionis mererentur accipere gratiam, sicut de Daniele & socijs eius legimus, quia propositis sibi regalibus epulis, hoc magis elegerunt propter Deum, vt leguminibus vescerentur. Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro, & sapientiam: Danieli verò intelligentiam omnium visionum & somniorum. Sequitur ergo: [Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem, & ante quatuor animalia & seniores.] Citharizabant & cantabant, id est, semetipsos affligebant, & gloriam Dei personabant. Quid autem sibi vult quod non ait: Et cantabant canticum nouum, sed quasi canticum nouum? Quid enim est canticum nouum? Nā hoc præcognito continuo clarebit quid sit, quasi canticum nouum. Canticum nouum est testamentum nouum, in quo veterem hominem deposuimus & nouum induimus, in quo innouati similitudinem terreni parentis euasimus, & ad formam cælestis autoris translati sumus. Porrò quasi nouum canticum, vetus est testamentum, quod per quasdam similitudines figurasque multiplices eadem significat, quæ nouum testamentum continet. Cantabant igitur quasi canticum nouum. i. mirabili prophetici spiritus potentia præuidebant euangelicæ gratiæ sacramentū. Et secundum hoc exemplar faciebant, & docebant legale ministerium, & per figuras competentes profitebantur agnum Dei Christum pro salute mundi passurum, suaque passione mundum innouaturum. Ita cantabant ante sedem & ante quatuor animalia, id est, in præparatione regni Dei, in obsequio euangelij Christi, ad instructionem eorum quorum venerabilis senectus. i. vita immaculata regit ecclesiam Dei. Sequitur enim: [Et nemo poterat dicere canticum nisi illa centum quadraginta quatuor milia, qui empti sunt de terra.] Quare nemo alius dicere poterat? Quia, videlicet, non voluntate humana aliquando allatum est eiusmodi canticum, sed spiritu sancto inspirati cecinerunt cantores, id est, autores scripturarum. Et pro quo merito suo illi canticum illud dicere potuerunt? Ait: [Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt.] Quomodo vel quibus cum mulieribus non sunt coinquitati? Nimirum cum mulieribus alienigenis, super quibus præceperat dominus filijs Israel dicens: Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras. Certissimè enim auertent corda vestra vt sequamini deos earum. Nonne causa magna est, & merito canticum agni de ore tollitur eorum, quicunque eiusmodi mulieribus coinquinati sunt? Denique cum coinquinatione carnis simul animæ quoque propter amorem mulierum, cum dæmonijs fornicatæ sunt. Primū propropter illas initiati sunt Beelphegor, & sicut scriptum est, vsque in præsentem diem macula huius sceleris in illis permanet. Deinde multiplicatæ sunt cum eiusmodi mulieribus coinquinationes & earum omnium palmam tenet impijssima Iezabel. Et quis eiusmodi ignem alligauit in sinu suo, & vestimenta eius non sunt combusta? Salomon quoque sapientissimus, quia talibus ardentissimo amore copulatus est, incombustus non euasit. Deprauatum est enim cor eius ab illis, cum iam esset senex, & abijt & seruiuit dijs & deabus earum. Dicat ergo pro maxima laude: Hi sunt qui cum mulieribus nō sunt coinquitati, virgines enim permanserunt, quia verò soli illi Deo vero virginem castam se exhibere, & corruptores gentium non deos, sed dæmones effugere potuerunt, qui sese à mulieribus illorum incoinquinatos custodierunt. Tales vtiq; virgines canticum bonum sibi thesaurizauerunt, dum adhærentes vnico viro suo, vni deo suo, verbum bonum de pectore eius mente conceperunt, ore protulerunt, calamo quoque quidam ex eis, vt legeremus nos, conscripserunt. [Hi, inquit, empti sunt de terra. Item: Hi sequuntur agnum quocunque ierit. Et rursum: Hi empti sunt ex hominibus primitiæ deo & agno.] Quatuor enuntiationes istæ splendidæ vigilantibus & apertis oculis in ordine suo cōspiciendæ sunt, quia nimirum gratiæ simul & meriti, necnon & præmij castissima præconia sunt. Denique quod valde notandum est, prima & quarta gratiam prædicat, secunda meritum, tertia præmium commendat. Siquidem prima est, quod empti sunt de terra: quarta, hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & agno, quæ ambæ idem prædicant, scilicet redemptoris gratiam. Quis nam ignoret eosdem sanctos iræ fuisse filios, & per gratiam esse redemptos. Vnus ex illa gente sanctus & magnus Paulus ait: Eramus enim & nos natura filij iræ sicut & cæteri. Præmisso ergo præconio, tunc demum enuntiatur meritum. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. Et rectè, dicit enim & dicere debet quisque eorum: Laboraui & solicitus fui non coinquinari, non autem ego, sed gratia Dei mecum. Subditur statim & præmiū, dicendo: Hi sequuntur agnum quocunque ierit. Agnum sequuntur, videlicet emptorem siue redemptorem, cuius sunt sanguine redempti. Hinc Petrus apostolus ait: Redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, prætioso sanguine quasi agni incōtaminati & immaculati Christi. Repetitio, hi empti sunt ex hominibus, magnæ intentionis est indicium, vt non obliuiscamur eos gratia redemptoris esse id quod sunt. Nam de terra & ex hominibus idem est, tanquam si diceret, ex massa terrena generis humani, quæ vniuersa in primo parente

Margin: Danie.4 — Ephe.4. — 1.Co.15. — 2.Pet.2. — 3.Re.11. — Deut.7. — Num.25 — 3.Re.16. — Prou.6. — 3.Reg.11 — 2.Cor.11 — Ephe.2. — 1.Co.15. — 1.Pet.1. — 1.Co.15

sub peccato se vendidit. Notandum praeterea, quia cum dixisset: hi sequūtur agnum, addidit: quocunque ierit. Nunquid enim agnus necessario pro negotijs regni sui disponendis de loco ad locum vadit, aliosque in comitatum assumens sese absentat alijs? Sed nimirum remota variatione huiusmodi, duobus modis sequuntur agnum quocunque ierit, videlicet in vestigatione iudiciorum eius quae in sacris continentur scripturis, de qualibus sanctorum iste vnus dicit. In labijs meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui, & imitatione exemplorum eius, de quibus itē vnus illorū dicit: Vias tuas custodiui, & à praeceptis eius non discessi. Sequūtur ergo agnū quocunq; ierit, dū iudicia eius & per spiritū intelligunt, & per charitatem laudant, & iustificant eum in eisdem omnibus iudicijs eius, & dum exemplum charitatis eius imitantur vsq; ad mortem, quēadmodū Ioannes dicit, quia ille pro nobis animā suā posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Item & hoc non praetereundū, quia cum dixisset: Hi empti sunt ex hominibus, addidit primitiae Deo & agno. Nam & per hoc liquet priores sanctos intelligi, de qualibus sancta & mystica lex dicit: Si obtuleris munus primitiarum frugum tuarum domino, de spicis adhuc virentibus, torres eas igni & confringes eas in morem farris, & sic offeres primitias tuas domino, fundens supra oleum, & thus imponens. Spicae nanque adhuc virentes fuerunt priores seculi sancti homines, de quibus tunc offerimus munus domino, quando bene viuere proponimus eorū exēplo. Verū in eorū actibus nōnulla inueniuntur tunc cōcessa, quae nunc maturiore seculo euāgelij falce resecantur, sic postmodum ad sedentē super nubē filiū hominis dicitur: Mitte falcē tuā acutā, quia venit hora vt metatur, quoniā aruit messis terrae. Torres ergo eas igni.i. per sanctū discretionis spiritum statum discernens vtriusq; tēporis, ea quae imitāda non esse in euāgelio didicisti, non quidē reprahendens, sed nec imitaberis, & sic offeres cum impositione olei & thuris, id est bona illorum imitaberis cum charitate ad honorem Dei. Igitur hi empti sunt ex hominibus primitiae Deo & agno, quod idem est ac si diceret: Istos redemit de massa generis humani agnus Dei Christus, testimonio fidei probatos inuentos illo priori & recenti adhuc seculo. De quo testimonio fidei adhuc subditur: [Et in ore ipsorum nō est inuētum mendacium.] Fideles enim fuerunt, mendacium non coluerunt, sed vnum viuum & verum Deum. De qualibus cum nullum superesse putaret Helias nisi se solum, diceretq;: Domine prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, & relictus sum ego solus, & quaerunt animam meam: reliqui mihi, ait dominus septem milia virorum qui non curuauerunt genua ante Baal. Itaque quia cum mulieribus supradictis non sunt coinquinati, & mendacium deorū illarū nō sunt locuti: [Sine macula, inquit, sunt ante thronum Dei. Et vidi alterum angelum volantem per medium * caelū, habentē euāgelium aeternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribū, & linguam, & populum, dicens magna voce: Timete dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius, & adorate eum, qui fecit caelum, terram, & mare, & omnia quae in eis sunt, & fontes aquarum. Et alius angelus secutus est dicens: Cecidit cecidit Babylon illa magna, quae à vino irae fornicationis suae potauit omnes gentes. Et angelus tertius secutus est illos, dicens voce magna: Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua: & hic bibet de vino irae Dei, qui mixtus est mero in calice irae ipsius, & cruciabitur igne & sulphure, in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni, & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum: Nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerit bestiam & imaginem eius, & si quis acceperit characterem nominis eius. Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei & fidem Iesu. Et audiui vocem de caelo dicentem mihi: Scribe, Beati mortui qui in domino moriuntur. A modo iā dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis: Opera enim illorum sequuntur illos.] Post canticum vnius montis Sion, quatuor isti non stant in vnoquolibet monte vel loco, sed volant per medium caelum & voce magna & voce publica toti mundo praedicant. Quartus ipse est Ioannes, qui de semetipso humilius sentiens, non dixit. quartus secutus est tres alios volantes per medium caelum, sed audiui, inquit, vocem de caelo dicentem mihi: Scribe: Beati mortui qui in domino moriuntur. Siquidem quemadmodum dixerat, vidi angelum volantem per medium caelum, vt euangelizaret dicens, timete dominum, & alius secutus est eum dicens, cecidit cecidit Babylon: & tertius secutus est eos dicens, si quis adorauerit bestiam, & caetera: sic poterat dicere, & quartus ego secuturus eram eos, dicens: Beati mortui qui in Domino moriuntur. Sed recte sic maluit loqui, vt & de seipso humilius enuntiaret, & rem aliquantulum exprimeret. Nunc enim per istos euangelizantes siue euangelium aeternum habentes, quorum quarto in loco seipsum ponit, quatuor euangelistas datur intelligi, quorum ipse est quartus, quia nouissimus euangelium scripsit. Interea meminisse oportet, quia supra diximus, septem spirituum, qui in conspectu throni Dei sunt, ordinem respicientes, sub imaginibus praesentis huius visionis propria spiritus scientiae opera siue dona praedicari. Quicquid autem huius gratiae datum fuerat ante aduentum Christi, quicquid erat caelestis scientiae in lege & prophetis, in vno tantum monte Sion, in vno tantum celebrabatur templo, quod erat in Hierosolymis, ibi enim tantummodo

Psal. 118. Iob. 23. 1. Ioan. 3. Leuit. 2. Infr. eo. 3. Re. 19. Caeli.

tummodo erant sancta illius populi. At vbi Christus venit, continuo per publicū orbis terrarum euangelium eius sonuit, sociatis sibi lege & prophetis, & tunc scientia Dei multiplicata est completo quod Daniel prædixerat, quia pertransibunt plurimi & multiplex erit scientia. Rectè igitur secundum has visiones prius quidem canticum in monte tantum Sion auditum est, isti autem quatuor angeli per medium cælum volant euangelizantes, quia videlicet lex & prophetæ prius in angusto gentis vnius loco sonabant, nunc autem apostolis prædicantibus Christi euangelium, cum testimonio legis & prophetarum totus mundus audiuit, quia in omnem terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Porrò quod euangelij prædicatores, siue sancti quique sacerdotes rectè angeli dicantur, fere nulli dubium est, cum scriptum sit: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus domini exercituum est. Ipse agnus ex cuius ore sine dubio requiritur & requirenda est vniuersa lex, angelus, magni consilij angelus dictus est. Angelus quippe naturæ sed officii nomen est, & est Græcum vocabulum, quo Latine dicimus nuntium. Bene ergo cum supra dixerit: Et vidi, & ecce agnus stabat supra montem Sion, nunc dicit: Et vidi alterum angelum volantem per medium cælum. Nunc singula dicta scrutemur, simulque perpendamus vtrum singuli secundum facies suas loquantur. Notæ quippe sunt facies eorum, & ordo quo in hac eadem Apocalypsi superius designatæ sunt. Nam animal primum simile est leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilæ volanti. De diuersitate ordinis huius ab eo, qui in Ezechiele scriptus est, suo loco aliqua diximus. Sane quod nunc de primo dicit, volantem per medium cælum, habentem euangelium æternum, vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum & linguam, & populum: idem & de alio qui secutus est eum, & de tertio qui secutus est eos, & de quarto qui personam suam exprimit, pariter subintelligendum est. Primo quod ait volantem per medium cælum, dictioni supra scriptæ fere oppositum est, qua dixit stetisse cum agno supra montem Sion centum quadragintaquatuor cantantes quasi canticum nouum. Illi cantantes stabant supra vnum montem Sion, iste autem & cæteri sequentes volabant per medium cælum. Quod est dicere: Antequam in semetipso pateretur agnus Dei cum adhuc sacrificaretur in figura eius agnus irrationalis, tantū in Sion siue in Iudæa erat notitia vel scientia dei, vbi autē ille passus est, cōtinuo illa scientia ad omnes gētes conuolauit, illo volatu de quo propheta cum dixisset: Venite ascendamus ad montem domini, & ad domum dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius, subiunxit atque ait: Quia de Sion exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Volabat ergo, id est, exibat de vna gente ad omnem mundum, & hoc per medium cælum. i. in auditu omnium, non in vna tantum lingua vt prius, coangustatumq; habens Dei verbum, sed omnibus linguis dilatatum, maxime autem Græca & Latina, quibus æque vt Hebraica lingua scripsit Pilatus super caput eiusdem agni in cruce hunc titulum: Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Sed & libertatem euangelizantium designat hic volatus per medium cælum. Neq; enim quicq; eorum quæ euangelizant in angulo gestum, aut erubescendum est: hinc ipse dominus ait: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Hinc Paulus ait: Græcis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum, ita quod in me promptum est, & vobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim erubesco euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Iustus autem ex fide viuit. Reuelatur enim ira dei in cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem dei in iniustitia detinent. Volantem igitur per medium cælum .i. cor habentem sursum cum despectu terrenorum incedentem per publicum, non erubescentem ministerium suum, eo quod nihil gerat aut doceat inhonestum aut infirmum. Nam hoc est quod sequitur: Habentem euangelium æternū. Virtus enim Dei est, veritas dei est, quæ trāsire aut veterascere non potest. Nam cælum, inquit, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Quod vel ad quid volabat? [Vt euangelizaret, inquit, sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.] Et est sensus: Vt prædicaret in omnes gentes incipiens ab Hierusalem, absque acceptione personarum, absque distinctione Iudæorum & gentiū, & tribuum, & linguarum & populorū. [Timete, ait, dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius, & adorate eum qui fecit cælum & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt, & fontes aquarum.] Sic in hoc libro superius quatuor animalia designata esse meminimus, vt facies leonis prima sit. Nam animal primum simile leoni. Porrò natura leonis timorem cæteris animantibus incutit. Nam ad rugitum eius vniuersa animantium natura contremiscit. Vnde est illud: Leo rugiet quis nō timebit? Et continuo: Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? Rectè ergo primus timorem exigit dicendo: Timete dominū, & date honorem illi. Causaque timoris congrua redditur, quia venit, inquit, hora iudicij eius. Timor iste pœnalis est, cuius causa est expectatio iudicij, nondū plena sapientia, sed sapiētiæ inchoatio, si-

Dani. 12
Psal. 18.
Mala. 2.
Ezech. 1
Esaiæ. 2
Ioan. 19.
Mat. 10.
Rom. 1.
Abac. 2.
Mat. 24
Lucæ. 21
Amos 3

murmurant qui custodiunt mandata Dei, videlicet scientes futurum esse iudicium, qui custodiūt fidem Iesu.s.non dubitantes fidelem & veracem esse Iesum, qui tam terribile prælocutus & comminatus est iudicium. Sequitur: [Et audiui vocem de cælo dicentem mihi: Scribe: Beati mortui qui in Domino moriuntur Amodo iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis, Opera enim illorum sequuntur illos.] Et iste quartus secundum faciem suam audit & scribit, secundum faciem aquilæ volantis. Nam quartum, inquit, animal simile aquilæ volanti. Hic est Ioannes, qui quarto loco audit & scribit: quia post alios euangelistas rogatus ab ecclesiis, doctusq; reuelationibus de cælo, accepit secundum faciem, vt iam dictum est, aquilæ volantis, incipiens secretam altitudinem principii sempiterni, & inde incipiens ea scripsit, quæ ferè omnia in seculo alio, id est, in cælo reposita sunt. Eorum omnium quæ scripsit nimirum hic finis, & hæc summa est: Beati mortui qui in Domino moriuntur, &c. [Et vidi, & ecce nubem candidam, & super nubem sedentem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam.] Quem supra designauerat dicens, & vidi, & ecce stabat supra montem Sion, eundem manifestius se vidisse exprimit, similem dicens filio hominis, quia videlicet qui prius in lege per agnum immaculatum figurabatur, ipse per semetipsum in euangelio locutus est, filius hominis factus, de Maria virgine incarnatus. Nam caro illa virginea, caro immaculata sine aliqua sorde peccati originalis assumpta, per nubem cādidam hic significata est, secundum prophetam dicentem: Ecce ascendit Dominus super nubem candidam, & ingredietur Aegyptum, id est, assumet carnem de virgine, & ingredietur in hunc mundum. Nam quomodo sol super nubem candidam diem quidem nobis efficit, sed non totam claritatem suam ostendit, lucem quidem dat, sed formam suam subtrahit, nec totos ignes suos exerit, & frigus tamen competenter exuperat præteritæ algidæ noctis: sic diuinitas clarissima in carne miraculis quidem & sermone sapientiæ nos illuminauit, sed non semetipsam, sicut est, manifestauit: locutus quidem est & fecit vt Deus, non tamen formam Dei ostendit, nec totam virtutem suam exercuit, & tamen ad expugnanda spiritalia, nequitiæ satisfecit. Sedebat ergo super nubem candidam similitudo filij hominis, imo & ipsa super quam sedere videbatur non realiter nubes erat, sed similitudo nubis. Neque enim corporaliter, sed in spiritu ista videbat. Quanquam autem ista sessio filij hominis de secundo eius aduentu rectè accipi videatur, nos tamen, vt propositum rerum gestarum ordinem pro posse teneamus, de primo eius aduentu accipere non incongruè possumus. Denique in agno stante supra montem Sion, eiusque cantoribus centum quadragintaquatuor milibus, typicum legis sacrificium & integros fideles temporis illius, in quatuor euangelij æterni præconibus, huius filij hominis quadrigas euangelicas accepimus. Nunc ergo dicendum qualiter in primo aduentu suo gemina falce acuta vsus fuerit, secundum præsens capitulum huius visionis. Nam & hic falcem ad metendum, & postmodum alius angelus, per quem significatur idem qui filius hominis magni consilij angelus, falcem ad vindemiandum in manu sua habere dicitur. Sedentem, vt iam dictum est, vidi, inquit, filium hominis habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam. Duplicem ob causam hic filius hominis auream in capite suo dicitur habere coronam: tum quia rex, tum quia sacerdos est. Nam quod sacerdotij honor coronam habeat testatur Sapiens, cum in laudibus patrum de sacerdote dicit Aaron: Corona aurea super mitram eius, expressa signo sanctitatis, gloria honoris & opus virtutis. Dicit autem hoc de lamina sancta, in qua scriptum erat ineffabile nomen Domini tetragrammaton, id est, quatuor literarum. Significabat enim coronam huius filij hominis, de qua Psalmista cum dixisset: Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulò minus ab angelis, continuo subiunxit: Gloria & honore coronasti eum. Et illud nomen eius de quo dicit Apostolus: Propter quod & Deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen. Habeat igitur in capite suo coronam auream, & in manu sua, inquit, falcem acutam, subauditur, ad metendum. Sequitur enim. [Et alter angelus exiuit de templo, clamans voce magna ad sedentem super nubem: Mitte falcem tuam acutam, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ. Et misit qui sedebat super nubem, falcem suam in terram, & messuit terram.] Quærenda est ergo messis, quam primo aduentu suo hic filius hominis messuerit. Nam de illa messe quam intendit, dicens: Sinite vtraque crescere vsque ad messem, & in tempore messis dicam messoribus: colligite zizania, & ligate ea in fasciculos ad comburendum: triticum autem recondite in horreum meum. De illa, inquam, messe certum est quod finis seculi sit. Dixit enim: Messis verò consummatio seculi est: Messores autem angeli sunt. Vbi ergo messis alia inuenitur? Nimirum vbi hic idem filius hominis fatigatus ex itinere, & sedens super puteum, fidem gentium paratam esse videns ad audiendum, dicebat discipulis suis: Nonne vos dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis: Leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & congre-

Esa.19 | Eccl.45 | Psal.8. | Phili.2. | Mat.13. | Ioan.4.

cusaturus sim vos apud patrem. Est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Iste nimirum clamauit & accusauit botros amarissimos, scilicet Iudæos, qui dominum totius vineæ aceto mixto cum felle potauerant, & vsque in hodiernum diem accusare non desinit, exempli gratia, quoties legitur aut canitur illud de cantico Deuteronomii: De vinea Sodomorū vinea eorum, & de suburbanis Gomorræ, Vua eorum vua fellis & botri amarissimi, Fel draconum vinū eorum, & venenum aspidum insanabile. Hæc profectò cùm dicit, clamat & accusat vineam malo suo vindemiandam. Quid autem est quod de altari clamare, & super ignem potestatē habere dicitur? Tabernaculū, & altare, & sancta sanctorū primus idē Moyses illis fecerat, & in illo altari sic super ignem potestatē habebat, vt eo inuocante, ignis à dño super holocausta descenderet, itemque irato illo cōtra sacerdotii temeratores, & dicente ad Deum, ne respicias ad sacrificia eorum, non super holocausta ignis propitiationis descenderet, imò eosdē præsumptores, videlicet Chore & omne concilium eius, ignis iræ Dei consumeret. Et quidem de illo altari ritus ab eodem Moyse Iudæis traditus, propitiatio erat vsque ad illud eorum sacrilegium, quo dñm occiderunt. Extunc autem clamante Moyse, & dicente ad Deum, ne respicias sacrificia eorum: omnia sancta illorum igne excidii, resistentibus Romanis, irrecuperabiliter exusta sunt. Mitte ergo, inquit, falcē tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ. Quare? Quoniam, inquit, maturæ sunt vuæ eius, id est, quoniam impletæ sunt iniquitates eius, quemadmodum per concessionem dixerat ipse paulo post occidendus: Implete mensuram patrum vestrorum. Et post pauca: Ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex eis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem, vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare. Sequitur ergo: [Et misit angelus falcem suam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum.] Nota est orbi vniuerso vindemiatio illa, excidium illud infœlicissimum, quo super illos congestus est aceruus omnium miseriarum, quarum ipsæ quoque lectiones horrore & admiratione plenæ sunt. Mat. 27 Deut. 32 Leuit. 9 Num. 16 Mat. 23

Sed quid est quod cùm dixisset: & vindemiauit vineam terræ, addidit: & misit in lacum iræ Dei magnum. Nimirum idipsum quod per Moysen cùm præmissum esset, ignis succensus est in furore meo, adiunctū est: & ardebit vsque ad inferni nouissima. Non enim tantummodo materiali gladio vindemiati, aut corporali tantum captiuitate captiuati sunt, sed temporali pariter & æterna dānatione damnati. Vnde & propheta per concessionem loquitur: Et duplici contritione contere eos Dñe Deus meus. Hinc est quod adhuc subiungitur: [Et calcatus est lacus extra ciuitatem.] Quid est enim extra ciuitatem, nisi extra regnum Dei, extra ecclesiam Christi? Eiecti nanque sunt de ciuitate illa, cuius principem occiderunt, ac regno illo cuius regem crucifixerunt. Idcirco autem eiecti sunt, quia sic voluerunt, dicendo: Nolumus hunc regnare super nos. Cum ergo ciuitatis æternæ regem super se regnare nolentes, Romano exercitu circundāte pessundati sunt, nimirum lacus extra ciuitatem calcatus est. Et ô inæstimabilis calamitas, inconsolabilis miseria. Non sic botris illis, quomodo aliis qui calcantur intra muros ciuitatis, & ideo pro torcularibus cantant, quia sic calcantur pressuris huius mundi, non defluunt in stagnum inferni, sed in apothecam dñi, in illa dilectissima tabernacula dñi, in illa vbi concupiscentes deficiunt, & deficientes concupiscunt atria dñi. Dānationem siue contritionem illorū duplicem mirabiliter significauit, vel significatam vidit: Et calcatus est, inquit, lacus extra ciuitatem. [Et exiuit sanguis de lacu vsque ad frenos equorum per stadia mille sexcenta.] Ordo verborum est: Et extra ciuitatem per stadia mille sexcenta calcatus est lacus, & exiuit sanguis vsque ad frœnos equorum. Deut. 32 Hier. 17 Luc. 19 Psal. 83

Per stadia, inquit, mille sexcenta longè extra calcatus est. Nimirū hoc plus quàm sabbathi iter est. Denique secundum legem non plus quàm mille passus in sabbatho extra progredi licet. Porrò stadia mille sexcenta, ducenta sunt passuum milia. Longè ergo plus est, quàm sabbathi iter. Dominus autem, apud quem tota lex spiritalis est, statum vel seculum illud, quod præsenti vitæ succedit, sabbathi nomine vult intelligi, dum tam populi illius prædictam tribulationem & iram, quàm illam quæ per omnes sub Antichristo futura est, prænuntians: Orate autem, inquit, ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbatho. Et est sensus: Orate, ne finis omnium mors vos comprehendat in infidelitatis hyeme, vel ne tunc primum conuerti & per pœnitentiam velitis effugere iram Dei, quando non licet operari. O igitur miseri nunquā misericordiā consecuturi, quorū tam longè extra ciuitatem calcatus est lacus, vt iam in illam non possint reuerti, quia sabbathum est illic quo non licet plus quàm mille passus proficisci. i. non nisi de minoribus peccatis veniam consequi. Qui porrò sunt equi, quorum vsque ad frœnos sanguis exiuit, nisi spiritus maligni, qui nunc quidem quasi infrenes equi per aerem feruntur indomiti, vltimo iudicio tandem aliquando frenandi? Nimirum vsque ad frenos equorum eiusmodi sanguis illorum exiuit, quia socii & compares erunt dæmonum in suppliciis æternis. Scripta nanque iam est sententia qua dicetur: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Et vidi aliud signum in cœlo magnum & mirabile, angelos septem habentes septem plagas Mat. 24 Mat. 25 CAP. XV.

nouissi-

zati sunt in nube & in mari, quòd māna comederunt, quòd aquā de petra biberunt, nō, inquam, hæc & cætera figuratiua Dei miracula, illos ad perfectum adduxerunt, sed per illa oīa quasi catechisati, tandem aduenientis saluatoris passione regenerati sunt, tūc in simul oēs, quando pate- facto, sicut iam dictum est, eius latere, & profluēte aqua cum sanguine, sacramentum babtismatis conditum est. Nos enim idcirco singulatim baptizamur, quia ecclesię quæ tunc regenerata est, nondum incorporati eramus, imò necdum omninò eramus. Igitur quod nunc ait: [Et eos qui vicerunt bestiam & imaginem eius vidi stantes supra mare vitreum.] Tam de veteris, quàm de noui testamenti sanctis omnibus rectè intelligimus: quia nimirum & illi crediderunt venturum, & isti qui credunt aduenisse Christum, ipsa fide dum credunt & baptizantur, vicerunt bestiam & imaginem eius, id est, diabolum, & omnem impium hominem imitatorē eius. Denique cuncta crimina, vniuersa peccata tam originalia quàm actualia, quæcunque siue suasione siue exēplo ingessit istis, illa bestia & illa imago eius, in mari isto obruuntur, ipsi vero supra mare stant, id est, superstites sunt, vt transeant ad veram terram promissionis, quam promittendo tunc abscondebat litera legis, nunc autem reuelat spiritus euangelii. Quapropter pulchrè dicitur, hoc mare vitreum, quia sicut in vitro quod continetur translucet, sic in isto euangelii sacramento iam nihil occultum est, sed quod primum in figura gerebatur, nunc in re geritur, & totū manifestū est. Sed & idcirco mare vitreum dictum rectè intelligis, vt cognoscas, quia omnes qui accedunt, debent esse vitrei. i. simplices, per veritatem puræ confessionis, quia scriptum est: Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum. Qui autem scrutatur corda & renes Deus, ipse videt qua mente, quo affectu quisq; stet supra hoc mare, quali vel quāta cum gratiarū actione accipiat siue respiciat mare quod pertransiuit, quales vel quantos inimicos persequentes euaserit, quomodo super hoc non ingratus humili exultatione trepidet aut tripudiet in laudem Dei.

I. cor. 10

Sapi. 1.

Hier. 17.

Vnde & protinus subiungit: [Habentes citharas Dei, & cantantes canticum Moysi serui Dei, & canticum agni.] Profectò cytharæ Dei non manu factæ sunt, qualibus homo fidiculas arte dimensas superextendit, sed citharæ pectorum fidelium, in quibus per fidem musica cælestis, id est, verbum inhabitat veritatis, vbi chordæ sunt extētę pręceptorum Dei, de qualibus Psalmista dicit: Confitemini Dño in cythara, in psalterio decem chordarum psallite illi. Decē quippe legis præcepta sunt, quorum sine obseruatione non valet Deo quicunq; hoc mare trāsiuit. Cùm enim dixisset: euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, addidit adhuc: docentes eos seruare omnia quæ mandaui vobis. Hæc nimirum obseruare, est super hoc mare stando cantare, primum in cythara, deinde in psalterio clarius sonante, id est, primum in timore, deinde in perfecta charitate. Habentes igitur cytharas Dei, inquit, id est, bene operantes ad gloriam Dei, non vt videantur vel audiantur ipsi ab hominibus, sed vt glorificēt patrem ipsorum, qui est in cęlis. Porrò quod dicit: & cantantes canticum Moysi serui Dei, iuxta historiam notum est, quod vel quale canticum Moyses seruus Dei, cum filiis Israel transito mari cantauerit, submerso Pharaone cum curribus & equitibus suis: Cantemus, inquit, Domino, gloriose enim magnificatus est, equū & ascensorem eius proiecit in mare, &c. Iuxta mysticum euangelicæ veritatis intellectum, qualiter canticum hoc eis congruat qui de lauacro regenerationis ascenderunt, ferè nullus ignorat. Cum ergo dixisset: cantantes canticum Moysi serui Dei, rectè addidit, & canticum agni, quia nimirum quod sub Moyse historialiter in figura gestum est illo transitu maris, hic spiritualiter in baptismate suo quo nos regenerauit, agnus Dei Christus adimpleuit. Et pulchrè hoc loco scriptura præsens, filium Dei, cuius in morte baptizati sumus, agnum Dei nominauit, quia, videlicet quando Moyses canticum illud cecinit, idipsum propter quod canebat euenerat per immolationem agni, mense primo, quartadecima die mensis ad vesperam, Domino iubente, immolati in typum eiusdem Christi filii Dei, propter peccata nostra vt ea tolleret immolandi. [Magna, inquiunt, & mirabilia opera tua Domine Deus omnipotens, iustę & veræ viæ tuæ rex seculorum.] Hoc nimirum etsi non verbis, sensu nihilominus canticum est Moysi serui Dei. Etenim cantico illo non semel, sed multis vicibus in operibus illis collaudant magnificentiam Domini. Gloriose enim, inquit, magnificatus est. Item: dextera tua magnificata est in fortitudine. Item: Quis similis tui in fortibus Domine, quis similis tui magnificus in sanctitate? Ergo canticum est Moysi, cantatur enim & sensu & exemplo Moysi. Sunt autem duo maxima quæ hoc breui versiculo cytharizant id voce exultationis & confessionis. s. fortitudo Dei, & iustitia regis sempiterni. Nam quod dicunt magna & mirabilia opera tua, fortitudinis laus: quod adiiciunt, iustæ & veræ viæ tuæ, iustitiæ confessio est. Nimirum hæc duo in anima confitentis, non æqualium meritorum sunt. Nam bene quidem meretur qui fortissimi spirituum Dei mirabilia videns opera, timet & laudat atq; confitetur. Optimè autem is qui iustitiam eius in eisdem operibus, & vbi intelligit, contra calūniatorem defendere nititur, & vbi deficit, minor sensu, nihilominus cum dilectione veneratur, & dicit illud quod quenque nostrum dicere docet Apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles vię eius. Exempli gratia,

Psal. 3?.

Mat. vl.

Mat. 5

Exo. 15.

Rom. 6.

Exo. 12.

Exo. 17.

Rom. 11.

Exod.15 tiæ: Pharaone submerso cum curribus & equitibus suis, super quo cantatur supradictum canticum Moysi serui Dei, cantemus Dño, gloriosè enim magnificatus est, promptũ est scire, cur Domino vt verè forti cantetur: quia manifestum est fortitudinis eius mirabile opus. Vbi autem de Exod.7. Exo.33. eodem Pharaone loquitur Deus: ego indurabo cor eius. Itemq; ad Moysen: Miserebor cui vo-
1.Cor.13 luero: ibi procul dubio etsi minus videtur, credenda & confitenda est iustitia viarum eius. Nam inde fit vt prius latebat, ipsa subiectiõis humilitas, interdum aliqua ex parte cognoscere mereatur, donec veniat quod perfectum est. Sunt autem ipsæ viæ Domini duæ, altera misericordia, al-
Psal.24 tera veritas. Sic enim dicit scriptura: Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. De misericordia cantant victores isti, quia tu solus es pius, quoniam omnes gentes venient & adorabunt in conspectu tuo. Hoc nanque gratuitæ misericordiæ vel misericordis gratiæ est, quod gen-
Eph.2 tibus omnibus absq; personarum distinctione euangelizatum est, vt venirent, & vt hi qui erant longè, prope fierent. Idcirco cùm dixisset, quia tu solus pius es, ipsum pietatis opus subiunxit: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo. Porrò de secunda via quæ est veritas, protinus dicunt hi: Quoniam iudicia tua manifesta sunt. Subauditur enim, quòd sint
Exod.7 vera. Vero nanque iudicio factum est & illud quod ad supra memoratum Pharaonem dicit:
Rom.9. quia in hoc ipsum te excitaui, vt ostendam in te fortitudinem meam, & illud quod modò superius dictum est, vindemiauit gentem Iudaicam, vt non solummodo cæci fierent qui prius videbant, verùm etiam caderent in ore gladii, & captiui ducerentur in omnes gentes. Huiuscemodi eius iudicia manifesta sunt, non quidem omnibus, sed eis quibus ipse per spiritum suum re-
1.cor.2 uelauit, & non perfectè adhuc, sed ex parte donec veniat quod perfectum est. Quorum secun-
1.cor.13 dum sensum poterat hic latius tractari, si non traheremur studio proficiscendi. Inter huiusmodi opera fortitudinis & iustitiæ Domini admirantes dicunt cantores isti: [Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum?] Cùm dicunt, quis non timebit, subaudiendum est, & pacem habebit? Sic enim alia scriptura dicit: Quis restitit ei, & pacem habuit? Item & alibi scrip-
Ioan.9 Psal.75 tum est: Tu terribilis, & quis resistet tibi? subauditur enim, nullus. Et protinus causa grauissima redditur, cur resistere posset nullus: Extunc ira tua. Et est sensus: Ex quo peccator non per infirmitatem labendo, aut per ignorantiam errando, sed per superbiam tibi resistendo peccat, extunc ira tua, vt videlicet, non iam dissimules aut auersum euoces, sed ferias atq; fortiter confringas. Igitur quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum, idem est, ac si dicat: Cùm tam magna & mirabilia sint opera tua Domine, tamq; iustæ & veræ viæ tuæ, superbi & ingrati vbi parebunt? Qui enim non timet nunc, subiectus timebit, imò conturbabi-
Esa.2 tur oppressus, iuxta illud quod per Esaiam prophetica in eum inuectione dicitur: Ingredere in petram, abscondere fossa humo à facie Domini, & à gloria maiestatis eius, cùm surrexerit percutere terram. [Post hæc vidi, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonii in cælo, & exierunt septem angeli, habentes septem plagas, de templo, vestiti lapide mundo candido, & præcincti circa pectora zonis aureis. Et vnus ex quatuor animalibus dedit septem angelis septem phyalas plenas iracundiæ Dei viuentis in secula seculorum.] Post hæc, inquit, vidi: subauditur id quod supra iam narrare cœperã, dixerat enim: Et vidi aliud signum in cælo magnũ & mirabile, angelos septem habentes septem plagas nouissimas, quoniam in illis consummata est ira Dei. Sed cùm hoc dicere cœpisset, protinus omisit, pulchramq; digressionem fecit, vt prius id quod simul viderat, scriberet. s. mare vitreum, & eos qui stando supra illud plagas illas gratia Christi euaserunt, & deinde ordinem plagarum earundem, qualiter effusæ sint siue effundantur in eos qui non crediderunt, & supra mare illud stare neglexerunt. Nam hic est ordo
Mar.vlt. euangelicus: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui verò non crediderit, condemnabitur. Prius salus credentibus, deinde damnatio proposita est non credentibus. Vidi ergo, inquit, post hæc, & ecce apertum est templum tabernaculi testimonii in cælo. Templum tabernaculi testimonii ecclesia erat temporis anterioris, cuius ritus omnis vel ordo figuratiuus à tabernaculo testimonii initiatus est, quod fecit in eremo Moyses. Hoc templum, id est, hæc ec-
Exo.35. clesia, in vna tantum gente Iudæa claudebatur, in qua sola notus erat Deus. Claudebatur loci
Psal.75. angustiis, claudebatur non intellectis ceremoniarum causis mysticis atque figuratiuis. Verùm
Mat.26. Domino Iesu tradente spiritum, & in morte sua supradictum condente baptismatis sacramen-
Luc.24 tum, velum templi scissum est à summo vsque deorsum, & ipse resurgens à mortuis, aperuit discipulis suis sensum, vt intelligerent scripturas. Apertum est ergo templum tabernaculi testimonii. Vbi? In cælo, inquit. Cælum vel cæli, omnes sancti in quibus Deus habitat, & maximè apostoli sunt. De illis nanque scriptum est: Cœli enarrant gloriam Dei,
Psal.18 Mat.20. & opera manuum eius annuntiat firmamentum. In cælo ergo, id est, in apostolorum cordibus
Act.15. apertum est, vtpote quibus, sicut iam supra dictum est, aperuit sensum, vt intelligerent scripturas. Itaq; sic aperto templo, [Exierunt septem angeli habentes septem plagas de templo.] Quomodo exierunt, vel quo exierunt? Nimirum relinquendo carnales legis ceremonias de templo exierunt, imò & excutiendo puluerem pedum suorum in Iudæos incredulos, ad gen-

tes exierunt. Habentes, inquit, septem phyalas, id est, prædicare iussi iram & indignationem & tribulationē in omnem animā hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci, sic ecōtrario gloriam & honorem & pacem in omnem animā hominis operantis bonum, primum Iudæi & Græci, videlicet quales erant illi, quos paulò ante dixit stantes supra mare, & cantantes canticum Mosi serui Dei. At verò plagas huiusmodi habentes, & seculo huic nequam mala ventura oportunè importunè nunciaturi, oportebat vt essent inter aduersa securi, & ad perferendas tentationes bene præparati. Sequitur ergo. [Vestiti lapide mundo candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.] Lapis mundus & candidus Christus est, sanctus, innocens, & impollutus. Ait autem Apostolus: Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis. Porrò zona aurea circa pectora, charitas in cordibus perfecta. Nam charitas Dei, inquit idem Apostolus, diffusa est in cordibus nostris per inhabitantem spiritum eius in nobis. Bene igitur præparati & præmuniti exierunt, foris contra persecutiones lapidei, intus contra tentationes præcincti. [Et vnus, inquit, ex quatuor animalibus dedit septem angelis septem phyalas plenas iracundiæ Dei viuentis in secula seculorum.] Tunc angelis istis phyalæ datæ sunt, quando qui erant homines sine literis & idiotæ, acceperunt, sicut iam diximus supra, scripturarum intelligentiam, & omnium linguarum copiam. Hoc quando & qualiter factum sit, vnus & solus ex quatuor euangelistis Lucas scribit: Cum autem, inquit, complerentur dies Pentecostes, erant omnes discipuli pariter in eodem loco, &c. Rectè igitur phyalas vnus ex quatuor animalibus dedit, quia vnus tantum ex quatuor euangelistis narrauit, quomodo discipulorum & corda per scientiam, & ora per omnimodam eloquentiam tanquam phyalas dilatauit, de quibus iam superius dictum est. Et illud quoque superius dictum est, quia spiritus sanctus qui repleuit illos, septiformis est. Et idcirco quamuis duodecim fuerunt apostoli, imo centum viginti discipuli, super quos spiritus sanctus descendit, rectè tam eos omnes, quàm & vniuersos prædicatores, quos extunc vsque in finem seculi spiritus idem mittere non desinit, numero suo designant septem angeli. Eiusmodi phyalas, quod valde terribile est, plenas dicit iracundiæ Dei viuentis in secula seculorum. Quid enim est Dei viuentis in secula seculorum iracundia, nisi æterni iudicij sententia, æterna peccatorum vindicta? Huius nimirum iracundiæ phyalæ plenæ sunt, eis qui non credunt, qui veritati contradicunt, qui opera iniquitatis faciunt. Hæc ira Dei de cælo per ministerium euangelij istorum reuelatur super eos. Olim non ita plenas iracundiæ habebāt phyalas præcones sancti, sicut iam superius dictum est: In vna tantùm gente, in vna lingua ora sua constringebant, & cyathi potius quàm phyalæ erant, paucis hominibus loquentes, & eisdem per figuras & ænigmata loquendo, pleraque subtrahentes. Istorum ora linguis omnibus in vniuersum orbem terrarum dilatata sunt, vt palam regibus & gentibus annunciarent futuri iudicij imminentem iracundiam, simulque ipsam quæ iudicatura est personam, quę dictura est his qui à sinistris eius erunt: Ite maledicti in ignem æternū, qui paratus est diabolo & angelis eius. Sequitur. [Et impletum est templum fumo à maiestate Dei, & de virtute eius: Et nemo poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ angelorum.] Exeuntibus angelis de templo, ipsum templum fumo impletū est: quia videlicet, prædicatoribus relinquentibus & relinquendas esse docentibus carnales legis ceremonias, Iudæi nimium impatientes, suo furore excæcati sunt, & hoc à maiestate Dei & de virtute eius. i. propter prædicationem sanctæ trinitatis, & propter miracula quæ virtuose fiebant, cum prædicatione fidei huius. Sic & Esaias scribit, quia clamantibus Seraphin sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus sabaoth, impleta est domus domini fumo. Vbi enim prædicari cœpit vna maiestas trinitatis, patris & filij & spiritus sancti, & regnū domini sedentis, vt ait idem propheta, super solium excelsum & eleuatum. i. ad dexteram patris, supra omnem virtutem, & principatū, & potestatem, Iudaica corda suus liuor excæcauit, & hic est fumus quo templum impletū est à maiestate Dei. Neque enim alijs nisi tantum incredulis obortus est ille fumus. Stephanus cum staret in medio illorum, eiusmodi fumum sibimet facientium, nihilominus clarè vidit, imo & multò clarius videre meruit, dum intuens in cælum dixit: Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei. Hic denique de consortio angelorum istorum erat, qui de templo exierunt, & inde accusabatur à dicentibus: Audiuimus enim eum dicentem, quod Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, & immutabit traditiones quas tradidit nobis Moses. Hic quoque phyalam habebat plenam iracundiæ Dei cum diceret illis: Dura ceruice & incircuncisis cordibus & auribus, vos semper spiritui sancto restitistis, &c. [Et nemo, inquit, poterat introire in templum, donec consummarentur septem plagæ septem angelorum.] Quod est dicere: Et nemo potest conuertere populum Iudaicum, donec per totum orbem prædicetur Christi euangelium, quo plagosum nuntiatur imminere iudicium. [Et audiui vocem magnam de templo dicentem septem angelis: Ite effundite phyalas iræ Dei in terram.] Magna vox ista est quia magnam sonat iram. Hæc de templo auditur: quia cum de ceremonijs templi Iudaici exituri essent, sicut iam dictum est, eisdem angelis mox passurus prædixerat dominus Iesus: Et cum venerit paracletus ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato

Marginalia: 1. tim. 4 — Gala. 3 — Rom. 5 — Acto. 2 — Rom. 1 — Mat. 25 — Esai. 6 — Acto. 7 — CAP. XVI. — Ioan. 16

cato quidem, quia non crediderunt in me: de iustitia verò, quia ad patrem vado, & iam non videbitis me: de iudicio autem, quia princeps mundi huius iam iudicatus est. Ite ergo, inquit, & effundite phyalas iræ Dei in terram, id est, palam arguite mundum, & dicite quas ob causas homines qui terra sunt amando terram, Dei viuentis mereantur iram. [Et abijt primus & effudit phyalam suam in terram: & factum est vulnus sæuum ac pessimum, in homines qui habent characterem bestiæ, & eos qui adorauerunt imaginem eius.] Hic iam ad memoriam reuocandus est primarum ordo plagarum, scilicet earum quæ superius ad voces septem angelorum tubis canentium factæ sunt. Illarum nanque respectu plagæ istæ nouissimæ dictæ sunt. Ad vocem primi angeli tertia pars terræ combusta: ad vocem secundi, tertia pars maris sanguis facta: atque ad vocem tertij, tertia pars fluminum in absynthium versa: & ad vocem quarti, tertia pars solis, lunæ atque stellarum obscurata est: ad vocem quinti angeli, locustæ pugnaces de puteo abyssi in terram exierunt: & ad vocem sexti, quatuor angeli qui alligati erant in flumine magno Eufrate, soluti sunt: atque ad vocem septimi, victoriosæ voces in cælo factæ sunt. Eodem ordine per easdem mundi partes plagæ istæ nouissimæ effunduntur. Prima nanque in terram, secunda in mare, tertia in flumina & super fontes aquarum, quarta in solem, quinta in sedem bestiæ, sexta in flumen magnum Eufraten, septima effunditur in aerem. Loco putei abyssi, sedem bestiæ in hoc ordine scripsit, cætera eisdem nominibus expressit. Nunc ergo nouissimæ istæ primis illis conferendæ sunt, singulæ singulis, pariterque videndum prout veritas sese ostendere dignabitur, qua ratione post illas istæ nouissimæ dicantur vel sint. [Et factum est, inquit, vulnus sæuum ac pessimum, in homines qui habent characterem bestiæ, & eos qui adorauerunt imaginem eius.] Bestiæ, id est, diaboli character superbia est, & hunc habere rectè iudicatur quisquis scienter & per cõtemptum peccat, sicut de quibusdam Apostolus dicit: quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, imo & sicut idem ait: Non probauerunt Deum habere in notitia. Itaque & in eo quod sequitur, & in eos qui adorauerunt imaginem
Rom.1 eius: promptum est intelligi idololatriæ scelus, quia dicit ibidem de illis Apostolus: Et immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & bestiarum, & quadrupedum, & serpentium. In istos profectò factum est vulnus sæuum ac pessimum. Quod est illud vulnus sæuum ac pessimum? Propterea, inquit, tradidit eos Deus in passiones ignominiæ, vt faciant ea quæ non conueniunt. Nam fœminæ eorum immutauerunt vsum naturæ in eum vsum qui est contra naturam. Similiter & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarcerunt in semetipsis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. Quid hoc vulnere peius aut sæuius? Idcirco cum dixisset, vulnus sæuum, addidit: ac pessimum. Est enim nõ solum peccatum, sed & pessima peccati pœna. Igitur primus effudit phyalam suam in terrã, id est, in eos qui pecca
Gene.13 uerunt peccatum Sodomorum, quorum peccatum fuit saturitas panis & otium, quos terra cœpit: quæ, vt scriptura refert, irrigabatur prius sicut paradisus domini, eos inquam, redarguit & conuicit, idcirco tam pessimè vlceratos esse, quia Deum in notitia habere nõ probauerunt, & palam pronunciauit, quòd pro hoc peccato, imo ab hac pœna peccati iure transferri debeant ad pœnã ignis æterni. Hoc modo suam iste phyalam effudit, sed nihilominus factum est in illis vulnus sæuum ac pessimum, ipsi enim huiusmodi passionibus sese exulcerare persistiterunt, post auditum futuri iudicij adijcientes contemptum. In quo hæc prima phyala & in illa prima tuba differunt, vt rectè illa tuba primarum, & hæc phyala nouissimarũ vna dicatur plagarum. In eo videlicet, quod scriptura in qua tuba illa sonuisse.i.clamor Sodomorum ad Deum legitur ascendisse, nullam futuræ in nouissimo die damnationis vel iudicij sententiam siue doctrinam protulit, sed tantummodo quod præsentialiter atque visibiliter factum est, narrauit.s.quod corporali morte mulctati sunt per pluuiam ignis & sulphuris. Hic econtra vbi prædicatores euangelij de cælo reuelant iram, nullam in similes peccatores corporalis visibiliter aut præsentialiter de cælo vindicta descendit, sed comminatio fit de futuro tempore, de inuisibili & æterna damna-
Rom.1 tione, dicendo: Quoniam qui talia agunt digni sunt morte. Quæ illic pro ratione temporis tacita est futura peccatorum pœna, hic palam pronuntiatur: & econtra quæ illic acta est corporalis vel præsentialis pœna, hic pro exemplo quidem commemoratur, sed non infertur. Ergo rectè illa de primis, hæc plaga vna dicitur de nouissimis. Notandum præterea quia illic tertia tantum terræ vel arborum pars combusta esse narratur, per quas videlicet arbores, figurata locutione homines significantur, hic autem nõ tertia pars hominum, sed homines sęuo ac pessimo vulnere plagati esse referuntur. Denique tam Sodomitæ quàm Aegyptij, necnon & Chananæi, quę gentes temporibus illis diuersa iudicia sustinuerunt, omnes de tertia parte hominum fuerunt,
Gene.9 scilicet de stirpe Cham, qui ex tribus filijs Noe vnus fuit, quem & pater maledixit. Sed in nouissimo magni iudicij die, nunquid illa sola pars generis humani quæ de Cham processit, secundum opera sua iudicabitur? Imo absque distinctione personarum vel gentium ira & indignatio,
Rom.2 & tribulatio in omnem animam hominis operantis malum, ait Apostolus, Iudæi primũ & Gręci,
quo-

quorum neuter de posteris Cham, sed alter de posteris Sem, alter de posteris Iaphet. Rectè igitur non, vt illic, in tertiam partem hominum, sed in homines vindicta secuta est. [Et secundus effudit phyalam suam in mare, & factus est sanguis tanquam mortui: & omnis anima viuens mortua est in mari.] Mare omnes illi sunt, qui elati potentia seculi, tumorem imitantur Pharaonis & Aegypti. Pharao namque & serui eius Aegyptij, tanquam mare tumuerunt, & fluctus suos eleuauerunt contra dominum. Nam sicut mare tumidum reciprocis intra semetipsum fluctibus confunditur, & nunc accessibus, nunc recessibus effertur, tandemque in semetipso delassatum frenatur atque sedatur, sic Pharao vel Aegyptus, contendendo contra Deum variabatur, nunc dicendo, peccaui: nunc ingrauando rursus cor suum, quod simile erat recessui & accessui maris, tandémque congruo moribus suis elemento, scilicet, in medio maris perijt. Omnes ergo qui similiter contendendo contra dominum variantur in semetipsis. Exempli gratia, de qualibus Psalmista dicit: Cum occideret eos quærebāt eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum: Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor autē ipsorum nō erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius: omnes, inquam, qui in eiusmodi infidelitate perseuerant, rectè intelliguntur sub appellatione maris, & in eos effunditur phyala iracundiæ Dei taliter, vt modo supradicto plaga nouissima sit. Etenim vbi secunda tuba cecinit, per quam intelligimus clamorem filiorum Israel, qui ascendit ad Deum propter superbiam Aegyptiorum, nulla de nouissimo die iudicij, vel de pœnis inferni cōminatio in eos sonuit, sed tantummodo minutis præsentium malorum plagis decies percussi, & tandem in mari rubro leguntur & cantantur submersi. Superbia illorum igne ardens inuidiæ illic significatur, vbi secundo canente angelo, & tanquam mons magnus, inquit, igne ardens missus est in mare. Porrò euangelij prædicatio, nihil tale infert similibus impijs, sed futuro illos iudicio terribiliter addicit. Itaque & illa ad canticū angeli demersio montis ardentis secunda, de primis: & hæc effusio phyalæ in mare secunda dicitur de plagis nouissimis. [Et factus est, inquit, sanguis tanque mortui.] id est, damnatio huiusmodi impiorum erit sicut damnatio diaboli, qui verè iam dudum mortuus, i. Deo viuo contrarius est. Ei namque sociabuntur dicente iudice: Ite in ignē æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. [Et omnis, ait, anima viuens mortua est in mari.] Quia, videlicet nō tantum tertia pars generis humani, de qua fuerūt Aegyptij, orti sunt quippe & ipsi ex vno de posteris Cham, sicut iam dictum est, sed omnis anima indifferenter iudicabitur, quæcunque est in mari huiusmodi, siue Iudæi anima sit siue Græci. Et rectè anima quæ sic moritur, viuens mori dicitur, quia videlicet viuere in peccato dicitur, quicunque scienter & bono inuidens, malum operatur: sic Pharao qui non per ignorantiam, sed per inuidiam filios Israel persequebatur. [Et tertius effudit phyalam suam super flumina & super fontes aquarum, & factus est sanguis.] Fluminum appellatione hoc loco illi intelligendi sunt, qui materiali quoque gladio sanctos persecuti sunt. In eiusmodi flumina fontesque aquarum tertio angelo tuba canente, stella magna ardens tanquam facula de cælo cecidit, id est, ira Dei quæ septem gentes ad introitum filiorū Israel Iosue duce deleuit. Illæ nanque gentes odio habuerunt Israel, ex quo ascendit de terra Aegypti, sicut habes in cantico Mosi. Cum enim dixisset, dux fuisti in misericordia populo quem redemisti, & portasti eum in fortitudine tua ad habitaculum sanctum tuum, continuo subiunxit: Ascenderunt populi & irati sunt, dolores obtinuerunt omnes habitatores Philistijm, &c. Nondum enim pertransierant filij Israel & illi iam torquebantur. Vnde & imprecando dicitur: Fiant immobiles quasi lapis, donec pertranseat populus tuus domine, donec pertranseat populus iste quē possedisti. Primus Amalech bello illos aggressus est, quem pugnantem orando vicit Moses. Vnde dicit Balaam filius Beor: Principium gentium Amalech, cuius extrema perdētur. Horum idcirco nunc meminisse libuit, ne dicas eos qui arma tulerunt contra Israel, zelo & necessitate ductos omnes propter terrā suam quam auferret Israel. Solam quippe terram, in qua ius sepulchri sibi emerat Abraham, vbi cum eo & cum Sara matre sua sepulti erant Isaac & Iacob, ex promisso Dei repetebat Israel. Quare ergo venit Amalech qui erat ex Edom fratre Iacob, & pugnauit cum Israel? Quare ipse Edom exiuit armatus obuiam fratri suo? Igitur super flumina & super fontes aquarum, quorum in tertiam partem tunc ira Dei cecidit, quando tertius angelus tuba cecinit, effudit hic tertius angelus phyalam suam. [Et factus est, inquit, sanguis.] Tunc non ita factum est, sed facta est tertia pars aquarum in absinthium, & multi homines mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt. Multi namque Chananeorū qui erant de sæpè dicta tertia parte hominum, tunc superfuerunt, inter quos etiam cōmixti sunt filij Israel, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorū, & factū est illis in scandalum. Quod vtique erat aquas verti illis in absinthium, quæ & bibentibus ita amaræ factæ sunt, vt propterea Dei sui iram incurrerent. Porrò hic vbi effunditur nouissimarū tertia plagarum. i. phyala tertia, non ita est: Non tertia pars aquarū fit in absinthium, sed vniuersaliter fit sanguis. Non enim sola posteritas Chā, qui, vt sæpè dictū est, de tribus Noe filijs vnus fuit, sed vniuersitas gentium persecutricū æterno iudicio addicitur per hanc tertiam phyalam iracundiæ Dei, ita vt iam nō supersint ex eis, qui sanctos eius persequi aut solicitare vlterius possint. Sequitur.

Exo. 14
Psal. 77
Exo. 14
Sup. 8
Mat. 25
Deut. 32
Exo. 17
Nu. 24
Gen. 23
Psal. 105

quitur. [Et audiui angelum aquarum dicentem: Iustus es, qui es, & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti: quia sanguinem sanctorum & prophetarum fuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere, vt digni sunt.] Quis est iste angelus aquarum? Imo quales istæ aquæ sunt? Vtique fideles, de
Esaiæ.33 qualibus in Esaia scriptum est: Aquæ eius fideles sunt: Qui ambulat, inquit, in iustitijs & loquitur veritatem, qui proijcit auaritiam ex calumnia, & excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aurem suam ne audiat sanguinem, & claudit oculos suos ne videat malum: iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt. Porrò aquæ fideles aquæ viuæ sunt, quæ de ventre credentis fluunt, sicut ait earundem dator a-
Ioan.7 quarum: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Ergo iste angelus aquarum ille est, cuius aquæ illæ sunt, cui datæ sunt, cuius de ventre fluunt, videli-
Matt.13 cet, omnis scriba doctus in regno cælorum, omnis sanctarum fidelis interpres, siue etiam au-
Mala.2 tor scripturarum, qui pro eo quod labia eius custodiunt scientiam, meretur hoc loco insigniter dici angelus aquarum: non quod secundum personam vnus homo tantùm, sed quod secundum fidem vnus sit sensus omnium. Omnium quippe qui veraciter in sanctarum conuersantur aquis scripturarum, vnus spiritus est, & vna fides, & si illas ritè consulas, omnes concorditer dicunt, & in isto consentiunt, quia Deus iudex iustus est. Ait igitur angelus aquarum: [Iustus es, qui es, & qui eras sanctus, qui hæc iudicasti: quia sanguinem sanctorum & prophetarum fuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere, vt digni sunt.] Hæc descriptio æterni Dei, iam ante in hac scriptura frequentata est, qui eras, & qui es, & qui venturus est. Porrò tertium hoc, & qui venturus es, idcirco non dicitur hic, quia confessio ista iustitiæ Dei temporis illius est, post quod iam vltra non est venturus. Igitur qui es, & qui eras, id est, qui & nunc permanes in secula, & qui eras ante secula, in quo frustrata sunt omnia, quæ nomen tuum absorbere molita sunt flumina. Es enim qui eras, & in sua firmitate stat, & persistit illa veritas prophetica: Initio tu do-
Psal.101 mine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent: Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Tu, inquit, qui hæc iudicasti iustus es. Quid enim iudicasti? Quia sanguinem sanctorum & prophetarum fuderunt: idcirco sanguinem eis bibere dedisti, & hac retributione homicidas & sanguinarios dignos iudicasti. Nimirum in tali damnatione primi ante omnes gentes bibere digni sunt Iudæi, quippe qui non solum sanctorum & prophetarum sanguinem fuderunt, verum etiam ipsum sanctum sanctorum & prophetarum dominum occiderunt. Idcirco iam adhuc viuentes prægustant potum sanguinis vbique miseri, & torti conscientia crudeli, trahentes à patribus suis hæreditatem sanguinis,
Mat.26 cum isto quasi scripto testamento: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Idcirco quicquid de scripturarum aquis bibere se putant in synagogis suis, sanguis eius fit: quia mortifero illas intellectu corrumpunt sibimetipsis, concedente illis & iudicante spiritu prophetiæ,
Psal.68 cum dicit: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Sequitur. [Et audiui altare dicens: Etiam domine Deus omnipotens vera & iusta iudicia tua.] Apud nonnullos ita legitur: Et audiui alterum dicens: & legendo alterum, subaudiri voluit verbum siue responsum. Porrò in emendatioribus codicibus altare scriptum est, & hoc non frustra placet si recolas sanctos & prophetas, quorum isti sanguinem fudisse accusantur superius subtus altare clamasse
Sup.6 ad Deum. vbi sic scriptum est: Et cum aperuisset sigillum quintum, vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium quod habebant, & clamabant voce magna dicentes: Vsquequo domine sanctus & verus, non iudicas & vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Vt autem dicatur, audiui altare dicens, sitque sensus, audiui eos qui erant subtus altare dicentes, non inusitatus apud grāmaticos locutionis modus est, fitque per tropum qui Metonymia dicitur, per id quod continet significans id quod continetur. Igitur audiui altare dicens, id est, audiui subtus altare illos quos prius audieram non iam clamantes, & iudicium aut vindictam sui sanguinis reposcentes, sed iam peracta vindicta quam exigebant, iudicantis atque vindicantis iustitiam laudantes atque dicentes: Etiam domine Deus omnipotens, vera & iusta iudicia tua. Vera vtique in verbo, iusta in facto. [Et quartus angelus effudit phyalam suam in solem, & datum est illi æstu afficere homines & igni.] Illic vbi quartus angelus tuba cecinit percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, tertiáque pars stellarum.
Sup.8 Et hic & illic per solem illa Dei sedes intelligitur, de qua in Psalmo dicitur: Et sedes eius si-
Psal.88 cut sol in conspectu meo, scilicet, ecclesia de qua vel in qua Christus est, sol iustitiæ.

Verùm hoc interesse didicimus, quod talis illic ecclesia significata est, qualis habens iam repromissionem nascitur ex se solis Christi, de Aegypto ascendit, & percussa est atque in deserto prostrata pars eius quæ murmurauit. Hic autem talis significatur, qualis de baptismo post Christi passionem ascendit, & damnantur in ea qui sunt falsi fratres, falsi Christiani, Deū se nosse confitentes, factis autem negantes. Denique in eos quoque pleno ore sua effunditur phyala, pro eo quod

eo quod sua eleemosynis redimere negligunt peccata, nec faciunt sex opera misericordiæ, quæ Tit.1.
sunt, esurientem cibare, sitienti potum dare, nudum vestire, hospitem colligere, infirmū visi- Dani.4.
tare, ad eum qui in carcere est, venire. Qui ista nō faciunt, imo & facientibus detrahunt, nūquid Matt.25
non & ipsi bibunt de phyala iracundiæ Dei, vt eant in ignem æternum? [Effudit igitur phyalā
suam in solem, & datum est illi æstu afficere homines & igni.] Hoc datum est huic angelo, vt
homines, videlicet carnales, inter quos verbi gratia, zelus est & contentio, redarguens quod 1.Cor.3.
homines sint, afficiat eos malo duplici, æstu & igni, id est, præsentiali pariter & futura potesta-
te iudicandi. Nam de illis quidem qui foris sunt dicit Apostolus, quid ad nos iudicare? & subau 1.Cor.5.
diendum, in præsenti: de illis autē qui intus sunt, nōne vos iudicatis, ait: & intelligendū est tam
de præsenti quā de futuro iudicio. Iudicant nanq; prælati iam nunc eos qui intus sunt, exēpli Ibidem.
gratia, cū dicit idem Apostolus: Ego quidem absens corpore, præsens aūt spiritu, iam iudicaui 1.Ioan.1
tradere eiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini. Ta-
liter iudicare nimirum est homines æstu afficere. Aestuant nanque quodam pudoris æstu, quādo
à cœtu ecclesiæ segregantur, ita vt nec aue dicere, nec cibū liceat cū huiusmodi sumere. Quod
si tali æstu correpti nō corriguntur, tunc demū iustū erit vt in futuro afficiant eos igni, vt iudi-
cio ipsorum, quoniam rebelles & contemptores extiterunt, tradantur gehennæ igni. Sequitur:
[Et æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen Dei habentis potestatem
super has plagas, neq; egerunt pœnitentiam vt darent illi gloriam.] Hoc plerunque & fecerūt
& faciunt in omni ordine ecclesiæ homines eiusmodi, superbi, elati, procaces, proterui, detra-
ctores, murmuriosi, voluptatum amatores, doctrinæ sanctæ contemptores, qualium omnium
exemplū fuerunt Dathan & Abyron, & cæteri carne & non fide filij Israel, quorum sicut supe- Num.16
rius in ordine, septem tubarū, quarto canente angelo meminimus, corpora in deserto diuersis Rom.10
modis prostrata sunt. Eiusmodi nanq; homines quando pro suis excessibus corripiuntur, æstuāt
æstu magno, videlicet irascendo, contradicendo, contentionis, rixæ & implacabilis odij flam-
mam, cōtra rectores suos conspirando, secundū formam iam dictorum Dathan & Abyron, & Num.16
cæterorum qui consurrexerunt aduersus Mosen & Aaron. Talium amaritudo & verba mala
quæ proferunt ex abundantia fellis, quanti sint criminis illud insinuat quod subiungit: [Et bla-
sphemauerunt nomē Dei.] Quicquid enim aduersus prælatos vel patres insaniunt, totū redun-
dat in Deum, quemadmodum iam dicti attestantur Moses & Aaron. Nos enim, inquiunt, quid
sumus quia murmuratis contra nos? Neque enim contra nos est murmur vestrū, sed cōtra Do-
minum. Hoc ipsum præsens locus adhuc altius exprimit cum præmisso, & blasphemauerunt
nomē Dei, subiungitur: [Habentis potestatem super has plagas.] Ac si dicatur, blasphemando
prælatos, & eorum contemnendo iudicialem sententiam, non ipsos sed nomen Dei blasphemāt,
& idcirco illis culpa hæc pro blasphemia in Deum iustè reputabitur: quia quod prælati pro-
pter disciplinam faciunt aut iudicant, non sua, sed Dei potestate vel autoritate faciunt. Quod
perpendens Paulus non dubitat dicere, quod sciret esse districtus, videlicet pro potestate eius
qui in ipso loquebatur. Ait enim: An experimentū quæritis eius qui in me loquitur Christus? 2.Co.13
Rectè igitur rebellio contra disciplinam pro blasphemia in Deū illis reputatur, præsertim quia
de illis subditur adhuc: [Neq; egerunt pœnitentiam vt darent illi gloriam.] Cor nanq; impœ-
nitens conuincitur blasphemare Deum, imò spiritum sanctum, quia dum defendit iniquitatem,
sine dubio pugnat contra Deum, impugnat spiritus sancti iudicium. Hinc est illud quod ad Saul 1.Re.15.
Samuel loquitur: Quoniam quasi peccatum ariolandi est, nolle auscultare, & quasi idololatriæ
scelus, nolle adquiescere. [Et quintus effudit phyalam suam super sedem bestiæ, & factum est re-
gnum eius tenebrosum. Et commanducauerunt linguas suas præ dolore, & blasphemauerunt
Deum cæli præ doloribus & vulneribus, & non egerunt pœnitentiam ex operibus suis.] Vbi
quintus angelus tuba cecinit, illic aperitur fumigantis puteus abyssi, hic autem vbi quintus an-
gelus phyalam suam effudit, sedes bestiæ contenebrescit. In cæteris tam tubarum cantibus quā
phyalarum effusionibus res siue partes mundi nominibus eisdem proferuntur, terra, mare, flu-
mina & fontes, sol & fluuius Eufrates: hic appellatio variatur, cum pro puteo abyssi sedes bestiæ
scribitur. Quid rogo est sedes bestiæ, nisi illud super quod bestia innititur? Quid autem illud
est nisi mendacium? Denique sicut authoritas Dei non nisi veritas est: sic fulcimentū diaboli non
nisi mendacium est. Igitur sicut illic in puteo abyssi, sic & istic in sede bestiæ mendacium rectè in-
telligitur. Nimirum ex quo diaboli mendacio per linguas hæreticorum se prodente, venera-
bilis ordo sanctorum patrum econtra exurrexit, & perfidiam illorum promptis scripturarum
testimonijs conuictam, insuper æterno anathemate damnauit, extunc angelus iste suam super
sedem bestiæ phyalam effudit. Sed quid econtra hæretici? Nunquid quieuerunt, & victrici ob-
temperauerunt veritati? Non vtique, imo magis insanierunt, & magis suam impietatem dilata-
uerunt, & in furore suo laborare fecerūt orbem terrarum. Sequitur ergo: [Et factum est regnū
eius tenebrosum, & commanducauerunt linguas suas præ dolore.] Ipsi enim regnum bestiæ
sunt vel fuerunt, vtpote in quibus locum paratum inuenit illa sedes bestiæ, id est, mendacium.

Effusa ergo phyala regnū bestiæ factum est tenebrosum, quia datis sententijs iudicialibus supe perfidiam hæreticorum, illi furore & inuidia fumigantes amplius excæcati sunt. Quomodo autem isti commanducauerunt linguas suas: Nimirum contra semetipsos sentiendo, cōtraria sibimetipsis dicendo, aduersus semetipsos sectarū contrarietatibus dimicando. Nam contra catholicam quidem ecclesiam pari & quasi concordi malignitatis spiritu depugnant, sed cōtra semetipsos discorditer cōfligendo, hæreses multifidas fecerunt, & ita suas quisq; partes defendendo, cōtendendo, atque rixando linguas suas commanducant. Quare? Præ dolore, inquit, id est, præ inuidia. Non enim hic dolor aliter intelligendus est, quàm illic vbi scriptum est: Ecce parturit
Psal. 7. iniustitiā, & concepit dolorem, & peperit iniquitatē. Itē: Cuius maledictione os plenū est, & ama-
Psalm. 9 ritudine & dolo, sub lingua eius labor & dolor. Præ dolore huiusmodi linguas suas commanducauerunt, id est, præ inuidia sectas inter se contrarias faciendo, semetipsos linguis suis infestauerunt. Additur adhuc: [Et blasphemauerunt Deū præ doloribus & vulneribus suis.] Mira res. Et blasphemauerunt, inquit, Deum. Quare? Præ doloribus & vulneribus suis, id est, propter inuidias & odia priuata, quæ profecto vulnera sunt non corporis, sed cordis. Hoc mirabile est, attamen verum est. Nam exempli gratia, sicut ecclesiasticæ literæ testantur, propter odium in Alexandrū pontificem suum Arrius presbyter in blasphemiā cōtra Deū erupit, & vt illi scādalum cōcitaret, quoniā oderat eū, & inuidebat illi, cōtraria de filio Dei dogmatizare cœpit. Igitur vniuersaliter de hæreticis veraciter dixerit: quia blasphemauerunt Deū præ doloribus & vulneribus suis. Ad extremum dicit adhuc: [Et non egerunt pœnitentiam ex operibus suis. Quomodo isti agerent pœnitentiā, qui contra spiritum sanctum verba dicebant? Deniq; sicut priorū quoque patrum tradit autoritas, ille contra spiritum sanctum verbum dicit, qui non per ignorantiam, sed per inuidentiam sanctæ scripturæ contradicit, quæ sine dubio voces & verba sunt
Matt. 12 spiritus sancti. Dominus autem dicit: Quia quicunque dixerit verbum contra spiritū sanctū, nō remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Iudiciū nanq; est spiritus sancti, vt qui sic peccauerit, nunq̄ condignam pœnitentiam agere inspiret illi. Vbi autem pœnitentia non præcedit, remissio non potest subsequi. Non igitur remittetur eis qui pœnitentiam non egerunt neque agere potuerunt, ex operibus suis, deserti iudicio spiritus sancti, quia blasphemauerunt Deū, non per ignorantiam, sed vt iam dictum est, præ doloribus & vulneribus suis, doloribus inuidię, vulneribus odij. [Et sextus effudit phyalam suam in flumen illud magnū Eufratē, & siccauit aquas eius, vt pararetur via regibus ab ortu solis. Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ, spiritus tres immundos in modum ranarum procedere.] Vbi sextus angelus tuba cecinit, soluti sunt quatuor angeli qui alligati erant in flumine magno Eufrate, & plaga fuit corripiens populum Dei per quatuor principalia regna mundi, sub quibus afflicti sunt filij Israel siue Iuda per iudicium Dei. Non fuit illa plaga de nouissimis in quibus consummatur iracundia Dei: quia non animas sed corpora tradebat talibus angelis, id est, regnis terrenis. At verò hæc phyala in flumen effunditur iracundiæ Dei, in illud flumen, non vt soluantur tales angeli, sed vt siccarentur aquæ eius, & pararetur via regibus ab ortu solis. Ergo in aquam fluminis effunditur phyala iræ Dei, & iccirco aquam talem oportet intelligi, cui rationabiliter dicatur deberi iracundia Dei. Alias autem cum & mare, & flumina, & fontes aquarum in sanguinem anteriores phyalæ damnauerint. Quid est quod flumen Eufrates propriam meretur phyalam, nisi quia inter cætera mala quæ fiunt sub sole, malum quoddam aquæ fluminis huius significāt? Est enim malum cuius damnationem in anterioribus phyalis nondum attingimus, quod hic & prius per aquas fluminis illius, & deinde per tres immundos spiritus in modum ranarum prorepentes significari rectè intelligitur. Nimirum malū hoc trifidum est, & eius partes sunt præstigia magorum, commenta philosophorum, figmenta poetarum. Eorum profunda malitia & turbida loquacitas congrue per aquas Eufratis significatur. Quia, videlicet, Eufrates Babyloniæ flumen est, & per eam fluens in multa capita diuiditur, quæ ipso quoque nomine suo in scripturis significare solet vniuersam generationem impiorum, contrariam generationi rectorum, ciuitatem diaboli contrariam ciuitati Dei. Babylon quippe interpretatur confusio. Igitur postq; in mare & super flumina fontesq; aquarum phyalæ effusæ sunt, effunditur & ista in Eufraten: quia condemnationē sibi acquisierunt tyranni vel reges impij cum nationibus sibi subditis, illis quoq; ira debetur qui illos dementauerunt, erroremq; illis auxerunt vaniloquijs, imo & scripturis suis malitiosis, mendacibus, fabulosis. Anteq̄ super aquas huiusmodi reuelaretur ira Dei de cælo per euangeliū Christi, nō poterant eas transire reges sancti, scilicet hi qui principes siue autores fuerunt scripturarum veritatis, quorum etiam seculari dignitate reges fuerunt nonnulli, quales rectè dicuntur venisse ab ortu solis, quia non venerunt aut locuti sunt à semetipsis, sed vt loquerētur, quid loquerētur acceperunt ab illuminatione diuinitatis. Non poterant aquas illas transire reges isti, non poterant cum vna lingua Hebraica occurrere Græcis facundis, disertisq; Latinis grammaticis, rhetoribus, dialecticis, tot poetis, tragicis, comicis, satyricis. At
Ioan. 16 vbi venit ille spiritus veritatis vt argueret mundū de peccato, & de iustitia, & de iudicio; nimirū

arguendo id quoq; effecit, vt siccarentur tantæ aquæ tam magni fluminis: stultam enim fecit sapientiam huius mundi. Procedente nanque sapientia Dei & rationem reddente de eo quod videbatur stultũ Dei, quemadmodũ Apostolus dicit. Nos autẽ prædicamus Iesum Christum, & hũc crucifixũ, Iudæis quidẽ scandalũ, gentibus stultitiã, ex comparatione eius stultũ esse apparuit & aridum, quod eatenus grande videbatur & profundum. Quàm vilis quãq; execrabilis & abiecta fuerit vel apparuerit illa talis sapientia seculi in oculis eorũ quos veritas illuminauit, pulchrè in sua persona insinuat cum dicit: [Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ spiritus tres immundos in modum ranarum procedere.] Spiritus immundos ait, id est, sectas quasi sapientiæ & scientiæ, magicæ, poeticæ, & philosophicæ, quas cõtrarius sancto spiritui immundus huius mundi spiritus adspirauit. Spiritus nanq; immundos magi præcipuè patronos, quo nescio infelici quodam pacto, asciuerunt sibi poetæ sub nominibus honestis, eosdẽ rogitãt spiritus immũdos aspirare sibi, sacrilega præsumptione Deos appellantes cũ dæmones sint. Porrò qui philosophis spiritus aspirauit, is quoq; sine dubio immũdus extitit. An nõ de illis Apostolus dicit: quia dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt & euanuerunt in cogitationibus suis? Et vide quantã vsq; ad immunditiã euanuerunt, qui seruientes creaturæ potius q̃ creatori, propterea in passiones ignominiæ siue in desideria cordis sui in immunditiã traditi sunt. Rectè igitur dicuntur spiritus immũdi. Porrò draconis nomine diabolus, bestiæ verò appellatione bestiale regnum diaboli hoc loco designari rectè intelligitur. Nam apud Danielem per quatuor bestias quatuor mundi principalia regna significantur, scilicet Babylonium, Persicum siue Medicum, Macedonicum atq; Romanum. De ore ergo draconis spiritus primus processit, quia magicam artem humana curiositas de confabulatione diaboli addidicit. De ore bestiæ sequens spiritus exiuit, quia bestiali regno mundi huius adulando humanæ mentis ignobilitas reges terrenos, homines, figmentis poeticis in deos euexit, & in cælum stellarumq; orbes trãslatos fabulosis nænijs decantauit. Pseudopropheta philosophia quoq; extitit, quæ phanaticorum spurcitias deorum, verbi gratia, adulteria Iouis, zelumq; Iunonis sororis & cõiugis, & meretricia Veneris, & cætera talia retulit ad elementa mundi, cupiens ea quæ iam erubescere poterant homines, de diis suis quasi interpretationibus subornare allegoricis. Verè pseudopropheta talis quisque interpres extitit, quia de corde suo prophetauit, & vanè pudorem humanum consolatus, adulteria deorum fictis & inutilibus adornando mysterijs, & in eo remanendo nihilominus vt seruiret creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula, amen. Vidi, inquit, de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetæ exire spiritus tres immundos, & addidit adhuc: [In modum ranarum.] Nimirũ ranæ & immundæ sunt & turpes & exiguæ, & quasi loquaces. In luto nanque commorantes importune & quasi cum garrulitate coaxando quietem auferunt. Congrua ergo assimulatio dum ranis adæquantur, vel similes perhibentur hi qui sibi magni & eloquentes videntur. Verbi gratia, poetæ qui sibi magna sonare vidẽtur, sed omnis eorũ materia fabulosa lutum est, & magnitudo eorũ inflatio est. Quapropter quoniã sciẽtia illorum cũ nulla sit, inflatur aduersus scientiam Dei, pulchre satis eorum spiritui cõgruit illud de fabella Aesopi, vbi sufflando tentatus se extendere ad magnitudinem bouis, dum conatur & pellem frustra distendit, tandem vltra vires sufflando crepuit. Deniq; vbi nunc illi sunt grandiloqui qui se extulerunt aduersus veram magnitudinem scientiæ Dei? Perijt memoria eorum cum sonitu, & Dominus eorum in æternum permanet. Quis enim loquacitati illorum hominũ credit? Imo quis eorum theologias turpes legẽs vel audiens non irridet? Porrò magi quorum principes in Aegypto Iamnes & Mambres, per incantationes suas coram Pharaone aduersus Mosen & Aaron ranas eduxerunt, & vltra non valuerunt, modum rectè dicuntur habere ranarum, vt eis similes sint quas contra Deum fecerunt, vltra quas eorum præstigia non valuerunt. Sequitur: [Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa, & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis.] Verè, inquit, illos spiritus immundos dixerim, sunt enim spiritus dæmoniorũ. Nam reuera cum veritati cõtraria sint dogmata eorum, nulli dubium quin omnes magnitudines imo inflationes eiusmodi sint aspirationes dæmoniorum. Et procedunt, inquit, ad reges totius terræ congregare illos in prælium. Primi hoc (vt sancta narrat scriptura) iam dicti malefici illi Iamnes & Mambres fecerunt. Processit enim qui in illis erat spiritus seductionis ad regem Aegypti, & fiducia signorum quæ faciebant quasi similia signis virtutis Dei, auxerunt stultitiam eius vt contra Deum pugnãtem pro Israel auderet præliari. Tales vel simili modo cæteri malefici, poetæ, philosophi, congregauerunt reges totius terræ, nõ quidẽ in vnum locum, sed in vnum eundemq; pessimæ volũtatis statum, vt præliarentur contra Dominũ, vt præuẽti magna æstimatione illorũ reges terræ, dedignarentur aut negligerent magna æstimare miracula quæ serui Domini facerẽt, vel mirari sapientiam quam prædicarent, quoniã & illi econtra mira facere & magnifice vt sapiẽtes illi loqui cõsueuissent. Præliati sunt ergo & præliari nõ desinunt, persequẽdo oẽs qui in Christo pie viuere volunt, sed malo suo, quia taliter congregati in prælium congregabuntur in iudicium.

Marginal notes: 1.Cor.1. — Roma.1 — Ezec.13. — Rom.1. — 2.Co.10 — Psal.9. — 2.Ti.3.

Vnde cum dixisset hic, congregare illos in prælium, addidit: [Ad diem magnum omnipotentis.] Nam dies omnipotentis dies erit iudicij, sine dubio magnus, sicut propheta dicit: Iuxta est dies Domini magnus, iuxta & velox nimis. Vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis, &c. Iuxta est ait ille, & verum est. Nam etsi aliqua mora videtur ex quo ille prophetauit vsque ad illum diem magnum omnipotentis, at certè prope est vnicuique mors, id est, præsentis vitæ finis, & nescitur quando venturus sit. Ait ergo confestim: [Ecce venio sicut fur.] Malus seruus dicit in corde suo, moram facit Dominus venire. Dominus autem dicit: Ecce adsum, cito venio: additque, sicut fur, videlicet negligentibus & dormientibus formidandus. Furis nanque similitudinem ipse sibi adhibere dignatus est, dum præmisso seruis suis præcepit vt vigilent, quia nescitis, inquiens, qua hora filius hominis venturus est, ait: Illud autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suā. Eadem intentione vel causa qua illic dicit: Sint lumbi vestri præcincti, beati serui illi quos cum venerit Dominus inuenerit vigilantes, continuo & hic subiungit: [Beatus qui vigilat & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.] Hoc propter magnum diem suum omnipotens intulit, quia præmissum erat congregari reges terræ in prælium ad diem magnum omnipotentis. Sequitur: [Et congregauit illos in prælium in loco qui vocatur Hebraicè Hermagedon.] Quos illos congregauit? Vtique reges, quia de regibus congregatio ista scribi cœpta est. Sunt autem hic diuersi imo oppositi & contrarij reges. Nam de bonis regibus præmissum fuerat, vt pararetur via regibus ab ortu solis: de malis verò subiunctum, & procedent ad reges totius terræ congregare illos in prælium. Quos ergo regnū istorum cōgregauit in loco qui vocatur Hebraice Hermagedon, vel quis congregauit tali illos in loco? Non enim singularem aliquam præmiserat, neque apertè distinguit quos malos an bonos congregauerit. Ergo dicere licet, quia malorū & bonorum congregatio hic illa præsignata est, de qua nō ignoramus, quia cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, tunc congregabuntur ante eum non solùm reges, sed etiam omnes gentes. Illic in præliū mirabile congregabuntur, quia videlicet illic prælij malorum & bonorum mirabilis & horrendus finis statutus est. Ille status rectè designatur hoc nomine, quod hic ponitur Hermagedon. Interpretatur enim consurrectio in priora, siue mons globosus. Congregationem ergo illam rectè significat, vbi & sancti reges qui venerunt ab ortu solis in priora consurgent, & ad iudicandum sedebunt, & mali reges tanquā mons globosus tollentur cum diabolo suo principe, quia tunc reuera dicetur monti huic, tollere & mittere non iam in mare, sed in profundum gehennæ. [Et septimus effudit phyalam suam in aerem: Et exiuit vox magna de templo à throno dicens: Factum est.] Et illic vbi septimus angelus tuba cecinit, factæ sunt voces magnæ in cælo dicentes: Factum est regnum mundi huius Domini nostri & Christi eius. Itaq; & hic cum dicitur, factū est, idem intelligendū est, scilicet regnū Domini nostri & Christi eius, illa tamen cum discretione, vt plus iracundiæ Dei viuētis in hac septima phyala, quā in illa septima tuba perpendamus. Istæ namq; plagæ nouissimæ sunt, illæ autē primæ: quæ in eo discernuntur, quod illæ visibilium, istæ inuisibiliū diuersitates distinctionesq; sunt malorū. Ergo in illa septima tuba visibilis conflagratio vniuersi mundi huius, in ista septima phyala rectè illa plenitudo damnationis intelligitur, qua dæmones puniendi sunt, qui nunc per istum aerem de cælo proiecti vagantur. Nam hoc est quod dicit: [Et septimus effudit phyalam suam in aerem.] id est, super cateruas siue potestates aereas. Et rectè in illos phyala effunditur septima, quia videlicet quicquid malorum præcedentibus sex phyalis vindicatur, in ipsos redundat, qui malorum eorundem incentores sunt. Vnde & principatus, & potestates, & rectores mundi huius, tenebrarum harum, ab Apostolo vocātur. Cum igitur dicit magna vox ista: [Factum est.] Idem est, ac si dicat: In electis regnum Dei adimpletum, & in reprobis ira Dei consummata est, quia diabolus quoque cum angelis suis in profundum inferni præcipitatus est. [Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus factus est magnus qualis nunquam fuit, ex quo homines fuerunt super terram, talis terræmotus sic magnus.] Non post illam vocem magnam dicentem, factum est, sed interim dum phyalas suas effundunt angeli, facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus. Fulgura nanq; miracula, voces testimonia scripturarum, tonitrua comminationes futurorum sunt malorū, quibus omnibus confirmauerunt sermonem suum angeli qui phyalas suas effuderūt, id est, prædicatores qui iudiciū Dei futurum prædicare missi sunt in mundū vniuersum. Porrò terræmotus qui factus est sic magnus, terræmotus cordium nostrorū extitit, quæ commota sunt audita prædicatione euangelij, in quo reuelatur ira Dei. De hoc tali terræmotu Psalmista dicit: Commota est & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt, & cōmota sunt, quoniā iratus est eis, &c. Talis terræmotus sic magnus non fuit, inquit, ex quo homines fuerūt super terrā: quia videlicet, nunq; ante Christi aduentum factū fuerat, vt prædicatores missi vniuersum cōmouerent mundum, vt cælis enarrantibus gloriam Dei, in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorū. Terræmotus eiusdem magnitudinem ex subsequentibus vult intelligi

Marginalia: Sopho.1 (beside "tis.] Nam dies..."); Luc.12. (beside "dicit in corde suo"); Ibidem. (beside "quia nescitis"); Supr.11. (beside "lere & mittere"); Ephe.6. (beside "& potestates"); Psal.17. (beside "catione euangelij"); Psal.18. (beside "uerent mundum").

telligi, cùm dicit: [Et fracta est ciuitas magna in tres partes, & ciuitates gentium ceciderunt.] Ciuitas magna hoc loco generis humani vniuersitas est. Nam ne putemus iam hic eam solā intelligi diuisionem in qua deputantur tantummodo reprobi, continuò subiungit de illa, & dicit: Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicē vini iræ indignationis eius. Ergo vtrunq; oportet animaduerti, & vnumquodq; suo sensu probabiliter distingui. Quod vniuersitas mundi non solùm vna ciuitas, verùm etiam quasi vnum atrium vnius fortis ante aduentum Christi extiterit, permixtum ex electis ac reprobis, nota Domini nostri Iesu Christi autoritas hoc modo tradit: Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ Luc.11
possidet. Si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius in quibus confidebat auferet, & spolia eius distribuet. Porrò quòd hæc ciuitas ad prædicationem euangelii quo, sicut istæ phyalę fuimet effusione significant, reuelatur ira Dei, in tres partes diuidenda esset, ipse Dominus hoc modo prædixit: Nolite putare quòd venerim pacem mittere in terram. Non Matt.10
enim veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrē suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrū suam, & inimici hominis domestici eius. Istę sunt tres partes quas Lucas adhuc distinctiùs expressit his verbis: Putatis quia veni pacem Luc.12
dare in terram? non dico vobis, sed separationem. Erunt enim ex hoc quinque in vna domo diuisi: Tres in duos, & duo in tres diuidentur: pater in filium, & filius in patrem suum: mater in filiam, & filia in matrem: socrus in nurum, & nurus in socrum suam. Notandū quia duo sunt. s. pa Mat.5
ter & mater. i. vir & vxor, in quos tres diuiduntur: ipsi autem duo. s. vir & vxor, contra se nequaquam propter euangelium diuiduntur. Neq; euangelii causa, imò nulla, nisi sola fornicationis causa, viro ab vxore, vel vxori à viro discedere conceditur. Igitur phyalis effusis iracundiæ Dei ciuitas magna in tres partes facta est. i. reuelata per euangelium ira Dei, aliis ad pœnitentiam confugientibus, aliis in impœnitentia remanentibus, cōmunes hominum necessitudines, quæ naturaliter magnæ sunt, trifariam diuisæ sunt, dum sibi in via Domini non consentiunt, disceditq; filius à patre, filia à matre, & nurus à socru sua. His partibus factis, dum isti conuertuntur, & fiunt Hierusalem ciuitas Dei, illi auersi permanent, vt erant, Babylon ciuitas Diaboli, profectò fiunt inexcusabiles, & tunc demum peccati illorum, quo fideles persequuntur, Deus recordatur, vt videlicet, sicut scriptum est: Quoniam requirens sanguinem, eorum recordatus est, nō est oblitus Psal.9.
clamorem pauperum. Sequitur ergo: [Et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini iræ indignationis eius.] Sententiam damnationis appellat calicē vini, addendo, iræ & indignationis: videlicet ad distantiā boni & pręclari calicis, de quo in Psalmo Deus dicit: Et calix meus inebrians q̄ præclarus est. Deniq; sicut calix ille gratiæ fœliciter, sic econtra iste Psal.22
calix iræ infœliciter inebriat, vt ciuitas Diaboli ęterna sopiatur stultitia, sicut dicit Ecclesiastes: Eccl.9.
quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia sunt apud inferos quo tu properas. Causam adhuc maiorem reddit, cur ciuitas illa talem in memoriam ante Deum venerit. Ait enim [Et oīs insula fugit, & montes non sunt inuenti.] Idem nanque est ac si diceret: Et in eo ciuitas illa memoriam sui in malum suum suscitauit: quia persecutiones tanquam fluctus maris fugientes serui Dei absconderunt se in remotis locis, sicut & de antiquioribus sanctis Paulus congemiscendo dicit: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus nō erat Heb.11
mundus. In solitudinibus errantes, in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ. Denique per insulas, ecclesias, per montes, sanctos eminentiores, significari in scripturis vsitatum est. Nunquid per ipsam sanctorum fugam Euangelii prædicatio conticuit? Non vtiq;, imò magis inualuit. Sequitur ergo: [Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines.] Et est sensus: Quanto maiores sancti persecutiones passi sunt, tanto magis prædicauerunt, & iram Dei de cælo super omnem impietatem hominum reuelauerunt. Hæc erat grando magna, inquit, sicut talentum: quo dicto significat vnicuiq; reddi quod meretur, quasi ad pondus secundum peccati sui modum. At illi qui eiusmodi sunt homines impii, & rebelles iustitiæ & veritatis, quanto plus Deut.25
arguuntur, tanto deteriores fiunt, imò interdum verbo quoq; resistunt & contradicunt, & maledicunt. Sequitur ergo: [Et blasphemauerunt homines Deum propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer.] Quod est dicere: Et conuerterunt se ad blasphemias impij, propter insuperabilem constantiam prędicationis, & quia ratione non poterant defendi, sęuierunt maledictis, quia tantus erat in illis spiritus sapientiæ & fortitudinis, vt nullo modo possent exuperari. Tales primum sunt Iudæi, de quibus in Actibus Apostolorum Lucas dicit: Cùm ve- Act.18
nissent ad Macedoniam Sylas & Tymothęus, instabat verbo Paulus testificans Iudæis esse Christum Iesum. Contradicentibus autem eis & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua dixit eis: Sanguis vester super caput vestrum. Mundus ego ex hoc ad gentes vadam.

LIBRI NONI FINIS.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI, COMMENTARIORVM LIBER X.

EHINC per imagines congruas dictaq; conuenientia demonstratur spiritus pietatis, quid erga electos suos operetur aut operaturus sit. Est enim opus siue officium spiritus sancti, secundum hoc ipsum nomen quod est spiritus pietatis, sanctos omnes in hoc seculo peregrinantes, & persecutiones piè viuendo patientes, consolari: vt non fatigentur aduersis, neq; æmulentur in malignantibus, dum faciendo iniquitatem eleuantur & exaltantur in gloria huius mundi, & cupitis fruuntur diuitiis. Hoc autem in scripturæ huius parte ista quam nunc ingredimur duobus agitur modis. Primò nanque demonstratur, citò auferendam esse malignorum vim, qui sanctos persequuntur: deinde successuram fore gloriam regni Dei, in quo Deus à sanctis suis frequens alleluya dicentibus, æterna cum exultatione laudabitur. Igitur sicut in præcedentium septem phyalarum effusione rectè spiritum scientiæ prædicari animaduertimus, ita in istis spiritum pietatis per opera sua commendari, non dubitamus, qui illum in sæpè memorato propheticæ lectionis ordine sequitur. Iste nanque sextus est septem spirituum, à quibus gratia mandatur ecclesiis in capite libri huius. Ait: [Et venit vnus de septem angelis qui habebant septem phialas, & locutus est mecum, dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedit super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ, & inebriati sunt, qui inhabitant terram, de vino *fornicationis eius.] Vnus iste de septem angelis septem phyalas habentibus, vnam fidem, & vnum significat spiritum qui in eis loquitur. Omnes quippe angeli isti, id est, omnes scriptores, siue scripturarum tractatores quos ecclesia sancta recipit, idem dicunt, idem sapiunt, & schismata in eis non sunt. Porrò Ioannes qui vnum illum ad se venisse, secumq; locutum esse dicit tot & tanta verba consolationis, hoc loco sanctorũ oĩm in sua persona typum gerit, quicunq; in hoc seculo pregrinãtes meruerunt vel merẽtur per cõsolationẽ scripturarũ beata spe cõfortari. Nã hic idem Ioannes quãdo hæc vidit, particeps eorũ factus erat in tribulatiõe, quippe qui in Pathmos insula exulabat, propter euangelium illuc missus à Domitiano Cæsare, & idcirco communes eorum consolationes propria meruit experiri visione. [Veni, inquit, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ.] Ac si dicat: O tu quisquis es æternæ inquisitor ciuitatis vel patriæ, cuius rex vnus est, id est, qui condidit illam Deus, quid tantis cum suspiriis prospectas festinantem processum terrenæ patriæ vel ciuitatis diaboli, quę paulūlum remorante regno vnius regis Dei, regnare festinat, multorum regum quasi multorum hydra capitum, & quasi multorum concubitorum meretrix? Ne doleas aut fatigeris animo, quasi pro magna fœlicitate eius iam regnantis & insultantis exilio tuo. Veni, & ego ostendam tibi damnationem eius quæ sibi magna videtur. [Pro eo quod sedet super aquas multas.] Verè enim sedet hęc meretrix super aquas multas, quia multæ sunt gentes, super quas regnat cupiditas. Deniq; hoc loco aquæ, populi siue gentes sunt. Sic enim paulò inferius aperit angelus Ioanni: Aquas, inquit, quas vidisti vbi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ. Quia ergo sedet hęc meretrix super aquas multas, id est, quia multi sunt populi vel gentes quibus dominatur cupiditas, ideò cùm dixisset, ostẽdam tibi damnationem meretricis, addidit magnæ: sed profectò talis magnitudo eius fallax est, quia non stat.

Neque enim frustra gentes vel populos hic significari placuit per aquas. Fluunt nanque gentes per carnis generationem, & defluunt ab ortu suo vsque ad mortis occasum, & nunquam ad certum locum in quo consolidentur & stent, perueniunt, id est, ad Deum. Magna meretrix, non tamen vera magnitudine, sed sua æstimatione. Causam reddit, cur eam meretricem dixerit, dũ cõtinuò subiungit: [Cũ qua fornicati sunt reges terræ.] Vera nanq; & magna fornicatio est, creaturæ rationalis, id est, hominis, elõgare se à Deo, & adhęrere mundanæ cupiditati. Hinc enim Psalmista cùm dixisset: quia ecce qui elongant se à te, peribunt, continuò subiunxit: Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Hoc maximè reges terræ fecerunt, quorum cupiditati ad regnandum nulla suffecerunt spatia terrarum, quinimò & pro dilatandis terminis suis cędes hominum innumerabiles perpetrauerunt. Taliter fornicantes in eam quoque amentiam deuenerunt, vt perdita rationis dignitate, homines dæmonia per varias simulacrorum species colerent, & ad colendum ea subditos sibi populos compellerent. Bene ergo cum dixisset, cum qua fornicati sunt reges terræ, continuò subiunxit: [Et inebriati sunt qui habitant terram, de vino prostitutionis eius.] Fornicãdo nanque cum mundi huius cupiditate inebriati sunt, id est, sicut hi qui inebriantur vino, virtutem discretionis perdunt, & cuncta absq; ratione dicunt & faciunt:

ita

Marginalia: 1. Tim. (beside "opus siue officium"); CAP. XVII. (beside "huius. Ait"); Prostitutiõis (beside "*fornicationis"); Psal. 72. (beside "Psalmista")

ita illi per cupiditatem penitus ad terram incuruati, respicere non potuerunt veram diuinitatem habentem in cœlis, & virtutem diuinitatis somniauerunt esse in idolis suis. Veni, inquit, & damnationem meretricis huius ostendam tibi. Cùm dicit, Veni intelligere debemus electam animam quasi intus vocari, vt non euagetur & ipsa foras, post concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, sed colligat se intus ad secretum contemplationis, vbi possit ea quæ sunt, & quæ post futura sunt, pensare diligenter penes se cum iudicio rationis. Nam hoc est quod sequitur: [Et abstulit me in desertum in spiritu.] Desertum namque propter suimet solitudinem significat hoc loco solitariæ mentis remotionem, cùm sese remouet à tumultibus curarum, propter indagandam Dei veritatem. Vnde bene cùm dixisset, & abstulit me in desertum, addidit in spiritu: quia profectò quisquis eiusmodi quærit solitudinem, non carne, sed spiritu ducitur. Sequitur: [Et vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem, & cornua decem.] Paulò ante is qui loquebatur meretricem super aquas multas sedere dixit, hic autem eandem super bestiam coccineam sedere dicit. Ergo ipsa multitudo aquarum.i.populorum siue gentium, bestia est. Verè ita est, quia quæ sedet super talium multitudinem aquarum mulier meretrix, id est, cupiditas, agitat illam vt bestialiter viuat. Hæc bestia coccinea dicitur, qui color igneus est, quia videlicet cui cupiditas imperat, omnis multitudo ad cædem & ad libidinem ardens est. Septem huius capita, decemque cornua quæ sint vel fuerint, superius iam dictum est, vbi draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, & vbi visa est de mari ascendens hæc eadem bestia. Sed & de nominibus blasphemiæ, quibus plena esse dicitur, illic iam dictum est. Breuiter tamen capitum eorundem, cornuum atque nominum blasphemiæ notitia renouanda est. Sunt siquidem septem capita, septem mundi regna, quæ & tempore promissionis quo patri nostro Abrahæ semen benedictionis Christus repromissus est, fidem seminis eiusdem impugnauerunt, eamque extinguere contenderunt, impugnando fidelem populum.s.regnum Aegyptiorum, regnum Israelitarum carnalium, regnum Babyloniorum, regnum Persarum atque Medorum, regnum Macedonum, regnum Romanorum, & regnum Antichristi, quod erit vltimum. Hæc septem mundi regna septem capita bestiæ sunt. Porrò decem cornua septem capitum, decem reges intelliguntur eorundem septem regnorum. Nam vnum ex illis regnis.s.regnum Macedonum, quod viuente Alexandro magno, non habebat nisi cornu vnum. i.regem vnum eundem Alexandrum, mortuo illo in quatuor ventos cæli diuisum est, & cœpit vnum regnum reges habere quatuor, atque hoc modo fiunt cornua decem.i.reges decem. Nomina verò blasphemiæ, nomina vsurpatæ diuinitatis fuerunt, quia videlicet regibus suis adulando regna mundi siue gentes, deos illos haberi voluerunt, maximeque defunctos in cælum falsis laudibus extulerunt. Super huiusmodi bestiam vidi, inquit, mulierem sedentem.i.cupiditatem, omnemque vitiorum corruptelam regnãtem. [Et mulier erat circundata purpura, & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis: habens poculum aureum in manu sua, plenum abominationum & immunditiæ fornicationis eius: & in fronte eius nomen scriptum, mysteriũ: Babylon magna, mater fornicationũ & abominationum terræ. Et vidi mulierẽ ebriam de sanguine sanctorũ, & de sanguine sanctorum martyrũ Iesu.] Visurus damnationem mulieris siue meretricis iuxta sponsionem dicentis angeli: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas, prius eiusdem damnationis testatur se vidisse causas. Earum prima est, quòd professionem publicam suscepit fornicationum & abominationum terræ. Nam cũ dicitur, & in fronte eius nomen scriptum, mysteriũ: Babylon magna, mater fornicationum & abominationum, nimirum publicæ professionis arguitur, videlicet quòd non vtcunque ciuitas diaboli peccet aut fornicetur, verum ita vt in ipsis peccatis & fornicationibus suis glorietur. Secunda damnationis eius causa est, quòd sanguinem nõ consentientiũ sibi sanctorum fudit. Nam hoc est quod de visione sua repetens: & vidi, inquit, mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu. Duas igitur damnationis eius causas hic præscriptas diligentius intueamur. [Et mulier erat, inquit, circundata purpura & coccino.] Purpura regius est amictus, cunctamque regnorum siue regum huius mundi aulicam potestatem siue superbiam designat. Quis porrò nesciat quod regiam potestatem penè semper comitata sit homicidalis crudelitas? Pleni sunt libri, imò satiata iam sunt theatra orbis terrarum regum tragœdiis, qui ob cupiditatem regnandi non solum in exteros arma tulerunt, verum etiam in cognatos vel fratres, aut etiam parentes, ne participes aut æmulos regni paterentur, ferrum crudele transegerunt. Rectè ergo cum purpura sociatur coccinum, dicendo, & mulier erat circundata purpura & coccino, quia profectò purpuram regnorum semper comitata est ignea crudelitas homicidiorum. Et pulchrè dicitur, quia circundata erat purpura: quo nimirum dicto vigilanter audientibus ad animum reuocat, quanta in regali habitu superborum sit vanitas. Extrinsecus nanque pulchris quidem speciebus colorari possunt, quarum vel optima videtur regia purpura, sed intrinsecus vel subtus eandem purpuram non solummodo propter fluxam libidinẽ vlcerosa, verum etiam per accidentiũ morborum genera diuersa

1.Ioan. 2
Sup. 12.
Gen. 22.
Dan. 8.

uersa, misera & tabida nō minus regū quàm rusticorum sunt mortalia corpora. Sequitur adhuc: [Et inaurata auro, & lapide pretioso, & Margaritis.] Omnes istæ sunt diuitiæ mulieris, omnes isti sunt fructus humanæ cupiditatis falsæ & fallentis. Quærit enim extra se humana præsumptio non suam pulchritudinem, & alienum quasi suum affectat fulgorem, dū nō valens mutare naturam suam, quin ipsa sit lutum, rutilum sibimet circundat aurum, lapidesq; pretiosos, & margaritas, vt interdum scabie squalens, & lepra lurida, desuper talibus instrumentis ad se non pertinentibus superbissimè niteat. Est autem etiam in hoc nonnunquam rationabili electorum intentioni permolesta, eorumq; mentes multiplici tentatione fatigat. Sequitur ergo: [Habens poculum aureum in manu sua, plenū abominationum & immunditiæ fornicationis eius.] Ad quid enim poculum habere in manu dicitur, nisi vt propinet, & potionem suam offerat cunctis prætereuntibus? Quæ asit est potio eius, nisi error & obliuio qua recedit à Deo sensus hominis vitiorum delibutus illecebris? Poculum ergo mulier habere dicitur in manu sua, plenū abominationum & immunditiæ fornicationis suæ: qui nimirum totus cupiditatis fructus siue effectus est, subuertere hominem rationalem, sensumq; eius funditus obruere, vt à Deo viuo & vero mente fornicetur & corpore, traditus in anima idololatriæ, subditus in corpore omni immunditia, & cunctis passionibus ignominiæ. Et notanda pessimæ intentionis instantia: quia vt magis alliciat, & citius decipiat, non ligneum aut æneum, sed aureum dicitur habere poculum in manu sua. Tale nimirum poculum tunc mulier ista corripuit, quando ad seducendos facilius oculos hominum cupidinosos atq; ambitiosos non solùm lapidea siue lignea, verùm etiam aurea statuerunt reges mundi simulacra, quæ colere nimirum abominationum summa, totiusq; immunditiæ & fornicationis principium erat. Exempli gratia: Quando Hieroboam non ligneos aut
3. reg. 12 lapideos, sed aureos fecit vitulos, quorum alterum posuit in Bethel, & alterum in Dan: tunc nimirum mulier poculum habuit aureum in manu sua, plenum abominationum & immunditiæ fornicationis eius: quia regnandi cupiditas quę nimia sedebat super hominem illum, per auri pulchritudinem populares decepit oculos, vt biberent fornicationem dicentis: Isti sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de Aegypto, vt fornicarentur à Deo suo, & recederent à domo Dauid, & à templo Domini quod erat in Hierosolymis: maximè quia apud tales deos licebat illis edere & fornicari, polluere, & pollui, & cunctis abominationibus atq; immundiciis afficere corpora sua in semetipsis. Eiusmodi contumelias non saltem in occulto gentes exercebant, verùm quod deterius est, publicè & passim gloriabundi frequentabant. Vnde & de quodam Iudaicę gen-
1. mac. 1. tis homine sacrilego, in libro Machabęorum scriptum est: quia secundum exemplum gentium
2. mac. 4 ausus est gymnasium & ephœbian in Hierosolymis constituere, & optimos quosq; ephœborum in lupanaribus ponere. Sequitur ergo: [Et in fronte eius nomen scriptum, mysterium: Babylon magna, mater fornicationum & abominationum terræ.] Nam idem est ac si dicas: Quia ciues ciuitatis Diaboli non saltem abscondunt opera suæ turpitudinis, imò lætantur cùm malè fe-
Prou. 2 cerint, & exultant in rebus pessimis. Deniq; in fronte nomen scriptum, quod est Babylon, habere, quid est, nisi opera confusionis publica testari professione? Hinc prostitutę Iudęæ per pro-
Hier. 3 phetam exprobrando Deus dicit: Frons mulieris meretricis facta est tibi, & erubescere noluisti. Rectè ergo mulier hæc in fronte sua nomen scriptum habere dicitur, Babylon magna, mater fornicationum & abominationum terræ: quia ipsa est corpus siue vniuersitas impiorum,
Esa. 3 qui fornicationes atque abominationes adinuenerunt, & frontosi in ipsis adinuentionibus suis incedunt, de qualibus item scriptum est: Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Sed cū ita sit, & taliter habeat in fronte sua scriptum, seq; in rebus pessimis magnificet, dicatq; quòd sit Babylon magna, magnificādo fornicationes suas: quomodo ipsum in propatulo scriptū dicitur vel est mysterium? Sic enim ait: Et in fronte eius scriptum mysterium. Ergo vel ironicè dictum, vel idcirco quia omnem fornicationis actum, in quo meretrix ista gloriatur, ipsa natura vult esse mysterium .i. secretum: & licet meretricia procacitas prædicet, naturalis tamen pudor contendit fieri occultum. Hæc, vt iam supra dictum est, prima dęmonstrandæ damnationis causa est. Sequitur causam edicens aliam: [Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu.] Viderat iamiam meretricis huius habitum eiusmodi: qui etsi solus esset, ad damnationem eius sufficere poterat. At illa non contenta, talem se esse, qualem pręmissa descriptio denotat, adiecit hoc aliud malum, vt sanguinem funderet sanctorum, eo quòd videret illos non esse consentientes immunditiis fornicationum suarum. Rectè igitur repetitum visionis verbum interposuit dicendo, & vidi: quia non quidem aliam mulierem siue meretricem, sed eiusdem aliam iniquitatem vidit. Notandum præterea, quia distinctionem fecit sanctorum & martyrum Iesu, dicendo: de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu: illos propriè nuncupans martyres Iesu, quos eadem meretrix occidit pro confessione nōis Iesu post aduētum ipsius. Cùm ergo dicit, de sanguine sanctorum: subaudiendū est, prophetarum, & aliorum qui occisi fuerunt propter testamentum Dei, anteq̄ in carne venisset Christus Iesus: & cùm subiungit, & de sanguine martyrū Iesu, illi manifestè designātur, qui, vt iam di-
ctum

ctum est, interfecti sunt pro testimonio vel confessione nominis huius, quod est Iesus. Proinde constat, quia prima & præcipua meretricis huius portio gens Israelitica extitit, quæ sanctos prophetas occidit. Vnde & merito nomina sortitur muliebria, & fornicata fuisse conuincitur cum regibus, de qualibus hic in damnatione meretricis huius supra scriptum est, cum qua fornicati sunt reges terræ. Ait enim dominus per prophetam: Fili hominis, duę mulieres, filiæ matris vnius fuerunt, & fornicatæ sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatæ sunt. Ibi subacta sunt vbera earum, & fractæ sunt mammæ pubertatis earum. Nomina earum Oolla maior siue senior, & Oolla soror eius, & habui eas siue factæ sunt mihi, & pepererunt filios & filias. Et nomina earum Samaria Oolla, Hierusalem Ooliba. Fornicata est igitur Oolla super me, & insaniuit siue abijt ad amatores suos in Assyrios, qui appropinquabant ei, vestitos hyacinthinis, principes & magistratus, iuuenes cupidinis siue electos vniuersos, equites ascensores equorum, & dedit fornicationes suas super eos, electos filios Assyriorum vniuersos, & omnium super quos insaniuit, immunditijs siue adinuentionibus suis polluta est, insuper & fornicationes suas, quas habuerat in Aegypto nō reliquit. Nam & illi dormierant cum ea in adolescentia eius, & confregerant vbera pubertatis illius, siue & ipsi deuirginauerāt eam, & effuderant fornicationē suam super illam. Adeo carnalis Israel à nomine vel corpore meretricis huius quæ hic dicitur Babylon nō excipitur, vt taliter cum diuina autoritate cū mulieribus & meretricijs denotetur nominibus, & fœmineis arguatur insanisse libidinibus. Nam nomina, inquit, earū Samaria Oolla, & Hierusalem Oliba. Quod quàm rectè dicatur facilè aduertis, si recolas quia mulier Iezabel in Samaria, & filia eius Athalia insaniuit in Hierusalem, agendo vt Israel & Iudas fornicaretur cum Baal, & occidendo sanctos prophetas. Igitur mulier ebria de sanguine sanctorum gens quoque Israelitica est, sicut & cæteræ, imo plusquam cæteræ gentes, quia fudit sanguinem sanctorum, imo quia fudit sanguinem Christi sancti sanctorum, & inde ebria est: quia non intelligit neque videt, & ratio vel sensus veritatis illi non est, imo cunctis errorū retibus præ ebrietate illaqueata est, completa prophetia quæ diuinæ concedendo iustitiæ, cum præmisisset: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto, continuo subiunxit: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Martyrum quoque Iesu, id est, eorum qui receperunt siue perhibuerunt testimonium Iesu, credendo euangelio eius, sanguinem prior ipsa fudit, quia Stephanum protomartyrem ipsa lapidauit, & Iacobum fratrem Ioannis ad placitum eius Herodes gladio occidit, cæterosq; tunc temporis testes Iesu flagellauit in synagogis suis, & de ciuitate in ciuitatem persecuta est. Hæc idcirco dicta sint, vt non dubium sit, aut excusari carnalis Iudaismus possit, quin illius Babylonis magnæ ciuitatis, imo sicut hic scriptum est, magnæ meretricis, cuius prima fundamenta posuit Cain, qui iustum fratrem suum occidit, prima vel præcipua portio sit. Sequitur. [Et miratus sum cum vidissem illam admiratione magna.] Admiratio hæc cordis imperfecti est. Neque enim cor perfectum purpuram, coccinumq;, aurum, lapidesq; pretiosos & margaritas meretricis multum admiratur aut magnipendit. Num ergo Ioannes iste cordis erat imperfecti? Non vtique, sed imperfectorum formam in semetipso gerit. Sic magnus & sanctus propheta Dauid non suo sensu, sed in eorum persona qui sunt cordis imperfecti, talem qualis ista est admirationem exprimit cum dicit: Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei. Quia zelaui super iniquos pacem peccatorum videns. Nimirum hæc & cætera quæ sequuntur, non suo, sed aliorum qui adhuc infirmantur sensu dicit, qui adhuc tentantur & suspirant post vanitates seculi, videntes se tota die flagellari, peccatores autem prosperari & pacem habere in voluptatibus suis. Nam suo sensu præmiserat: Quàm bonus Israel Deus his qui recto sunt corde. Ita ergo & Ioannes iste in persona eorum qui adhuc infirmo corde nitorem magnæ meretricis respexerunt, cum ipsi tribularentur, magna sese admiratione admiratum fuisse testatur, quia verè suo sensu nequaquam talia mirari dignaretur. Porrò electis Dei quicunq; meretricem illam per infirmitatem admirantur siue admirati sunt, consolatio non defuit aut deesse poterit spiritus sancti suggerentis eis, quod non debuerint aut debeant super ea admirari, quodq; illa nihil dignum habeat quod quasi pro felicitate admirādum sit. Sequitur ergo. [Et dixit mihi angelus: Quare miraris? Ego tibi dicam sacramentum mulieris & bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem. Bestia quam vidisti fuit, & non est, & ascensura est de abysso, & in interitum ibit. Et mirabuntur inhabitantes terram, quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ à constitutione mundi, videntes bestiam quæ erat & non est.] Hic sermo angeli non dignam admirationem redarguentis, forma est vniuersæ veritatis, quæ nos in sanctis instruit scripturis, non debere nos attendere ea quæ videntur, sed quæ non videntur: quia quæ videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna sunt. Exempli gratia, cum dicit: Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem: quoniam tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum cito decident, &c. Ait ergo: Quare miraris? ac si dicat: Tu qui æterna cognoscis & æterna speras, quare zelaris, quæ mouentur

Ezec. 23

Psal. 68

Acto 7
Acto. 12
Acto. 14

Psal. 72

2. cor. 4
Psal. 36

pedes tui videndo talem, id est, non veram sed phantasticam pulchritudinem meretricis? Simulq; vt supra præmiserat, dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ quæ sedet super aquas multas, ingreditur ad consolandum eos de quorum sanguine illa sese inebriare non desinit, & dicit: [Ego tibi dicam sacramentum mulieris & bestiæ quæ portat eam.] Sacramentum hoc, id est, secretum, malum illius est, quod nunc ab oculis eius absconditum est, dum in purpura & coccino, auroque & lapidibus pretiosis & margaritis nitet & fulget. Neque nunc interim credit aut scire vult, quod mali quippiam sibi euenire possit, sed dicit: Sedeo regina, & vidua non sum, & ignorabo sterilitatem. Sacramentum ergo, id est, secretum est, quod illi futurum est damnationis iudicium, & hoc idcirco sanctis & prophetis reuelatur, quorum nunc Ioannes typum gerit, vt consolentur in Deo, nec moueantur pedes eorum aut zelentur pacem, vt iam dictum est, peccatorum videndo. Vnde & hoc non prætereundum: quia tunc maximè cœpit eiusdem mulieris siue bestiæ damnatio reuelari, quando in captiuitatem Babylonicam ductus est populus Dei, vt non mouerentur à spe sua ciues tardantis regni Dei, videntes properantem & quasi matutinam gloriam regni huius mundi, sub quo tenebantur captiui. Tunc enim Daniel huiusmodi visiones rerumq; imagines vidit, quemadmodum inter cætera dicit: Et vidi quoniam interfecta esset bestia, & perisset corpus eius, & tradita esset igni ad comburendum. Aliter quoque sacramentum mulieris & bestiæ, quæ portat eam, significatio eius potest intelligi, vt quod ait: Ego dicam tibi sacramentum mulieris & bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem & cornua decem, idem sit ac si dicat: Ego tibi dicam quid significent bestiæ capita septem & cornua decem. Sequitur enim. [Bestia quam vidisti, fuit & non est, & ascensura est de abysso, & in interitum ibit.] Magnificè consolentur captiui filij Sion, quantumcunque tyrannizet captiuando illos crudelis & bestialis Babylon, quia bestia quam vidisti, inquit, fuit & non est. At verò Deus in quo vos spem vestram posuistis o captiui & peregrini, erat, & est, & venturus est. Sic enim pro hac eadem intentione in initio libri huius dictum est: Gratia vobis & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est. Consolemini igitur, quia qui pro vobis est Deus, semper est: quæ autem contra vos est bestia, fuit & non est. Non enim semper est, sed omne quod agit, quod valet aut potest, transitorium est. Ipsa esse desinit, dominus autem in æternum permanet. [Et ascensura est, inquit, de abysso, & in interitum ibit.] Quod idem est ac si dicat: Crudelitatis suæ potentiam, quæ fuit & non est, resuscitabit in Antichristo: sed cum ad modicum sæuierit, in interitum ibit: quia dominus Iesus interficiet eum spiritu oris sui. Et nunc quidem hoc tantum veraciter dictum sit quia fuit & non est: tunc autem dicetur, quia fuit quidem bestia hæc, & iam non est, nec erit. [Et mirabuntur, ait, inhabitantes terram, quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ à constitutione mundi.] Quid mirabuntur illi? Nimirum illud quod ego te nolo mirari, arguens te & dicens: quare miraris? Mirentur illi qui cælum non aspiciunt, sed terram sicut corpore ita & mente inhabitant. Quorum nomina non sunt scripta in libro vitæ, id est, quos Deus ad vitam non prædestinauit à constitutione mundi, videlicet quando Deus mundum siue genus humanum constituit, quando creatis hominibus primis benedixit eis & dixit: Crescite & multiplicamini. Quos tunc Deus in libro suo non scripsit, quos tunc illa benedictione sua nasci non iussit, vel qui ad illam nō pertinent benedictionem creatoris, illi mirabuntur, vt hactenus mirati sunt, bestiam huiusmodi. Quinam sunt illi? Nimirum omnes quorum causa vt nascerentur peccatum extitit primæ præuaricationis, quia propter illud nati sunt illi omnes superflui, dicente ad mulierem Deo: Multiplicabo erumnas tuas & conceptus tuos. Illi mirabuntur & semper mirati sunt magnitudinem bestiæ, siue pulchritudinem meretricis, purpuram eius, coccinum eius, aurum eius, pretiosos lapides eius, margaritas eius. [Videntes bestiam quæ erat, & non est.] In hoc iam stultitiæ arguuntur illi imitatores dum dicitur, quæ erat & non est. Econtra, tu illum mirare & mirabilem prædica, qui erat, & qui est, & qui venturus est. [Et hic est sensus, qui habet sapientiam.] Ac si dicat: In his quæ vidisti & quæ dico, sensus & vtilitas latet, & ille sentit qui habet sapientiam, id est, qui in scripturis sanctis exercitatus est. [Septem capita septem montes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt.] Hoc superius iam diximus, quia septem capita septem sunt regna mundi nouissima, quorum vnumquodque suo tempore, sicut sacræ testantur scripturæ, contra regnum Dei stetit, ciuesq; eius in hoc mundo peregrinantes, varijs tribulationibus pressit. Primum enim Aegyptiorum regnum filios Israel afflixit: secundum regnum Israelitarum, iustos homines & prophetas domini Iezabel incipiente, occidit: tertium regnum Babyloniorum, Hierusalem igne succendit, & populum eius captiuauit, & tres pueros misit in caminum ignis: quartum regnum Persarum & Medorum, instigante Aman superbissimo, vniuersum genus Iudæorum propter Mardocheum penè deleuit: quintum regnum Macedonum, per Antiochum Epiphanen, populum eundem crudeliter afflixit: sub quo & Machabæi fratres, mirando sunt martyrio coronati: sextum regnum Romanorum, orbem terrarum Christianorum sanguine

Marginalia: Esai. 47 (beside "que nunc interim credit"); Dani. 7 (beside "tenebantur captiui"); 2. Thess. 2 (beside "rit, in interitum ibit"); Gene. 3 (beside "ti sunt illi omnes superflui"); Exo. 1; Exo. 5; 3. Re. 19; Dan. 3; Hester. 3; 1. Mac. 1; 2. Mac. 5 (beside the lines on the seven kingdoms)

ſanguine impleuit,ſeptimum regnum Antichriſti tanta tribulatione fideles tribulabit,vt ſi fieri poteſt,in errorem inducantur etiam electi. Iſti ſunt ſeptem montes,id eſt,ſeptem regna. Deniq; regna hæc propter ſuperbiam ipſorũ qua in altum contra Deum tumuerunt,montes appellauit. Vnde cũ dixiſſet,ſeptem capita ſeptem montes ſunt,exponens quid dixerit,addidit: & reges ſeptem ſunt. Reges enim pro regnis æquipollenter poſuit,imo magis propriè,quia nõ tam regna vel ſpatia terrarũ,quàm reges in crimine ſunt,vt beſtiæ capita dicantur & ſint. Et quamuis multi in ſingulis regnis per ſucceſſiones regnauerint, pulchrè tamen quot regna ſunt tot reges poſuit, quia nõ tam perſonas regnantes, ꝙ regias poteſtates numerari præſens cauſa flagitat. Sequitur ergo. [Quinq; ceciderunt,vnus eſt,& alius nondum venit.] Etenim quãdo hęc vidit Ioannes,illa mundi ætate iam & Aegyptius rex qui filios Iſrael oppreſſit, & Iſraeliticus rex Achas ſiue Iezabel,quæ vel cuius poſteritas prophetas occidit,& Babylonius rex, qui populum Dei captiuauit, & Perſicus rex,imo qui illum inſtigauit Aman hoſtis Iudæorum, & Antiochus de regno Græcorum,qui tanta tamq; nefanda geſſit in illum Dei populum,iſti quinq; ceciderant, in inferno ſepulti fuerant. Notãdum quippe quia ſuper ſingulos iſtorum talia cælitus iudicia facta ſunt,vt ſi conſideres ſingulorum euentum,fateri non dubites propriè dictum eſſe, quia ceciderunt. Deni que rex Aegyptius cum curribus & equitibus ſuis in mare cecidit, ſanguinem Achab linxerunt canes,& comederunt Iezabel: Nabuchodonoſor de regno eiectus, fœnũ vt bos comedit: Aman in patibulum ſuſpenſus eſt, Antiochus computreſcens impiam miſerabili obitu vitam finiuit. Mat. 24 Exo. 14 3. Reg. vlt. 4. Re. 9 Dan. 4

Quinq; ergo iam ceciderant,& vnus eſt,inquit. Quis ille vnus? Nimirum rex ſiue imperator Romanus,qui tunc erat & in Chriſtianos ſæuiebat, quando hæc dicebãtur. Iam quidem Nero dedecoroſus turpiter perierat,ſed perſecutio quã primus in Chriſtianos edixerat, tunc in Romano principatu vigebat. Quamuis multi fuerint eiuſdem imperij principes, Chriſtianorum perſecutores,tamen pro vno,ſicut iam dictum eſt,regno vniuerſitas illorum rex vnus eſt. [Et alius,inquit,nondum venit.] Nimirum qui Antichriſtus erit. Vnus ille quem tunc eſſe dixit,& alius quẽ nondum veniſſe aſſerit,adduntur illis quinq; qui ceciderũt,& ſeptem fiunt. Cum dixiſſet,& alius nõdum venit,continuo ſubiunxit: [Et cum venerit oportet illum breue tempus manere.] Quare breue & non longum tempus oportet eum manere? videlicet propter electos. Erunt enim, inquit dominus,dies illi tribulationis tales,quales nõ fuerunt ab initio creaturæ quã condidit Deus vſq; nunc,neq; fient. Et niſi breuiaſſet dominus dies,nõ fieret ſalua omnis caro. Sed propter electos quos elegit,breuiauit dies. Ergo cum venerit,oportet quidem illum manere,ſed tempus breue. Hic quia ſuperbi & infirmi ſumus,miſericordia domini cũ ſocia veritate & terret nos de magnitudine aduerſitatis,& refouet de breuitate temporis. Sequitur. [Et beſtia quæ erat,& non eſt, & ipſa octaua eſt, & de ſeptem eſt,& in interitum vadet.] Hoc loco beſtiam,vnũ beſtiæ caput intelligi oportet,quod videlicet caput Antichriſtus eſt. Hæc,inquit, beſtia & octaua eſt,& de ſeptẽ eſt. Quod idem eſt ac ſi diceret: Antichriſtus vnum idemq; beſtiæ caput, & octauum & ſeptimũ eſt. Quod nimirum ſtare vel intelligi non poſſet,niſi conſtaret,quia in vno eodemq; Antichriſto duo quædam ſunt pariter. Etenim ille filius perditionis ſimul & homo & diabolus eſt. Itaque ſi ſolum quod exterius videtur in Antichriſto attendas, de ſeptem eſt: quia de genere vel natura cæterorum regum vel impiorum hominum eſt. Si autem ad id reſpicias quod intrinſecus latet, octauum caput eſt, quia diabolus eſt, qui antequam ingrediatur habitaculum illius perditi hominis, in cælo ſemetipſum aduerſus Deum erexit, & nunc vſq; inuiſibiliter ſuperbit. Nihilominus tamen & in interitum, inquit, vadet: quia tam facile eſt Deo mittere in interitum hominem ſimul & diabolum, quàm hominem ſimplicem vel ſolum, vt veraciter dicatur de vtroque, quia fuit & non eſt, Deus autem ſemper eſt. Sequitur. [Et decem cornua quæ vidiſti,decem reges ſunt, qui regnum non acceperunt: ſed poteſtatem tanquam reges vna hora poſt beſtiam accipient.] De hoc iam ſuperius dictum eſt, quia ſeptem quidem regna ſunt notiſſima de ſanctarum ſerie ſcripturarum, quæ contra ſanctos altiſſimi inimicitias exercuerunt: ſed eorundem regnorum decem reges ſunt, quia videlicet vnum ex illis regnum Macedonum poſt mortem Alexandri in quatuor ſucceſſores eius per quatuor ventos cæli diuiſum fuit, qui ſinguli diademata ſibi impoſuerunt, atque hoc modo decem reges facti ſunt. Idcirco autem ſuperius dixit,& reges ſeptem ſunt,& nunc dicit, decem reges ſunt, quia tres ex illis ſucceſſoribus Alexandri nihil feciſſe leguntur aduerſus populum Dei, ſed ſolus ille quartus qui Syriam tenuit. Ergo numero quidem decem, ſed pro actu qui ad præſentem cauſam pertinet, id eſt, pro perſecutione martyrum, tantummodo ſeptem ſunt. Cum autem paulò ante dixerit, quinque ceciderunt, & vnus eſt, quomodo nunc dicit, qui regnum nondum acceperunt? Videlicet mira irriſione, tanquam dicat, regnare quidem viſi ſunt, & regium faſtum nomenque ſibimet vſurpauerunt, ſed veraciter nunquam regnauerunt. Neque enim regnum illorum verè eſt regnum, ſed ſolius domini eſt regnum. Hoc ad illud ſpectat quod ſuperius arguendo dixit: Quare miraris? Nam verè reges huiuſmodi non mirandi, ſed miſeri ſunt iudicandi, qui vt regnarent tot homicidia fecerunt, nanque ceciderunt & mortui ſunt, & regnum nondum acceperunt. Hefter. 7 1. Mac. 6 Mat. 24 Dan. 8 Pſal. 21 Pſal. 101

ceperunt. Sed quid? Potestatem, inquit, tanquam reges vna hora accipient post bestiam. Non verè regnum, sed quasi reges quandam potestatem accipient, & hoc vna hora post bestiam, ac si dicat: Extollentiam illorum nequaquam regnum voces aut vocari debere putes. Regnum nanque diuturnitatem potestatis sonat: At illi non diuturnam potestatem, sed vna hora potestatem acceperunt siue accipient. Nam idcirco tempore futuro accipient dixit, quia cum Antichristus venerit, eorundem regum qui iam ceciderunt vires siue regna ad persecutionem sanctorum reparabit. Quam autem vel qualem potestatem accipient breuiter insinuat cū dicit: post bestiam. Idem nanque est ac si dicat: ad effundendum sanguinem sanctorum, quia potestas bestiæ non verè est ad regnandū, sed ad insaniendum, ad sanguinem effundendum. Pulchrè igitur & verè dictum, quia regnum nondum acceperunt. Sequitur: [Hi vnum consilium habent, & virtutem & potestatem suam bestiæ tradent. Hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos, quoniam dominus dominorum est, & rex regum, & qui cum illo sunt electi, & vocati, & fideles.] Vnum, inquit, consilium habent hi, subauditur cum Antichristus venerit, & breue tempus manserit: omnes enim conspirabunt ad consensum illius filij perditionis. Quid illi reges ante aduentum eiusdem Antichristi? Nonne iam vnum consilium cum venturo illo habuerunt? Nonne eandem intentionem? Nonne eandem voluntatem? Denique quo consilio, qua intentione, qua voluntate ille sanctos persequetur cum venerit, eadem & rex Aegypti & cæteri, de quibus iam dictum est, suis quique temporibus afflixerunt populum Dei, videlicet vt nullus memor existeret vnius & veri Dei, & laborabat in eis & per eos diabolus irritam facere fidem promissionis, scilicet seminis, quod est Christus, quem patribus Deus repromisit. Hoc fuit antiquum serpentis illius consilium, quando primum decepit hominem, videlicet vt nullus saluaretur hominum, & eodem consilio cunctos istos armauit, quos iam sæpè diximus Aegyptios, carnales Israelitas, Babylonios, Persas, siue Medos, Macedones, siue reges Antiochos, Cæsares Romanos: tandémque caput eiusdem consilij suscitabit in illo sæpè dicto homine peccati Antichristo. Verè ergo vnum consilium habent hi. [Et virtutem, inquit, & potestatem suam bestiæ tradent.] Quod idem est ac si dicat: Illi quod intenderunt perficere non potuerunt aut poterunt, diabolus autem cui deseruiunt, virtutis potestatis illorum hæredem faciet illum proprium hominem suum Antichristum, quasi id quod per illos adimplere non valuit, saltem efficere possit per istum egregium. Sed quid? [Hi cum agno pugnabunt, ait, & agnus vincet illos.] Omnes iam dudum victi sunt suis quique temporibus, & adhuc in vno Antichristo simul omnes vincentur. Et pulchrè cum dicere posset, hi cum Christo pugnabunt, & Christus vincet illos: maluit dicere, hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos: quia nimirum primus illorum, scilicet Aegyptius rex, per immolationem agni victus est, vt filios Israel dimitteret, eosque persequens in mari rubro mersus est. Quamuis igitur futuro tempore dicat: Hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos: nihilominus & de præterito ante istum Ioannem tempore intelligendum est, quia cum agno pugnauerunt, & agnus vicit illos. Ioannes nanque hic omnium illorum typum gerit, qui ab antiquo ex quo populus Dei cœpit affligi sub regnis supradictis, meruerunt diuinitus consolari. Hoc mirabile imo laudabile & verum est: quia antequam agnus iste in hunc mundum venisset, hi cum agno pugnauerunt, & ipse vicit eos. Vnde satis eleganter in propheta iubetur vocari nomen eius, velociter spolia detrahe, cito prædare: siue, accelera spolia detrahere, festina prædari. Quare? Quia, inquit, antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Quod idem est ac si diceret: Puer iste qui saluator est, antequam nascendo veniat in hunc mundum, sciens siue expertus matrem vtique virginem, & Ioseph patrem optimum, ipse liberabit Israel de manu inimicorum suorum. Mira acceleratio, miranda festinatio, vt nondum natus puer ipse promissionem suæ natiuitatis habentem siue expectantem populum liberet. Hoc tamen ita verum est, vt qui istud non credit, fidelis non sit. Oportet enim credere quia priusquam nasceretur iste puer ex matre, Deus omnipotens erat cum patre. Vnde cum dixisset: & agnus vincet illos, continuo subiunxit: [Quoniam dominus dominorū est, & rex regū.] Nonne antequam nasceretur Babylonios quoque & Persas siue Medos atque Macedones, qui contra se, id est, contra suos sui venturi fidem habentes pugnauerunt, eosque captiuos tenuerunt, iste vicit? Quid enim aliud Nabuchodonozor regi siue prophetæ Danieli demonstratur, quando lapis abscisus sine manibus percussit statuam grandem, & contrita sunt pariter aurum, argentum, æs, & ferrum? Quid, inquam, nisi quia Christus qui est, vt dicitur, agnus, priusquam nasceretur, miranda, sicut iam dictum est, festinatione vincere festinabat, suosque electos sub illis regnis captiuos supra id quod poterant sustinere, tentari non sinebat? Qui enim postquam de virgine natus est, ferrum, quod erat Romanum imperium, euangelicæ prædicationis verbo tandem vicit & fregit, ipse priusquam nasceretur, aurum, argentum, id est, regna magna & fortia: Babylonicum, Persicum, & Macedonicum contriuit, præeunte verbo propheticæ veritatis. Exempli gratia. De Antiocho Epiphane Daniel prædixerat: Et sine manu conteretur, & ita factum est. Diuinitus quippe percussus inuisibili

Exo. 12 · Esaie. 8 · Dan. 2 · Dan. 8

inuisibili & insanabili plaga computruit, miseramq; vitã miserè, vt dignus erat, finiuit. Igitur 1.Mac.6
& agnus, inquit, vincet illos: quippe qui & prius q̃ nasceretur, vicit primos. Vnde nõ dubitatur, quin vincat & residuos. Victoriæ eius participes sunt sancti siue electi eius: ipsis enim laborantibus, adiuuando vincit agnus. Iccirco addidit: [Et qui cum illo sunt electi & vocati, & fideles.] Isti deniq; pugnant & vincunt, sed victoriam agno attribuunt, sine quo sese nequaquam vincere potuisse aut posse sciunt. Vnde vnus illorum cum dixisset: Quia plus laboraui, continuo subiunxit: Non autem ego, sed gratia Dei mecum. Electi, & vocati, & fideles, ipsi sunt, de quibus Apostolus dicit: Quos autẽ prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & magnificauit. Deniq; quos prædestinauit, ipsi hoc loco dicuntur electi. Prædestinari nanq; eligi siue præeligi est. Item quos vocauit, ipsi hoc loco dicuntur vocati. Et quos iustificauit ipsi hoc loco dicuntur fideles, quia videlicet electorum siue prædestinatorum atq; vocatorum iustitia vel iustificatio fides est. Vnde idem Apostolus post multa veritatis argumenta dicit: Iustificati igitur ex fide pacẽ habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum. Item quos magnificauit, ipsi hoc loco pugnare & vincere dicuntur cum agno. Talem nanque bestiam vicisse, vera magnificentia est. Sequitur: [Aquas quas vidisti vbi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ.] Meritò aquarum nomine designantur populi & gentes, super quas meretrix sedet: quia nimirum pro hoc ipso quod eis domina talis præsidet, fluxæ sunt & instabiles. Cùm autem dicit, populi & gentes: proculdubio non excipiuntur Israeliticæ tribus, de quibus Balaam ariolus loquitur: Populus solus habitabit & inter gentes non reputabitur. Ergo populorum nomine hoc loco carnales tribus Israel, gentium verò vocabulo cæteræ designantur nationes. Quis enim super Israel quoq;, id est, Iudaicũ populum, meretricem istam sedere aut sedisse dubitet? Ipsi nanque maximè cum cupiditate mundi fornicati sunt, quippe qui fornicationem ipsorum redarguentes sanctos & prophetas occiderunt. Aquæ igitur & ipsi sunt, suo videlicet vitio, sicut propheta dicit: Audite hæc domus Iacob qui vocamini nomine Israel, & de aquis Iuda existis, id est, qui tantum carnis & non fidei filij estis: Cùm dixisset, populi sunt & gentes, ad quid addidit, & linguæ? Hoc enim necessariò consequeretur, etiam si non dixisset: quia linguis non loquuntur nisi populi & gentes. Cur ergo addidit dicens, & linguæ? Nisi fortè vt ad memoriam nobis reuocet, quod vt diuiderentur & multiplices fierent linguæ, superbia commeruit meretricis huius magnæ, in ipso iam pueritiæ siue petulantis adolescentiæ eius tempore: Cùm enim construeretur turris Babel per superbiam hominum in cælum ascendere volentium, à cuius nomine nunc hæc ipsa meretrix dicitur Babylon, videns hoc Deus confudit linguam eorum, & inde diuisi ab inuicem recesserunt. Itaque non frustra cum dixisset, aquæ super quas meretrix sedet populi sunt & gentes, addidit & linguæ: vt nec illud prætermitteret, quod diuisiones quoque linguarum damnum vel plagam nobis superbia meretricis huius intulit. Sequitur: [Et decem cornua quæ vidisti, & * bestia, hi odient fornicariam & desolatam facient illam & nudam, & carnes eius manducabunt & ipsam igni concremabunt.] Mira assertio, mira & vehemens impiorum detestatio. Quomodo reges qui per cornua designantur fornicariam suam odisse dicuntur, cum qua ipsi fornicantur? Ipsi nanq; & non alij sunt reges, de quibus supra cum dixisset: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ quæ sedet super aquas multas, addidit: cum qua fornicati sunt reges terræ. Ipsi ergo qui cum illa fornicantur, illam odisse & desolatam nudamque facere, & carnem eius manducare, & ipsam igni concremare dicuntur. Mirum hoc, attamen verum est.

1.Cor.15 — Roma.8 — Rom.5. — Num.23 — Esa. 48. Rom.10 — Gene. 6 — In bestia

Quis enim nesciat de regibus mundi quantis odijs semper fuerint inquieti? Et cui sua inquietudine fuerunt infesti, nisi ipsi cupiditati vel gloriæ mundi, cum qua vtique fornicati sunt, præferendo illam suo creatori? Instrumenta fornicationis eorum, pulchritudines ciuitatum, & locupletum multitudines gentiũ quibus imperabant, extiterunt, cæteraq; talia quæcunq; in mũdo sunt prouocantia concupiscentiam oculorum. At illi nunquã hæc in pace sua florere permiserunt, bellis omnia desolantes, turbas hominum gladio interficientes, ciuitates & castella igni cõcremantes. Nec verò solummodo in alterutros reges contra reges, regna aduersus regna hostili more hæc fecerunt, sed populis suis ciuitatibusque proprijs singuli reges persæpe mala hæc intulerunt. Nam vt de cæteris taceam, quis vnquam Romæ ciuitati populoq; & senatui proprio imperatore suo Nerone crudelior aut nequior hostis extitit? Ille desolatam vrbem fecit, ille populum & senatum occidendo, quodammodo carnes eius manducauit: ille ciuitatem materiali quoque igne concremauit, solummodo vt pulchritudine flammæ delectaretur, spectando in ea similitudine qualiter quondam arsisset Ilium, sedensque in altissima turre Mecœnatia, tali spectaculo tripudians Iliada decantabat. Tantæ crudelitatis quidam reminiscens & congemiscens, ita cecinit.

Boetius de cõso. philo. li. 2.meta.6

Nouimus quantas dederit ruinas
Vrbe flammata patribusque cæsis,
Fratre qui quondam ferus interempto.
Matris effuso maduit cruore.
Heu grauem sortem, & cætera.

Verum ergo est, quia reges terræ qui relicto Deo cum pulchritudine creaturæ mundanæ fornicati sunt, fornicariam suā oderunt, & quale vehementissima odia ministrabant pretium suæ
Esai. 57. fornicationis, illi reddiderunt. Non enim est pax impijs, dicit Dominus. O igitur miserabilis conditio Babylonis terrenæ ciuitatis, quæ à Deo fornicatur cum amatoribus, quia non solū fornicatur cum amatoribus, sed cum hostibus, quorum & si quis amor est, tanto felle amaritudinis permiscetur, vt ipsam hostiliter dilanient cum qua fornicantur. Horum causa vel incitator malorum diabolus est. Iccirco non dixit tantummodo, & decem cornua quæ vidisti hi odient fornicariam, sed & decem cornua quæ vidisti, & bestia inquit, hi odient fornicariam suam, &c. Cō-
Enim. tinuo subiungit: [Deus * autem dedit in corda eorum vt faciant quod illi placitum est, vt dent regnum suum bestiæ, donec consummentur verba Dei.] Vt faciant, inquit, quod illi placitū est. Cui illi? Videtur hoc referri ad Deum, quia sic præmissum est: Dedit enim Deus in corda eorū, & ita intelligi, vt faciant quod illi, subauditur Deo, placitum est. Verùm quia præmiserat: Et decē cornua quæ vidisti & bestia, hi odient fornicariam, & deinde cum dixisset, vt faciant quod illi placitum est, addidit, vt dent regnum suum bestiæ: rectius refertur ad eādem bestiam, scilicet, vt faciant quod illi, subauditur bestiæ, placitum est: & deinde, vt dent regnum suū bestiæ, id est, vt totius regni sui vires impendant diabolo, faciendo voluntatem eius, quæ semper aduersatur bono Dei proposito. Quid enim illi faciunt nisi malum? Malum autē Deo nō placet, imo eos qui malum operantur ipse odit, sicut scriptura ei testis est, dicens: Odisti omnes qui operantur
Psal. 5. iniquitatem. Item: Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Sed iterum scriptura di-
Esai. 45. cit: Faciens pacem & creans malum. Intra hæc secundum veritatis rationem, & secundū patrum orthodoxorum veridicam autoritatem dicendum & sentiendum est, quia malum illud quod est afflictio siue bellum paci contrarium, de qua dictum est, faciens pacem, Deus aliquādo creat propter correctionem: malum autem, id est, iniquitatem siue peccatum neq; creat, neq; illi placitum est. Et est quidē voluntatis eius, vt bellum siue aliā eiusmodi afflictionem, cum superuenerit ijs qui peccatis præcedentibus perpeti merentur, effugere non possint, vt aūt homines mala faciant vel mali fiant, nunq̄ fuit aut placitum est illi. Quæritur ergo: Si malum quod faciunt, vel hoc ipsum quod mali sunt, non est Deo placitum, quomodo hic præmissum est, Deus enim dedit in corda eorū? Quod dū quæritur, consequenter vel simul & illud quærendū est quod dicit
Psal. 104 Psalmista: Conuertit cor eorū vt odirent populū eius, & dolū facerent in seruos eius. Illud autem sic intelligi oportet, quatenus nulla vnq; suspicio in corde hominis locum inueniat, quasi Deus odij vel doli aliquando autor existat, quod vel suspicari dementissimū atq; impiū est. Deus enim neq; Pharaonē indurauit, neq; cor Aegyptiorū in odiū cōuertit, voluntatē habendo duritiæ, vel odij ipsorū, sed tantūmodo bona fecit filijs Israel, multiplicando illos in terra illa, sicut Abrahæ
Gen. 22. promiserat dicens: Benedicā tibi, & multiplicabo semen tuum. Pharao aūt & Aegyptij sicut superbi ita & inuidi erant, & secundū morem inuidentiū, quanto plura vel maiora Dei beneficia videbant impendi his quibus inuidebant, tanto maiori contra illos odio sæuiebant. Hoc præui-
Exod. 7. dēs Deus dicebat Mosi: Ego indurabo cor Pharaonis. Quod idē est ac si diceret: Ego quidē signa & prodigia pro filijs Israel faciam coram Pharaone & seruis eius, sed quia inuidi sunt, hoc illis ad nihil aliud valebit, nisi vt odio maiori contra eos indurentur. Hoc sensu versiculum prædictum pater Augustinus explanat. Igitur & quod hic dictū est, Deus enim dedit in corda ipsorum, sic intelligi oportet, vt nullatenus suspicemur quod Deus in corda quorumlibet regum illorum miserit, quatenus facerent quippiā mali, aut ipsi fierent mali, sed bona quæ voluit singulis in tempore suo fecit regnis, reges autē mūdi vt superbi ita erāt & inuidi, & alternæ inuidebāt felicitati. Exēpli gratia: Prospera fecit Deus Babyloniis, vt valentiores essent gētibus cæteris. Et ne
Hier. 28. dubium sit hoc illis à Deo esse datum, Deus ipse in propheta dicit: Iugū ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, vt seruiant Nabuchodonosor regi Babylonis, & seruient ei. Insuper & bestias terræ dedi ei. Hoc datum Dei misit in cor Medis & Persis, vtpote inuidentibus & æque superbis, vt ascenderent & facerent in eos quicquid potuerunt mali, Deo non resistente illis, imo permittente propter peccata Babylonis. Eodem modo postea Macedones Persarum & Medorum felicitas concitauit, quam vtiq; non casus sed ordinatio Dei fecerat illis. Itaque Deus, inquit, dedit in corda eorum vt faciant quod illi placitum est, vt dent regnum suum bestiæ, id est, felicitas alijs concessa dono Dei, aliorum inuidentium corda in odium concitauit, & ita contra alterutros per inuidentiam excitati sunt, vt vniuersas regnorum suorū vires ministerio certatim impenderent malitiæ diabolicæ. Vsquequo? [Donec, inquit, consummentur verba Dei.] id est, adimpleantur ea quæ Deus per sanctos & prophetas suos de regnis illis futura iudicia sua prædixit. Quid enim euenturum fuerat illis quod non ante prædixerat factus ad homines sermo Dei? Aut quid prædixit de illis sermo Dei, nisi quod eis iustè obuenire debuit? Denique futurum erat & fieri iustè debebat, vt Aegyptij postquam oppressissent filios Israel, ipsi pœnas darent suæ iniquitatis, & hoc ante loquens ad Abraham Deus ipse præ-
Gen. 15. dixit. Ait enim: Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua,

&sub

& subiicient eos seruituti, & affligent eos quadringentis annis. Veruntamē gentem cui seruituri sunt ego iudicabo, & post hæc egredientur cum magna substantia. Item futurum erat, vt reges Israel & Iuda, propter abominationes quas fecerunt, & propter sanguinem innocentem quem effuderunt, condigna recepturi forent, tandemque & Israel & Iudas in Assyrios atq; Chaldæos traducti captiui abirent, & hoc ante per prophetas Deus non semel prædixit: Pleni sunt libri prophetarum, Esaiæ, Hieremiæ, Ezechiel quoq; verbis Domini ita prædicentis: Item futurum erat vt Babylon subuerteretur à Medis & Persis, & hoc ante per eosdem prophetas, & per Danielem Deus quoque prædixit. Item futurum erat vt Persæ & Medi ab Alexandro Macedone superarentur, & hoc ante per iam dictum Danielem Deus præostendit & prædixit. Item futurum erat vt tam Macedones quàm cæteræ gentes comminuerentur atque conculcarentur viribus Romani imperij: & hoc ante eidem Danieli præostendit per bestiam quartā magnā terribilemque & fortem nimis, dentes ferreos habentem, comedentem atque comminuentem & reliqua pedibus conculcantem. Item futurum est vt Antichristus regna hæc omnia supergrediatur operatione habitantis in illo diaboli, & plus omnibus conterat sanctos altissimi, & hoc ante non solum in prophetis, verùm etiam per semetipsum in euangelio suo prædixit filius Dei. Igitur rectè & veraciter dictum, donec consummentur verba Dei, quia videlicet nihil egerunt aut agere possunt regna mundi quasi contra propositum Dei, quod Deus non præscierit, imo & prædixerit. Notanda tamen infinita cunctorū peruersitas, cū dicitur primo: hi cū agno pugnabūt, & deinde, hi odient fornicariā & desolatā faciēt eā, &c. quia concorditer quidē contra Deum dimicant, & vno spiritu malignitatis in hoc sibi cōsentiunt: ad cōcupiscētias verò suas, vel propter cupiditatem eorum quæ in mundo sunt, discorditer insaniunt, & inuicem sæuiunt, & omnibus modis à semetipsis serpentina hæc capita dissentiunt. Tandemque angelus idem dicit: [Et mulier quam vidisti est ciuitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.] Breui recapitulatione renouat quod superius dixit, vel quod ipsa in fronte mulieris scriptura signauit: Babylon magna mater fornicationum & abominationum terræ. Porrò quod illic dixerat, cū qua fornicati sunt reges terræ, hic paulisper commutauit dicendo, quæ habet regnū super reges terræ. Et quidem multum est illic dictum ad significandam ignominiam regum terræ, sed multo amplius hoc valet ad insinuandū seruilem stultitiam regū terræ cum dicitur, quæ habet regnū super reges terræ. Quid enim? Nonne reges terræ supini incedunt & sese esse liberos cōfidunt? Sed ecce regnum super se habere cōprobantur, & quod turpissimū est, mulier meretrix super eos regnare, & ceruicibus eorum incūbere rationabiliter atque irrefragabiliter asseritur. Mētiuntur ergo liberos se esse pronuntiantes: quia serui sunt, & meretricium portant iugum, semper anhelātes & sub onere curui, tot dominorum serui quot vitiorum captiui. [Et post hæc vidi alium angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam, & terra illuminata est à gloria eius, & clamauit in forti voce dicens: Cecidit cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundæ & odibilis, quia de ira fornicationis eius biberunt omnes gentes, & reges terræ cum illa fornicati sunt, & mercatores terræ de virtute delitiarum eius diuites facti sunt.] Necdum is qui loquebatur angelus suam videtur sponsionem peregisse qua dixerat: Veni ostendam tibi damnationē meretricis magnæ, & alius iam introducitur angelus exclamans in forti voce, & hic maximè damnationē eiusdē exprimit meretricis, quam ille tantummodo quæ nā esset designauit, capitaq; eius & cornua descripsit. Hoc rectè & secundum rem factū propriè perpendis, si recolas quia meretricem hanc & prius totus propheticalis ordo, maximeq; Daniel demonstrans cōtra libidines & crudelitatem eius multa declamauit: & deinde per semetipsum veniens filius Dei, angelus magnus & fortis de quo propheta dicit: Et ecce veniet ad templū suum dominator quem vos quæritis, & angelus testamenti quē vos vultis, damnationē eius in auditu orbis terrarū iā adesse forti voce clamauit, & euangelica manifestatione prædicauit. Nunc aliū angelū pulchre de cælo descendentē se vidisse dicit, quia videlicet iste de cælo per humilitatē descendit, vnde quidā alius per superbiā cecidit. Hic habet potestatē magnā, inquit, quod dixisse ad rem præsentem multum attinet, id est, ad eam quæ hic ostenditur damnationē meretricis. Ipse enim quodā loco de semetipso loquens cum dixisset: Sicut enim habet pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso, continuo subiunxit: Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Itē: Neq; pater iudicat quenq̄, sed omne iudiciū dedit filio. Rectè ergo habentē potestatē magnā dixit, potestatē faciēdi iudiciū siue damnationē meretricis. [Et terra illuminata est à gloria eius.] Et hoc verè dictum est, quemadmodum & eo veniente Zacharias propheta cecinit dicens: Visitauit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis sedent. Et ipse cum venisset de semetipso dixit: Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulabit in tenebris. Itē: Quādiu in mundo sum, lux sum mundi: Iste illuminator angelus: [Exclamauit in forti voce, dicens: cecidit cecidit Babylō magna.] Vbi vel qn̄ angelus iste hoc clamauit? Nimirū apud multā Iudæorū turbā, instāte articulo suæ passionis, qua videlicet passione actū est, vt caderet ci-

Esai. 10. Hier. 17. Eze. 11. Dan. 7. Dani. 8. Cap. 18. Ioan. 5. Lucæ 1. Ioā. 8. 12 Ioan. 5.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum. Notandum tamen quòd non contentus est dixisse semel tantũ, cecidit Babylõ, sed geminato casus vel ruinæ verbo, cecidit cecidit, inquit, Babylon. Et quidẽ repetitio affirmatio est, sed & præter hoc sciendũ, quia Babylon hæc clamãte angelo isto clamorem supradictum. i. patiente Christo pro salute oĩm, vtrobiq; cecidit, tã apud inferos, quàm apud superos. i. viuentes, corruit. Deniq; & potestas eius infernalis cõfracta mortuos amisit, vt sanctorũ populus qui tenebatur in morte captiuus, de illis exiret claustris & vinculis, & fallitas eius denudata est atque subuersa hic apud viuentes in dæmonum templis atq; simulacris, vt qui tenebantur in diuersis erroribus à diabolo captiui, exirent ad Deum viuũ per euangelicã prædicationem de tenebris suis ad lumen verum euocati. Rectè ergo geminatum est verbum, quia & illic vis mortis, & hic dæmonum cultus cecidit. [Et audiui aliam vocem de cælo dicentẽ: Exite de illa populus meus, vt nec participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis, quoniã peruenerũt peccata eius vsq; ad cælũ. Et recordatus est Dñs iniquitatũ eius.] Postquã angelus ille clamauit, aliã vocẽ de cælo audiui, inquit, quia postquã ipse Christus euangelizauit atq; passus est, spiritus sanctus de cælo venit, & linguas alias apostolis Christi dedit. Extunc triũphus dñicæ passionis cœpit annunciari vniuerso orbi, extũc in oẽs gẽtes pœnitẽtia & remissio peccatorũ cœpit prædicari. Exite ergo, inquit vox ista de Babylone, populus meus. i. agite pœnitentiã, & vnusquisq; vestrũ in noĩe dñi baptizetur. Hoc enim veraciter de Babylone exire est. Act. 2

Populus ait meus. i. ò tu oĩs qui ad vitã æternam es præordinatus. Nã foris quidem oĩbus prædicatur, & plærunq; reprobi quoq; quasi ad credendum perducuntur, sed intus in proposito Dei soli electi requiruntur. Et quid intendat dicendo, exite: pulchrè definit subiungendo: vt ne participes sitis delictorũ eius, & è plagis eius non accipiatis. Non ergo de loco ad locum exire iubentur, sed vitã mutare, vt relictis peccatis & supradictis fornicationibus eius, consequenter & condignè plagarum quoq; eius immunes habeantur. Quoniam, inquit, peruenerunt peccata eius vsq; ad cælum. i. quoniã fornicando, & sanguine sanctorum sese inebriando ad hoc vsq; peruenit, vt ipsum occideret cæli regẽ & dñm. Et ob hoc recordatus est, ait Dominus, iniquitatum eius. i. diẽ statuit iudicii vniuersalis, in quo iniquitates eius puniãtur. Vnde & sequitur: [Reddite illi sicut ipsa reddidit vobis, & duplicate duplicia secũdum opera eius. In poculo quo miscuit, miscete ei duplum. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.] Quinam sunt hi qui reddere illi, sicut ipsa reddidit eis, & secundum opera eius duplicia duplicare iubentur, nisi hi qui cũ dño sedente ad iudicandum in sede maiestatis suæ, sedebunt & ipsi iudiciariis sedibus, videlicet sancti & martyres Iesu, quorum ebria sanguine hæc meretrix superius ostenditur? Reddite, ergo, inquit, illi, sicut ipsa reddidit vobis, id est, condemnate illam, sicut ipsa sanguinem vestrum innocentem condemnauit. Parum erat dixisse, sicut ipsa reddidit vobis, nisi addidisset protinus, & duplicate duplicia secundum opera eius. Constat enim quia dum hæc sanctos persequitur, & martyres Iesu, corpus tantũ occidit, & post hæc non habet quid faciat: ipsi autem potestatem hanc in iudicio cum eodem Domino Iesu habẽt, vt corpus & animam mittant in gehennã. Bene ergo, duplicate duplicia, inquit, secundũ opera eius. Itemq;: & in poculo quo miscuit, miscete illi duplũ. Continuoq; ait: Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantũ date ei tormentũ & luctũ. Pro gloriatione qua se extulit, luctum, pro deliciis quibus inordinatè vsa est, date illi tormentum. Duę istę damnationis eius causę sunt: altera, quia sanctis & martyribus Iesu mala reddidit, dum sanguinem eorum fudit: altera, quia affluxit in deliciis & fornicationibus suis, quę videlicet causæ & superius præscriptæ, & hic ordine præpostero repetitę sunt. Summa reatus eius nota, vt peccati eius interminabilis sit superbia eius, quia videlicet non vtcunq; peccat aut fornicatur, sed in peccatis & fornicationibus suis gloriatur, siue glorificat se. Vnde adhuc subditur: [Quia in corde suo dicit: Sedeo* regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. Ideo in vna die venient plagę eius, mors, & luctus, & fames, & igne comburetur, quia fortis est Deus qui iudicauit illam.] Quod taliter & sic dicat in corde suo, sedeo regina, &c. & quod idcirco plagas istas sustinere habeat, prophetica iam dudum firmauit veritas. Nã in Esaia propheta dicitur illi inter cætera: Descende, sede in puluere virgo, filia Babylonis, sede in terra. Virgo grauissima cum ironia dicitur illic: nam hic veraciter pronunciatur meretrix. Subinde dicitur ei: Dixisti, In sempiternũ ero dña. Non posuisti hæc super cor tuũ, neq; recordata es nouissimi tui. Et nunc audi hęc delicata, & habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo: Ego sum, & pręter me non est amplius. Non sedebo vidua, & ignorabo sterilitatem. Venient tibi hæc duo subitò in die vna, sterilitas, & viduitas, & cætera. Itaq; propter superbiam, quia non quomodocunque peccat hæc meretrix, sed superbiendo peccat, & peccando superbit & exultat, quod non ita vt ciuitas Dei, quæ in hoc mundo peregrinatur, vidua sit, cùm sit meretrix, & multi reges cum ea fornicentur, tanquam hoc sit matrimoniũ legitimum beatę reginę potentis & dominantis. Propter hoc, inquam, iustum & irreprehensibile est iudicium, vt veniant plagæ istæ super eam, mors, & luctus, & fames, & æterno comburatur igni. * Hæc verò sententia dubitabilis est, quin certum debeat habere effectum: quia fortis, inquit, est Deus, qui iu-

Matt. 9. Luc. 12 Vt regina. Esa. 47 Ibidem. Nec.

dicauit

tam dolent se voluptates noxias admisisse, quàm easdem voluptates sibimet irrecuperabiliter perire. Et profectò si possent cuncta hæc pereuntia cupiditatis fomenta, quæ hic cum tormẽto ipsorum nominatim exprimuntur, de incendio liberare, sibiq; retinere cuperent. Sed procul dubio non poterunt, rebusq; pereũtibus longè aberit auxilium ipsorũ pariter pereuntiũ. Vnde cũ magna in valetudinis eorum significatione semel & iterũ, ac tertio hic est dictum, quia longè stabant. [Cũ (inquit) viderint reges terræ fumũ incendii eius, longè stantes propter timorem tormentorum eius, dicent væ væ.] Item: Et mercatores hominũ qui diuites facti sunt ab ea, longè stabunt, propter timorem eius flentes & lugentes, & dicentes væ væ. Et paulò post: Et oĩs gubernator, & nautæ lõgè steterunt, & clamauerunt flentes & lugentes, & dicentes, væ væ. Oẽs omninò tam reges quàm nautæ siue gubernatores, tam nautæ quàm negotiatores longè stabunt, non tam loco, quàm defectu cordis, & aĩo inualido: quia videlicet nec reges tunc arma vel exercitus ad pugnandũ, neq; nautæ remos ad nauigandum, neq; negotiatores institas ad colligendas sarcinas habebunt. Nam & iumentorum, & equorũ & rhædarũ subsidia cuncta deerunt. [Notandũ interea, quia pastores aut ruricolæ fletum hunc & luctũ habituri nõ scribũtur, quia videlicet simplicis vitæ officia sunt, magisq; necessario vsui, quàm superfluæ cupiditati famulantur. Ab eiusmodi fletu & luctu rectè nimirũ nautæ non excipiuntur, quia nonnihil & ipsi rident & gloriantur, dum remigant, & prospero per maria cursu feruntur. Hoc ita esse proculdubio præsenti quisquis nauium prosperè velificantiũ aliquãdo vidit, nautarũq; lasciuientium celeuma (quod est carmẽ nauticũ) audiuit. Neq; enim sic excusabiles aut ruricolæ aut pastores, quorũ cũ nonnullis Deus ab initio locutus est, isti quoq; videri possunt, quorũ lacertis non solũ mercatoriæ, verũ etiam pugnatoriæ naues actæ cucurrerunt, & bellico sanguine marinos persæpè fluctus infecerunt. Sequitur: [Exulta super eam cælum & apostoli, & sancti prophetæ: quoniã iudicauit Deus iudiciũ vestrũ de illa.] Iam de lamẽtationibus, et væ hic in loco suo diximus, de carmine quod tertiũ erat in supradicto volumine scriptũ, postmodum suo loco dicemus. Nunc interim quod superest de dãnatione meretricis magnæ, quodq; adhuc ad væ ipsius pertinet, prosequamur: [Exulta, inquit, super ea cælũ, & apostoli, & sancti prophetæ, quoniã iudicauit Deus iudicium vestrum de illa.] Statimq; sequitur: [Et sustulit vnus angelus fortis lapidem quasi molarem magnũ, & misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon magna illa ciuitas, & vltra non inuenietur.] Memoriter tenendum est, quia cuncta hæc damnatio meretricis ad consolationem, non solùm huic Ioanni, sed prioribus quoque reuelata est prophetis, sicut prædiximus in initio huius visionis: vt videlicet consolationem habeant in aduersis, & tribulationes patienter ferant, scientes, quia quæ illos persequitur pars aduersa, non sic semper erit, non semper voce præualebit, sed tolletur de medio, pacatumq; relinquet Dei regnum, & nullum vltra faciet illi scandalum. Quod cùm factum fuerit, sicut præcedens sermo vehementi declamatione significauit, tunc nimirum & angelis, & hoĩbus sanctis plenũ gaudiũ erit. Ait ergo: Exulta super eam cælum, id est, iam completa ex hominibus cælestis societas angelorum, exultate Apostoli, exultate prophetæ sancti, & vos oẽs martyres Iesu, quoniã iudicauit Deus iudicium vestrum de illa, quoniam factum est vt clamor vester expetebat dicentiũ: Vsquequo Dñe sanctus & verus nõ iudicas & vindicas sanguinẽ nostrũ de his qui habitãt in terra? Hic illius vocis verba finiuntur, quæ superius audita de cælo sic exorsa est: Exite de illa populus meus. Porrò hic angelus fortis, qui continuò lapidem magnum quasi molarem sustulisse, & in mare misisse dicitur: Hoc, inquiens, impetu mittetur Babylon magna illa ciuitas, & vltra nõ inuenietur, ipsum fortẽ & potẽtem significat Dñn, qui sedẽs in sede maiestatis suæ, congregatis ante se cunctis gentibus, his qui à sinistris eius erunt, proprio ore dicturus est: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Tunc enim veraciter vniuersa ciuitas diaboli cum magno impetu in profundum mittetur, & sicut lapis magnus in mare missus non supernatat, neq; resilit vlterius, sic illa semel præcipitata, de inferno non emerget amplius. Supr.6 Matt.25

Et congruè non qualemcunq; lapidem, sed quasi molarem pro exprimenda similitudine dixit: quia videlicet Babylon ista sicut peccati pondere grauis, ita & erroris agitatione instabilis est. Hoc vtrunque lapis molaris conuenienter innuit, qui & pondere grauis est, & pro molẽdi officio semper circuit. Et continuò sequitur: [Et vox citharœdorum & musicorũ, & tibia canẽtium, & tuba non audietur in te amplius.] Hoc aũt superius anticipauimus pro cõtinuãdis quinq; sensuum corporis voluptatibus, quia cætera quæ illic deflebantur, cæteris sensibus luxuriantibus famulantur, istis autem.i. musicis instrumentis demulcetur auditus. Nec verò frustra tantæ meretricis musica omnis condemnatur, quia nimirũ ludicra et lasciua, imò etiam turpia et dæmonum quoq; phantasmata sunt, quæ ab illa cãtitantur, et eorum suauitate maximè ad incitamenta libidinum eadem meretrix abutitur. Cæterùm in veris Dei veri laudibus pulcherrimæ artis musicæ rationabile obsequiũ laudabiter acceptatur, et eis qui legitimè canũt, et sapiẽter psallũt, remuneratio vel præmiũ erit carmẽ æternũ, de quo post paululũ scriptura hæc bonũ referẽs auditũ, magnificè cõsolatur patientiã sanctorũ. [Et oĩs artifex, et oĩs ars nõ inuenietur in te amplius. Et vox molæ nõ audietur in te amplius. Et lux lucernæ non lucebit tibi amplius. Et vox spõsi et sponsæ

non

non audietur adhuc in te, quia mercatores tui erant principes terræ, quia in veneficiis tuis errauerunt omnes gentes. Et in ea sanguis prophetarum & sanctorum inuentus est, & omnium qui interfecti sunt in terra.] Hic omnia vt dicuntur, ita sunt: quia non solùm artificia quælibet non supererunt, verbi gratia, plantantiū vel ædificantiū, imò etiā quæ plātata & ædificata fuerāt penitus auferentur, quippe cùm insuper scriptum sit: quia præterit figura huius mundi, & neq; molēt, neq; cætera vteris ministeria iā quærent aut inuenient, & sic lumine omnis lucernæ carebunt, vt in sempiterno impii sint horrore tenebrarū, & sicut verū est quod ante promittitur eis, vt dicant, væ væ, ita certum & immutabile est quod nunc dicitur, & vox sponsi & sponsæ non audietur adhuc in te. Quod autem subiungitur: Quia mercatores tui erant principes terræ, idem est ac si dicat: Idcirco nihil omnino commoditatis remanebit in te, quia etsi quippiam visa es habere qualiscunq; iustitiæ, tu bona recepisti in tuo tempore qualia quæsisti, pro qualibus acquirendis siue tuendis, tu leges nonnullas à ratione non dissentientes foris vel intus habuisti, & custodisti. Neq; enim tale quid propter veram vitam obseruasti, sed vt securius principes tui negociarentur in acquisitione auri & argenti, prædiorumq; & tractuum maris, & nihil deesset voluptatibus explendis. Tuam ergo mercedem recepisti, de cætero quę tibi reposita erat damnatio nunc debetur, & nunc redditur tibi æterni iudicii. Propter duo hæc, quia in veneficiis tuis errauerunt, & quia sanguis prophetarum & sanctorū in te inuentus est, de quibus causis plenius iam supra dictum est. Non solùm autem prophetarum & sanctorū requiritur ex te, verùm etiā oīm pariter qui interfecti sunt in terra, quia videlicet bellorū & homicidiorum oīm quæ fuit causa, nisi radix omnium malorū cupiditas? Iam de lamentationibus pœnitentium, & de multiplici væ impiorū atque impœnitentium dictum est, nunc de carmine iustorum vocem magnam, vocem desiderabilem de cęlo auditam, sensu diligentiore carpamus. [Post hæc audiui quasi vocem magnam tubarum multarum in cælo dicentium: alleluia, Laus & gloria, & virtus Deo nostro, quia vera & iusta iudicia eius sunt, quia iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua, & vindicauit sanguinem seruorum suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt alleluia. Et fumus eius ascendit in secula seculorum. Et ceciderunt seniores vigintiquatuor, & quatuor animalia, & adorauerunt Deū sedentē super thronū, dicentes. Amen, alleluia. Et vox de throno exiuit, dicens: Laudē dicite Deo nostro oēs serui eius, & qui timetis eū pusilli & magni. Et audiui quasi vocē tubæ magnę, & sicut vocē aquarum multarū, & sicut vocē tonitruorū magnorum dicentium, alleluia.] Hic est auditus consolationis, hoc est, carmen in supradicto libro scriptum, carmen exultationis, carmen vestrum, ò peregrini ciues cælestis patriæ, qui in hoc mundo peregrinamini, & lamentamini. Quando flebunt & lugebunt reges illi, mercatores illi, gubernatores & nautæ illi, videntes perire vanitates & insanias falsas, in quibus sunt confisi, & dicent væ væ, tunc vos alleluia cantabitis. Alleluia nanq; verbum Hebraicum interpretatur, laudate Dñm: & hoc nomine plæriq; psalmi titulati sunt, quorum in vno taliter pręscriptum est: Alleluia, reuersio Aggæi, & Zachariæ, Aggęus, & Zacharias prophetæ captiuationem filiorū Israel factā à Nabuchodonosor solui prædixerunt, & tēpli destructionē, & ipsi quoq; reuersioni illorū in Hierusalem, & reędificatione templi interfuerunt, in similitudinē videlicet electorum omnium de peregrinatione hac, vbi mala intulit illis damnata illa meretrix Babylon, ad æternam & cælestem ciuitatem suam Hierusalem, redeuntium, [Audiui ergo, inquit, post hæc quasi vocem tubarū multarum in cælo dicentium alleluia.] Notanda mirabilis oppositio, quia illi eiulantes tertiò dicunt vę væ, ciuitas illa, isti econtra lætantes tertiò dicunt alleluia. Primo nanque audiui, inquit, quasi vocem magnā dicentium alleluia, secundo & iterum ait: dixerunt alleluia, tertio: & adorauerunt Deum sedentē super thronū, dicentes: Amen, alleluia. Nec isto contentus iterum repetiuit quod dixerat: Et audiui quasi vocem tubæ magnæ, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorū, dicentium, alleluia. Quater ergo dictum est alleluia.

Et si placet interpretationē vel sensum vocis huius æquipollenter accipere, sicut illic sexies væ, ita & hic alleluia sexies dictum est. Nā postquam primo dictū est, alleluia: subiunctū est laus & gloria, & virtus Deo nostro est. Itē postquā dictū est, & adorauerunt Deū sedentem super thronū, dicentes, amen alleluia, subiunctū est: Et vox de throno exiuit, dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius. Igitur sicut illic sexies vę, ita hic sexies audis alleluia, siue laudem Deo, quia & illi quorum est vę, per sex mundi ætates in illis fornicationibus alii aliis succedentes, væ illud sibi thesaurizauerunt: & isti, quorum est alleluia, itidem per sex mundi ætates alii aliis succedentes, semetipsos ad laudem & gloriam Dei in sanctis virtutibus exercuerunt. Cantant ergo & laudant, & speciosa est laus in ore ipsorum. Et quid cantantes laudant, quid laudantes cantant? Iudicium & misericordiam, in quibus tota pendet materia cantionis & laudis diuinæ, Psalmista dicente: Misericordiam & iudicium cantabo tibi Dñe. Et quidem antequam fiat iudiciū, prius est misericordiā, & deinde iudiciū cantare: postq̄ autē factū fuerit iudiciū, prius erit veritatem iudicii laudare, deinde misericordias in ęternum cantare. Nunc enim misericordia prius offertur, & deinde misericordiæ contemptoribus iudicium rependitur, tunc autem prius & semel iudicium

Marginalia: 1. Cor. 7. (beside "tus auferentur"); CAP. XIX. (beside "bilem de cęlo"); Alleluia (beside "tunc vos alleluia"); Psal. 100 (beside "dicente: Misericordiam")

actu celebratur,& deinde misericordia,sicut iam dictū est, in æternum cantatur. Prius itaq; iudicium laudant cum dicunt: [Quia vera & iusta iudicia eius sunt,quia iudicauit de meretrice magna quæ corrupit terrā in prostitutione sua, & vindicauit sanguinē seruorum suorū de manibus eius.] Duabus ex causis pro quibus meretricem superius damnatā esse diximus, veritatē iudicij laudāt,quarū altera est, quia terrā in prostitutione sua corrupit: altera, quia sanguinē sanctorū fudit. Deinde misericordiā dulcissimo cōcentu laudant cum dicunt: [Quoniam regnauit dñs Deus noster omnipotēs: gaudeamus & exultemus,& demus gloriā ei,quoniam venerūt nuptię agni,& vxor eius præparauit se,& datū est illi vt cooperiat se byssino splendēte cādido.] Inde laus & gloria,inde gaudiū & exultatio, inde toties alleluia: quia dum iudicatur mulier illa meretrix & prostituta illa,celebrāt nuptias suas agnus & vxor eius,mulier alia,mulier beata. Dicūt ergo alleluia succinendo,quoniā regnauit dñs Deus noster omnipotens. Quis dñs, aut quis Deus? Agnus ipse cum quo pugnauerūt fornicatores illi reges,& vicit illos : quoniā,inquit, dominus dominorū est, & rex regū. Inde gaudeamus & exultemus,quia vicit & regnauit, & demus gloriā ei nos electi,& vocati,& fideles,qui cū illo sumus & cum illo vicimus. Nos victores siue victorię eius participes, in eo demus gloriā ei,vt nō nobis quod vicimus,sed illi totum attribuamus soli triumphatori,soli omnipotenti. Nec verò solummodo quia vicit & regnauit, sed quia venerunt nuptiæ eius, & vxor eius præparauit se, quā pater illi destinauit, dicens in Dauid in cantico Epithalamij: Sedes tua Deus in seculum seculi, virga directionis virga regni tui. Astitit regina à dextris tuis. In quo præparauit se? In vestitu deaurato, in fimbreis aureis circūamicta varietatibus, quarū omnium primū byssinum est splendens & candidum. Byssinum enim,inquit,iustificationes sunt sanctorū. Porrò iustificatio prima siue iustificationis principium fides est,quæ sicut Abrahę reputata est ad iustitiam,ita & nobis credentibus,inquit Apost. reputabitur ad iustitiam. Hoc illi,videlicet vxori eius datum est,quia proculdubio fides donū Dei est. Huic byssino splendenti & candido inimicum erat illud damnatæ meretricis coccinum,nō datum,sed raptum: non splendens,sed horridum: nō candidum,sed sanguineum. Vox ista canentium,vox erat sicut aquarum multarum, & sicut tonitruorū magnorum,imo & sicut tubarum multarū, quia vox erit & cōcentus populorum multorum, magno tonitru cordium.i.magna deuotione intonantium multorumq; milium sanctorum quasi tubicinādo nō bellum sed pacem & charitatē sanctæ trinitati semper occurrentem,semper occursurā in suis cordibus excitantium. [Et dicit mihi: Scribe: Beati qui ad cœnam nuptiarū agni sunt vocati.] Hoc apud omnē fidelem animā ita constans & certum est,vt illi magis vacet suspirare,q̃ de veritate sententiæ disputare. Verū nanq; est,& hoc verū iam scitur velut antiquū,& sciendum est semper quasi nouum. Scribe ergo,inquit,quia beati sunt vocati ad illam cœnā,non qualiscunq; calendę aut festiuitatis,sed nuptiarum agni. Ibi nanq; tota cœna est amor, vbi vxor viro.i.anima coniungitur Deo, nō ad horam, sed æternaliter: quia hæc cœna nuptialis, hic amor coniugalis vita æterna est. Hinc est illud in Psalmo: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ,& torrente voluptatis tuæ potabis eos. [Et dicit mihi: Hæc verba Dei vera sunt.] Qui hæc dicit,angelus vnus est de septem angelis qui habebant septem phyalas,qui locutus est supra cum eo dicens: Veni,ostendam tibi damnationē meretricis magnæ quę sedet super aquas multas,&c. Plus ostendit q̃ promiserat,quippe qui nō solummodo damnationē meretricis,verùm etiam glorificationem beatæ mulieris,vxoris agni,& auditum carminis cælestis,quod est alleluia,ostendit & audire fecit. Et hæc,inquit,verba Dei vera sunt: vt videlicet omnia hæc sic accipiamus, nō vt verba cuiusuis hominis aut etiam angeli,sed vt verè verba Dei & vera atq; rationabilia esse arbitremur,etiam si minus intelligere aut exponere queamus. Porrò Ioannes quàm gratanter accepit,quāti æstimauerit demonstrationes eiusmodi, claret ex eo quod dicit: Et cecidit ante pedes eius,vt adorarem eum. Statimq; sequitur: [Et dicit mihi: Vide ne feceris. Conseruus tuus sum & fratrum tuorum,habentium testimonium Iesu: Deum adora. Testimonium enim Iesu,est spiritus prophetiæ.] Ergo Ioannes hic, qui nescire nō poterat, Deum vnum & solum ab homine debere adorari, paulisper pro excessu mentis in quo erat, minus clarè hoc ipsum attendit. Veruntamen non longe à suo sensu aberrauit. Nam ante illum nonnullos veterū sanctorū procidisse legimus, angelos & nō esse prohibitos. Cur ergo hunc angelus iste tam vehemēter prohibuit dicendo,vide ne feceris? Videlicet, quia ex quo Deus homo factus est, veramq; suscepit naturam hominis, & eandem pro omni mundo passioni & morti addictā suscitauit,& ad dexteram patris collocauit,sanctumq; spiritum reconciliationis dedit hominibus,iam fratribus & amicis suis ex eo dignitas naturæ humanæ supra semetipsam creuit,& perducta est vsq; ad mensuram angelicæ dignitatis. Proinde cum dixisset,vide ne feceris,continuo cur prohiberet rationem hanc reddidit. Conseruus tuus sum & fratrum tuorum,habētium testimonium Iesu. Ergo Deum,inquit, adora, quē & ego conseruus tuus adoro. Et continuo quasi quæreres quid dixerit,habentium testimonium Iesu, vel quid sit testimonium Iesu, curauit statim aperire, testimonium,inquiens,Iesu, est spiritus prophetiæ. Et quis est spiritus prophetiæ, nisi spiritus sanctus? Hic planè testimonium nostrum est,sicut dicit Apost. Non accepistis spiritū seruitutis iterū in timore, sed accepistis spiritum adoptionis

[Marginal notes: Psal. 44 · Gene. 15 · Rom. 4 · Ephe. 2 · Psal. 35 · Sup. 17 · Gene. 18 · Rom. 8]

Rom. 8. optionis filiorum, in quo clamamus abba, pater. Ipse enim spiritus testimoniũ reddit spiritui nostro quòd sumus filij Dei. Ergo quia testimonium fidelium Christi spiritus sanctus est, & non de qualibet parua re testificatur eis, sed de eo quod sunt filij Dei, rectè monentur in vno Ioãne, quatenus neminem nisi solũ & vnum Deũ adorent, suæ cõditionis & acceptæ gratiæ respiciendo dignitatem. Quod cum ita sit, poterat quidẽ rectè sic dici: Testimoniũ enim Iesu spiritus sanctus est, siue spiritus adoptionis filiorum quẽ acceperunt, sed pro persona Ioãnis pulchrius dixit: Testimoniũ Iesu, est spiritus prophetiæ: quia prophetia est hæc Apocalypsis, sicut præmissum est in exordio voluminis cũ dicit: Beatus qui legit & qui audiũt verba prophetiæ huius. Dicendo ergo, testimonium Iesu est spiritus prophetiæ, Ioannẽ ipsum cõmonitum esse voluit, eius quã acceperat excellentioris gratiæ, quia cũ omnes qui spiritũ sanctũ acceperunt testimoniũ habeant quod sint filij Dei, multo magis iste dilectus Iesu Christi, qui talem tantamq; prophetiam accepit.

DECIMI LIBRI FINIS.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI, COMMENTARIORVM LIBER XI.

AVDENDVM & exultandum esse cõsolatis ciuibus regni Dei, peregrinantibus hic inter filios huius seculi, vox paulo ante de cælo audita cecinit idcirco, quia Dominus de meretrice magna iudicauit, & quia ipse dominus Deus noster omnipotẽs regnauit, & quia venerunt nuptiæ agni. Recipiunt cõsolationem istã insinuatã mentibus suis à sancto spiritu pietatis. Exempli gratia, dũ
Psal. 125 ipsi dicunt in Dauid: In conuertendo Dominus captiuitatẽ Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra in exultatione. Tunc dicẽt inter gẽtes, magnificauit Dominus facere cum eis. Congaudeamus igitur & nos & exultemus sicut consolati, sed ita vt gaudium & exultationem moderetur, & cum disciplina sua dirigat timor domini. Nam in eodem Dauid dicit ipse spiritus timoris Domini: Ser-
Psal. 2. uite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Sunt autem duo timores, alter seruilis siue
1. Ioã. 4. Rom. 8. pœnalis, quem perfecta charitas foras mittit, de quo Apostolus: Non accepistis, inquit, spiritum
Psal. 18. seruitutis iterum in timore: alter liberalis & dulcis, de quo Psalmista: Timor, ait, domini, sanctus permanens in seculum seculi. Seruilis ille timor locũ non habet hic. Vbi enim electi Dei sic sunt consolati, post audita atq; intellecta spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis opera, quæ sicut in scripturis sanctis sparsim expressa, ita & in hac mystica reuelatione sunt sub tantis imaginibus cõgregata, quomodo locũ vllũ timor pœnalis haberet? Ergo timendũ quidẽ cõsolatis, sed timore sancto, timore casto, videlicet vt humiliter in fundamento humilitatis stent, qui cõsolatione spiritus sancti digni habiti sunt. Itaq; ab alio rursus exordio demonstratio salutaris repetitur, & qui sæpius in his reuelationibus agnus visus vel dictus est Christus Dei filius, tali schemate semel atq; iterum ac tertio cõspicitur, vt obliuisci non
Cũ iustitia iudicat & pugnat. possint etiã cõsolati adhuc superesse quippiam cur timeatur. Nam sequitur: [Et vidi cælũ apertũ, & ecce equus albus, & qui sedebat super eũ, vocabatur fidelis & verax, & * iustitiã iudicat. Oculi autem eius sicut flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo nouit nisi ipse. Et vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen eius, verbum Dei: Et exercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo mundo. Et de ore ipsius procedit gladius acutus, vt in ipso percutiat gentes, & ipse reget eos in virga ferrea. Et ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, & habet in vestimẽto & in fœmore suo scriptum: Rex regum & dominus dominantium.] Cuncta hæc bene perspecta vsq; ad id quod ait: Et vidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum, à cuius conspectu fugit terra & cælum: & libri aperti sunt, & iudicati sunt mortui, & iudicatũ est de singulis secundũ opera ipsorũ, & infernus, & mors missi sunt in stagnũ ignis, cuncta, inquã, hæc diligẽter animaduersa plena timoris sunt, & prudentem animam ad timorem sanctum benè & vtiliter instruunt: quippe cum nemo sapiens gloriari audeat, quòd in illa die, in illa hora bene præparatus inueniatur ca-
Supra. 4 sto corde & perfecta conscientia. Nusquam in omnibus, quæ in hac Apocalypsi à septem spiritibus, qui in conspectu troni Dei sunt, reuelantur sub imagine tam terribili, Iesus Christus qui est testis fidelis conspicitur, ab eo loco vbi sedens supra sedem similis erat aspectui lapidis iaspidis, & sardini, & iris erat in circuitu sedis, vsque ad locum præsentem: Ibi spiritus

ritus sapientiæ reuelationes atque apparatum considerauimus. Secundo loco agnus visus est in medio throni, & in ipso accipiente de dextera sedētis in throno librum & aperiente illum, & soluente septē signacula eius: suis in operibus sanctū prædicauimus intelligentiæ spiritum. Tertio loco vbi in figura eius stetisse scribitur angelus ante altare, aureum habens thuribulum in manu sua, septemque tubis in ordine suo canentibus, rursus ante cantum tubæ nouissimæ conspicitur angelus, & iris in capite eius: ea quę per ipsum circa nos egit sanctus consilij spiritus opera perstrinximus. Quarto loco filius masculus muliere magna pariente natus conspicitur, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea, qui & raptus est ad Deum & ad thronum eius, & ibi subsequētibus bellis victoriaque multiplici celebrata, sanctū fortitudinis spiritum operātē agnouimus. Quinto loco agnus supra montē Sion stans, cum sodalibus suis canticum nouum citharizantibus conspicitur, & deinde idem filius hoīs falcem in sua manu habens acutā, post quē ingrediuntur septē angeli habentes, atque effundentes septē phyalas plenas iracundiæ Dei, & ibi spectauimus sanctum scientiæ spiritū, quæ vel qualia circa genus humanū operatus sit. Sexto loco siue sexta recapitulatione, ostensa meretrice & bestia quæ portat eā, & præmisso de cornibus eius. i. de regibus terræ, quia hi cum agno pugnabunt, & agnus vincet illos: item angelus de cælo descendens, habens potestatē magnā conspicitur, & terra illuminata est à gloria eius, & ex eius ore loquentem spiritum pietatis, ea quæ ad consolationē pertinent sanctorum, agnouimus. Nusquam talis tā terribilis facies eius apparuit, vt in hac septima parte visionis, vbi primum cum exercitu & gladio oris sui iudicās & pugnās, tādemque sedens fugiente terra & cælo, iudiciumque agens conspicitur. Vnde hic nō incongruè is qui in numero septē spirituum deorsum nouissimus est, spiritus timoris ordine suo recognoscitur, ex operum suorum proprijs imaginibus. Nunc scripturæ seriē persequamur. [Et vidi, inquit, cælum apertum, & ecce equus albus.] Cælum hic apertum, descendentis ad nos Dei & domini nostri designat prospectū, iuxta illud propheticum: Quia prospexit de excelso sancto Psal. 101
suo, dn̄s de cælo in terrā aspexit. Item: Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Denique hoc est quod protinus sequitur: [Et ecce equus albus.] Siquidem equus albus, immaculatū de virgine sumptum est domini corpus, de quo plenius illic diximus, vbi aperiente agno vnū de septē libri signaculis, exiuit equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcū, & data est ei corona, & exiuit vincens vt vinceret. Ipse qui illic habebat arcum, & cū corona exiuit vincēs vt vinceret: [Vocatur hic fidelis & verax: & iustitia, inquit, iudicat & pugnat, & oculi eius sicut flāma ignis, & in capite eius diademata multa, & exercitus qui sunt in cælo sequebantur eum in equis albis. Et de ore eius procedebat gladius vtraque parte acutus.] Primum quàm digna & quàm vera sunt vocabula, fidelis & verax. Fidelis nanque est, videlicet Deo & patri, cui fideliter obediuit, quēadmodū Apost. dicit: Considerate apostolū & pontificē confessionis nostræ Iesum, qui fidelis ei qui fecit illum, sicut & Moses in domo illius. Amplioris enim gloriæ iste præ Mose dignus habitus est. Et Moses quidem fidelis erat in tota domo eius, tanquam famulus in testimonium eorum quæ dicēda erant: Christus verò tanque filius in domo sua, quæ domus sumus nos. Sed & per prophetā Deus ipse dicit: Et feriā vobiscum pactum sempiternum, misericordias Dauid fidelis. Ecce testē populis dedi eum, ducē ac præceptorem gentibus. Item: Verax iste est, imo & ipsa veritas: Ego, inquit, sum via, veritas & vita. Et Ioannes baptista: Qui autē, inquit, accepit eius testimonium, signauit quia Deus verax est. Nimirum scriptura dicit: Omnis homo mendax. Hic autem quia non homo tantum, sed & Deus est, rectè dicitur & est, deus verax, homo cuius solius veritas, imo qui cum sit ipsa veritas, nos liberat. Ipse quoque posuit hæc nomina, nominū quoque ipsorū causas actuales apposuit dicendo: [Et iustitia iudicat & pugnat.] Nam quia iustitia pugnat, & neminē nisi causa iustitiæ impugnat, neminē nisi iustè expugnat, quippe qui nō nisi contra superbos bellica corripit arma, sicut scriptum est: Deus superbis resistit, profecto fidelis est. Item quia iustitia iudicat, nec dicit malum bonum, & bonum malum, nimirum verax est. Et quia per ignorantiam falli nunquam potest, vt iniustè iudicet: oculi, inquit, eius sicut flamma ignis. Omnia clarè videt, & sicut iam dictum est, falli nō potest vt iniustè iudicet. Sunt autem oculi eius oēs numero septem gratiæ sancti spiritus. Vnde & in hoc eodem libro agnus, & in propheta Zacharia lapis vnus septem oculos habere scribitur. Item quia iustitia iudicat siue iustè pugnat, semper superat, & tam in sua persona quàm in singulis fidelibus suis pugnando triumphat. Idcirco protinus subditur: Et in capite eius diademata multa. Videlicet quia sanctorum omnium victoriæ vel coronæ ad gloriam & gratiam ipsius referuntur, idcirco multa diademata in capite eius. Nam hinc est quod de ipso sub nomine filij Iosedech sacerdotis magni ad prophetam Zachariam Deus loquitur: Sume à transmigratione, à Boldai, & à Tobia, & ab Idaia, & venies tu in die illa, & intrabis domum Iosiæ filij Sophoniæ, qui venerunt de Babylone, & sumes argentum & aurum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedech sacerdotis magni, & loqueris ad eum dicens: Hæc ait dominus exercituum, dicens: Ecce vir oriens nomen eius, & cætera. Denique iuxta sensum mysticum Iesu filio Iosedech sacerdoti magno imponuntur coronæ, sumpto argento & auro à transmigratione, siue ab ijs qui venerunt de Babylone: quia nobis proficiscētibus & reuersis ad

Psal. 84 Sup. 6 Hebr. 3 Esa. 55 Ioan. 14 Ioan. 3 Psal. 115 Iacob. 4 Esa. 5 Zach. 3 Zach. 6

meliora, per singulas virtutes nostras dominus coronatur, imo nobis per virtutem pœnitentiæ
2. Ti. 4. coronatis, saluator in singulis coronam accipit, iuxta illud quod & Paulus loquitur: De cætero reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi iustus iudex: non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentũ saluatoris nostri Iesu Christi. Quia ergo veraciter multa diademata in capite eius, & sicut Apostolus ait: ipse oĩa in omnibus adimpletur, rectè subiũgitur: [Habẽs nomẽ scriptũ, quod nemo nouit nisi ipse.] Nã præter ipsum nemo scit quãto noĩe vel quantũ ipse sit nominatus aut nominandus, quippe cũ numerũ eorũ præter ipsum nemo sciat, quorũ coronis ipse coronatur, quorũ salutis autor ipse nominatur. Vbi ergo scriptũ habet nomẽ istud, si nõ scitur? Deniq; in sanctis scripturis eius nullũ scriptũ est nomẽ ipsius quod nõ legatur, quod nõ sciatur? Nec verò quia dixit, habens nomẽ scriptũ quod nemo nouit nisi ipse, cõsequẽter dici potest indefinite, quod nomẽ eius nesciatur. Nã qa hoc dixit, ipse protinus ait: Et vocatur nomẽ eius, verbũ Dei. Illud ergo nomẽ q̃d & scriptũ esse, & à nemine sciri asserit vbi scriptũ est? Nimirum in magno libro vitæ, qui nõ est aliud q̃ secretũ eius sciẽtiæ siue præsciẽtiæ. Nã vbi scripta sunt nomina electorũ oĩm, ibi nõ potest abesse quãtorũ salutis autor ipse sit, quorũ numerus profecto cuiusdã noĩs eius oĩbus incogniti diffinitio est. [Et hic vestitus erat veste aspersa sanguine, & nomẽ eius verbũ Dei.] Quod idẽ est ac si diceret: Hic & vt homo passibilis & mortalis, passus & mortuus est: & impassibilis atq; immortalis, Deus est. Nã in passione vestis eius .i. caro eius suo sanguine aspersa est. Vnde & propheta vehementer admirans percunctatur & dicit: Quis est iste qui venit
Esai. 63. de Edõ, tinctis vestibus de Bosra? Et illo respõdente, ego qui loquor iustitiã, & propugnator sum ad saluãdum. Ait: Quare ergo rubrũ est indumentũ tuũ, & vestimenta tua sicut calcantiũ in torculari? Quare, inquit, rubrũ fecerunt vestimẽtum tuum, quare sanguinẽ tuũ fuderunt, si tu iustitiã loqueris, si tu peccata nõ fecisti, nec inuẽtus est dolus in ore tuo? Ergo vestis sanguine aspersa caro est innoxia, mortẽ & proprij sanguinis effusionẽ perpessa. Porrò nomẽ eius vocatur verbũ Dei, verbũ per quod omnia facta sunt, & sine quo factũ est nihil, quod mori nõ potuit: per q̃d & ipsa, quæ mortua fuerat, caro reuixit. Exẽplũ patiẽtiæ & mortis eius milia sanctorũ sequuntur. Ait ergo: [Et exercitus qui sunt in cælo sequebãtur eũ in equis albis, vestiti byssino albo mũdo.] Deniq; exercitus eius martyres & oẽs sancti sunt, quicunq; in hoc mũdo quolibet modo propter ipsum agonizati sunt. Nã propter ipsos agones quos pertulerunt, exercitus dicũtur. Quomodo sequebãtur eũ? In equis albis, inquit, vestitu byssino mũdo. In equis albis .i. in corporibus candidis baptismo purificatis, iustificatione bonorũ operũ, quæ per byssinũ albũ & mundũ significantur, decẽter ornatis. Taliter eũtes sequebãtur eũ, hi maxime qui vitę mũditiã sanguinis sui aspersione superinduerũt per martyriũ. Nã & ipse prius equo albo sedẽs, post etiã suo sanguine aspersus est.
Canti. 5 Vnde spõsa eius in Canticis rectè gloriãdo loquitur: Dilectus meus cãdidus & rubicũdus electus est ex milibus. Candidus, videlicet virginitate, rubicundus passione. Præterea exercitus eius oẽs virtutes cælorũ sunt, & ipse est qui in prophetis & psalmis toties dicitur Dominus exercituũ, do-
Esai. 6. minus virtutũ. Hic iã multũ est quod timeatur dũ dicitur, quia iustitia iudicat & pugnat, & quia
Psal. 23. exercituũ siue virtutum dñs est. Nam ipse est ille rex cui ad bellum nõ temere est occurrẽdum .i. apud quẽ vel cuius in iudicio nõ facilè est de iustitia præsumẽdum. Deniq; iuxta illud exẽplum euãgelicum cõtra nostrum qualẽcunq; exercitum ipse habet duplum. Si noster decẽ milium, eius exercitus viginti miliũ est .i. si nos de operibus iustitiæ nostræ cõfidimus, ipse de operibus simul
Luc. 14. & cogitationibus rationes cõtra nos est positurus. Iccirco persuadet & dicit: Aut quis rex iturus cõmittere bellum aduersus aliũ regem: nonne prius sedens cogitat, si posset cum decẽ milibus occurrere ei qui cum viginti milibus veniat ad se? Alioquin adhuc illo lõge agente legationẽ mit-
Iob. 9. tẽs rogat ea quæ pacis sunt? Hoc sciẽs vir sanctus loquitur: Verè scio quod non iustificetur homo cõpositus Deo. Si voluerit cõtendere cũ eo, nõ poterit ei respõdere vnũ pro mille. Et post pauca: Quantus ergo sum ego, qui respõdeam ei & loquar verbis meis cum eo? Qui etiam si habuero quippiã iustum, nõ respondebo, sed meum iudicem deprecabor. Quod est dicere: Etiamsi quid iusti operis admisi, nihilominus legationẽ mittẽs, rogabo ea quæ pacis sunt: quia, videlicet ad minus duplum cõtra me ille habet exercitũ .i. si de operibus ego me iustifico, ille cogitationes q̃q; adducit ad iudicium, quia scrutator est cordium. Vnde adhuc subditur: [Et de ore ipsius procedit gladius vtraq; parte acutus, vt in ipso percutiat gentes, & ipse reget eos in virga ferrea.] Hic nanq; gladius ille est de quo Apostolus loquitur: Viuus est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsq; ad diuisionẽ animæ ac spiritus, cõpagum quoq; ac me-
Hebr. 4. dullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis, & nõ est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Bene ergo gladius vtraq; parte dicitur acutus, qui procedit de ore eius: quia cum vocetur nomen eius & sit, verbum Dei, non solum facta vel dicta discernit, sed intimas quoque cogitationes penetrat & percutit. Exempli gratia cum dicit pharisæis: Hypocritæ bene prophe-
Mat. 15. Esai. 29. tauit de vobis Esaias dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me.
Matt. 9. Item: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Et multa ijs similia. Ad quid procedit de ore ipsius eiusmodi gladius? Vt in ipso, inquit, percutiat gentes. Hoc iam factum est & fit

& vsque

& vſque in finem ſeculi fieri non deſinit, donec diſtinguat gentes bonas à dextris, & malas ſtatuens à ſiniſtris ſuis, vbi & vltimam eandemq; irreuocabilem exerat vim gladij, id eſt, ſententiã iudicij in vtramque partem pro ipſorum meritis. Nunc interim differtur quidem ictus percutientis, ſed iã vibratur gladius cõminantis. Hinc Pſalmiſta dicit: Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrauit. Item in cantico Deuteronomij ipſe dicit: Si acuero vt fulgur gladiũ meũ, & arripuerit iudiciũ manus mea, reddã vltionẽ hoſtibus meis. Veraciter ergo dictũ eſt, vt in ipſo percutiat gentes. Sed additur adhuc: [Et ipſe reget eos in virga ferrea.] Quos ipſe reget niſi ex gẽtibus pœnitentes? Nam quia dicitur de ore ipſius procedere gladius vtraq; parte acutus, quia prædicatũ eſt & prædicatur, quod ipſe ſit gẽtes ineuitabili verbo iudicij percuſſurus, pœnitentiã egerunt gẽtes euãgelio credẽtes, & iſtos ipſe reget in virga ferrea. i. in inflexibili iuſtitia, ſicut dicit illi pater in propheta: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã, & poſſeſsionem tuã terminos terræ, reges eos in virga ferrea. Quod illic continuo dictum eſt, tanq; vas figuli cõfringes eos, & hic dicitur, vt in ipſo percutiat gentes, partim in bonam partem rectè intelligi poteſt, quia videlicet eſt percuſsio ſalubris, & confractio vtilis, dũ gẽtes, id eſt, ad vitã præordinati ex gentibus, audita per euangeliũ futuri iudicij animaduerſione, timore cõcutiuntur, & ad pœnitentiam corde cõfringuntur. Cæterũ oẽs in infidelitate remanẽtes malo ſuo percutientur, & malo ſuo confringentur, eruntq; ſicut vas figuli irrecuperabiles, cuius partes nõ poſſunt rurſus cõiungi aut conglutinari. Dicat aliquis: Quid verò Iudæi? An illos gladius iſte non attingit, qui ſic gentes percutit? Audi quod ſequitur: [Et ipſe calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, & habet in veſtimento & in fœmore ſuo ſcriptum: Rex regum, & Dominus dominantium.] Ipſe qui percutit ſiue percutiet gentes, & reget eos in virga ferrea, iam calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, id eſt, iã parat percuſſuram populo illi, iam cauſæ ſuſcitatæ ſunt propter quas veniat & incumbat illis pondus & preſſura Romani imperij, vt cõcludat multitudines eorum, & in anguſto cõprimat exercitus Titi & Veſpaſiani. Hæc præſſura nimirum rectè & nimis congrue deſignatur per torcular vini. Gens nanque illa fuit vel eſſe debuit vinea Domini, & quia cum debuiſſet facere vuas, fecit labruſcas, malum hoc illi euenturum Deus ipſe in propheta prædixit: Et quia de vinea Sodomorum vinea eorũ: quia vua eorum vua fellis, iccirco mala hæc illis reddẽda apud ſe cõdita & in theſauris ſuis eſſe ſignata, Deus prædixit in Cantico Moyſi. In propheta Eſaia cum ille ex perſona ſua præmiſiſſet: Cãtabo dilecto meo canticũ patruelis mei, vineæ ſuæ, &c. Tandem Deus dicit: Nunc ergo habitatores Hieruſalem & viri Iuda, iudicate inter me & inter vineam meam. Pauciſque interpoſitis: & nunc, ait, oſtendam vobis quid ego faciam vineæ meæ. Auferam ſepem eius, & erit in direptionem. Diruam maceriam eius, & erit in conculcationem, &c. Poſt huiuſmodi comminationes itẽ dicit: Vinea enim Domini exercituum Domus Iſrael eſt, & vir Iuda germen delectabile eius. Dauid quoq; propheta cum dixiſſet, vineam de Aegypto tranſtuliſti, eiecisti gentes, & plãtaſti eam, &c. Præuidens hoc torcular & hanc preſſuram, exterminauit eã, inquit, aper de ſylua, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Nam aper de ſylua ſiue ſingularis ferus, gentilis imperator, & Romanus intelligitur exercitus. Pulchrè ergo vbi dixit, & ipſe reget gentes in virga ferrea, volens ſignificare quid futurum eſſet Iudæis incredulis, & ipſe, inquit, calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, pro eo vt diceret: & Iudæi cadent in ore gladij, & in omnes gentes ducentur captiui, ſiue erit preſſura magna ſuper terram, & ira in populo huic. Quare autem non contentus fuit dixiſſe ſolummodo furori ſiue ſolummodo iræ, ſed vtrunq; furorem, ſcilicet, & iram coniunxit dicendo torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis? Videlicet, quia vinum Iudæorum, quod verius dici poteſt fel & venenum, ſicut Moſes teſtatus eſt dicens: Fel draconum vinum eorũ, & venenum aſpidum inſanabile. Vinum, inquam, Iudæorũ venenatũ atq; fellitum, qui ipſum vineæ Dominũ felle & aceto ſuſpenſum in cruce potauerunt, nõ ſolũ furorẽ aut ſolã irã, ſed furorẽ ſimul & irã ſibi cõparauit. i. nõ tantũ in præſenti aut tantũ in futuro, ſed in præſenti ſimul & in futuro dãnationem ſibi adquiſiuit, vt corpora hic trucidaret & captiuaret Romanus exercitus, animas autẽ illic poſsideret diabolus, cruciaret infernus. Vtrãq; vindictã Moſes vno breui verſiculo exprimit: Ignis, inquiens, ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſsima. Hoc præmiſſo & calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, quod grauiſsimè ſonuit. Neq; enim leue eſt tali in loco Deum omnipotentẽ enuntiari, repente mirabiliter intulit. [Et habet in veſtimẽto & fœmore ſuo ſcriptũ: Rex regũ, & Dominus dominantiũ.] Subtiliter nãq; & grauiter hoc dicto ſummã percutit reatus populi Iudaici, pro quo calcãtur in torculari furoris iræ Dei omnipotẽtis. Ipſi nanq; ſunt ciues illi, qui rege iſto ſiue homine nobili abeũte, iuxta parabolã euangelicã, in regionẽ longinquã, accipere ſibi regnũ & reuerti miſerũt legationẽ poſt illũ, dicentes: Nolumus hũc regnare ſuper nos. At ille cũ rediſſet accepto regno, & rationẽ cum ſeruis ſuis habuiſſet, tandẽ ad ſuos conuerſus, veruntamẽ, inquit, inimicos meos, qui noluerũt me regnare ſuper ſe, adducite huc & interficite ante me. Igitur illis ante regem quẽ negauerunt interfectis, & iuxta præſentem ſcripturæ huius locum calcatis in torculari furoris iræ Dei omnipotentis

[Marginal notes: Pſal. 7. — Deu. 32. — Pſal. 2. — Eſaiæ 5. — Pſal. 79. — Deu. 32. Mat. 27. — Deut. 32 — Luc. 19]

potentis,repente infertur: Et habet in vestimento & fœmore suo scriptum: rex regū & Dominus dominantiū: quia videlicet irridendi sunt,& subsannandum illis est,qui illum respuerūt,putātes quod esse rex nō posset nisi secundū ipsorū placitū,nisi ipsi vellēt,nisi ipsi reciperent eū. Eadem
Psal. 2. exprobrans animi indignatione in Psalmo propheta,cū dixisset: Quare fremuerūt gentes,& populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in vnum, aduersus Dominū & aduersum Christū eius. Disrūpamus vincula eorū, & proijciamus à nobis iugū ipsorū,statim intulit: Qui habitat in cælis irridebit eos,& Dominus subsannabit illos. Tūc loquetur ad eos in ira sua,& in furore suo conturbabit eos. Ego autē constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctū eius,&c. Quo autē in vestimento,vel quo in fœmore suo nomē hoc habet scriptū: Rex regum & Dn̄s dominantium? Vestimentū huius regis Christi aliter atq; aliter pro loci diuersitate intelligi debet. Nā alias sanctā ecclesiā siue fidē catholicā,alias sanctā significat scripturā, Vtrunq; ex vno Psalmi versiculo intelligitur, vbi ipse loquitur dicēs: Diuiserūt sibi vestimēta
Psal. 21. Psal. 20. Ioan. 19. mea,& super vestē meā miserunt sortē. Nā vestimēta Domini diuisa,significant sacrā scripturam ab hæreticis sæpius deprauatam, vt alibi Psalmista: Quæ perfecisti,destruxerūt. Vestis eius quæ desuper erat incōsutilis,& super quā sortē miserunt,designat ecclesiā vel fidem catholicā, diuina electione fidelibus datā,quæ à nullo corrūpi potest. Itē: Vestimentū eius ecclesia intelligitur, cum
Psal. 132. iterū dicit Psalmus: Ecce q̄ bonū & q̄ iocundū habitare fratres in vnum,sicut vnguentū in capite,quod descendit in barbā Aarō,quod descēdit in orā vestimēti eius. Et est sensus: Spiritus sancti gratia,quæ plenariè in Christo capite nostro inhabitat,primū ex eo descēdit in fortes viros apostolos,qui significantur per barbā Aaron: & deinde in martyres cæterosq; ecclesiæ filios magnos quidē,sed inferiores apostolis,qui intelliguntur in ora vestimenti: quia post apostolos in ecclesia sunt præcipui,cuius fide & virtutibus Christus ipse decoratur,ad modū alicuius,qui vestimento pretioso induitur. Porrò præsenti loco vestimentū rectè sanctā intelligitur significare scripturā. Amplius aūt,quod magis placeat & pulcherrimè splendeat vestimentum, simul & fœmur eius cōtinens hoc scriptū, vna eadēq; est scriptura sancta,scriptura illa quā patres carnis eius,quæ per fœmur intelligitur, cōscripserunt. Hæc autē præcipue sit scriptura psalmorū,quæ veraciter scri-
Psal. 71. ptura est fœmoris Christi,quia scriptura est patris eius secundum carnē Dauid. Nēpe quod iste sit rex regū,ibi taliter scriptum habes: Deus iudiciū tuum regi da,& iustitiā tuā filio regis. Versiculus quidem iste nōdum regem regum,sed tantummodo regem pronuntiat illum. Sequitur aūt postmodū. Et dominabitur à mari vsq; ad mare,& à flumine vsq; ad terminos orbis terrarū. Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eū oēs reges. Absq; vlla cōtradictione rex cui cæteri reges munera offerunt, & dona adducunt,& non solum hoc faciunt,sed etiam adorant eum, rex regum est. Et rectè homines reges adorant regē hunc,qui cum homo sit,est etiā Deus,quod breuiter & magnifice innuitur,cū dicitur in eodem: Ante solem permanet nomen eius. Quod idē ac si diceretur: Iste rex Deus erat antequā homo nasceretur: quia erat anteq; fieret mundus,cuius vita & pulchra pars est sol iste quē videmus. Porrò dominus dominantium nō adeo expressum est in hoc loco scripturæ,nisi quod ait: & dominabitur à mari vsq; ad mare. Alias ergo quæramus. Dixit enim alio loco idē pater carnis eius, multorū profectò seruorū dn̄s, qui publica & solenni appellatione,vt regibus mos debitus erat,
Psal. 109. appellabatur dn̄s, quod promptum habes in historia gestorū eius. Dixit,inq̄,idē rex & dn̄s: Dixit Dn̄s dn̄o meo,sede a dextris meis. Dn̄m suū æque vt Deū patrē appellauit eum ille regnās & dominās. Itē in eodē Psalmo: Dominare,inq̄t,in medio inimicorū tuorū: q̄rū multi profectò domini sunt vel fuerūt, & per ampla dn̄ati sunt & dn̄antur spatia terrarū,& tn̄ velint nolint effugere nō valent dn̄i huius dominatū. Igitur verum est,manifestum est,quia habet in vestimento & in fœmore suo scriptum.i.in scriptura quā patres carnis eius cōscripserunt testificatum,quod sit rex re-
Luc. 19. gum & Dn̄s dominantium. Et quidē ciues eius qui oderant illum, negare illum & post illum legationem mittere potuerunt dicentes: Nolumus hunc regnare super nos,sed scripturā hanc soluere vel abscōdere nō possunt. Sequitur: [Et vidi alium angelum stantē in sole,& clamauit voce magna dicens omnibus auibus quæ volabāt per medium cælum. Venite, cōgregamini ad cœnā magni Dei, vt manducetis carnes regum,& carnes tribunorum, & carnes fortiū, & carnes eq̄rū, & carnes sedentium in ipsis,& carnes omnium liberorum ac seruorum,& pusillorum ac magnorum.] Et hic alius,& adhuc tertius angelus eundē signat Christum,propter aliud atq; aliud tēpus aliudq; negotiū. Nā q̄d prius dictum est: Et vidi cælum apertum,& ecce equus albus & sedēs super eū qui fidelis & verax vocabitur Christus Deus verus est de virgine incarnatus: hic autē alius angelus in sole stans,idē Christus est,verus hominis & Dei filius,per speciem columbæ in Israel manifestatus. Porrò ea quæ iam dicta sunt,& in capite eius diademata multa,& vestitus erat veste aspersa sanguine,& cætera: per anticipationem dicta sunt. Nam ab hinc latius eadem explicanda per figuras competentes, atq; secundum ordinem quo gesta vel gerenda sunt vsq; in finem seculi sese præsentare incipiunt. Igitur vidi alium angelum stantem in sole. i. vidi Christum manifestatum in Israel,magna spiritus sancti siue columbæ & paternæ vocis manifesta-

tione,

tione. Quod dicit, stantẽ in sole, mirabile quidẽ sed nõ adeo nouũ: quia prius quoq; in antiquiore scriptura est dictum: In sole posuit tabernaculum suum. i. in manifesto dixit & prædicauit, signis quoq; comprobauit se Deum Dei filium, propter homines hominẽ factum, & verum assum psisse corpus humanũ. Hoc facere incepit à clamore vocis magnæ, vocando aues quæ volabant per medium cælum. i. à vocatione apostolorum qua vocauit eos, vt relictis omnibus sequerentur eum. Aues nanq; hoc loco in bonam accipiuntur significationem, & vitã significãt spiritalium, vt illic: Homo ad laborẽ nascitur, & auis ad volatum. Et in Euangelio cũ dixisset Dominus, vnus assumetur, & vnus relinquetur, & interrogantes apostoli dicerent, vbi dñe: vbicũq;, ait, fuerit corpus, illuc cõgregabũtur & aquilæ. Aues ergo cũ determinatione bona, qua dicitur nũc, quæ volabant per mediũ cælũ, apostoli sunt: verũtamẽ per anticipationẽ. i. nõ quod iã antea spiritales fuerint, sed quia per vocationẽ illam spiritales & sublimium cognitores mysteriorum effecti sunt. Ista sunt volatilia illa, quorum exemplo vel imitatione debemus omnem victus aut vestitus solicitudinem deponere, dicente Dño: Respicite volatilia cæli, quia non serunt neq; metunt, neq; congregant in horrea, & pater vester cælestis pascit illa. Nã quia apostoli qbus primũ & præsentialiter hæc libertas auiũ ad imitandũ proposita est, vt cælestiũ contemplationi vacare possent, omnia terrena reliquerunt, idcirco rectè ipsi volatilia cæli dicuntur, & hoc loco vocatio illorũ signata intelligitur sub nomine auiũ. Vbinam, vel qñ angelus iste auibus huiusmodi dixit, venite cõgregamini? Nimirũ secus mare Galilææ, qñ vidit Petrũ & Andream retia mittentes in mare, & vocauit eos dicens: Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominũ. Similiter cæteros vocando diuersis ex locis siue negotiis, profecto auibus dixit, venite cõgregamini. Quo illos venire, quo illos iussit congregari? Ad cœnã magni Dei, ad cœnã illã quã ipse homo factus nobis fecit, iuxta illam parabolã euangelij: Homo quidã fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Et homines quidẽ excusauerunt, alius dicens, villam emi, & necesse habeo exire & videre illam: alius iuga boum emi quinque, & eo probare illa: alius, vxorem duxi, & ideo non possum venire. Aues autem istæ siue volatilia, quæ sicut non serunt neque metunt, neq; cõgregant in horrea, ita neq; villas emunt, neq; cõparant iuga boum, neq; voluptatũ, quæ per vxorẽ intelliguntur, habent studiũ. Quod est dicere: Cupidi amatores seculi, quales maxime tunc erant scribæ & pharisæi, vocantem contempserunt: hi autẽ qui liberum cor à cupiditatibus habere meruerunt, secuti sunt eum. Quid porrò est quod ait: [Vt manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentium in ipsis, & carnes omnium liberorum ac seruorum, & pusillorum ac magnorum?] Videlicet secundum metaphorã, qua per aues significantur apostoli, cõgrue vim atq; intentionẽ apostolici designat officij, quia sicut aues mãducandis carnibus auide insistunt, neq; curant quorum aut qualium nobilium aut ignobilium cadauera transfuorent, dum in campo magno stragem inuenerint occisorum. Ita apostolorum est autoritate euangelica nullam facere vel habere distinctionem qualiumcunque hominũ, sed siue Iudæi siue Græci sint, cunctos indifferenter ad fidem suscipere & in corpus ecclesiæ traducere: hoc enim est manducare, iuxta quod apostolo Petro significatum est. Vidit enim in excessu cælum apertum, & descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initijs summitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ, & volatilia cæli. Et facta est vox ad eum, dicens: Surge Petre, occide & manduca. Nimirum qui illic per quadrupedia & serpentia terræ, & volatilia cæli significabantur, hic manifestius exprimuntur homines, & ad fidem Christianam oẽs admitti iubentur indifferenter, siue reges, siue tribuni, siue fortes, siue infirmi, siue serui, siue liberi, siue magni, siue pusilli, ad summum, siue Iudæi, siue Græci. Vnum tamen hic est quod adhuc magis figurate sit accipiendum, scilicet, quod ait, carnes equorum. Neque enim in ista cœna magni Dei equorum quoque carnes manducantur sicut hominum, quia non equis sed hominibus prædicatur Christi sacramentum, & exigitur ab illis vt mortificent & omnino delinquant malas consuetudines operum carnalium. Est autem equus animal bellicum. Rectè ergo per equos hi intelliguntur, qui aliquando Christi fidem impugnauerunt. Qui autem sedent in ipsis reges sunt & potentes huius seculi, qui talium ministerijs abutentes, edictis & proscriptionibus aliquando ferebantur ad necem Christianorum. Quis nesciat tales quoque ab apostolis apostolicisque viris plerunque reuocatos & conuersos esse ad Christum, & pœnitentiam egisse de sanguine sanctorum quem effuderunt? Bene igitur & carnes equorum & sedentium in ipsis manducetis, ait, id est, persecutores homines & agitatores eorum principes in vnitatem vestri corporis in societatem transferatis vestræ fidei. [Et vidi bestiam & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo qui sedebat in equo & cum exercitu eius. Et apprehensa est bestia, & cum ipsa pseudopropheta, qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & adorauerunt imaginem eius. Et viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis & sulphuris.] Vocante siue clamante angelo, & conuenientibus ad cœnam iam dictis auibus, bestia & reges terræ cum exercitibus suis ad prælium contra sedentem in equo, congregati esse referuntur.

Psal. 18.
Matt. 4.
Iob. 5.
Luc. 17.
Matt. 6.
Matt. 4.
Matt. 5.
Luc. 14.
Acto. 10.

runtur, quia prædicãte Christo, & discipulis multis eum sequẽtibus atq; per ciuitates & castella
Luc. 13. euangelizantibus, diabolus & reges terræ, scilicet Herodes & Põtius Pilatus, cæteriq; eiusmodi
Psal. 2. principes cũ suis fautoribus cõmoti sunt, & sicut ait Psalmista: Astiterunt & cõuenerunt in vnũ, aduersus Dominũ & aduersus Christum eius. Hoc est quod nunc ait, congregatos se vidisse ad faciendum prælium cũ illo qui sedebat in equo, id est, cũ Christo Deo incarnato, & cum exercitu eius cũ fidelibus & prædicatoribus eius. Et rectè hoc loco diabolus bestia nũcupatur, quia vi-
Dani. 7. delicet Romanũ imperiũ, cuius potestati Iudæi tunc instinctu diaboli Dominũ nostrũ tradiderunt, bestia erat illa magna & fortis & terribilis nimis, quã Daniel vidit dẽtes ferreos habentẽ comedentẽ atq; cõminuentẽ, & reliqua pedibus cõculcantẽ. Huius bestiæ potestati, scilicet, Pontio Pilato, vt eum traderent Iudæi, diabolus eorum cordibus immisit, atque iccirco tã diabolus q̃ ipsa Romana potestas rectè hoc loco sub nomine bestiæ datur intelligi. [Et apprehensa est, inq̃t, bestia, & cum ipsa pseudopropheta.] Christus quidẽ passus est, sed ipsa passionis eius virtute dia-
Ioan. 12. bolus apprehensus est & iudicatus, & foras missus est æterno igne puniendus. Nam hoc est quod ipse mox passurus dicebat: Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Quis porrò erat pseudopropheta qui tunc temporis apprehensus est cum ipsa bestia? Nimirum cœtus pharisaicus, maximeq; is qui illius anni pontifex erat Caiphas. Ille nanque extitit pseudopropheta, q̃uis verum sit illud quod prophetauerat. Siquidem collecto consilio ad-
Ioan. 11. uersus Dominũ Iesum prophetauerat dicens: Vos nescitis quicq̃ neq; cogitatis, quia expedit vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Etenim verum quidem prophetauit, quia Iesus moriturus esset pro gente, & non tantùm pro gente, sed vt filios Dei qui erãt dispersi cõgregaret in vnũ. Sed nihilominus pseudopropheta extitit, quia si sensum vel intentionem eius respicias, omnino mẽtitus est. Hoc nẽpe intendit, & à misero populo intelligi & credi voluit, quòd nisi Iesus moreretur, qui Christus rex iã à turbis putabatur, Romani, quorũ sub imperio tũc erãt, hoc audiẽtes, quod iniussu ipsorũ regem suscepissent, quasi cõtra rebelles exercitũ mitterẽt, & tollerẽt eorũ & locũ & gentẽ. Igitur pseudopropheta extitit, & in astutia sua comprehensus est
Iob. 5. ab eo qui comprehendit sapientes in astutia eorũ. Nam & in Iob maxime de talibus scriptũ est:
1. Cor. 3. Apud ipsum est fortitudo & sapientia, & ipse nouit decipientẽ & eũ qui decipitur. Adducit cõ-
Iob. 12. siliarios in stultum finem, & iudices in stuporem, &c. Decipiens iste fuit qui sic prophetauit, deceptus est autem stultus populus, qui vt erat ad homicidia pronus, prophetiã eius libenter accepit. Vnde sequitur. [Qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos qui acceperunt characterem bestiæ, & adorauerunt imaginem eius.] Non quidem Caiphas cæteriq; tunc temporis pontifices & pharisæi vlla signa fecisse leguntur, sed sicut omnes persecutores, qui gladio materiali occiderunt siue occidunt, in vnum corpus rediguntur, & vna bestia dicuntur, ita oẽs qui verbo fallaciæ decipiunt in vnum corpus redacti, rectè vnus pseudopropheta nuncupantur. Multi aũt ex eisdẽ deceptoribus signa mẽdacia fecerũt, vt Iãnes & Mãbres, qui corã Pharaone Mosi restiterunt.
Exo. 7. 8 Rectè ergo cum de personis illorũ sermo fit, qui ad occidendũ Dominũ populũ deceperunt, non incongruè hoc eis imputatur quod fecerint signa corã bestia. i. ad obsequiũ bestiæ, quia, videlicet sicut iã dictũ est, cũ vniuersis deceptoribus quorum aliqui signa fecerunt, vnũ sunt, q̃uis nõ omnino actu, tñ omnimoda voluntate. Is maximè, de quo iã dictũ est, Caiphas seduxit eos, qui acce-
Ioan. 19. perũt characterẽ bestiæ. i. qui executi sunt ministeriũ satanæ, clamãdo: Crucifige, crucifige talem, nõ habemus regẽ nisi Cæsarẽ. Veraciter hoc dicendo acceperunt characterẽ bestiæ, id est, nimiã nimisque spontaneam Cæsaris, aduersus Dominum & aduersus Christum eius professionẽ. Nihilominus accipiendo Barrabbã seditionis autorẽ, reprobato principe pacis, cum de his duobus haberent optionẽ eligendi quem vellent, acceperunt bestiæ characterẽ, seducti à iam dictis pontificibus vt illũ acciperent. Quid enim Barabbas nisi bestiæ character extitit? Denique in sua persona ille maxime magnũ & præcipuum Antichristi exẽplum fuit, quòd illũ sint venientẽ in noĩe suo suscepturi, qui Dei filiũ nõ susceperũt, benedictũ venientẽ in noĩe Dñi. Nã ego, inq̃t, veni
Ioan 5. in noĩe patris mei, & nõ suscepistis me. Alius veniet in noĩe suo, illũ suscipietis. Sanè quod dixerat, qui acceperunt characterẽ bestiæ, hoc repetiuit dicendo, & adorauerũt imaginẽ eius, quia videlicet, extunc quantumcunq; Deum adorare sibi videantur, nõ Deum, sed eum quem reprobato Dei filio susceperunt vel suscepturi sunt, adorare cõuincuntur. Sequitur: [Et viui missi sunt hi duo in stagnũ ignis ardentis & sulphuris, & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum qui procedit de ore ipsius.] Hi duo, inquit, scilicet, bestia & pseudopropheta viui missi sunt in stagnum ignis ardentis. Admirari & ad intellectum excitare nos nititur, cum dicit, viui. Quid est est enim viui, nisi scientes? Denique qui scienter veritati resistit, viuens in infernũ descendit. Qui autem ignorantiam Dei habens seruit iniquitati, quasi mortuus eodem descendit. Vnde est illud
Psal. 123 in Psalmo: Cùm exurgerẽt homines in nos, forte viuos deglutissent nos. Siquidem nisi quia Dominus erat in eis qui confortabat eos in virtute spiritus sancti, q̃uis viui essent, q̃uis scientiã haberẽt victi tormẽtis Christũ negassent. Et de bestia quidẽ. i. de diabolo certũ est quia sciebat ipsum esse Christum, quem tamen vt occiderent Iudæi ipse immisit in cor eorum. De propheta autem

quem

quem hic dicit pseudoprophetam.i.de illo cœtu malignãtium põtificũ & pharisæorũ, de quibus vnus Caiphas, vt iam dictũ est, prophetauit, fortè quis dubitet vtrũ scierint illum an non: Sed dicit ipse de cuius dicto non est dubitandum: Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum nõ haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Item: Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatũ nõ haberẽt. Nunc aũt & viderunt & oderunt & me & patrem meũ. Igitur scienter tam bestia q̃ pseudopropheta, tam diabolus quàm perfida synagoga cum pseudopropheta suo Caipha cõgregati sunt, ad faciẽdum præliũ cum illo qui sedebat in equo, & cum exercitu eius.i.astiterũt aduersus Dñm, & aduersus Christũ eius, atq; idcirco rectissimè viui missi esse in stagnum, viui, inquam, descendisse dicuntur in infernum. Et notandum quia non contentus est dixisse in stagnum ignis, siue vt frequẽter in Euangelio dictum habes, in gehennam ignis: sed addidit, ardentis, & sulphuris, siue ardentis sulphure, vt habent codices nonnulli: quod vtrunq; idem est ac si diceret, ignis sulphurei. Cur hoc nisi pro illorum perditorum meritis? Nam priuata illorum vita nequam fuit & tam corrupta, vt meritò sulphureo debeant apud inferos igne cremari. Nonne ipsi erant quos propheta spiritali oculo præuidens à longè, eorumq; pessimam execrans vitam digna cũ animaduersione: Audite, inquit, verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei mei populus Gomorræ. Et verè credendum est, nec dubium esse debet, quin vita eorum in occulto execrabilis fuerit, qui in manifesto tãtum scelus admittere potuerunt in dominũ maiestatis. Et cæteri, inquit, occisi sunt in gladio sedentis super equũ qui procedit de ore ipsius. Duo illi iã dicti, bestia scilicet.i.diabolus, & pseudopropheta, videlicet anni illius pontifex Caiphas, totusq; cœtus scribarũ atq; pharisæorum, quia scienter impietatem tantam commiserunt, viui in stagnum ignis ardentis sulphure missi esse dicuntur. Cæteri verò, subauditur, qui seducti sunt seducente illo pseudopropheta.i.populares Iudæi qui persuasi à pontificibus clamauerunt: crucifige, crucifige, nunquid excusati aut à pœna immunes debuere relinqui? Non vtique, sed sicut de illis Psalmista prædixerat: Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt: sic factum est. Venerunt enim Romani, & sicut totus orbis audiuit, traditi sunt in manus gladii ipsorum, venerunt vulpes.i. maligni spiritus, & in partes eorum cesserunt infœlices animæ illorũ. Occisi sunt ergo in gladio sedentis super equum qui procedit de ore ipsius .i.secundum sermonem quem ille proprio ore de istis locutus est: Et cadent in ore gladii, & captiui ducentur in omnes gentes. Sed & Hieremias ante de hac ipsa vindicta per concessionem dixerat: Propterea da filios eorum in famem, & deduc eos in manus gladii. Fiant vxores eorum absque liberis, & viduæ, & viri earum interficiantur morte. Iuuenes eorum confodiantur gladio in prælio, audiatur clamor de domibus eorum. Adduces enim super eos latronẽ repẽte, &c. Hoc fuit illis torcular calcari, sicut supra per anticipationem dictũ est: Et ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis. Veruntamen sicut iã dictum est, percussionẽ gladii oris eius in bonã interdum partẽ accipi, ita & hic ad gladiũ eundẽ referendum est, quod quidam ex ipsis pœnitẽtiam egerunt, prædicantibus apostolis. Cõpuncti nanq; dixerunt ad Petrũ, & ad reliquos apostolos: Quid faciemus viri fratres? Petrus verò ait ad illos: Pœnitentiã, inquit, agite, & baptizetur vnusquisq; vestrũ. Ac deinceps: Saluamini, ait, à gñratione ista praua: subauditur, ne vos gladius ille pariter cõprehendat. Nam quoscunq; non percutit ad temporalem pœnitentiam, sine dubio percutit ad temporalem pœnam, plærosq; verò ex ipsis ita ferit, vt & corpus occidat, & animam mittat in gehennam. Sequitur: [Et oẽs aues saturatæ sunt carnibus eorum.] Aues iam dictæ, sancti tunc temporis apostoli fuerunt. Veraciter oẽs illi vel successores eorum saturati sunt carnibus illorum, sed nõ eodem modo quo voluerunt. Paucos enim admodum ex ipsis conuerterunt, & hoc nimis egrè tulerunt. Vnde in Psalmo prophetico sic scriptum est: Cõuertentur ad vesperam, & famem patiẽtur vt canes, & circuibunt ciuitatem. Ipsi dispergentur ad manducandum, si verò non fuerint saturati, & murmurabunt. Alio modo saturati sunt, eo videlicet de quo item in Psalmo dictum est: Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et quidem lætitia quædã competit in huiusmodi, pro gloria iustitiæ iusti iudicii Dei: sed eadem lętitia rationabili amaritudine permixta est. Exẽpli gratia, cùm vnus illorum dicit: Veritatem dico in Christo, nõ mẽtior, testimonium mihi perhibente cõscientia mea in spiritu sancto, quoniã tristitia mihi magna est, & cõtinuus dolor cordi meo, pro fratribus meis qui sunt cognati mei secundum carnẽ, qui sunt Israelitæ. Postquã prælium illud cõmissum est, in quo is qui sedebat in equo tãto superior, & hi qui cõtra illum pugnauerunt tãto inferiores effecti sunt, quid deinde actũ sit, sequẽs sermo mysticè præscribit hoc modo: [Et vidi angelum descendentẽ de cælo, habentem clauẽ abyssi, & catenã magnam in manu sua. Et apprehendit draconem serpẽtem antiquũ, qui est diabolus & Satanas, & ligauit eum per mille annos, & misit eum in abyssum. Et clausit & signauit super illum, vt nõ seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni. Post hæc oportet illum solui modico tempore.] Et iste angelus idem Christus est, sed aliud agens, imò negotium superius, cœtum potẽter adimplens. Neq; enim quod paulò ante significatum est dicendo: Et vidi cœlũ apertũ, & ecce equus albus: idem repetitur nunc, dicendo: Et vidi angelum descen-

Ioan. 15
Ibidem.
Esai 1
Psal. 62.
Luc. 21
Hier. 18
Actor. 2
Psal. 58
Psal. 57
Rom. 9.
CAP. XX.

scendentē de cælo: sed quod illic cœptū, hic significatur qualiter sit peractū, & adhuc quod restat vsq; in finem seculi peragendū. Illic nanq; Christus de cælo descendens in virginis vterū ad destruendū mortis imperium, & liberādos eos qui in inferno detinebātur. Hic itidē Christus de cælo descendens significatur ad destruendū tenebrarū mundi principatum, ad liberandos eos qui ad simulacra muta ignorantes ibant prout ducebantur. Dicat ergo forte quis: Nunquid Christus postquam morte superata victor in cælum ascendit, iterum huc inde descendit? Planè descendit, sed inuisibiliter. Descendit non vt prius passibili humilitate, sed impassibili atq; inuisibili maiestate. Descensum illum totus orbis audiuit, descensionis illius sonus in omnē terram exiuit. An
Act.2 quando factus est repente de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus vehemētis, & repleuit totā domū vbi erant sedentes, Christus de cælo nō descēdit, Christus hunc mundum nō visitauit? An separabilis est substātia vel maiestas filii & spiritus sancti, vt descendente ad homines spiritu sancto filius Dei non descenderit? Certè etsi non per circūscriptam humanitatis suæ formam descendit, at sine dubio per incircūscriptam diuinitatem suā, per ipsū quē dabat spiritū sanctū, & per eos quos inspirabat apostolos ad visitandas gētes descendit. Quòd si autoritas verbi huius quæritur
Psal.17 quod dicimus, descēdit in psalmo propheta cū dixisset de prædicatione apostolorum, & pœnitentia gentiū cōmota est, & cōtremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt, quoniā iratus est eis: Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo, cōtinuò quasi quæreres, qualiter hoc factū sit, vel fieri potuerit, subiunxit: Inclinauit cælos, & descendit, id est, apostolos suos per spiritus sancti datū cęlos effectos, hoïbus condescendere fecit, & per ipsos ad gentes descendit, gētibus innotuit. Igitur, vidi, inquit, angelū descenden
Hebr.2 tē de cęlo. i. Christū rursus visitantē mundū dato spiritu sancto. Iā in illo descensu propter passio-
Mat.vl. nem mortis, gloria & honore coronatus fuerat, iam omnē in cælo & in terra potestatem habebat, iā dñator vitæ & mortis erat. Ait ergo: [Habētem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua.] Nam qui victor ab inferis iam dudum redierat: rectè & veraciter dictum, quia clauē abyssi
Supra.1 habebat. Hinc est quod in initio huius apocalypsis cùm dixisset ipse: Et fui mortuus, & ecce sum viuus in secula seculorum, tunc demum addidit: Et habeo claues mortis & inferni. Ipse nanque prout voluit, & electos suos illo descensu suo ad inferos eduxit, & reprobos inclusos reliquit, vt exire non possint. Et catenā, ait magnam in manu sua, id est, potestatem ad alligandū, videlicet & extrahendū foras diabolum, qui cubans in delubris gentiū sese pro Deo coli faciebat. Hoc est quod continuò sequitur: [Et apprehendit draconē serpentē antiquū, qui est diabolus & Satanas, & ligauit eū per mille annos.] Palam est, & ita ab effectis cōprobatū, quòd illū apprehēderit, & ligauerit, vt de hoc aliquatenus dubitare dementiæ sit. Si enim ille ligatus à Christo non est, quomodo tā imbecillis iacet, ex quo Christus passus est? Quomodo tot ab illo euadunt hoïes? Quomodo tā multis nō dico grādæuis & sapientibus viris, sed à pueris tenerisq; puellis illusus est? Consideremus quæ & qualia in eū per infirmas ætates siue conditiones facta sunt, maximéq; recolendò gesta vel passiones martyrū, & delectabile spectaculū habemus. Quia non solùm ligatus, verùm etiā infatuatus est: nec solūmodo catena magna stringuntur illi manus & pedes, verùm etiam si-
Iob.41 cut ad Iob factură se dñs promiserat, & nares perforatas in sudibus, & linguā fune ligatam, & circulū in naribus habet, & maxilla eius armilla perforata est. Inde est quod illudunt ei quasi qui nō solū serui, sed etiā ancillę dñi, quòd cōcidunt eū amici, quòd diuidūt eū negotiatores illi quicūq; bo
Mat.13 nas margaritas quærētes, & vnā pretiosam euangelicæ veritatis margaritā inuenientes comparauerunt illam datis oïbus suis. Quis dinumerare possit milia martyrū, multitudines cōfessorum, choros virginū, plebemq; oïm electorū, qui extunc vidente & inuidēte illo in cælum euolauerūt, & vidente, & retinere nō valente illo, de templorum eius sordibus eruperunt, sordesq; ipsas in oculos eius excutientes, ad Deum verum transfugerunt? Verè igitur dictum, quia apprehendit & ligauit eum. Quid sibi velint tot noïa tetra quibus scriptura hæc illum infamat, dicēdo, draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, iam alio loco dictum, & hic breuiter
Gen.3. iterandum est. Serpens idcirco dicitur, quia primum hoïem decepit serpentem animantem ingressus. Draco verò quia extunc creuit & multiplicata est in inuido malitia eius, & ita quasi de serpente qualicunq; draco magnus, draco vetus siue antiquus effectus est. Diabolus quod interpretatur deorsum fluens, idcirco quia nō seruauit suum principatum, sed relinquēs suum domicilium. i. cælum, defluxit in istum caliginosum aerē. Satanas quod interpretatur aduersarius, idcirco, quia voluntati creatoris mala semper intentione aduersatur. Istum ligauit per mille annos. i. tempore aliquāto siue per multos annos, vt solet in scripturis sanctis sępè numerus poni finitus pro infinito. [Et misit eū, inquit, in abyssum.] Hoc idē lōgè superius iam dictum est. Et proiectus est in terrā. Et illic noïe terræ, & hic noïe abyssi, nequā hoïes & reprobi significantur qui terrā vel terrena tantū cupiēdo, ipsi terra sunt, & mala excitādo profundius semetipsos abyssum fecerunt, eò quòd vita ipsorum malitiæ sit arcanum. In eo diminuta est potestas illius, & quasi de alto missus est in abyssum, quod iam non publico celebratur cultu in tēplis, nomē diuinum, siue potius diuini noïs rapinam obtinens vt olim, atq; solennē ritū sacrificiorum, sed tantum qui su-
persunt

persunt miserę seruitutis eius captiui hoīes in occulto illi seruiunt, in abditis exercent spurcitias & veterum vestigia maleficiorum. Ait ergo: Et clausit & signauit super illum, vt nō seducat amplius gentes. i. vt non amplius concelebretur sacris & sacrilegis sacrificiis fallator spiritus, qui nō deus, sed diabolus est, neq; adoretur vt olim Saturnus falcifer, aut Iupiter adulter, aut meretrix Venus, quorū vel qualiū ad cultū nefariū misero errore seductæ ducebātur gētes. Itaq; ligatus vt est, tenebitur diabolus, donec consummentur mille anni, donec impleātur oīa tēpora præfinita euangelicæ libertati quę nescimus nos, pater aūt deus illa in sua potestate posuit. [Post hæc, inquit, oportet illum solui modico tempore.] Solutio draconis siue serpentis antiqui diaboli, aduentus erit Antichristi. Tunc enim in illo perditionis filio veraciter solutus veniet diabolus, cuius tanta talisq; in Christi seruos erit persecutio, vt non qualecunq; iustitiæ verbū, sed ipsum nomen Christianum ne confiteri audeant illis interdicatur. Et hoc nō diu, sed modico tēpore. s. tātum tribus annis & semisse. Tā modicū tempus habebit propter electos, quia nisi breuiati essent dies illi, ait Dn̄s, nō fieret salua oīs caro. De hoc iam superius diximus, vbi sic scriptū de septimo eodemq; nouissimo capite septemplicis bestię, siue septimo rege. Et cùm venerit, oportet illū breue tēpus manere. Et hic & illic eodem verbo vsus est, dicendo: oportet. Quæritur ergo: Cur illum oportet solui modico tēpore, siue manere tempus breue? Solēt enim hoīes huiusmodi quęstionem ventilare, & penè suspectam sibi faciunt Dei voluntatē, quod mala velit euenire, & quod idcirco euenire oporteat, quia ipse (quod dictu quoq; nefas est) iniquitatē velit. Nec enim, inquiunt, taliter euenire posset, nisi Deus vellet. At verò Apostolus talē iniquę suspicionis obiectionem auerso repellens animo: O homo, inquit, tu quis es, qui respōdeas Deo? Statimq; calumniatore repulso, qui quæstiones multiplicat magis contendēdi studio, q̄ discēdi, placidè cōuertitur ad eū qui amica intentione quærit, vt nō cōtendant, sed vt aliquātula ex parte cognoscere mereatur veritatem diuini iudicii, non dubitans quin malorū nostrorū causa ex nobis sit. Volens, inquit, Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ quæ præparauit in gloria. Cùm igitur quęritur de illo malignitatis septimo capite. i. Antichristo, quod illū oporteat solui, quæratur & de cæteris capitibus bestiæ, cur vnumquodq; illorum tēpore suo manere oportuerit. Verbi gratia, de Pharaone, de quo apostolus propter aduersariū obloquentem taliter meminit: Dicit enim scriptura Pharaoni: quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendā in te virtutē meā, & annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Sicut enim de isto nunc dicitur, quia oportet illū solui sic de illo veraciter dicas, quòd oportuit eū excitari. Quæratur ergo tam de istis, q̄ de cæteris omnibus, & respondebimus quòd respondere nos docet Apostolus. s. hęc idcirco oportere fieri, quia Deus vult ostendere iram, & notā facere potentiā suam: & quia hoc vult, idcirco sustinet vasa iræ apta in interitum. Notandum quippe qualiter dixerit, quia bonum est quod vult. s. ostendere iram, & notam facere potentiam suam: mala autē sunt quæ sustinet, videlicet vasa iræ, apta in interitum.

Mat. 24
Supr. 17
Rom. 9
Ibidem.
Ibidem.
Exod. 7

*Hunc iam pro exēplo propositū ab apostolis teneamus Pharaonem, vas iræ, aptum in interitum, vt causa magis clarescat, cur velit Deus ostēdere iram suam, & in quo bonum sit, quòd vel tunc ostendit, vel nunc ostendere nō desinit irā suam. Hoīes voluptatū amatores, & ad omnem vanitatē proni, quales iam tunc erant in Aegypto filii Israel, nisi aliqua vexatio præsentialiter adsit, non intelligunt, imò intelligere nolunt, quod Deus bonus, misericors & clemens irasci nouerit, vel quod iudicium cum seueritate aut creaturæ suæ damnationem visu suo sustinere possit. Tunc deniq; filii Israel cum diis Aegyptiorū non minus q̄ Aegyptii fornicabantur. Vnde & per prophetā Ezechielem sub specie mulierum Oolla atq; Ooliba cōtra Samariā & Hierusalem loquitur: Fornicata est ergo Oolla super me, super amatores suos filios Assyriorū: insuper & fornicationes suas quas habuerat in Aegypto, nō reliquit. Et post aliqua: Multiplicauit Ooliba fornicationes suas, recordans dies adolescentiæ suæ, quibus fornicata est in terra Aegypti. Item ad ipsam: Et visitasti, ait, scelus adolescētiæ tuę, quādo subacta sunt in Aegypto vbera tua, & cōfractæ mammæ pubertatis tuæ. Ne igitur nescirent rudes tunc filii Israel, quia Deus cū sit clemens & misericors pater, nihilominus tamē zelum fortissimum habet, & cum seueritate iudicaturus est, iramq; repositā habet, qua peccatores vniuersos puniet quādoq; vniuersaliter, experimento opus erat, ira eius vt ostenderetur expediebat his, quos bonitas eius saluos esse cupiebat. Neq; enim aliter salui fieri possent, nisi iam aliquo experimento venturā iram scientes, à ventura ira fugerent. Oportuit ergo Pharaonem excitari, oportuit vt sustineret Deus vas illud aptum in interitum, hoīem illum impium ac superbum, sedere in solio regni, quod nimirum fuit excitari.

Nunc.
Ezec. 23.

Notandum quippe, quia non dicit scriptura, in hoc ipsum iniquum feci te, sed in hoc ipsum excitaui te, id est cùm esses iniquus, in regnum ascendere feci te. Vt quid hoc? Vt ostendam in te virtutem meam, vt ostendam in te quam volo ostendere iram meam, vt te pro consuetudine iniquitatis tuæ, pro infinita tibi malignitate, filios Israel affligente, vexatio præsens det illis intellectum, & sentiant atque experiantur apud me esse iram, & hoc scientes fugiant iram meam, & confugiant ad me, à quo recesserant, Deum suum, Deum patrū suorum. Eandē ob causam

Esa. 1

sam oportuit deinde Assyrios, cæterosq; hostes Israel excitari, sicut vbiq; testificatur spiritus sanctus loquens in prophetis, & idcirco sustinuit Deus cuncta vasa iræ apta in interitum, vt electis eius amaras facerent illecebras voluptatum, propter quas obliuiscebantur Deum, vt vel sic necessitate cōpulsi reuerterentur ad ipsum. Porrò vniuersitas illorum pro vno malignitatis spiritu reputatur in vnū corpus, & illud corpus bestia est, quæ hoc libro toties esse dicitur septē capitū, quorū Antichristus ipse septimū est. Igitur cū dicitur: post hæc oportet illū solui, causam eandem intelligamus, propter quā vt ascēderet, iamq; sex capita persecutioni sanctorū impenderet bestia sæpè dicta, Deum sustinere oportuit, vt videlicet vsq; ad summū ira sua nota fiat, vt euidens atq; sufficiens testimonium habeat: quia non iniquitatem vult, sed iniquitatem odit, atque perinde sedere illum deceat in nouissimo die in solio iudicii, & iudicare illos, quicunq; inuenti fuerint incorrecti. Palam quippe erit: quia malum.i. peccatum valde odit, qui malum.i. afflictionem vt suis quoq; electis inferretur, aut ipse inferret, sustinere potuit. Sequitur: [Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis: Et animæ decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam, neq; imaginem eius, nec acceperunt characterem in frontibus, aut in manibus suis, & vixerunt, & regnauerūt cum Christo mille annis: cæteri mortuorum non vixerunt, donec consummarentur mille anni. Et hæc est resurrectio prima.] Ligato dracone diabolo, & liberè per publicum procedente Christi euangelio, hominibusq; qui fuerant vasa eius, trāsmutatis in vasa Dei, filios Dei, templis idolorum versis in ecclesias Christi. Qualis extunc per orbem terrarum sanctæ ecclesię status esse cœperit, in visione prospicit dicendo: [Et vidi sedes, & sederunt super eas, & iudicium datum est illis.] Istæ nanque sedes ecclesiasticæ sunt dignitates, videlicet pontificum catholicorum, & inferioris quoq; ordinis sacerdotum siue prælatorum, quorum potestas nimirum tanta est, vt rectè sit vel dici debuerit, quia datum est illis iudicium: autoritate nanq; eius (cui pater dedit omne iudicium) hoc illis datū est, vt quæcūq; alligāt
Mat.18 super terrā, ligata sint in cælo, & quæcunq; soluūt super terrā, soluta sint in cælo. Summū iudicii huius tribunal in ecclesia paratū est Romana, vbi sedes apostolica B. Petri, & nomine & corpore fundata est, cui specialiter dictū est: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, Et tibi dabo claues regni cælorum. Ex illius sanctæ sedis religiosa & venerabili traditione memoriæ martyrum Christi sic celebres & splendidæ factæ sunt, vt omni honore solennizentur per mundum vniuersi natalitii dies illorū, & super sacra illorum corpora celebrentur solennia missarum. Ait ergo: [Et aię decollatorum propter testimoniū Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam, neq; imaginem eius, nec acceperunt characterem in frontibus aut in manibus suis, & vixerunt, & regnauerunt.] Quod est dicere: Ecclesia Christi in ordine suo sedente, principibus quoq; & regibus terrarū obediētibus iudicio eius, animæ sanctorū martyrum (qui propter fidē Christi sanguinē suum in persecutione fuderūt, nolētes parere paganis principibus, vt Christū negarent, & participes fierent de sacrificiis dæmoniorū) virtutibus eximiis sese viuere cōprobauerunt, & ita apud hoïes regnauerunt, qui iniquè damnati fuerant, vt reges quoque & imperatores discincti, & deposito diademate nudis capitibus sese prosternerent ad venerandas memorias eorum. Hoc fit, & fieri non desinit mille annis.i. sicut iā dictū est, vsq; ad aduentum Antichristi: Tā diu regnabunt cū Christo, vt quicunq; Christū cōfitentur, martyres quoq; Christi suppliciter venerētur. Cæteri, inquit, mortuorū non vixerunt. Cæteri mortuorū, id est, qui aliter mortui sunt, qui seculo viuunt, & Deo mortui sunt, longè ab his differentes, qui propter testimonium Iesu seculo mortui sunt, & Deo viuunt: isti nō vixerunt, nec viuere iudicati sunt, sed inter mortuos æstimati, & verè sunt, & hoc donec cōsummentur mille anni.i. donec veniat Antichristus, qui econtra tales vtiq; viuificabit: viuos autem.i. iustos Deo viuentes mortificabit. [Et hæc est, ait, resurrectio prima.] Hæc nimirum alligatio draconis: Hoc iudicium sedentium super sedes. Hæc vita regnantium cū Christo animarū sanctorū martyrum, resurrectio prima est. Sunt enim duæ resurrectiones, sicut duæ mortes, altera animarum, altera corporū. Resurrectione animarum credēdo in Christū, resurreximus per baptismum, quam Dominus intendens dicebat turbis Iudæorum: Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint viuent. Porrò resurrectione corporum in nouissimo die resurgemus omnes, quā itidem Dn̄s insinuans cōtinuò subsecutus est: Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocē eius, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitę, qui verò mala egerunt, in resurrectionē iudicii. Sequitur ergo: [Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. In his secunda mors non habet potestatē, sed erunt sancti Dei, & Christi, & regnabunt cū illo mille annis.] Qui enim crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, nō tantū mille annis, sed cunctis annis, & diebus æternitatis. Nam dies, inquit Psalmista, super dies regis adicies, annos eius vsq; in diē gn̄ationis & gn̄ationis. Permanet in ęternum, &
Psal.60 in seculum seculi. Sed quia veniens Antichristus fidem illius in plærisq; turbabit, idcirco sic quōdammodo determinauit. Et regnabunt cum illo mille annis, addiditq; continuò: [Et cum consummati fuerint mille anni, soluetur Satanas de carcere suo. Et exibit, & seducet gentes,

quæ

quæ sunt super quatuor angulos terræ Gog & Magog.] Soluetur & exibit.i. permisso vtetur, & publicam vbiq; terrarum persecutionē in Christianos excitabit: Et seducet oēs gētes, electis vtiq; exceptis, quia fieri nō poterit, vt in errorē inducantur electi. Hoc enim & superius expressum est, Mat. 24
his verbis: Et mirabuntur inhabitantes terram, quorū nomina nō sunt scripta in libro vitæ à cō- Sup. 17.
stitutione mundi. Gentes ergo.i. gentiliter viuentes, qua nimirū appellatione oēs qui Christi sunt, reputantur superiores. Porrò vniuersi, qui non sunt Christi, miro hic denotantur modo, dū dicuntur Gog & Magog. Interpretatur aūt Gog tectū, Magog de tecto. Quid igitur, nisi occultos pariter & manifestos per hæc intelligimus aduersarios? Nā per Gog.i. per tectū, falsos intelligimus fratres, qui intus sunt, & nobiscū profitentur nomē Christianū, qui pro eo quod nondū lese produnt (quia rei vel tēporis occasio illis deest) rectè dicuntur tectū. Per Magog verò, q̄d est, de tecto, illi rectè significantur, qui sicut operibus, ita & verbo nobis aduersantur, scilicet pagani, Iudæi atq; hæretici. Porrò istis, cū acceperint occasionē cum antichristus venerit, nō dissimili furore sociabunt falsi Christiani, pariterq; cū illis vim facient veris, & simplicibus Christianis. Ait ergo: [Et cōgreabit eos in prælīū, quorū numerus est sicut arena maris, & ascenderūt super altitudinē terræ, & circuierunt castra sanctorū, & ciuitatē dilectā.] Cōgregabit eos, non vtiq; in vnum locū, sed in vnum idemq; impietatis propositū, in vnum idemq; nocendi studium. Et rectè numerū illorū dicit sicut arenā maris, quia, videlicet, nō sunt ipsi, qui assimilentur vllo modo stellis cæli, nisi forte cū significatione casus & perditiōis, vt illic: Et cauda eius, videlicet draconis, trahebat tertiā partē stellarū cæli, & [illegible] eas in terrā. Quod de illis dūtaxat rectè dici potest, qui ali- Supr. 12.
quādo potuere fratres dici, sed ex [illegible]rūt ex nobis, quales hic per Gog.i. tectū significati sunt. Idcirco ergo sicut arena maris, quia nō in cælo noīa eorū, sed in terra scripta sunt, quēadmodū propheta Hier. 17.
dicit: Dn̄e oēs qui te derelinquunt cōfundentur, recedentes à te in terra scribētur. Isti ascenderūt, ait, super altitudinē terrę. De futuro rerū tēpore, quo dixerat, soluetur Satanas, & exibit, & cōgregabit ad præteritū visionis tēpus, rediji repente dicēdo, & ascēderunt, & circuierunt castra sanctorū. Ascenderunt ergo, subauditur in illa visionis imagine: Nā ascēsuri sunt in re: Ascēsus eorū superbia eorū est. Deniq; tūc tēpus eorū erit, vt ascendāt in curribus, & in equis gloriantes, locustæ subsiliāt, & diffundātur super altitudinē terræ, late potentes, late dominantes sub tali tātoq; terrarū principe. Ita ascendētes, ita superbientes circuierunt castra sanctorū, & ciuitatem dilectā. Quod dixerat castra sanctorū, hoc manifestius repetiuit dicendo, & ciuitatē dilectā. Nam ciuitas dilecta castra sunt sanctorū, castra pacis & dilectionis, firmata fide, non materiali lapide, armata verbo non ferro. Huiusmodi castra, talem ciuitatem circuierunt, non irruperunt: impugnauerūt, nō infregerunt. Foris sunt, & in circuitu impij ambulant, quia etsi corpori nocent, non tangunt animam: si lacerant carnem, non lædunt fidem. Quid tandem? [Et descendit ignis de cælo, & deuorauit eos: Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnū ignis & sulphuris, vbi & bestia & pseudoprophetes cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.] Hæc omnia per anticipationem dicta sunt: nā qualiter debeant fieri, qualiter ignis diabolū, & eos oēs quos ille seduxit, deuoraturus sit, vel quomodo in stagnū ignis & sulphuris mittēdi sunt, sequēti capitulo repeciēs latius exponit. Ait enim: [Et vidi thronum magnū candidū, & sedentē super eum, à cuius cōspectu fugit terra & cælum, & locus nō est inuentus ab eis. Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni: Et libri aperti sunt, & alius liber apertus est, qui est vitæ. Et iudicati sunt mortui, & ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorū.] Ergo sessio ista, & cunctus iste apparatus, ille est, quem prospiciens ipse qui sessurus est cū iā ad passionem properaret hoc modo prolocutus est: Cùm aūt venerit filius hominis in maiestate sua, & oēs angeli cū eo, tūc se- Mat. 25.
debit super sedem maiestatis suæ, & cōgregabuntur ante eū oēs gentes, & separabit eos ab inuicē, sicut pastor segregat oues ab hœdis, &c. Thronus magnus illa magna altissimæ maiestatis sedes est: Thronus ille vt magnus, ita est & cādidus, quia nō est aut erit, quod in iudicio illo iure reprehendatur: sedentē super eum, absq; vllo nomine dixit, magnificentius personā illam silentio innuens: quia nec ignota est, nec ignorari licet, & vt tunc non cognoscatur impossibile est: imo prouidendū est, vt quādo sedens videbitur, beneuolū habeat oculū præparatū qui visurus est: Nā cōtra malignos oculos de isto propheta loquitur: Dn̄e exaltetur manus tua vt nō videāt & cō- Esai. 26
fundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret. Nā quō zelantes populi, quō maleuoli sustinebunt oculi? Ait enim, quia ab aspectu eius fugit terra & cælum, & locus non est inuentus ab eis. Quomodo tunc fugiet terra aut cælum? Nimirum terra magno cōflagrata incendio pristinam amittet speciem, simulq; opera terrena disparebunt, opera regum atque principum simul ruent, simulque ardebunt, nec remanebit lapis super lapidem ciuitatum siue munitionum, quascunque homines incipiente Cain ædificauerunt, nec saltem exiguus ex incēdio residuus erit puluis eorum. Hoc modo terra fugiens sanguinē quoq; reddet omnē, quo corrupta est, ex quo iā dictus Cain interfecit fratrē suum Abel, & corpora vniuersa hominū, quibus ab initio repleta est: Gen. 4.
Nam hoc est quod ait: [Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in cōspectu throni.] Porrò cælum sic fugiet, quomodo per Psalmistam tā de terra q̄ de cælo prædictum est: Initio tu domine

Psal. 101 terram fundasti, & opera manuū tuarū sunt cæli: Ipsi peribūt tu autem permanes, & oēs sicut vestimentū veterascent, & sicut opertoriū mutabis eos, & mutabuntur. Quod hic singulariter cælū hoc idem illic pluraliter cæli significant, videlicet cælum aereū: quia nimirū iste quoq; aer crassior atq; corpulentior cælū dici cōsueuit: Vnde & volucres, quæ volatu suo infimum nō excedūt aerem, dicuntur tamen volucres cæli: qui, videlicet aer cum sit vnus, sunt tamen diuersæ qualitates aeris pro locis & regionibus diuersis, atque idcirco & vnum cælū, & multi dicuntur cæli. Horatius. Hinc ait quidam Ethnicorum: Cælum, non animum mutant, qui trans mare currunt. De istis cælis non dubium est, quin perituri sint, videlicet nimio calore soluti, quando super thronū suū 2. Pet. 3. magnum iste sedens apparebit. Nā de illis quoq; Petrus apostolus in epistola sua dicit: Cæli autē qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt reseruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominū. Mirabilis atq; pauenda erit illa fuga cæli siue cælorum. Neq; enim silentio fiet, sed terribiliter audienda est dirruptio fugientiū, siue fuga disruptorū seq; disrumpentium, sicut vetus disrumpitur vestimentum. Ignis quippe non leuiter tunc suas iussus exercebit vires, vt non parumper cæli crepitent, sicut nunc interdum inualescente æstiuo calore crepitare solent (quem crepitum physici dicunt esse tonitruum) sed erit tempestas valida, validusq; ignis, qui in circuitu ardebit venientis, vtpote ad vindictam exire iussus impiorū, ad examinanda merita bonorum & malorum. Possunt præterea per terram fugientem homines peccatores: per cælum autem. i. aerem rectè intelligi dæmones, quorū in aere potestas vagandi est. Sequitur enim: [Et locus non est inuentus ab eis.] Illam quoq; terram, & illud cælum rectè hic intelligimus, cui fugiendi quidē voluntas sit, sed latendi locus nullus inueniri possit à conspectu sedentis super thronū. s. homines impios, & spiritus malignos, qui tanti iudicis aspectum fugere nō valebunt, nec obtinere poterunt optando abscondere se in scissuris petrarum, & dicendo montibus cadite super nos: & col- Sup. 6. libus, cooperite nos à facie sedentis super thronum: sed vniuersi coram astabunt, omnes producentur ad publicum. Vnde protinus subiungit: [Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni.] Magnos & pusillos dixit, quod idē est ac si dicat, neminem latere posse quin coram assit, siue magnus, siue pusillus ille sit. Nec verò facies tantum, sed conscientiæ quoque parebunt: Hoc est quod continuo subijcit: [Et libri aperti sunt.] Apertio nanq; librorum mani- 2. Cor. 5 festatio erit conscientiarum. Omnes enim nos, ait Apostolus, manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; corporis sui prout gessit, siue bonū siue malū. [Et alius liber apertus est, qui est vitæ.] Liber iste diuinæ præscientiæ, & beatæ prædestinationis certitudo est. Multum ad veritatem iudicij operabitur hic liber, quia videlicet saluari fas non est, nisi tantū illos, qui in hoc libro vitæ scripti. i. ad vitam sunt præordinati, quos iam tunc Deus scripserat, & quos nasci iubebat quando formatis hominibus primis masculo & fœmina, parentibus nostris gra- Gene. 1. tuita benedictione benedixit illis, dicens: Crescite & multiplicamini. Nam cæterorum omnium causa vt nascerentur peccatū accessit primæ præuaricationis, sicut indicat textus vel ordo nar- Gene. 3. rationis. Ad mulierem nanq; dixit idem Deus peccato iā cōsummato: Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. Multum igitur, vt iā dictū est, ad veritatem iudicij simulque ad laudem misericordiæ liber iste apertus, qui est vitæ, operabitur cum cunctis palam fiet, quia nullus eorum qui perditionem malis sibi operibus conquisierūt fuit præordinatus, itemq; nullus eorū, qui ad vitam præordinati fuerunt, quiq; illa benedictione nasci iussi sunt saluti deerit, neq; cum eiusmodi operibus tunc apparebit vt debeat condemnari saluatus gratia permanentis & perseuerantis eiusdem benedictionis. Hinc enim gratulando pro victoria dicet misericordia his qui sta- Matt. 5. bunt à dextris: Venite benedicti patris mei percipite regnum, quod vobis præparatum est à constitutione mundi. Nimirum hæc eo dicente non paruo celebrabitur vel commemorabitur triumpho victrix benedictio Dei, quod inter tot subsecutæ maledictionis spinas, & tribulos crescere, & ad perfectum perduci potuerit ad laudem ipsius, qui propter nos homo factus maledictionem soluit, & priorem benedictionem recuperauit. [Et iudicati sunt, inquit, mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum.] Hoc ita certum est, vt nemini vacet nescire, cuius ore recitandum sit quicquid in libris illis scriptum est: Rex ipse sedens su- Ibidem. per thronum ita se recitaturum asseruit, primum his qui à dextris eius erunt: Esuriui enim & dedistis mihi manducare, sitiui & dedistis mihi potum, &c. Econtra de conscientiis illorum qui à sinistris erunt, pronuntiabit quod hæc omnia non fecerint, & idcirco discedite, dicet, maledicti in ignem æternum. Ibi deesse nihil licebit, vbicunq; vel qualicunque fine consumptus fuerit. Vnde & protinus subiungit: [Et dedit mare mortuos suos, qui in eo erant, & mors & infernus dederunt mortuos suos qui in ipsis erant.] Mare, videlicet corpora, mors & infernus dederunt animas. Et quidem non solum mare, verum etiam terra de sepulchris omnia reddet corpora. Sed pulchrè solum mare hic dixisse contentus est, de quo magis ab infidelibus dubitari poterat, quibus cum incredibile videatur posse nostra de puluere terræ in integrum reformari corpora, multo magis impossibile æstimatur de mari, cunctisque fluminibus reuocari, sic omnino consumpta, vt ne puluis quidem exiguus superstes vsquam compareat.

Porro

Porrò mors & infernus hoc differunt, quod infernus malorũ tantũ, mors aũt dicatur & sit etiã bonorũ. Nã pretiosa in cõspectu dñi mors sanctorum eius. Igitur mors & infernus dederũt mortuos suos. i. & beatorũ mortuorũ, qui in Dño mortui sunt, & damnatorum, qui in inferno deputati sunt, aiæ ad propria corpora reuertentur, vbicunq; corpora ipsa fuerint, etiam ipsa quæ in profundo maris beluina voracitas cõsumpsit. Sequitur: [Et iudicatum est de singulis secundũ opera ipsorũ, & infernus & mors missi sunt in stagnũ ignis. Hæc mors secunda est. Et qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, in stagnum missus est ignis.] Hoc iam dixerat, quia iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum, & interposito, quia dedit mare mortuos suos, qui in eo erant, & mors & infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant, tũc demum repetit: Et iudicatũ est, inquiens, de singulis secundũ opera ipsorum. Nimirũ quia impiorum (de quibus protinus subiungit, & infernus & mors missi sunt in stagnũ ignis) duplex damnatio est. Nam & anteq; resurgant cũ corporibus suis resurrectione, qua mare quoque reddet mortuos suos, iudicatæ apud inferos cruciantur animæ impiorum, & postq; resurrexerint, tũc iudicatæ pariter aiæ cũ corporibus suis cruciabuntur in secula seculorũ. Tũc infernus & mors. i. homines impij, qui à sinistris erunt cum diabolo & angelis eius mittentur in stagnum ignis. [Et hęc, inquit, secunda mors est.] Videlicet de qua superius cũ dixisset: Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima, subiunxit atq; ait: In his secunda mors non habet potestatẽ. Ergo cũ sit resurrectio prima resurgere à peccatis per fidem Christi, rectè prima mors peccatum, secunda aũt mors rectè intelligitur æterna vindicta peccati, de qua iterum subiungit: [Et qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, in stagnum missus est ignis.] Quod idcirco repetere videtur, quia videlicet, vt mittantur in stagnum ignis duplici pro causa fuit, id est, & pro peccato originali, à quo liberati non sunt per fidem Christi, & pro actualibus peccatis, quæ singuli in vita sua, superaddiderũt præuaricationi illi. Itaq; quod superius anticipãdo dixerat: Et diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnũ ignis ardentis & sulphuris, vbi bestia & pseudoprophetes cruciabuntur die ac nocte in secula seculorũ, hoc ipsum ab eo loco vsq; ad præsentem terminum demonstratũ est qualiter fiet. Ab hinc beatum immortalitatis statum eorum, qui à dextris erunt quibus dictũ erit: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, significant sequentia visionis qualis futurus sit. [Et vidi cælum nouum, & terram nouam. Primum enim cælum, & prima terra abijt, & mare iam non est. Et ciuitatem sanctam Hierusalem nouam vidi descendentem de cælo, à Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo.] Exterminatis illis, qui corruperunt terram, vidi inquit, cælum nouũ, & terram nouam. i. cæli & terræ speciem nouam, & in melius commutatam. Primũ enim cælum, & prima terra, id est, cæli & terræ species pristina abijt siue fugit, sicut supra dictum est, qui à conspectu sedentis super thronum fugit terra & cælum. Porrò de eo quod ait: [Et mare iam non est.] Dubiè à doctoribus tractatum est, vtrum maris fluida substantia penitus siccanda & adnihilanda sit magnitudine illius incẽdij, quo deflagrabitur vniuersitas seculi, an in melius commutanda, vt eius quoq; substantia quidem permaneat, sed species alia sit. Cunctis igitur innouatis: [Vidi ait, ciuitatem sanctam Hierusalem nouam.] Tanto nanque venerabili pręconio sanctorum, atque electorum vniuersitatem efferri decuit, vt diceret eam ciuitatem, meritis sanctam, nomine Hierusalem, habitu nouã: nimirum quia hæc ciuitas sancta est, illa autem, quam superius viderat, inimica huius, meretrix & mater fornicationum, & dicitur & est. Ista Hierusalem nomine suo, suam & Dei sui veram significans pacem: illa, Babylon vocabulo suo, suam designans confusionem. Ista noua & perseuerans in iuuẽtute æterna, illa celeri iuuẽtute per fornicationes expensa, atq; in breui consumpta, deinceps corrugatur vetustate sempiterna. Quæ est enim huius nouitas, nisi gemina sanctæ regenerationis gratia? Nunc enim regenerata per primam resurrectionem, id est, per Christi baptismum, in nouitate vitæ ambulat, tunc aũt, cum factum fuerit, quod præsens visio præscribit, regenerata erit per secundam resurrectionẽ, de qua ipse Christus: In regeneratione, inquit, cũ sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, &c. Erit ergo tunc vere noua tam in corpore q̃ in anima. Talem vidi, inquit, descendentem de cælo, & exponens quid dixerit, addidit: [A Deo paratam.] Non enim sibi arrogat, id quod est illa ciuitas sancta, sed à Deo se accepisse, non suis meritis, sed cælesti gratia, semper meminit, & sempiternas agit gratias. Quomodo paratam à Deo? [Sicut sponsam, inquit, ornatam viro suo.] Multum per omnia ciuitas hæc prædicatur dissimilis ciuitati illi magnæ meretrici. Illa nãq; in habitu meretricis sedens super bestiam coccineã, plena nominibus blasphemiæ, prostituta & fornicaria patenter arguitur, prostituta dęmonijs, fornicata cum regibus. Hæc autẽ vni viro suo, vni Deo suo pudicè ornata pronunciatur, & sicut sponsa, videlicet iam præparatas ingrediendo ad nuptias, adultera illa meritas mortis & inferni subeunte pœnas. Sequitur: [Et audiui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum illis: Et ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit, eorum Deus.] Verè magna & delectabilis vox ista, quam sanctam ciuitatem, & sponsam suam ipse, qui sedet in throno, dignam demonstrat atq; cõmendat. Neque enim illa vnquam commendauit seipsam, atque idcirco dignũ est, vt vir suus, Deus

Psal. 115 Supr. 14

CAP. XXI.

Rom. 6. Mat. 19.

suus commendet illam. Econtra meretrix illa corruptis & corruptoribus suis semetipsam commendat, semetipsam corde & ore proprio apud illos in malis proprijs magnificat: Nam in frōte eius nomen scriptum, mysterium: Babylon magna, mater fornicationum, & abominationū terræ: Item ipsa in corde suo dicit: Sedeo regina & vidua non sum, & luctum non videbo: Hæc autem non semetipsam commendat, sed Deus suus, vir suus, sedens in throno magna voce illā commendat. [Ecce, inquit, tabernaculum Dei cum hominibus & habitabit cum eis.] Ecce demonstrantis aduerbium, magnum est magnæ gratulationis indicium lætantis ore prolatum, Psa.103. quia quemadmodum Psalmista dicit: Lætabitur dñs in operibus suis: Hoc nanq; tabernaculum opus domini est, vniuersa ornamenta eius abintus & deforis pulchra sunt opera dñi digna præconia demonstrantis dñi digna lætitia cordis dñi, vt sicut iam dictum est, propheta testante, læ- Gene.2. tetur in illis. Ex quo formato homine primo costam de latere eius tulit, & ædificauit eam in mulierem, extunc Deus hoc tabernaculū suum ædificare nō desijt, aut desiuit donec cōpleat, & dicat: Ecce tabernaculum Dei. Porrò quod addit cum hominibus, idem est ac si dicat ex hominibus: Totum nanq; hoc tabernaculum ex hominibus ædificatū est. Vnde & lapides viui dicuntur, tunsionibus, pressuris expoliti, & suis quiq; locis per manū artificis Dei bene dispositi. Quō aūt & Deus habitabit cum eis, nisi quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, Deus homo factus secundum veritatē naturæ est, & semper erit vnus ex nobis? Et quia per passionē autor salutis nostræ cōsummatus rectè dictum: [Et ipsi populus eius erunt.] Et quia ipse qui possidet, eorū quos possidet, possessio est, addit adhuc: [Et ipse Deus cū eis erit eorū Deus.] Sequitur: [Et absterget Deus omnē lachrymam ab oculis eorū, & mors vltra nō erit, neq; luctus, neq; clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt.] Mira veritatis assertio: absterget, inquit, Deus omnem lachrymam ab oculis eorum: Magnificentius exprimi non potuit multitudo consolationis, quæ in isto seculo flentibus, illic reposita est sanctis & electis Dei. Huiusmodi nanq; dictio à similitudine tracta est matris, quæ paruuli sui fletum non sustinens oculos eius, & faciem manu tergit, mulcet osculis. Pro intimando nobis tanto affectu suo idem Deus in propheta inter cæ- Esai.66. tera dicit: Pueri eorum in humeris portabuntur, & super genua consolabuntur. Statimque ad ipsos paruulos apostropham facit, & dicit eis idem gratiæ spiritus: Quemadmodum mater consolatur filios suos, ita & ego consolabor vos, & in Hierusalem consolabimini, &c. Frustra autem de oculis fletus abstergi videretur, nisi etiam ipsa flendi causa tolleretur. Rectè protinus sequitur, & dicit: [Et mors vltra non erit.] Nomine mortis vniuersas breuiter comprehendit angustias mortalitatis. Ac si dicat. Et meretrix illa, quam de sanguine sanctorum ebriam vidisti, nequaquam vltra quicquam de sanguine illorum bibēre poterit, quippe qui nec vllo modo vltra iam poterunt mori. Sublata autem morte consequenter & luctus tollitur. Ait ergo: [Neq; luctus, neq; clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt.] Statimq; sequitur: [Et dixit qui sedebat in throno: Ecce noua facio omnia.] Hoc ille dicit, cuius dixisse fecisse est. Noua Esai.64. 1.Cor.2. erunt omnia, quia talia erunt, quæ oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se. Illa prima. s. omnia vetera, omnia mala abierunt, mors, & luctus, & clamor, & dolor: & hæc omnia noua, omnia bona, ordine recto succedunt. Non ita autem in processu illius meretricis, Sed quid? Omnia bona illius prima abierunt, purpura eius, aurum eius, lapides pretiosi eius, margaritæ eius, omne lignum thinum eius, omnia vasa eboris eius, & cæteræ diuitiæ eius, quæ superius pereuntes referuntur, & deinde ordine suo succedunt, mors, & luctus, & fames, & combustio ignis sulphurei, & pro omnibus his semel & iterum, ac tertio, væ, væ, væ, conclamatur illi. [Et dicit mihi: Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera.] Ipse qui sedet in throno, qui omnia faciendo dicit, & dicendo facit ore suo, dicit mihi scribe, munere suo facit hoc vt sciam, & dignus sim scribere apostolica simul & euangelica autoritate. Et quare scribere debeam subiuncta testificatur causa, quia hæc verba, inquit, fidelissima sunt & vera. Fidelissima, videlicet in promissione bonorum, vera in comminatione malorum, quæcunque præcedenti loco conscripta sunt in apparatu terribili simul & expectabili sedentis super thronum. [Et dixit mihi: Factum est.] Ipse qui primo aduentu suo iurauerat, siue iurare visus fuerat superius, per viuentem in secula seculorū, quia tempus amplius nō erit, sed in diebus vocis septimi angeli cum cœperit tuba canere consummabitur mysterium Dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas, idē hic in præsignatione secundi aduentus sui Luc.16. dicit: Factum est. Quid est enim dicere factū est, nisi mysterium Dei consummatum est? Ergo factum est, consummatum est tempus pœnitentiæ siue commutationis amplius non erit. Chaos enim magnum firmatum est inter Babylonem illam meretricem damnatam & Hierusalem istā ciuitatem sanctam, Dei sponsam, vt nec illius tormentum aut luctus vltra mitigetur, nec istius gaudiū vel ornatus amplius diminuatur. Hoc dicto confestim pulcherrimo quasi epilogo vtitur dicendo sic: [Ego sum α & ω initium & finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis: Qui vicerit, possidebit hæc, & ero illi Deus, & ille erit mihi filius. Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus

menda-

mendacibus, pars illorũ erit in stagno ardẽti igne & sulphure, quod est mors secunda.]Breuiter nãq; ea dequibus hactenus sermonẽ feci, vel q̃rũ huic imagines ostẽdit, quæ & verba fidelissima atq; vera pronũciauit. s. de bonis eorũ q̃ à dextris, & de malis eorũ, qui in illo iudicio statuentur à sinistris. Nã quod ait: Ego sitiẽti dabo de fonte aq̃ viuę gratis, qui vicerit possidebit hæc, & ero illi Deus, & ille erit mihi filius: fidelissima sunt verba his reposita, qui à dextris erũt, q̃ sequuntur: Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & oĩbus mẽdacibus, pars illorũ erit in stagno ardẽti igne & sulphure, quod est mors secunda, verba sunt vera in eos qui à sinistris erunt. De quorũ oĩm fidelitate ac veritate ne quis dubitet, suã autoritatẽ ipsa q̃ loquitur veritas, mira cũ grauitate interponit dicẽdo: Ego sum α & ω, initiũ & finis. De ista suimet quadã descriptione iã initio dictũ est, vbi idẽ ait: Ego sum α & ω, principiũ & finis. Veraciter oĩa hæc, quæ hac vltima periocha dicta sunt, eo modo dicta sunt vt plena sint timoris, & secundũ hæc opera sua, vel iudicia sua spiritus sanctus rectè dicitur, & est spiritus timoris dñi. Hic timor domini sanctus est, quia oẽs sanctos & electos Dei timoratos facit. Timoratos inq̃, nõ timidos oẽs illos facit, quia q̃tumcũq; in sctitate profecerint, cõsiderãtes veritatẽ atq; seueritatẽ tremẽdi iudicii, timẽt & tremũt adhuc: nec enim sese cõprehẽdisse arbitrãtur, & nihilominus fortes sunt, & currũt vt cõprehẽdant, quod timidi nõ faciunt. Timidi nãq; dicũtur & sunt, qui neq; fidẽ neq; spẽ habẽt futurorũ, & tunc demũ rectè timidi dicuntur, cũ de promissiõibus Dei dubitãtes nihil forte propter spẽ vitæ, nihil arduũ propter præmiorũ fiduciã aggrediũtur. Idcirco rectè p̃senti loco timidi cũ incredulis sociãtur: & sicut incredulorũ, ita timidorũ quoq; pars in stagno ardẽti fore denũtiatur. Et hæc quidẽ retributio iustitię est, illa aũt donatio gratiæ, q̃ sanctis promittitur in remuneratione. Proin cũ dixisset: Ego sitiẽti dabo de fõte aq̃ viuæ, addidit gratis: quia nimirũ hoc ipsum quod sitit operãdo, quod operatur sitiẽdo, & desiderãdo ad Deũ, queadmodũ desiderat ceruus ad fontes aquarũ, totũ muneris est diuini, muneris gratuiti. Ipse enĩ & gratis nos fecit, & gratis anteq̃ essemus oẽs, sanctos suos ad vitã prædestinauit, & cum periissemus in Adã, itidẽ gratis nos vocauit, atq; à peccatis regenerãte Christi gratia iustificauit. Cõsequẽter igitur & illud gratiæ erit vel est, q̃ vocatos atq; iustificatos magnificauit illa magnificatiõe vt sint filij Dei, queadmodũ dicit: Et ero illi Deus, & ille erit mihi filius, & bibẽt de fonte aquæ viuæ, ita vt inebrientur, quemadmodum Psalmista dicit: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: quoniã apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumẽ.

Supra. 1. Esai. 11. Psal. 18. 1. Cor. 9 Psal. 41 Rom. 8. Psal. 35.

VNDECIMI LIBRI FINIS.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOANNIS APOSTOLI, COMMENTARIORVM LIBER XII.

EPTEM spirituum Dei opera spectauimus, quæ vel qualia cũ genere humano operati sunt ab initio vsq; ad finem seculi, singuli ordine suo, à primo qui est spiritus sapientiæ, vsq; ad vltimũ eiusdẽ ordinis spiritũ timoris Domini. Nam, sicut alias dictũ est, nobis quidẽ ascẽdentibus ad Deũ, primus in ordine est spũs timoris Dñi, testãte scriptura cum dicit: Initiũ sapientiæ timor Domini. Sed descẽdenti ad nos gratia cælesti, alius in propheta cõputatur ordo eorundẽ spirituum dñi, cum de flore qui de virga prodeunte ex radice Iesse ascẽdit, loquẽs ita dicit: Et requiescet super eum spũs dñi, spiritus sapiẽtiæ & intellectus, spũs cõsilij & fortitudinis, spũs sciẽtiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris dñi. Horum ergo spirituum opera secundũ sanctarũ autoritatẽ scripturarũ requirentes spectauimus, & pro posse scrutati sumus septẽ periochas, determinando secundum eosdẽ spiritus, quoniã ab ipsis gratiã & pacẽ nobis annunciabat scriptor libri huius in Chr̃o Iesu dicẽs in initio: Gratia vobis ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est, & à septem spiritibus, qui in cõspectu throni eius sunt, & ab Iesu Christo, &c. Nunc tãdem in calce visionis siue reuelationis huius vniuersitas huic Ioãni demõstratur totius operis, q̃ Iesus Christus tot impẽsis, tot spirituum suorum gratijs vel donis ædificauit. s. ciuitas sancta Hierusalẽ, q̃ est ecclesia Dei, nõ qualis in ista peregrinatione est, vel qualis in vltimo iudicio stabit à dextris, sicut pauloante dictũ est, nõ sine aliquanto timore donec transeat furor Domini, quo in ignem æternum mittentur sinistri: sed qualis post iudiciũ in gloria æterna erit, sola & tota alienis omnibus foras missis, perfruens visione Dei. Hoc ita incipit: ⸿ Et venit vnus de septem angelis habentibus phyalas plenas septem plagis nouissimis, & locutus est mecum dicens: Veni, ostendam tibi sponsam vxorem agni: & sustulit me in spiritu in mõtem magnum & altum,

Psal. 110 Esai. 11. Supra. 1

& ostendit mihi ciuitatem sanctã Hierusalem descendentẽ de cælo à Deo, habentem claritatem Dei.] Vnus iste de septem angelis, vnus est Christus, qui in omnibus eisdẽ loquitur angelis.i.prædicatoribus sanctis, quẽadmodũ dicit quidã illorum apostolus Paulus. An experimentũ quæritis eius qui in me loquitur Christus? Hic vnus, futurũ erat vt veniret ad istum dilectum suũ Ioannem, & appareret illi cum discipulis suis, sicut in peruulgata assumptionis eius historia legis, dicens: Veni dilecte mi ad me, quia tempus est vt epuleris in cõuiuio meo cum fratribus tuis. Hoc ergo præsignans iste vnus de septem angelis locutus est, ait, mecum dicens: [Veni, ostendã tibi spõsam vxorẽ agni.] Qui enim hæc dicit: epulas vtiq; nuptiales illic esse innuit, de quibus, vt iã dictum est, dicendũ huic erat, quia tempus est vt epuleris in cõuiuio meo cum fratribus tuis. Spõsa quippe est in conuiuio nuptiali. Quare aũt vtrunq; dixit, & sponsam, & vxorem agni? Videlicet, quia coniugiũ agni, & vnicæ ecclesiæ eius virginale est: etiam illic vbi iam vxor erit in plenitudine voluptatis, sponsa nihilominus permanebit, quia nimirũ in illa beata copula semper vxor cum filijs, semper virgo erit permanentibus nuptijs, & spõsalibus festis. [Et sustulit me, inquit, in spiritu in montem magnum, & altum.] Verè, qui ad visionẽ diuinitatis transfertur quod huic futurum erat, sicut iã diximus, in magnã altitudinẽ altamq; magnitudinem montis æterni sustollitur. Mõs quippe iste Christus est, qui tanquam lapis modicus de monte excisus sine manibus. i. in humilitate nostræ conditionis de virgine natus creuit, factusq; est mõs magnus, & impleuit orbem terrarum, creuit ascendendo super choros angelorum, dominus oĩm cælestiũ terrestrium & infernorũ. In montẽ hunc magnum & altum sustulit me, ait, & ostendit mihi ciuitatem sanctã Hierusalem. Ergo super istum Christum ciuitas Christi fundata vel ædificata est. Hoc ita verũ est, vt per prophetam quoq; Deum legamus dixisse de illo: Ecce ego mittam in fundamentis Siõ lapidem summum, angularem pretiosum, in fundamento fundatum. Sed & ipse lapis in Euangelio cõtra scribas & pharisæos, Psalmistæ pro semetipso vtitur testimonio cum dicit: Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Rectẽ ergo super montem ciuitas ostenditur, quæ super ipsum Christum ecclesia Christi fundata esse cognoscitur, mira ædificatione, mira fundamenti & lapidum positione. Omnis nanq; ædificatio cuncta ædificia ciuitatũ siue domorum, quæcunq; in hoc mundo sunt lapidem fundamenti habent deorsum infimum & parietem sursum. Hæc autem ædificatio vel ciuitas quæ hic in spiritu ostenditur, fundamentũ sursum habet altissimum, vnde pendet omnis structura parietum, omnis spes & amor populorum fidelium, tam Iudæorum qui priores fuerunt, q̃ gentilium qui posterius ædificati sunt. Hãc ciuitatẽ dicit sanctã, & nuncupat Hierusalem, quia sancta est ecclesia sponsi sui sanguine sacrata, æternæ pacis possidens, & possessura visionem. Vnde ad eam in Psalmo loquitur spiritus sanctus: Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortauit seras portarũ tuarũ, benedixit filijs tuis in te, qui posuit fines tuos pacem. Eam dicit: [Descendentem de cælo à Deo.] Vt supra iã dixerat: Descendentem, inq̃, nõ cadentem, vt cecidit ille angelus, & factus est diabolus & Satanas. Cadere nanque superbiæ est, descendere humilitatis, in quo semper descẽsu se continens illa Hierusalem in æternum stabit sciens, quia quod est, non suis viribus est, aut meritis, sed gratia Dei, quæ cum Christo de cælo descendit. Talis descensus gloriosus est, & in magna claritate sublimis. Cùm ergo dixisset, descendentem de cælo, rectẽ subiunxit: [Habentem claritatẽ Dei.] Pulchrẽ nimirum descendit quæ in ipso descensu, in ipsa humilitate descensus sui claritatem habet Dei. i. similis est claritati Dei. Clarissimum quippe Deum videndo ipsa quoq; secundum similitudinem eius resplendet, & clarissima est. Hinc in epistola sua hic idem Ioannes ait: Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit, quod erimus: scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Nec verò solummodo in anima, verum etiam in corpore habebit claritatem Dei. i. claritatem, qua post resurrectionem suã clarificatũ est corpus filij Dei. Sic enim apostolus dicit: Vnde & saluatorẽ expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratũ corpori claritatis suæ. Hoc ipsum præsenti loco amplius astruit, cum protinus subiungit: [Lumen eius simile lapidi pretioso, tanquã lapidi iaspidis, sicut crystallum.] Nã ac si quæreres, quomodo dixerit habentem claritatem Dei, lumen eius simile lapidi pretioso. i. Christo, qui vtiq; lapis dicitur, & pretiosus est. Porrò hæc similitudo in diuersi generis lapides duos dispertitur dicendo, tanquam lapidi iaspidis, sicut crystallum. Non enim ex vna re, sed ex duabus ecclesia Deo vel Christo similis efficitur. i. non ex fide tantum, sed ex fide simul & virtutum operibus. Per iaspidem ergo virtutũ pulchritudinem: per crystallum fidei, quam in baptismo percepit, conseruatam intelligimus puritatem. [Et habebat murum magnum & altum, habens portas duodecim, & in portis angulos duodecim.] Murus magnus & altus est illi æterna firmitas incorruptibilis præsidij, vbi suos quisque fidelium thesauros securus reponere possit. Vnde ipse Dominus & rex ciuitatis huius dicit in Euangelio suo: Thesaurizate vobis thesauros in cælo, quo fur non appropinquat, siue vbi fures non effodiunt, nec furantur. Murus iste chaos illud est, de quo pater Abraham sepultis in inferno verissimẽ dicit: Et in his omnibus inter nos & vos chaos magnum

Marginal references: 1.Co.13; Dani. 2.; Phili. 2.; Esai. 28.; Mat. 21.; Luc. 20.; Psal. 117; Psa. 147; 1.Co. 15; 1.Ioan. 3; Phili. 3.; Mat. 6.; Luc. 2.

magnum firmatum est, vt hi qui volũt hinc trãsire ad vos nõ possint, neq; inde huc transmeare. Luc. 16
Porrò XII. portę eius XII. apostoli sunt, qui pro officio quo hic nobis regnũ Dei prædicãdo aperuerũt, & ianuæ nobis ad vitã extiterunt, honorẽ illic ampliorẽ habebũt quanto ampliorem in ciuitatibus habẽt portæ honorẽ siue pulchritudinẽ à cætero ambitu murorum. In his portis anguli XII. vniuersi sunt doctores quicunq; ædificationi ecclesiæ studentes, eiq; voce & literis seruientes, fidei & autoritati insliterunt atq; innisi sunt apostolorum XII. [Et nomina scripta quæ sunt nomina XII. tribuum filiorũ Israel.] Ipsi nãq; apostoli XII. nominati & inclyti sunt filij spiritalis Israel. i. Christi, cuius in typũ pater Iacob siue Israel carnaliter XII. genuit filios, XII. tribuum patres. Ergo & XII. apostoli Christi, & XII. tribus Israel, XII. ciuitatis huius portæ sunt, sed modo diuerso. Apostoli nãq; in re, tribus verò Israel in significatione. Quod vt cõpendiosius clarescat, vide quid sequitur: [Ab oriẽte portæ tres, ab austro portæ tres, ab aquilone portæ tres, & ab occasu portæ tres.] Hoc de spiritali quæ per apostolos cõsummatur positione necessario intelligitur. Porrò in profectione XII. tribuũ filiorũ Israel ascẽdentiũ ex Aegypto talis ad imperiũ domini positio castrorũ extitit, vt ad orientem tribus tres, ad meridiẽ tribus tres, ad occidentẽ tribus tres, & ad aquilonẽ castra metarentur tribus tres. Itaq; cũ de signatis XII. portis dicit. [Et nomina scripta quæ sunt XII. tribuũ filiorum Israel.] Pulchrè diligẽter lectorẽ ad significatiuã illã castrorũ positionẽ mittit, memorẽ simul quid huic sponsæ suæ, huic ciuitati sanctæ Hierusalẽ dicat in Canticis: Pulchra es amica mea, suauis & decora sicut Hierusalem, terribilis vt castrorum acies ordinata. Itẽ: Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea. Vt autem de spiritalium positione portarũ cœpta percurramus, quid sibi vult quod ait, ab oriente portæ tres, ab austro portæ tres, ab aquilone portæ tres, & ab occasu portæ tres: nisi quia sancta apostolica fides in trinitatis nomine cõsistens per ministeriũ illorum excepit nos ab omni gente & natione, ab omni sexu & ætate venientes? Amplius aũt hæc plagarũ mundi distinctio in his ętatibus vtiliter intelligitur, pueritiæ, adolescẽtiæ, iuuentæ atq; senectæ, vt hoc sit ab oriente, ab austro siue meridie, ab occasu atque ab occidẽte ternas portas patere ab omni ætate, quacunque ætate quis cõuertatur, euangelica atq; apostolica regula indifferenter aditum in ciuitatem sanctã. i. ecclesiã, per fidem sanctæ trinitatis patuisse. Nã per orientẽ pueritia, per meridiẽ adolescentia siue iuuentus feruida, per occidentẽ ætas perfecta, per aquilonẽ rectè intelligitur senectus decrepita. Vnde quidam Christianæ scolæ versificator insignis ita dicit: Seu pueros sol primus agat, seu feruor ephœbos Accendat, nimius seu cõsummabilis æui Perficiat lux plena viros, siue algida Boreæ Aetas decrepitam vocet ad pia sacra senectã. Occurrit trinum, quadrina ad cõpita numẽ. Non aũt hæc idcirco dicuntur, quod illic iam post iudicium susceptio futura sit venientium, sed quia quãuis cesset suscipiendi officium, ordo tamẽ & meritũ perseuerat eorum, qui toti mundo prædicãtes, suo labore oẽs gentes, vniuersas ætates ad vnam fidem collegerunt & susceperunt. Sequitur: [Et murus ciuitatis habẽs fundamenta XII. & in ipsis XII. nomina XII. apostolorũ & agni.] Iidem apostoli qui portæ ipsi ciuitatis huius & fundamenta sunt. Nã super fidem illorum fundata est ecclesia Dei, veruntamen ita vt fundamenta ipsorũ Christus sit. Deniq; ab hoc fundamento vnico, ipsi fundamenta sic dicuntur, quomodo vnus idemq; primus eorũ à petra, quæ sine dubio Christus est, dictus est Petrus. Idcirco cũ dixisset, & in ipsis fundamentis XII. noĩa XII. apostolorũ cõpetenter addidit, & agni. Etenim quæcunq; scripserunt, quibus videlicet scriptis eorũ tanq̃ fundamentis, vniuersum fidei Christianæ & doctrinæ ecclesiasticæ innititur ædificiũ, nõ de suo scripserunt, sed de plenitudine agni acceperunt, & verbis eius euangelicis tota intẽtione inhæserunt atq; insuterunt. Ista sunt fundamenta & istæ portæ, de quibus spiritus sanctus in Psalmo dicit: Fundamẽta eius in mõtibus sanctis, diligit Dominus portas Siõ super omnia tabernacula Iacob. Psal. 86
Est enim sensus: Sancti montes. i. apostoli, per fidem & doctrinã fundamenta erunt gloriosæ ciuitatis Dei, iidemq; & portæ eius, quia per prædicationem & miracula illorum intrabitur in illam Siõ. Portas istas diligit dominus super omnia tabernacula Iacob. i. plus q̃ oẽs militãtes sibi in priori populo. Licet enim Moses & alij prophetæ sanctè & iustè vixerint, & nimiæ sanctitatis & fidei fuerint, eorum tamen merita apostolorum dignitas excellit, qui nõ solũ rectè vixerunt, sed etiã ipsum dominũ (quem illi tã lõge prædixerãt, corporali præsentia viderunt, ac dulcissimæ prædicationis eius interiori pastu refici meruerunt, suã quoq; crucem tollẽtes eius vestigia secuti sunt, nunciantes pacem in morte eius hominibus datã vbiq; terrarũ. Quãuis autem hic in his fundamentis noĩa tantũ apostolorũ scripta dicãtur, & nõ etiã prophetarũ, tñ & prophetæ ciuitatis huius fundamenta sunt: sic enim in vno ex istis fundamentis. s. Paulo apostolo legimus scriptũ: Iam nõ estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorũ & domestici Dei, superædificati super fundamenta apostolorum & prophetarum. Et illi quidẽ etiã tempore priores q̃ apostoli fuerunt, sed nobis superædificatis vel superædificãtibus sic semper fuit & est ædificandum, vt prophetas legendo aut disserendo quæcunq; illi scripserunt aut locuti sunt, cuncta studiose ad apostolica cõportemus fundamenta, & nihil de illis sentiamus nisi quod per apostolos conscripta tã euangelicis quam epistolaribus libris euãgelica probat ac recipit veritas. Ergo etiam prophetæ fun- Ephe. 2

damenta quidem sunt, sed apostoli fundaméta fundamẽtorũ, Christus aũt fundamentũ oim fũdamentorũ, qui hic agnus dicitur, iccirco videlicet, quia fundaméta hæc oia maximè fundamento innituntur passionis eius, propter quã Christus dñs dicitur agnus. Sequitur: [Et qui loquebatur mecũ habebat mensurã arundineã aureã, vt metiretur ciuitatẽ & portas eius & murum. Et ciuitas in quadro posita est. Lõgitudo eius tanta est quanta latitudo, & mensus est ciuitatem de arũdine per stadia XII. milia: longitudo, & latitudo, & altitudo eius æqualia sunt: & mensus est muros eius, CXLIIII. cubitorũ mensura hominis, quæ est angeli.] Mensor iste nimirum gratiarũ distributor earũq; remunerator est. Ipse est enim de quo Ioãnes Baptista loquitur: Et de plenitudine eius nos oẽs accepimus & gratiã pro gratia. Prius enim in hac vita gratiã dat, diuersa credentibus in se tribuens charismata, & post in illo seculo, de quo nunc sermo est, pro gratia bene expensa retributionis æternæ præmia recompensat. Vnde notandũ, quia præsenti loco mensoris huius mensura, & arundinea dicitur, & aurea. Porrò superius quodam loco cum diceret hic Ioannes: Et datus est mihi calamus similis virgæ, dicens: Surge, & metire templum Dei, non dixit quod calamus ille esset aureus. Illic nanque significabatur quo necessarium ecclesiæ Christi euangeliũ erat scriptutus, in quo, videlicet scribendi ministerio, præsens est labor, futura autem remuneratio, quando pro illa bene expensa gratia, reddenda speratur gratia, non qualiscunq;, sed aurea .i. locupletissima, vt, videlicet illic perfectè cognoscat, qui hic fideliter scripsit aut docuit: quod ex parte cognouerat, hoc in isto significat mensura arundinea, mensura aurea. Nimirum prius quando his, de quibus nunc sermo est, apostolis, imo & prophetis multisq; patribus sanctis dabatur prædicandi vel scribendi gratia siue autoritas, mensura erat tantũ arundinea. Tunc autẽ vbi, sicut iam dictum est, gratia redditur pro gratia, rectè mensura & arũdinea est & aurea. Sed nunquid soli remunerabuntur hi qui facultatem vtiliter acceperunt in scripturis sanctis? Solet nanque per arundinem scriptura significari, vt illic: Increpa feras arundinis, id est, compesce hæreticos ferociter corrumpentes scripturas veritatis: arundine nanque codices conscribuntur. Nunquid ergo soli in illa ciuitate remunerabũtur principes illi, qui scripserũt, & nõ etiã cæteri, qui talem gratiã nõ acceperunt? Imo & cæteri quicunq; scripturis sanctis obedierunt. Ait enim: Vt metiretur ciuitatem, & portas eius, & murum. Murus nanque cuius & portæ & fundamenta sunt, vniuersitas est electorum, qui tanq; lapides viui super fundamenta hæc superædificati sunt, ad quandam similitudinem lapidum materialium glutine cõgruo sibimet in structura manufacta cohærentium. Omnes omnino propriam mercedem accipient, singuli secundum suum laborem, & secundũ mensoris gratiã cũ qua laborauerunt. [Et ciuitas, inquit, in quadro posita est.] .i. summa omniũ illic pax & concordia est, nec opus erit amplius, vt de pace cõmoneantur, verbi gratia, quatenus idipsum dicant omnes, & nõ sint in eis schismata. Oẽs spõte quasi naturaliter ibi sunt concordes, sicut in quadro ædificio parietes, siue anguli omnes sunt æquales. Hoc ipsum verbis alijs repetit, cum dicit continuo: [Longitudo eius tanta est, quanta & latitudo.] Amplius autem cum protinus addit: [Et mensus est ciuitatẽ de arundine per stadia XII. milia.] Vt totidem stadia per quatuor partes intelligas, addit adhuc: [Longitudo & latitudo eius æqualia sunt.] Addit tamen & altitudinem, de qua postmodum dicemus. Itaq; cũ in ambitu ciuitatis stadia XII. milia perspicias, ipsa aũt ciuitas quadra sit, facilè potes aduertere quos stadijs latera singula demetiantur. s. tribus milibus. Sed quomodo stabit id quod sequitur, & mẽsus est muros eius CXLIIII. cubitorũ, quod longè minus est q̃ tria milia stadiorum? Posset hoc dictum videri de altitudine murorũ, quod, videlicet muri CXLIIII. cubitus tenderent in altum, si non dixisset, quia longitudo, & latitudo, & altitudo ciuitatis æqualia sunt. Erat autem, vt iam diximus, tam longitudo quàm latitudo trium milium stadiorum, quod longe superat quantitatem CXLIIII. cubitorum. Igitur murus hic est alius: longè enim alia, longe minor huius quantitas est: neq; enim hoc vel suspicari licet, quod hic quidem cum dicit: Et mensus est muros eius CXLIIII. cubitorum quodcunq; latus quadræ ciuitatis: illic autẽ, vbi dixerat: Et mensus est ciuitatem per stadia XII. milia, aream intelligere debemus eiusdem ciuitatis. Geometricalis nanque disciplinæ ratio sic habet, quia omnis tetragonus æqualiter latera habens, vnum latus multiplicat in se & ea semel multiplicatione aream suam implet. Porrò quantitas hæc CXLIIII. cubitorum in semetipsam ducta, vix quippiã vltra XV. stadia complet. Quàm longè hoc à XII. milibus stadiorum minus est? Igitur alius, vt iam dictum est, hic, atq; alius ille ciuitatis murus est: quod qualiter in ciuitatibus manufactis fiat, vt intra murum ampliorẽ murus angustior contineatur, nostra demonstratione non indiget. Denique non incongruè quis ædificauerit, si intra ciuitatem, cuius ambitus XII. milia stadiorũ sit, arcẽ fecerit, cuius latus quodlibet CXLIIII. cubitorum sit. De spiritali ædificatione quærendum est, quia nimirum ex ipsa literæ superficie sentire compellimur, quod murus alius breuior inter murum ampliorem contineatur. Quid ergo dicemus, nisi quia quamuis vna ciuitas vna ecclesia sit? Duo tamen sunt ordines ciuitatis, alius eorum qui fortis persecutiones passi fortiter sunt præliati: alius eorum, qui bene operando in pace ecclesiæ cursum consummauerunt vitæ præsentis. Stadia nanque pugnan-

Ioan. 1. 1. Cor. 12 Sup. 11. Psal. 67. 1. Pet. 2. 1. Cor. 3. 1. Cor. 1.

pugnantiū laborem, cubiti significant operantiū pacem. Mensus est ergo ciuitatem de arundine per stadia duodecim millia.i.remunerauit magnū & fortē illum sanctæ ecclesiæ ordinem, qui in stadio cucurrit, & pugnauit, & per quatuor partes orbis terrarum sanctæ trinitatis fidem testificando: qui numeri.s. quaternarius atq; ternarius partes sunt duodenarii: quater nanque tria, siue ter quatuor sunt duodecim: suum pro eodem testimonio sanguinem sudit, in quo nimirum ordine apostoli sunt & martyres Christi. Huius profectò ordinis murus amplior breuiorem centum quadragintatrium cubitorum interius murū continet, quia tantorum merita propugnatorū hoc effecerunt, vt infirmorum multitudo in Christi fide confirmata, bonis operibus insistendo ad eiusdē ciuitatis habitationem perueniret. Igitur nihil huic repugnat quod dicitur: Lōgitudo & latitudo, & altitudo eius æqualia sunt, per quam pulcherrimæ quadraturæ figuram consona, & indissociabiliter concors significatur confessio cunctarum quæ illic ascenderunt siue ascendunt tribuum, tribuū Dñi ad confitendū nomini Dñi. Lōgitudo ciuitatis consonantiā fidei: latitudo sufficientiā charitatis: altitudo perseuerantiam spei illorū significat, quæ illic remuneranda est. [Mensura, inquit, hoīs, quæ est angeli.] Aequales enim, inquit Dñs, erunt angelis, & filii sunt Dei, cùm sint filii resurrectionis. Iuxta literā, cùm dicit: Mensura hoīs quę est angeli, angelum sibi apparuisse innuit in figura hoīs. [Et erat structura muri eius ex lapide iaspide, ipsa verò ciuitas aurum mundum simile vitro mundo.] Cum distinctionem facit muri & ciuitatis dicendo, & erat structura muri ex lapide iaspide, ipsa verò ciuitas aurū mundum, nomine muri firmiores, magisq; spiritalis propositi fideles: ciuitatis aūt appellatione plateas ciuitatis.i.laxioris vitæ, maximeq; laicalis ordinis multitudinem significat: nec mirum quòd plateas ciuitatis aurum fore mundum, siue sterni auro mundo prædicat. Addens, aurum illud sic fore mundum, vt simile sit vitro mundo, quia secularis quoq; vitæ nonnulli sunt summis compti virtutibus, qui & puritate mētis, & radio fulgent operis. Nam quia veritatem fidei retinent, rectè mundum dicuntur aurum, quia fides aurea virtus est, imò & auro pretiosior, dicēte Petro Apostolo: Vt probatio vestræ fidei multo pretiosior sit auro, quod per ignem probatur. Quia verò sanctam confessionem frequētant, & peccata sua non defendunt, sed confitendo aperiunt, rectè vitro mundo simile dicitur hoc aurū. Quod si quid reprehensile adhuc in eis est, sperandū est, quia post purgatorium ignē fulgidum magis placebit hoc aurum, ita vt totū aurum sit, quia sicut ait Apostolus, Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit, etsi cuius opus arserit.i. peccatū solubile fuerit, ipse saluus erit, sic tamē quasi per ignem. Sequitur: [Fundamēta muri ciuitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentū primum Iaspis, secūdum sapphirus, tertium calcidonius, quartū smaragdus, quintum sardonyx, sextum sardonius, septimum chrysolitus, octauum berillus, nonum topazius, decimum chrysopasus, vndecimum hyacinthus, duodecimum amethystus.] Fundamenta ciuitatis, sicut iam dictum est, apostoli sunt, quia murus ciuitatis, ait superius, habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim apostolorum, & agni. Ecce autem quàm pulchra sunt fundamenta hæc, quàm pulchri lapides isti, lapides sancti, qui quando voluebantur super terram, contemptibiles videbantur diuitibus huius seculi. Neq; enim pulchritudo illorum tunc parebat in oculis hominum, quando tundebantur & percutiebantur, sed in oculis Domini pulchri erant, vt magis pulchri fierent percussionibus tribulationum poliebantur. Illic pulchritudo & claritas illorum manifesta omnibus est & erit, ita vt quandoq; videntes dicant impii: Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperii, nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: Quomodo ergo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est? Nimirum sicut lapides isti omnes pulchri & pretiosi sunt, diuersa tamen pulchritudine, ita vt nullus eorum vlli alii sit omninò similis: ita sancti apostoli omnes quidem inclyti sunt & gloriosi, diuersa tamen gloria, prout cuiq; superueniens in eos spiritus sanctus contulit: ita vt in distributione gratiarum, quas acceperunt miro modo, similitudo dissimilis, & dissimilitudo sit similis, & habitudo mentis, siue interioris hominis, vbi Christo sunt confirmati, in nullis eorum omninò eadem sit. De naturis lapidum singulorum pleriq; studiosius conscripserunt, singulorum qualitatibus siue coloribus lapidum penè singula diligenter assimilantes merita sanctorum. Sequitur adhuc: [Et duodecim portæ duodecim margaritæ sunt per singulas, & singulæ portæ erant ex singulis margaritis.] Apostoli, sicut iam dictum est, & fundamenta dicuntur & portæ, miroq; modo & in fundamentis pretiosorum nominibus lapidum, & in portis pretiosarum gloriosi prædicantur similitudine margaritarum: Christus enim pretiosus lapis & pretiosa margarita, quam inuentam negotiator sapiens emit, datis omnibus suis: ipse conformes illos faciens sibi hoc dedit illis, vt in fundamentis & in portis margaritæ sint decoris. Decor nanque siue pulchritudo, & gloria portarum, per quas ad illam ciuitatem à quatuor mundi partibus venientes introiuimus, pulchrius aut conuenientius quàm nomine vel specie margaritarum significari non potuit. Nimirum sicut fœmina nobilis pretiosis præculta margaritis, solet ad oculos hoīm gloriari, viro suo subornata: sic ciuitas illa quæ est Ecclesia, talibus principibus, tantis patribus, tā gloriosis apostolis,

Marginal notes: Psal. 121 (beside "dunt tribuum"); 1. Pet. 1 (beside "stræ fidei"); 1. Cor. 3 (beside "ignē fulgidum"); Sapi. 5 (beside "impii: Hi sunt"); Mat. 13 (beside "margaritarum: Christus").

2.cor.1 gloriari poteſt,ſpõſo ſuo Chriſto ſic ornata vt ſponſa. Vnde ſibi cõſcius Paulus Apoſtolus, vna profecto ex iſtis portis ſemper patentibus, Corinthiis loquitur: Nam gloria veſtra nos ſumus, ſicut & vos noſtra in die dñi noſtri Ieſu Chriſti. Quod idẽ eſt ac ſi diceret: Tãta nobis chariſmatũ dona ſpiritus ſanctus cõtulit, tantum tamq; fructuoſè nobiſcũ operata eſt gratia Dei, vt rectè vobis aduerſum Pſeudoapoſtolos liceat gloriari pro nobis. Nihilominus quòd cũ dixiſſet, nam gloria veſtra nos ſumus, ſubiunxit: ſicut & vos noſtra. Hoc bene atq; cõſonanter præſens litera prædicat, vbi præmiſſo: & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis, cõtinuò ſubiungitur [Et platea ciuitatis aurum mundum tanquam vitrũ perlucidum.] Sed & ſupra dicturus: Fundamenta muri ciuitatis omni lapide pretioſo ornata, præmiſit: & erat ſtructura muri eius ex lapide iaſpide, ipſa verò ciuitas aurũ mundũ ſimile vitro mundo. Igitur veraciter gloria veſtra, inquit, nos ſumus, ſicut & vos noſtra. i. gloriari vobis licet de collata nobis gratia, & nobis de fide vel cõuerſatione veſtra noſtro labore parta, nec in alterutros nobis indecores aut indecentes ſumus, ſed
Decent. ſicut muros ex iaſpide, vel ciuitatem auream, fundamenta * deceſſe ex omni pretioſo lapide ornata, ſicut itidem aureã ciuitatẽ portæ ex margaritis cõdecent, ſic populum Chriſtianum cõdecorat principatus apoſtolorũ: itẽ viciſsim tãtis apoſtolis non indecens eſt talis populi profiteri principatũ. Sequitur: [Et templũ non vidi in ea, dñs enim Deus omnipotens tẽplum illius eſt & agnus. Et ciuitas nõ eget ſole, neq; luna, vt luceant in ea, nam claritas Dei illuminat eam, & lucerna eius eſt agnus.] Magnifica ſpe noſtrã quæ in hac peregrinatione eſt, inopiam ſiue indigentiam ſpiritus veritatis cõſolatur, dũ dicitur: Et tẽplum non vidi in ea, & ciuitas non eget ſole neq; luna, dñs enim Deus omnipotens tẽplum illius eſt & agnus, & claritas Dei illuminat eam, & lucerna eius eſt agnus. Quantum enim hoc eſt vel erit ad comparationem eius, quod de Deo nunc habemus, quod de Deo & Dei filio Ieſu Chriſto nunc videmus? Lapides congerimus, lapides materiales ſine ſenſu, & ſine aĩa cõportamus, & ex ipſis domum cõſtruentes, in eiſdem vel ſuper eoſdẽ nomen Dñi inuocamus, vt cuius faciem videre non poſſumus, eius ſaltem ſanctũ nomen ſciamus vbi vel quomodo inuocare debeamus. Tunc quia ignorantiam eiuſdẽ quoq; nominis habuimus vel habemus lumen aliquantulum. i. ſcripturam ſanctã nobis adhibemus, vt in ipſa, vel per ipſam vtcunq; perpendere queamus, non iam quid vel quomodo ſit Deus, ſed tantũ quid nõ ſit, & quod nulli creaturæ aſsimilãdus ſit Deus. At verò vbi in illa Sion deus deorum videbitur
Pſal.83 facie ad faciẽ, & ſicut eſt, & ipſe præſens habebitur intus in nobiſipſis, in ipſa ſubſtãtia animarum
1.cor.13. noſtrarũ inhabitãs & inundãs diuinitas ſentietur ſicut impetus fluminis, ſicut torrẽs voluptatis, & exterioribus quoq; oculis (vt de ſubſtãtia diuinitatis taceã) de cuius viſione ſparſim diſputatum eſt à patribus ſanctis, vtrũ debeat vel poſsit corporalibus oculis videri, exterioribus, inquam, oculis illud diuinitatis tẽplum præſens videbitur, quod pulchrè ſignificatur cum dicitur: [Et agnus tẽplum eſt illius.] Nã verè agnus tẽplum dei, tẽplum ſanctæ trinitatis eſt, & erit, ſecundum fabricã ſui corporis, in quo corporaliter habitat plenitudo diuinitatis. Ipſe enim dixit: Soluite tẽplum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc aũt, inqt Euangeliſta, dicebat de templo corporis ſui.
Coloſ.2 Quo igitur ibi nobis tẽplum manu factum, quale hic facimus ad inuocãdum nomen dñi, cùm ibi
Ioan.2 præſens cõſpiciatur facies dñi, & pulchritudo templi nõ manufacti. i. glorificati corporis Chriſti? Quo nobis illic ſolẽ aut lunã quærere ſcripturarum, vbi in ſemetipſo, & in corde patris, deus ver-
Pſal.18 bum, cuius hic indices ſcripturæ neceſſariæ ſunt? Nã ſicut in pſalmo per id quod dicitur: Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiã, ita & hic per ſolem & lunam maiorem & minorem rectè intelligimus ſcientiã ſcripturarum, quæ illic neceſſariæ nõ erunt. Alias autem & verè viſibilibus iſtis ſole & luna ciuitas illa nõ egebit, vbi nox nõ erit, ſed nec dies, vt perpetuus ibi ſit, huius qui nunc per circuitum girat, ſtatione ſolis indigebit. Nam vt de cætero taceam lumine ciuitatis, ipſe Dñs in euãgelio dicit: Tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris eorum. Quid ergo
Mat.13 ſol ad illuminationem illic cõferre poterit, vbi tot quaſi ſoles erunt, quot electi hoĩes ſiue angeli? Verùm ipſe fulgor angelorum ex lumine erit vnius diei, vnde & dicit: [Nã claritas Dei illuminauit eam, & lucerna eius eſt agnus. Et ambulabunt gentes per lumen eius, & reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem in illam.] Ambulabunt gentes, inquit, atq; hoc dicto, magnifica contingit atque cõmemorat beneficia vel opera miſericordiarum Dñi. Non enim parui ponderis aut momenti habet, quòd gentes appellat eos hic, qui ambulant in tali lumine tam glorioſæ ciuitatis. Idem eſt ac ſi dicat: illi qui prius erant gentes, ad ſimulacra muta, inquit Apoſto-
1.cor.12. lus, prout ducebãtur euntes, qualibus idẽ ait: propter quod memores quòd aliquando vos gen-
Eph.2. tes in carne, qui dicemini præputium, ab ea quæ dicitur circuncilio in carne manu facta: quia eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſrael, & hoſpites teſtamentorum promiſsionis ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo, &c. Illi, inquam, in tali ciuitate, in tali ciuitatis lumine ambulabunt facti domeſtici Dei, & ſuper illorum de quibus iam dictum eſt, apoſtolorum fundamẽtum ſuperędificati. Mirabuntur quippe, & ora ipſorũ ſemper plena laudibus gratię Dei, quòd de tã longinquo in illam ſint ciuitatem congregati, vtpote quos, vt
Pſa.106 dicit Pſalmus, de regionibus congregauit eos, à ſolis ortu & occaſu, ab aquilone & mari,

ſubiun-

subiungens: Errauerunt in solitudine in inaquoso, viā ciuitatis habitaculi non inuenerunt, &c. Quorū tunc eos meminisse iuuabit ambulantes per amplitudinem eiusdem magnæ ciuitatis, & ob hoc quòd talem ciuitatem inuenerunt, cantare in æternum misericordias Dñi. Nam hoc est quod hic protinus subiungit: [Et reges terræ adferent gloriam suam & honorem in illam.] Nam reges terræ iidem qui & gentes sunt, omnes enim illic regnabunt, omnes regnum & sacerdotes Christi erunt, & regnabunt in secula seculorū, & eiusdem regni sui gloriam & honorem adferent in illam, sempiternas semper agendo gratias illi qui fecit eis hæc, qui glorificauit eos immortali beatitudine animarum, & honorificauit eos beata immortalitate corporum. [Et portæ eius non claudentur per diem, nox enim non erit illic.] Magnum magnæ securitatis documentum, quòd portæ eius non claudentur. Nam per hoc satis insinuatur, quia neq; hostes, neq; fures illic timebuntur. Fur enim, ait Dñs, non appropinquat. Quandiu hic peregrinamur, oportet vt persæpe portæ apostolicæ propter hostes Iudæos atq; paganos, & propter fures ac hæreticos claudantur, & sententiarum vectibus validis obfirmentur. At verò tunc isti nusquā comparebunt, iam enim cum diabolo & angelis eius missi erunt in ignem æternum. Vt quid ergo portæ claudantur per diem? Quod si quęras, nonne saltem claudentur per noctem? Nequaquam, ait, nox enim non erit illic: nulla verò omninò nox illic erit, neq; spiritualis, quam hic patiuntur oculi cordis; neq; corporalis, qua hic circumfunduntur oculi corporis. [Et afferent gloriam & honorem gentium in illam, nec intrabit in illam aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium: nisi qui scripti sunt in libro vitæ & agni.] Qui sunt qui afferent in illā gloriam & honorem gentium, nisi illi qui laborauerunt, & laboris eorum fructus ad gloriam & honorem Dñi salus est gentium? Ipsi sunt iam sæpè dicti apostoli, quos Christus magister & Dñs eorum instruēs ad fructificandum honorem & gloriam gentium dicebat illis inter cætera: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos vt eatis, & fructum adferatis, & fructus vester maneat. Isti adferent in illam ciuitatem gloriam & honorem gentium. i. gloriosum & honorificum fructum, quem in gentibus fructificauerunt regi & dño ciuitatis illius, Deo & agno æterna præsentatione pręsentabunt, & in illa gloria & honore gentium gloriosi erunt: iuxta illud propheticæ veritatis promissum. Fortitudinem gentiū comedetis, & in gloria eorum superbietis. Gloriam & honorem, inquit, gentium adferent: & non vitiosam gentium conuersationem, propter quam & gētes dictæ sunt. Idcirco subiunxit: [Nec intrabit in eam aliquid coinquinatum, & faciens abominationem, & mendacium.] Quæ pristina erat vita gentiū. Subintelligitur ergo cùm dicit: afferent gloriā & honorem gentium, quod soli ex gentibus illic præsentabuntur hi, qui gentilitatis cōtumelias in gloriā & honorem Dei cōmutauerunt. Paulus apostolus, vt gloriā & honorem gētium, & nō etiā aliquid coinquinatū in illā ciuitatem afferret, loquitur Corinthiis: Nolite errare, neque fornicarii, neq; idolis seruientes, neq; molles, neq; masculorū cōcubitores, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; maledici, neq; rapaces, regnū Dei possidebunt. Ista sunt coinquinata & abominationum atq; mendaciorum opera, quorum aliquid nō intrabit illuc: quia qui hæc operantur, regnum Dei non posidebunt. Quæ autem sequuntur, & hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in virtute spiritus sancti, & in spiritu Dei nostri. Ista sunt gloria & honor gentium quæ afferentur in ciuitatem illam. Igitur gloriam tantum & honorem gentium adferent, & isti gloriosi atque honorifici ipsi sunt, quos Deus pręsciuit atq; prædestinauit, vocauit atq; iustificauit. Isti sunt de cunctis gentibus immundis excepti, quos intendens, dicit: [Nisi qui scripti sunt in libro vitę & agni.] Idem enim est, ac si dicat: Non intrabunt in eam, nisi quos Deus præsciuit, & prædestinauit, quos & in Adam prædānatos, agnus. i. filius Dei vocauit, & per passionem suā iustificauit. Nam idcirco liber vitæ rectè dicitur etiam liber agni, quia quamuis fuissent in proposito Dei cōscripti, cùm benediceret Deus primis parentibus, dicendo: Crescite & multiplicamini, non poterant post præuaricationem Adæ hęreditatem, ad quam conscripti fuerant, consequi, nisi redempti fuissent per sanguinem huius agni. [Et ostendit mihi flumen aquæ viuæ, splendidum tanquam crystallum, procedens de sede Dei & agni in medio plateæ eius. Et ex vtraq; parte fluminis lignum vitę afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructus suos. Et folia ligni ad sanitatem gentium, & omne maledictum non erit amplius.] Ista quæ hic loco vltimo ostendit, diuitiæ sunt ineffabiles, & deliciæ inæstimabiles gloriosæ ciuitatis, quas oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt. Istud nanque flumen est abundantia lætitiæ & iucunditatis, de quo Psalmista: Fluminis impetus, inquit, lætificat ciuitatem Dei. Et alibi: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Et Esaias in consolatione filiorum huius Hierusalem, dicit: Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego declino in eos vt flumen pacis, & torrens inundans glorię gentium. Ergo flumen istud Dominus est: & verè, quia spiritus sanctus est. Spiritus sanctus est hoc flumen pacis, hic torrens gloriæ, hoc flumen lętitiæ, hic torrens voluptatis, & vbertas domus Dei. Ipse nanque est amor sponsi & sponsæ in illa gloriosa ciuitate. Quid enim est tota illius vitæ vel ciuitatis

[Margin: Supr. 1 & 5 — Luc. 12 — Ioan. 15 — Esa. 61 — 1. cor. 6 — Ibidem. — Rom. 8. — Gen. 1. — CAP. XXII. — Esa. 64 — 1. Cor. 2 — Psal. 45. — Psal. 36. — Esa. 66]

tatis beatitudo, nisi iste amor? De isto amore oēs sancti angeli, & omnes omnium sanctorum viuunt aīæ. Idcirco cū dixisset: & ostēdit mihi flumen, bene addidit aquæ viuę. Et quia talis aqua viuificando illuminat atq; cōfirmat, bene ait, splēdidum, addēdo, tanq; crystallū. In crystallo nanq; claritas est simul & firmitas, quæ sunt pulchra vitæ illius insignia, vbi & corda nostra trāslucebunt, & corpora nostra beata immortalitate, & immortali beatitudine firma erunt. Et quia spūs
Ioan.15. sanctus ex euāgelica traditione dñi nostri procedens dicitur, dicit enim: Cùm venerit paracletus, quē ego mittā vobis spiritū veritatis, qui à patre procedit: bene & hoc ipsum hic nō tacuit. Ait enim de hoc flumine procedens de sede Dei & agni: hoc enim est quod in fide catholica profitemur: quia spūs sanctus à patre & filio procedit. Quod aūt ait: [In medio plateæ eius.] Conuenienter dictū est, & propriè ad exprimēdas delicias ciuitatis, quia non foras extra ciuitatē illā spiritus sanctus procedit, sed tantū in medio plateæ ciuitatis. i. in solis electorū cordibus multū dilatatis. Et quidē iam ex quo Iesus glorificatus est, flumē istud ad nos fluere cœpit, sed nondum apparuit, neq; hic in vita præsenti apparere potest quid nobis fecerit. Totus processionis eius, qua ad nos procedere dignatur, illic fructus apparebit, hoc est quod nunc dicit: [Ex vtraq; parte fluminis lignū vitæ afferens fructus duodecim.] i. Christus, qui elegit & misit Apostolos duodecim. Deniq; quod Christus homo factus, & de virgine natus est, ex abūdantia est irrigantis huius fluminis, quia de spū sancto virgo cōcepit, & tale nobis de terra virginei vētris lignū ascēdere fecit. Item quòd fructus duodecim lignū istud attulit. i. quòd duodecim Apostolos Christus ordinauit, ex plenitu
Psal.1 dine est huius fluminis, quia spiritū sanctum illis dedit. Idcirco de hoc habemus in Psalmo: Et erit tanquā lignū quod plantatum est secus decursus aquarū, quod fructū suum dabit in tēpore suo. Quod illic dictū est in tempore suo, hoc est quod ait hic per menses singulos. i. sine defectu, & in æternū. Nunquā enim desinet facere fructū, quia nunq̄ deficiet, quæ ex ipso est, remuneratio sanctorū, & quia salus gentiū, quā fructificati duodecim Apostoli fructificauerunt, Christo attribuitur, qui fructificauit in gentibus per illorū ministeriū, rectè dictū est. [Et folia ligni ad sanitatem gentiū.] Nā folia ligni verba sunt Euāgelii dñi nostri Iesu Christi, quę recipiēdo gētes æternam animarū & corporū sanitatē sibi acquisierunt. Huiusmodi nanq; folia illic nō deficient aut defluēt, quia verba Dei in corde & ore gentium nō deerunt, imò plenius suggerente amore perpetuam
Gen.3. semper prorumpent in laudē. Et quia sub foliis ficus, quibus se operuerunt illi parentes nostri, maledictū cōquisitū est, rectè econtra de foliis ligni huius præmisso, quia erunt ad sanitatem gentiū, additur: [Et omne maledictum nō erit amplius.] Huiusmodi lignum & huiusmodi fructus ex vtraq; parte fluminis esse dicuntur, videlicet pro similitudine visibilis alicuius fluminis deliciosi, cuius circū littora irrigua hinc & inde ligna fructifera vel quæq; virentia non sine delectatione visuntur. [Et sedes Dei & agni in illa erunt, & serui eius seruient illi.] Ipsi qui serui, & qui seruient illi, sedes Dei & agni in illa ciuitate erunt, & ipse sedebit in eis rex regum & dñs dominantiū cum Deo patre & spiritu sancto habitans in cordibus eorum. Gloriosa & dulcis seruitus erit in illa, vbi seruos se esse in suis conscientiis meminerunt eius à quo & per quem, & in quo redēpti sunt: ille aūt dñs nō tam dñm seruorū, aut regē seruiētium, q̄ patrē filiorū, & amicū se exhibet amicorū, nullā aliam exigens seruitutē, q̄ ineffabilē dilectionē tacere à laudibus non valētem, & infinitas gratiarū actiōes pro summis atq; ineffabilibus deliciis habentē. Nā quomodo ab eiusmodi seruitute quiescere poterunt? Sequitur enim: [Et videbunt faciem eius, & nomen eius in frontibus eorū.] Nō ergo illic poterit esse silentium, vbi tā desiderabilē faciē videbūt, sed sicut scriptū
Psal.117. est: Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorū, sempiternæ iubilationis perpetualiter seruitium. Et vt perpendas, quanti honoris, quantæ sit libertatis illud seruitium: Et nomen eius, ait, in frontibus eorū. Quod vel quale nomen eius, nisi Deus? Dii nanq; nominabuntur, & erūt,
Psal.81 iuxta illud: Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes. Et hic idem Ioannes: Videte, inquit, qualē gra-
1.Ioan.3 tiam dedit nobis, vt filii Dei nominemur & simus. Ergo nomen eius in frontibus eorum. i. filii Dei nominabuntur & erunt. [Et nox vltra non erit, non egebunt lumine lucernæ, neq; lumine solis, quoniā Dñs Deus illuminat illos, & regnabūt in secula seculorū.] Videbunt, inquit, faciem eius, & ad videndā faciē illā non opus erit vt adhibeatur, vt hic ad videndā faciē cuiusq; hominis adhiberi oportet lumē solis, aut lumen lucernæ, si sol sub terra sit: quia nox vltra nō erit, diē illic nō agente sole alio, sed ipso dño Deo, qui illuminabit illos, qui sol verus & sempiternus est, non ita vt oriatur & occidat, & nunc super terrā fulgeat, nūc aūt sub terrā se recōdat, sed ita vt semper in facies illorū fulgeat, in mētes illorū semper luceat. Et ne putes aliud esse seruitium illud, quo seruient illi, q̄ libertatem & regnū. [Et regnabunt, inquit, in secula seculorū. Et dixit mihi, hæc verba fidelissima sunt & vera. Et dñs Deus omnipotens spiritus prophetarum, misit angelū suum ostēdere seruis suis, quæ oportet fieri cito.] Vt caput siue principium, ita & finem libri huius voluit esse galeatū, quatenus munitum sit totū corpus reuelationū istarū, ne quis audeat quasi contemptibilē refutare, vel abiicere quippiā eorum quæ in hoc libro scripta sunt. Futurum quippe
Supr.1 erat, vt sicut iam in exordio diximus, à nonnullis contemneretur, maximè pro sui difficultate, quia solent homines irreuerentes quæcunq; legerint contemnere tanto facilius, quanto diffi-

difficiliora sunt intellectu. Itaq; sicut in exordio dixerat: Apocalypsis Iesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere seruis suis, quæ oportet fieri cito, ita & hic præmisso: Hæc verba fidelissima sunt & vera, & Dñs, inquit, Deus omnipotens spiritus prophetarum. i. spūs sanctus, qui in prophetis locutus est, qui vtiq; omnipotens dñs, & omnipotens Deus est, misit angelum suū ostendere seruis suis quæ oportet fieri cito. item sicut vel qua intentione illic dixerat: Beatus qui legit & qui audit verba prophetiæ huius, & seruat ea, quæ in ea scripta sunt, tempus enim prope est, ita & eadem intentione vel sensu, dicit hic: [Et ecce venio velociter. Beatus qui custodit verba prophetiæ libri huius.] Hæc vtiq; in persona loquitur Domini Iesu, qui vtiq; quamuis moram facere videatur, velociter venturus est, & adimpleturus verba prophetiæ libri huius. Item, sicut ad commendationem libri in initio personam suam semel & iterum ac tertiò diligenter expresserat, primo dicens, & significauit mittens per angelum suum seruo suo Ioanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & secundo Ioannes, inquiens, septem ecclesiis, quæ sunt in Asia: itemq; tertio, dicens: Ego Ioannes frater vester, & particeps in tribulatione, &c. Ita & hic personam suam bene de Ecclesia Christi meritam euidenter exprimit: [Et ego, inquiens, Ioānes subauditur sum, qui audiui & vidi hæc.] Igitur quisquis sanctos prophetas recipis, in quibus vel per quos spiritus sanctus locutus est, & euangeliū verbi Dei quod scripsit Ioannes, recipe & hanc scripturam, quia spiritus prophetarum misit angelum suum ostendere hæc seruis suis: & qui audiuit & vidit hæc, ipse est Ioannes. [Et postquam audissem & vidissem, cecidi vt orarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat. Et dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant verba libri huius: Deum adora.] Hoc iam primo & secundo factum & dictum est. Primo, videlicet vbi ostenderat illi angelus damnationem meretricis: & nunc secundo, vbi ostendit ei beatitudinem gloriosæ ciuitatis, ac perinde satis confirmatum est, neminem præter Deum debere adorari, hominem siue angelum, quia in ore duorum aut trium Deut. 17 testium stabit omne verbum. [Et dicit mihi: Ne signaueris verba prophetiæ libri huius, tempus enim prope est.] Ab hinc vsque in finem omnia in persona dicuntur dñi Iesu, & ex ore eius prophetia confirmatur, vt non eam contemnere audeat, quisquis vult esse dñi Iesu. Ne, inquit, signaueris verba prophetiæ libri huius. Quod vni Ioanni dicitur, omni quoq; intelligenti mysteria libri huius dicitur, vt non signet siue claudat, imò quantum potest aperiat, & expediat ad ædificationem & instructionem audientium, ea quæ in eo continentur, quia tempus prope est. i. cito implebitur, quod in eo scriptum est. Quod cùm ita sit, quid amplius decernendum aut præcipiendum est? Sequitur ergo: [Qui nocet, noceat adhuc: & qui in sordibus est, sordescat adhuc: & iustus iustitiam faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc.] Ac si dicat: Cum tanta supplicia impiis, & tanta præmia reposita sunt piis, quanta significat series huius libri, non dubitet impius quin sufficientia suis meritis rependantur, quantumcunq; noceat adhuc, & nō dubitet iustus & sanctus, quin condigna suis meritis præmia retribuantur, quantumcunq; iustitiam faciat, aut sanctificetur adhuc. Sed quomodo dictum putamus: Qui nocet, noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc? Nunquid quia noceat & sordescat, verba sunt imperatiua, idcirco nocere & sordescere ex voluntate creatoris habet creatura? Non vtiq; vult creator vt nocens aut sordida sit sua creatura, sed est quando curare debeat quid illa faciat, aut quantum sordescat, sicut scriptum est: Secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Quando illud est? Nimirum quando is, qui peccator siue sordidus est, peccatorum & sordium suarum amore atq; defensione Deum exacerbat. Tribus nanq; modis peccatur, ignorantia, infirmitate, superbia. Si per ignorantiam peccatur, & Deus hoc præuidet, quia cognita veritate sit corrigendus quisquis ille est, subuenit ignorantiæ Deus, vt id quod verum est cognoscat homo ignorans & erroneus. Huius rei exemplum illud est: Venit autem Deus ad Abimelech nocte, & ait: En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum. Illo ad hæc dicente: Domine, num gentē ignorantem & iustam interficies? Nonne ipse mihi dixit, soror mea est, & ipsa ait frater meus est? In simplicitate cordis mei, & munditia manuum mearum feci hoc? Dixit ad eum Deus: Et ego scio quòd in simplicitate cordis feceris, & ideo custodiui te, ne peccares in me, & non dimisi vt tangeres eam. Apostolus quoq; ideo misericordiam consecutus est, & subuentum est illi superna miseratione, quia ignorans, inquit, feci in incredulitate. Quòd si per infirmitatem peccet quis, qualis est ille, cuius in persona loquitur idē Apostolus: Cōdelector legi Dei secundū interiorem hominem: Video autem aliam legem in mēbris meis repugnantē legi mētis meæ, & captiuū me ducentem in lege peccati, quę est in membris meis. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christū Dñm nostrum. Eiusmodi hominis peccatum patienter sustinuit Deus, imò etiam dissimulat, sicut Sapientia loquitur, laudando eius misericordiam: Misereris omnium Domine, & nihil odisti eorum quæ fecisti, dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam. Porrò si cum superbia quis peccet, tradit eum Deus, & dimittit in desideria cordis eius immunditiam, & non est vt dicas, quia voluntatis Domini est, quòd ille noxius aut sordidus est, sed quia non curat Deus de illo, qui talis est, & quia multum illi iratus est.

Margin notes: Ps. — Gen. 20 — 1. — S.

est, & secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Talem vtiq; illum intelligi oportet, de quo hic dicitur: qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc, maximè quia non dixit, qui nocuit, noceat adhuc: & qui in sordibus fuit, sordescat adhuc: sed qui nocet, inquit, & qui in sordibus est. Hoc enim idem est ac si dicat: Qui studium nocēdi habet, & suas amat sordes pertinaciter, nemo postquam audierit illum semetipsum defendentem, & eas quæ in hoc libro scriptæ
Amos.1 sunt, plagas contemnentem, quicquā boni de illo speret, quia scriptū est: Super tribus sceleribus, & super quatuor non conuertam eum: quia postquam tribus sceleribus transcursis, ad quartum quis peruenerit, iam non est spes conuersionis. Primum scelus est, sordes criminum mente ac voluptate tractasse: secundū scelus, easdem sordes actu perpetrasse: tertium scelus, sordes in consuetudinem duxisse: quartum scelus est, easdem sordes defendere. Noceat igitur qui nocet, & sordescat adhuc qui in sordibus est: quia non curat Deus de illo, & iustè derelictus est: quia non vtcunque sorduit, sed sordes suas superbè defendendo in sordibus est. Econtra, qui iustus est & sanctus, id est, qui bonum iustitiæ & sanctitatis studium habet, adhuc iustitiam faciat, & adhuc sanctificetur, bene prouidente Deo, quatenus non ante de præsenti migret seculo, quàm corona
Ioan. 14 eius perficiatur, & mansio illi in domo patris eius, meritorum gemmis atque margaritis perornetur. Hoc præmisso: vt qui nocet, noceat adhuc, & qui in sordibus est sordescat, & iustus iustitiā faciat adhuc, & sanctus sanctificetur adhuc, continuò sequitur: [Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuiq; secundum opera sua.] Nimirum sic loquitur, vt bene sibi conscius quod magnæ sit fortitudinis, & inexhaustæ facultatis, ad puniendum noxios, atque sordidos, quantumcunque nocuerint, quantumcunq; sorduerint, nihil minus à suis meritis tormenta recepturos, & ad remunerandum iustos & sanctos, quantumcunq; iustitiam fecerint, quantūcunq; sanctificati fuerint, nihil minus à suis meritis præmia recepturos. Ait ergo: Ecce venio cito, &
Luc. 12 merces mea mecum est. Quamuis seruo malo, noxio atque sordido, inebrianti se, atque percutienti conseruos suos, videatur quòd in tempora longa fiat hoc, ego dico, quia ecce venio, cito venio. Et ne quis de mercede dubitet, merces mea mecū est. Non in manu altera, non in potestate aliena, sed in manu mea, in potestate mea est, & dum venio, mecum venit in potestate mea magna merces vniuersa, ad reddendum vnicuiq; secundum opera sua. Vnde tibi tanta potestas, tanta sufficientia? Ait: [Ego sum alpha & omega, primus & nouissimus, principium & finis.] Ac si dicat: Inde manus mea non est inualida ad reddendū vnicuiq; secundū opera sua, quia ego sum ante omnes, & ante secula Deus, & post me non erit alius, quod intelligitur per α & ω, quarū videlicet literarum in alphabeto Græco, altera prima, altera vltima. Nā quid dixerit, ego sum α & ω, exponit dicendo: primus & nouissimus, addendo etiam principium & finis, scilicet à quo omnis creaturę principium est, & in quo creatura rationalis consummatur. Hoc
Sup.1 idem in initio libri dixerat: Ego sum α & ω, principium & finis, & hic idcirco renouat, vt cætera iam dicta, ne quis adhuc dormitet, aut de ignorantia sese excuset, seu quasi vilem scripturæ huius tubam prę amore sordium suarum audire dissimulet. Et addit adhuc: [Beati qui lauāt stolas suas, vt sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in ciuitatem sanctam. Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidę, & idolis seruientes, & omnis qui amat & facit mendacium.] Nimirum quia nuptiæ agni & sanctæ ciuitatis Hierusalem, (de quibus hactenus splendidę demonstratæ sunt) nuptiæ sunt sanctitatis: &, vt supra dictum est, non intrabit illuc coin-
7. quinatum aliquid, soli illi beati sunt, qui lauant stolas suas, vt habeant vestem nuptialem, ma-
12. ximè vt sint lumbi eorum pręcincti.i. ornatum habeant castitatis, non intentione laudis humanę, sed pro illa expectatione, vt sit potestas eorum in ligno vitæ.i. vt frui possint verè vitali summæ diuinitatis visione, quo intratur per portas iustitiæ, quæ sunt portæ sanctæ ciuitatis. Sanctam quippe ciuitatem illam oportunè etiam hoc loco edixit subiuncturus. Foris canes, id est,
Prou.26 omnes stulti qui ita reuertuntur ad stultitiam, sicut reuertitur canis ad vomitum suum, & vene-
2.Pet.2 fici qui hominum vitam interficiunt venenis, & impudici, quos nullius pudet turpitudinis, & homicidę, qui vtiq; humano sanguine sunt polluti, & in oculis Dñi cruenti, & idolis seruientes, qui profectò nullam habent communicationem cum illo, qui vnus & solus verus Deus est, & omnis qui amat & facit mendacium, quales maximè hæretici sunt. Hæc omnia contraria sunt sanctæ ciuitati, & idcirco foris isti, inquit, cui pro imperio satis est dixisse foris. Et continuò subiungit: [Ego Iesus misi angelum meum testificari vobis in Ecclesiis.] Ac si dicatur: Si huius libri autoritatem quæritis, ego sum Iesus autor & dator huius apocalypsis. Non est scriptura hæc à Ioanne, non est ab homine, neq; enim ab homine accepit illam, aut didicit, sed me reuelante, qui sum Iesus, & mittente per angelum meum: vt sicut omnes scripturæ diuinæ autoritatis, ita & scripta hæc testificentur, & recitentur vobis in ecclesiis, atque in canonico apice sint. Quæritis quis Iesus ego sim, qui autoritate mea scripturam hanc volo commendatam esse ad testificandum in ecclesiis? [Ego sum radix, & genus Dauid, stella splendida & matutina.] Ac si dicat: Ego sum ille Iesus, qui & dominus & filius sum Dauid, qui secundum hominem passus & sepultus, mane resurrexi à mortuis. Nam quia dominus & creator sum Dauid, quemad-

quemadmodũ testatur ipse dicens in spũ: Dixit dominus domino meo sede à dextris meis. Idcirco Psa. 109
radix, & quia filius Dauid natus, vel factus ex semine eius secundum carnem: idcirco genus sum Dauid. Et nunc quidem, qui diu in hoc viuentes per fidem ambulantis, stella vobis sum splendida, & matutina, ex quo resurrexi à mortuis. Tunc autem me solem habebitis, cum in ciuitatem talem, quam audistis, intraueritis: quam claritas Dei illuminauit, quæ non eget lumine solis aut lunæ, propter hoc ipsum, quia illuminauit eam claritas dei. [Et spiritus & sponsa dicit veni. Et qui audit dicat, veni. Et qui sitit veniat, & qui vult accipiat aquam vitæ gratis.] Ego, inquit, mihi testificari vobis hæc in ecclesijs, & cum horum testificatione spiritus singulorum vestrorum conscientias conuenit & singulis vestrum dicit: veni .i. crede his qui hic testificantur tibi. Hoc foris sponsa .i. ecclesia, dicit ad aurem corporis, dum sonum literalem legendo ingerit, hoc intus ad aurem cordis dicit spiritus, dum sensum suggerit ad intelligendum quod quicquid hic dicitur, rationabile, verum, & fidele, atque auditu dignum sit. Audiat vnusquisque hunc spiritum siue sponsum, vt nonnulli codices habent, & sponsam dicentes: Veni .i. obaudiat vocantibus & sequatur vocationem salubrem, vt introeat ad beatitudinem tam gloriosæ ciuitatis. Audiens autem siue obaudiens dicat, veni .i. non sua tantũ salute contentus sit, sed operam det, vt proximum suum lucrari verbo exhortatiõis & secũ adducere possit. Et qui sitit, qui salutari desiderat, tantummodo veniat: quia videlicet flumen illud aquæ viuæ, quod tibi ostensum est, nulli sitienti denegatur, sed qui vult accipiat: quia sola bona voluntas sufficit ad accipiendũ a quã vitæ, quam gratia pręparauit. Omnibus datur gratis, tantũmodo assit quę sitor vel acceptor homo bonę voluntatis. Sequitur. [Contestor ego omni audienti verba prophetiæ libri huius. Si quis apposuerit ad hæc, apponet super illũ deus plagas scriptas in libro isto: Et si quis diminuerit de verbis prophetiæ libri huius, auferet deus partem eius de ligno vitæ, & de ciuitate sancta, & de ijs q̃ scripta sunt in libro isto.] Hæc pœna dãnationis sine dubio hæreticorũ est, vt auferatur pars eorum de ligno vitæ quod est Christus, & de ciuitate sancta cælesti Hierusalem, & de omnibus bonis quæcunque scripta sunt in libro isto, & vt apponantur super eos plagæ, quæ scriptæ sunt in libro isto: quia videlicet ipsi sanctas scripturas corrũpunt, apponendo quid de suis, vel quippiam diminuendo, vtpote studium habentes dogma suum construere, cui quicquid repugnat in sanctis scripturis in nullis vellent codicibus vsquam superesse. Satis ergo firmiter scripturam hanc defendit diuinæ & canonicæ debere esse autoritatis, cuius corruptorem, quicunque ille fuerit, pari cum hæreticis damnatiõe percutit. Statimque subiungit: [Dicit qui testimoniũ perhibet istorum: Etiã venio cito.] Poterat dicere hic scriptor, dicit Iesus, sed dicere maluit: dicit qui testimonium perhibet istorum, vtpote hic in calce voluminis eo totus intendens, vt librum istum autoritate diuina, & spiritus sancti veritate conscriptum defendat, & liberet à contemptu oim, præcauens id quod futurum erat: videlicet ne auderent stulti sacram contẽnere siue reiciendã iudicare literã, cuius non capere mererẽtur intellectũ. Etiã, inquit, venio cito. Quod dixi, iterũ dico, & repetẽs affirmo, quia venio cito reddere vnicuique secundũ opera sua. Dulce nimirũ, & desiderabile hoc est diligenti aię, quæ non hoc seculum, sed Deum diligit, & gratanter vocem hãc accipit, quòd aduẽtus Dñi prope sit. Respondet ergo confestim spõsa diligens & casta dicens: [Amen veni Dñe Iesu.] Quodam
modo leuat caput suum, iuxta illud euangelicũ. His aũt fieri incipientibus respicite, & leuate capita vestra, quia appropinquat redemptio vestra. Amen ergo inquit .i. promissum tuũ verũ fiat, Luc. 21
vt cito venias dñe Iesu, sciẽs suspiria mea dicentis: Heu mihi, quia incolatus meus prolõgatus est, Psal. 119
habitaui cum habitantibus Cedar, multũ incola fuit anima mea. Item: Sitiuit aĩa mea ad Deum Psal. 41
fontẽ viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Denique vt faciem Dñi videre desideremus, & non delectationi, sed potius dolori nobis sit locus peregrinationis huius, idcirco scriptor sic proloquitur, quod vult vt nos loquamur, dicens: Veni Domine Iesu, semperque vt hoc dicere
non dubitemus, parati simus in occursum eius, iuxta illud: Et vos similes hoĩbus expectantibus Luc. 12
dominum suum, quando reuertatur à nuptiis, vt cùm venerit, & pulsauerit, confestim aperiãt ei. Sequitur salutatio vltima eadem quæ prima. [Gratia Domini nostri Iesu Christi cum oibus vobis, amen.] Sic enim in principio dixerat Ioannes septem ecclesijs quæ sunt in Asia: Gratia vobis & pax, &c. Videlicet diligens Dominum, & dilectus Domini, & in principio, & in fine, & per omnem textum sermonis sui loquitur ex abundantia cordis gratiam & dilectionem, quæ in ipso redundat, cupiens esse non seorsum in paucis, sed communiter in omnibus, maximè in eo, vt sicut
Paulus quoque apostolus optat, idipsum dicamus omnes, & schismata in nobis non sint, per gra 1. cor. 1.
tiam qua sumus redempti.

A M E N.

1.0ch.992

C.